

מלכים א (ט) (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב

מלכים א פרק-א

א והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו:

רש"י ולא יחם לו. אמרו רבותינו (ברכות סב ב): כל המזזה בגדים, אינו נהנה מהם לסוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה: אמר רב שמואל בר נחמני: כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו, נלטנו דמו מיראתו (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק מג): (רש"י)

מצודת דוד זקן בא בימים. כי זקן יאמר בלשון בני אדם על המוחש הנראה באדם, מלובן השער והקמטת הפנים, ולפעמים תקדים לבוא בלא עת, ולזה פירש ואמר בא בימים, כאומר הזקנה בא בזמנו לפי הימים: **ויכסהו**. עם שהיו מכסים אותו בבגדים, מכל מקום לא היה בשרו מתחמם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יחס. מלשון חמימות : (מצודת ציון)

רלב"ג והמלך דוד זקן. עד ויתחתן שלמה את בת פרעה: **ויכסהו בבגדים** ולא יחם לו. ידוע שהבגדים אינם מחממים כ"א במקרה מצד שמירתם שהאוויר המקיף בגוף לא יקררהו ולזה בקשו לו עבדיו דבר שיחממהו

מצד חמימות בו ובחרו לו שיתחמם בחום נערה בתולה מפני שיתקבצו סבות רבות אל שתחממהו האחת מצד אשר בה והשנית מצד התחממה בהיותה עם הזכר והתעוררה למשגל והשלישית כי הוא ג"כ יתעורר טבעו לקראתם מצד יפיה והיותה בתולה וזה יהיה סבה אל שיתחמם מעצמו (רלב"ג):

מלבי"ם והמלך דוד, כבר כתב מהרי"א שמה שלא נכתבו דברים האלה בספר שמואל, שהוא מיוחד אל ספורי קורות דוד, הוא כי רצה לכתוב בספר הזה דברים הכוללים כל עניני שלמה והמשחתו, כי המשחת שלמה ומחלוקת אדוניהו עליו וכל הנמשך יתיחס אל ספורי שלמה, אמנם למה ספר ענין אבישג השונמית נתן בזה טעמים בלתי עצמיים כפי דעתי, ואנכי אחשוב כי באשר הסבה שהניעה את לב דוד להמליך את שלמה באותו היום שהמליכו בחייו היה מחלוקת אדוניה אשר רצה להחזיק מלכות בלא דעת אביו, ומטעם זה משחו את שלמה הגם שמלך בן מלך אין צריך משיחה (כמ"ש בספרא מכלתא דמלואים, ובגמ' דכריתות והוריות), מכל מקום משחו את שלמה מפני מחלקותו של אדוניה ולכן הוכרח הכותב להקדים ענין אדוניהו, ואולם באשר גם זה היה לו סבה בהכרח, כי מה ראה אדוניה לעשות האולת הזאת, למלוך בחיי אביו בלא דעתו, ולא ידע כי יתודע הדבר לאביו ומלבד שלא ישיג התכלית עוד ישנאהו על כי חשב למרוד בו, ויקדים להמליך את שלמה כאשר היה כן באמת, ואם אבשלום מרד על פני אביו קשר קשר ויט כל ישראל אחריו, לא כן אדוניה שלא היו דבריו רק עם יואב ואביתר, וטוב היה לו להמתין עד ימות אביו, שאז יעשה מה שלבו חפץ, לכן הקדים הסבות שהניעו את הדבר הזה, הנה לא ירא שיהיה כמורד במלכות אביו כמו אבשלום, כי אבשלום עשה זה בעוד מלך דוד ועשה חיל, וזהו און ומרד להעביר את אביו בעוד כחו חזק להנהיג ולמשול, לא כן עתה המלך היה זקן וגם בא בימים, רצה לומר זקן באפיסת כחותיו וגם היה בן שבעים, וכבר הפסיק מלהנהיג ולמלוך כי שכב על ערש מכוסה בבגדים, ולא יחם לו, פירשו המפרשים שלא היה מחמם את עצמו (ושרשו יחם והיו"ד אית"ן מהקל) כי אפס חומו הטבעי ולכן לא הועילו הבגדים שהם אין מחממים בעצם רק שומרים האויר המקיף שלא יקררהו, ובזה לא היה מקוה עוד להתחזק ולמלוך כי אפסו כחותיו, ונדמה בענין המלוכה כאילו אינו בעולם והגיע העת שבניו ינהיגו את המלכות תחתיו (מלבי"ם):

בב ויאמרו לו עבדיו בקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי-לו סכנת ושכבה בחיקך וחס לאדני המלך:

רפ"י בתולה. בתוליה מחממין את צפורה: סוכנת. מחממת, וכן (קהלת י ט): וזוקע עלים יסכן צם: (רפ"י)

מצודת דוד נערה בתולה ועמדה לפני המלך. להיות מוכנת לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון סכנת. מחממת, כמו (קהלת י ט) בוקע עצים יסכן בה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ותהי לו סוכנת. ר"ל שומרת האוצרות וזה יהיה סבה שתוכל לבוא לשכב בחיקו ואיש לא ירגיש : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמרו זאת שנית שעבדיו הרופאים אמרו לו שיבקשו לו נערה בתולה, כי באשר ראו אפיסת כחותיו, וראו גם כן שלא יתחמם רק מן האדם, שיחם אותו בחום הטבעי אשר בו, לא פקדו שישכבו נשיו או פלגשיו אצלו לחממו, כי פן יתעורר אל המשגל ויחלישהו, לכן יעצו לבקש לו נערה בתולה שלא תהיה לו לפלגש רק לעמוד לפניו לשרתהו, ולהיות לו סוכנת ממונה על אוצרותיו, בענין שלא תבא עוד אחת מנשיו אצלו כי יופרש מהם (ואמרו ועמדה לפני המלך בלשון נסתר וסיימו ושכבה בחיקך בנכת, רצה לומר שיפרסמו כי מבקשים נערה בתולה לעמוד לשרת את המלך, כי אין מן המוסר לומר שתשכב בחיקו ובאמת תשכב בחיקו ותחמם לו). ובזה הודיע מה שעלה על לב אדוניהו למלוך בירושלים בלא דעת אביו, ואיך יצוייר זה הלא תיכף יודע מעשהו למלך על ידי עבדיו ועל ידי נשיו בפרט בת שבע תגיד זאת, רק אחר שנשיו כולם לא באו לפניו, וגם משרתיו נכלאו ממנו שאין מן הצניעות לשכב עם נערה בפני שום אדם, רק אבישג לבדה, שרתהו ואצרה אוצרותיו והיתה עמו, חשב כי יעלם הדבר מן המלך באשר אין בא בחדרו, ולולא נתן הנביא ששלח את בת שבע לא היה דוד יודע מאומה כי היה מופרש מן העם ומבני ביתו): (מלבי"ם)

ג וַיִּבְקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת-אֲבִישַׁג הַשּׁוֹנֵמִית וַיָּבֵאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ:

מצודת דוד נערה יפה. כי היופי יורה על רבוי הדם, המוליד דב החום : (מצודת דוד)

מלבי"ם (ג-ד) ויבקשו ועתה יגיד הסבה העצמיית אשר נחפו אל הדבר שלא בעתו, כי סוף מעשהו מה שבא אדוניה אל אם שלמה לבקש שתנתן לו אבישג לאשה, היא תגלה לנו כי חשק בה מאד עד שמסר את נפשו בעבורה לבקשה מאת שלמה שלא נעלם זאת מאתו כי בנפשו הוא, רק רוב חשקו אליה הניע אותו לזה, וזאת לעד כי כבר חשק בה מכבר בעת ראה אותה בבית אביו ומאז נתן דעתה עליה, וזאת בערה בלבו כרשף אש למלוך תיכף ולקחתה לו לאשה, כי לא ימנענה אביו ממנו אחר שלא ידעה והיתה רק לשרתו לבד וימצא נערות יפות זולתה לשרתהו, וזה שהקדים שהיתה יחידה ביופי, אם מצד הבקשה שבקשו נערה יפה בכל גבול

ישראל, ורק אותה מצאו מכל הבתולות, ואם מצד עצמה שהיתה יפה עד מאד, יופי מופלגת, ולא היתה מניעה מצד אביו כי המלך לא ידעה, והגם שהכתוב לא באר זה בפירוש שחשק בה אז, ושלכן החיש מעשהו, והסתיר ברמז מפני הכבוד, הן רמז כ"ז אם בהמשך הסיפור שהקדים הסבה אל המסובב, אם באחרית דבר שמסר נפשו על זה, ושבעבור כן נהרג, כי גם שלמה בחכמתו הבין זה, שלא ישקוט אם ימנענה מאתו, ובאופן זה נדמה במעשיו לאבשלום, זה מלך בחיי אביו וזה רוצה למלוך בחיי אביו, זה בא על פלגשיו וזה רוצה לקחת שוכבת חיקו, רק אבשלום מרד בזדון ובא על פלגשי אביו להראות כי נבאש באביו, ובזה היה בהפך, רצה באבישג מפני תאוותו, ורצה למלוך באופן שלא ירע בעיני אביו (מלבי"ם):

וְהַנְּעִרָה יָפָה עַד-מָאֵד וְתָהִי לְמֶלֶךְ סִכְּנֹת וְתִשְׁרָתְהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יִדְעָה:

רס"י לא ידעה. שהבתולה יפה לחמס מן הבעולה. ורבותינו אמרו (סנהדרין כז א) משום לא ירבה לו נשים (דברים יז יז), וכבר היו לו שמונה עשר (רס"י) (רס"י):

מצודת דוד ותשרתהו. בדבר החמום : לא ידעה. כי הבעולה לא תחמם עוד כבתולה, ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין כב א) שהיתה אסורה עליו, משום שנאמר (דברים יז יז) : לא ירבה לו נשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ידעה. הוא כינוי למשכב : (מצודת ציון)

וְאֶדְנִיָּה בֶן-חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו:

רס"י מתנשא. מתפאר: וחמשים איש. נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים (רס"י) (רס"י):

מצודת דוד מתנשא לאמר וגו'. היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה, וכאילו אמר אני אמלך. כי הגדולה שהיה מראה בעצמו, לא תתכן אלא למי שמעותד למלוך : רכב. לרכוב בו : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו. ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קטן

אצל מלכי ישראל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך, על ידי הסבות הנ"ל התחיל לאמר כי הוא ימלוך, ויעש לו רכב וכו' כמו שעשה אבשלום, להראות תכסיסי מלוכה (מלבי"ם):

וְאֵלֶּיךָ וְלֹא-עָצְבוּ אָבִיו מִיָּמָיו לְאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם-הוּא טוֹב-תָּאָר מֵאֵד וְאֵתוֹ יְלָדָה אַחֲרַי אֲבָשָׁלוֹם:

רש"י ולא עצבו. לא הכעיסו, למדך שהמונע תוכחה מצנו, מציאו לדי מיתה: וגם הוא טוב תואר. כאבשלום, שנאמר (שמואל ב יד כה): וכאבשלום לא היה איש יפה, היא גרמה להם שנתגאו: ואותו ילדה. אמו: אחרי אבשלום. כלומר גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום: (רש"י)

מצודת דוד ולא עצבו וכו'. רוצה לומר : מעודו, עם כי עשה דבר מה שלא כהוגן, לא היה אביו מעציבו לומר למה עשית כזאת ובעבור זה חשב שכל מעשיו הגונים, וראוי הוא למלוכה : וגם הוא טוב תואר. רוצה לומר גם בעבור היופי חשב שהגון הוא למלכות : ואותו ילדה. אמו ילדה אותו מיד אחר שנולד אבשלום, ואם כן היה עתה גדול האחים, כי אמנון ודניאל ואבשלום הגדולים ממנו כבר מתו, ובעבור זה חשב גם כן אשר לו משפט המלוכה (מצודת דוד) :

רלבי"ג ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית. הנה מפני זה חשב אדניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי לא גנה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תאר מאד ובעבוד יפיו חשב שהוא ראוי למלך : ואותו ילדה אחרי אבשלום. הנה הוא מבואר שאי אפשר שנבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו היה מענין הלידה היה ראוי שיהיו שניהם מאם אחת תלד אדניה אחרי אבשלום ולזה הוא מבואר שהוא מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו גדלה אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב תאר מאד כמו אבשלום שהיה יפה תאר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו שחשב אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יופיו כמו שחשב אדניה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ולא עצבו, עתה יספר מה שיפלא, א. איך לא התיירא מאביו, ב. איך לא התיירא שלא יסכימו ישראל במלכותו, על זה אמר מאביו לא התיירא כי לא עצבו מימיו וחשב שגם עתה יחריש אחר שיראה שהחזיק במלכות, ולא התיירא שלא יסכימו ישראל, שבזה הי"ל ג' טעמים

שיסכימו עליו, **א. כי גם הוא טוב תאר מאד**, שזה דבר הנושא חן בעיני העם לענין המלכות, כמו שאבשלום מצא חן מטעם זה, ועל זה אמר וגם הוא, **ב. שהיתה המלוכה מגיע לו ממנהגי המלכות, כי אותו ילדה חגית אמו אחרי שנולד אבשלום למעכה**, כי היה אמנון הבכור ואחריו דניאל ואחריו אבשלום ואחריו אדוניה, ואחר שג' הראשונים מתו הוא הבכור המולך תחת אביו (מלבי"ם):

זז וַיְהִי דְבָרָיו עִם יוֹאֵב בֶּן-צִרוּיָהּ וְעִם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן וַיַּעֲזְרוּ אַחֲרָי אֲדֹנָיָה:

קכ"י עם יואב בן צרויה. לפי שהיה יודע שכלבו של דוד עליו, על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום, וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו, לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו, ויאהבנו: ועם אביתר הכהן. שנסתלק מן הכהונה משכרה דוד מירושלים מפני אבשלום, ששאל צאורים ותומים ולא עלתה לו, שנאמר (שמואל ב טו כד): ויעל אביתר, והיה מצני בניו של עלי, וידע שלא ישמש בימי שלמה, שהרי נאמר לעלי (שמואל א ב לה): והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי, והיה חפץ שיעמוד זה על ידו: (קכ"י)

מצודת דוד ויהיו דבריו. עצתו היה עם יואב, על כי ידע בעצמו שנבאש בעיני דוד בדבר אבנר ועמשא, והשכיל לדעת את אשר יצוה את שלמה עליו לבל ינקהו, וכאשר באמת צוה עליו וכמו שכתוב למטה (ב ו), לזה היה נוטה אחר אדניה, בחשבו שהוא יאהב אותו בעבור זה. וגם אביתר נסתלק על ידי דוד מלהיות עוד כהן גדול בימי שלמה, וחשב שאדניה יחזירו (מצודת דוד):

קלבי"ג ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן. ר"ל שכבר משך את לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב שכמו שאלו עזדו לדוד להגיעו למלכות ולהצליח כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר בא אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הקים דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי ויואב גם כן נמשך לאדניה ועזרהו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסירהו מהיות שר צבא כי נתבאד לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן גם כן ראה כי דוד היה נותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק ממה שהיה נותן לאביתר וזה מבואר מהספורי הקודמים שהקדים בהם דוד צדוק לאביתר: (קלבי"ג)

מלבי"ם ג. ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן, שאחרי

שיואב היה שר הצבא, וכל בני החיל יטו אחריו, ואביתר היה הכהן הגדול ויטה אחריו ההמון, חשב כי שני אלה יטו את כל ישראל אחריו. והטעם שעזרו יואב ואביתר אחרי אדוניה, באר מהר"א כי יואב ידע שבלב דוד עליו מפני שהרג את אבשלום וחשב שיצוה לשלמה עליו להרגו וכן אביתר ראה שדוד חולק יתרון כבוד לצדוק וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, וחשבו להנצל בעתיד על ידי שיחזיקו ידי אדוניה (מלבי"ם):

וַיִּצְדֹק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְנָתַן הַנְּבִיא וְשָׁמְעִי וְרַעִי וְהַגְּבוּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם-אֲדֹנָיהוּ:

רפ"י ונתן הנביא. שנבא לדוד שקלמה ימלוך; כמו שנאמר בדברי הימים (א) כב ט: ושלמה יהיה שמו: (רפ"י)

מצודת דוד ושמעי. אולי הוא שמעי בן גרא : **ורעי.** יתכן שהוא חושי הארכי, הנקרא ריע המלך : **והגבורים אשר לדוד.** הם עדינו ואלעזר ושמה, אשר היו בתמידות עם דוד (כמו שנאמר בסוף שמואל ב) : (מצודת דוד)

מלבי"ם וצדוק הכהן וכו' לא היו עם אדוניהו כי ידעו שדעת דוד להמליך את שלמה, והיה זה אצלם מרד למרות רצון דוד מלכם : (מלבי"ם)

וַיִּזְבַּח אֲדֹנָיהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֲבֹן הַזִּחְלָת אֲשֶׁר-אֶצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת-כָּל-אֲחֵיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל-אֲנָשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ:

רפ"י ומריא. שור של פטם: אבן הזוחלת. אבן גדולה, שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה, לשון מים זוחליו, (דברים לב כד): זוחלי עפר. ויונתן תרגם: אבן סכותא, שעומדין עליה ולופין למרחוק: עין רוגל. תירגם יונתן: עין קלרא, הוא כובס, שמתקן בגדי כמר כרגליו, על ידי **צעיטה:** (רפ"י)

מצודת דוד עם אבן הזוחלת. סמוך לאבן הזוחלת, שעמדה אצל עין רוגל : **ולכל אנשי וכו'.** מאותם שנטו אחריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומריא. שור פטם : **אבן הזוחלת.** נקרא כן על שם שהיו המים זוחליו ונגרים סמוך לה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ומריא. הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולי : **עם אבן הזוחלת.**
ר"ל אצל אבן הזוחלת ונקראת האבן ההיא כך לסבה לא ידענוה ואפשר
כי האבן ההיא היתה גדולה וחלקה מאד ולרוב חלקותיה היו מניעין
אותה הנה והנה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויזבח אדוניהו, ומטעם זה בעצמו שראה שיש מתנגדים לו
ומחזיקים ידי שלמה רצה לקשר את אוהביו במסורת הברית על ידי
משתה ששם במשתה היין ימליכוהו טרם יתיעצו אוהבי שלמה, באופן
שימלוך פתאום, ולכן לא קרא אל מתנגדיו לבל יתעורר שם ריב ומדנים,
ומי"ש ויקרא את כל אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה מבואר אצלי שיש
הבדל בין קרא שאחריו את ובין קרא שאחריו למי"ד, שקריאה עם את
מורה שמזמינו לדבר גדול, ובבני המלך שהיה מתיעץ עמהם תחלה אם
יסכימו, אומר קרא את רצה לומר ששאל עצתם תחלה, לא כן אנשי
יהודה קרא סתם שיבואו כי יסכימו אחר זה במשתה, ולכן אמר אחר כך
ואת נתן וכו' לא קרא, רצה לומר כי לא שאל עצתם בזה (ואבן הזוחלת
י"מ שהמים זוחלים שם והוא עין רוגל) : (מלבי"ם)

ז וְאֶת-נְתַן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ וְאֶת-הַגְּבוּרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא:

רפ"י ואת שלמה אחיו לא קרא. פי' קרא, שהתנבא עליו הנביא למלוך:
(רפ"י)

רלבי"ג והנה לא קרא שלמה אחיו לאכל עמו כי ידע שהוא ינגד לו בזה
להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אביו ולזאת הסבה גם כן לא קרא אל
נתן הנביא כי הוא נבא לדוד ששלמה ימלוך אחריו כמו שזכר בדברי
הימים ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נסכמים לעצתו כמו צדוק
הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעיה ורעי והגבורים אשר לדוד כי
ידע כי הם יבלבלו עצתו ותתחדש מזה תנואת לב העם הנסכמים לעצתו
:

יא וַיֹּאמֶר נְתַן אֶל-בֵּת-שָׁבַע אִם-שְׁלֹמֹה יֹאמֶר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מֶלֶךְ
אֲדֹנָיְהוּ בֶן-חַגִּית וְאֲדֹנָינוּ דָּוִד לֹא יָדָע:

מצודת דוד הלא שמעת. באמת בודאי שמעת אשר אדוניה רוצה למלוך,
והדבר קרוב : לא ידע. כאומר לא תחשוב שבדבר המלך נעשה ואין
להשיב, כי המלך לא ידע מזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם הלא שמעת, בא לעוררה מגי' צדדים, א. בל תאמר כי עוד יש
שהות, על זה אמר כי מלך אדוניהו כבר מלך והדבר נחוץ. ב. בל תאמר

כי אם כן כבר נעשה מעשה ואין להשיב, על זה אמר ואדנינו דוד לא ידע, וכשידע ימליך את שלמה (מלבי"ם):

יב ועתה לְכִי אֵיעָצֶךָ נָא עֲצֵה וּמַלְטִי אֶת-נַפְשִׁי וְאֶת-נַפְשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה:

רס"י ומלטי את נפשך. מן המחלוקת לאחר מות המלך, סירכה בנך למלך, כמה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא: (רס"י)

מצודת דוד ומלטי. בכדי שתמלטי את נפשך וכו', כי אם ימלך אדוניה, בוודאי יהרג אתכם, למען לא תהיו לו לשטן בדבר המלוכה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ג. בל תאמר כי אין בזה רק רדיפת הכבוד והשררה ואין זה כדאי אצלה להשתדל על זה, לכן אמר ומלטי את נפשך ואת נפש בנך שלמה, רצה לומר כי במלך אדוניה יהרוג אתכם אחר שיודע שהיה דעת דוד להמליך את שלמה (מלבי"ם):

יג לְכִי וּבֹאִי | אֶל-הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא-אָתָּה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאִמְתֶּךָ לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֹשֵׁב עַל-כִּסֵּאִי וּמִדֹּעַ מֶלֶךְ אֲדֹנָיִהוּ: **יד** הִנֵּה עֹדֶךָ מְדַבֶּרֶת שֵׁם עַם-הַמֶּלֶךְ וְאֲנִי אָבֹא אַחֲרָיָהּ וּמְלֹאתִי אֶת-דְּבָרָיָהּ:

מצודת דוד עוודך. בעוד שתדברי עם המלך, אבוא גם אני להשלים דבריך : **החדרה.** לחדר משכבו, ולשלא נחשוב שבאה לשכב אצלו, אמר : והמלך זקן מאוד, והחוס הטבעי הלך ממנו, עד שאבישג היתה משרתת אותו בדבר החמום : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומלאתי. ענין השלמה : (מצודת ציון)

רלב"ג ומלאתי את דבריך. אשלים מה שיחסר בהם או ירצה בזה שימשך לדבריה כטעם כי מלא אחרי ה' : (רלב"ג)

טו וּתְבֹא בַת-שֹׁבַע אֶל-הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וְאָבִישָׁג הַשּׁוֹנְמִית מְשַׁרֶּת אֶת-הַמֶּלֶךְ:

מלבי"ם והמלך זקן מאד, הקדים להציע למה שיאמר שדוד נבהל על ביאתה ואמר מה לך, שזה היה מגי טעמים, **א.** שלא היו נשיו רגילות לבא

לפניו אז לתשמיש כי היה זקן מאד, **ב**. שלא באו לשרתו כי **אבישג** **השונמית משרת את המלך**, (ובפרט למי"ש למעלה שזה היה כדי שלא יבואו נשיו (לחדרו) : (מלבי"ם):

[טז] ותקד בת-שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה-לך:

מצודת דוד מה לך. היות לא היתה רגילה לבוא אליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותקד. כפפה הקדקוד : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ג**. ותקד ותשתחו, שזה היה מורה שבאה לבקש דבר, כי נשי המלך בבואו לחדרו כדרך נשים לא תשתחוונה, ולכן ויאמר המלך מה לך, כי הבין שיש לה דבר גדול נחוץ : (מלבי"ם):

[יז] ותאמר לו אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך לאמתך כי-שלמה בנה ימלך אחר והוא יושב על-כסאי:

מלבי"ם **ותאמר לו**, היא ספרה הדבר באופן שאינה מתרעמת על המלך כי לבה בטוח שלא מאתו יצא הדבר, אחר שנשבע לה, רק מגדלת פשע אדוניהו וחטאתו שהוא בן סורר ומורה על פני אביו, וזה שכתוב, **א**. אתה נשבעת, **ב**. שהיתה השבועה בה' אלהיך שהיא שבועה חמורה בשם, ובפרט למי"ש דהנשבע באלהי ישראל אין מתירין לו, **ג**. לאמתך והנשבע לחברו אין מתירין לו אלא בפניו, **ד**. שאמרת כי שלמה בנך ימלך אחרי, שימלך מצד שהוא בני, מאהבתך אותי וכי אני הראויה לזה מצד שיצא ממעי שבת מושלים, בפרט למי"ש חכמינו זכרונם לברכה שלא רצתה להנשא לו רק על תנאי זה, ואם כן התקשר לה על הדבר הזה, **ה**. והוא יושב על כסאי, כי הוא גם כן ראוי לזה מצד עצמו, כי ידמה כסאו לכסאך, בענין שלא תופחת מעלת כסאך בישיבתו עליו : (מלבי"ם):

[יח] ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת:

מצודת דוד **ועתה**. דבר הנעשה עתה, הנה לא ידעת מזה, רוצה לומר : לא אחשוד אותך שעברת על השבועה, והדבר נעשה בידיעתך : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ועתה הנה אדוניהו מלך**, רצה לומר והלא גם אם היה מולך אחרי מותך היה זה מרד, אחר שהבטחת את המלכות לשלמה, כ"ש עתה בחיך, זאת שנית **ועתה אדני המלך לא ידעת**, שאין לו אמתלא שלא ידע משבועתך, ושחשב שתסכים לזה אחר שהוא הבכור ולו המלוכה, שאם

כן מדוע העלים הדבר מאתך שגם אם תגיע לו המלכות בירושה, אין מגעת לו בעודך חי, ואם כן עתה, רצה לומר בחיך איך אדוני המלך לא ידעת

יט וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא-וְצֹאן לְרַב וַיִּקְרָא לְכָל-בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיָאֵב שֶׁר הַצֶּבֶא וּלְשִׁלְמָה עֶבְדָּךְ לֹא קָרָא:

מצודת דוד ויזבח וכו'. הביאה ראיה לדבריה, ואמרה שעשה משתה וקרא לכל בני המלך, ולשלמה לא קרא, ואם לא היתה המשתה בעבור דבר המלוכה, היה אם כן קורא גם לשלמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויזבח הוסיפה להגדיל פשעו במה שהכין זבח רב והקדיש קרואיו בחיי אביו בהיותו שוכב על ערש דוי, זאת שנית כי לשלמה עבדך לא קרא, שזה מעיד שיודע כי הבטחת המלכות לשלמה, ולכן לא קראו, שאם היה זה בתומו, לא היה שלמה בן המלך גרוע משר הצבא : (מלבי"ם)

כ וְאֵתָה אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל-כֹּסֶא אֲדֹנֵי-הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו:

מצודת דוד עיני כל ישראל עליך. רוצה לומר : ופן תחשוב שכולם בחרו בו ולא תוכל להם, לא כן הוא, כי הכל תולים עיניהם בך, להגיד להם וכו', ויקבלו מאמריך : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואתה, והנה לא ספרה לו שקרא לכל עבדי המלך בל יירא דוד שהעם אתו בקושרים, אמרה בהפך שעניני כל ישראל מצפים עליו, ורק מי שיבחר הוא זה ימלוך עליהם : (מלבי"ם)

כא וְהִיא כְּשֹׁכֵב אֲדֹנֵי-הַמֶּלֶךְ עִם-אַבְתָּיו וְהֵייתִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים:

כ"י חטאים. חסרים ומנועין מן הגדולה כמו (סופטים כ טז): אל הסערה ולח יחטיא: (כ"י)

מצודת דוד והיה. רוצה לומר : אבל כאשר כן יהיה, מבלי הגיד מי ימלוך, אז כשכב המלך וכו', נהיה אני ובני חסרים מן העולם, כי ימלוך אדוניה וישלח בנו יד : (מצודת דוד)

מצודת ציון חטאים. הוא מענין חסרון, וכן (שופטים כ טז) קולע אל השערה ולא יחטיא : (מצודת ציון)

רלבי"ג והייתי אני ובני שלמה חטאים. ר"ל נענשים כי מפני שידע אדניהו כי הממלכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שה"י מבקש שאול להרוג את דוד לזאת הסבה עם שזה יהיה סבה להזכיר חטא בת שבע אחרי מות דוד ויביא זה לעז ג"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמה יתבאר לכל כי מה' היתה בת שבע לדוד ושלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שמפני אימת מלך ייראו לאמר דבר כנגדו או יהי הרצון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזנך על זה בחיך כי נעשוק ממנו המתנה הטובה שנתת לנו ולא יהיה האשם זולתי בנו להגלות הענין שדעתך היא להמליכנו כאשר דברת ונשבעת לאמתך : (רלבי"ג)

מלבי"ם והיה אמנם אם יחריש יחשבו ישראל שזה נעשה בידיעתו, כי מי יאמין שדבר גדול כזה נכחד מן המלך, ובזה לא לבד שאחרי שכב המלך ימלוך אדוניהו באין מוחה, אחר שידמו כולם שהומלך בידיעתך כי גם אהיה אני ובני שלמה חטאים, כי אחר שהוא יודע ששלמה היה מוכן למלוכה, יאמרו ששוב נדחה על ידי חטאי וחטאו, וגם יזכירו חטא של אוריה באופן שישימוהו כבן זנונים, ואותי כמנאפת תחת אישה וידונו אותנו למיתה כחטאים, ויהיה די בזיון וקצף גם אל כבודך, מה שאין כן אם ימלוך שלמה יהיה גלוי לכל כי ראויה היתה בת שבע לדוד, ושסבב ה' שיצא הכל בהיתר כפי שפירשנו בספר שמואל ב' (ס' י"א) : (מלבי"ם)

לכב והנה עודנה מדברת עם-המלך ונתן הנביא בא :

מצודת דוד בא. אל חצר בית המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון עודנה. מלשון עדיין : (מצודת ציון)

לכג ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על-אפיו ארצה :

מצודת דוד ויבוא. מן החצר בא לפניו אל הבית, אחר שצוה המלך לבוא לפניו. וקצר בדבר המובן מאליו : (מצודת דוד)

לכד ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי :

מצודת דוד אתה. תחסר ה"א השאלה, והוא כמו האתה אמרת וכו' :
(מצודת דוד)

רלב"ג אתה אמרת אדניה ימלוך אחרי. ר"ל האם אתה אמרת אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל האם היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת להודיע לעבדך מי ישב על כסאך : (רלב"ג)

מלבי"ם ויאמר נתן אדוני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי, הנה נתן תפס הספור באופן מתנגד אל דברי בת שבע, הוא עשה את עצמו כאילו יחשב שהיה זה בפקודת המלך, ובלתי מתרעם על אדוניהו רק על מה שהעלים המלך הדבר מאתו, כי הוא עשה את עצמו כלא ידע משבועת המלך לבת שבע, וזה שכתוב אתה אמרת אדניהו ימלוך אחרי רצה לומר כן נראה הדבר : (מלבי"ם)

זכה פי | ירד היום ויזבח שור ומריא-וצאן לרב ויקרא לכל-בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והנם אכלים ושתים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו:

רס"י כי ירד היום. שהעיר היתה גבוהה, ואזן הזוחלת למטה בגיחא: (רס"י)

מצודת דוד כי ירד היום וכו'. ובוודאי המשתה ההיא נעשתה לשמחת המלכות : ויאמרו וכו'. רוצה לומר, בוודאי אמרו יחי המלך אדוניהו : (מצודת דוד)

מלבי"ם כי ירד היום ואי אפשר שיעשה זה היום בעוד המלך חי בלא ידיעתו, וגם שקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן, שאי אפשר שאלה כולם יעשו זה בלא דעת המלך, והלא הנם אכלים ושותים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו : (מלבי"ם)

זכנו ולי אני-עבדך ולצדק הפהן ולבגניהו בן-יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא:

מצודת דוד ולי אני עבדך וכו'. הביא ראיה שהמשתה נעשתה לשמחת המלכות, שהרי קרא לכל בני המלך וכו', ולי וכו' לא קרא, ואם לא היתה

בדבר המלוכה, היה קורא גם לנו. (כז) אם מאת וכו'. אם המלכת אדוניה היא במצותך, תמה אני, למה לא הודעתני מי ישב וכו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ולי ואם כן אתרעם למה לא קרא לי באשר גם אני עבדך, וכן לצדוק ולבניהו, כאילו מכחידיים פקודת המלך מפנינו, וכי אנו לא נהיה נכונים לעשות פקודת המלך הזאת, וכן למה לשלמה עבדך לא קרא, אחר שנעשה הדבר בפקודתך בודאי גם שלמה יכנע תחתיו כי הוא עבדך ולא ימרה את רצונך, ולמה חושדים אותנו שנסרב להמליך את מי שיבחר המלך למלך תחתיו : (מלבי"ם)

[כז] אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את- (עבדך) עבדך מי ישב על-כסא אדני-המלך אחריו: (o)

מלבי"ם אם מאת אדני, עוד הזכיר תרעומת אחרת נוגעת אליו לבד, באשר הוא נבא לדוד כי שלמה ימלך אחריו, אם יצויר שדוד ימליך זולתו, בהכרח בא אליו נבואה אחרת להמליך את אדוניהו, (שזה יצויר אם גרם איזה חטא בינתיים לשלמה שלא ימלך) ואז היה דוד מחוייב להודיע זאת לנתן, בל יגרום לו ספק בנבואתו, או חשד על דוד שעבר על דברי נביא, וזה שכתוב אם מאת אדוני נהיה הדבר איך לא הודעת את עבדך מי ישב וכו', וכבר אמרו החכמים כי להוציא איזה התפעלות צריך לעורר הדברים מכל צדדיו, כי לפעמים יתפעל האדם מהקנאה והחמה, וזאת פעלה בת שבע בהגדילה חטא אדוניה, ולפעמים יתפעל מצד החשד והבושה, וזאת פעל נתן במה שהניח שדוד עשה זאת, ויתעורר מפני שראה שחושדים אותו שעבר על דברי נביא ועל שבועת אלהים : (מלבי"ם)

[כח] ויען המלך דוד ויאמר קראו-לי לבת-שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך:

מצודת דוד קראו לי לבת שבע. כי רצה לתת לה התשובה 'על כי הדבר נוגעת אל נפשה ובעבור כי נתרחקה מאצלו בבוא נתן, שלא ירגיש המלך שבאת בעצתו, לזה צוה לקרותה אליו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע. הנה נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר בבא נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ופחד לבא אליה ולומר אלו הדברים כי היא היתה יותר עצמית בזה מנתן הנביא כמו שמצאנו באשה התקועית שעשתה שאמרה הדברים אל יואב לא אליה : (רלבי"ג)

מלבי"ם קראו לי כי בעת שבא נתן הנביא יצאה בלא מענה, והודיע לה עתה כי ימלא שבועתו ביום הזה: (מלבי"ם)

כט וישבע המלך ויאמר חי-יהוה אשר-פדה את-נפשי מכל-צרה: **לז** כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר כי-שלמה בנה ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה:

מצודת דוד כאשר נשבעתי וכו'. רצה לומר : כאשר נשבעתי מאז, להמליכו אחר מותי, כן אעשה היום, להמליכו מיד בחיי : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחתי. במקומי : (מצודת ציון)

לא ותקד בת-שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך **דוד** לעלם: (פ)

מצודת דוד יחי אדוני. רוצה לומר : בחיי הנפשות, וזה שאמרה לעולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם יחי אדוני המלך דוד לעולם, מלבד כוונה הפשוטה שיאריך ימים, כוונה שמלכות בנו תהיה כאילו הוא חי ומולך כי המלכות מתיחסת אליו שהוא לה לראש פנה, והכסא כסא דוד, גם מצד הסוד דוד חי וקיים: (מלבי"ם)

לב ויאמר | המלך דוד קראו-לי לצדוק הפהן ולנתן הנביא ולבניהו: **לבא** ויהוידע **לפני** המלך:

מלבי"ם קראו לי וכו', אחר שראה מחלוקת רצה לחזק מלכותו על ידי כהן גדול ונביא ובניהו שהיה ראש הסנהדרין, שע"י תעשה המשיחה כהלכה: (מלבי"ם)

לג ויאמר המלך להם קחו עמכם את-עבדי אדניכם והרכבתם את-שלמה בני על-הפרדה אשר-לי והורדתם אתו אל-גחון:

רס"י על הפרדה אשר לי. הוא סימן לו שימלוך, ותחלת הגדולה, שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון. הוא מעיין השילוח, מכאן שאין

מוֹשַׁחִין אֶת הַמַּלְכִים אֲלֵא עַל הַמַּעֲיִין, סִימָן שְׁתַּמְשֵׁךְ מַלְכוּתוֹ: (כִּסִּי)

מצודת דוד **עבדי אדוניכם.** על עבדי עצמו אמר, ודרך המדבר לדבר כן ודוגמתו בשמואל, שאמר (שמואל א יב יא) : **את יפתח ואת שמואל.** ולא אמר ואותי : **אשך לי.** המיוחדת לי, והוא לאות על המלוכה, שאין הדיוט רוכב על מה שרוכב המלך : **אל גיחון.** לסימן טוב, שתמשך מלכותו כנחל (מצודת דוד) :

מצודת ציון **הפרדה.** הוא הבא מן הסוס והחמור : **גיחון.** שם נחל, והוא השלוח, כן תרגם יונתן : (מצודת ציון)

רלב"ג **על הפרדה אשר לי.** זה אחד מסימני המלוכה כי לא ירכב על מרכבת המלך מי שאינו מלך : **והורדתם אותו אל גיחון.** הנה בחר למשחו במקו' נהר להיות סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתפשט : (רלב"ג)

מלבי"ם **על הפרדה אשר לי** לפי שאין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך, ואין ראוי שישתמש כל בע"ח בדבר מלכות, היה רוכב על הפרדה שלא היתה מקבלת זכר, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה ומיוחדת למלך לבד ובזה הראה כי הוא המולך תחתיו, וצוה להורידו **אל גיחון** שהוא מי השלוח ההולכים לאט, לרמז על המשכת מלכותו בהשקט, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה אין מושחין מלכים אלא על גבי מעין : (מלבי"ם)

לד' **ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על-ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה:**

כִּסִּי **ומשח אותו.** נותן לו שמן בין ריסי עיניו, כמין נזר כזה: (כִּסִּי)

מצודת דוד **ותקעתם בשופר.** להשמיע לרבים : (מצודת דוד)

רלב"ג **ומשח אותו שם צדוק הכהן.** ידענו כי שמן המשחה שעשה משה הוא נעשה לדורות כמו שזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר שאין זאת המשיחה שימשחהו כולו בשמן ההוא כי לא יספיק השמן ההוא לזה לא היתה המשיחה כן בכל מה שמשח משה ממנו ולזה הוא מבואר שלא ימשח בו כי אם חלק מהנמשח והנה היתה משיחת המלך על ראשו כמו שאמר בשאול ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת המשיחה אצל המקום שתהיה בו כתר המלכות, וראוי שתדע כי לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני מחלוקת אדניה כי במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחריהם להיות כהנים ולזה לא הוצרכו למשוח אחר

זה כי אם כהן גדול : (רלבי"ג)

זלה ועליהם אחריו ובא וישב על-כסאי והוא ימלך תחתיו ואתו צויתי להיות נגיד על-ישראל ועל-יהודה:

מצודת דוד אחריו. צוה שהוא יעלה לפניו, כדרך המלך ההולך בראש : (מצודת דוד)

רלבי"ג ובא וישב על כסאי. לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור המחלוקת מעל שלמה : (רלבי"ג)

מלבי"ם והוא ימלך תחתיו רצה לומר לא אחרי מותי רק בחיי ימלוד תחתיו ובמקומי תיכף, ואותו צויתי בענין שאינו כמולך בחיי אביו כיון שאני צויתי אותו ומקיים ציוויי בזה ולא שתחולק המלכות לשנים בענין שגם אדוניה יהיה לו שבט אחד, רק על ישראל ועל יהודה : (מלבי"ם)

זלזו ויען בניהו בן-יהוידע את-המלך ויאמר | אמן כן יאמר יהוה אלהי אדני המלך:

רש"י אמן. שיחיה שלמה: (רש"י)

מצודת דוד כן יאמר ה'. שישב על כסא המלוכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אמן. הוא ענין בקשה על קיום הדבר : (מצודת ציון)

רלבי"ג אמן כן יאמר ה' אלהי אדני המלך. היא תפלה שיהיה רצון השם יתברך שיהיה הענין כן ר"ל שתהיה המלוכה לשלמה כי אם לא תהיה לו מהי לא יועיל לו זה : (רלבי"ג)

מלבי"ם כן יאמר ה', שיסכימו על זה בשמים : (מלבי"ם)

זלזו כאשר היה יהוה עם-אדני המלך כן (יהי) יהיה עם-שלמה ויגדל את-כסאו מכסא אדני המלך דוד:

רש"י מכסא אדני המלך. מכאן שאין אדם מתקנא בצנו: (רש"י)

רלבי"ג ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד. למדנו מזה שאין זה כנגד המלכות וזה כי רצון המלך הוא שיצליח בנו יותר ממנו : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויגדל את כסאו, שאחר שהי' יהיה עם שלמה כמו עמד ממילא יגדל את כסאו אחר שהוא מלך בן מלך, וזה שכתוב **מכסא אדני המלך**, מסבת שכסאו בא מכסא דוד אביו, וי"ל זכות אבות ומלכות בירושה מה שלא היה לך : (מלבי"ם)

לח וירד צדוק הפהן ונתן הנביא ובניהו בן-יהוידע והכרתי והפלתי וירכבו את-שלמה על-פרדת המלך דוד וילכו אתו על-גחון:

רס"י והכרתי והפלתי. תרגם יונתן: וקשתיא וקלעיא. ורבותינו אמרו (ברכות 7 א): אורים ותומים: (רס"י)

מצודת ציון והכרתי והפלתי. תרגם יונתן : וקשתיא וקלעיא : על גיחון. אל גיחון (מצודת ציון)

רלבי"ג וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. הם היו סנהדרין כמו שקדם וזה כי אלו שזכר הם אשר על פיהם ראוי שתהיה בחירת המלך להיות מה שיבחרו נבחר מאת ה' והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו ה' כמו שמצאנו בשמואל כשבחר שאול ודוד וכן הענין בכ"ג באורים ותומים יודע מי הוא אשר בחר ה' בו וכן הענין בסנהדרי גדולה כי כל ישראל מחוייבים להמשך למה שיגזרו כמו שנתבאר בתורה ולזה זכר בזה המקום צדוק הכהן כי הוא היה כ"ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפליתי שהיו סנהדרי גדולי ובניהו בן יהוידע היה עליהם כמו שנזכר בספר שמואל : (רלבי"ג)

לט ויקח צדוק הפהן את-קֶרן השמן מן-האהל וימשח את-שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו כל-העם יחי המלך שלמה:

רס"י את קרן השמן. משמן המשחה שעשה משה: מן האהל. שהארון נתון בעיר דוד, ולכוחית של שמן המשחה לפני הארון, (כמו שאנו שונים בסדר יומא נב): (רס"י)

מצודת דוד מן האוהל. אשר נטה דוד בעירו, להכניס בו הארון, ושם היה שמן המשחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קרן. כלי עשוי דמות קרן : (מצודת ציון)

גמ ויעלו כל-העם אחריו והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה ותבקע הארץ בקולם:

רס"י בחלילים. פלאוט"י בלע"ז: ותבקע הארץ. דבר הנזיחם כלשון הבאי, כלשון בני אדם: (רס"י)

מצודת דוד מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל וכן (ישעיהו ל כט) : כהולך בחליל : בקולם. בעבור קול ההמיה. והוא ענין גוזמא : (מצודת דוד)

רלב"ג מחללים בחלילים. ר"ל שהיו מנגנים בחלילים והם כלי זמר בדמיון קנים והם נקובים נקבי משוערים להוצא מינים מוגבלים מהקולות : ותבקע הארץ לקולם. אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא או יהיה הרצון בזה כי לקולם נאספו רבים אליהם מכל הצדדים וכאילו בקעו אויר הארץ בחוזק : (רלב"ג)

גמא וישמע אדניהו וכל-הקראים אשר אתו והם כלו לאכל וישמע יואב את-קול השופר ויאמר מדוע קול-הקריה הומה:

מצודת דוד והם כלו לאכול. את הקול שמעו בעת כלו לאכול : קול הקריה הומה. קול קבוצת אנשי העיר הומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הקרואים. המזומנים להסעודה, כמו (שמואל א ט יג) אחרי כן יאכלו הקרואים : הקריה. העיר : (מצודת ציון)

רלב"ג מה קול הקריה הומה. ר"ל מה קול העיר אשר היא הומה זאת ההמיה הנפלאה : (רלב"ג)

מלבי"ם וישמע יואב, הם לא שמו על לבם רק המיית העיר, אבל יואב שהיה שר הצבא שמע והבין את קול השופר, שהיה בו סימנים מיוחדים, והבין כי קול כזה לא ישמיעו רק לענין גדול, ולכן אמר מדוע קול הקריה הומה, בודאי נעשה איזה דבר רשום (ומלת הומה מוסב על הקריה מה היא הקול שהקריה הומה): (מלבי"ם)

גמב עוֹדְנוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנְתָן בֶּן-אֲבִיתָר הַכֹּהֵן בָּא וַיֹּאמֶר אֲדֹנָיְהוּ בֹא

כִּי אִישׁ חֵיל אֶתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר:

מצודת דוד **וטוב תבשר**. על כי מדרך אדם המעולה, להתאמץ להשמיע בשורה טובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **איש חיל**. אדם מעולה ומזורז : (מצודת ציון)

רלבי"ג **כי איש חיל אתה וטוב תבשר**. ידמה שהרצון באיש חיל איש טוב כי האיש הטוב עושה חיל בטובותיו ומדרך האיש הטוב לבשר טוב לא הרע או ירצה הרצון באיש חיל גבור והנה מדרך הגבור שיתנבא תמיד הטוב בדברי הריב והמלחמה לסבה היותו בלתי מפחד : (רלבי"ג)

מלבי"ם **בא כי איש חיל אתה**, יונתן לא היה מן הקרואים כי נשאר בעיר לרגל מה יעשה שם בעת ההיא שנקבצו חוץ לעיר להמליך את אדוניהו, וזאת הבינו כי המית הקריה יש לה איזה יחוס אל הענין שהם עוסקים בו, או לעזרתם או כנגדם, כי בלי ספק יתעורר רעש בעיר כשיודע כי ממליכים מלך בעין רוגל, וחשב שיונתן בהיותו איש חיל, קבץ גבורי המלך והריעו בקול בעיר שמחים על מלכות אדוניהו, ובזה **טוב יבשר** : (מלבי"ם)

{מג} וַיַּעַן יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לְאֲדֹנָיָהוּ אֲבֹל אֲדֹנָיִינוּ הַמֶּלֶךְ-דָּוִד הַמְּלִיךְ אֶת-שְׁלֹמֹה:

רס"י **אכל אדונינו**. כלומר, עכשיו אין צעורתי טובה לך: (רס"י)

מצודת דוד **אבל**. רצה לומר : לא כמו שתחשוב שאבשר טוב, אבל הוא בהפך, כי המלך דוד וכו', ורעה היא : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויען יונתן, אבל לא כדברך כי אדונינו המלך דוד המליך את שלמה, זה אמר דרך כלל, עתה פרט פרטי הדברים : (מלבי"ם)

{מד} וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ-הַמֶּלֶךְ אֶת-צְדוֹק הַכֹּהֵן וְאֶת-נָתָן הַנָּבִיא וּבְנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְהַכֹּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיִּרְכְּבוּ אֹתוֹ עַל פָּרְדַּת הַמֶּלֶךְ:

מלבי"ם (מד-מה) וישלח אתו המלך וכו' וימשחו וכו' באופן שהיה זה ע"פ כ"ג ונביא וסנהדרין, ואל תחשוב שהעם לא יסכימו לזה. על זה אמר ויעלו משם שמחים ותהום הקריה הוא הקול : (מלבי"ם)

{מה} וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צְדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתַן הַנְּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגָחוֹן וַיַּעֲלוּ מִשָּׁם שְׂמֵחִים וְנִתְּהָם הַקְּרִיָּה הוּא הַקּוֹל אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם:

מצודת ציון **ותהם.** מלשון המיה : (מצודת ציון)

{מו} וְגַם יָשָׁב שְׁלֹמֹה עַל כֶּסֶא הַמְּלוּכָה:

מלבי"ם ולא תאמר שנמשח למלוך אחרי מות דוד, **כי ישב על כסא המלוכה** (מלבי"ם):

{מז} וְגַם-בָּאוּ עִבְדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת-אֲדֹנָיו הַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר יֵיטֵב (אלהיך) אֱלֹהִים אֶת-שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְׁמֶךָ וַיִּגְדַּל אֶת-כֶּסֶאוֹ מִכֶּסֶׁאךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ הַמֶּלֶךְ עַל-הַמִּשְׁכָּב:

מצודת דוד **על המשכב.** בשכבו על המשכב, השתחוה לה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ולא תאמר שגם הם עשו זאת מעצמם, כמו שיואב ואביתר רצו להמליך את אדוניהו מעצמם, על זה אמר **וגם באו עבדי המלך לברך את אדוניהו והמלך השתחוה על המשכב** הרי מדעתו נעשה כל זה, ונוסח הברכה היה **שיגדל ה' את שלמה בשם טוב מצד מעשיו הטובים וחכמתו ויגדיל כסאו מצד המלוכה למרבה המשרה, ושניהם יגדלו מדוד, מצד שהוא יורש עזר ובן מלך כנ"ל** (מלבי"ם):

{מח} וְגַם-כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן הַיּוֹם יוֹשֵׁב עַל-כֶּסֶאִי וְעֵינֵי רְאוֹת:

מצודת דוד **אשר נתן היום יושב.** כמו אשר נתן היום בן יושב וגו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ולא תאמר שדוד יחלק המלכות לשנים ויתן גם לך שכם אחד, **כי ככה אמר המלך ברוך ה' וכו' אשר נתן היום יושב על כסאי**, זה מורה שתפס מלכות כללי על כסא דוד ועל ממלכתו, וגם שהחזיק המלכות מהיום בענין שהוא המולך עתה תחת דוד, וכל החולק עליו מורד במלכות וחייב מיתה (מלבי"ם):

{מט} וַיִּחַרְדּוּ וַיִּקְמוּ כָּל-הַקְּרָאִים אֲשֶׁר לְאֲדֹנָיהוּ וַיִּלְכוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ:
{נ} וְאֲדֹנָיהוּ יָרָא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה וַיִּקָּם וַיִּלְךָ וַיִּחַזַּק בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ:

רפ"י בקרנות המזבח. שהיה בגבעון, אמר: הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין, אמות כאן, ואקבר בקברי אבותי, (כך דרש רבי תנחומא מסעי יב): (רפ"י)

מצודת דוד ירא. שלא לדונו כמורד במלכות, על אשר רצה למלוך מבלי דעת המלך : **בקרנות המזבח**. אשר עמד לפני הארון, בחשבו שלא יחלל המקום, להרגו שם : (מצודת דוד)

רלב"ג ויחזק בקרנות המזבח. הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם בא שם רוצח מכה נפש בזדון ובערמי והנה אדוניה לזה בא שם כי שם לא היה מפחד שיהרגנו שלמה ויהיה המקום ההוא לו למקלט עד שיבטיחהו המלך שלמה שלא ימיתהו : (רלב"ג)

{נא} וַיֵּגֵד לְשֹׁלֹמֹה לֵאמֹר הִנֵּה אֲדֹנָיהוּ יָרָא אֶת-הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה אָחַז בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר יִשָּׁבַע-לִי כִּי־זֶם הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אִם-יִמִּית אֶת-עַבְדּוֹ בְּחָרֵב:

מצודת דוד אם ימית. רצה לומר : שלא ימית, וכאלו אמר שיהיה עליו עונש שבועה אם ימית וגו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון כיום. כעת, כי יום הוא כמו עת, והכ"ף באה לאמתת הדבר, כמו (בראשית כה לא) מכרה כיום : (מצודת ציון)

מלבי"ם לאמר ישבע לי כיום, רצה לומר כי מנהג המלכים לעבור על פשע ביום מלכותם, כי הוא יום חסד, לכן אמר שישבע לו כיום. בפרט כי היום הומלך והוא נכנע תיכף, כמ"ש אם ימית את עבדו בחרב, אחר שהוא עבדו אם ימיתהו בסייף שהמלך אין לו רשות להרוג כי אם בסייף, פי שלא ימיתהו על מרידתו : (מלבי"ם)

{נב} וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אִם יִהְיֶה לְבֶן-חַיִּל לֹא-יִפֹּל מִשַּׁעֲרֹתָו אֶרְצָה וְאִם-רָעָה תִמְצָא-בּוֹ וְיָמָת:

מצודת דוד לבן חיל. רצה לומר : לעבוד עבודתו כשאר עבדי המלך : לא יפול וגו'. רצה לומר : לא יעונש על העבר, אפילו עונש מועט ואמר בלשון

גוזמא, כדרך שהבריות אומרים : **ואם רעה תמצא בו**. ואפילו בדבר שאין בו כדי להמית מכל מקום יומת בעבור צרוף הדבר הזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון משערתו. משער ראשו : (מצודת ציון)

רלבי"ג אם יהיה לבן חיל לא יפול משערת ראשו ארצה. ר"ל אם תחזקנה ידיו להיות לעבודת המלך ולמצותו כשאר בני החיל לא יגיעהו נזק מצדי וכן שלח דוד לאנשי יבש גלעד ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמר שלמה, לא נשבע כי אמר שבל"ז על העבר אינו חייב מיתה. רק אם רעה תמצא בו בזה יתחייב למפרע ומת : (מלבי"ם)

גנב וישלח המלך שלמה וירדהו מעל המזבח ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה לך לביתך : (פ)

מצודת דוד וירדהו. צוה לו לרדת בהבטחתו : לך לביתך. כי נשאר עומד לפני שלמה, בחשבו שכוונתו להיות לבן חיל, לעמוד לפניו ולשרתו בכל עת, ואמר לו לך לביתך, כאומר לבבי לא כן יחשוב, כי אם תהיה לבן חיל לעת מצוא, בזמן הצורך : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה. ידמה כי מפני שאמר לו שלמה אם יהיה לבן חיל חשב אדניהו שירצה לעמוד לפניו וישרתהו ולזה לא היה רוצה להפדד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמר וכו' לך לביתך פי' מהרי"א שבמ"ש אם יהיה לבן חיל חשב אדוניה שרצה לומר שיעבוד עבודתו, והוא א"ל שילך לביתו, ואינו צריך אל עבודתו ומשאו : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ב

א ויקרבו ימי-דוד למוות ויצו את-שלמה בנו לאמר : **ב** אנכי הלק בדרך כל-הארץ וחזקת והיית לאיש :

מצודת דוד בדרך וגו'. רצה לומר : כמנהג הנהוג בכל הבריות : **והיית לאיש**. עם שאתה עודך נער, התחזק עצמך להיות כאיש השלם בשניו, הואיל ואמות, ואינני להדריכך בדרך תלך : (מצודת דוד)

רלב"ג וחזקת והיית לאיש. רוצה לומר שלא תהיינה פעולותיך פעולות צעיר שנים ונער אבל תהיינה פעולות איש גדול וזה אמנם יהיה עם ההתישבות עצה :

מלבי"ם אנכי הולך, שלמה היה בעת ההיא לדעת המפרשים בן י"ב שנה, וכמ"ש (דה"א כ"ט) שלמה בני וכו' נער ורך, ובהיות דוד חי עמד לימינו בין בהנהגת העם בין ללמדו תורה ומוסר, א"ל כי בהיותו מוכן ללכת בדרך עולם, צריך הוא להתחזק בעצמו, בין בהנהגת העם והיית לאיש, כראוי למושל ממשל רב בל יירא מפני כל : (מלבי"ם)

ג וְשִׁמְרָתְךָ אֶת-מִשְׁמְרָתְךָ | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי לְשִׁמּוֹר חֻקֹּתָיו
מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוֹתָיו כְּכַתּוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכִּיל אֶת כָּל-
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם :

מצודת דוד משמרת ה'. הדברים אשר צוה ה' לשמרם, ואל בינתך אל תשען : ללכת בדרכיו. להיות רחום ורב חסד כמוהו : חקותיו. הם המצות שלא נתגלו טעמיהם, והמה כחק וגזירה : מצותיו. מה שבין אדם למקום : ומשפטיו. מה שבין אדם לחברו : ועדותיו. הם המצות אשר טעמיהם להעיד על נפלאות ה', כשבת ומועדי ה' והדומים : למען תשכיל. רצה לומר : כשתשמור כל המצות, תשכיל עוד מהם את כל אשר תעשה, מהדברים אשר לא נאמרו בתורה, כי מהם חכמה תקח לעבוד את ה' : ואת וגו'. הוא כפל ענין במלות שונות : (מצודת דוד)

רלב"ג ושמרת את משמרת ה' אלהיך. ר"ל שישמור בלב מה שיצווהו הש"י לשמרו וזה אמנם יהיה בלמידת התורה ותהיה הלמידה ההיא בהתבוננוי לתכלית שתלך בדרכי הש"י אשר נזכרו בתורה ולשמור כל החקים והמצות והמשפטים והעדות הכתובים בתורת משה כי בלמידה הזאת תשכיל ותדע כל מה שראוי לך לעשות בדבר דבר שיקרה לך ותהיה מפני זה מוכן להתנהג בדרכי התורה בכל מעשיך ובזה גם כן תשכיל ותדע כל מה שראוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחוייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל בעשייתם ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות הש"י ומצוותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך ההצלחה והוא מענין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל, שכל דוד מכל עבדי שאול : (רלב"ג)

מלבי"ם ושמרת ובהנהגה בדברים שבין אדם למקום יהיה בהפך, כמ"ש

אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו, יהיה כקטן אשר אמו תנחהו בכל צעדיו, כן **תשמר משמרת ה' ככתוב בתורת משה**, ולא תסמך על בינתך, ומפרש **ללכת בדרכיו**, הוא בעניני המדות מה הוא רחום וחנון ארך אפים שאלה הם דרכיו, **ולשמור חקותיו** במצות שאין בהם שום טעם, **מצותיו** הם מצות שיש בהם טעם, **ומשפטיו** במצות שבין אדם לחברו, **ועדותיו** במצות המעידים על חידוש העולם ויציאת מצרים כמו השבתות והמועדים וכדומה, ורק **ככתוב בתורת משה** בלא תוספת ומגרעת, וכמ"ש לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, **למען תשכיל** וכו' אמר שבזה תרויח בשתים, **א**. מצד עצם המצוה, שע"י **תשכיל את מעשיך**, וכבר בארנו שיש הבדל בין מצליח ובין משכיל, שהצלחה תלויה במזל, וההשכלה תלויה בטוב שכל האדם לבחור האמצעיים הטובים תמיד, וזה ילמדוך מצות התורה ומשפטיה, ויש המשכיל את אשר יעשה ולא את אשר יפנה, כי בפנותו לבקש האמצעיים ימצא הרבה מהם בלתי טובים ויעזבם, עד יבחר הטוב שבאמצעיים וילך בהם ואז ישכיל בדרכו, ויש המשכיל את כל אשר יפנה, שגם אם יבחר אמצעיים בלתי מובילים אל התכלית ישיבום בשכלו לטוב, באופן שישגיג מהם את המבוקש, וזה שכתוב שישכיל גם **את כל אשר יפנה שם** : (מלבי"ם)

יד למען יקיים יהוה את-דברו אשר דבר עלי לאמר אם-ישמרו בְּנֵי־אֶת-דִּרְכָם לְלֶכֶת לְפָנַי בְּאֵמֶת בְּכֹל-לְבָבָם וּבְכֹל-נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא-יִפְרֹת לִי אִישׁ מֵעַל כֹּסֵא יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד **לאמר לא יכרת**. לפי שארכו הדברים, אמר שוב לאמר : (מצודת דוד)

רלב"ג **למען יקיים ה' את דברו וגו'**. באר לו שכבר יגיע לו משמירת הכהונה תועלת אחר והוא התמדת המלוכה לו ולזרעו : (רלב"ג)

מלבי"ם **למען**, **ב**. תרויח מצד ה' המצוה ושהבטיח לי מלכות קיימת לדור דורים, ותלאה בתנאי כמ"ש אם ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, ובמה שתשמור מצות ה', בהכרח **יקיים ה' את דברו**, והגם שאין לעשות המצות על מנת לקבל שכר, הנה בזה יהיה הכוונה למען יוכל ה' להקים את דברו, כי ה' רוצה בזה שיבנה כסא דוד לדור ודור, וזה עצמו רצון ה', בענין שבמה שיעשה המצות על תכלית זה הוא גם כן על תכלית שיוכל ה' למלאות דברו, שזה רצון ה', וכמ"ש למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וכו', למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו, ומה שכפל מלת **לאמר**, ירמוז בזה מ"ש חכמינו זכרונם לברכה (ברכות דף ז) שכל מדה טובה שיצאה מפי הקב"ה אפ"י על תנאי לא חזר בו, כי מאמרו ית' הוא המביא הדבר אל המציאות, והתנאי לא יוכל להשיב דבר שנאמר מאת ה', אמר כי פה לא יהיה כן, כי הקדים את התנאי אל המאמר, כאילו אמר **אם ישמרו בניך את דרכם**

וכו', אז לאמר לא יכרת לך איש, רצה לומר אז יאמר ויגזור כן, אחר שיתקיים התנאי אז תהיה האמירה, בענין שאם לא יתקיים התנאי לא אמר כלל ולא יצאה מדה טובה זו מפיו: (מלבי"ם)

ג וגם אתה ידעת את אשר-עשה לי יואב בן-צרויה אשר עשה לשני-שרי צבאות ישראל לאבנר בן-נר ולעמשא בן-יתר ויהרגם וישם דמי-מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו:

רס"י את אשר עשה לי. שהראה הספר ששלח דוד ציד אוריה, (במדרש רבי תנחומא קס): דמי מלחמה בשלום. שהיה להם שלום עמו, ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו. שחגר חרבו מלומדת על מתניו, שלא כדרך החוגרים, בלחתו לקראת עמשא, ופיה למטה כדי שתפול, כמה שנאמר (שמואל ב כ ח): והוא ילא ותפול, וכשנפלה ונטלה, כסבור עמשא שלא נטלה חלל להגזייה מן הארץ, ולא נשמר מהחרב אשר ציד יואב: ובנעלו אשר ברגליו. את אבנר הרג בערמה, ששאלו גידמת היאך חוללת, כמה שנאמר (קס ג כז): ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו 'בשלי', לשון 'שלי' נעלך: (רס"י)

מצודת דוד וגם אתה ידעת. רצה לומר : כמו שידוע אני, כמו כן אתה ידעת, ואין מהצורך לספר לך פרטי הדברים : אשר עשה לי. וחוזר ומפרש שזהו אשר עשה לשני שרי וגו', כי על כי הם באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועם כל זאת הרגם יואב, יחשב אם כן לדוד לכלימה בזה : לשני שרי צבאות. כי גם עמשא היה שר צבא לאבשלום, אף בדעת דוד היה להעמידו תחת יואב : דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך באנשי מלחמתי, שפך הוא באנשי שלומי : ויתן דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך במלחמה בגבורה מפורסמת, שפך באנשי שלומי בערמתו : בחגורתו וגו'. רצה לומר : במה שחגר חרבו מצומדת במתניו לרחבו, בכדי שתהא נוחה ליפול בשחיה מועטת, וכשיצא מול עמשא שחה מעט לתקן מנעלו, ונפלה החרב מתערה, והגביה בידו והכהו נפש ועמשא לא נשמר, על כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה : (מצודת דוד)

רלב"ג את אשר עשה לי יואב בן צרויה. ר"ל על דבר אבשלום שעבר מצותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר במה שקדם : וישם דמי מלחמה בשלום. ר"ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה אז אבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו וילך בשלום : ויתן דמי

מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו. זה שב אל עמשא כי יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מצומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עמשא שחה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נשמי עמשא מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יתאמת שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר אינם מוכנים לצד המלחמי כלל : (רלב"ג)

מלבי"ם (ה-ו) **השאלות:** מדוע צוהו להרוג את יואב אחר שלא הרגו בעצמו, מפני שלא היתה שם התראה ושירא מפניו, ואיך נתן מכשול לפני בנו הנער ורך, ומדוע פה אמר ולא תורד שיבתו בשלום שאול, ואיך עבר על השבועה שנשבע להחיותו, ומה לי אם הרגו על ידי שליח בחייו או אחר מותו, ומהו וגם אתה ידעת, מלת וגם מיותר :

וגם אתה ידעת, מלת וגם נמשך אל **ועשית כחכמתך**, אחר שצוהו בל יסור מתורת משה, ולא יסמוך על חכמתו ושקול דעתו, אמר שבכ"ז יש ענינים שניתן לו הכח לעשות כחכמתו, ולא כמשפטי התורה, והם דיני המלך שמשונים מדיני התורה, שהמלך הורג בלא התראה והורג רבים ביום אחד כשהוא צורך שעה, הגם שאינו כמשפט התורה, נתן כח זה אליו לגדור גדר ולעמוד בפרץ, ובזה יעשה כפי חכמתו לבד, וגם ענין יואב היה מעין זה, כי בדין תורה לא היה חייב מיתה כי לא היה שם התראה, וצוה להרגו מדין המלכות, ולכן הגם שלא הרגו בחייו שראה שאז היה צורך שעה להחיותו, כי לא היה אחר ראוי לצבוא צבא, אמר **שיעשה כחכמתו** לפי צורך זמנו, ועל זה אמר **וגם**, שעם משפטי התורה תוכל לשפוט גם כחכמתך, ובאר מה שחטא יואב, **א. אתה ידעת את אשר עשה לי**, שחטא איזה דבר נגד דוד שהיה בסוד וידעוהו דוד וגם שלמה. וחכמינו זכרונם לברכה בארו שהראה האגרת ששלח לו בדבר אוריה, ועל ידי כן פרסם קלון, **ב. אשר עשה לשני שרי צבאות**, ובזה הגדיל חטאו בשלשה פנים, **א. ויהרגם, ב. וישם דמי מלחמה בשלום.** כי שני שרים האלה נלחמו תחלה נגד דוד, אבנר היה אצל איש בושתי, ועמשא אצל אבשלום ואז היה יוכל להרגם בדרך מלחמה, אבל הוא הרג שניהם אחר שהשלימו עם דוד, כאילו עדיין עוסקים במלחמה, ודבר כזה הורס ענין המלוכה ונמוסי המדינות להרוג השרים שכורתים עמהם ברית אחר כלות המלחמה, וזה חטא נמוסי ונוגע בכבוד המלכות אחר שנעשה משר צבאו שנדמה שעשאו בפקודת דוד. **ג. ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו**, שלא הרגם פנים אל פנים רק בדרך ערמה, על ידי החגורה שנפל החרב מתוכה ועל ידי שניתק שרוך נעל והטה את עצמו ועמשא לא נשמר, כמו שפרש"י (מלבי"ם):

ו **ועשית כחכמתך ולא-תורד שיבתו בשלום שאל:** (o)

רש"י ולא תורד שיבתו בשלום שאול. אל תניחהו למות מיתת עאמו וליפול
בגיהנם: (רש"י)

מצודת דוד כחכמתך. לפי חכמתך תמצא לו עילה : ולא תורד שיבתו. רצה
לומר : עם שהוא איש שיבה, לא תהדר פניו, וראה שלא ירד לקבר בשלום
במיתת עצמו : (מצודת דוד)

רלב"ג ולא תורד את שיבתו בשלום שאול. ר"ל עשה כחכמתך באופן
שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאות
האלו ויוסרו שאר אנשים מעשות ככה ויראו ג"כ מלבעוט במלכות :
(רלב"ג)

מלבי"ם ולכן ועשית כחכמתך אשר תראה שהוא צורך שעה להענישו
באופן שלא תורד שיבתו בשלום שאול, לא פקד להרגו דוקא, רק שלא
ירד שאול בשלום, כי יענישנו באיזה אופן שיראה בחכמתו : (מלבי"ם)

גז וְלִבְנֵי בְרָזְלִי הַגִּלְעָדִי תַעֲשֶׂה-חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֶזְרֵי שְׁלַחְנֶךָ כִּי-כֵן קָרְבוּ
אֵלַי בְּבִרְחֵי מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם אַחִירָה:

מצודת דוד כי כן. רצה לומר : בזה הדבר עצמו קרבו אותי לאכול על
שולחן אביהם. וכאומר עוד תעשה עמהם חסד זולת מה שיהיו באוכלי
שולחנך, כי זהו תשלום גמול, ולא לחסד יקרא : (מצודת דוד)

מצודת ציון קרבו אלי. קרבו אותי : (מצודת ציון)

מלבי"ם ולבני ברזלי וכו' כי כן קרבו אלי, רצה לומר זה יהיה מדה כנגד
מדה, כי כן קרבו בשולחנם, לכן יאכלו על שולחנך, והיתה הקורבה
בברחי מפני אבשלום, שאז לא היו מצפים לתשלום גמול : (מלבי"ם)

גז וְהָיָה עִמָּךָ שְׁמֵעֵי בֶן-גֵּרָא בֶן-הַיְמִינִי מִבְּחָרִים וְהוּא קָלְלֵנִי קָלְלָה
נִמְרָצַת בְּיוֹם לְכֹתִי מִחַנִּים וְהוּא-יֵרֵד לְקִרְאֹתַי הַיְרֵדן וְאֶשְׁבֵּעַ לוֹ בִּיהוָה
לֵאמֹר אִם-אֶמִיתְךָ בְּחָרְב:

רש"י קללה נמלאת. מפורשת, כמו (איוב טז ג): מה ימריאך, (סס ו כה):
ומה נמלכו כמו מה נמלכו: (רש"י)

מצודת דוד עמד. ורצה לומר : אוהבך היושב עמך בתמידות ורבותינו ז"ל

אמרו שהיה מלמדו תורה : **ביום לכתי מחנים**. כי כשברח מפני אבשלום, הלך עד מחנים, וישב בה עד חזרתו לירושלים : **והוא ירד**. לפייס אותי, ונשבעתי לו אז לבל אמיתו, ולזה לא אוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון קללני. מלשון קלות ובזיון : **נמרצת**. חזקה, כמו (מיכה ב י) וחבל נמרץ : (מצודת ציון)

רלב"ג **והנה עמד שמעי בן גרא**. אמר זה כי הוא היה עמו בהמשחו כאמרו ושמעי ורעי הגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו וידמה ג"כ שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירושלם כמו שתמצא שנזכר במה שאחר זה : **והוא קללני קללה נמרצת**. חזקי וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום : (רלב"ג)

מלבי"ם **והנה עמד**. פי' מהרי"א שא"ל הנה שמעי עמד מאנשי עצתך כי היה רבו של שלמה, (וגם מ"ש (א ח) ושמעי ורעי לא היו עם אדוניהו הוא שמעי בן גרא) דע שראוי שתרחיקהו כי איש רע מעללים הוא, **א. שקללני**, **ב. שירד לקראתי הירדן** ובזה הכריחני **להשבע לו** כמ"ש ואני באתי היום ראשון לכל בית יוסף, שבזה די עזות וקצף : (מלבי"ם)

טו **ועתה אל-תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה-לו והורדת את-שיבתו בדם שאל:**

רס"י **כי איש חכם אתה. תן לנך למנוח לו עון מות כשזיל דבר אחר, וזהו וידעת את חכם את אשר תעשה לו:** (רס"י)

מצודת דוד **ועתה**. הואיל ואתה תמלוך תחתי, אל תנקה אותו מהעון הזה, מבלי לשלם לו גמול הראוי : **כי איש חכם אתה**. ותוכל למצוא העילה, את אשר תעשה לו : **שיבתו**. רצה לומר : אל תחוש להדרו בעבור שיבתו : **בדם שאל**. רצה לומר : לא תניחו למות על מטתו, כי אם ישפך דמו בחרב : (מצודת דוד)

רלב"ג **ועתה אל תנקהו**. ר"ל אף על פי שהוא עמד ואין לך עליו דרך ותואנה להרגו ולא על מה שחרף וקלל אותו כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתו והנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי איש חכם אתה ותמצא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להגיע עליו עונש המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם : (רלב"ג)

מלבי"ם **ועתה רצה לומר** אני נשבעתי ומחלתי לו **ועתה** אם יחטא לך **אל תנקהו**, כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו לנסותו אם פי מלך

ישמור כראוי ואם רעה תמצא בו והורדת את שיבתו בדם שאול, ואל תמחול לו (מלבי"ם):

ז וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם-אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד: (פ)

מצודת דוד בעיר דוד. היא ציון : (מצודת דוד)

רלב"ג וישכב דוד אם אבותיו. מגיד שאבותיו היו צדיקים וישרים כמוהו ויקבר בעיר דוד. היא ציון : (רלב"ג)

יא וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל-יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שִׁבְעַת שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים:

מצודת דוד שבע שנים. ובשמואל ב' (ב יא) נאמר גם ששה חדשים, ולא חש למנותם כאן, על כי היה נרדף מאבשלום ששה חדשים למולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם והימים כבר נזכר בסי' שמואל ושינה זה פה כי גם שלמה מלך כזמן הזה, וזה נכלל במ"ש ושלמה ישב על כסא דוד אביו, רק דוד מלך תחלה שבע שנים בחברון מלכות בלתי כוללת ושלמה ותכון מלכותו מאד תיכף במלכו : (מלבי"ם)

יב וְשָׁלֹמָה יָשָׁב עַל-כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתֵּכֵן מַלְכוּתוֹ מֵאָד:

רס"י ותכון מלכותו מאל. אף על העליונים: (רס"י)

מצודת דוד ותכון מלכותו. לא כאביו, שהיה לפעמים נרדף בעת מלכותו, מאבשלום ושבע בן בכרי, כי מלכותו היה נכון מאד : (מצודת דוד)

רלב"ג ושלמה ישב על כסא דוד אביו. מגיד שאחז מעשה אבותיו : (רלב"ג)

יג וַיָּבֵא אֲדֹנֵיהוּ בֶן-חֲגִית אֶל-בֵּת-שָׁבַע אִם-שָׁלֹמָה וַתֹּאמֶר הַשְּׁלוֹם בְּאֶךְ וַיֹּאמֶר שְׁלוֹם:

מצודת דוד השלום בואך. שאלה אותו אם ביאתו בדבר שלום, או בא להתקוטט עמה בדבר מה : (מצודת דוד)

יְדַבֵּר וַיֹּאמֶר דְּבַר לִי אֱלֹהֵי וַתֹּאמֶר דְּבַר: **טו** וַיֹּאמֶר אֶת יְדַעַתְּ כִּי-לִי הִיְתָה
הַמְּלוּכָה וְעָלִי שְׁמוֹ כָּל-יִשְׂרָאֵל פְּנִיָהֶם לְמֶלֶךְ וַתִּסָּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאַחֵי
כִּי מִיָּהוּהָ הִיְתָה לֹא:

מצודת דוד **כי לי וגוי**. על כי שאלתו היה בדבר אבישג, ועצם כוונתו היתה להתנשא עוד ולאמר אני אמלוך, ורצה לעשות הכנה לזה, לקחת את אבישג, להשתמש בתשמיש המלך, שאין ראוי כי אם למלך, וחשש פן תרגיש בדבר, לזה הקדים ואמר הלא מאז היתה המלוכה ראוי לי, על כי אני גדול האחים, ואף כולם חפצו בי מאז, ועם כל זאת מלך שלמה, כי מה' היתה לו, ואם כן מי פתי יסור הנה, להתחכם מול גזירת המקום :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **שאלה**. ענין בקשה : (מצודת ציון)

מלבי"ם (טו-כב) **השאלות**: איך הסכיל אדוניה לדבר כדברים האלה, שלו היתה המלוכה, ושב רצו ישראל, וכי לא ידע שבזה יעלה חמת המלך והי"ל לבקש לאמר שאוהב אותה ושחשק בה, ואיך נתרצית בת שבע לדבריו אשר בטא כמדקרות חרב ומ"ש בפסוק כ"ב ולו ולאביתר וכו' הוא קשה ההבנה, ואיך עלה בזה חרון אפו על אביתר ויואב :

את ידעת כי לי היתה המלוכה הוצעה זו היא בעלת שתי פנים, באופן אחד יראה כאומר אחר שהמלכות היתה ראויה לי, אם מצד תולדותי שאני הבכור, ועל זה אמר **כי לי היתה המלוכה**, ואם מצד רצון העם שהסכימו עלי, ועל זה אמר **ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך ותסב המלוכה ותהי לאחי**, כי נסבה ממקום הראוי לה אל מקום אחר, ואם כן על כל פנים ראוי לפייס אותי במה שיתנו לי חלק קטן, אשה שהשתמש בה המלך, כי הגם שאין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך, אני איני הדיוט כי המלוכה הגיעה לי בתחלה. ובאופן אחר תקן דבריו במה שסיים **כי מה' היתה לו**, כי מה שאין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך, הוא רק במלך המולך על ידי הסכמת העם, שאחר שבעצם הוא איש ככל האנשים, בהכרח לציין כבודו על ידי רושמים מיוחדים הסכמיים שאין להדיוט להשתמש בהם כי בזה ישמר כבודו ומעלתו, לא כן במלך המולך מצד עצמו כי המלכות תאות אליו בעצם, א"צ לציונים אלה ההסכמיים, וכמ"ש במד' מלך ב"ו אין רוכבים על סוסו ואין יושבים על כסאו ואין משתמשים בשרביטו, אבל הקב"ה רוכבין על סוסו ויושבים על כסאו וכו' הה"ד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה, רצה לומר דאחר שכבוד מלכות השם תלוי בו בעצמו, והוא בעצמו מלך הכבוד לא על ידי הסכמה ובחירת העם, לא שייך אצלו שלא ישתמש אחר בשרביטו, כי אין כבודו תלוי באותות אלה המוסכמים מן העם, וזה שכתוב שה' הוא מלך הכבוד רצה לומר שהוא עצמו מלך הכבוד לא על ידי העם, ואם

כן גם בשלמה אחר שמלכותו לא הגיעה לו מן העם רק מהי בהיות המלוכה והכבוד עצמי לו, אין לו לחוש אם ישתמש זר בשרביט המלך (מלבי"ם):

זטז וְעַתָּה שְׁאַלְהָ אַחַת אֲנֹכִי שְׂאֵל מֵאַתָּה אֶל-תִּשְׁבֵּי אֶת-פָּנָי וְתֹאמַר אֵלָיו

מצודת דוד ועתה. הואיל ואין חשש בדבר המלוכה : אל תשיבי וגו'. רצה לומר : פני ריקם, מבלי למלאות שאלתי : (מצודת דוד)

זטז וַיֹּאמֶר אֶמְרִי-נָא לְשִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא-יָשִׁיב אֶת-פָּנָיךָ וַיִּתֶּן-לִי אֶת-אֲבִישַׁג הַשּׁוֹנְמִית לְאִשָּׁה: **זטז** וְתֹאמַר בֵּת-שֶׁבַע טוֹב אֲנֹכִי אֲדַבֵּר עִלְיָךְ אֶל-הַמֶּלֶךְ:

מצודת דוד טוב. ראוי והגון הדבר הזה, ולכן אדבר בעבורך אל המלך : (מצודת דוד)

זטז וְתָבֵא בֵּת-שֶׁבַע אֶל-הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֵּר-לוֹ עַל-אֲדֹנָיָהוּ וַיִּקָּם הַמֶּלֶךְ לְקִרְאָתָהּ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָּהּ וַיֵּשֶׁב עַל-כִּסֵּאוֹ וַיֵּשֶׁם כֶּסֶף לְאֵם הַמֶּלֶךְ וְתִשָּׁב לִימִינֹו:

רפ"י לדבר לו. לדבר כצילו, כציל אדוניהו: לאם המלך. אמרו רבותינו (בבא בתרא לא ב:): לאמה של מלכות, היא רות: (רפ"י)

מצודת דוד על אדוניהו. בעבור שאלת אדניהו : לקראתה. ללכת לקראתה : (מצודת דוד)

מלבי"ם לדבר לו על אדוניהו כל דבור שאחריו מלת לו פיי בשבילו, בת שבע חשבה כי זה יהיה לטובת שלמה גם כן, כי בזה ישוב אליו לאהבה בשימלא חשק לבו, וזה שכתוב לדבר לו בשביל טובת שלמה : (מלבי"ם)

כז וְתֹאמַר שְׁאַלְהָ אַחַת קִטְנָה אֲנֹכִי שְׂאֵלְתָּ מֵאַתָּה אֶל-תִּשְׁבֵּי אֶת-פָּנָי וַיֹּאמֶר-לָהּ הַמֶּלֶךְ שְׂאֵלִי אֲמִי כִּי לֹא-אָשִׁיב אֶת-פָּנָיךָ: **כז** וְתֹאמַר יִתֶּן אֶת-אֲבִישַׁג הַשּׁוֹנְמִית לְאִשָּׁה: **כז** וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה

וַיֹּאמֶר לְאָמוֹ וְלִמָּה אַתְּ שֹׁאֵלַת אֶת-אַבְיִשָׁג הַשְּׂנֵמִית לְאֲדֹנָיָהּ וְשֹׁאֵלִי-לוֹ
אֶת-הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלוֹ וְלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וְלְיוֹאָב בֶּן-
צְרוּיָהּ:
(פ)

רפ"י וְשֹׁאֵלִי לוֹ אֵת הַמְּלוּכָה. מִשִּׁיתַמַּסָּ בְּצַרְבִּיטוֹ עַל מַלְךְ, הוּא תַחֲלַת
הַסַּרְרָה:
(רפ"י)

מצודת דוד ולמה את שואלת וגו' ושאלי וגו'. כי שלמה הבין בדבר, אשר
יבקש תואנה לעורר על המלוכה, ולזה אמר בדרך התול ושחוק, למה
תשאלי דבר המסבב את המלוכה, הלא טוב שאלי לו את המלוכה בעצם,
על כי היות הוא הגדול ממני, וכאשר אמר הוא בהקדמת שאלתו : ולו
וגו'. רצה לומר : וכמו שתשאלי לו את הראוי אליו, כן שאלי להשיב
לאביתר וליואב את הראוי להם, היות כי כולם המה בעצה אחת, למען
יחזיקו בשלהם :
(מצודת דוד)

רלב"ג ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה. רוצה לומר שהוא היה יותר
ראוי למלוך כי הוא הגדול ממני כי הממלכה ראוי שתהיה לגדול כאמרו
ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולאביתר הכהן היתה גם כן
ראויה יותר הכהונה הגדולה כי ראשונה היתה לו קודם היותה לצדוק
והיתה לו גם כן מאבותיו וליואב בן צרויה גם כן היה ראוי יותר שיהיה
שר הצבא מזולתו כי הוא היה ראשון בזאת השררה ובהיו' הענין כן
שהוא ראוי יותר למלוכה ואלו אשר עזרוהו ראויים יותר לשררותיהם
הנה ימשך מזה במעט סבה שתשוב המלוכה לאדניה ומפני זה הוא מבקש
אבישג השונמית לאשה לחזק את ידו וידי עוזריו שהמלוכה ראויה
שתהיה לו כי אם היתה הרכיבה על הפרדה אשר רכב עליה המלך סימן
למלוכה כמו שקדם כל שכן שהלקיחי לאשה אשר שכבה בחיק המלך הוא
סימן למלוכה ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר כי זאת תחבולי מאדניה
למשוך אליו המלכות :
(רלב"ג)

מלבי"ם ולמה את שאלת את אבישג וכו' לעומת מה שספרה לו כל דברי
אדוניהו, שהקדים כי לי היתה המלוכה וכו', השיב הלא מצד שלו היתה
המלוכה כי הוא אחי הגדול, שאלי לו את המלוכה לא את אבישג, ומצד
שאמר ועלי שמו כל ישראל פניהם למלוך, שהוא על שאביתר ויואב שמו
פניהם עליו, גם כן לא תועיל אבישג שהם רצו שימלוך ומה ירויחו בשישא
אשה, ואם כן שאלי את המלוכה שבזה תשאלי גם בשביל אביתר ויואב
במה שרצו הם :
(מלבי"ם)

כג וַיֵּשְׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּיָהוָה לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה-לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף
כִּי בְּנַפְשׁוֹ בְּנַפְשׁוֹ דָּבָר אֲדֹנָיָהּ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה:

מצודת דוד **כה יעשה וגו'.** הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר. וכמוהו הרבה במקרא : **בנפשו.** באבדון נפשו, כי ימות עליה : (מצודת דוד)

מלבי"ם **וישבע המלך וכו' כי בנפשו דבר,** רצה לומר הלא דבר זה דבר במסירת נפשו, כי בודאי הבין שיש לו סכנה בשאלה זאת, ובשביל נשואי אבישג לא היה מוסר נפשו אם לא בשחושב תחבולות שבוה שישתמש בשרביטו של מלך יוכל למרוד : (מלבי"ם)

לכד **ועתה חי-יהוה אשר הכינני (ויושיביני) ויושיבני על-כסא דוד אבי ואשר עשה-לי בית כאשר דבר כי היום יומת אדניו:**

רס"י **עשה לי בית. בית המלוכה: כאשר דבר. ביד נתן: (רס"י)**

מצודת דוד **עשה לי בית.** רצה לומר : בית מלכות, והוא כפל ענין במילות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון הכינני. הכין אותי : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ועתה חי ה' אשר הכינני וכו',** ור"ל והבטחת ה' היתה שאהיה איש מנוחה. **ואשר עשה לי בית** שגם זרעי ימלכו אחרי ובוה אני מוכרח לבער כל מורד וכל משטין בל ישבית השלום הכללי המובטח לי מאת ה' ולכן **היום יומת אדניו** : (מלבי"ם)

לכה **וישלח המלך שלמה ביד בניהו בן-יהוידע ויפגע בו וימת: (o)**

מצודת דוד **ויפגע בו.** ואף שהיה כהן ואסור לטמא למת, הנה פירש ממנו עוד **בו** נשמתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויפגע.** ענין מכת מות, כמו (שמואל ב א טו) **גש פגע בו** : (מצודת ציון)

לכו **ולאביתר הכהן אמר המלך ענתת לך על-שדיך כי איש מות אתה וביום הזה לא אמיתך כי-נשאת את-ארון אדני יהוה לפני דוד אבי וכי התענית בכל אשר-התענה אבי:**

רס"י ענתות לך. משם היה: כי איש מות אתה. שמרדת במלכות אבי זהיוך עם אדוניהו, להמליכו שלח מדעתו: כי נשאת את ארון. בצרות אבי מפני אבשלום: וכי התענית. עמו באותה הלכה, שנאמר (שמואל ב יז כט): כי אמרו העם רעב ועיף ולמא במדבר: (רס"י)

מצודת דוד ולאביתר הכהן אמר. בראותו שעדיין עומד במרדו, לתת עצה לאדוניה לקחת את אבישג : ענתות לך. רצה לומר : לך אל מקומך ענתות, כי היא היתה עיר הכהנים : כי איש מות אתה. על שהיית בקשר המרד, להמליך את אדניה מבלי דעת המלך אבי, ולכך לא תשב עוד פה לראות פני : וביום הזה. רצה לומר : ואף היום, שמן הנראה עודך מחזיק במרד, בתת עצה לאדוניה, לשאול את אבישג, למצוא תואנה בדבר המלוכה, עם כל זאת לא אמיתך : לפני דוד אבי. בהיותו בורח מפני אבשלום : וכי התענית. ובעבור אשר היית מעונה ומיצר בצרת אבי, כשהיה נרדף מפני שאול : (מצודת דוד)

מצודת ציון התענית. מלשון עינוי וצער : (מצודת ציון)

רלב"ג ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שדך כי איש מות אתה. הנה היה אביתר יושב בענתות ולזה אמר שיפרד ממנו וילך לענתות על השדה אשר לו שם והנה אמר כי הוא איש מות על אשר בזה המלך להמליך מלך בזולת עצמו ואמר לו כי ביום הזה לא ימתהו כי נשא ארון ה' לפני דוד וזה היה בעת ברחו מפני אבשלום שהיה נושא אותו עד שרצה דוד שישבוהו אל ירושלים : וכי התענית בכל אשר התענה אבי. ר"ל שהיה מיצר בצרתו וזה היה בבואו אל דוד כשהרג שאול נוב עיר הכהנים כי אחר זה לא נפרד מדוד כלל והיה דוד נשאל לו באורי ותומים ובעת היותו בורח מפני אבשלום היה גם כן מיצר בצרתו עד שכבר היה עולה עמו לולי שמנעו דוד מזה : (רלב"ג)

לכז ויגרש שלמה את-אביתר מהיות כהן ליהוה למלא את-דבר יהוה אשר דבר על-בית עלי בשלה: (פ)

רס"י את אשר דבר על בית עלי. (שמואל א ב לה): והקימותי לי כהן נאמן וגו'. (שם פסוק לב): והבטת לך מעון וגו', ומשחרצה שילה, לא היה בית חסוב לעבודה להקב"ה, ועתה כשיבנה בית הבחירה, מלא הקב"ה את דברו לגרש את בני עלי: (רס"י)

מצודת דוד מהיות כהן. רוצה לומר : מלשמש עוד בכהונה גדולה : למלא

את דבר ה'. הסיבה הזו היתה למלאות דבר ה' וגוי' : בשלה. בעוד היה המשכן בשלה, דבר ה' על בית עלי, שיוקח מהם כהונה הגדולה, ואביתר היה מבני עלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון למלא. ענין השלמה : (מצודת ציון)

רלב"ג למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשילה. הוא מה שאמר השם ית' על בית עלי והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתני לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבוא' שמשיחו הוא המעולה שבכלם בחכמה בתבונה ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאמר עליו הש"י וחסדי לא יסור ממנו וגוי' והוא היה משיח הש"י על יד צדוק הכהן ונתן הנביא : (רלב"ג)

[כח] והשמעה באה עד-יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה וינס יואב אל-אהל יהוה ויחזק בקרנות המזבח:

רפ"י והשמועה באה עד יואב. שמועת מלכות דוד סלפה להורגו, וידע ששלמה שונאו: כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה. סוף דבר, אבל בקש לנטות, אלא נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת: (רפ"י)

מצודת דוד והשמועה. מה שהרג את אדוניה וגרש את אביתר, באה עד יואב, רוצה לומר : מהשמועה ההיא פחד לנפשו, על כי גם הוא היה עמהם בקשר המרד : ואחרי אבשלום לא נטה. כי אלו נטה גם אחר אבשלום, לא היה אם כן נופל וגרוע מיתר עבדי המלך, אשר היו עם אדוניה, ועם כל זאת לא נעשה להם דבר. אבל הואיל ולא נטה אחר אבשלום, עם שרוב ישראל נטו אחריו, ואחר אדוניה נטה, אם כן מהנראה, בוודאי היה זה על כי ראותו כי גדל שלמה וראוי למלוכה, ובעבור שנאתו, נטה אחר אדוניה. וחשב שבעבור זה יחס לבב שלמה להרגו : אהל ה'. אשר הארון והמזבח לפניו : בקרנות המזבח. בחשבו שלא יטמא את המקום, להרגו שמה : (מצודת דוד)

רלב"ג כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה. הרצון בזה כי יואב הרגיש היותו אשם משני צדדים האחד כי נטה אחרי אדניהו להמליכו בזולת עצת דוד והשני כי לא נטה אחרי אבשלום להצילו מן המות כמו שצוהו דוד : ויחזק בקרנות המזבח. ראוי שתדע כי לא הועיל לו אחוז בקרנות המזבח מפני שהרג נפשות במזיד ובערמה ולזה הסכים המלך שימות שם ואעי"פ שלא היתה שם התראה הנה המלך יוכל לענוש ביותר ממשפטי התורה ליסר העם וזה נלמד אותו מזה המקום

וממקומות רבים ממה שצוה דוד להרוג המבשר במיתת שאול ורכב ובעני על הודאתם שהמיתו איש בשת גם לא היה מועיל ליואב אחוז בקרנות המזבח כי לא היה כהן ועבודה בידו אבל ראוי שנלמד מזה שזאת החזקה בקרנו' המזבח היתה מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם לא היה מחוייב מיתה בב"ד וזה נלמד מזה המקום כמו שהתבאר בשלשה עשר מסנהדרין (רלב"ג)

מלבי"ם (כח-לד) **השאלות:** מז"ש ואחרי אבשלום לא נטה, שמשמע שבעבור זה יגדל חטאו עתה ואיך יהיה זה, למה כפל כה דבר יואב וכה ענני, ולמה אמר וקברתו הלא ודאי יקברהו, ומה הרויח יואב במ"ש כה אמות, ולמה קללו שלמה אותו ואת זרעו, וכבר היתה מיתתו כפרה על עונותיו :

והשמועה באה עד יואב, ובאר הטעם שיואב ירא לנפשו יותר מאביתר, כי נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה, כי אם היה נוטה אחרי אבשלום גם כן בחשבו שהמלוכה מגיעה אל הבכור אין לו עתה משפט מות כי עשה לפי מחשבתו שהבכור הוא המולך, אבל אחרי שלא נטה אחרי אבשלום. ואדרבה הרג את אבשלום, אם כן הלא מתחייב מיתה במה שעשה עתה בעצמו חטא זה שעשה אבשלום, במה שרצה להמליך את אדוניהו, וגם שאחרי שלא נטה אחרי אבשלום, בהכרח מה שנטה אחרי אדוניהו לא היה משום שחשב שהבכור ימלוך רק בעבור שירא משלמה בידעו פשעיו מה שחטא שהרג את עמשא. ולכן נס אל אהל ה' כי ידע שחייב מיתה, וחז"ל אמרו שטעה ג' טעיות. א. שאין המזבח קולט רק כהן ועבודה בידו, ונגד זה אמר וינס יואב, ב. שאין קולט רק בית עולמים, ועז"א אל אהל ה', ג. שאין קולט רק גגו לא קרנותיו, ועז"א ויחזק בקרנות המזבח :

כט וַיִּגְדַּל מֶלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאֵב אֶל-אֶהֱלֵי יְהוָה וְהָיָה אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת-בְּנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֶךָ פֶּגַע-בֹּי! **לז** וַיָּבֵא בְנֵיהוּ אֶל-אֶהֱלֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה-אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי פֶה אָמוֹת וַיֵּשֶׁב בְּנֵיהוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה-דָבָר יוֹאֵב וְכֵה עֲנִי:

כס"י ויאמר לא. שתיים לא חקבל עלי, קללות שקללני דוד חזיק במיתת חזנר (שמואל ב ג כט): יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו, ואחר כך אלכא (כס"י)

מצודת דוד כה אמר המלך צא. היות חשב כי כן דעת המלך, להוציאו בערמה ולהמיתו, שלא לטמא מקום הארון : לא. כי יואב הבין בדבר שעל כל פנים ימיתנו, ואמר לא אצא כי פה אמות, ודעתו היה להחטיא את

שלמה, במה שיטמא אוהל הארון כאשר יהרגו שמה : **וכה ענני**. כפל הדבר במילות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ענני. מלשון עניה ותשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **כה דבר יואב וכה ענני** משמע שחוץ מן המענה **לא כי פה אמות** היה עוד דברים ביניהם, שעז"א כה דבר יואב, וחז"ל בירושלמי אמרו שיואב רצה לידון בסנהדרין מפני שהרוגי מלך נכסיהן למלך והרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין, ובמדרש אמרו יואב הרוגי ב"ד אין נקברין בקברות אבותיהם מוטב שאמות כאן ואקבר בקבר אבותי, וזה מדויק במ"ש (מלבי"ם):

ולא ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע-בו וקברתו והסירת | דמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי:

רש"י **עשה כאשר דבר**. אני מקבלם עלי, לכך נדצקו כל אלה בזרע דוד, עוזיה היה מורע, חסא מחזיק בפלך, יהויקים נפל בחרב, וחסר לחם לדקיהו: (רש"י)

מצודת דוד **כאשר דבר**. להמיתו שמה : **ופגע בו**. כפל דבריו לזרוז [ואף כי אביו צוה להמציא לו עילה להרגו, הנה זה העילה שמצא, כי גם זה תחשב לקצת מרד, בנוסו מפני המלך] : **וקברתו**. לא שיקברו בעצמו, כי כהן היה אבל כוונתו לצוות לקברו בקבר הראוי לו, כי שר וגדול היה : **והסירות**. במה שתמית אותו יגולגל עוד זכות, כי תסיר עונש דם חנם מעלי ומעל בית אבי, כי אם לא יהרג הוא יהיה עלינו עונש מה, על מה שלא בערנו הרע : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ופגע בו וקברתו**. ר"ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה כהן ולא היה מותר לו להטמא ליואב ולזה אמר אחר זה וימיתו ויקבר בביתו בדבר להורות שכבר נקבר על ידי אחרים : (רלבי"ג)

מלבי"ם **עשה לו כאשר דבר ופגע בו וקברתו**, ר"ל שיקברנו בקבר אבותיו כאשר דבר. והנה שלמה רצה להרגו על שהוא מורד ונטה אחרי אדוניהו, ובזה יהיה מהרוגי מלך, וסנהדרין אם יהרגוהו יהיה על שהרג את אבנר ועמשא, וז"ש **והסירות דמי חנם אשר שפך**, שזה יהיה בדין הסנהדרין, עוד אמרו חכמינו ז"ל שהיו דברי יואב שיקבל עליו שלמה את הקללות שקללו דוד בהרגו את אבנר כמ"ש (ש"ב ג' כ"ט) ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע וכו', וז"ש (מלבי"ם):

לַב וְהָשִׁיב יְהוָה אֶת-דָּמוֹ עַל-רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע בְּשְׁנֵי-אֲנָשִׁים צְדִיקִים וְטֹבִים מִמֶּנּוּ וַיְהַרְגֵם בְּחָרֶב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדַע אֶת-אֲבִנָּר בֶּן-נֹר שֶׁר-צָבָא יִשְׂרָאֵל וְאֶת-עַמְשָׂא בֶן-יֵתָר שֶׁר-צָבָא יְהוּדָה:

מצודת דוד והשיב ה'. עתה כשיומת הוא, הנה ה' השיב עונש דמי חנם על ראשו. ומפרש מהו הדם, ואמר : אשר פגע וגו' : **ואבי דוד לא ידע**. עד לא הכם, ואין לאבי אשמה בזה, ועליו העון : **שר צבא יהודה**. אולי רק על יהודה לבד שמהו אבשלום לשר צבא : (מצודת דוד)

מלבי"ם (לב-לג) והשיב ה' את דמו על ראשו, וכו' ושבנו דמיהם בראש יואב ובראש זרעו, שהשיב שהגם שנדון במיתה, ראוי הוא גם לקללה, כי חוץ מן הדין משפטו קשה יותר, **א. שהרג שני אנשים, ב. שהיו צדיקים וטובים, ג. שהרגם בחרב ואבי דוד לא ידע**, כי הריגת חרב היה נוהג בדין המלכות, והוא הרגם כאילו היה עפ"י המלך והמלך לא ידע ופגם בזה בכבוד דוד, **ד. שהנרצחים היו שרי צבאות ישראל ויהודה**, ולכן חוץ ממה שהשיב ה' דמו בראשו, ישובו דמיהם גם בראש יואב ובראש זרעו לעולם והקללות יחולו עליו לא על בית דוד כי **לדוד ולזרעו יהיה שלום**, וחז"ל אמרו שלא צדק בזה והקללות נתקיימו בזרע בית דוד : (מלבי"ם)

לג וְשָׁבוּ דְמֵיהֶם בְּרֹאשׁ יוֹאָב וּבְרֹאשׁ זֶרְעוֹ לְעֵלָם וְלְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ וּלְכַסְאֵוֹ יְהִיָּה שְׁלוֹם עַד-עוֹלָם מֵעַם יְהוָה:

מצודת דוד ושבנו דמיהם. רצה לומר : עם שימות יואב, מכל מקום עונש הדם ישוב בראשו, לקבל גמול אחר המיתה, גם בראש זרעו יחול עד עולם, כי המיתה היא גם בעבור המרידה, ולא קבל בזה עדיין עונש שלם על הדם ששפך : **ולביתו**. רצה לומר : לבית מלכותו, ואמר לכסאו לתוספת ביאור, ורצה לומר : שיהיה שלום, בין בדבר הגוף בין בדבר המלוכה : **יהיה שלום**. כי מה לעשות עוד, אם הומת ובערתי הרע : (מצודת דוד)

לד וַיַּעַל בְּנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע-בּוֹ וַיִּמְתֵּהוּ וַיִּקְבֹּר בְּבֵיתוֹ בַּמְדָּבָר:

רפ"י **כזיתו כמדבר. שיהיה ציתו הפקר כמדבר, לעניים:** (רפ"י)

מצודת דוד **בביתו במדבר**. בהבית שהיה לו במדבר, במקום שהיו רועים מקנהו. ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין מט א) : שהיה ביתו הפקר לעניים, כמדבר שהוא הפקר לכל : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויקבר בביתו במדבר. ר"ל שכבר נקבר אצל ביתו במדבר שהיה שם או ירצה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא יאות לאיש כמוהו להיות מדיני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויקבר בביתו במדבר, פי' מהרי"א שהיה לו בית במדבר לזון שם אורחים עוברים ושבים והיה בית צדקה וחסד ושם נקבר לזכר מע"ט שלו : (מלבי"ם)

גלה ויתן המלך את-בניהו בן-יהוידע תחתיו על-הצבא ואת-צדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר:

מצודת דוד תחת אביתר. לשמש מעתה תחתיו בכהונה גדולה : (מצודת דוד)

גלו וישלח המלך ויקרא לשמע' ויאמר לו בנה-לך בית בירושלם וישבת שם ולא-תצא משם אנה ואנה:

רס"י ולא תלך משם. כדי שיהא מצוי לו, ולמנוח לו חטא מות: (רס"י)

מצודת דוד בירושלים. כי מאז היה ביתו בבחורים : וישבת שם. והיתה כוונתו להיות מצוי לו, למצוא לו עילה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אנה ואנה. לכאן ולכאן : (מצודת ציון)

מלבי"ם (לו-מב) השאלות: ממ"ש ולא תצא אנה ואנה משמע לשום צד, וממ"ש ביום צאתך ועברת את נחל קדרון משמע שאינו מוזהר רק על צד של נחל קדרון לא על צד אחר, ובפסוק מ"ב תפס רק מ"ש ביום צאתך והלכת אנה ואנה :

ויאמר לו בנה לך בית הנה אזהרה זו היתה חתומה, שממ"ש בנה לך בית וישבת שם משמע שלא הקפיד רק שיקבע שם דירתו, ואם יוצא וחוזר מיד אינו מוזהר, וי"ל שמ"ש ולא תצא אנה ואנה היינו יציאה לגמרי שיעקר דירתו מירושלים, אמנם ממ"ש והיה ביום צאתך וכו' מות תמות משמע שתיכף באותו יום יתחייב מיתה אף שיחזור לשם, וממ"ש והיה ביום צאתך ועברת את נחל קדרון משמע שלא הקפיד רק אם יעבור נחל קדרון שדרך שם היו הולכים לבחורים, (כמו שתראה ש"ב ט"ו כ"ג) אבל אם יצא לצד אחר שלא דרך נחל קדרון לא ימות, אולם ממ"ש ולא תצא משם אנה ואנה משמע שלא יצא לשום צד, וזה תלוי לפי טעם האזהרה

שאם היה דרך מאסר שישב במקום א' מוזהר שלא יצא לשום צד רק ישב במאסרו, ואם הוא רק מפני שחשדו שיקשור עליו מרד בין בני שבטו אינו מוזהר רק ללכת דרך נחל קדרון אל בני שבטו לא אל מקום זולתו שאין חשש מרד וקשר : (מלבי"ם):

לז | בְּיוֹם צֵאתְךָ וְעִבְרַתְּ אֶת-נַחַל קְדְרוֹן יִדַע תִּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת דָּמָךְ וְהָיָה בְּרֵאשִׁי:

מצודת דוד את נחל קדרון. שהיה סמוך לירושלים, ודרך בו יוצאים מן העיר : דמד. עון מיתתך יהיה על ראשך, כי היה לך להזהר : (מצודת דוד)

לח וַיֹּאמֶר שְׁמַעִי לְמִלְךָ טוֹב הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ כֵּן יַעֲשֶׂה עֲבָדְךָ וַיֵּשֶׁב שְׁמַעִי בִירוּשָׁלַם יָמִים רַבִּים: (o)

מצודת דוד טוב הדבר. רצה לומר : הדבר הזה הגון הוא מצד עצמו, וחפץ אני בזה, אם כן בוודאי אהיה נזהר בדבר המלך : (מצודת דוד)

לט וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרַחוּ שְׁנֵי-עֲבָדִים לְשְׁמַעִי אֶל-אָכִישׁ בֶּן-מַעֲכָה מֶלֶךְ גַּת וַיִּגִּדּוּ לְשְׁמַעִי לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ בָּגַת: **מ** וַיִּקָּם שְׁמַעִי וַיַּחְבֹּשׁ אֶת-חֲמורו וַיִּלְךָ גַּתָּה אֶל-אָכִישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת-עֲבָדָיו וַיִּלְךָ שְׁמַעִי וַיָּבֵא אֶת-עֲבָדָיו מִגַּת:

מצודת דוד וילך. בכדי שילך על החמור לגת : לבקש. לשאול מאכיש, להחזיר לו עבדיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחבוש. ענין תקון האוכף, כמו (שם יז כג) ויחבוש את החמור : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויקם שמעי הנה שמעי סמך בזה, שאינו מוזהר רק לעבור את נחל קדרון, מחשש מרד, לא ללכת לגת שהוא במערב ירושלים ומערי העמים שאין חשש מרד, בפרט שנודע יציאתו שהלך מפני אונס לבקש את עבדיו, וז"ש א. וילך גתה, וחשב שע"ז אינו מוזהר, ב. שהלך אל אכיש לא אל בני עמו, ג. שהלך לבקש את עבדיו, ונראה בעליל שלא הלך לקשור קשר, ד. וילך שמעי ויבא את עבדיו הרי הלך ושב מיד, ולא עבר ע"מ שצוהו לדור בירושלים : (מלבי"ם):

{מא} וַיִּגַד לְשִׁלְמָה כִּי-הִלֵּךְ שְׁמֵעִי מִירוּשָׁלַם גַּת וַיָּשָׁב: **{מב}** וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשְׁמֵעִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַּיהוָה וְאָעַד בְּךָ לֵאמֹר בַּיּוֹם צִאתְךָ וְהִלַּכְתָּ אָנֹכִי וְאָנֹכִי יָדַע יָדַע כִּי מוֹת תָּמוּת וּתֵאמָר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שְׁמַעְתִּי:

רש"י ואלעד בד. לשון התראה: (רש"י)

מצודת דוד **השבעתיך**. כי שלמה השביעו על הדבר הזה, ועם כי לא הוזכר **ואעד**. רצה לומר: התריתי בך להיות נזהר בדבר, ועל שם שדרך המתרה להתרות בעדים, אמר לשון ואעד: **ותאמר**. אמרת אז, שגם הדבר הגון בעיני, ואינני אנוס בה, ושמעתי אותה, רוצה לומר: אני מקבל הדבר בשבועה: (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר אליו הלא השבעתיך בה', א"ל הלא נשבעת בה' והיה לך לדייק ולא לבקש התירים ע"י ספק, כי הלא ואעיד בך ביום צאתך והלכת אנה ואנה מות תמות, ר"ל שממה שאמרתי ביום צאתך מות תמות, מבואר שהיתה האזהרה אף על יציאה לפי שעה, וממ"ש והלכת אנה ואנה מבואר שהיתה האזהרה אף על צד אחר ועל מקום אחר ואתה אמרת טוב הדבר שמעתי וקבלת השבועה שהיתה על דעתי, והיה לך לחוש לחומר השבועה, ושלא לצאת אף לגת ואף לפי שעה: (מלבי"ם)

{מג} וּמְדוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת שְׁבַעַת יְהוָה וְאֶת-הַמִּצְוָה אֲשֶׁר-צִוִּיתִי עִלְיָךְ:

רש"י חת שבעת ה'. אשר השבעתיך בה': (רש"י)

מצודת דוד **ומדוע**. ואם אמנם מרצון קבלת עליך בשבועה, מדוע לא שמרת: (מצודת דוד)

{מד} וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל-שְׁמֵעִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת כָּל-הַרְעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבַבְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהָשִׁיב יְהוָה אֶת-רַעְתְּךָ בְּרֹאשְׁךָ:

מצודת דוד **אתה ידעת**. כאומר אגיד מה גרם לך הסכלות הזה, והוא הדבר אשר אתה ידעת, ולפי שלא רצה להוציא בשפתיו הקללות שקלל, אמר אשר ידע לבבך אשר עשית לאבי, ובעבור עונש העון הזה, בא לידך זה הסכלות: **והשיב ה'**. עם שדוד אבי לא השיב גמול רעתך בראשך, הנה ה' השיב, כי הסכלת עשו למען תומת: (מצודת דוד)

רלב"ג **ויאמר המלך לשמעני אתה ידע' את כל הרעה וגו'.** הנה אמר המלך זה כי אולי יאשימוהו הרואי' שימיתוהו בזולת סבה ראויה שימוי עליה ולזה באר לו כי מצד אחר היה ראוי שיומת והוא מה שחרף וקלל דוד כי לולא זה לא ענשהו למות על צאתו מירושל' אמנם בזאת התחבולה מצא מקום לשפטו במורד לגבות את חובו מהקללות ההם שקלל אל המלך דוד (רלב"ג)

מלבי"ם **אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך,** ר"ל כי במה שקלל את דוד היה יכול לאמר שהיה שוגג כי חשב שדוד נרדף מפני עונותיו ואלהים עזבו, אולם מה שאנה ה' לידך שתעבור על השבועה ותמות ע"י בנו, זה העד כי ידע לבבך מן הרעה ר"ל שלא היה מעשה שוגג בלא ידיעה רק לבבך ידע אז שאתה עושה רעה והיית מזיד, ולכן **והשיב ה' את רעתך בראשך** (מלבי"ם)

{מה} **והמלך שלמה ברוך וְכִסָּא דָּוִד יְהִי נְכוֹן לְפָנַי יְהוָה עַד-עוֹלָם:**

מצודת דוד **והמלך שלמה ברוך.** רצה לומר : הכל יברכוהו, בראותם שלא נשא פנים לאוהבו ומלמדו, בחללו שבועת ה' : **וכסא דוד יהיה נכון.** על כי נתקיים שבועת דוד, כי לא בעבורו הומת : (מצודת דוד)

מצודת ציון נכון. מתוקן : (מצודת ציון)

מלבי"ם **והמלך שלמה ברוך,** ולא יחשב לו לחטא מה שגרם לך המכשול הזה כי הוא מאת ה' ע"י עונך, וזה עד **שכסא דוד יהיה נכון עד עולם** אחר שה' רב ריב חרפתו : (מלבי"ם)

{מו} **וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ אֶת-בְּנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע-בּוֹ וַיָּמַת וְהַמַּמְלָכָה נְכוֹנָה** **בִּיד-שְׁלֹמֹה:**

רס"י **והממלכה נכונה וגו'. כלומר, לא נענש על כל חלה:** (רס"י)

מצודת דוד **והממלכה נכונה.** רוצה לומר : עם כי הרג שרים ונכבדים כאלה, עם כל זאת היתה הממלכה נכונה בידו, מבלי פוצה פה ומצפצף, כי ראו אשר כל מעשיו במשפט : (מצודת דוד)

רלב"ג **והממלכה נכונה ביד שלמה.** מגיד שקודם זה לא היתה נכונה בידו כי אולי אלו שהרג והם אדניהו ויואב ושמעי יסבבו מה שהיה לו לשטן לשערם כי הם נבאשי' בעיניו אך אחר זה לא היה לו לירוא משום דבר זה ביאור מה שצריך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום,

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם אלו, הא' הוא במדות והוא להודיע כי כשיבא ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבושת וישאר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ההכרח אל שיתחמם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא נכנסת לישכב בחיקו הנה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיין בדבר המנוי אשר שם אותה המלך עליו, הב' הוא להודיע ענין יושר דוד כי מפני שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר נשא מהם מה שאפשר לו לפי הנימוס התוריי לא ידע את אבישג עם ששכבה בחיקו אחר שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיורה שכבר נתחרט בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אכל, הג' הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו ולא יעצרהו משום דבר הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה במנהגי אבשלום הפחותים והיה זה סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה, הדי' הוא להודיע כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונת השי"י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון יתעלה באופן יותר שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מה' כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניהו מה שנתחכם לחלוק על הכוונה ההיא במה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר ה' אל שלמה באופן יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלקה והוא מה שמשחוהו כל הראשים הכוללים אשר להם מבוא בבחירת המלך וישב על כסא דוד בחייו כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה, הה' הוא להודיע כי אין מעלת האדם לקוחה מהיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע"פ שהיה אדניה טוב תאר מאד לא בחר השי"י בו כמו שלא בחר לאבשלום אחיו ולזה אמר השי"י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גוכה קומתו כי מאסתיו ואמנם נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית כחכמתך כי בחכמה ימלך מלך לא ביופיו, הו' הוא להודיע כי השם יתברך מסבב סבות להגיע לעושה הרע כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדוניה להשיב על ראש יואב את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו השי"י על מה שחטאו לו בניו, הז' הוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות הנאותות באופן שיתכן שיגיעו לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נוגע בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביא חולשה בענין נבואתו כי הוא שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חשד בלב המלך דוד ר"ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה

ולזה הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאור יוציא משפט ולזה סבב שתתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד והראית עם זה בדבריה כי לב אדניהו להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברים באופן שספרה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במצותו להשתדל שלא יודיעהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום ששלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שתכף שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה ששניהם הסכימו בזה הענין כי זה ממה שיחליש החזוק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע, החי הוא להודיע שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו ה' והנה צותה התורה שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטים, הטי הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעו' כשיתכן לקחת עצה עליהם כי מזה הצד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד האמת בזה הענין לאדוניהו ואף על פי שהיתי בשורה רעה לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתירו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה להמלט נפשם מיד שלמה כי כנגדו עשה כל הנעשה, הי' הוא כשיירא האדם מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שימיתו שם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה אז די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס אז יותר למחול לאדניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעשוק המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה, הי"א והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספוק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנו אליו ובזה התמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצוואה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ר"ל שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם, הי"ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עושה הרע כרשעתו לבער הרע

מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי גם כן לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושישיב חסד לבני ברזילי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום, הייג והוא במצות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה שימשך מדברי תורה ולזה תמצא שהרג שלמה את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ובזה מצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראויים למשפט לפי משפטי התורה, הייג והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון מאד מן המלך והודיעו המלך כי זה סבב מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקום לגבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי היה למלך לצוותו זה כי אולי אם יצא משם ישתדל להניא לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה כפל שנית והממלכה נכונה ביד שלמה שכבר אמר למעלה פסוק י"ב ותכון מלכותו מאד :

ויצו המלך, ובזה קיים צואת אביו שרמז במ"ש וידעת את אשר תעשה לו. **והממלכה נכונה ביד שלמה** העיד הכתוב שעד הנה היו משטינים במלכותו, כי באמת יואב ואביתר חרשו רע מצד אדוניהו, ושמעי זרע עמל מצד בני ימיני, ועתה במותם נכונה הממלכה, ויש הבדל בין **מלוכה** ובין **ממלכה**, שנושא שם מלוכה הוא מצד המלך ומצד זה כבר כתוב **ותכון מלכותו מאד**, אבל נושא שם ממלכה הוא המדינה, ובמדינה היו עדיין עוררים ועתה **הממלכה נכונה בידו** אין שטן ופגע רע : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ג

א וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת-פָּרְעֵה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּקַּח אֶת-בֵּת-פָּרְעֵה וַיְבִיאָהּ אֶל-עִיר דָּוִד עַד כִּלְתּוֹ לְבָנוֹת אֶת-בֵּיתוֹ וְאֶת-בֵּית יְהוָה וְאֶת-חֹמֹת יְרוּשָׁלַם

רש"י ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים, לא נתחתן בו, מכאן

אמרו (זכרות ח א): לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו זכנות וגו'.
ואחר כך בנה לה בית: (כ"ז)

מצודת דוד ויקח וגו'. מקודם גיירה, והיו לו בה קידושין (יבמות עו א) :
עד כלותו וגו'. אמרו חז"ל (ראה לקמן ט כד ובדברי הימים ב ח יא),
הוציאה מעיר דוד, אל הבית אשר בנה לה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויתחתן שלמה את פרעה וגו'. עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו, ראוי
שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגייר בתו ועם זה היה בזה
הענין יציאה קצת מדרכי התורה כי לא התירה מהם לבא בקהל כי אם
דור שלישי : ויביאה אל עיר דוד. היא ציון : ואת בית ה' ואת חומת
ירושלם סביב. הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה
שבתוכה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפני מן החומה
אחר שנבנה בית ה' שם כמו הענין במעשר שני ובבכורי ופסח ובכורות
ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויתחתן שלמה, אחר שהכין מלכותו בקרב עמו, הכין אותה גם
נגד מלכי ארץ אשר סביב לו במה שהתחתן עם מלך גדול מושל ממשל רב
בימים ההם, ובה ימצא עזר מצריו מבחוץ : (מלבי"ם)

בב רק העם מזבחים בפמות כי לא-נבנה בית לשם יהוה עד הימים
ההם: (פ)

כ"ז מזבחים זכמות. לשם שמים, כל הרולה זונה מזבח זראץ גגו, או
זחלרו: (כ"ז)

מצודת דוד רק העם. רוצה לומר : הם לבדם היו מזבחים בבמות הרבה,
כל אחד בחצרו, כי עדיין לא נבנה הבית לאסור הבמות, אבל המלך דוד
היה זובח אז בבמה הגדולה אשר בגבעון, שעמדה לפני משכן ה', או
במזבח אשר בירושלים, שעמד לפני ארון האלהים, ולא בזולתה, כי
הרבות הבמות, קרובות קצת למשפט העובדי כוכבים : עד הימים ההם.
אשר בנה שלמה : (מצודת דוד)

רלב"ג רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים
ההם. זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר"ל בין
משכן שילה ובין בית עולמי אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם ה'
: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת
העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתננו
הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה

שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם נראה לו השיי בחלום הלילה ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי בהשגת המושכלות (רלבי"ג)

מלבי"ם (ב-ד) **השאלות:** מלת רק אין לו טעם, וצל"ה ההמשך ויתחתן שלמה, רק העם, ואיך נמשך לזה מה שהלך גבעונה :

רק העם, במלת רק יכוין שהממלכה היתה נכונה מבית ומחוץ רק עוד היה חסרון אחד בעניני עבודתם לאלהים, שהיו **מזבחים בבמות** יען שלא נבנה בית, ומ"ש **עד הימים ההם** מוסב למעלה שהיו מזבחים בבמות עד הימים ההם (מלבי"ם):

ג וַיֵּאָהֵב שְׁלֹמֹה אֶת-יְהוָה לְלַכֵּת בְּחֻקֹּת דָּוִד אָבִיו רַק בְּבָמוֹת הוּא מְזַבֵּחַ ומקטיר:

רש"י ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו. ארבע שנים, עד שלא התחיל לבנות הבית, אבל משהתחיל לבנות, ויתחתן שלמה את בת פרעה, נמלאת אומר (ירמיהו לב לא): כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת, למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה, כך שנינו בסדר עולם, למדנו שאין הפרשיות כתובות כסדר: **בבמות הוא מזבח**. בגנותו דבר הכתוב, ששהה את בנין הבית ארבע שנים: (רש"י)

מצודת דוד **רק בבמות**. רק בזה סר מדרך דוד אביו, כי היה מזבח ומקטיר בבמות הרבה, ככל העם: (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאהב, ויען ששלמה אהב את ה' ורצה ללכת בחקות דוד אביו, והלך בחקותיו בכל דבר **רק בבמות הוא מזבח**, שבזה לא הלך בחקות דוד שלא היה זובח רק על הבמה הגדולה, וכדי לתקן דבר זה שבין העם ובין המלך לא יזבחו עוד בבמות: (מלבי"ם)

ג וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גְּבֻעָה לְזַבֵּחַ שֵׁם כִּי הִיא הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלְף עֲלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמְּזַבֵּחַ הַהוּא:

רש"י היא הבמה הגדולה. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר, והוקדעה בקיילה, חרבה קילה צימי עלי וזא לנוב, חרבה נוב צימי שאול, וזאו לגבעון: יעלה שלמה. כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא. ציוס

מצודת דוד הגדולה. רוצה לומר : גדולה בקדושתה, כי היא מזבח הנחושת שעשה משה : **אלף עולות**. ביום אחד, לא בפעם אחת, כי קטן הוא מהכיל : **יעלה**. כמו עלה, עתיד במקום עבר, וכמוהו רבים במקרא : (מצודת דוד)

מלבי"ם וילך המלך גבעונה לזבח שם ובדה"א א' מבואר ויאמר שלמה לכל ישראל וכו'. וילכו שלמה וכל הקהל עמו לבמה אשר בגבעון. פי' שאמר לכל ישראל שאין ראוי להקטיר בבמות ולכן הלכו כולם לגבעון לזבח שם כי שם היה אהל מועד ומזבח הנחושת ואש מן השמים, וכמשי"ש וידרשהו שלמה והקהל, ושם מסיים (פי' י"ג) **ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים מלפני אוהל מועד** שנראה פירושו שאז לקח עמו מזבח הנחושת וא"מ לירושלים להיות מוכן עד עת יגמר המקדש שגנזו את אהל מועד, ומאז הקריבו בירושלים, ועז"א **ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים**, שמאז היה בירושלים בא אל הבמה אשר בגבעון, וביום ההוא העלה אלף עולות : (מלבי"ם)

ה בגבעון נראה יהוה אל-שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן-לה: **ו** ויאמר שלמה אתה עשית עם-עבדך דוד אבי חסד גדול כאשר הלך לפניך באמת ובצדקה ובישרת לבב עמך ותשמר-לו את-החסד הגדול הזה ותתן-לו בן יושב על-כסאו כיום הזה:

רש"י ותשמר לו. לשון מאמת את דבריו, כמו (דברים ז יב): ושמר ה' אלהיך לך וגו', ואף כאן ותשמר לו את החסד, האמנת דברך לקיים לו את החסד, אשר הבטחתו על ידי נתן הנביא: (רש"י)

מצודת דוד חסד גדול. להמליכו בהיותו רועה צאן : **כאשר הלך**. על כי אשר הלך וגו'. עמך. רצה לומר : הגלוי לך : **ותשמר לו**. שמרת המלוכה בידו, בקום עליו אדם : **כיום הזה**. אשר נתקיימה, כי אני בנו ויושב על כסאו : (מצודת דוד)

מלבי"ם אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול כבר בארנו (ש"ב ז' ובפי' תהלות ס"י פ"ט) כי כסא דוד מכוננת על שני דברים, שהם החסד והאמונה, ויש הבדל ביניהם, כי הדבר שיעשה ה' מצד החסד, לא ישקיף בו על זכות ומעשה בני אדם, ובכ"ז אפשר שימצא אח"כ איש אחר ימצא חן וחסד ויסיר החסד אל הראוי אליו ביותר כפי מדת חסדיו, כמו שהיה בשאול ודוד, והדבר שיעשה ה' מצד האמונה שהיא ההבטחה כפי הזכות והכשרון של המקבל, זה יש לו יתד קבוע שהוא הזכות, אבל הוא

מצומצם רק כפי המעשה, אמנם בדוד התקבצו שני אלה חסד ואמונה, שמה שהרימו ה' אל המלכות היה מצד החסד, אבל החסד הזה היתה סבתו זכות וכשרון דוד, שהיה ראוי לגמול, רק כי בכ"ז אם היה צדיק אחר זוכה כדוד לא היה מגיע לו שכר כזה שהוא לבנות לו בית נאמן, רק גמול אחר, וה' הגדיל חסדיו עם דוד לבנות לו בית מלוכה שזה מצד החסד, ואחר שהחסד הזה היה לו שורש חזק מצד כשרון דוד וצדקתו, א"א שיסור ממנו לעולם, אחר שאינו חסד חנם רק גמול מעשה, וזה שהקדים **אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול**, אבל החסד הזה היה צמח צדקה ואמת ויושר לבב, שעז"א **כאשר הלך לפניך באמת**, שהוא ידיעות אמיתיות ואמנה בדברים עיוניים, **ובצדקה** שהוא מע"ט בין אדם למקום **ובישרת לבב עמך**, היושר לבב כולל טוב המדות ללכת בדרכי ה' מה הוא רחום וכו' ולקבל הכל באהבה, שזה דייק במלת **עמך**, וא"כ היה החסד הזה בסבת מע"ט שלכן **ותשמר לו את החסד הזה ותתן לו בן יושב על כסאו**, כי חסד זה שמור וערוך לעד שא"א שיסור ממנו אחר שהוא פרי מע"ט (מלבי"ם):

וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי אֲתָהּ הַמְּלִכְתָּ אֶת-עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאֶנְכִי נֶעַר קָטָן לֹא אֲדַע צֵאת וּבֹא:

רש"י נער קטן. בן שתים עשרה שנה היה, וזה לך החשבון, ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב יב כה), זו צפרק ענה אמנון את תמר, שנאמר (שם יג ב): ויהי אחרי כן ולחבשלוס אחות, מקץ שנתיים ימים ויהיו גוזזים לחבשלוס (שם פסוק כג), והרג את אמנון, וחבשלוס ברח וילך גשורה, ויהי שם שלוש שנים (שם פסוק לח), הרי חמש שנים, ושם חבשלוס לירושלים, וישב בירושלים שנתיים (שם יד כח), הרי שבע לשלמה, ומרד באביו ונהרג, אחר זאת (שם כא א): ויהי רעב בימי דוד שלש שנים, הרי עשר, באחת עשרה מנה את ישראל, וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים (שם כד ח), בשנת מותו תיקן משמרות, שנאמר (דברי הימים א כו לא): בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו, הרי שתים עשרה למלך שלמה: (רש"י)

מצודת דוד צאת ובוא. לצאת ולבא מפני העם, להנהיגם כראוי : (מצודת דוד)

מלבי"ם ועתה המשיך התולדה מזה, אחר שמלכותו נמשך מחסדי דוד הנאמנים, אינו דומה ככל האדם שא"א לו לבקש מה' רק כפי ההכנה, כי ה' לא ישפיע אל האדם רק כפי הכנתו, וכמ"ש אין ה' נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שזה בדבר התלוי בזכות האדם עצמו, לא כן מלכותי

שמכוננת על חסדי דוד. א"צ שתביט על הכנתי, רק שתשפיע עלי חכמה בענין שלא תופר ברית החסד שכרת עם דוד, וז"ש אחר שה' אלהי אתה המלכת את עבדך, מלכותי בא מצדך לא מצדי ולפי זכותי רק אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי, שבזה יקוים דברך שיעמוד כסא דוד, ואף אם איני מוכן לזה, בהכרח תשפיע עלי כפי חסדך וכפי הבטחתך אל דוד, כי כפי שאני עתה א"א שאנהג את המלכות, א. אם מצדי כי עבדך נער קטן ולא למדתי חכמה שזה לא יושג רק בשנים ובסקידה רבה (מלבי"ם):

לז וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמֶּךָ אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ עִם-רַב אֲשֶׁר לֹא-יִמָּנֶה וְלֹא יִסְפָּר מְרֹב:

מצודת דוד עבדך וגו'. רצה לומר : ועוד שאני מלך על עם אשר בחרת, ואף רבים המה, ומהצורך לחכמה רבה להנהיג עם כזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ב. מצד המונהגים, שא"א שאנהיגם במיעוט חכמתי, אם מצד גדולתם באיכות שהם עם אשר בחרת, אם בכמות עם רב אשר לא ימנה (מלבי"ם) :

לז וְנָתַתְּ לְעַבְדְּךָ לֵב שִׁמְעַ לְשִׁפְט אֶת-עַמֶּךָ לְהַבִּין בֵּין-טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לְשִׁפְט אֶת-עַמֶּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה:

רס"י את עמך הכבד. מתוך שהם רבים, יש להם עסקים רבים, וזכאים לדיון, ואין לי מתון לעיין בדינם. דבר אחר: כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, משפטם כבד מאד, אם יבא דין שני גוים לפני, ואטול מזה ואתן לזה שלא כדיון, איני נענש, אבל ישראל הריני נענש עליו עונש נפשות, שנאמר (משלי כב כג): וקבע את קובעיהם נפש: (רס"י)

מצודת דוד ונתת. לזאת אשאל לתת לי לב מבין לשפוט וגו' : כי מי יוכל. אי אפשר לשפוט עם כאלה מחכמת לבבי, מבלי עזר מן השמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שומע. רצה לומר : מבין : הכבד. הרבה, כמו (שמות יב לח) מקנה כבד מאוד : (מצודת ציון)

לז וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינַי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה:

מלבי"ם וייטב הדבר בעיני ה' כי שאל שלמה את הדבר הזה, כבר בארתי זה בחבורי ארצות השלום, כי מה שמצא שלמה על תשובתו זאת חן בעיני ה' יפלא מאד, שאם אמר יאמר מלך לשר צבאו בחר לך אחת משני דברים אתן לך, מרגלית יקרה אלף דנרי זהב ערכה, או ספר תורה שוה שלשים דינרי זהב ובעמוד שלה קבוע מרגלית שוה ג"כ אלף דנרי זהב ויבחר לקחת הס"ת, היתכן ימצא חן במה שבחר בס"ת ולא במרגלית, אחר שבמה שבחר בס"ת יקח גם ס"ת גם מרגלית, וא"כ אחר אשר עם קנין החכמה ימצא ג"כ עושר וכבוד וארך ימים כמ"ש ארך ימים בימינה וכו', ונצחון האויבים כמ"ש טובה חכמה מכלי קרב, ושלמה ידע מכ"ז בעת ההיא כמ"ש במד' שאמר הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל, ובחר בחכמה שעמה ימצא גם יתר הטובות גם עושר גם כבוד, מדוע מצא חן בעיני ה'? אמנם שלמה ע"ה מרוב חשקו אל החכמה לא עלה בלבו מאומה מיתר החמודות הרצופות עמה, שהגם שידע שימצא עמה גם טובות זמניות לא פעלו אלה בלבו שום התפעלות, כי רק את החכמה בקש ורק בעבור החכמה בעצמה אפי' יצוייר בלבו שימשך לו ממנה עוני וקוצר ימים, כמ"ש בבקשתו ונתת לעבדך לב מבין לשמוע משפט, ובאר שאינו מבקש זה בעבור טובות זמניות רק אל התכלית להבין בין טוב לרע ורק מסבה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, ובזה נבדל שלמה מן המבקש חכמה ויעלה בלבו גם טובות חזוניות הבאים בעקבה, שזה אינו מבקש חכמה רק מבקש עושר או כבוד, כי כל דבר נדון על סבתו התכליית כמ"ש החוקר, ואחר שתכלית מגמתו בבקשת החכמה הוא להשיג ע"י עושר או כבוד, יקרא בעצם בשם מבקש עושר וכבוד, או עכ"פ נאמר שמבקש שניהם חכמה ועושר, אבל שלמה לא בקש רק החכמה לבדה, וזה מה שהוטב בעיני ה', כי שאל שלמה את הדבר הזה שלא שאל רק הדבר הזה לבד שהוא קנין החכמה, כי ה' ידע כוונתו שלא עלה בלבו שום פניה אחרת (מלבי"ם):

ינא ויאמר אלהים אליו יען אשר שאלת את-הדבר הזה ולא-שאלת לך ימים רבים ולא-שאלת לך עושר ולא שאלת נפש איבך ושאלת לך הבין לשמע

מצודת דוד נפש אויביך. להיות מסור בידך : הכין. בינה להבין משפטו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יען. בעבור : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויאמר אלהים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה ר"ל החכמה לבדה ולא שאלת לך עם בקשת החכמה ימים רבים ועושר וכבוד ונפש אויביך, ושאלת לך את החכמה רק על תכלית הבין לשמוע משפט, הנה עשיתי כדברך וכו', וגם י"ל כי אם היה מבקש חכמה להשיג על ידה עושר

וכבוד היה שואל חכמה ומדע בכלל, היינו שהיה מבקש שיתחכם בכל מיני החכמות, אבל הוא לא בקש רק ענין פרטי, לב הבין לשמוע משפט, שהוא חכמה המדיניית לבד, לבל יטה משפט, וז"ש **כי שאל שלמה את הדבר הזה, וע"כ אמר ה' אליו** : (מלבי"ם)

ג'ב הנה עשיתי כדבריה הנה | נתתי לה לב חכם ונבון אשר כמוה לא-
היה לפניה ואחריה לא-יקום כמוה:

רלב"ג נתתי לה לב חכם ונבון אשר כמוה לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך. אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדול מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא אחריו או שחכמתו תהיה גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל הבאים אחריו כי הוא דבר זר מאד שלא ימצא אחריו בעת מהעתי" חכם כמוהו אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה האלהית בדרך המופת מה שלא יתכן השגתו לאחר ולא אשער איך יתכן שיצויר זה והנה יתבאר ממה שיבא קצת ביאור שהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו למעלה מחכמת האנשי רמוז אליהם והם איתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול : (רלב"ג)

מלבי"ם (יב-יד) הנה עשיתי כדברך היינו שיתן בלבו חכמה לשמוע משפט שזה אשר דבר ושאל. ונוסף לזה הנה נתתי לה לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך, באופן שתשיג את החכמה בכלל לכל מחלקותיה חכמה הטבעיית והמדיניית והאלהית, ובזה וגם אשר לא שאלת נתתי לה, כי זה נוסף על שאלתך, גם עשר גם כבוד אשר לא היה כמוך כי עם קנין החכמה הכלליית כלולים בהכרח גם כבוד ועושר, רק ארץ ימים הוא בתנאי אם תלך בדרכי, כמ"ש ארץ ימים בימינה למיימינים בה, ועוד בארתי בזה דרך לחז"ל בספר הנ"ל קחהו משם : (מלבי"ם)

ג'ג וגם אשר לא-שאלת נתתי לה גם-עושר גם-כבוד אשר לא-היה
כמוך איש במלכים כל-ימיה:

מצודת דוד כל ימיד. רצה לומר : כל ימי חיך תהיה בעושר ובכבוד. או רצה לומר : כל ימיד לא ימצא כמוך בעושר וכבוד, אבל לאחריו יתכן שיהיה כמוהו : (מצודת דוד)

ג'ד ואם | תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר הלה דויד אביך
והארכת את-ימיה: (o)

רפ"י ואם תלך בדרכי וגו' והארכת את ימך. העושר והכבוד שלא התנית בתורתך לתת למלך, אתן לך, בין זכאי בין חייב, אבל אורך הימים ומלכות הדורות, כבר התנית בתורתך (דברים יז כ): לבלתי סור מן המורה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו', ועל אותו תנאי לא אשנה, ואם תלך בדרכי והארכת את ימך, וכן במלכות דורותיו אחריו, אמר לו (לקמן ט ד-ה): ואתה אם תלך לפני וגו' לא יכרת לך איש וגו', כך שנויה בספרי. ורבי חנינא בן גמליאל אומר: הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו': (רפ"י)

טו ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלים ויעמד | לפני | ארון ברית-
אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל-עבדיו: (פ)

רפ"י ויקץ שלמה והנה חלום. והנה הבין שחלמו אמת, שומע עוף מלפני ומבין לשונו, כלב נוצח ומבין לשונו (סיר השירים רבה א א): ויעש משתה. משמחת לבו, שהבין שחלמו אמת: (רפ"י)

מצודת דוד ויקץ וגו'. כשהקיץ ידע שהוא חלום, אולם בחלמו נדמה לו כאלו הדברים נעשו בהקיץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקץ. ענין הערה משינה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעמוד לפני ארון ברית ה' וגו'. הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שיעד לו מהטוב : (רלב"ג)

מלבי"ם ויקץ שלמה והנה חלום ר"ל כי עד עתה נדמה לו הכל כאילו נעשה בהקיץ, עד שבהעירו משנתו ראה כי היה זה בחלום הנבואי וכבר האריך מהרי"א לבאר שזו היתה מראה גמורה נבואית, לא כדעת הרמב"ם במורה שכתב ששלמה לא השיג בנבואה, עיי"ש באורך, וכן בארתי זאת בפ"י שה"ש שעל המראה הזאת הושר השיר הראשון, שמצייר בו איך נפש שלמה דרשה את החכמה בדרך העיון, ותבקש להשיג דרכיה בדרך הנבואי שמשג מן הקודם אל המאוחר השגה פתאומיות שעז"א ישקני מנשיקות פיהו משכני אחרוך נרוצה, והי מלא שאלתו כמ"ש הביאני אל בית היין : (מלבי"ם)

טז אז תבאנה שתים נשים אל-המלך ותעמדה לפניו:

רלב"ג **שתיים נשים זונות.** אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי אשר תחמול יותר על הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו : (רלב"ג)

מלבי"ם **אז תבאנה,** הקרה הי' לפניו משפט שיתברר ממנו כי מלא הי' שאלתו **והחזיון** **אמת** : (מלבי"ם)

יז **וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת בִּי אֲדֹנָי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבֵיתִי**
אָחָד **וְאֶלֶד** **עִמָּה** **בְּבֵיתִי:**

מצודת דוד **בי** **אדוני.** **להאזין** **דברי** : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בי.** **הוא** **ענין** **בקשה** : (מצודת ציון)

יח **וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם-הָאִשָּׁה הַזֹּאת וְאָנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין-זָר**
אֶתְנוּ **בְּבֵית** **זוֹלָתִי** **שְׁתֵּי-אָנַחְנוּ** **בְּבֵיתִי:**

מצודת דוד **אין זר אתנו וגו'.** **להיות** **עד** **בדבר** : (מצודת דוד)

מלבי"ם (יח עד סוף הסימן) **השאלות:** למה כפלה אין זר אתנו בבית, זולתי שתיים אנחנו בבית, למה תחלה אמרה מאצלי ואחר כך בחיקי ולא אמר השכיבה אצלי, למה ואקום בבקר ואתבונן בבקר. למה אמרה שהכירה שהמת אינו בנה ולא אמרה שהכירה שהחי הוא בנה, למה תפסה האחת בלשונה בני החי ובנך המת, והשנית אמרה בהפך בנך המת ובני החי, למה החזיר המלך את דבריהן שנית, מה היה מהחכמה הגדולה במשפט הזה, שכבר הוא דבר פשוט שרחמי האם על הבן, ומה היה עושה אם היתה השנית אשה חכמה והיתה מבינה הערמה והיתה מבקשת ג"כ שיחיה אותו :

ואנחנו יחדו ר"ל **בל** **תחשוב** **שאנו** **יושבות** **בבית** **אי** **כל** **אי** **בחדר** **בפי"ע** **כי** **אנחנו** **יחדו** **ואין** **זר** **אתנו** **בחדר** **שאנו** **שם,** **מוסיף** **זולתי** **שתיים** **אנחנו** **בכל** **הבית** **לא** **דר** **בו** **איש** **זולתנו** **אף** **ביתר** **החדרים** : (מלבי"ם)

יט **וַיָּמַת בֶּן-הָאִשָּׁה הַזֹּאת לִילָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו:**

מצודת דוד **אשר שכבה.** **מיתתו** **היה,** **על** **אשר** **שכבה** **עליו** **והעמיסה** **עליו** **ומת,** **כי** **אם** **היה** **על** **ידי** **חולי,** **היו** **הנשים** **המבקרות** **יודעות** **בן** **מי** **הוא** :

כז וּתְקַח בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וּתְקַח אֶת-בְּנֵי מֵאֲצִלִי וְאֶמְתָּךְ יִשְׁנָה וּתְשָׁכִיבָהּ׃
בְּחִיקָה וְאֶת-בְּנָה הַמֵּת הַשְּׁכִיבָה בְּחִיקָי׃

מצודת דוד ואמתך ישנה. ולא הרגשתי בדבר : (מצודת דוד)

מלבי"ם ותקח את בני מאצלי גם זה לה לראיה כי אין בנה המת כי אחר שמינתת הילד היה ע"י ששכבה עליו אמו, (כי כן הכירה בו שזה סבת מיתתו), ובנה לא היה מונח בחיקה רק אצלה, ורק היא השכיבתו בחיקה כדי שתטעה שהמיתה אותו (מלבי"ם):

כח וְאֶקֶם בַּבֶּקֶר לְהִינִיק אֶת-בְּנֵי וְהֵנָּה-מֵת וְאֶתְבוֹנֵן אֵלָיו בַּבֶּקֶר וְהֵנָּה לֹא-הָיָה בְּנֵי אֲשֶׁר יִלְדֹתַי׃

רס"י ואתבונן אליו. נתתי לב להסתכל בו: (רס"י)

מצודת ציון ואתבונן. ענין הסתכלות בעיון רב, וכן (ישעיהו יד טז) עליך יתבוננו : (מצודת ציון)

מלבי"ם ואקום בבקר, ואתבונן אליו בבקר ר"ל שתיכף בבקר התבוננה שלא היה בנה, בל תאמר שנשתנה מחמת מיתה כי ראתה תיכף, והוסיפה והנה לא היה בני אשר ילדתי, א. שהכירה שאינו בנה, ב. אשר ילדתי כי בנה נולד גי ימים קודם, והכירה שזה המת הוא נולד עתה שכבר יוכר הנולד עתה מן בן גי ימים, והנה עקר טענתה סמכה ע"מ שאמרה שהכירה שהמת אינו בנה, ולא אמרה ג"כ שמכרת שהחי הוא בנה, כי ע"ז י"ל אולי שניהם היו דומים בפרצופיהם, אבל ממה שהכירה שהמת משונה מבנה החי מבואר שהחי הוא בנה, כי מי עשה לה זה להחליף את בנה אם לא חברתה אחר שאין זר אתם בכל הבית, וגם א"ל שבא גנב מבחוץ והחליף, כי לא ידע איש מן החוץ שילדו שע"ז הקדימה וכפלה דבריה ואלד עמה בבית, ויהי ביום השלישי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו ר"ל שלא בא לשם איש מן החוץ ולא ידע אדם בדבר : (מלבי"ם)

כט וּתְאָמַר הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת לֹא כִּי בְּנֵי הָחַי וּבְנֵי הַמֵּת וְזֹאת אֶמְרַת לֹא כִּי בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הָחַי וּתְדַבְּרָנָה לְפָנַי הַמְּלָאָה׃

מצודת דוד ותדברנה. היו מתווכחות על הדבר : (מצודת דוד)

מלבי"ם ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי, ספר הכתוב כי בדברם, אמרה הנתבעת בלשון בני החי ובנך המת והתובעת אמרה בהפך בנך המת ובני החי, וכלל בלשון שהאדם יקדים תמיד מה שהוא העקר ויאחר את הטפל, ולפי"ז הסברא נותנת שהאשה שדקדקה להקדים בלשונה בני החי קודם, עקר מגמתה שיהיה החי בנה, והמקדמת בלשונה בנך המת עקר מגמתה שיהיה המת בן חברתה, לא שיהיה החי בנה, ומזה כבר היה יכול להבין ולהכריע מי אמו, אמנם יש סברא שכל א' מקדמת מה שהוא עקר אצלה בטענה וראיה, כי התובעת עקר ראיתה היה ממה שהמת אינו בנה שמזה תכריח שהחי הוא בנה כנ"ל, והנתבעת עקר ראיתה הוא ממה שהחי הוא בנה, שמזה מכרחת שהמת הוא בן חברתה, וכ"א הקדימה מה שהוא עקר הראיה וההוכחה לדבריה, אמנם בכל זאת הבין שלמה בחכמתו שהאומרת ומקדמת בנך המת הוא מצד שזה עקר מגמתה, כי הגם שבפעם הראשון שבררה ראיותיה היתה צריכה להקדים שבן חברתה הוא המת שזה עקר הראיה, בכ"ז אחר שחזרה זאת כמה פעמים כמ"ש **ותדברנה לפני המלך ר"ל** שכן דברו כמה פעמים ובכל פעם הקדימה התובעת בנך המת ובני החי, מזה השכיל שעקר מגמתה הוא רק שגם לה גם לחברתה לא יהיה, ולכן מקדמת זאת תמיד, כי הבאת הראיה היא רק בפעם הראשון, לא כן בדברים אח"כ יקדים כ"א מה שהוא עקר ברצונו ובלבבו ומה שרוצה לזכות במשפט, וז"ש, (כג) **ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי וכו' וזאת אומרת לא כי בנך המת**, הנה לא הזכיר דברי התובעת ראשונה, רק התחיל בדברי הנתבעת ואחריו מה שהשיבה התובעת שנית והקדימה בנך המת לבני החי, שע"ז בנה יסודו, כי בטענתה הראשונה נכון מה שהקדימה שבן חברתה הוא המת שזה ראויה יותר כנ"ל, אבל אחר שהשיבה חברתה זה בני החי, כמראה באצבע שמכרת ויודעת שבנה החי, היה לה להשיב לא כי בני החי, ר"ל שהיא יודעת זאת, כי זאת עקר מה שתרצה לזכות במשפט. ודרך הבעלי דינים שבתחלת טענותיהם כ"א מציע ראיותיו, ואח"כ כשיתעצמו בדין, מפרט כ"א מה שהוא רוצה לזכות בדין, וא"כ כיון שבסוף דבריה הקדימה ג"כ בנך המת לבני החי, מבואר שזה הוא מה שהיא רוצה לזכות, שיהיה המת בן חברתה, ולברר זאת אמר **קחו לי חרב**, כי בזה יבורר מי הרוצה שיחיה ומי שתתרצה שימות, וכן היה: (מלבי"ם)

כג ויאמר המלך זאת אומרת זה-בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי: (פ)

מצודת דוד זאת אומרת. כאומר מה לי בהויכוח, עיקר המשפט הוא בדבר ההכחשה של מי הוא הילד החי: (מצודת דוד)

[כד] וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קָחוּ לִי-חֶרֶב וַיָּבֹאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: **[כה]** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גָּזְרוּ אֶת-הַיָּלֶד הַחַי לְשָׁנַיִם וַתָּנוּ אֶת-הַחֶצִי לְאַחַת וְאֶת-הַחֶצִי לְאַחַת:

מצודת דוד גזרו. מתוך דבריהן הכיר המלך בחכמתו, הדין עם מי, ואמר, להיושבים לפניו, שכן הוא האמת שהאחת גנבה הילד החי, ולאמת דבריו עשה הבחינה : (מצודת דוד)

מצודת ציון גזרו. חתכו : (מצודת ציון)

[כו] וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר-בְּנָה הַחַי אֶל-הַמֶּלֶךְ כִּי-נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל-בְּנָה וַתֹּאמֶר | בִּי אֲדֹנָי תָּנוּ-לָהּ אֶת-הַיָּלֶד הַחַי וְהַמֵּת אֶל-תְּמִיתָהּ וְזֹאת אִמְרַת גַּם-לִי גַם-לָךְ לֹא יִהְיֶה גָזְרוּ:

מצודת דוד גם לי וגו'. היות עצם כוונתה היתה לבל תשמח חברתה במיתת בנה, כי מה לה להניק בן אשה אחרת, ובשמעה שצוה המלך להמיתו, רצתה יותר בזה, כי אז לא תשמח עוד חברתה, והיא לא תניק בן אשה אחרת. והמלך השכיל מדעתו מתחילה שתחפוץ יותר בזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נכמרו. נתחממו, כמו (איכה ה י) עורנו כתנור נכמרו, והוא ענין חמלה. וכן (בראשית מג ל) נכמרו רחמיו : (מצודת ציון)

מלבי"ם ותאמר האשה אשר בנה החי היא הנתבעת שהקדימה בדבריה בני החי, היא בקשה לבל ימיתוהו, ושיתנו הילוד לחברתה, ולא מצד שהודית לדברי חברתה רק מצד שנכמרו רחמיה על בנה, וזאת אומרת היא התובעת שהקדימה בדבריה בנד המת, אמרה גם לי גם לך לא יהיה, ר"ל אחר שכבר עמד ערעור על הילד ויהיה תמיד בספק מי אמו, עד שלא יהיה לשנינו בבירור, ולכן גזרו, ובזה בררה שמה שהקדימה תמיד בנד המת הוא מצד כי זה היה עקר חפצה : (מלבי"ם)

[כז] וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תָּנוּ-לָהּ אֶת-הַיָּלֶד הַחַי וְהַמֵּת לֹא תְמִיתָהּ הֲיֵאמֹר:

רפ"י היא אמו. בת קול הופיעה ואמרה: היא אמו (מכות כג ב): (רפ"י)

מצודת דוד תנו לה. להאשה שאמרה תנו לה את הילוד וגו' : היא אמו. הואיל ומרחמת עליו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויען המלך ויאמר, ובזה ברר מ"ש בתחלת דבריו, להכריע מתוך סדר דבריהם מי החפץ בילד ומי לא, ובזה חרץ המשפט כי היא אמו : (מלבי"ם)

לכח וישמעו כל-ישראל את-המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי-חכמת אלהים בקרבם לעשות משפט: (o)

מצודת דוד ויראו. בראותם כי בחכמתו מבין תעלומות לב : לעשות משפט. להבין האמת עם מי, ולבררו על ידי בחינה : (מצודת דוד)

מלבי"ם וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט. ששמעו איכות משפטו ובאיזה אופן הבין מתחלה עם מי הצדק, ויראו מפניו באשר ראו כי חכמת אלהים בקרבם לדעת אשר בלב הבע"ד : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ד

א ויהי המלך שלמה מלך על-כל-ישראל: (o)

רפ"י מלך על כל ישראל. מסרלו בחכמתו, שמחו כולם במלכותו: (רפ"י)

מצודת דוד על כל ישראל. רוצה לומר : מעתה קבלוהו כולם באהבה, בראותם בחכמתו : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. אחשוב שהרצון בזה שכלם שמחים בו ואין בלבם למרוד בו בשום פנים : וצדוק ואביתר כהנים. ידמה כי אע"פ שגרש אותו מהיות כהן לה' ואמר לו שילך ענתות הנה הוכרח לעבוד בעת היות צדוק בלתי ראוי לעבודי : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה אמר שלישית שהיה מלך על כל ישראל שכבר הזכיר ב"פ שהממלכה נכונה בידו :

ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. כבר אמר זה למעלה שני פעמים, וכתב מהרי"א שבא להודיע ששלש סבות התחברו בהמלכתו, א. רצון אביו שהמליכו בחייו, ועז"א אחרי זכרון המשיחה ושלמה ישב על כסא

אביו ותכון מלכותו מאד, **ב**. מה שהרג את אויביו, ועז"א שם והממלכה נכונה ביד שלמה, **ג**. מה שנתן לו אלהים חכמה ובינה שע"ז רצו כל העם במלכותו, וז"ש פה שהיה מלך על כל ישראל, ר"ל לא כשאול שבתחלת מלכותו בני בליעל בזוהו ולא כדוד שמלך שבע שנים על יהודה לבד, כי תיכף מלך על כל ישראל ואין פוצה פה ומצפצף: (מלבי"ם)

זב וְאֵלֶּה הַשָּׁרִים אֲשֶׁר-לוֹ עֲזָרְיָהוּ בֶן-צְדוֹק הַכֹּהֵן: (o)

מצודת דוד **הכהן**. אולי העמידו למשוח מלחמה, תחת צדוק שהועמד לכהן גדול, ואף שדוד העמיד את עירא להיות במקום צדוק כמו שנאמר בשמואל ב (כ כו), אולי מת עירא עד לא הועמד: (מצודת דוד)

מלבי"ם (ב-ג) **עזריהו בן צדוק** ר"ל בן בנו, כי הי' בן אחימעץ בן צדוק, ולא פי' על מה נתמנה ומהרי"א פי' שמוסב למטה עזריה אליחורף ואחיה סופרים, רש"י פי' כותבים דברי הימים, וכן היו כותבים כל דברי המלך ומשפטיו. **המזכיר** איזה דין בא ראשון, ומהרי"א כ' כותב ספר הזכרונות (מלבי"ם)

זג אֶלִיחֹרֶף וְאַחִיָּה בְנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים יְהוֹשֶׁפֶט בֶּן-אֲחִילֹד הַמְּזַכֵּר:

רש"י **סופרים**. לכתוב דברי הימים: **המזכיר**. איזה מספט זא לפניו ראשון, שיפסקנו ראשון, כך שמעתי: (רש"י)

מצודת דוד **המזכיר**. ממונה על ספר הזכרונות: (מצודת דוד)

זד וּבְנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע עַל-הַצָּבָא וְצְדוֹק וְאַבְיָתָר כֹּהֲנִים: (o)

מצודת דוד **כהנים**. צדוק כהן גדול, ואביתר סגן, כמו שנאמר בשמואל ב (שם) פסוק (כה): (מצודת דוד)

מלבי"ם **וצדוק ואביתר כהנים**, פי' הרד"ק שהיה אביתר אחר, והרלב"ג כתב שאף שנתגרש היה משמש בכ"ג בעת שלא היה צדוק ראוי: (מלבי"ם)

זה וְעֲזָרְיָהוּ בֶן-נְתַן עַל-הַנְּצָבִים וְזָבוּד בֶּן-נְתַן כֹּהֵן רֹעֵה הַמְּלָאָה:

רפ"י על הנצבים. שנים עשר נציבים היו, לכלכל את המלך ואת ביתו:
(רפ"י)

מצודת דוד על הנצבים. היה ממונה על שנים עשר נציבים האמורים בענין, אשר הועמדו לכלכל את המלך כל אחד בחדשו : **רעה המלך**. ישב עמו בתמידות, להשתעשע עמו : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנצבים. הממונים, כמו (שמואל א יג ג) נציב פלשתים : (מצודת ציון)

רלב"ג על הנצבים. כמו הנציבים והרצון בו השרים : (רלב"ג)

זו ואחישר על-הבית ואדנירם בן-עבדא על-המס: (o)

רפ"י על המס. שהעלה על ישראל, כמה שנאמר (לקמן ה כז): ויעל המלך שלמה
(רפ"י) מס:

מצודת דוד על הבית. כל צרכי הבית היו נעשים על פיו : על המס. הוא המס האמור למטה (ה כז) : ויהי המס שלשים אלף איש : (מצודת דוד)

רלב"ג ואחישר על הבית. ידמה שהוא היה ממוני להשגיח בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם : ואדנירם בן עבדא על המס. הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו למס לשלמה : (רלב"ג)

מלבי"ם (ו-יט) ולשלמה שנים עשר נצבים, טרם שיספר גודל שולחנו של המלך וכבוד משאו כי רבה מאד, יקדים א. כי ערך הדבר בחכמה באופן שלא יכביד על בני מדינתו, הנה חלק את ארצו לשנים עשר חלקים כנגד י"ב חדש, באופן שכל חלק יפרנס את המלך ויכלכל שולחנו חדש ימים, ומינה נציבים שיתעסקו בזה, באופן שכל אחד היה מכין כל השנה לחם לחדש אחד, ובזה הוקל הדבר מן הכלל באשר נחו ממשאם אחד עשר חדש (מלבי"ם):

זו ולשלמה שנים עשר נצבים על-פל-ישראל וכלפלו את-המלך ואת-ביתו חדש בשנה יהיה על-(אחד) האחד לכלפל: (o)

רפ"י וכלכלו את המלך. כל סעודתו, ומאכל הסוסים, וכל צרכי הוצאה:
(רפ"י)

מצודת דוד על כל ישראל. המה היו ממונים על כל ישראל, לקחת מהם די צורך פרנסת בית המלך, וכל אחד כלכל חדש בשנה, וגבה מבני אנשי המחוז אשר הועמד עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכלכלו. ענין הספקת הצורך, כמו (שמואל ב יט לג) והוא כלכל את המלך : (מצודת ציון)

רלב"ג שנים עשר נצבים על כל ישראל. ר"ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו בדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה : (רלב"ג)

ח ואלה שמותם בן-חור בְּהַר אֶפְרַיִם: (o)

מצודת דוד ואלה שמותם. של הנצבים : בן חור. כל אלו הנזכרים בשם אביהם, לא היו ידועים מעצמם כי אם בשם אביהם : בהר אפרים. היה ממונה בהר אפרים, לקחת מהם לכלכל את המלך בחדשו : (מצודת דוד)

ט בן-דָקָר בְּמִקְצָה וּבְשַׁעֲלָבִים וּבֵית שֹׁמֵשׁ וְאֵילֹון בֵּית חֲנָן: (o) **י** בן-חֹד בְּאַרְבֹּת לֹו שְׁלֹה וְכָל-אַרְץ חֶפְרָה: (o)

מצודת דוד לו שוכה. רוצה לומר : גם על שוכה היה ממונה, לקחת מהם לצורך פרנסת בית המלך : (מצודת דוד)

יא בן-אַבִּינָדָב כָּל-נֶפֶת דָּאָר טָפַת בַּת-שְׁלֹמֹה הִיְתָה לֹו לְאִשָּׁה: (o)

כ נפת דלר. (תרגום:) פלכי דלר: (כ"ז)

מצודת ציון דאר. מחוז דאר, וכן (יהושע וז יא) שלשת הנפת : (מצודת ציון)

יב בְּעֵנָא בֶּן-אַחִילֹוד תַעֲנֵנָה וּמִגְדוֹ וְכָל-בֵּית שָׁאן אֲשֶׁר אֶצֶל צָרְתָנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֵאל מִבֵּית שָׁאן עַד אֶבֶל מְחֹלָה עַד מַעְבַּר לְיִקְמָעִם: (o)

מצודת דוד עד אבל וגו'. רוצה לומר : מהעבר מזה עד אבל מחולה, ומזה עד מעבר ליקמעם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעבר. מצד : (מצודת ציון)

יג בן-גבר ברמת גלעד לו חות יאיר בן-מנשה אשר בגלעד לו חבל ארגב אשר בבשן ששים ערים גדלות חומה וברים נחשת: (o)

כ"י חבל ארגוב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך, כי משפט המלך יס לגבות יחיותיו מן העם, כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל (א) י (כה): (כ"י)

מצודת דוד חות יאיר. תרגם יונתן : כפרני יאיר : אשר בגלעד. אשר עמדו בארץ הגלעד : ששים ערים. בחבל ארגוב היו ששים ערים גדולים וחומה מסביב : (מצודת דוד)

מצודת ציון חבל. המחוז תקרא חבל, כי בחבל תחלק נחלה, וכן (שם יט ט) מחבל בני יהודה : ארגוב. שם האדם, אשר משל בה מאז, וכן (דברים ג ד) כל חבל ארגוב : (מצודת ציון)

יד אחינדב בן-עדא מחנמה: **טו** אחימעץ בנפתלי גם-הוא לקח את-בשמת בת-שלמה

מצודת דוד בנפתלי. בנחלת נפתלי : (מצודת דוד)

טז בענא בן-חוישי באשר ובצלזות: (o)

מצודת דוד ובעלות. והיא היתה מנחלת יהודה : (מצודת דוד)

יז הושפט בן-פרוח ביששכר: (o) **יח** שמעי בן-אלא בבנימן: (o) **יט** גבר בן-ארי בארץ גלעד ארץ סיחון | מלך האמרי ועג מלך הבשן ונציב אחד אשר בארץ:

כ"י ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי, חד אמר: אחד ממונה על כולם, הוא עזריה בן נתן האמור למעלה, וחד אמר: כנגד חודש העיבור

מצודת דוד בארץ גלעד. רוצה לומר : ביתר המקומות, כי על חות יאיר שעמדו בארץ הגלעד, היה נציב אחר : **ארץ סיחון וגו'**. רצה לומר : גלעד היתה החצי משל סיחון, והחצי משל עוג : **ונציב אחד**. רצה לומר : ועוד נציב אחד אשר היה בכל הארץ, ממונה על כולם, והוא עזריה בן נתן האמור למעלה :

רלב"ג ונציב אחד אשר בארץ. יתכן שיהיה שר אחד מושל על אלו השרים ביאם לפרנס המלך וביתו איש חדשו או היה שם נציב אחד לחדש העבור והביאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יחוייב שיהיה חלקו מארץ ישראל מעט יותר משלישית חלק אחד משאר השרים שהיו מפרנסין אותו חדש אחד בשנה :

כז יהודה וישראל רבים כחול אשר-על-הים לרב אכלים ושתים ושמחים:

מצודת דוד על הים. על שפת הים : (מצודת דוד)

מלבי"ם ב. ועתה יאמר כי היה יכול להגדיל שולחנו ביתר שאת, אם מצד העם המכלכלים אותו שהיו רבים כחול, והיה להם שופע שובע גדול די והותר שכולם אוכלים ושותים ושמחים ובזה לא הכביד עליהם מצדם, שהגם שלפי החשבון שחשב הרי"א היו אוכלים על שולחן המלך ששים אלף אנשים בכל יום, לא יהיה זה למעמסה אל עם רב כחול, אשר לא חסר להם כל טוב, לכלכל כמספר הזה : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ה

א ושלמה היה מושל בכל-הממלכות מן-הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מגשים מנחה ועבדים את-שלמה כל-ימי חייו: (פ)

מצודת דוד מן הנהר. היוצא מן העדן, שהוא תחילת המזרח, עד ארץ פלשתים : מגשים. והמה היו מגישים מנחה, והיו עובדים את שלמה להעלות לו המס :

מלבי"ם (א-ח) **השאלות**: לפי הסדר הי"ל לסדר תחלה ויהי לחם שלמה וכו', ואח"כ יאמר ושלמה היה מושל וכו', כי הוא רודה בכל עבר הנהר וכו', וכן מ"ש בפסוק ז' וכלכלו הנציבים וכו' הוא מיותר שכבר אמר זה, גם הסתירה שיש בענין מספר הארוות סוסים בין ספר זה לספר ד"ה :

ג. ושלמה. היה צריך להגדיל שולחנו מצד גודל מלכותו ויקר תפארת גדולתו, כי היה מושל בכל הממלכות, ושולחן המלך יגדל כפי גודל מלכותו, וגם בזה לא היה למשא אל העם כי כולם מגישים מנחה ועובדים את שלמה, ועיי"ז ינקו ישראל חלב העמים והגיע להם שפע מן הארצות הנכנעים תחתם (מלבי"ם):

בב ויהי לחם-שלמה ליום אֶחָד שְׁלֹשִׁים כָּר סֵלֶת וְשָׁשִׁים כָּר קֶמַח:

מצודת דוד לחם שלמה. לכל הבא אל שלחנו : סלת. קמח נקי ביותר : (מצודת דוד)

מלבי"ם ולכן ויהי לחם שלמה ליום אחד וכו', ר"ל והיה זה ראוי כפי עושר עם ישראל וכפי גדולת מלכות שלמה, וכפי רוב האנשים שבאו אליו יום יום מסביב (מלבי"ם):

גג עֶשְׂרֵה בָקָר בְּרָאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מְאִיל וְצִבִי וַיִּחְמֹר וַיְבַרְבְּרִים אֲבוֹסִים:

רפ"י כראים. פטומים על האבוס: רעי. מן האחו: וברבורים אבוסים. ין מרבותינו אומרים: תרנגולים פטומין (צבא מליעא פו צ): (רפ"י)

מצודת ציון בריאים. שמנים, כמו (שופטים ג וז) ועגלון איש בריא : רעי. רועים במרעה : מאיל צבי ויחמור. הם שמות מיני חיות טהורות : וברבורים אבוסים. עופות הבאים מארץ ברבריא, והיו מפותמות על האבוס, והוא המקום המיוחד להאכילם, ודוגמתו (ישעיהו א ג) וחמור אבוס בעליו (מצודת ציון):

רלבי"ג עשרה בקר בריאים. ר"ל שמנים : וברבורים אבוסים. הם עופות שמנים (רלבי"ג):

יד כִּי-הוּא רֹדֵה | בְּכָל-עֶבֶר הַנְּהָר מִתְּפֹסֵחַ וְעַד-עֶזְהָ בְּכָל-מְלִכֵי עֶבֶר

הַנְּהַר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל-עֵבְרִיּוֹ מִסְבִּיב:

מצודת דוד כי הוא רדה. בא ליתן טעם על מה היו כל כך רבים אנשי שלחנו, להצטרך להם כחשבון הזה, ואמר לפי שהיה מושל בכל אנשי עבר הנהר ובכל מלכיהם, ושלום היה לו מכל עבריו, אף מן האומות שלא משל בהם, ולזה היו רבים הבאים אליו, הן מאנשי שלומו, הן מהאומות שמשל בהם (מצודת דוד):

מצודת ציון רדה. מושל, כמו (תהלים קי ב) רדה בקרב אויביך : **מכל עבריו**. מכל צדדיו (מצודת ציון):

מלבי"ם כי הוא רודה עתה יציע שנית למה שיספר מרוב הסוסים שהיו לשלמה שגם אלה מוטלים על העם לכלכלם, שגם זה היה כפי הראוי והנכון, כי הסוסים היו מוכנים למלחמה בעת הצורך, ועל ידם רדה בכל הממלכות באשר ידעו כי לו חיל וסוס ורכב ויראו מפניו, ועיי"כ לא הצטרך למלחמה, ר"ל שעיי"ז פעל גי' דברים. א. שרדה ביד חזקה, שזה ההבדל בין מ"ש תחלה ושלמה היה מושל ובין מ"ש פה כי הוא רודה ומפרש שהיה רודה בכל מלכי עבר הנהר, ר"ל כי הלוחם וכובש רודה בהעמים אשר כובש, לא כן שלמה שלא לחם עם העמים רק מלכיהם פחדו מלפניו ובס רדה ועיי"כ נכנעו עמיהם ממילא, וזה עיי"כ שראו רב חילו ופרשיו. ב. ושלום היה לו מכל עבריו שגם העמים ביתר הצדדים שלא רדה בס עכ"פ התיראו מלהרים יד להלחם נגדו: (מלבי"ם)

וַיָּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבָטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ מִדָּן וְעַד-בְּאֵר שָׁבַע כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה: (o)

מצודת דוד איש. כל אחד ישב תחת גפנו, ולא נדד ממנו בסיבת שונא: (מצודת דוד)

מלבי"ם ג. ועיי"כ וישב יהודה וישראל לבטח כי לא הצטרכו להלחם, ולא החרידם רגל אויב מחוץ ולא מרד ושערוריה בפנים: (מלבי"ם)

וַיְהִי לְשֹׁלְמָה אַרְבַּעַיִם אֶלֶף אַרְזֹת סוּסִים לְמַרְכָּבוֹ וְשָׁנַיִם-עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים:

רש"י ארבעים אלף ארות סוסים. וזכרתי הימים (ב ט כה) הוא אומר: ארבעת אלף, פירשו רבותינו (סנהדרין כא ב) ארבעים אלף ארות היו, וככל אחת ארבע אלף אנטבלאות. או ארבעת אלפים ארות, וככל אחת

מצודת דוד ארבעים אלף. ובדברי הימים (ב ט כה) נאמר ארבעת אלפים, ויתכן כי שם מנה הארות, וכאן מנה הסוסים, וכאלו אמר שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארותו, והנה היו עשרה בכל אחת : למרכבו. פעם רכב באלו, פעם באלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ארות. אבוס בעליו (ישעיהו א ג), תרגומו : אורויא דמרוהי : פרשים. הם הרגילים מאד ברכיבה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו. הנה ארות הם אבוסים יאכלו שם הסוסי והנה מצאנו בדברי הימים תמורת זה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות וידמה ששם מנה האבוסים ובזה המקום מנה הסוסים והרצון בו שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארות והנה היו עשרה סוסי בכל אבוס ולפי שאמר אחר זה לסוסים ולרכש ידענו כי הרכש הוא מין אחד ממניי הסוסים ואחשוב שהם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה או ירצה בזה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו אך לא היו בהם כי אם ארבעת אלפים ארות שהיו בהם סוסים ומרכבות : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי לשלמה ר"ל ולתכלית זה היו לו ארבעים אלף ארות סוסים, ובד"ה כתוב ארבעת אלף, שם חשב מה שהיה לו לצורך תשמישו כמ"ש וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים כי שם חשב כבוד עשרו, ופה חשב מה שהיה לו לצורך החיל להיות נכון ליום קרב ומלחמה : (מלבי"ם)

ז וְכִלְכְּלוּ הַנְּצָבִים הָאֵלֶּה אֶת-הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְאֶת כָּל-הַקָּרֵב אֶל-שְׁלֹחַן הַמֶּלֶךְ-שְׁלֹמֹה אִישׁ חֲדָשׁוֹ לֹא יַעֲדֵרוּ : דָּבָר :

רפ"י לא יעדו דבר. אפילו כל ימות החמה צימות הגשמים: (רפ"י)

מצודת דוד ואת כל הקרב. הם הבאים אליו מארצות העובדי כוכבים : לא יעדו דבר. מכל הדברים הצריך להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יעדו. יחסרו, כמו (שם מ כו) איש לא נעדר : (מצודת ציון)

רלבי"ג לא יעדו דבר. הוא מענין איש לא נעדר : (רלבי"ג)

מלבי"ם (ז-ח) וכלכלו הנצבים, עתה גומר דבריו שע"י הנציבים אשר הכין

השיג כל הצריך לו, בין אל שולחן המלך בין מה שצריך לצורך הסוסים, וגם הביאו כל הצריך עד המקום אשר יהיה שם: (מלבי"ם)

ח וְהַשְּׁעָרִים וְהַתְּבָן לְסוּסִים וְלָרֶכֶשׁ יָבֹאוּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה-שָׁם אִישׁ כַּמִּשְׁפָּטוֹ: (o)

רפ"י והשערים והתבן. היו נותנים אלו הנציבים, אל המקום אשר יהיה **ס** המלך: (רפ"י)

מצודת דוד אשר יהיה שם. קבוצת הסוסים והרכש : איש כמשפטו. כל **נציב** בחדשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולרכש. שם מין בהמה ממהרת לרוץ, וכן (אסתר ח יד) רוכבי הרכש : (מצודת ציון)

ט וַיֵּתֶן אֱלֹהִים חֶכְמָה לְשִׁלְמָה וַתְּבוֹנֶה הַרְבֵּה מְאֹד וַרְחֹב לֵב פָּחוּל אֲשֶׁר עַל-שֵׁפֶת הַיָּם:

מצודת דוד ורחב לב. להחזיק בה כל מיני חכמות, ובכל אחת ידיעות הרבה **כחול** וגוי : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויתן אלהים חוץ מחכמת ההנהגה שדבר בה עד הנה נתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד וכבר בארנו בפירוש ספר משלי בפרטות ההבדל בין חכמה ותבונה, בחכמה כלול כל חכמת המדות וכל ענינים שנופל עליהם טוב ורע ובתבונה כלולה החכמה העיונית שנופל עליה שם אמת ושקר, ורחב לב לדעת כל פרטי החכמות והתכונות ומיניהם אשר אין להם סוף: (מלבי"ם)

י וַתָּרַב חֶכְמַת שְׁלֹמֹה מְחֻכְמַת כָּל-בְּנֵי-קֶדֶם וּמְכַל חֶכְמַת מִצְרָיִם:

רפ"י מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם, יודעים במזלות וכו' כדליתא בפסיקתא דפריה אדומה, וכל הפרסה הזאת נדרשת סם לפי משמעה: (רפ"י)

מצודת דוד מחכמת כל בני קדם. שהיו יודעים במזלות, וערומים בטייר,

והוא לשון העופות : **ומכל חכמת מצרים**. שהיו בקיאים בחכמת הטבע, והתמזגות היסודות :

מצודת ציון ותרב. מלשון רבוי : (מצודת ציון)

רלבי"ג מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ידמה שבימי שלמה היתה חכמה גדולה בשתי אלו האומות : (רלבי"ג)

מלבי"ם ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם שהיו מחוכמים בחכמת התכונה ודומיה וחכמת מצרים שהיו חכמים בחכמת הטבע ומזגי הדברים עד שהיו יכולים להפך הדברים בלהטיהם : (מלבי"ם)

יא וַיַּחֲכֶם מְכַל-הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֲזָרְחִי וְהַיָּמֵן וְכָלְכַל וְדַרְדַּע בְּנֵי מְחֹל וַיְהִי-שְׁמוֹ בְּכָל-הַגּוֹיִם סְבִיב:

רפ"י ויחכם מכל האדם. כמשמעו: איתן והימן וכלכל ודרדע. אחין היו בני זרח בן יהודה, שנאמר (בדברי הימים א' ז' ו'): ובני זרח זמרי ואיתן (היו לויים מקוררים): בני מחול. היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר, שהיו הלויים אומרים על דוכנם מזמורים שיקדו בספר תהלים (מזמורים פח פט): משכיל לאיתן האזרחי; ומשכיל להימן האזרחי. מדרש אגדה בפסיקתא: מכל האדם, זה אדם הראשון, איתן האזרחי, זה אזרהם, הימן, זה משה, וכלכל, זה יוסף, ודרדע, זה דור המדבר, מחול, שנמחל להם על מעשה העגל: (רפ"י)

מצודת דוד מאיתן וגו'. ארבעה האנשים האלו, היו מפורסמים בדורו לחכמים גדולים, וחכמת שלמה עלתה על כולם : (מצודת דוד)

רלבי"ג איתן והימן וכלכל ודרדע. ולזה קרא שם איתן איתן האזרחי להיות בן זרח ואמר בני מחול להעיר שהם היו לחכמת ראויים להלל השי"י במחול או היו ב' שמות לזרח ר"ל שנקרא שמו ג"כ מחול : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויחכם מכל האדם, שהם החכמים הגדולים וחרטומים שהיו בזמנו, וכבר ידעת מה שדרשו חז"ל בזה, ועיי במהרי"א שבאר באורך ההבדל שבין חכמת שלמה ליתר החכמים, שעל שהיתה חכמתו בדרך הנס השיג הכל מן הקודם אל המאוחר בידיעה פתאומית לא בידיעה הדרגית שלא תושג רק עיי השגת החושים ובעמל ויגיעה וברב זמן ובריבוי ההוצעות והיא עלולה לטעות וא"א לו שישג שרשי הדברים וצורותיהם העצמיים ולא השכלים המופשטים מחומר, ע"ש באורך

(מלבי"ם):

גַּבַּ וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאַלְפֵי:

רש"י שלשת אלפים משל. שלשת למודי משלות, שלש פעמים כתוב 'משלי שלמה' בספר משלי: ויהי שירו חמשה. שלשה אלה, ושיר השירים, וקהלת: ואלף. בכל אחד כדי הוא ללמוד. ומדרש אגדה (ערוזין כא ב): שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל, ועל כל משל, אלף וחמשה טעמים: (רש"י)

מצודת דוד שלשת אלפים משל. המציא בשכלו ובדא מלבו משלים, להכניס בלב יראת ה'. והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלנו, כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותינו, ובאו לידי העובדי כוכבים, ומהם העתיקו מלים וקראו על שמים, ואולם גנוב הוא אתם: ויהי שירו. גם עשה שירים במספר חמשה ואלף. ואף המה אינם אתנו, כי נאבדו: (מצודת דוד)

רלב"ג וידבר שלשת אלפים משל. ידמה שאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאותי השירי נבחר השיר אשר כלל אותו ספר שיר השירים ולז"א בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וכו' ר"ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו העניינים שזכר פה ואולם שאר המשלים שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר ג"כ בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר"ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה: (רלב"ג)

מלבי"ם וידבר חוץ מן החכמה הקבועה בלבו, דבר ג"כ דברי חכמה ברוה"ק וחבר ספרים, שהם שלשת אלפים משל הוא ספר משלי שנחלק לשלשה חלקים, כמבואר בפירוש, ור"ל שלשת למודים (מלשון ואלפך חכמה) ויהי שירו חמשה ואלף הוא ספר שה"ש שנחלק לחמשה שירים ושיר האחרון המתחיל אחות לנו קטנה שאומר שם איש יביא בפריו אלף כסף, האלף לך שלמה נקרא שיר האלף, כמו שבארנו זאת ת"ל בפ"י שירי הנפש

גַּבַּ וַיְדַבֵּר עַל-הָעֵצִים מִן-הָאֶרֶז אֲשֶׁר בְּלִבָּנוֹן וְעַד הָאֲזֹב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר וַיְדַבֵּר עַל-הַבְּהֵמָה וְעַל-הָעוֹף וְעַל-הָרֶמֶשׂ וְעַל-הַדְּגָיִם:

רש"י וידבר על העצים. מה רפואת כל אחד, ועץ פלוני יפה לבנין פלוני,

וליטע זקרקע פלוניית וכן על הבהמה, מה רפואתה, ועיקר גדוליה ומאכלה. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קעח): מה ראה מלכוד ליתיה בגזיה סגזוהים, ובנמוך סגזמוכים, ועל הבהמה ועל העוף, מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד, וזה בשני סימניו, ודגים וחגזים כלל כלום: (רש"י)

מצודת דוד **וידבר על העצים.** אמר טבעי כל העצים, וחשבון הרכבת היסודות אשר בכל אחד : **מן הארז וגו'.** רצה לומר : בכל מיני העצים והעשבים, מגדול ועד קטן : **על הבהמה וגו'.** טבעם והרכבת היסודות אשר בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האזוב.** שם עשב מה : **בקיר.** בכותל : **הרמש.** הם השרצים הנמוכים קצרי הרגל הרוחשים בארץ, כמו (בראשית א כו) הרמש הרומש על הארץ : (מצודת ציון)

רלב"ג **וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו'.** הנה זה הדבוי הוא להודיע סבותיה ויסודותיהם ומשיגיהם העצמיים וזהו העיון בטבעי בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואות האדם למזונותיו והנה כלל עיונו כל הצמחים מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הבחן ענינה בכבוד וזולת כבוד מצד פעלותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שכאשר תהיינה פעלותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סודרו ממנה אותם הפעולות יותר נכבדות וגם כן הנה מה שממנו יותר מתיחס לטבע הדומה ויותר גס החמר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר כי פעלו' הצמח ההוא יותר שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גס ולזה היה שיצא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר ג"כ בזה האופן על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומש על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה בעל חיים בגופו והעוף לא יעשה כן אבל יעשה ביצה שלימה ואולם רמש הארץ יעשה ביצה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחות מצד המזונות שיזונו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני השרצים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגיי כי הדגים יעשו ביצה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג לחולשת החום היסודי אשר יצטרך ביצירתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הצמחי ובספר ב"ח ושם בארנו הרבה מאלו הדברים : (רלב"ג)

מלבי"ם **וידבר** גם חבר חבורים רבים על חכמת הטבע שבם דבר על הצומח בכל מיניו, מן הארז עד האזוב, וכן בחכמת הבע"ח לכל מיניהם,

ההולך על ארבע, והמעופף והשווה במים, והרמש שכולל האמפיביאן
וגם הרמשים הקטנים: (מלבי"ם)

יֵד וַיָּבֹאוּ מְכַל־הָעַמִּים לְשָׁמֶעַ אֵת חֲכַמַת שְׁלֹמָה מֵאֵת כָּל־מְלָכֵי הָאָרֶץ
אָשַׁר שָׁמְעוּ אֶת־חֲכַמְתָּו: (o)

מצודת דוד מאת כל מלכי הארץ. כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה
לשמוע חכמתו, ובשובם באו העמים אל מלכיהם, לשמוע מהם חכמת
שלמה: (מצודת דוד)

מלבי"ם ויבואו פי מהרי"א שמאת מלכי הארץ ששמעו שמע חכמתו
נשלחו שלוחים מכל העמים חכמי עם ועם לשמוע את חכמת שלמה, וי"מ
שמלכי הארץ באו לשמוע חכמתו, ובשובם למדינתם באו כל העמים
ללמוד לקח מפיהם מה ששמעו המלכים ממנו, וי"ל שרמז בזה על ספר
קהלת שנאמר בהקהל, ובו דבר בדרך החקירה והחיפוש על כל עניני
העולם, והיה בזה לימוד גם להמלכים לההביל הצלחת העולם, גם להמוני
העמים יחד: (מלבי"ם)

טו וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוּר אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמָה כִּי שָׁמַע כִּי אֵתוּ מְשָׁחוּ
לְמֶלֶךְ תַּחַת אֲבִיהוּ כִּי אָהַב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים: (o)

מצודת דוד אל שלמה. לדבר על לבו דברי שלום ואמת, וכמנהג המלכים
זה לזה: (מצודת דוד)

מלבי"ם וישלח חירם הנה בשמואל ב' (ה' י"א) נזכר שחירם שלח
מלאכים אל דוד ועצי ארזים וחרשי עץ וכו' ויבנו בית לדוד, ופה אמר
ששלח את עבדיו, כי שם רצה לכרות עמו ברית בפעם ראשונה, והיה צריך
לשלוח מלאכים, ששם מלאך הונח על ההולך בשליחות נכבד, כי היו
שרים נכבדים ומלאכים מליצים ומורשים מאת המלך לכרות עמו הברית
עפ"י הקשורים שיעשו ביניהם, אבל עם שלמה לא היה צריך לחדש ברית
חדש, כי הוא עומד תחת אביו והברית שהי"ל עם אביו נכונה גם לבנו
המולך אחריו, ולא שלח רק עבדיו, לברכו ולדרוש שלומו, ומפ' כי שמע
כי אותו משחו ולכן שלח עבדיו ולא הוצרך לשלוח מלאכים כי אהב היה
חירם לדוד כל הימים, והברית נאמן וקיים ביניהם מכבר עפ"י הברית
שבינו לבין דוד: (מלבי"ם)

טז וַיִּשְׁלַח וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמָה אֶל־חִירָם לֵאמֹר:

מלבי"ם וישלח שלמה הנה מהרי"א העיר והתפלא על החלופים שבין הספור שבכאן אל הנז' בד"ה, ובאשר דרכו בישוב החלופים לא נכונה אצלי, הנני מעתיק הלשון בד"ה להעיר עליהם ולבחון היטב ענינם : שם כתוב (ב' ב') וישלח שלמה אל חירם מלך צור לאמר כאשר עשית עם דוד אבי ותשלח לו ארזים לבנות לו בית לשבת בו, הנה אני בונה בית לשם ה' אלהי להקדיש לו להקטיר לפניו קטורת סמים ומערכת תמיד, ועולות לבקר ולערב לשבתות ולחדשים ולמועדי ה' אלהינו לעולם זאת על ישראל, והבית אשר אני בונה גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים, ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכללוהו ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם להקטיר לפניו, ועתה שלח לי איש חכם לעשות בזהב בכסף וכו' ויודע לפתח פתוחים עם החכמים אשר עמי וכו' ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי לבנון והנה עבדי עם עבדיך, ולהכין לי עצים לרוב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא, והנה לחוטבים לכורתי העצים נתתי חטים מכות לעבדיך כורים עשרים אלף ושעורים כורים עשרים אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים אלף, ויאמר חירם מלך צור בכתב וישלח אל שלמה באהבת ה' את עמו נתנך עליהם מלך, ויאמר חירם ברוך ה' אלהי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ אשר נתן לדוד המלך בן חכם יודע שכל ובינה אשר יבנה בית לה' ובית למלכותו, ועתה שלחתי איש חכם יודע בינה לחירם אבי וכו' ועתה החטים והשעורים היין והשמן אשר אמר אדוני ישלח לעבדיו ואנחנו נכרות עצים מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על ים יפו ואתה תעלה אותם ירושלים ע"כ. והנה לא נזכר שם השליחות ובשליחות של שלמה הראשון ששלח חירם עבדיו אל שלמה כתוב כאן בהוצעת דבריו ענין אחר ושם כתוב ענין אחר מדברים אחרים לגמרי, וגם השאלה דכאן משונה מן השאלה דשם, פה כתוב צוה ויכרתו לי ארזים, שמשמע שלא בקש רק פועלים שיכרתו ארזים מן הלבנון אשר בארץ ישראל, ושם כתוב ושלח לי עצי ארזים שמורה שישלח לו מן הלבנון אשר בגבול חירם, והוסיף ברושים ואלגומים ושישלח לו עצי ארזים לרוב שלא נזכר בבקשה דפה, שם פירש השכר עשרים אלף כור חטים וכו' ופה נזכר ושכר עבדיך אתן לך ככל אשר תאמר הרי רצה שחירם יקוב שכרו עליו ויתן, פה אמר כי אתה ידעת כי אין בנו איש ושם אמר כי אני ידעתי, ושם הוסיף לבקש איש חכם לעשות בזהב וכו' שלא נזכר פה, וכן תשובת חירם משונה בשני הספרים, פה אמר שהשיב שמעתי את אשר שלחת אלי וכו' ושם הוסיף דברים רבים, מכל זה נראה בעליל, שהיו בזה חמש שליחויות, תחלה שלח חירם אל שלמה לנחמו ולחזק עמו הברית והאהבה, ואז שלח שלמה אל חירם וחירם השיב אל שלמה הדברים שנז' פה, ואחרי תשובת חירם חזר שלמה ושלח אל חירם, וחירם השיב הדברים שנזכר בד"ה, באופן שעזרא הסופר השלים בד"ה הדברים החסרים כאן, והדברים המבוארים כאן לא הוצרך לשנות שנית, וכמו שנבאר. ועתה נבאר בפרט, שלמה בשאלתו הראשונה לא שאל תיכף שישלח לו עצי ארזים הרבה מהלבנון שבגבול חירם, כי בחכמתו התחיל בשאלה קטנה, שאינו מבקש רק יתן רשות

לעבדיו האומנים לכרות עצים, ר"ל שיעשו מלאכתו לכרות ארזי לבנון אשר בא"י, והקדים לשאלתו הוצעה שעל פיה יתנדב חירם מעצמו לתת לו יותר מאשר בקש: (מלבי"ם):

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶתְּךָ אֶת-דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵי הַמְּלָחְמָה אֲשֶׁר סָבְבָהּ עַד-תֵּת-יְהוָה אִתְּם תַּחַת כַּפּוֹת (רָגְלוֹ) רַגְלֵי:

רש"י לא יכול לבנות בית וגו'. לא היה רשאי מפני המלחמה, והכתוב אומר (דברים יב יז): והניח לכם מכל אויביכם מסביב, ולאחר כך (פסוק יא): והיה המקום וגו' לשכנו תדרכו וגו' (פסוק ה): (רש"י)

מצודת דוד עד תת. רצה לומר: אבי היה מוטרד במלחמה כל ימיו, עד השלימו זה עמדי, ובעזר ה' הנם תחת רגלי: (מצודת דוד)

מלבי"ם אתה ידעת, הקדים התנצלות על דוד אביו שלא התעסק בדבר הגדול הזה, כי לא היה זה מרפיון ידים, רק שהיה טרוד תמיד במלחמותיו, ויש בזה גי' כונות אם כפשוטו שלבנות בנין גדול כזה צריך עת שלוח ושקט, ואם מפני שכן גם מצות התורה שלא יבנו בית הנבחר עד יניח ה' להם מכל אויביהם, כמ"ש חז"ל גי' מצות נצטוו ישראל למנות מלך ולהכרית זרע עמלק ולבנות בית הבחירה, והוכיחו שם שבנין הבחירה יהיה בסוף כמ"ש והניח ה' וכו' והיה המקום אשר יבחר, ועוד ענין שלישי בארתי, בדרושי אה"ש, כי באשר עקר המצוה הזאת אינה הבנין עצמו רק אם יבנו הבית יהיה לשם ה' בלבד מבלי שום פניה חיצונית שיכוונו להשיג על ידו איזה כבוד או תועלת לעצמם, וכמו שדייק פה במה שכתוב גי' פעמים לשם ה' אלהיו, לשם ה' אלהי, לשמי, וידוע שקשה מאד על טבע האדם לעשות דבר שמצפה ממנו ריוח גדול ותועלת, ולא יפנה כלל להנאת עצמו רק יעשהו לשם ה' כמ"ש שם באורך, וכבר הובטח דוד ע"י נתן שע"י בנין הבית ימצאו מנוחה מן האויבים כמ"ש בברכות (דף ז') כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו שנא' ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו, שהבטיח לו שאחרי יבנה הבית ימצאו מנוחה מאויביהם, וא"כ היה נמנע שיבנה דוד הבית בכוונה נקי לשם ה' בלבד, באשר היה מצפה ג"כ התועלת שימצא ממנו לנוח מאויביו סביב שתו עליו כל היום, רק שלמה שבל"ז היה שלום בימיו, והובטח ע"י נתן שיהיה איש מנוחה היה נקל לו לבנות הבית בכוונה שלמה מיוחדת לשם ה' מבלי שום פניה חיצונית, וז"ש אתה ידעת את דוד אבי כי לא יכול לבנות בית לשם ה' אלהיו, ר"ל שלא הי' יכול לבנותו בכוונה לשם ה' בלבד מבלי פניה חיצונית, מפני המלחמות אשר סבבוהו, והיה עולה בלבו בהכרח ג"כ

תועלת עצמו שבונה הבית מפני המלחמה למצוא מנוחה מאויביו
(מלבי"ם):

יח וְעַתָּה הַנִּים יְהוָה אֱלֹהֵי לִי מִסְבִּיב אֵין שָׁטָן וְאֵין פֶּגַע רָע:

מצודת ציון הניח. מלשון מנוחה : אין שטן. אין מקטרג : פגע. ענין פגישה, וכן (שם כח יא) ויפגע במקום : (מצודת ציון)

מלבי"ם ועתה שכבר הניח ה' אלהי לי מסביב וגם בלא המקדש אין לי מלחמה עם האויבים כי אין שטן מן האומות הקרובים ואין פגע רע, שיפגעני אויב מרחוק בדרך מקרה : (מלבי"ם)

יט וְהִנְנִי אֹמֵר לְבָנוֹת בֵּית לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי כְּאֲשֶׁר | דָּבַר יְהוָה אֶל-
דָּוִד אָבִי לֵאמֹר בְּנֶךָ אֲשֶׁר אַתָּן תַּחֲתֶיךָ עַל-כִּסְאֶךָ הוּא-יִבְנֶה הַבַּיִת
לְשִׁמִּי:

מלבי"ם והנני אומר, ר"ל אני הוא שיכול לאמר לבנות בית לשם ה' אלהי היינו בכוונה מיוחדת לשם ה' בלא שום פניה חיצונית, אחר שאין לי לקוות למצוא על ידי הבית מנוחה ממלחמות, כאשר דבר ה' אל דוד אבי שבנך אשר אתן תחתידך על כסאך, והוא כבר ימצא ממלכה נכונה בשלות השקט הוא יבנה הבית לשמי דייקא לשם ה' ביחוד, שזה העיקר הנרצה בבנין הקדוש הזה : (מלבי"ם)

כ וְעַתָּה צִוֵּה וְיִכְרְתוּ-לִי אֲרָזִים מִן-הַלְּבָנוֹן וְעֲבָדֵי יְהוָה עִם-עֲבָדֶיךָ וְשֹׁכְרֵי
עֲבָדֶיךָ אַתָּן לָךְ כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר כִּי | אַתָּה יִדְעָתָּ כִּי אֵין בָּנוּ אִישׁ יֹדֵעַ
לְכָרְת-עֲצִים:

כ"י כללניס. שכנים ליער לכל אחד היו, ובממשלתו של חירם: (כ"י)

מצודת דוד ויכרתו לי ארזים. לצורך הבנין : מן הלבנון. אשר היה בארץ חירם : ועבדי יהיו וגו'. גם עבדי יהיו עמהם לעזרה : כי אין בנו איש יודע יכרתו עבדיך : כצידונים. צור וצידון קרובים זה לזה, והם ממלכה אחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלבנון. שם יער : (מצודת ציון)

מלבי"ם ועתה צוה אחר ההוצעה הזאת שמורה שרוצה לבנות בנין גדול

והפלא מאד, עד שלא הי' בכח דוד אביו לבנותו הגם שהיה מלך גדול ונורא למלכי ארץ, בקש שאלה קטנה מאד, והוא שיתן רשות לאומנים וחרשי עץ אשר במלכותו שיעשו מלאכת שלמה ויעזרו לעבדיו **לכרות ארזים מן הלבנון** אשר בגבול א"י, שעז"א ועתה **צוה ויכרתו**, לא בקש שיתן לו ארזים משלו רק אומנים כורתי ארזים, שיעשו מלאכה ביער הלבנון שבא"י, ושהוא ישלם שכר פעולתם כפי שיקוב עליו חירם, ובאר הטעם שמבקש אומנים מאתו, מפני שהוא יודע שלא נמצא בישראל איש יודע לכרת עצים כצדונים: (מלבי"ם)

כא וַיְהִי כִשְׁמַע חִירָם אֶת-דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׁמַח מְאֹד וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֶּן חָכִים עַל-הָעֵם הַרְבֵּה הַזֶּה:

מצודת דוד וישמח מאד. לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו, ובדברי הימים (ב ב י טו) מאריך יותר ביופי סדור דבריו, וקצר כאן: **על העם.** מולך על העם, והוא מקרא קצר: (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה. יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו שלמה כי לא היה בהם על מה שישמח מצד החכמה שהיה נראה בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי שלמה בחכמי הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידיים שמח מאד והודה לש"י שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אמר זה להורות על שמרוב אהבתו את שלמה נתרצה חירם לעשות חפץ שלמה והנה עם כל זה היו דברי שלמה לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו משכר עבדיו בכל אשר יאמר להיותם יותר בקיאי' במלאכ' כריתת העצים ונשען שלא יכביד לשאול חירם מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע כי מרצון דוד היה לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והיישירו גם כן בדבריו אל שזה הבית יהיה נבנה לשם ה' אשר בידו להשפיל ולהכניע כל האויבים והשונאים כאילו כלל בדבריו הפיוס והאיוס יחד: (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה, הנה חירם הבין מדברי שלמה כי בלבו מבקש דבר גדול יותר ממה ששאל, כי על אומנים לבד לא היה צריך להציע באורך שדוד אביו לא היה יכול לבנות הבית שזה מורה על גדולת הבנין ושהוא גם כן צריך עזר וסעד אל הבנין, ומזה הבין שרמז לו שהוא יתן לו ארזים משלו, כי בחלק הלבנון שאצל צור היו ארזים וברושים טובים יותר ולרוב מאד, וז"ש **ויהי כשמוע** ר"ל כאשר הבין דבריו שמח מאד וברך ה' אשר נתן לדוד בן חכם, כי זה מורה על רוב חכמתו ששאל מעט כפי המוסר והנמוס ובכ"ז כלכל דבריו כפי תבונתו שחירם בעצמו יבין את זאת להפריז לו כרצונו: (מלבי"ם)

כב וַיִּשְׁלַח חִירָם אֶל-שְׁלֹמֹה לְאמֹר שְׁמַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר-שָׁלַחְתָּ אֵלַי אֲנִי
אֶעֱשֶׂה אֶת-כָּל-חֲפָצְךָ בַּעֲצֵי אַרְזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים:

מצודת דוד **כל חפצך**. מה שתרצה : **ובעצי ברושים**. עם כי לא שאל על
הברושים הבטיחו לעשות חפצו גם בזה : (מצודת דוד)

רלב"ג **והנה** הוסיף חירם ואמר שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי ובעצי
ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם אל היבשה אל המקום אשר יבחר
שלמה ושם יתיר הקשרי אשר נקשרים בהם העצים קצת בקצתם, והנה
הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצתם באופן שיוכלו החובלים
להעבירם הים ראדיליץ בלע"ז : (רלב"ג)

מלבי"ם **וישלח וכו', שמעתי וכו' ר"ל הבנתי את אשר שלחת אלי, אני**
אעשה את כל חפצך בעצי ארזים, לא אמר אעשה את שאלתך רק את כל
חפצך ר"ל מה שחפצת בלבך הגם שלא שאלת בפיך שאתה חפץ שאתן לך
עצי ארזים מהלבנון אשר בצור וכן אעשה : (מלבי"ם)

כג עֲבַדִּי יִרְדּוּ מִן-הַלְּבָנוֹן יְמָה וְאֲנִי אֲשִׁימָם דְּבָרוֹת בָּיִם עַד-הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר-תִּשְׁלַח אֵלַי וְנִפְצְתִּים שָׁם וְאֵתָה תִּשָּׂא וְאֵתָה תַעֲשֶׂה אֶת-חֲפָצִי
לְתֵת לָחֶם

רש"י **אשימם לדרות**. 'רפסודות' קורא להם בדברי הימים (ב ז טו),
ובלשון אשכנז פליצי"ן, ובלע"ז רי"ץ, קושרין העצים זה עם זה, ומליפין
אותן על פני המים, ומוליכין אותן כמו שמוליכין הספינות: עד המקום
אשר תשלח אלי. אשר תודיעני להביאם שם: ונפלתים שם. כשמתיר אגדן
ומוליחן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו, היא קרויה ניפוז. (כל דבר שלם
שמחלקים אותו לפרקים, קרוי ניפוז), דיפלי"ר בלע"ז: (רש"י)

מצודת דוד **ימה**. אל הים הסמוך ללבנון : **ואני אשימם**. רצה לומר : עבדי
יקשרם אלו באלו, להנהיגם בים עד המקום אשר תצוה, ושמה יתירו
הקשרים, לנפצם ולפזרם אלו מאלו, למען יוכלו לשאת כל קורה לבדה :
ואתה. רצה לומר : עבדיך ישאום משם, להביאם למקום הבנין : **את**
חפצי. בעבור עצי יערי ועבודת אנשי, תמלא חפצי בתת לחם לאנשי ביתי
: (מצודת דוד)

מצודת ציון **דברות**. ענינו קורות קשורות יחד להנהיג אותם דרך המים, כי
וינהג את הצאן (שמות ג א), תרגומו : ודבר, וכן (ישעיהו ה יז) ורעו
כבשים כדברים : (מצודת ציון)

רלב"ג ונפצתים. ר"ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשאם עץ עץ בפני עצמו וידמה שהים היה מגבול מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה עד גבול מלכות שלמה : **מכולת לביתו**. ר"ל לאכול לביתו (רלב"ג) :

מלבי"ם עבדי יורידו מהלבנון שבגבול צור אל הים, וקבל עליו להוליכם עד המקום שיפרט שלמה, ומשם ישאם לירושלים, והתנה עמו שבעבור זה תעשה את חפצי לתת לי לחם ביתי : (מלבי"ם)

כד ויהי חירום נתן לשלמה עצי ארזים ועצי ברזים כל-הפצו:

מלבי"ם (כד-כה) וספר שכן היה שחירם נתן לו עצי ארזים ועצי ברושים ושלמה נתן לו ללחם ביתו עשרים אלף כור חטים ועשרים אלף כור שמן כתית מדי שנה בשנה, ופה לא השלים הספור, והשלימו עזרא בד"ה, שאחר השליחות הזה הנזכר פה, שנרצה לו לתת לו עצים משלו, חזר שלמה ושלח אליו השליחות שנזכר בד"ה כאשר עשית חסד עם דוד אבי ותשלח לו ארזים לבנות לו בית לשבת בו, ר"ל הלא זה דומה כמו שעשית עם דוד ששלחת לו ארזים משלך, וכן הבטחת לעשות עמדי, אבל אני הנה בונה לשם ה' אלהי וכו' והבית אשר אני בונה גדול, וע"כ תוסיף בחסדך לשלוח ג"כ איש חכם לעשות בזה ובכסף וכו' ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון הוסיף שני דברים איש חכם לעשות בזהב, גם שישלח אלגומים, והוסיף עוד ולהכין לי עצים לרוב, ושם פרט שכר העבדים החוטבים וכורתי העצים, שלהם נתן עשרים אלף כור חטים וכן שעורים, וגם יין ושמן כ"א עשרים אלף בתים, וע"ז באה התשובה מן חירם פעם שנית בכתב ששלח לו איש חכם יודע בינה לחירם אביו, וכן גלה לו שנרצה בהשכר שפרט לעבדי חירם ושהוא יביא לו העצים על ים יפו שמשם יעלם לירושלים (מלבי"ם):

כה ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כר חטים מפלת לביתו ועשרים כר שמן כתית כה-יתן שלמה לחירם שנה בשנה: (פ)

רס"י מכלת לביתו. לשון מאכל: שמן כתית. שמן נקי, שאין זיתים נטחנים בריחים, אלא כותש במכתשת, ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטחון: (רס"י)

מצודת דוד מכלת. כמו מאכולת רוצה לומר : מאכל לאנשי ביתו : שמן. על שחירם הוסיף על שאלתו, בתת לו עצי ברושים הוסיף גם הוא על שאלת חירם, בתת לו שמן : שנה בשנה. במשך הזמן אשר כרתו העצים

מהלבנון : (מצודת דוד)

מצודת ציון כתיית. עשוי מזיתים כתושים, שהוא יותר טוב מהעשוי מזיתים טחונים : **כה יתן.** כן היה נותן : (מצודת ציון)

רלבי"ג שמן כתיית. והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המנורה והנה היו כותשין הזיתים במכתש בלא טחינה ומה שהיה יוצא ממנו מן השמן הוא שמן כתיית ואחר זה טחנוהו להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר עבדי חירם לשנה אמנם בזה המקום זכר מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה : (רלבי"ג)

לכנ ויהוה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר-לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם:

מצודת דוד ויהי שלום. בעבור רוח החכמה הנמצא בשלמה, חפץ חירם להיות עמו בשלום : (מצודת דוד)

רלבי"ג וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה. מגיד שרוב חכמת שלמה היה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו חירם : (רלבי"ג)

מלבי"ם וה' נתן חכמה לשלמה, ספר כי השלום שהיה בין שלמה ובין חירם לא היה מצד שהיה לו אהבה עם דוד אביו, רק מצד חכמת שלמה, כי מה שעשה חירם שלום עם דוד היה בעבור שהיה איש מלחמה כובש ארצות והיה צריך לעזרתו, ומה שהיה לו שלום עם שלמה היה בעבור רוב חכמתו, ושלזה הוסיף לכתוב עמו ברית האהבה : (מלבי"ם)

לכז ויעל המלך שלמה מס מכל-ישראל ויהי המס שלשים אלף איש:

רש"י ויהי המס. עולה לשכר של שלשים אלף איש: (רש"י)

מצודת דוד מס מכל ישראל. המס היה, שנתנו אנשים ללכת הלבנון, לכתוב העצים עם עבדי חירם : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויעל המלך מס מכל ישראל. הנה היה ענין זה המס כמו שזכר שהוצרכו לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שכבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו : (רלבי"ג)

מלבי"ם (כז-כח) **ויעל המלך**, הנה עבדי חירם עשו מלאכה עם עבדי שלמה ביער אשר בגבול חירם, וחוף מזה כרת ג"כ ארזים מהלבנון שבגבול שלמה, כי היה נצרך גם אל עצים קטנים שהם ימצאו בגבול ישראל ולמלאכה זו העלה מס שלשים אלף איש, שתמיד עסקו עשרת אלפים בכל חדש, ועשרים אלף מהם נשאו בביתם שני חדשים לעסוק בצרכי ביתם (מלבי"ם):

כח וַיִּשְׁלַחֵם לְבַנוֹהָ עֶשְׂרֵת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יְהִי בְלִבְנוֹן שְׁנַיִם חֹדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וְאֲדָנִירָם עַל-הַמָּס: (o)

רס"י חליפות. כמו שמסיים ואומר: חדש יהיו ללבנון, כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי ללבנון, והעשרים אלף איש לביתו, במרחקו מתחלפים עשרת האלפים השניים ויוצאים ללבנון, ואלו חוזרים לביתם, ובכסליו יוצאים עשרת אלפים השלישים ויוצאים ללבנון, ואלו חוזרים לביתם, ובטבת יוצאים הראשונים וחוזרים ללבנון, וכן חוזרים חלילה, נמלאו כל עשרת אלפים שנהם, חדש ללבנון, ושני חדשים לביתם: על המס. לגבותו: (רס"י)

מצודת דוד **בחדש**. בכל חודש לא עבדו כי אם עשרת אלפים: **חליפות**. היו מתחלפים בכל חודש, כי חודש אחד היו בלבנון, ואחרי זה היו שני חדשים בביתם, משך הזמן שהלכו עשרת אלפים השניים והשלישים, ואחרי זה חזרו הראשונים ללכת, וכן חוזר חלילה: **על המס**. להכריח לכל אחד ללכת בחדשו (מצודת דוד):

רלב"ג **והנה** היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים: (רלב"ג)

כט וַיְהִי לְשִׁלְמָה שִׁבְעִים אֶלֶף נֶשֶׂא סָבֵל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֵצֵב בְּקָר:

רס"י **שבעים אלף נשא סבל**. להביא האצנים מן ההר לעיר, ושמונים אלף החוצצים אותם צהר, הרי מאה וחמשים אלף, וכולם גרים גרורים היו, שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושלחנו, וכן כתוב בדברי הימים ב (ב טז): ויספר שלמה את כל הגרים וימלאם מאה וחמשים אלף ויעץ מהם שבעים אלף וגו': (רס"י)

מצודת דוד **נושא סבל**. היו עומסים על הכתף משא האבנים, ממקום המחצב אל מקום הבנין ובדברי הימים (שם פסוק יז) נאמר שנושאי הסבל והחוצבים, בהר היו גרים, ויתכן שהיו מהגבעונים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סבל**. ענין משא, כמו (שם י כז) יסור סבלו מעל שכמך : **חוצב**. כן נקרא כריתות האבנים ממקום גדולם, כמו (שם ה ב) וגם יקב חצב בו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל. סבל הוא משא או הוא תואר לסובל המשא, והנה היה מספר החוצבים בהר יותר רב מפני קושי החציבה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שתצבו שיהיו באמות המוגבל להם, והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי' בהם לעשות אותם לעשות המלאכה היו כלם גרים כמו שנזכר בספר דברי הימ'י ושם זכר כי מנינם היה מאה וחמשים אלף ושלושת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנאם דוד ואחשוב שאלו הגרים היו מהגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק והשמידם שאול מפני זה מהתיצב בכל גבול ישראל ועל זה מתו שבעה מבני שאול ואז שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחוייבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית הש"י כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה, והנה השלש מאות הנשארים הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים הרודי' בעם העושי' במלאכה והשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר"ל שימנום הנצבים שרים ורודים בעם העושים : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי לשלמה ועוד היה לו מן הגרים שהיו בא"י (הם הגבעונים ואותם שנשארו מן האומות אשר לא הורישו ב"י) והיו ק"ן אלף איש ועשה מהם **שבעים אלף נושא סבל** לשאת העצים מן הלבנון שבגבול שלמה ומן ים יפו עד ירושלים, ולשאת האבנים מן ההר אל מקום הבנין, **ושמונים אלף חוצבים בהר** : (מלבי"ם)

גל לְבַד מְשָׁרֵי הַנְּצָבִים לְשִׁלְמָה אֲשֶׁר עַל-הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַרְדִּים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה:

רש"י **משרי הנצבים**. נוגסים ונליצים על עושי המלאכה: **שלושת אלפים ושלוש מאות**. ובדברי הימים ב (ב יז) הוא אומר: ושש מאות, אומר אני, **שלושת אלפים ושלוש מאות** היו ממונים על מאה וחמשים אלף, שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר, והשלוש מאות שנוספים בדברי הימים, היו ממונים על כולם, שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר. ותדע, שהרי יש עוד שני כתוצים בדבר זה, ומכחישין זה את זה, שנאמר בו בספר

זה (לקמן ט כג): אלה שרי הנלצים אשר לשלמה חמשים וחמש מאות, ובדברי הימים (ב ח י) הוא אומר: מאתים וחמשים, הרי ארבע מקראות מכחישים את זה. אבל יש לנו לפרש, שבמקראות האחרונים ממונים על כולן, ולשלמה היו אלו הגרים להיות לנושא סבל ולחלוצ אבנים בהר, והיו לו שאר עוקי המלאכה לערי המסכנות, שהם אזרחיים, שאלו הכתובים אמורים הם. ובספר מלכים מנה את הנלצים הגרים שני מנינים, שרי הארבעים והחמשה לבדם, והשלש מאות החשובים לירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עוקי ערי המסכנות, ומנה חמש מאות וחמשים שרים, ובדברי הימים מנה כל נלצי הגרים לעצמם, הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים וקס מאות, וכולן גרים. ונלצי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים, מנה לעצמן: הרדים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עוקי המלאכה: (כ"ז)

מצודת דוד לבד. המספר הזה היה לבד, השרים הממונים על המלאכה, שהיו שלשת אלפים ושלוש מאות. ובדברי הימים (שם) נאמר ושש מאות, ויתכן כי שלש המאות הנוספים שם, המה היו ממונים על הממונים: **הרדים.** הנוגשים בעם עושי המלאכה: (מצודת דוד)

מצודת ציון משרי הנצבים. כמו משרים הנצבים: **הרדים.** המושלים ונוגשים: (מצודת ציון)

מלבי"ם לבד משרי הנצבים שהיו ממונים עליהם **שלשת אלפים ושלוש מאות,** ובד"ה אומר שהיו ג' אלפים ושש מאות, והיינו כי היו שלשת אלפים שרי חמשים, ושלוש מאות שרי חמש מאות, והם הרודים בעם העושים במלאכה, ובד"ה שכתוב ושש מאות מנצחים, הם היו ממונים על הגי אלפים הנצבים כל אחד ממונה על עשר: (מלבי"ם)

גלא ויצו המלך ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות לים הבית אבני גזית:

כ"ז ויסעו. מן ההר, לשון עקירה: אבנים יקרות. כבדות: אבני גזית. נפסלות ומסותתות. ואם תאמר והרי כבר נאמר (לקמן ו ז): ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו, פירוש שכל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו, אלא שהיה מסתת מבחוץ, ומכנים ובונה מבפנים, (כך נדרש בסוטה מח ב): (כ"ז)

מצודת דוד ויסעו. תרגום יונתן : ועקרו : יקרות. על כי אבנים כאלה, טובות ליסוד הבנין : **אבני גזית**. כמו ואבני גזית, ורוצה לומר : מסותתות ישרות השטחים, ונצבות הזויות, באופן היותר נאות לבנות מהן כותלי הבית ממעל. או הוא בלא חסרון הוי"ו, ועל אבני היסוד יאמר, שהיו גם הם אבני גזית, עם שאין מהדרך להקפיד באבני היסוד הנכסים מעין האדם, אם יהיו גזוזות או עקומות ועקושות, מכל מקום שלמה בגובה לבו הקפיד לה בבנין בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון יקרות. כבדות ומקשיות : **גזית**. מלשון גזיזה, ורוצה לומר : מסותתות ביושר :

רלב"ג אבנים גדולות אבנים יקרות ליסוד הבית. ידמה שבחרם מהמחצב שתמצאנה בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה רצה שיהיה יסוד הבית מאבנים כאלו ר"ל שהם גדולוי בעצמותם ורבות המקשיות והכובד : **אבני גזית**. שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ונצבות הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים :

מלבי"ם ויצו המלך ספר שצוה להסיע אבנים גדולות בכמות ויקרות באיכות, ר"ל אבני שיש טהור ליסוד הבית שהגם שדרך העולם שביסוד מניחים אבנים פחותות, צוה שגם אל היסוד יבחרו אבנים גדולות וכבדות ושתהיינה אבני גזית : (מלבי"ם)

גלב וַיִּפְסְלוּ בְנֵי שְׁלֹמֹה וּבְנֵי חִירוֹם וְהַגְּבִלִים וַיְכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לְבָנוֹת הַבַּיִת: (פ)

רש"י ויפסלו. בהרים: והגבלים. אומה שקמה גבל, וזקניאים לסתת אבנים ולבנות, כמה שנאמר (ביחזקאל כז ט) זקני גבל וחכמיה היו צד מחזיקי בדקדק: ויכינו. לשון הזמנה: (רש"י)

מצודת דוד ובוני חירם. כי גם חירם שלח אליו אומנים מארצו, וכמו שנאמר למטה (ז יג), ובדברי הימים ב ב יב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפסלו. ענין השואת והחלקת פני האבנים, כמו (שמות לד א) פסל לך : **בוני**. אומני בנין : **והגבלים**. אנשי גבל, שהיו אומנים בקיאים, כמו שכתוב (יחזקאל כז ט) זקני גבל וגוי מחזיקי בדקדק : (מצודת ציון)

רלב"ג ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים. ר"ל כי אחר שחצבו

האבנים אלו החוצבים בהר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמי בזאת המלאכה והיו עמהם גם כן אומנים לעשות זאת המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשו המלאכה עם הגבלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירם ופסלו אותם בדרך שיהיו נכונים לבנין הבית בזולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחר זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו והיה זה כן להורות על שלמות הבית ולזה לא בא שם לבנין דבר יהיה חסר לתקון אחר זולת הבניה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויפסלו ואחרי שקצו העצים מן היער והסיעו האבנים מן המחצב אז עסקו הבונים לפסלם ולהשוותם וליפותם, ובזה הכינו הכל שיהיה מוכן אל הבנין, באופן שכל מה שהביאו אל הבית היה מופסל בכל הלכותיו שלא היה צריך לעשות בו דבר רק להניחו במקומו וכמ"ש ומקבות והגרזן וכל ברזל לא נשמע בבית בהבנתו : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ו

א וַיְהִי בְשָׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ-מִצְרָיִם בְּשָׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זֶה הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל-יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה :

כ"י בחדש זיו. הוא אייר, דלית ביה זיוא לאילנא, וכן תרגם יונתן: זיו נלניא: הוא החדש השני. למנין החדשים, שהרי ניסן ראש השנה לחדשים: למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית, רביעית למלכות שלמה, וכן הוא אומר בדברי הימים (ב ג ז): ויחל לבנות בחדש השני בשנת ארבע למלכותו: (כ"י)

מצודת דוד למלך שלמה. חוזר הוא על שנה הרביעית : ויבן. התחיל לבנות (מצודת דוד) :

מצודת ציון זיו. ענין זוהר ונוגה, כי מנוגה נגדו (שמואל ב כב יג), תרגומו : מזיו יקריה, וחודש אייר נקרא זיו, על שם זוהר הפרחים והנצנים הנראים אז בארץ : (מצודת ציון)

רלב"ג **בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו'. ר"ל כי בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחדש השני ממנה והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתוב בספר דברי הימים** : (רלב"ג)

מלבי"ם **ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים הנה מן בנין המשכן בימי משה עד בנין המקדש היה ת"פ שנה, וכן מן בנין המקדש בימי שלמה עד שנבנה שנית בימי עזרא היה גם כן ת"פ שנה, וכתב מהרי"א שהיה הזמן מכוון מה', שכן היה ראוי שיתעלה הבית מזמן לזמן, הוא החדש השני למלך שלמה מוסב למעלה ר"ל בשנה הרביעית למלך שלמה, וחז"ל פ"י בד"ה מפני שלמלכי ישראל מניסן מנינן, והיה בשנה הרביעית וחדש שני למלכותו, וכן בד"ה ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו: (מלבי"ם)**

ב **והבית אשר בנה המלך שלמה ליהוה ששים-אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו:**

רס"י **ששים אמה. ההיכל והדביר יחד: (רס"י)**

מצודת דוד **והבית. בו כלול ההיכל עם בית קדש הקדשים : ארכו. ממזרח למערב** : (מצודת דוד)

רלב"ג **והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו. הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשי היה לפנים לפאת מערב אוכל מזה הבית עשרים אמה ושם היה ארון ברית ה' והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנורי ומזבח הזהב ובזה היחס גם כן היה דבר המשכן שעשה משה : (רלב"ג)**

מלבי"ם **והבית אשר בנה האורך והרוחב היה כפול מן המשכן שהיה ארכו שלשים ורחבו עשרה, והגובה היה שלש פעמים מן המשכן, מפני שבמשכן רמז בגובה על עשר מדרגות הקדושה, כמ"ש מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה ארון תשעה וכפורת טפח וכו', ובבית עולמים הי שלש פעמים כנגד ג"פ עשר מעלות שיש בשלשה עולמות למעלה בקדש, והנה מספר אמות שהיה במקדש הם ל"ו אלף שהם ח"י מיל, ורמז עמ"ש במדרש שבית המקדש של מעלה גבוה משל מטה י"ח מיל, כמ"ש וזה שער השמים. ובד"ה אומר שהיה גבהו מאה ועשרים, ופ"י הרד"ק על גובה האולם, ומהרי"א פ"י שגובה העליות של כל המקדש היה מאה ועשרים (מלבי"ם):**

ג וְהָאוֹלָם עַל-פְּנֵי הַיְכָל הַבַּיִת עֲשָׂרִים אֲמָה אָרְפוּ עַל-פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת
עֲשָׂר בְּאֵמָה רָחְבוֹ עַל-פְּנֵי הַבַּיִת:

רס"י והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית.
אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום. כל מדה היתירה קרויה
אורך, והפחותה קרויה רוחב, לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה,
קרויה אורך, ובאולם שמדת מצפון לדרום יתירה זו, קרויה אורך מן הצפון
לדרום, ומן המזרח למערב קרויה זו רוחב: על פני הבית. לפני הבית,
ללד מזרח ללד חוץ: (רס"י)

מצודת דוד על פני היכל. למזרחו של ההיכל : ארכו. מדה המרובה נקרא
אורך, עם שהיא מצפון לדרום : על פני רוחב. אורך האולם מול רוחב
ההיכל עשרים מול עשרים : על פני הבית. נמשך כלפי המזרח : (מצודת
דוד)

מצודת ציון והאולם. הוא כמו בית שער : (מצודת ציון)

רלב"ג והאולם על פני היכל הבית. ר"ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו
דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד
שהיה הארך בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים אמה רחב,
והנה קומת האולם נתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה
והוא כפל גובה הקדש וקדש הקדשי : (רלב"ג)

מלבי"ם והאולם על פני היכל הבית, ר"ל שלא היה בצד מערב רק בצד
מזרח ששם ההיכל, ועשרים אמה ארכו על פני רוחב הבית מדרום לצפון
לא על פני האורך, ורחבו היה על פני הבית ר"ל שנמשך בשוה עם הבית,
באופן שהבית עם האולם היה ארכו שבעים אמה : (מלבי"ם)

יד וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חֲלוֹנֵי שְׁקָפִים אֲטָמִים:

רס"י שקופים אטומים. רבותינו פירשו (מנחות פו ב): שקופים לשון ראייה
ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מצפנים, קארים מצפנים, שלל
כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור, להראות שאינו כריך לאורה:
(רס"י)

מצודת דוד **שקופים אטומים**. רוצה לומר : שתומים במחיצה בהירה, כזכוכית וכיוצא, להשקיף דרך שם, ועם כי היו שתומים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חלוני**. כמו חלונות : **שקופים**. ענין הבטה, כמו (בראשית כו ח) וישקף אבימלך : **אטומים**. שתומים, כמו (ישעיהו לג טו) אוטם אזנו : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויעש לבית חלוני שקופים אטומים**. פירשו רז"ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך דרש כי כבר התבאר במופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור בבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדם הנה יהיה אמרו ושדרות בארזי רומז אל תקרה שנית היו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונה לעשרים אמה גובה כי בזה יהיה כפלו באורך וברוחב ובעומק וכמו שהיה במשכן שעשה משה כסוי יותר מאחד כן היה בזה הבנין : (רלב"ג)

מלבי"ם **חלוני שקופים אטומים**, פי' חז"ל שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים להראות שאינו צריך לאורה, והגם שמבחוץ היה נראה שהחלונות רחבים ושצריך לאור יומם, העומד בפנים ראה שאור השכינה זורח שם ואור ה' מאיר בכבודו, ומהרי"א פי' שהיו שקופים ואטומים ע"י זכוכית : (מלבי"ם)

ג **וַיִּבֶן עַל-קִיר הַבַּיִת (יצוע) יָצִיעַ סָבִיב אֶת-קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לְהִיכֹל וְלִדְבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב:**

רש"י **יָצִיעַ**. אפנטי"ץ בלע"ז, ושלשה שמות יס לה, יציע, תא, כלע, (כך מפורש בצבא בתרא סא א): את קירות הבית סביב. כלומר כנגד ההיכל וזית קדשי הקדשים הוא הדביר, עשה כלעות מבחוץ, לדרום ולמערב ולצפון, וסוף המקרא הוא פירוש לראשון, ויצן על קיר הבית, סמוך לקיר הבית, יציע סביב, כיצד עשה את קירות הבית להיכל ולדביר, עשה כלעות: ויעש. כמו עשה, וכן (שמות טו ז): ויהי לי ליסועה, כמו היה לי ליסועה: (רש"י)

מצודת דוד **על קיר הבית**. רוצה לומר : נסמכות ונשענות אל קיר הבית : **יציע סביב**. וחוזר ומפרש לקירות הבית, אשר המה סביב ההיכל מצפון ומדרום, ואשר המה סביב הדביר מצפון וממערב ומדרום, אליהם סמך מעשה הצלעות בכל סביבם : (מצודת דוד)

מצודת ציון קיר. כותל : **יציע.** שם חדר מה, ונקרא יציע וצלע, יציע היה נקרא, על שם שהוא מקום צנוע, וצלע היה נקרא, על שם שהוא בצלע בצד, הבית : **ולדביר.** בית קדש הקדשים קרויה דביר, על שם שהדבור יוצא משם, ואף המחיצה המפסקת בינה להיכל קרויה דביר, כמו בית קדש הקדשים עצמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: מ"ש ויעש צלעות סביב לא נודע פירושו, ורש"י ז"ל פירש שר"ל את קירות הבית עשה צלעות, מלבד יתור הוי"ו, הענין מיותר, והאתנח שעל מלת ולדביר אינו מסכים לפירוש זה :

ויבן על קיר הבית יציע סביב את קירות הבית ר"ל שהיציע הי' נבנה מקירות הבית שלא היה ביציע רק שלשה קירות והקיר הרביעי היה קיר הבית שהיתה היציע מדובקת אל הקיר סביב להיכל ולדביר שהיציע הי' סביב להיכל ולדביר ולא סביב האולם. ויעש צלעות סביב אצל קירות האבנים היו צלעות מעץ וזה היה סביב גם בצד כותל ההיכל והדביר והנה נקרא בשם יציע ובשם צלע שמצד הבנין בכלל נקרא יציע, ומצד הצלעות של ארזים שהיו סביב הכותלים ושחלקו את היציע באמצע לחדרים נקראו צלעות, וע"כ בפסוק ו' שמדבר מן הכלל קראו יציע, ובפסוק ט' שמדבר מן החדרים קראו צלע, ופ"י ויבן יציע סביב היינו כלל היציע, ומ"ש ויעש צלעות היינו שחלק את היציע לג' חדרים, והחדרים המחולקים נקראים צלעות, ועוד מצאנו שם תא, ובא על החדר הדבוק רק בקיר שאצל השער שבאים בו (מלשון אתא בוקר), ולא נמצא שם זה פה רק בבנין יחזקאל הבנינים הסמוכים אצל השער קוראם תא : (מלבי"ם)

ז (היצוע) היציע התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה פי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחז בקירות-הבית:

רש"י היציע התחתונה. בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה, ומדת ארכו לא נאמרה כאן, ובמסכת מדות (פרק 7 משנה ג) שנינו: שלשים ושמנה תאים היו, חמשה עשר בצפון, חמשה על גבי חמשה, וחמשה על גביהן, וכן בדרום, ושמנה במערב, שלשה על גבי שלושה, ושנים על גביהם, התחתונה חמש, והאמצעות שש, והעליונות שבע, למה, כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה, קומת התא חמש אמות, וכשעולה כותל ההיכל חמש אמות, גורע את עוביו, וכנס בו אמה לפניו, והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא, שהיא קרקעית לאמצעית, וכשעולה עשר, כנס אמה, להניח ראשי קורות עליית האמצעית, שהיא קרקע העליונה, נמצאת

אמלעית רחבה מן התחונה אמה, והעליונה רחבה מן התיכונה אמה: לבלתי אחוז בקירות הבית. שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית, שקלקול החומה הוא, ואינו לרך נוי: (כ"ז)

מצודת דוד היציע התחונה. היציעים ההם אשר היו סביב בשלשת הרוחות, היו משולשים, תחתים ושנים ושלישים, תקרות התחתים היו רצפות השניים, ותקרות השניים היו רצפות השלישים. וכאשר בנו בנין כותלי הבית, פחתו אמה מעובי הכותל בכלות חמש אמות מהארץ, ועל כניסת האמה ההיא, הניחו קורות תקרת התחתיים, שהם רצפת השנים, אם כן נתרצבו השנים אמה אחת, של כניסת הכותל, וכמו כן פחתו אמה, בכלות עשר אמות, ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת השנים, שהם רצפת השלישים, אם כן נתרצבו השלישים עוד אמה על השנים, וכן פחתו אמה בכלות חמשה עשר אמות, להניח על כניסת האמה קורות תקרת השלישים, וזה שאמר: כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה, ורוצה לומר: לכותלי הבית מצד החוץ, היה מגרע מן העובי מול כלות גבהי כל שורה משורות היציעים, בכדי להניח קורות תקרת היציעים על כניסת האמה האמור: **לבלתי אחז.** רוצה לומר: לבל עשות כדרך הבנאים, הבונים בנין נמוך נשען לגבוה ממנו, אשר דרכם לעשות חורים ונקבים בבנין הגבוה, להכניס ולאחוז בו קורות תקרת בנין הנמוך: (מצודת דוד)

מצודת ציון והתיכונה. האמצעית: **מגרעות.** מלשון גרעון: (מצודת ציון)

מלבי"ם היציע התחונה קומת כל יציע היה חמש אמות כמ"ש (בפסוק י') והיו תחתיים שניים ושלישיים. בענין שהיו מגיעים עד אמצע גובה ההיכל, שלמעלה מהם היו חלונות ההיכל, ובכל חמש אמות כנס בחומה אמה אחת כדי שלא יצטרך לעשות נקבים בחומה להניח בהם ראשי קורות היציע. וז"ש **כי מגרעות נתן לבית סביב לבלתי אחוז בקירות הבית,** ומצד זה היה היציע התיכונה רחבה אמה יותר וכן העליונה (מלבי"ם):

וְהַבַּיִת בְּהִבְנֹתוֹ אָבֶן-שֶׁלֶמָה מִסֵּעַ נִבְנָה וּמִקְבֹּט וְהַגִּרְזָן כָּל-כָּלִי בְרָזָל לֹא-נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבְנֹתוֹ:

כ"ז בהבנותו אבן שלמה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר על ידי השמיר, כמו שהיא צאה מסע, נתנוה בחומת הבנין, ולא סתתוה בכלי ברזל, ואבני גזית האמור למעלה, מחלוקת היא בסוטה (מח ב): ומקבות. ללוט"א בלשון רוסיא: (כ"ז)

מצודת דוד **והבית בהבנותו.** בא ליתן טעם למה עשה המגרעות ולא בנאוה כדרך הבנאים, ואמר שהבית במקום שבנאוה נבנה מאבן שלמה, כמו שהסיעם והביאם מההר, כי לא חפץ להביא במקום הבנין דבר בלתי נשלם, ולזה נחצב כל אבן בהר בשלימותה ובמדה הנרצה, ולא נעשה בהם עוד מלאכה במקום הבנין, ולא היה אם כן נשמע שם קול מקבות וגרון, כי לא נעשה שם דבר, כי אם הנחה לבדה, ואם היו בונים כדרך הבנאים לעשות נקבים, היה אם כן בהכרח לעשות מלאכה במקום הבנין : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסע. מלשון הסעה ועקירה : **ומקבות.** הוא הפטיש החד בראשו האחד, ובו פוסלין את האבנים : (מצודת ציון)

מלבי"ם **והבית מפרש מדוע כנס בחומה ולא עשה שם נקבים להכניס במ ראשי קורות, מפני שנבנה אבן שלמה וכו',** ר"ל כי יצוייר שיכניס ראשי קורות בלא שיעשה מגרעות ע"י שיעשה אח"כ נקבים בכותל, ועז"א **ומקבות וכו' לא נשמע בבית,** ועוד יצוייר ע"י שבמקום ראשי הקורות ניח אבנים קטנות, ועז"א **אבן שלמה מסע נבנה :** (מלבי"ם)

חנ פתח הצלע התיכנה אל-פנתף הבית הימנית ובלוללים יעלו על-התיכנה ומן-התיכנה אל-השלישים :

רש"י פתח הכלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. יונתן תרגם תיכונה זו, כמו תחתונה, לא תיכונה צין עליונה לתחתונה, שצחמץ תאים שצדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה, וזה (התרגום): **וצלולים יעלו על התיכונה.** התיכונה תרגם יונתן מליעתא, כי התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ. שלושה פתחים היו לכל אחד, כך היא שנויה במסכת מדות (פס), אחד לתא מן הימין, ואחד לתא מן השמאל, ואחד לתא שעל גביו. ולימד כאן, שאחד מן התחתונים שצכותל דרומי, היה לו פתח אל החוץ, ודרך אותו פתח נכנסים לכולם, וללע התיכונה דקרא, לא תיכונה צין עליונה לתחתונה, אלא תיכונה שצחמץ תאים, שצדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה, וזהו תרגום וצלולים יעלו על התיכונה, שלמעלה הימנה, משמע דהכלע התיכונה למטה: **צלולים.** תרגם יונתן: **מסיבתא,** והוא שקורין בלשוננו ווי"ן בלע"ז, ובלשון אשכנז (ווינד"ל שטיי"ן) ופס המורגל (שווינד"ל שטיי"ג), והוא צין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות, והולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד, ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה, ואין צריך לשפע כשאר סולם, כי הקיפו הוא שיפוע: **אל השלישים.** כמו

מצודת דוד פתח הצלע התיכונה. אשר עלו דרך בה אליה מן התחתונה, עמדה לרוח הדרומי מהבית, רוצה לומר : בהצלע אשר עמדה בעבר הדרומי : **ובלולים**. בדרך מדרגות עמוד, אשר עמדה בחלל התחתונה, עלו להפתח ההיא : **ומן התיכונה**. ובדרך זה עלו מן התיכונה אל השלישים, כי עמד העמוד בחלל התיכונה, ובה עלו אל הפתח הפתוח מהתיכונה להשלישים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובלולים**. הם עמודים חלולים, ובהחלל עשוי מעלות סביב סביב, והעולה בו מקיפו סביב, והוא מלשון (פסחים לד א) לול קטן היה בין הכבש למזבח : (מצודת ציון)

מלבי"ם פתח הצלע התיכונה המפי' נלחצו בזה, ומדברי הת"י מבואר שמפרש על התחתונה ופי' התיכונה האמצעית שבין הצלעות שבצד ימין, כי בכל צד היו שלשה תאים או חמשה תאים לפירש"י שהשוה זה עם בנין בית שני, והתא האמצעית שבצד ימין היה פתוח לצד חוץ ושם נכנסו מחוץ לפנים ובפנים היו לכל תא שלשה פתחים, אחד למעלה ושנים מתא לתא כמ"ש במס' מדות. וילי"פ ג"כ שמדבר מן הפתח שהיה מן ההיכל אל התאים. וי"ל שבית של שלמה היה ג"כ גובה היסוד שש אמות כמו בבית השני כמבואר במס' מדות, וא"כ הפתח שמן ההיכל אל התאים היה בהכרח לצלע התיכונה שהיא היתה שוה עם קרקע ההיכל, ומן הפתח שהיה לצד חוץ אינו מדבר כי היו פתחי התאים בצד השער כמו ששמע במס' מדות, **ובלולים יעלו** מן התאים התחתונות אל העליונות היו עולים ע"י חלולים : (מלבי"ם)

טו ויבן את-הבית ויכלהו ויספן את-הבית גבים וישרת בארזים:

רש"י ויספן. לשון כסוי תקרה: גבים ושרות בארזים. שתי תקרות, אחת עשויה לנוי מלמטה, ואחת של לוחי ארזים מלמעלה, של גבים היא התחתונה. ותרגם יונתן: צהנתוכין, ולא ידעתי מה הן, ושמעתי משמו של רבי מנחם ז"ל, שהם נסרים ארוגים נאים כמין לורה, וקורין לו בלשוננו צילי"ד, ובלשון אשכנז (גהימל"ט), והיא לשון 'שמים', 'שמי קורה'. ואני אומר, שהם לבנים חלולים, והם כחצי קנה עגול, שעושין לכסוי בתים (בלשון אשכנז דעק ציגל): גבים. לשון ארמי: גובתא דקניא, והם היו (למעלה), והשדרות (למטה): ושרות. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים, לדריסת הרגל, כשעולין לראות צדק הבית. וכן תרגם יונתן:

ושדרות בארזים ועילא מנהון (רולא לומר, מן הגזים) סידרא דרכפת ריסי
סריתא ארזיא, ורכפת לשון תכיפת, וחזירו (סמואל ב כב יב) עבי סחקים,
תרגום יונתן: מריכפת עננין קלילין (ושדרות, כלומר היו נסרים סדורים
זה אכל זה, רד"ק): (רס"י)

מצודת דוד את הבית. את קירות ההיכל : **ויספון**. כסה את הבית בתקרה
חקוקה ומצוירת גבים, לנוי ולפאר, וממעל לה עשה עוד תקרה מארזים
סדורות, להיות מחוזק לדריסת רגלי העולים לראות בדקי הבית : (מצודת
דוד)

מצודת ציון ויכלהו. השלימו : **ויספון**. ענין כסוי התקרה, וכן (חגי א ד)
לשבת בבתיכם ספונים : **גבים**. כענין גומות ובורות, כמו (מלכים ב ג טז)
עשה הנחל הזה גבים גבים : **ושדרות**. כמו וסדרות, בסמ"ך : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: למה אמר שתי פעמים ויבן את הבית ויכלהו, ולמה
בא הדבור באמצע הבנין אחר שאח"כ יוסיף לספר מן הבנין, והיה ראוי
שיבא בתחלת הבנין או בסופו :

ויבן את הבית אחר שספר אורך ורוחב הבית והיציעים שסביבו, אומר
שבנה את הבית ויכלהו, ר"ל שכלה הבנין החיצוני שהוא הבנין של
האבנים, וגם ספן את הבית גבים ושדרות בארזים, הוא כמ"ש הרמב"ם
(פ"ד מה' בית הבחירה) רום הכיור שבתקרה אמה ועל גביו גובה שתי
אמות פנוי שיכנס בו הדלף והוא הנקרא בית דלפא, ועובי התקרה שע"ג
בית דלפא אמה, ופ"י הכסף משנה שהמנהג בארץ תוגרמא בבנין בית
השרים לעשות גג מנסרים מצויירים והוא הנקרא טבאן, ולמעלה ממנו
התקרה העקרית שהיא מגולה לאויר השמים, וחלל יש בין הטבאן ובין
אותה תקרה שאם לפעמים ירד הדלף ירד באותו בית חלל וכו',
והתחתונה קרא גבים על שהיתה בגב הבית, או ע"ש שהיתה מצויירת
ושירד שם הדלף, כמ"ש עשה הנחל גבים גבים, והעליונה שהיא העקרית
קרא שדרות בארזים, והרי"א פ"י גבים שהיו עליות על גבי הסיפון
(מלבי"ם):

בן ויבן את- (היצוע) היציע על-כל-הבית חמש אמות קומתו ויאחז את-
הבית בעצי ארזים: (פ)

רס"י חמש אמות קומתו. של כל אחד ואחד, הרי גובהן חמש עשרה
אמות, לזד עובי התקרה: ויאחז את הבית. הוא כיסוי הגג העליון, והספון
האמור למעלה, הוא תקרת העלייה: (רס"י)

מצודת דוד **על כל הבית.** נשען אליה בכל שלש הרוחות : **קומתו.** קומת של כל אחד ואחד : **ויאחז את הבית.** היציעים ההם אחז עם הבית בעצי ארזים, והם קורות התקרות אשר הונחו על המגרעות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **על כל הבית.** סמוך ונשען לכל הבית : **את הבית.** עם הבית : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויבן את היציע על כל הבית.** ר"ל שכבר בנה היציע אצל כל הבית והיה חמש אמות קומת כל יציע והנה היציע אחז את הבית בעצי ארזים שעליהם היתה התקרה והם היו מונחים על המגרעות שנתן לבית כמו שקדם או ירצה בזה שהתקר' העליונה לבית אחזה הבית בעצי ארזים והבאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשו' : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויבן אחר שגמר התקרה בנה את היציע סביב,** וכל יציע היה קומתה חמש אמות שאחר גובה חמש אמות **אחז הבית בעצי ארזים** ר"ל הניח תקרת היציע על מגרעות של קירות הבית שזה קרא איחוז כמ"ש לבלתי אחוז בקירות הבית, על שהיה אחוז בבית : (מלבי"ם)

א **דְּבַר-יְהוָה** **אֶל-שְׁלֹמֹה** **לֵאמֹר:**

רלבי"ג **ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר.** לפי שאמר אחר זה וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיע לו השי"י על יד נביא בעת שהיה בונה הבית : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויהי דבר ה' ר"ל בעת שגמר תקרת היציע בא דבר ה' אליו, כי אז בצד א' נגמר בנין הבית שהוא הבנין החצוני שנבנה מאבנים וקורות, ובצד א' היה צריך להתחיל הבנין השני שנבנה בפנים מעצים, ולכן היה אז עת המוכשר אל הדיבור :** (מלבי"ם)

יב **הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר-אַתָּה בִּנְיָה אִם-תִּלְקַח בְּחֻקֹּתַי וְאֶת-מִשְׁפָּטַי תִּעֲשֶׂה וְשִׁמְרַתְּ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי לִלְכֹת בָּהֶם וְהִקְמַתִּי אֶת-דְּבָרִי אֲתָךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-דָּוִד אָבִיךָ:**

מצודת דוד **הבית הזה וגו'.** רוצה לומר עם היותך בונה אותה בהיפה בהבנינים, מכל מקום לא אשרה בו שכינתי, כי אם תלך בחוקותי וגו' : **והקימותי.** אז אקיים דברי, שהבטחתי להשרות בה השכינה : (מצודת דוד)

מלבי"ם **הבית הזה אשר אתה בונה**, הודיעו כי עקר הבית אינו הבית עצמו, רק שהוא הציור אל שיתאחדו שם ישראל לעבוד את ה' שכם אחד באופן שעייזו ישרה שכינתו בתוכם וזה עקר הבית אשר יבנו לו, וז"ש **הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקותי** ר"ל ההליכה בחקותי היא עקר הבית, והוא **הבית הזה אשר אתה בעצמך בנה** לא אומנים וחרשי עץ ואבן, וגם התנה שהוא בעצמו ישמור חוקי ה' משפטיו ומצותיו כי בית דוד ובית ה' היו מקושרים זב"ז ואי תנאי לחברו (כמש"פ בשמואל ב' ז' בארך) וה' נתן כסא לבית דוד בתנאי שישמרו תורותיו ומצותיו כמש"ש, וז"ש **אם תלך בחקותי והקמותי את דברי אתך ושכנתי בתוך בני ישראל**, (וכמ"ש חז"ל שמה שכתב כי על אפי וחמתי היתה לי העיר הזאת הוא אחר שנשא שלמה את בת פרעה) וא"ל שבאם ישמרו תורת ה' תהיה עקר השכינה בתוך ב"י ועייזו לא יעזבם ולא יסלק שכינתו מהם: (מלבי"ם)

ויבן וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעְזֹב אֶת-עַמִּי יִשְׂרָאֵל: **(ו)** וְיָבֵן וְיִכְלֶהוּ: שְׁלֹמֹה אֶת-הַבַּיִת

מצודת דוד ויכלהו. למעלה אמר שכלה קירות הבית, וכאן אמר שכלה התקרה (מצודת דוד):

רלבי"ג ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר"ל אחר שבנה אותו באופן הנזכר וכלה חפיו וקריו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכסות בנין האבנים כסה אותן הקירו מבפנים בנסרים וקורות ארזים עד עשרים אמה שהיה שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים אמה שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפני לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ראשונה אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפני האולם: (רלבי"ג)

מלבי"ם ויבן שלמה, אחר הדיבור הזה התחיל לבנות את הבנין הפנימי של עץ שבנה אחר שכילה הבנין החצוני של האבנים, ומפרש: (מלבי"ם)

טו ויבן את-קירות הבית מביתה בצלעות ארזים מקרקע הבית עד-קירות הספן צפה עץ מבית ויצף את-קרקע הבית בצלעות ברושים:

רפ"י מביתה בצלעות ארזים. קירות ארז אלל קיר האבן, כדי לטוח עליו זהב, כמו שהוא אומר למטה (פסוק כא): ויכף שלמה את הבית פנימה זהב סגור, ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים, כי אם בעלים ובמסמרות:

קירות הספון. קירות העלייה: את קרקע הבית. הרלפה כולה: (רש"י)

מצודת דוד ויבן את קירות וגו'. לפי שכל הבית היה בה טוח זהב מבפנים, ואי אפשר לטוח הזהב על האבנים, ולזה חפה את הקירות מבפנים בצלעות ארזים, ועליהם הטיח את הזהב : **קירות הספון**. הוא התקרה העשוי גבים גבים : **את קרקע הבית**. להיות לה לרצפה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מביתה. מבפנים : **בצלעות**. ענינו נסרים ולוחות : **קירות הספון**. תקרה המכסה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים, בנה קירות שניים של ארזים, ומפרש שבנין זה היה, **א**. בקירות שצפה עץ, ושהיה הציפוי הזה מן הקרקע עד קירות הסיפון ר"ל עד התקרה (וזה היה רק בהיכל כי בדביר לא היה הציפוי מגיע רק עד שליש הבית העליון). **ב**. ברצפה שצפה את הקרקע בצלעות ברושים, וזמ"ש בד"ה **ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים**, ר"ל קרקע הבית, כי הקירות היה בעצי ארזים, והנה זה היה רק בבית הגדול שהוא ההיכל, כי בדביר היה שם שני שנויים, **א**. שלא חפה את הקירות בעצים רק עד שליש העליון, כמשי"ת בפסוק שאח"ז, **ב**. שאת קרקע הבית לא חפה בעצי ברושים, כי פה מדבר רק מן ההיכל, וכן בד"ה דייק ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים, אבל בדביר שהוא קה"ק חפה את קרקע הבית בזהב לבד על האבנים (כמ"ש בפסוק ל') ואת שליש הבית העליון חפה באבן יקרה שע"ז כתב בד"ה **ויצף את הבית אבן יקרה**, כי זה מגביל לעומת מ"ש ואת הבית הגדול חיפה עצי ברושים, אמר ויצף את הבית ר"ל הבית הקטן חפה אבן יקרה לתפארת (מלבי"ם):

טז ויבן את-עשרים אמה (מירכותי) מירכתי הבית בצלעות ארזים מן-הקרקע עד-הקירות ויבן לו מבית לדביר לקדש הקדשים:

רש"י את עשרים אמה מירכתי הבית. עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה, והעשרים שבסוף הבית, הן של צית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשים): עד הקרות. עד התקרה, עשה קיר ארז לכסות קיר האבן, לטוח עליו זהב: ויבן לו. אותם עשרים אמה: מבית לדביר. לפני ממהילת אמה טרקסין, המפסקת צין ארבעים לעשרים, ואותה מחילה קרויה דביר: לקדש הקדשים. הבדילן לאותן עשרים אמה: (רש"י)

מצודת דוד ויבן את עשרים אמה. רוצה לומר : חלל העשרים אמה שהיה בסוף הבית למערבה, בנה גם אותה בצלעות ארזים, מהקרקע עד קירות

הסיפון, כמו ההיכל : **ויבן לו מבית לדביר**. עכשיו בא לומר מה שהיה משמש אותו החלל, ואמר שמבית לדביר, רוצה לומר : מבפנים להמחיצה, בנה להיות קודש הקדשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מירכתי. בסוף : **לדביר**. היא המחיצה המפסקת בין ההיכל לבית קדש הקדשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: למה אמר שנית בפסוק ט"ז שבנה את עשרים אמה מירכתי הבית בצלעות ארזים שכבר אמר זה בפסוק ט"ו, ולמה בפסוק ט"ו אמר עד קירות הסיפון ובפסוק ט"ז אמר עד הקירות, ולמה לא באר בפסוק ט"ז במה רצף את הקרקע, ובפסוק ל' נזכר שצפהו זהב ולא נזכר הציפוי של עץ, ובד"ה נזכר שחפה את הבית אבן יקרה וזה לא נזכר במלכים, למה אמר בפי"ח הכל ארז וכו' שכבר נודע זה מהקודם, ומ"ש בפסוק כ' ולפני הדביר עשרים אמה כבר נודע מהקודם, והפליאה הנשגבה בזה הלא גובה הדביר היה שלשים אמה כגובה ההיכל, ולמה הזכיר ארבע פעמים שצפה את הבית זהב, ולמה הזכיר בכאן ציפוי המזבח, שהי"ל להזכיר זה אחר זה כשהזכיר מעשה יתר כלי המקדש :

ויבן באר כי את עשרים אמה של הדביר, הגם שהבנין החצוני שלו של אבן היה ג"כ גבהו שלשים אמה כמו ההיכל, בכ"ז הבנין הפנימי שלו של עץ לא בנה רק גובה עשרים כי בנין זה היה מן הקרקע עד הקירות, לא עד קירות הסיפון שהוא עד התקרה כמו ההיכל רק עד הקירות לבד שהוא עד גובה עשרים אמה, עד שם היה מחופה בארזים, ובד"ה באר שמשם ולמעלה היה מחופה באבנים טובות, וכן לא באר כאן במה חפה את הרצפה ובאר בד"ה כנ"ל בפסוק הקודם : **ויבן לו מבית לדביר** רצה לומר עוד בנה מחיצה מפסקת בין ההיכל ובין עשרים אמה של ירכתי הבית ובנין זה היה **מבית ר"ל** בפנים להיות **דביר** ומחיצה לקדש הקדשים (מלבי"ם):

וַיִּבֶן וְאַרְבָּעִים בְּאֵמָה הָיָה הַבַּיִת הוּא הַהֵיכָל לְפָנָיו:

רס"י ההיכל לפני לפני הדביר לכל החוץ: (רס"י)

מצודת דוד לפני. למזרחו של בית קודש הקדשים : (מצודת דוד)

מלבי"ם וארבעים וכו' לפני ובזה נשאר לפני היינו לפני הדביר ארבעים אמה והוא היה ההיכל (מלבי"ם):

וַיִּבֶן וְאַרְזָאֵל-הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צָצִים הַכֹּל אַרְזָאֵין

רָשׁ"י וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. פירוש, ואותם קירות ארזים שעשה אל הבית פנימה, לכסות קיר האבן, קלוע היה ציורי קליעות ולורות פקעים, כמין כפתורים: פקעים. למויסייל"ץ בלע"ז: ופטורי ללים. תרגם יונתן: ואטונין שושנין, אורת שללללות: פטורי. לשון חבלים, כלשון גמרא, כמו (מועד קטן כט א; ברכות ח א): כפיטורי צפי ושט: ללים. לשון פרחים, כמו (במדבר יז כג): וילץ לץ, חבלים ופרחים. ומנחם חזרו: פטורי, לשון (שמות יג יב): פטר רחם וכמו (תהלים כב ח): יפטירו בשפה: הכל ארז אין אבן נראה. (תרגום): כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מתחזיא: מקלעת פקעים. תרגם יונתן: גלף חיזו זיעין (פירוש, חקוק כדמות זילים עגולים): (רש"י)

מצודת דוד וארז וגו'. רוצה לומר : צלעות הארז אשר היו מחפים את הבית מבפנים, מלאכת ציורם היה צורות פקעים ופטורי צצים : הכל ארז. כל הבית חפה ארז על האבנים של הכותלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מקלעת. ענין ציורים, וכן תרגום יונתן : וגלף, וכן (שמות כח יא) תפתח את שתי האבנים, תרגומו : תגלוף : פקעים. ציור פרי מה, וכן (מלכים ב ד לט) פקועות שדה : ופטורי. ענין פתיחה, כמו (שמות יג יב) פטר רחם : צצים. פרחים, ורוצה לומר : ציורי פתיחת הפרחים : (מצודת ציון)

רלב"ג וארי אל הבית פנימה מקלעת פקעים. הנה הפקעי הם בצורת ביצים מפני ראשיה חדים והנה מקלעת מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שכבר הי מצוייר בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים ואל הפקעים בעת אשר הם מתחילים להציץ ציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים ששני ראשיהם חדים ואחר זה יפריח מהשרש כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולסבה בעינה שהיו אלו הציורים במנורה היו בזה המקום וזה אמנם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שיראה ממה שאחר זה או יהיה מקלעת בדמיון החריות והדליות שבהם הפרחים : (רלב"ג)

מלבי"ם וארז אל הבית פנימה מפרש שבארבעים אמה של ההיכל היה כו' מצופה בארז עד שאין אבן נראה, משא"כ בדביר ששליש הראשון לא היה מצופה (מלבי"ם):

יִטַּי וְדַבֵּיר בְּתוֹךְ-הַבַּיִת מִפְּנֵימָה הֵכִין לְתַתֵּן שֵׁם אֶת-אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה:

רַס"י וְדַבֵּיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת. מַחִילָת אִמָּה טֹרְקָסִין: לַתַּתֵּן. כִּמוּ לַתַּת: (רַס"י)

מצודת דוד וְדַבֵּיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת. בַּחֲלָל הַבַּיִת עָשָׂה מַחִיצָה מִפְּסֻקָּת, וּמִבְּפָנִים לְאוֹתָהּ מַחִיצָה הֵכִין לַתַּת שֵׁם אֶת הָאֲרוֹן, וְהוּא בֵּית קוֹדֵשׁ הַקְּדוּשִׁים : (מצודת דוד)

מצודת ציון לַתַּתֵּן. כִּמוּ לַתַּת, וְהַנּוֹיִן נוֹסֶפֶת : (מצודת ציון)

רלב"ג וְדַבֵּיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת מִפְּנֵימָה. ר"ל כִּי בְּתוֹךְ הַבַּיִת מִלְּפָנִים וְהוּא לְפָאֵת מֵעֵרֵב הִיָּה דַבֵּיר וְהֵכִין אוֹתוֹ לְהִיּוֹת שֵׁם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאָמְרוּ רַז"ל כִּי בָזָה רִמּוֹז אֶל הַבְּנִין שֶׁעָשָׂה שְׁלֵמָה תַּחַת הַקְּרָקַע לִגְנוּז שֵׁם אֶת אֲרוֹן ה' לְפִי שֶׁהִיָּה נוֹדַע שֶׁעֲתִיד הַבַּיִת הַזֶּה לִיַּחֲרַב וְאוֹלָם לְפִי הַפֶּשֶׁט הוּא לְפִי מָה שֶׁזָּכְרָנוּ : (רלב"ג)

מלבי"ם וְדַבֵּיר מִפְּרֵשׁ לְמָה הֵכִין הַדַּבֵּיר שֶׁזֶה הִיָּה לַתַּת שֵׁם אֲרוֹן ה' : (מלבי"ם)

גכ וְלִפְנֵי הַדַּבֵּיר עֲשָׂרִים אֲמָה אַרְבָּּ עֲשָׂרִים אֲמָה רֹחַב וְעֲשָׂרִים אֲמָה קוֹמָתוֹ וְיִצְפָּהוּ זָהָב סָגוֹר וְיִצֹף מִזְבַּח אֲרָז:

רַס"י וְלִפְנֵי הַדַּבֵּיר. לְפָנִים מֵאוֹתָהּ מַחִילָה, חֲלָל שֶׁל עֲשָׂרִים אֲוֹרָה, וְשֶׁל עֲשָׂרִים רֹחַב: וְעֲשָׂרִים אֲמָה קוֹמָתוֹ. כְּלוֹמֵר עֲלִיית שֶׁל צִית קְדָשִׁי הַקְּדוּשִׁים, נְמוּכָה מִשֶׁל הַיִּכָּל: וְיִצְפָּהוּ. לְדַבֵּיר, הִיָּה הַמַּחִילָה: זֶהָב סָגוֹר. פִּירְשׁוּ בּוֹ רַבּוֹתֵינוּ (יוֹמָא מָה אֵל): בְּשַׁעַר שְׁנֵפֶתַח לִיַּמְכַר, כָּל חַנוּוֹת אַחֲרוֹת נִסְגְּרוֹת. וְיוֹנְתָן תְּרַגַּם: דֶּהָב טַב, רוֹלָה לּוֹמֵר: מִי שֵׁיֶשׁ לוֹ מִמֶּנּוּ, סוֹגְרוּ לְעַלְמוֹ: וְיִצֹף מִזְבַּח אֲרָז. הוּא מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. וְתַמִּיָּה אֲנִי, וְשֶׁל מַסָּה לְמָה נִגְנַז: (רַס"י)

מצודת דוד וְלִפְנֵי הַדַּבֵּיר. הַחֲלָל הַפְּנִימָה לָהּ לְצַד הַמַּעֲרָב : וְעֲשָׂרִים אֲמָה קוֹמָתוֹ. וְלִמְעַלָּה (פְּסוּק) אָמַר : שְׁלֹשִׁים אֲמָה קוֹמָתוֹ, כִּי הֵיָּכָל לְבַד הִיָּתָה שְׁלֹשִׁים אֲמָה, אֲבָל עֲלִיית בֵּית קוֹדֵשׁ הַקְּדוּשִׁים הִיָּתָה נְמוּכָה מִשֶׁל הֵיָּכָל י' אֲמוֹת. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (בַּבְּבָא בִּתְרָא צַח ב) : שְׁחוּשֵׁב כַּאֵן מִשְׁפַּת כְּרוּבִים וְלִמְעַלָּה, שֶׁהִיוּ קוֹמָתָן י' אֲמוֹת כִּמוּ שְׁנֵאֲמַר לְמַטָּה (פְּסוּק) כַּג) : וְיִצְפָּהוּ זָהָב סָגוֹר. חָזַר וְכָתְבוּ, לוֹמֵר שֶׁזָּהָב הַצְּפוּי הִיָּה זָהָב סָגוֹר : וְיִצֹף מִזְבַּח אֲרָז. זֶהוּ מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת, וְעָשָׂאוּ מֵאֲבָנִים, וְאֲרָז מִמְעַל, וְעַל

הארז צפהו זהב, והיה אם כן מעשה המזבח דומה למעשה קירות הבית, ולזה סמכו כאן : (מצודת דוד)

מצודת ציון סגור. רוצה לומר : הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג : (מצודת ציון)

רלב"ג ולפני הדביר. ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף וכמוהו רבים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ולזה אמר אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ר"ל לפני ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני הדביר שהיה שיעור הדביר עשרים אמה בארך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר צפה אותו זהב אך קצר להגלות זה הענין בו : (רלב"ג)

מלבי"ם ולפני הדביר החדר שהיה לפניו היה עשרים אמה ארכו ורחבו וקומתו, והנה רש"י פי' שקומת הדביר לא היה רק עשרים אמה, והתוסי' (סוכה ד' ד"ה בשליש, יומא נ"ב ד"ה ועשרים) השיגוהו ממ"ש בב"ב (דף צ"ח) ההוא משפת כרובים ולמעלה, ע"ש, וכן מב"ב (דף ג') מבואר שקומת אמה טרקסין היה שלשים אמה, ומה שפרשתי מתוקן כפי הפשט כי בפסוקים אלה חשב הבנין הפנימי של עץ וגובה בנין זה לא היה רק עשרים אמה, ועז"א **עשרים אמה קומתו שלבנין העץ ויצפהו זהב סגור** ר"ל עד שם צפה זהב על העץ, והבנין הראשון של אבנים שהיה גבוה על הבנין של עץ עשר אמות לא צפה לא בעץ ולא בזהב, ופי' בד"ה שצפהו באבנים טובות. **ויצף מזבח ארז** אחר שצפה את הדביר בזהב צפה את המזבח שהיה בהיכל שה"י של אבנים או אדמה וצפהו בארז : (מלבי"ם)

כאן ויצף שלמה את-הבית מפנימה זָהָב סָגוֹר וַיַּעֲבֵר (ברתיקות) בְּרִתְיוֹקוֹת זָהָב לְפָנֵי הַדְּבִיר וַיַּצְפֶּהוּ זָהָב:

רש"י את הבית. בית קדשי הקדשים: ויעבר. לשון בריחים: ברתוקות. שלשלאות: (רש"י)

מצודת דוד ויצף שלמה וגו'. בא לומר שזהב צפוי ההיכל הנעשה בפנים, היה זהב סגור, כמו של בית קדשי הקדשים : **ויעבר**. עשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה : **ויצפהו**. על המחיצה יאמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויעבר. הוא התרגום של בריחים : **ברתוקות**. בשלשלאות, כמו (ישעיהו מ יט) ורתוקות כסף : (מצודת ציון)

רלב"ג ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו'. ר"ל שכבר צפה שלמה את

הבית הזה והוא הדביר בכל אשר מבפנים ממנו בזהב מזוקק וזה יורה שעשה שם מחיצה בינו ובין ההיכל ובוה גם כן יתאמת שהיה עשרים אמה אורך : **ויעבר ברתוקות זהב**. ר"ל עשה כמו בריחים בשלשלאות זהב בהיכל אשר לפני הדביר כי עשה שם כותל בין הדביר ובין ההיכל להיות תמורת הפרכת אחר שצפה הכותל ההוא זהב כמו שקדם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויצף ואח"כ צפה את ההיכל זהב סגור ר"ל את הקירות עד התקרה : **ויעבר ברתוקות זהב לפני הדביר**, ר"ל כי הדביר שהוא מחיצת אמה טרקסין היה בנוי מאבנים ולא היה מצופה בארזים כמבואר מדברי חז"ל (בב"ב דף ג'), ולא היה יכול לצפות זהב על האבנים לכן עברו תחלה ברתוקות זהב, ועל הרתוקות צפה זהב, באופן שהרתוקות היו קבועים באבנים ועליהם הזהב שבזה קלט את הציפוי ויחזקהו בל ימוט, וכבר כתב מהרי"א שנודע במלאכת הזהב שאין ראוי לצפותו על אבן כי מפני לחות האבנים יחשיך ויפסד קודם זמנו, ולמ"ש מהרי"א שקומת אמה טרקסין לא היה רק עשרים אמה ועשר אמות למעלה היה פנוי שיכנס עשן הקטורת יל"פ שעל החלל הזה העבר רתוקות זהב כמעשה שבכה, אך כ"כ שדעת חז"ל שהיה קומת הקיר שלשים אמה : (מלבי"ם)

לכב וְאֶת-כָּל-הַבַּיִת צָפָה זָהָב עַד-תָּם כָּל-הַבַּיִת וְכָל-הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר-
לְדַבֵּיר צָפָה זָהָב:

רס"י וְאֵת כָּל הַבַּיִת כָּל הַבַּיִת כָּל הַהֵיכָל כֹּלֹ: (רס"י)

מצודת דוד ואת כל הבית. בא לומר שהכל חפה, ואף התקרה שלא הוזכר למעלה : **וכל המזבח**. בכל ששת השטחים : **אשר לדביר**. העומד סמוך להדביר : (מצודת דוד)

מצודת ציון תוס. נשלם : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואת כל הבית צפה זהב עד תום כל הבית. ר"ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר לבאר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקדש : **וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב**. אחשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה צפה מזבח הקטרת באבנים וצפהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהיו של אבן וכסה אותם בארז ואחר כך צפה אותם זהב : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת כל הבית צפה זהב תחלה דבר מציפוי הקירות ועתה מדבר מציפוי התקרה והדלתות ובפסוק ל' ידבר מציפוי הרצפה, ובד"ה כלל הכל במ"ש ויחף את הבית הקורות הספים וקירותיו ודלתותיו זהב. **וכל המזבח אשר לדביר** ר"ל המזבח שבהיכל שעמד לפני הדביר : **צפה זהב**,

שמ"ש תחלה ויצף מזבח ארז הוא ציפוי ארזים וכאן יאמר שצפה זהב על הארז, ומפני שהמזבח היה בנין מחובר צפהו בעת שצפה את ההיכל, ולא נחשב עם הכלים: (מלבי"ם):

לכג וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר שְׁנֵי כְּרוּבִים עֲצֵי-שֵׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ:

רס"י עלי שמן. (תרגום): לאעי זיתא: עשר אמות קומתו. ורגליהם בקרקע עומדים, אחד מלפון לארון, ואחד מן הדרום, סוככים על הארון ועל בדיו, אורך הכנפים מכסים מקלת (רוחב הבדים), שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית, ובדיו בולטין צפתה הדביר צפוכת סכנגד הפתח, ובדיו נתונים בראשי ארכו, כדי שיהיו שני לויס יכולים ליכנס ציניהם, כשנושאין אותו במדבר: (רס"י)

מצודת דוד ויעש בדביר. בחלל בית קודש הקדשים : קומתו. קומת כל אחד, והכרובים הם עמדו בארץ (סוכה ה ב) : (מצודת דוד)

מצודת ציון כרובים. צורת תינוק להם, כי תנוק הוא ירביא' בלשון ארמי (סוכה ה ב) עצי שמן. תרגם יונתן : דאעי זיתא : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן. הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קד"י בלע"ז או פי"ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי מזה המין עשה זה או שלחו לו חירם ולא השחית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שיבש האילן והנה הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים, וזכר שכבר היה עשר אמות כל אחד מהם בקומה ורוחב פרישת כנפיו גם כן עשר אמות והנה היו פני הכרובים האלו מביטים לפני הנכנס שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנף הימנית מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שבניהם היה עשרים אמה, וזכר שכבר צפה אלו הכרובים זהב : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש בדביר ספר שעשה שני כרובים שוים שזה גדר מלת שני בסמיכות להורות על השווי ושווי הזה היה רק במדתם, כי בענינם היה א' בדמות זכר וא' בדמות נקבה זה משפיע וזה מקבל, עז"א בד"ה ויעש כרובים שנים שמלת שנים בנפרד מורה על החילוק, כמ"ש בחבורי התו"ה פ' אחרי : עשר אמות קומתו של כרוב האחד : (מלבי"ם)

לכד וְחִמַּשׁ אַמּוֹת כְּנָף הַכְּרוֹב הָאֶחָת וְחִמַּשׁ אַמּוֹת כְּנָף הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד-קְצוֹת כְּנָפָיו:

רס"י עֶשֶׂר אֲמוֹת מִקְלֹת כִּנְפָיו וְעַד קְלֹת כִּנְפָיו. כִּסֵּהן פְּרוּסוֹת, נִמְלָאוֹת כִּנְפוֹת שְׁנֵיהֶם שָׁהוּ נוֹגְעוֹת זֶז בְּזוֹ, מִמְלָאוֹת כָּל הַלֵּל עֲשָׂרִים אֲמָה, וְגוֹף הַכְּרוּבִים אֵינוֹ מִן הַמֵּדָה, וְעוֹמֵד בְּנֵם (בְּצֶלַח בְּתַרְלָא לָטוּ א'): (רס"י)

מצודת דוד **כנף הכרוב**. רוחב הכנף מצפון לדדום : **השנית**. מוסב על הכנף (מצודת דוד) :

מלבי"ם **וחמש אמות** וכו'. וכל כנף היה מחזיק חמש אמות, עד שמקצה הכנף הא' עד קצה השני היה עשר אמות, והכנפים היו דבוקים בגב הכרוב זה אצל זה ובזה אצ"ל שהכרובים עמדו בנס ולדעת חז"ל היה גוף הכרובים כל אחד אמה ועמדו בנס : (מלבי"ם)

זכה וְעֶשֶׂר בְּאֲמָה הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי מֵדָה אַחַת וְקָצֵב אֶחָד לְשְׁנֵי הַכְּרוֹבִים:

מצודת דוד **הכרוב השני**. רוחב כנפי כרוב השני. ואם כן ארבעת הכנפים מלאו כל רוחב חלל בית קודש הקדשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וקצב**. ענין חתוך וכריתה, כמו (מלכים ב' ו') ויקצב עץ, ורוצה לומר : שוים כאלו נחתכו כאחת : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ועשר** וכו'. וכן היה שיעור הכרוב השני הן בארך הכנפים שהיה עשר אמות אורך שתי הכנפים, הן במדה וקצב הכרובים עצמם : (מלבי"ם)

זכו קוֹמַת הַכְּרוֹב הָאֶחָד עֶשֶׂר בְּאֲמָה וְכֵן הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי:

מצודת דוד **קומת וגו'**. רוצה לומר : כמו שקומת הכרוב האחד היה עשר אמות, כן קומת הכרוב השני : (מצודת דוד)

מלבי"ם **קומת** כו' וכן היו שוים בקומה שגם השני היה קומתו עשר אמות : (מלבי"ם)

זכז וַיִּתֵּן אֶת-הַכְּרוֹבִים בְּתוֹךְ | הַבַּיִת הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֶת-כְּנָפֵי הַכְּרוֹבִים וַתִּגַּע כְּנָף-הָאֶחָד בְּקִיר וְכָנֵף הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי נִגְעַת בְּקִיר הַשֵּׁנִי וְכָנְפֵיהֶם אֶל-תּוֹךְ הַבַּיִת נִגְעַת כָּנֵף אֶל-כָּנֵף:

רס"י ותגע כנף האחד בקיר. לפון: וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר. הדרום, סוככים על הארון ועל בדיו: וכנפיהם אל תוך הבית. וראשי הכנפים אשר באמצע הבית: נוגעות כנף אל כנף. שכל חלל הבית עשרים: (רס"י)

מצודת דוד **הבית הפנימי**. זהו בית קודש הקדשים : **ויפרשו**. רוצה לומר : עשאו פרושים : **אל תוך הבית**. אשר אל אויר חלל הבית : **כנף אל כנף**. כנף כרוב האחד, בכנף כרוב השני : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ויתן וכו' ויפרשו** משמע שהכנפים היו עשויים בענין שהיו יכולים להתפשט ולהתקבץ כדרך כנף העופות, וכשבאו בפנים פרשו אותם, וז"ש בד"ה כנפי הכרובים האלה פורשים אמות עשרים, וכשנכנס הארון נפרשו על הארון (מלבי"ם):

לכח **ויצף** **את-הכרובים** **זָהב**:

מלבי"ם **ויצף את הכרובים זהב** משמע שהיה עשר אמות בלא הציפוי, ובזה נכון מ"ש בד"ה והכנף האחרת אמות חמש דבקה לכנף הכרוב האחד כי שם מדבר אחר הציפוי כמשי"ש תחלה ויצפו אותם זהב ונדבקו זה לזה **לזה** בצמצום (מלבי"ם):

לכט **ואת כל-קירות הבית מסב** | **קלע פתוחי מקלעות פרוכים ותמרת** **ופטורי** **צצים** **מלפנים** **ולחיצון**:

רס"י ואת כל קירות הבית. קירות העץ: **מסב קלע**. מוקפות לוריו: פתוחי מקלעות כרובים. חקוקי לורת כרובים ודקלים וחבלים ופרחים: מלפנים ולחיצון. לבית הכפורת הפנימי, ולהיכל החיצון: (רס"י)

מצודת דוד **קירות הבית**. הם הצלעות שבפנים : **מסב קלע**. מסובב בציורים, וחוזר ומפרש מה היו הציורים, ואמר שהיו פתוחי ציורי כרובים וגוי' : **מלפנים ולחיצון**. לבית קודש הקדשים ולהיכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פתוחי**. ענין חקיקה, כמו (שמות כח יא) פתוחי חותם : **ותמרות**. ציורי אילני תמר : (מצודת ציון)

רלב"ג **מסב קלע**. ר"ל סביב ציור בדמיון יריעה או סבב אילן וחירותיו פתוחי מקלעו' כרובים ותימורו' ר"ל שהיה חקוק ומצוייר בהם דמות

יריעות שהיה בהם צורת כרובים וצורת תימורות שהם כמו פקעים וזה כי צורת תמרים היא כמו ביצה ששני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן וחריותיו ויהיה בהם צורת כרובים וצורת פקעים ופטורי צצים וזה היה מצוייר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת כל קירות ר"ל מפני שהיו כרובים בפנים לכן היו כרובים על הקירות ג"כ ולכן כפל זה שנית הגם שכבר נאמר בפסוק י"ח : (מלבי"ם)

זל ואת-קרקע הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון:

רש"י ואת קרקע הבית. כל הרצפה: לפנימה ולחיצון. לבית הכפורת ולהיכל: (רש"י)

מצודת דוד צפה זהב. על רצפת צלעות הברושים : לפנימה ולחיצון. לבית קודש הקדשים ולהיכל : (מצודת דוד)

רלבי"ג וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מצופה עץ ארו לא קרקע הדביר כמו שקדם ואמנם היה זה כדי שישאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה גם כן הבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת קרקע אחר שעשה הכרובים בדביר אז צפה הקרקע בל ישחית הצפוי בלכתו שם ובהעשותו הכרובים : (מלבי"ם)

זלא ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי-שמן האיל מזוזות חמשית:

רש"י עצי שמן. עצי זית: האיל. אילי הפתח, הם המזוזות שמכאן ומכאן, עשויות עגולות, כמין אילים איליו ואילמיו (ספרים אחרים אלה ואלון) וכן בכל בנין יחזקאל, ספות הפתחים קרוים אילים: מזוזות חמשית. המפתח האחד, והמזוזות מכאן ומכאן שתיים, הרי שלש, והמשקוף שעליו עשוי כשתיים כזה. וזה השרטוט. כך שמעתי. ואני אומר, מזוזות חמשית, חמשה כלעות היו למזוזות, ולא היתה מרובעת, ואינו מדבר לא, במפתח, ולא במשקוף, שלא מנינו מפתח ומשקוף קרוין אילים: (רש"י)

מצודת דוד ואת פתח הדביר. ולפתח העשויה בהמחיצה המפסקת בין ההיכל לבית קודש הקדשים : עשה דלתות. שתיים היו, האחת בהמזוזה

מזה, והאחת מזה, וכל אחת כדי רוחב חצי חלל הפתח : **האיל מזוזות חמשית**. רוצה לומר : עמודי המזוזות היו בני חמש צלעות, ולא מרובעות כדרך רוב המזוזות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואת פתח. כמו ולפתח, וכן (ויקרא טז טו) ועשה את דמו, ומשפטו : לדמו : **האיל**. עמודי המזוזות נקראים אילים, כמו (יחזקאל מ ט) ואיליו שתיים אמות, ואמר מזוזות, לתוספת ביאור בשמות נרדפים, כמו (דניאל יב ב) אדמת עפר : (מצודת ציון)

רלב"ג ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזות חמשית. ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח והמזוזות שהיו לצדדיו היו מאת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעי להיכל והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהני והראשונה לעזרה הגדולה וזה כי מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה הגדולה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר דברי הימים : (רלב"ג)

מלבי"ם ואת פתח וכו' האיל מזוזות חמשית פי' שהיה מעצי שמן בין האיל ר"ל המשקוף ובין המזוזות, וחמשית ר"ל הפתח החמשית, כי היה במקדש ה' פתחים הא' לעזרה הגדולה והב' לחצר הכהנים שהיה אחרי העזרה ההיא והג' לאולם והד' להיכל והחמשי לדביר ועליו אמר חמשית וכן פירש הרלב"ג : (מלבי"ם)

גלב ושת' דלתות עצי-שמן וקלע עליהם מקלעות פרוכים ותמרות ופטורי צצים וצפה זהב וירד על-הפרוכים ועל-התמרות את-הצפה:

רס"י וירד על הכרובים. היה מרדד הזהב טסין דקין צפיתוחי הלורות, להיות שוקע בו במקום החקה, וכולט על הבליטה, שלא יהא הזהב מצטל את הלורות, והיו לורות העץ ניכרות בזהב: (רס"י)

מצודת דוד ושת' דלתות וגו'. רוצה לומר : אותן שתי הדלתות מעצי השמן, העשויות לפתח הדביר, הן היו קלע, ומצויר עליהם צורת כרובים וגו' : **צפה זהב**. על הדלתות : **וירד על הכרובים וגו'**. צפוי הזהב היה מרדד על הצורות, להיות שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, באופן שלא יבטל צפוי הזהב את צורות הציורים, אבל יהיו נראים כשהם מצופים זהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירד. ענין רקוע ושטיחה, כמו (תהלים קמד ב) הרודד עמי תחתי : (מצודת ציון)

רלב"ג ושתי דלתות עצי שמן וקלע עליהם. ר"ל ושתי דלתות עצי שמן שעשה לדביר צייר עליהם צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על הציורים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן :

מלבי"ם ושתי דלתות, פי' חז"ל שהיו ארבעה דלתות לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל, וכמ"ש ביחזקאל (מ"א כ"ג) ושתי דלתות להיכל ולקדש ושתי דלתות לדלתות ואמרו שהחצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחורי הדלתות שאחורי הדלתות לא היו מצופים זהב : וקלע וכו' וירד וכו', ר"ל שלא תאמר שע"י הצפוי לא נראו הכרובים כי רדד הזהב לתוך הצורות בענין שהיו בולטות בהזהב : (מלבי"ם):

גלג וכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי-שמן מאת רבעית:

רפ"י מאת רבעית. מזוזות ההיכל היו רבועות, וכן תרגם יונתן: מן ארבעה סיטריהון מרבעין: (רפ"י)

מצודת דוד מאת רבעית. מרביעית, וכן (ירמיהו ב לז) מאת זה תצאי. שהוא כמו מזה. ורוצה לומר : שעשה המזוזות האלה מרובעות, בני ארבעה צלעות, לא כמזוזות של בית קודש הקדשים : (מצודת דוד)

רלב"ג וכן עשה לפתח ההיכל וגו'. ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת הפתח הרביעית, והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה הערה אל מה שכוון בזה הבנין כמו שנתבאר : (רלב"ג)

מלבי"ם וכן עשה לפתח ההיכל שהיה ג"כ המזוזות של עצי שמן והדלתות היו של עצי ברושים שפחותים במעלה מן עצי שמן, ומ"ש מאת רבעית היינו הפתח הרביעית : (מלבי"ם)

גלד ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים ושני קלעים הדלת השנית גלילים:

רפ"י ושתי דלתות. כל אחת כדי חצי רוחב הפתח: שני כלעים. תרגם יונתן: תרין צירין, ציר העליון, ואיר התחתון: גלילים. (תרגום): סגלגליון: ושני קלעים. אף זה מתורגם צירין, לשון קלעים. אומר אני, שהוא לשון ארמי, לשון כניסה, שהוא נכנס בחור המפתח: (רפ"י)

מצודת דוד **ושתי דלתות**. של ההיכל, היו מעצי ברושים, והיו בתמונת דלתות בית קודש הקדשים, האחת קבועה בהמזוזה מזה, והאחת מזה, ובכל אחת כחצי רוחב חלל הפתח : **שני צלעים הדלת האחת**. שני עברי הדלת האחת, מזה ומזה היה מצוייר מעשה גלילים, רצה לומר : **אופנים : ושני קלעים**. רצה לומר : **וכן שני עברי הדלת השנית, היה מצוייר מעשה גלילים**. או רצה לומר : **ושני ציורים היו להדלת השנית מזה ומזה, והיו מעשה גלילים, והכוונה יהיה לאחדים עם הפירוש הראשון :** (מצודת דוד)

מצודת ציון **צלעים**. ענין צד ועבר, כמו (שמות כו כ) ולצלע המשכן : **גלילים**. מלשון גלגל ואופן, כמו (אסתר א ו) על גלילי כסף : **קלעים**. ציורים, או הוא כמו צלעים בחלוף הקו"ף בצד"י, וכן ההיפוך (תהלים סח יז) למה תרצדון, ורוצה לומר : תרקדון : (מצודת ציון)

רלב"ג **ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים**. ר"ל ששני צדי הדלת היה מצוייר בהם צורת גלילים ועמודים : **ושני קלעים**. ר"ל שני צידי הדלת השני היו ציוריה גם כן גלילים : (רלב"ג)

מלבי"ם **ושתי דלתות**, ר"ל דלת לפני מדלת (כנ"ל פסוק ל"ב) וכל דלת היתה משני צלעים ר"ל שני לוחות, דלת א' היתה גלילים : **ושני קלעים** ר"ל שני צורות קלועות, והדלת השני היתה בצורות גלילים : (מלבי"ם)

גלה **וקלע כרובים ותמרות ופטרי צצים וצפה זהב מישר על-המחקה:**

רס"י **וקלע כרובים**. על הדלתות: **מישר על המחוקה**. הזהב מכוון על חיקוק האורות, שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, שיהיו האורות ניכרות **כז:** (רס"י)

מצודת דוד **וקלע כרובים**. עוד צייר עליהם כרובים וגו' : **מישר על המחוקה**. היה מרדד את הזהב, להיות מיושר ושוה על חקיקת הציורים אשר על הדלתות, להיות שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, לבל יבטל הזהב צורות הציורים, אבל יהיה נראה זהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המחקה**. מלשון חקיקה : (מצודת ציון)

רלב"ג **וקלע כרובים וגו' וצפה זהב מיושר על המחקה**. ר"ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק שם מאלו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות **בזהב** : (רלב"ג)

מלבי"ם **וצפה זהב**, ר"ל כי בדביר רדד הזהב על הכרובים היינו שהתיך הזהב באופן שנכנס לתוך המחוקה בעוביו ובשיעורו, אבל בהיכל היה הזהב, **מיושר על המחוקה** היינו שהניח טסי הזהב ביושר ואח"כ הקיש בקורנס עד שנכנס הזהב לתוך החיקוי, ובזה לא היה צריך זהב רב כ"כ, וזה ממעלת הדביר נגד ההיכל: (מלבי"ם)

גלו **ויבן את-החצר הפנימית שלשה טורי גזית וטור פרתת ארזים:**

רס"י **החצר הפנימית**. היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל, והיא היתה לפני האולם, וקורא אותה פנימית, לפי שהיתה לפני מעזרת נסים, (ובמקרא לא מלינו כתוב 'עזרת', כי אם במשנה): **וטור כרותות ארזים**. נדבך של קירות (מחוטבות) עשה בחומה: (רס"י)

מצודת דוד **החצר הפנימית**. זה עזרת כהנים : שלשה טורי גזית : שלשה שורות זה על גב זה, בנה באבני גזית, ועליהם שורה הרביעית, בנה מארזים כרותות ומחוטבות ביותר, וכסדר הזה בנה אותו עד כלות גבהי הכתלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **טורי**. שורות, כמו (שמות כח יז) ארבעה טורים : **גזית**. מסותתות ביושר : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויבן את החצר הפנימית**. היא העזרה ולא פי' שיעורה, והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על גביהם מחתכות גדושת ארזים : (רלב"ג)

מלבי"ם **ויבן** וכו' הוא חצר הפנימית שנזכר לקמן (ז' י"ב) שהיה לפני האולם, ומפני שלא היה מצופה בזהב ולא נבנה בפנים בצלעות ארזים אמר שהיה רק הבנין החצוני שלשה טורי גזית וכו' : (מלבי"ם)

גלו **בשנה הרביעית יסד בית יהוה בירח זו:**

רס"י **בשנה הרביעית**. למלך שלמה: **יסד בית ה'**. הוחל יסודו: (רס"י)

מצודת דוד **בשנה הרביעית**. למלכות שלמה : **יוסד**. הונח היסוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון בירח. בחודש : (מצודת ציון)

מלבי"ם בשנה הרביעית כבר אמר זה בתחלת הסימן, רק שבא לאמור שההתחלה היתה בשנה הרביעית בחדש זיו והגמר בשנה הי"א בירח בול, אם להודיע שעסק בבנינו שבע שנים והיו ז' שנים וז' חדשים (ולפי דעתי ז' שנים עסק בבנין וז' חדשים עסק בטיח הזהב שהיה אחר גמר הבנין, ומודיע שנשמר בזה מספר השבועי שהוא קדש, בין בשנים בין בחדשים) ואם להודיע שהיה היסוד בירח זיו והגמר בירח בול הפך הטבע שבירח בול הוא הזריעה ובירח זיו הוא הלידה שאז הכל מלא וגדוש ואז נגמר בנין הטבע, כי הטבע והענין האלהי יתחיל האחד עת השני יעמד מלדת, וכמ"ש בזה במקום אחר : (מלבי"ם)

לח וּבִשְׁנֵה הָאֶחָת עֶשְׂרֵה בְּיָרַח בּוֹל הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל-דְּבָרָיו וּלְכָל-(מִשְׁפָּטוֹ) מִשְׁפָּטָיו וַיִּבְנֶהוּ שִׁבְעַ שָׁנִים:

רס"י בירח בול. הוא מרחשון, שהעשב צלה צקדה, וכולליו לבהמה מן הבית, מלשון (סופטים יט כא): ויכל לחמורים: (רס"י)

מצודת דוד לכל דבריו. כל הדברים הנצרכים בו : ולכל משפטיו. היא היא, וכפל הדבר במילות שונות : ויבנהו שבע שנים. רצה לומר : שבנה כל שבעת השנים, ולא הפסיק זמן מה ולא חש למנות החדשים היתרים על שבעת השנים. או רצה לומר : שבנה רק שבע שנים שלמות, כי במשך זמן הבנין, חדל לבנותו בשעור החדשים העודפים על שבעת השנים : (מצודת דוד)

מצודת ציון בול. הוא חשוון, שבו נובליו וכומשץ עלי האילנות : כלה. נשלם : (מצודת ציון)

רלבי"ג בירח בול. הוא מרחשון : ויבנהו שבע שנים. לא הקפיד בחצי השנה העודפי או אולי בשבע שנים נשלם בנינו אך קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן הנזכר והנה נזכר זה לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מורה על עוצם זריזותו בבית המקדש : (רלבי"ג)

א וְאֶת-בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְכַל אֶת-כָּל-בֵּיתוֹ:

רס"י וְאֵת צִיתוֹ צִנֵּה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. שְׁצִמְלֹאכֶת גְּבוּה נִזְדַּרְז, וְצָלָו נִתְעַלְל, וְצָצַחוּ סִיפֵר הַכְּתוּב: (רס"י)

מצודת דוד **שלש עשרה שנה**. לימד בכאן שנתעצל בבנין ביתו, ולא כלהו עד שלש עשרה שנה, אבל בבנין בית המקדש נזדרז וכלהו לשבע שנים, אף כי היה גדול להפליא יותר מביתו: **ויכל וגו'**. רוצה לומר: עם ששהה בה י"ג שנה, לא קץ בטורח הבנין, עד כלותו את כלו: (מצודת דוד)

מלבי"ם **שלש עשרה שנה** שאחר בנין בית המקדש התחיל בנין ביתו, וכמ"ש למטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים, **ויכל את כל ביתו** אע"פ שנמשך הבנין ימים רבים מ"מ לא קץ בטורח הבנין עד שכלהו: (מלבי"ם)

ב וַיִּבֶן אֶת-בֵּית | יַעַר הַלְּבָנוֹן מֵאָה אֲמָה אָרְפוֹ וְחֲמִשִּׁים אֲמָה רְחִבּוֹ וַשְּׁלֹשִׁים אֲמָה קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טוּרֵי עֲמוּדֵי אֲרָזִים וְכִרְתוֹת אֲרָזִים עַל-הָעֲמוּדָיִם:

רס"י **בית יער הלבנון**. תרגם יונתן: בית מקירת מלכיא (עמודי הארזים העומדים באורך המאה אמה, כל טור וטור לאורך המאה, ומטור הראשון לטור הרביעי חמשים אמה, והיא רוחב הבית, הגהה מצעל כורת הבית): וכרותות ארזים. קורות ארזים, לאורך הבית היה טור עמודים בקרקע, והכרותות מעמוד לעמוד, (והטור השני למול טור הראשון כרוחב הבית, וכן ארבעה הטורים, וסכך הנסרים לרצפת הבית מטור לטור על הכרותות, והעמודים הללו עשויים פתחים פתחים כעין אכסדרה, והיו הכרותות כמו משקוף שעל המזוזות, והיו גם כן אלו הכרותות כדי להעמיד עליהם המחירות, שהם הצלעות הנזכרים בכתוב, ושאמר הצלעות אשר על העמודים, ולא אמר על הכרותות, לפי שהעמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם, והכרותות אינם אלא להחזיק ולחבר עמוד אל עמוד להיות האהל אחד, ומונחים על כדן ולא היו זקופין, ובאמרו על העמודים, רוצה לומר

על הכרותות שעל העמודים, ולא נקרא בשם לפני עמנו לגבייהו. ואפסר נמי, שהכרותות אינם עולים למעלה מן העמודים, דאינם פוכבים למעלה, אלא הם נתונים בראשי העמודים ובשווין למעלה, ולא כעין משקוף השוקף על המזוזות, אלא כמו יתד ארוך המחבר שני עמודים, ומה שכתוב וכרותות על העמודים, פירוש, כל העליון של העמודים, נמלא, מה שעל הכרותות הוא על העמודים, עד כאן פירוש בעל כורת הבית): (רפ"ו)

מצודת דוד בית יער הלבנון. כן היה נקרא, כי לפי רוב העמודים שעמדו בה, היה נראה כיער המרובה באילנות. או, שבנהו במקום יער הלבנון, כי היה מנהג המלכים בזמן ההוא לבנות להם בית ביער, להתקרב שם בימי הקיץ, ועשויה היא בחלונות מרובים, להכניס שם האויר : **על ארבעה טורי עמודי ארזים**. והשורות ההם עמדו לרוחב הבית, והיה נחלק להם האורך לשלשה חלקים שווים, אבל לאורך הבית היה כתלים ממש, כדרך הבנין : **וכרותות ארזים**. ארזים מחוטבים, השכיבו על העמודים ההם, לחברם יחד לבל יהיו זזים ממקום עמדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלבנון. שם היער : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויבן את בית יער הלבנון**. הנה נראה ממה שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקרב שם לימות החמה ולזה ידמה שעש' פתחים רבים ואחשוב שיער לבנון הי' קרוב לבית המקדש ולזה נקרא לבית המקדש לבנון, וזכר שכבר בנה זה הבית על ארבעת טורי עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם לשלש' חלקים שנים עמודים היו בכל טור, והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיסבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שתארנו שלישית מאה אמה : (רלב"ג)

מלבי"ם **את בית יער הלבנון** נקרא כן על שהיה מרובה בארזים כיער או נבנה ביער הלבנון שהיה סמוך לירושלים שכן היה מנהג המלכים לבנות בית הקיץ ביער להתקרב שם, והיה בו פתחים וחלונות הרבה פתוחים לרוח היום. **על ארבעה טורי עמודי ארזים** העמודים היו נתונים לרוחב הבית וחולקים את אורך הבית לגי חלקים כ"א לגי אמה ושליש. **וכרותות ארזים** מן עמוד לעמוד לרוחב הבית לחבר העמודים זל"ז ולהניח עליהם התקרה (מלבי"ם):

ג **וַיִּבֶן בְּאֶרֶז מִמַּעַל עַל-הַצֵּלְעַת אֲשֶׁר עַל-הָעֲמֻדִים אֲרָבַעִים וְחֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה עָשָׂר**
הַטָּוֵר:

רפ"י וספון בארז. קירוי עליה מלמעלה: על הצלעות. מחילות עליונות שעל הכרותות, ארבעה מחילות זה אל זה ברוחב, משוכים לאורך הבית, כולן פתחים וחלונות, כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר, ועל אותן מחילות קירוי הספון, ארבעים וחמשה נסרים היו הספון, שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים), שבין ארבע טורי העמודים, חמשה עשר נסרים הטור (כלומר נתונים זין כל חלל חמשה עשר מהם) ארכן לרוחב שבין טור לטור, ורחבן לאורך הבית זה אל זה: זה: (רפ"י)

מצודת דוד וספן בארז ממעל על הצלעות. כי על העמודים ועל קירות הארזים המחרס יחד, השכיבו צלעות ונסרים, להיות מחיצות הבית ממעל, ועל הצלעות ההם הניחו לוחות ארז, להיות לתקרה [ואמר על העמודים, ולא זכר כרותות הארזים, על כי העמודים היו העיקר לסבול משא הצלעות] : **ארבעים וחמשה**. מספר לוחות הארז המכסים את התקרה, היו ארבעים וחמשה : **חמשה עשר הטור**. כי העמודים חלקו האורך לשלשה חלקים שווים, ולזה היה גם התקרה נחלק לשלשה חלקים, ובכל חלק הניחו שורה של לוחות ארז, ובה חמשה עשר במספר, והניחו אורך הלוחות לאורך הבית, אם כן היה אורך כל לוח ל"ג אמות ושליש אמה, ורוחב הלוחות לרוחב הבית, והיה רוחב כל לוח ג' אמות ושליש אמה : אמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הצלעות. הנסרים : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה היה ספון בנסרים של ארז ממעל על הצלעות והם כרותות הארזים אשר על העמודים שהיו ארבעים וחמשה כי חמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות הארזים אשר עליהם חמשה עשר ומזה התבאר כי מקצת עובי העמוד האחד לקצה עובי העמוד השני הנמשך לו היה שלש אמות ושליש אמה ואולם עובי העמודים האלו היה לפי מה שיראה לי ממה שנזכר אחר זה שתי אמות וחצי בדרך שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה ובזה יתאמת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים : (רלב"ג)

מלבי"ם וספון, סיפון הנסרים של הקירוי היה מונח על הצלעות דהיינו על כרותות ארזים שזכר, **על העמודים ארבעים וחמשה**, ר"ל שסך הכל היה ארבעים וחמשה נסרים, דהיינו שהיו נסרים חמשה עשר בכל טור ומסודרים לרוחב הבית, עד שבחמשים אמה היו ט"ו נסרים, וי"ל שהיו נסרים עבים כ"א ג' אמות וחמשית אמה או שהיה אויר בין כל א' וא' : (מלבי"ם)

יד וְשִׁקְפִים שְׁלֹשָׁה טוּרִים וּמַחְזָה אֶל-מַחְזָה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים:

רס"י וְשִׁקּוּפִים שְׁלֹשָׁה טוּרִים. ועוד עשה קרוי אל כל שלשה טורים הנסרים, ושלשת טורי השקופים, כי רוחב של חמשה עשר נסרים, לא קירה את הבית בכל ארכו, שהוא מאה אמה, ועשה אל כל לקרות הבית קרוי של נסרים קטנים, נתונים על מרישין קטנים הנותרים (כריך לומר: הנתונים) מטור כרותות ארזים אל טור, שלשה מרישין זה אל (כריך לומר: לסוף) זה, ושקופין משני לדיהן, כעין משקוף שהדלת שוקף בו, ועל אותן שקופין, ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו, ארכן של נסרים קטנים, כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה: ומחזה אל מחזה. ראשי נסרים של שקוף זה, למול (ראשי) נסרים של (שקוף) זה: מחזה. לשון קלה, ומנחם כן פותרו, וחברו (תהלים קז ל): אל מחוז חפכם, וכל חזית שכלשון משנה, כך הוא בסדר מערכת התמיד (תמיד כט א), וכן הוא עושה (חזית) מבחוץ, צפרק השותפין בצבא בתרא (ב א). ויונתן אף הוא תרגמו: זוי לקביל זוי. אבל 'שקופים אטומים' (לעיל ו ד); וכן (כאן פסוק ה): רבועים שקף, כולם תרגם: כלונסא: (רס"י)

מצודת דוד וְשִׁקּוּפִים שְׁלֹשָׁה טוּרִים. בהכתלים שעמדו באורך הבית, עשו שלשה שורות חלונות, זה למעלה מזה, בקומת הכותל : ומחזה אל מחזה. כי בהכותל שמזה ומזה עשו שלשה שורות חלונות, ואמר שהחלונות היו מכוונות זו מול זו, רצה לומר : החלונות מכותל מזה, מול החלונות מכותל מזה : שלש פעמים. רצה לומר : כן היה בכל שלשת הטורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון וְשִׁקּוּפִים. חלונות אשר ישקיפו ויביטו דרך שם : ומחזה. אף הוא ענין חלון, אשר יחזו ויראו דרך בה : (מצודת ציון)

רלב"ג וְשִׁקּוּפִים שְׁלֹשָׁה טוּרִים. הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים : מחזה אל מחזה שלש פעמים. ר"ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי הארץ זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבחוץ : (רלב"ג)

מלבי"ם וְשִׁקּוּפִים הנה משני צדדי האורך היה בנין של אבני גזית (כמ"ש למטה) והיה שם חלונות להכניס האויר, והיה שלשה טורים ר"ל ג' חלונות זה ע"ז בגובה וכן היה שלשה בצד הארץ זה אצל זה, והיה מחזה

אל מחזה, ר"ל חלונות של צד הארך מזה מכוונים נגד חלונות של צד הארך השני וזה היה שלש פעמים, כי כן היה בכל חלוקה שארך הבית נחלק לשלשה כנ"ל, ובכ"א היה שלשה טורי חלונות וזה היה בשני צדדי הארך (מלבי"ם):

גה וְכָל-הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזוֹת רְבָעִים שְׁקָף וּמוֹל מְחֻזָּה אֶל-מְחֻזָּה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים:

רס"י וכל הפתחים והמזוזות. סתם מקירת מלכים עקוי פתחים פתחים, מפני האויר, ולכך קראו בית יער, שדומה ליער: רבועים שקף. תרגם יונתן: מרבעין וחפן כלנסא. ומחופין היו הפתחים צנסרים דקין רבועין היו כשאר פתחי בתים, ולא עשוין כיפה כעין פתחי אולם: ומול מחזה. ומול של מחזה, מיסב לקראת מחזה האחרת, ראש הנסר לקראת ראש הנסר, שלש פעמים בכל תקרה ותקרה, ואיני יודע האיד: (רס"י)

מצודת דוד וכל הפתחים. חללי הפתחים שפתחו בהכתלים ההם היו מרובעים, כי המשקופים היו מיושרים, לא עגולים: והמזוזות. הם עמודי המזוזות, היו מרובעים בני ארבע צלעות, כדרך רוב המזוזות: שקף. גם חלון הקטן העשוי ממעל להפתח, היתה רבוע: ומול מחזה אל מחזה. כמו ומחזה אל מול מחזה, ורצה לומר: החלון שבעבר הזה היה מול החלון שבעבר מזה: שלש פעמים. יתכן שהיו שלשה פתחים בכותל מזה, ושלושה בכותל מזה, והחלון מלמעלן, וכל השלשה היו זה מול זה, והיה אם כן בכל חלק שבחלק העמודים, פתח אחד מזה, ופתח אחד מזה: (מצודת דוד)

מצודת ציון שקף. חלון: (מצודת ציון)

רלב"ג וכל הפתחים והמזוזות רבועים. ר"ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים, זהו מה שנראי לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים מאד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה: (רלב"ג)

מלבי"ם וכל הפתחים הפתחים היו בצד רוחב הבית משני צדדי הרוחב בין סדרי העמודים, והיה רבועים שקף שהיה משקוף ע"ג משקוף, כי היה שלשה חלונות על הפתחים, עד שהיה השקף ארבעה, דהיינו משקוף אי של הפתח, וגי של גי החלונות, וכן היה מחזה אל מחזה שהיו הפתחים

והחלונות שעליהם מכוונים זה מול זה בטורי העמודים אשר בארך הבית ביושר, והיה **שלוש פעמים** שהיה שלשה פתחים בכל טור: (מלבי"ם)

**וְאֵת אֲוֹלָם הָעֲמוּדִים עָשָׂה חֲמִשִּׁים אֵמָה אָרְכוֹ וְשְׁלֹשִׁים אֵמָה רְחִבּוֹ
וְאֲוֹלָם עַל-פְּנֵיהֶם וְעַמֻּדִים וְעַב עַל-פְּנֵיהֶם:**

רס"י ואת אולם העמודים. אולם עשה לפני העמודים האלה, מבוא לבית, חמשים אמה ארכו, לרחבו של בית שהיה חמשים אמה, ושלשים רחבו לפני אורך משך הבית, אלא שלעולם המדה יתירה קרויה אורך, והקלרה קרויה רוחב: ואולם על פניהם. אולם גבוה עשה על כל הבית: ועמודים ועב על פניהם. ועל כרותות ארזים שעל העמודים התחתונים, הציב על (לריח לומר: עוד) עמודים אחרים, ומריסין מעמוד לעמוד, העמודים לארוג בהן כלעות מזה לזה, והעצים לקירו העליונה, עב היא מריס, כמו שקנינו והעצים אלו המריסין: (רס"י)

מצודת דוד ואת אולם העמודים. לבית יער הלבנון, עשה אולם עומד על עמודי ארזים, יהיה ארכו חמשים אמה ורחבו שלשים אמה: **ואולם על פניהם**. יבאר מקום עמוד האולם, ואמר שעמוד נסמך לבית היער לפני פתחים, וכדרך בית שער, ועמד ארכו לאורך הבית, להיות מול כל שלשת הפתחים שבשלשת חלקי הבית, [ולזה אמר על פניהם, כי היו לפני שלשתן ועיין בתחילת קונטרס בנין הבית ובצורה]: **ועמודים ועב על פניהם**. לפני פתחי האולם הזה, עמדו עמודים תקועים בארץ, וממעל להם עץ עב לחברם יחד, לבל יהיו זזים ממקומם. והיה עשוי לנוי ולפאר, או להיות כעין מחיצה ולשמירה: (מצודת דוד)

רלב"ג ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו. והנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודים ולזה היה גבהו כגבהם: **ואולם על פניהם וגו'.** ר"ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים הנזכרים היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה: (רלב"ג)

מלבי"ם ואת אולם לפני העמודים עשה אולם, והיה חמשים אמה ארכו לעומת רוחב בית יער הלבנון, ושלשים אמה רחבו נמשך לארך הבית ואולם על פניהם לפני הבית והאולם היה עוד אולם ולפני האולם השני היו עמודים ועב על פניהם היינו מריש שהוא עץ עב כמ"ש חז"ל העבים

גז ואולם הכסא אשר ישפט-שם אֵלֶם הַמְשַׁפֵּט עֲשֵׂה וְסָפֹן בְּאֶרֶז
מֵהַקִּרְקַע

רש"י ואולם הכסא. (תרגום:) ואולם לא לתקנא תמן כורסי צית דינא
דלאין תמן פרוסדא לצית דינא עזידי, פרוסדא לשון פרוזדור: וספון בארז.
מחופה קרקע הרלפה בארזים: מהקרקע. תרגם יונתן: מן אוסיא עד
אוסיא. מיסוד כותל זה, ועד יסוד כותל זה: (רש"י)

מצודת דוד ואולם הכסא. רצה לומר : אל האולם אשר עמד בו הכסא,
אשר ישב עליו לשפוט שם, אל האולם הזה עשה עוד חוצה לו אולם
המשפט, שיעמדו שם הבאים למשפט, עד אשר יקראו לבוא לפני המלך :
וספן בארז. כיסה הרצפה בנסרי ארז : מהקרקע עד הקרקע. רצה לומר
: מקרקעית כותל זה, עד קרקעית כותל שממולו : (מצודת דוד)

רלב"ג ואולם הכסא אשר ישפט שם. ובמקום אחר יהיה הגמר דין והוא
הנקרא אולם המשפט או יהיה הכל ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר
ישפט שם הוא אולם המשפט או יהיה הראשון תואר הוא הכסא אשר
ישפט שם ר"ל כי ממנו יכנהו לאולם המשפט כמו שתרגם יונתן : וספון
בארז מן הקרקע ועד הקרקע. ר"ל על פני כל הקרקע אולם המשפט
מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה שכנגדו : (רלב"ג)

מלבי"ם ואולם ולפני העמודים היה אולם אחר שבו עמד כסא המשפט
ששם שפט המלך בעצמו בענינים גדולים, וגם אולם המשפט עשה ששם
ישבו הסנהדרין ושם עמדו הבע"ד והיה לפני אולם הכסא, וספון ורצפת
האולם היה מכוסה בארזים מהקרקע ועד הקרקע ר"ל מקצה לקצה
(מלבי"ם):

גז וביתו אשר-ישב שם חצר האחרת מבית לאולם כמעשה הזה הנה
ובית יעשה לבת-פרעה אשר לקח שלמה פאולם הזה:

רש"י וביתו אשר ישב שם. דירה גמורה, לאכול שם ולשכב שם: מבית
לאולם. לפניו מן אולם של בית יער הלכנון: ובית יעשה. עלה בלבו
לעשות בית לבת פרעה: כאלו הזה. כמעשה אולם הזה: (רש"י)

מצודת דוד **וביתו אשר ישב שם**. רצה לומר : מקום מושבו בקביעות : **חצר האחרת**. אשר עמדה בחצר האחרת, מבפנים לאולם המשפט, בדרך הכניסה מן החוץ אל מקום בתי המלוכה : **כמעשה הזה היה**. כמעשה אולם המשפט, ספון בארז כמותו. ובית יעשה. הבית אשר עשה לבת פרעה, היה גם כן כאולם המשפט : (מצודת דוד)

רלב"ג **וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם**. ר"ל הוא החצר האחרת שהיא מבפני לאולם אשר בנה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו הנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם : **ובית יעשה לבת פרעה**. ר"ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז : (רלב"ג)

מלבי"ם **וביתו אשר ישב שם** ועוד היה שם בית המלך שהיה מיוחד למושבו ודירתו לאכול ולשתות והוא הבית שזכר בריש הסימן, **וגם חצר האחרת** ר"ל החצר שלפני בית המלך : **מבית לאולם** ר"ל בית המלך והחצר שלפניו היה מבית לאולם ופנימי לו והיה ג"כ כמעשה האולמים הנאמרים, ולפ"ז היה שם שמונה חלוקות, בית המלך ולפניו חצר הגדולה שלו ולפניו בית יער הלבנון ולפניו אולם העמודים ועוד אולם לפניו ולפניו כולם עמודים ועב על פניהם ולפניו כסא המשפט, ולפניו אולם המשפט : **ובית יעשה**, ואחרי גמר הבנינים התחיל לעשות בית לבת פרעה ג"כ בתבנית האולם הזה : (מלבי"ם)

ט **כל-אלה אבנים יקרת כמדת גזית מגררות במגרה מבית ומחוץ וממסד עד-הטפחות ומחוץ עד-החצר הגדולה :**

רש"י **כל אלה אבנים יקרות**. כל האבנים האלה עשויות כזדות: כמדות גזית. כמדת אבני גזית, מדה אחת היתה לאבני גזית צמדינה: וממסד עד הטפחות. בגובה היה הבנין הזה עשוי באבני גזית האלה, מן היסוד עד שמי הקורה: וממסד. לשון יסוד: הטפחות. שמי קורה, כמו (ישעיהו מח יג): וימיני טפחה שמים: ומחוץ. לכל החוץ היה כל מסך הקירות באבנים הללו, עד החצר הגדולה: (רש"י)

מצודת דוד **כל אלה**. כל הבנינים שזכר, בנה מאבנים יקרות וגדולות, כמדות הראויות לאבני גזית, כפי מה שהיה ידוע להם : **מגוררות במגרה**. חתוכות במגרה, לעשותן חלקות משני עבריהן, בעבר הפנימי ובעבר החיצון : **וממסד**. מן היסוד עד התקרה, וזהו עד הטפחות, כי הדרך היא לעשות כעין לבזבז בשעור טפח, בולט מהכותל אצל התקרה, והוא

מתפארת המלאכה : **ומחוץ**. ואף יתר הבנינים, אשר עמדו מחוץ להבתים האלה עד החצר הגדולה, את כולם בנה כבנין האמור, אבל החצר הגדולה עצמה בנה בבנין אחר, כמפורש בענין : (מצודת דוד)

מצודת ציון יקרות. כבדות ומקשיות. או מכובדוח וחשובות : **מגוררות במגרה**. מגרה היא כלי ברזל מלאה פגימות, ועל כי יחתכו בו העצים דרך גרירה, נקרא מגרה, וכן (שמואל ב יב לא) וישם במגרה : (מצודת ציון)

רלבי"ג כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית. הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם : **מגוררות במגרה מבית ומחוץ**. ר"ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חרב פגום מאד שיר"א בלעז כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושלמה והיה זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחד נראה מבחוץ : **וממסד עד הטפחות**. ר"ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראים שידקדקו בשיעורם למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן או אמר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשער כמדת טפח או יותר מעט ר"ל ששימום שם נוספות בפנים וזה מבואר בבניינים היפים והשלמים : **ומחוץ עד החצר הגדולה**. מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהיה הרצון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון : (רלבי"ג)

מלבי"ם כל אלה הבנינים הנז' היו אבנים יקרות באיכות : וכמדת גזית בכמות, והיו **מגוררות** ומשופעות מבית ומחוץ ר"ל משני הצדדים, ואבנים כאלה היו מן **היסוד עד הטפחות** דהיינו שמי קורה, וכן היה מחוץ עד החצר הגדולה : (מלבי"ם)

וַיִּמְסַד אֲבָנִים יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת אֲבָנֵי עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאֲבָנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת:

רפ"י ומיוסד וגו' אבנים גדולות. והיסוד שבתוך הקרקע, היה סל אבנים גדולות יותר ממדות גזית: (רפ"י)

מצודת דוד ומיוסד וגו'. רצה לומר : מה שנאמר למעלה אשר אבני היסוד היו שוות לאבני הכותל, אין זה כי אם בדבר שהיו אבני יקרות כמותן, אבל לא ישוו בגודל, כי אבני היסוד גדולות מאבני הכותל, כי אבני יסוד היו בני י" אמות וגו', וגדולים המה ממדת אבני גזית : (מצודת דוד)

רלבי"ג ומיוסד אבנים יקרות. ר"ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות, ומלמעלה מן

היסוד היו אבנים יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות אבנים עם האבנים ההם : (רלבי"ג)

מלבי"ם אבני כו'. והיסוד בעצמו היה אבנים גדולות מעשר ומשמנה אמות והיה ג"כ מאבנים יקרות : (מלבי"ם)

יא ומלמעלה אבנים יקרות כמדות גזית וארז:

כ"י ומלמעלה אבנים יקרות. ומלמעלה ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות, כמו שאמור למעלה: וארז. (תרגום:) וחפי נסרין לארזא, כמו שאמר (פסוק ז): וספן בארז: (כ"י)

מצודת דוד ומלמעלה. כתלים שעל היסודות : וארז. כל הבנינים האלה, כיסה התקרה בארז : (מצודת דוד)

מלבי"ם ומלמעלה כו'. והאבנים שהיו מלמעלה קרוב להקורה היה כמדת גזית, וארז שהיה מעורב ארז ואבן בהבנין : (מלבי"ם)

יב וחקר הגדולה סביב שלשה טורים גזית וטור פרתת ארזים וחקר בית-יהוה הפנימית ולאם הבית: (פ)

כ"י שלשה טורים גזית. החומה עשויה שלשה נדכין של אבנים, ונדכך של עץ עליהם: (כ"י)

מצודת דוד וחקר הגדולה סביב. אשר היה מסבב כל בתי המלך : שלשה טורים. בנין כתליו היה מאבני גזית, שלש שורות זו על גב זו, ועליהם שורה הרביעית היה מארזים כרותות ומחוטבות ביושר, וכמו כן עד כלות גובה הכתלים, היה בנוי בהאופן הזה : ולחקר בית ה' הפנימית. רצה לומר : וכמו הבנין אשר בנה לחצר בית ה' האמור למעלה, וכן בנה את האולם אשר לפני ההיכל, כי כולם בנה בשלשה טורים גזית וגו' : (מצודת דוד)

רלבי"ג וחקר הגדולה סביב וגו'. ר"ל שהחקר הגדולה אשר בה בית המלך היא מוקפת סביב חומה שלשים טורים אבני גזית וטור כרותות ארזים עליהם וכן היה לחצר בית ה' הפנימית כמו שקד' וכן היה לאולם הבית ר"ל האולם אשר לפני ההיכל והדביר : (רלבי"ג)

מלבי"ם וחצר הגדולה דהיינו החומה שהיה סביב כל הבנינים היה שלשה טורים וכו' וכן היה לחצר בית ה' הפנימית ולאולם הבית: (מלבי"ם)

יג וישלח המלך שלמה ויקח את-חירם מצר:

מצודת דוד את חירם. כך שמו של האומן: (מצודת דוד)

רלב"ג וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו'. זכר שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה הבקיאות לו יותר בזאת המלאכה: (רלב"ג)

מלבי"ם וישלח זה היה בסוף ז' שנים כשגמר בנין בהמ"ק: (מלבי"ם)

יד בן-אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש-צרי חרש נחשת וימלא את-החכמה ואת-התבונה ואת-הדעת לעשות כל-מלאכה בנחשת ויבוא אל-המלך שלמה ויעש את-כל-מלאכתו:

רס"י חרש. אומן: וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת. שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן, שנאמר (משלי ג יט-כ): בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה, בדעתו תהומות נבקעו. בשלשתן נבנה הבית: (רס"י)

מצודת דוד ממטה נפתלי. אביו היה מבני נפתלי, ואמו היתה מבנות דן כמו שנאמר בד"ה (ב ב יג): איש צורי. התגורר זמן רב בצור: חורש נחושת. על אביו הוא חוזר: וימלא. רצה לומר: ולזה היה חירם בנו ממולא בחכמת מלאכת הנחושת, כי למד מאביו: (מצודת דוד)

מצודת ציון חורש. אומן: (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: פה אמר שהיה בן אשה אלמנה ממטה נפתלי ובד"ה אמר שהיה בן אשה מבנות דן, ומ"ש המפרשים שאביו היה ממטה נפתלי, הלא בד"ה אמר שאביו היה איש צורי, בד"ה אמר שחירם מלך צור שלחו וששלחו בתחלת הבנין, ושהיה יודע לעשות בזה ובכסף, ופה אמר ששלמה שלח אחריו ושהיה זה בגמר הבנין ושלא ידע לעשות רק בנחושת, ובד"ה אמר ואת הסירות ואת היעים עשה חירם אביו משמע ששנים היו אב ובנו:

בן אשה אלמנה ממטה נפתלי פ"י מצד אביו היה ממטה נפתלי, כי אמו היתה מבנות דן כמ"ש בד"ה ומ"ש ואביו איש צורי פ"י שהיה דר בצור כן

פירשו המפי', ולי נראה שמ"ש בד"ה ששלח מלך חירם בכתב אל שלמה ועתה שלחתי לך איש חכם בן אשה מן בנות דן ואביו איש צורי יודע לעשות בזהב ובכסף כו', זה היה אביו של חירם זה והיה שמו ג"כ חירם, והוא נשלח מאת מלך צור בתחלת הבנין, והוא היה יודע לעשות גם בזהב ובכסף כמבואר שם ועשה כל מלאכת טיח הבתים בזהב ומלאכת הכסף, והוא היה בן אשה מבנות דן, ומצד אביו היה מבני צור ואחר שבע שנים מת, ושלח שלמה אחר בנו, ועז"א וישלח שלמה ויקח את חירם מצור, כי הראשון בא אליו בפקודת מלך צור, והשני בא ע"ש ששלח שלמה אחריו, והוא היה בן אשה אלמנה ממטה נפתלי, והיתה אלמנה כי מת חירם בעלה, וזה השני היה רק חורש נחושת לבד, ועשה רק מלאכת הנחושת, ובזה תבין מ"ש בד"ה ב' (ג' ט"ז) ואת הסירות ואת היעים עשה חירם אביו למלך שלמה וכו' כי זה היה מלאכת האב, וכן במלכים דייק לאמר ויעש חירם את היעים, שם הוסיף חירם ובכלם אמר ויעש, כי זה היה חירם הראשון (מלבי"ם):

טו ויצר את-שני העמודים נחשת שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד וחוט שתיים-עשרה אמה יסב את-העמוד השני:

כ"י את שני העמודים. שהעמיד צאולס יכין וזועז: שמנה עשרה אמה קומת וגו'. וזדברי הימים (ב ג טו) הוא אומר: שלשים וחמש אמה קומתו, שלק שניהם כאחד, והאמה החסירה, אומר אני, חצי אמה היתה לכל אחד בראשו, שאינה דומה למלאכת שאר העמוד, כמו שאמור למטה (פסוק כב) בענין: ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט שתיים עשרה אמה יסוב את העמוד השני. לימד שהיה ארבע אמות על ארבע אמות עגול, שכל שיש בהקיפו שלשה טפחים, יש בו רוחב טפת, ועוזו ארבע אצבעות, והוא חלול, כך מפורש בסוף ספר ירמיהו (נב כא). והרי זה מקרא קלר, פירש ארכו של אחד, וילמד השני ממנו, ופירש הקיפו של שני, וילמד ממנו הראשון. וכן תרגם יונתן: וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה, וכן לעמודא תניינא: (כ"י)

מצודת דוד ויצר. לפי שלא עשה המלאכה בהעמודים, רק עשה צורות העמודים בקרקע, ושפך שם הנחושת לאחר התכה, לזה אמר ויצר, רוצה לומר: עשה צורות שני העמודים, אשר היו מנחושת וכו': **שמנה עשרה אמה.** ובדברי הימים (ב ג טו) נאמר: אמות שלשים וחמש אורך, אבל שם נאמר מדת שני העמודים יחד, וחצי האמה העודפת כאן, היא הנעשית אחר היציקה בהקשת הקורנס להכניסה בהכותרת האמור בענין, ולזה לא חשבה בדברי הימים, כי שם נאמר בלשון אורך, אשר יורה שחושב

בעת היציקה, כאשר שכבו בארץ, ולא היתה אז חצי האמה ההיא, אבל כאן נאמר בלשון קומה, וחושב אם כן אחר ההקמה, וכבר ניתוסף חצי האמה ההוא : **וחוט שתיים עשרה וגו'.** ואם כן היתה בת ארבע, כי כל שיש ברחבו אחד, יש בהיקפו שלשה : **השני.** כמו והשני, ורצה לומר : וכן היה העמוד השני, ובסוף ירמיהו (נב כא) נאמר : ועביו ארבעה אצבעות **נבוב :** (מצודת דוד)

מצודת ציון ויצר. מלשון צורה : **וחוט.** חבל וקו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויצר את שני העמודים. ר"ל שהוא עושה צורתם מפני עשותו הדפוס שבו השליך הנחשת אחר שהתיכו : **שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד.** בספר דברי הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסר מזה אם כן אמה, ואפשר שנאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלוש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד הם ארבעים שנה : **וחוט שתיים עשרה אמה יסוב את העמוד השני.** מזה התבאר כי קוטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה בקירוב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות : (רלב"ג)

מלבי"ם (טו-כב) השאלות: בכאן אמר שהיה גובהן י"ח אמות, ובד"ה אמר שלשים וחמש אמות קומתם, בכאן אמר שגובה הכותרת חמש אמות, ובפסוק י"ט אמר שהיה ארבע אמות ובסוף הספר אמר שהיו שלש אמות, פסוק י"ח מוקשה מאד ונדחקו בו המפרשים, ומ"ש פסוק י"ט וכותרת וכו' באולם מלת באולם אין לו באור ומלבד זה למה אמר שלש פעמים שעשה כותרת, ופסוק כ' מוקשה ואין לו באור :

ויצר תחלה צייר צורתם בדפוס. **שמונה עשרה אמה** ובד"ה אומר שלשים וחמש אמות, שם חושב אורך שניהם, כי הציק אותם חתיכה אחת, וכשנתחלקו הקיש בקורנס ועשה על שפת כל אי מעשה שושן ונתארך חצי אמה, ומ"ש **יסוב את העמוד השני** ה"ה העמוד הראשון כי שניהם היו שוים בארכם ורחבם, וכמ"ש בירמיה (סיי נ"א) י"ח אמה קומת העמוד האי וחוט י"ב אמה יסובנו, ועביו ארבע אצבעות נבוב : (מלבי"ם)

{טז} ושת' כתר' עשה לתת על-ראשי העמודים מצק נחשת חמש אמות קומת הכותרת האחת וחמש אמות קומת הכותרת השנית:

רס"י ופתי כותרות. פומייל"ץ זלע"ז: מולך. טריסקיטי"ר זלע"ז: חמש אמות קומת הכותרת האחת. ובסוף הספר (מלכים ב כה יז) הוא אומר: שלש אמות, שנינו במסנה ארבעים ותשע מדות: פתי אמות התחתונות של

כותרות היו שוות לעמוד, שלא היו בהן לורה, ושלל העליונות היו עודפות לחוץ, המוקפות לורה, שנאמר (בפסוק יז): שזכים מעשה שזכה, כמין לולבין של דקל היו מוקפות. ולומר אני, שלא מנה אותן שתי אמות התחתונות בסוף הספר, לפי שהיו שוות לעמוד, והעמוד תחוב זכותרת שתי אמות: (כ"י)

מצודת דוד מוצק נחושת. מעשה יציקה היו, ומנחושת : חמש אמות. ובסוף מלכים ב (כה יז) נאמר : שלש אמות, וזה לפי שתי האמות התחתוניות של קומת הגולה, לא היו מצוירות, והיו אם כן שוות לתמונת העמוד, ולזה לא חשבם : (מצודת דוד)

רלב"ג ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחושת. ר"ל שהתוך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת כצורת שני כתרים דבוקי זה בזה כל אחד מהם כצורת אבן ומצד אחד היה נכנס בהם העמוד, והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובסוף זה הספור אמר שקומתם היתה ג' אמות וזה ראה שהשתי אמות התחתונות היתה כמו מלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מעמקם כי זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם : (רלב"ג)

מלבי"ם ושתי כותרות עשה פי שהיו שתי כותרות לשני העמודים כתר לכל עמוד, והיה גובה כ"א חמש אמות, ובסוף מלכים אמר שהיה שלש אמות, כי הכתר נחלק לשתי גולות והיה גובה הגולה עליונה שלש וכמו שיבואר : (מלבי"ם)

יז שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְדֻלִים מַעֲשֵׂה שְׂרָשְׁרוֹת לְכַתֵּרֶת אֲשֶׁר עַל-
רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׂבָעָה לְכַתֵּרֶת הָאֶחָת וְשְׂבָעָה לְכַתֵּרֶת הַשְּׁנִיָּת:

כ"י שזכים מעשה שזכה. השזכות שהיה להם, דומה כמין כיפה, שקורין קויפ"א: מעשה שזכה. מוקפות היו לורות של לולבי דקל, כמו (איוב יח ח): ועל שזכה יתהלך: וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: שזעה לכותרת האחת. שזעה לולבין היה להיקף אחד לשזכה אחת: (כ"י)

מצודת דוד שבכים מעשה שבכה. ציורי ענפים מעשה שבכה, הנקוב מעבר לעבר וקלועים זה בזה : מעשה שרשרות. היה עשוי לכותרות, רוצה לומר : לחלק העליון כמפורש בענין : שבעה. ציורי שבעת ענפים היו

מקיפים כל כותרת : (מצודת דוד)

מצודת ציון שבכים. כעין ענפים, כמו (שם יח ט) שובך האלה : **שבכה.** כעין מעשה רשת : **גדלים.** קלועים ושזורים, כמו (דברים כב יב) גדילים תעשה לך : **שרשרות.** שלשלאות : (מצודת ציון)

רלב"ג שבכים מעשה שבכה. הוא מעשה רשת קרשפיני"ה בלע"ז והיתה מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת : **גדילים מעשה שרשרות לכותרות.** הם טרינא"ש בלע"ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה : (רלב"ג)

מלבי"ם שבכים על הכותרות נעשו שני מיני מלאכות חציו העליון היה מכוסה בשבכה שהוא לבוש ממעשה רשת, ארוג מנחושת, ותחת השבכה היה גדילים מעשה שרשרות, והיו שבעה שרשרות לכל כותרת, והיה התחלת השרשרות על השבכה בסופה לכסות ההפסק בין שני הגולות (שיתבאר בפסוק כ') ובסוף השרשרות היו תלויים שני טורי רמונים שהיה ראשם תלוי בשרשרות וסופם מכסה את הגולה התחתונה : (מלבי"ם)

יחזקאל וַיַּעַשׂ אֶת-הָעַמּוּדִים וְשְׁנֵי טוֹרִים סָבִיב עַל-הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת-הַכְּתָרֹת אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁ הָרְמֹנִים וְכֵן עָשָׂה לְכַתְּרֵת הַשְּׁנִיִּת:

רש"י ושני טורים. של רמונים ושל נחשת, הרמונים תחובים בשרשרות המקיפות את הכותרת, כך מפורש בדברי הימים (ב ג טז), ובמסנת ארבעים ותשע מדות: לכסות את הכותרת אשר על ראש הרמונים. הרי זה מקרא מסורס, לכסות הרמונים את הכותרות אשר על הראש, וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות: כמין שני אגנים היתה כל אחת, אגן התחתון בית קיבולה למעלה, והוא קרוי 'גולה', כמו שאמור בענין (לקמן פסוק מא): וגולת הכותרות, ותרגמו יונתן: אגני קרונתון. העליון כפוי על התחתון, בית קיבולו למטה, והוא קרויה 'שבכה' כמה שנאמר בענין זה (שם): והשבכות שתיים לכסות את שתי גולת הכותרות. נמלא רחבה במקום הדבק, ומשופעת ועולה, ומשופעת ויורדת, והוא קרוי בטון. וכן תרגם יונתן מלעומת הבטון (פסוק כ), מלקבל דבקה. וגובה שתי האגנות האלה ארבע אמות, וזה שאמר (פסוק יט): ומעשה שושן באולם ארבע אמות. מאוירות היו צם כמין פרחי שושנים, כדרך הצורין בכותל האולמות, ארבע אמות גובה, והאמה החמישית, היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה, הוא שנאמר (פסוק כ): וכותרת על שני העמודים: (רש"י)

מצודת דוד ויעש את העמודים. למעלה אמר שעשה צורת העמודים בקרקע, וכאן אמר שעשה העמודים עצמן, רצה לומר : ששפך הנחשת לאחר ההתכה, אל מקום חפירת הציור : **ושני טורים וגו'.** על כל שבכה היא חלק העליון מהכותרת, סיבב שני שורות רמונים זה למעלה מזה, והיו עשויים מנחושת, וחרוזים בשלשלאות, וראשיהם קשורים זה בזה, ונתנם על השבכה : **לכסות את הכותרת.** רצה לומר : **לשבכה העשויה לכסות אחת את אחת מהכותרת, חלק התחתון שבה.** כי תמונת הכותרת היתה כעין שני אגנות, כפויה זו על גב זו, התחתונה בית קבולה למעלה ושוה לתמונת העמוד, כי היתה מבלי ציור, וקרויה למטה בענין גולת הכותרת, והעליונה בית קבולה למטה, כפויה על התחתונה, ועשויה מעשה שבכה וכמו שנאמר בענין, והשבכות שתיים, לכסות שתי גולות הכותרת, והרמונים היו תלויים בתחתית השבכה אם כן סמוכים המה לעליונית הגולה וכסו אותה, ולזה אמר הטורים היו על השבכה, העשויה לכסות גולת הכותרת, את החלק העליון ממנה, הסמוכה לראש הרמונים כשהם תלויים בתחתית השבכה, כי אז סמוכה להם עליונית הגולה, ונכסת מהם כאמור : **וכן עשה.** כדרך שתלה הרמונים באחת, כן תלה בשנית

בשנית : (מצודת דוד)

מצודת ציון על ראש הרמונים. סמוך לראש הרמונים : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת. אחר ששהעמודים האלו היו טורים עומדים בגובה בשבכה ואילו העמודים היו קבועי בשבכה בשני גדילים ממנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו מהשבעה גדילים אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים והיא האבן העליונה והנה תהיה אות וי"ו במלת ושני טורים כפ"א רפה בלשון ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים וירצה בזה שכבר עשה את העמודים בשבכה באופן שתארנו ועשה אותם שני טורים והכונה אחת ממה שזכרנו קודם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויעש עד הנה דבר איך צייר אותם בדפוס ועתה דבר מעשייתם. **ושני טורים סביב על השבכה** בתחתית השבכה היה שני טורי רמונים, ומי"ש **לכסות את הכותרות** ר"ל השבכה שהיתה לכסות את הכותרות, ומי"ש **על ראש הרמונים** שיעורו ושני טורים סביב אשר על ראש הרמונים, ר"ל שהיו שני טורי שרשרות על ראש הרמונים, כי הרמונים היו תלויים בשרשרות כמי"ש בד"ה ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות, והיו הרמונים תלויים בשרשרות בראשם לא באמצע הרמון, ועז"א אשר על ראש הרמונים, ר"ל שהשרשרות דבוקים לראש הרמונים וגוף הרמונים תלויים למטה על הגולה התחתונה : (מלבי"ם)

יט' וְלִתְרֵת אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁ הָעֲמֻדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשֵׁן בְּאוֹלָם אַרְבַּע

אמות:

מצודת דוד מעשה שושן באולם. כי ציורי שבעת הענפים היו מקיפים סביב את חלק העליון מן הכותרת, אולם ממעל, רצה לומר: השטח הרואה את הכיפה הקרוי אולם, מעשה השטח הוא היה מעשה שושן. או רצה לומר: לאחר שהעמידו את העמודים באולם, עשו מנחושת מעשה שושן, וחברו על הכותרת כשהם באולם: ארבע אמות. מעשה השושן היתה בשטח ארבע אמות על הכותרת ממעל, כי העמודים היו ברוחב ארבע אמות כמו שנאמר למעלה, והכותרות בולטין מכל צד, והיו אם כן יותר מארבע אמות, אבל מעשה השושן היתה רק בשטח ארבע אמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון שושן. שם צמח, ועל שהוא תמיד בת ששת עליון, קרויה שושן: באולם. עיקר שם אולם הונח על כיפת התקרה, כן אמרו רבותינו ז"ל (עירובין קב א, רש"י ד"ה כיפי דארבא) (כ) הבטן. אמר דרך שאלה על חלל העמוד, וכן (יונה ב ג) מבטן שאול, ורוצה לומר: חלל עומק השאול : (מצודת ציון)

רלבי"ג וכותרות אשר על ראש העמודים. ר"ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והם האגנות העליונות ציור שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הציור היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודים ההם היו גבוהים על ראש הכותרות והיה בהם צורת פרחים ושושנים: (רלבי"ג)

מלבי"ם וכותרת אשר על ראש העמודים ר"ל עוד היה מצויר כותרת מעשה שושן באולם ר"ל שהיה שושן מצויר על כותל האולם במקום שהגיעו לשם ראשי העמודים היינו י"ח אמות בגובה הכותל של האולם והיה ארכו ורחבו וגבהו של הכותרת המצויר בכותל ד' אמות: (מלבי"ם)

כ וכתרת על-שני העמודים גם-ממעל מלעמת הבטן אשר לעבר (שבכה) השבכה והרמונים מאתים טרים סביב על הכתרת השנית:

רש"י גם ממעל מלעומת הבטן. שהוא לעצר השבכה, בסוף השבכה בסוליה, הוא צאמלע במקום הדבק (שעל השבכה) (לריד לומר: שהשבכה מדובקת בגולה אשר תחתיה: והרמונים מאתים. רמונים עשויין שתי טורים סביב, מחורזים בשלשלת, ומקיפין את השבכה: על הכותרת השנית. אף זה מקרא קלר, על האחת, וכן על השניה: (רש"י)

מצודת דוד וכתרת וגו'. בא לומר מאין היה השטח הזה, ואמר אל תחשוב שכתרי העמודים לא היו כי אם סביבות העמוד, ולא היו נעשים ככיפת כובע לכסות גם חלל העמוד ממעל, כי הכותרות ההם כסו גם ממעל מלעומת הבטן, שהוא חלל העמוד הפונה לעבר השבכה לצד מעלה, אם כן מזה בא השטח אשר היה עליו מעשה השושן : **והרמונים מאתים טורים**. רצה לומר : מספר הרמונים היו מאתים, חרוזים בשני טורים, ונתונים המה סביב על הכותרת, מאה בכל טור : **השנית**. כמו והשנית, רצה לומר : וכן היו מספר הרמונים לכותרת השנית : (מצודת דוד)

רלב"ג וכתרות על שני העמודים וגו'. הם הכותרות התחתונות ר"ל האגנים התחתונים המביטים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שבמה שהיה מהם מביט לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעמת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור רמונים, והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים, והנה הרמונים תלויים בשרשרות כמו שנזכר שם וידמה שהשרשרות שהיו שבעה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקם והיא היתה לעומת הבטן, הנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הרצון בו שיהיו מאתים טורים כי זה אינו כמו שזכרנו אך הרצון בזה שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר"ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב :

מלבי"ם וכתרת יבואר עפמ"ש בפסוק מ"א, וגולת הכתרת אשר על ראש העמודים שתיים והשבכות שתיים לכסות את שתי גולות הכתרת אשר על ראש העמודים. ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה הא' לכסות את שתי גולות הכתרת אשר על פני העמודים, ופי' כי הכתר נחלק לשתיים, וכל חלק נקרא גולה, שעז"א וגולות הכותרות שתיים ר"ל שתיים בכל עמוד החלק העליון שהיה ככובע על ראש העמוד ונקרא הגולה שעל ראש העמודים היה מכוסה בשבכה, והגולות התחתונות שנקראו גולות הכותרות שעל פני העמודים היו מכוסים בשני טורי רמונים, ועז"א בסוף מלכים וכתרת עליו נחושת וקומת הכתרת שלש אמות ושבכה, ורמונים על הכתרת סביב, ר"ל שחלק העליון היה שלש אמות והיה מכוסה בשבכה ועוד היו רמונים על הכותרת השנית, ועפ"ז בא כאן לבאר ענין הכותרת בפרטות והודיע בזה כמה דברים, **א.** וכתרת על שני העמודים ר"ל שהיה כותרת גם ממעל בל תחשוב שממעל היה החלל מגולה ושהכותרת העליונה לא היתה ככובע שלם ועז"א שהיתה הכותרת גם ממעל, **ב.** בא לבאר מהיכן התחילה כותרת הזאת שהיא הגולה העליונה, אמר שהתחיל מלעומת הבטן, צייר הכותרת בכלל כגוף שלם, והגולה העליונה היתה אחר שתי אמות של גובה הכותרת שהיה חצי אמה למטה מאמצע הכותרת, כערך הבטן

שהוא קצת למטה מחצי הגוף, כי הגולה התחתונה היה גובהה שתי אמות ואז התחילה הגולה העליונה שהיה גובהה שלש אמות ואמר **אשר לעבר השבכה** כי בצד זה היה השבכה שהיתה בחלק העליון, עוד באר כמה היו **רמונים** שהיו **מאתים** על כל עמוד והיו ארבע מאות לשתי העמודים כמ"ש לקמן, ושהיו **טורים** ר"ל שני טורים נמצא שהיו מאה רמונים בכל טור, שעז"א בד"ה **ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות** ר"ל מאה בכל שרשר, ושהיו **סביב** בארבע רוחות, וכשנחלק העיגול לד' רוחות היו כ"ד רמונים בכל רוח, וא' באמצע בין כל חלוקה וחלוקה, ועז"א שם **והיו הרמונים תשעה וששה רוחה** (פ"י לד' רוחות) **כל הרמונים מאה על השבכה סביב**, ושהיו **על הכתרת השנית** ר"ל על הכותרת התחתונה, כי העליונה היתה מכוסה בשבכה והתחתונה היתה מכוסת ברמונים (מלבי"ם):

כא וַיִּקְרָא אֶת-הָעַמֻּדִים לְאֵלֶם הַהֵיכָל וַיִּקְרָא אֶת-הָעַמֻּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ יְכִין וַיִּקְרָא אֶת-הָעַמֻּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ בְּעֵז:

מצודת דוד **לאולם ההיכל**. באולם שלפני ההיכל : **הימני**. אשר בפאת הדרומי : **יכין**. לסימן טוב שיכון הבית לעד : **השמאלי**. אשר בפאת הצפוני : **בועז**. היא מלה מורכבת 'בו עז' רצה לומר : בהבית הזה בקרבנות הנעשים בה, ימצא עוז וחוזק לישראל : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ויקם את העמודים לאולם ההיכל**. ר"ל שהקימו בו ולא היו נעשים, והנה קרא שם העמוד הימני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו העיר בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מענינם בספר ואלה שמות והוא ידוע כי הש"י שם בטבע בתקופות הארבע רושם להויות השפלות והתקופות השתים השמש בהם דרומי הם מכינות ההויות ובתקופות הנשארות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעולותיו וזה מבואר נגלה בצמחים כי הם יקחו רושם מאלו התקופות יותר ממה שיקחו מהם הב"ח ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים של ראש העמודים מעשה שושן והנה נבאר זה באור יותר בג"ה בזכרנו התועלות המגיעים מזה : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויקם** עתה מפרש הקמתם, שהקים אותם לפני האולם וסמוך לו, ושקרא לכ"א שם, והנה בשני העמודים רמז על שני ההנהגות שה' מנהיג את עולמו, ההנהגה הטבעיית הקבועה מששת ימי בראשית היא מיוחסת תמיד ליד שמאל ונקרא בועז, כי עוז ה' קבוע בו לא ישתנה לעולם, וההנהגה הנסייית שיעשה ה' לפי הצורך ולפי הכנת התחתונים קרא יכין כי זאת יכין תמיד לפי הרצון המתחדש כפי מעשה התחתונים בעלי הבחירה, וכבר בארו האלהיים כי הני תרי סמכי קשוט, הם שני הירכים נצח והוד, הימני משפיע והשמאלי מקבל, והם לעומת יסוד ומלכות, שהנהגה הנסייית מושפע מיסוד העולם שנקרא חי העולמים, ועז"א

(בפסוק ט"ו) שמונה עשרה אמה קומת העמוד האחד, ורמזו בקומה כי היסוד מושך מתפארת ישראל, תפארת גופא, שמרומז בחיי חוליות שבשדרה. שהיא הקומה הנשאה בקדש, וההנהגה הטבעיית נשפעת ממדת מלכות המקבלת, ששם י"ב צרופי הוי"ה, ואחריו י"ב גבולי אלכסון, והוא היס שעשה שלמה העומד על שנים עשר בקר, ועז"א (שם) וחוט שתיים עשרה אמה יסוב את העמוד השני, כי הוא הסובב מארבע רוחות (מלבי"ם):

כב ועל ראש העמודים מעשה שושן ותתם מלאכת העמודים:

כ"י ועל ראש העמודים מעשה שושן. חלי אמה זרחק כל אחד היה כותלו דק כשושן, ושאר העמוד עוביו ארבע אלצעות נבז, לכך לא נמנית אותה אמה זליקת העמודים זדזרי הימים, לפי שלא היתה שיה למלאכת העמוד: (כ"י)

מצודת דוד ועל ראש העמודים. רצה לומר : לאחר הקמת העמודים בהאולם, אז הניח מעשה השושן על ראש העמודים, והוא השטח הרואה כיפת האולם : ותתום וגו'. כי בעת הקמתה עדיין לא נשלמה המלאכה, עד אשר הניח עליהם מעשה השושן, וחברם אחר ההקמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותתום. ענין השלמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ועל ראש העמודים מעשה שושן, שכל עמוד בעצמו נעשה בראשו כמעשה שושן, וכבר כתבתי למעלה (פסוק טו) שאחרי שנעשו העמודים הקיש בקורנס ועשה מחצי האמה אורך אמה, וצייר ברדודו מעשה שושן בראשו, ועיי"כ תמה מלאכת העמודים כי כשהפרידם מן היציקה לא היו תמים עדיין כי היה חסר השושן, וכל עמוד היה חסר חצי אמה, כי שניהם לא היו רק חמש ושלשים אמה ועיי"כ שהקיש לעשות השושן היתה המלאכה תמימה (מלבי"ם):

כב ויעש את-הים מוצק עשר באמה משפתו עד-שפתו עגל | סביב וחמש באמה קומתו (וקוה) וקו שלשים באמה יסב אתו סביב:

כ"י עשר באמה משפתו עד שפתו. באמצעיתו, שכל רוחב כלי עגול, באמצעיתו הוא: קומתו. עומקו, וזדזרי הימים (ב ד ו) הוא אומר, שעשאו לרחיאת הכהנים לטבול בתוכו: וקו שלשים באמה. זה שאמרו כל שיש

בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחז טפה, הקיפו שלשים, ורחזו עשר, ומתוכו הוא מודל, (בערוזין יד א): (רפ"י)

מצודת דוד ויעש את הים. גיגית גדולה עשויה כדמות הים, ובדברי הימים (ב ד ו) נאמר שהיו הכהנים רוחצים שם לטבול מטומאתן. ואמרו רבותינו (ירושלמי יומא ג ח) : ז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים, ודרך בם בא המים, מן המעין : מוצק. ביציקה נעשה, לא בהקשת הקורנס : משפתו. משפת עבר זה, עד השפה שממולו : עגול סביב. בכל סביבו היה עגול : וקו שלשים. כי כל שיש ברחבו אחד, יש בהקיפו שלשה (ראה עירוזין נו ב) : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש את הים מוצק וגו'. הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו לומר שרגלי הבקרים היו מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם, והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו, והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שלישיית אמה ויהיה הקיפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושלישית אמה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש את הים עשר אמה משפתו עד שפתו היינו מבפנים שחללו היה עשר אמות, וכן הקו שלשים יסוב אותו מבפנים : (מלבי"ם)

לנד ופקעים מתחת לשפתו | סביב סבבים אתו עשר באמה מקפים את-הים סביב שני טורים הפקעים יצקים ביצקתו:

רפ"י ופקעים. ולורת זיעין, תרגם יונתן: מתחת לשפתו. בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות, כך שנינו בגמרא דעירוזין (סם עמוד ב): שלש תחתונות מרובעות, ושתיים עליונות עגולות, ואי אפשר לו להכיל אלפים בת, שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים, אלא בענין זה כמו שפירסו רבותינו בעירוזין, עליונות מרובעות והתחתונות עגולות, אי אפשר לומר, דכי כתיב שפתו עגול סביב, לכך הוא אומר: בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב, שבמקום ריבועו (הקיפו) ארבעים אמה, עשר אמה לכל רוח, אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים

הפקעים ילוקים זילקתו. הכל מולק יחד, לל סחזר לו לת הפקעים אחר זילקתן על ידי מסמרות או על ידי דזק, סקורין סולדר"ל זלע"ז: (קס"ז)

מצודת דוד מתחת לשפתו. רוצה לומר : בשלש אמות התחתונות, כי שתי האמות עליונות היו עגולות, ושלש התחתונות היו מרובעות, כן אמרו רבותינו ז"ל בעירובין (יד ב). והפקעים ההם היו במקום רבועו, וזה שנאמר עשר באמה מקיפים וכו', ורצה לומר : ארבע הפאות שבכל אחת עשר אמות, היו הפקעים מקיפים וכו' : שני טורים הפקעים וגו'. הפקעים היו שני טורים, והיו נצוקים עם יציקת היס ביחד, לא בפני עצמם וחברם אחר זה אל היס : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופקעים. דמות פקועות שדה, והוא שם פרי מה, ובדברי הימים (ב ד ג) נאמר : ובקרים, כי עשו בהם צורות ראשי בקרים : (מצודת ציון)

רלב"ג ופקעים מתחת לשפתו סביב. הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שיהיו מהם בכל ההקיף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו יצוקים ביציקת היס לא שיהיו שם מסובכים אחר כן אך בהתכה היס נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקריי הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שוד יצאו המים מפיו והנה אמרו רבותי ז"ל שלא היה היס עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת והבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש @ אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו ששערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם ששת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה היה העגול אמה מהאמות הנזכרים כי הם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שבגובה היס כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמונים אמה ולזה יחוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכונה שהיתה מרובעת והיה בראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב ואמרו ז"ל ששלש אמות התחתונות היה בהם היס מרובע ובשתי אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב ובזה יאות יותר מה שזכר מצורות הבקר שהיה היס מונח עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח :

מלבי"ם ופקעים ת"י כצורת בצים ובד"ה כתיב ובקרים שעל הבצים הכולטות היה חקוק כדמות בקר, עשר באמה יל"פ שבכל אמה היה עשר פקעים, וחז"ל היו מפרשים שעל כל עשר אמות היו פקעים, ואמרו חז"ל (בירושלמי דעירובין ובבלי שם) ששלש אמות התחתונות היו מרובעות ושתיים העליונות היו עגולות שא"א שיחזיק אלפים בת רק בענין זה, והיה שטח המרובע מבחוץ, בכל צד י' אמות ושני טפחים, והפקעים נמשכו על

הי' אמות, והטפח מכאן ומכאן של עובי הדופן נשאר חלק, והיו הפקעים שני טורים כי גם בשפתו העליונה העגולה היו פקעים, בשלש ההרחקים, והיה הפסק בין כל הרחק לערך חמשה טפחים פחות מעט, כי העגול מבחוץ היה מחזיק נוסף על השלשים אמה ששה טפחים של היקף עובי הדפנות שהיו משפתו אל שפתו עשר אמות ושני טפחים, ועוד שביעית של האלכסון, הנוסף על ההיקף כפי כללי ההנדסה שהוא לערך ח' טפחים וחצי (מלבי"ם):

לכה עומד על-שני עשר בקר שלשה פנים | צפונה ושלשה פנים | ימה ושלשה | פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל-אחריהם
ביתה:

רס"י וכל אחוריהם. של זקרים הללו: ביתה. אל תחת הים היו אחוריהם פונים [שלשה] (שנים) שלפון לקראת שדרום, ושל מזרח כנגד של מערב: (רס"י)

מצודת דוד עומד. הים הזה היה עומד על י"ב בקר, עשויות מנחשת : פונים. את פניהם : והים עליהם. לתוספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם. אחורי הבקר היו לצד פנים, אחוריו של זה מול אחוריו של זה : (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה היו פני הבקר בחוץ נראים ואחוריהם היו נסתרים תחת הים : (רלבי"ג)

לכו ועביו טפח וישפתו כמעשה שפת-כוס פרח שושן אלפים בת יכיל: (פ)

רס"י ועביו טפח. סוליו ודופנותיו, אלא שאלל פיו היה דק ומרוקע ומרודד, כמעשה שפת כוס שקותין זו, ומלוייר פרח וסוסן: אלפים בת. שפת אלפים סאים, שהבת שלש סאין, שנאמר (יחזקאל מה יא): האיפה והבת תוכן אחד להם. נמלאו חמשים ומאה מקוה טהרה, הארבעים מאות, מאה מקוואות, והעשרים מאות, חמשים מקוואות (עירוזין שם). ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששיערו חכמים אמה על אמה צרום שלש אמות למקוה, תמלאנה כן, שלש אמות מרובעות, מאה מקוואות, ושתיים העגולות, חמשים מקוואות, שהמרובע יתר על העיגול רביעית. וצדברי הימים (ב ד

ה) כתיב: בתים שלשת אלפים יכיל, ופירשן רבותינו (ס) צמדת היבן, שהגודש היה שלש צבית הקיבול: (כ"ז)

מצודת דוד ועביו. שוליו ודפנותיו : **ושפתו.** שפת הים ממעל, היה מעשה דק ומרודד, כמעשה שפת כוס המצוייר מפרח ושושן : **אלפים בת יכיל.** הים היה מחזיק אלפים בת, והם מאה וחמשים מקוה טהרה, שבכל אחת מ' סאה, ובדברי הימים (ב ד ה) נאמר : בתים שלשת אלפים, ואמרו רבותינו (עירובין שם) : ז"ל אלפים בלח, הם שלשת אלפים ביבש, עם הגודש שהוא בשעור מחצית בית הקבול : (מצודת דוד)

מצודת ציון בת. שם מדת הלח, ובה שלש סאין : **יכיל.** יחזיק, כמו (לקמן ח סד) קטן מהכיל : (מצודת ציון)

רלבי"ג ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן. שמצוייר בו פרח, והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז"ל שאשר נזכר בזה המקום הוא בלח אך ביבש יחזיר יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש הים מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק הים וזה אפסד כשהיה הדבר הנגדש עולה על הים שיעור רב :

מלבי"ם אלפים בת יכיל ובד"ה אמר **בתים שלשת אלפים** ופי' חז"ל אלפים בלח שהם שלשת אלפים ביבש, ובאמת הבת הוא מדת הלח, אך בימי עזרא כותב סי' ד"ה, נקטן מדת הבת שליש, כמו שנגדל מדת המשקל, ונעשה מן מחצית השקל שליש שקל כמ"ש (נחמיה י' ל"ג) והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה, כמ"ש (עמוס ה' ח') להקטין איפה ולהגדיל שקל, שלכן נבא יחזקאל שלעתיד תשוב מדת השקל והבת לכמו שהיתה בימי קדם כמ"ש (מ"ה י"א) האיפה והבת תוכן אחד יהיה וכו' והשקל עשרים גרה, ועשו מדת הלח במדה שהיתה אצל הקדמונים מדת היבש, שהיתה פחות שליש כי הגודש מחזיק שליש. וכותב סי' עזרא עשה החשבון לפי מדת זמנו וש"ר קרוב לזה בשו"ת הרשב"ץ :

כז ויעש את-המלכות עשר נחשת ארבע באמה ארך המכונה האחת וארבע באמה רחבה ושלש באמה קומתה:

כ"י ושלש באמה קומתה. של מכונה לצד קומת האופן (פירוש: חוץ מן הכן גופה, יד האופן היא האופן) שהיא יושבת עליו, אמה וחצי אמה, וגובה המכונה אמה וחצי (ארבע באמה אורך וגו') האמה גובה היתה מרובעת,

חבל חצי האמה היתה עגולה, שנאמר (פסוק לה): וזראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב: (רש"י)

מצודת דוד המכונות. הם כני הכיורות, ובכל מכונה היה תחוב עוד כן, ובו היה מושב הכיור, כמפורש בענין: **קומתה.** קומת המכונה עם הכן התחוב בה: (מצודת דוד)

מצודת ציון המכונות. רוצה לומר: בסיס ומקום מושב: (מצודת ציון)

רלב"ג ויעש את המכונות. הנה היו המכונות משמשות להיות מושב הכיור והכיורים היו לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בה כמו שנזכר בספר ד"ה וזכר שכבר היה ארך המכונה בחללה ד' אמות וככה רחבה ואולם קומרה היה ג' אמות: (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש את המכונות, במצות הכיור היה לעשות לו כן ומכון שישב עליו כמ"ש ועשית כיור נחושת וכנו נחושת, ואחר ששלמה עשה י' כיורות עשה להם עשרה מכונות: (מלבי"ם)

כח וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכֹנָה מְסֻגֶּרֶת לָהֶם וּמְסֻגֶּרֶת בֵּין הַשְּׁלָבִים:

רש"י מסגרת להם. ראיתי במשנה ארבעים ותשע מדות, המסגרות כמין טבלאות: מסגרות להם. המסגרות מיד אופן ליד אופן, ויד אופן, הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב, וקרוי איישי"ל בלע"ז. וארבע האופנים במכונה, מסגרות מכאן ומסגרות מכאן, מארבע אדדין, ובין זו לזו ארבע אמות רוחב, ומלמעלה 'סרנים', כמו 'נסרים', מול המסגרות, והשלבים מן התחתונה לעליונה: ומסגרות. אחרות: בין השלבים. כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר, שאינן עגולים אלא בולט, לאור בהם אריות וכרוזים. ואומר אני, שהשלבים הללו כעין שליות סולם, כמין מקלות נחושת זקופין על המסגרות התחתונה, כשנים ושלשה בין מקל למקל, מסגרות קבועות משליבה לשליבה. ויונתן תרגם: שלביא: (רש"י)

מצודת דוד מסגרות להם. בתחתיות כל מכונה אצל שוליו, היה מחיצה נמוכה, מקפת וסוגרת את המכונה מכל ארבעת הפאות: **ומסגרות בין השלבים.** לקומת המכונה עמדו כעין שליבי סולם עשויים מנחושת, ובראשיהם היו נכפפים זה מול זה, להיות לגג על המכונה, עשויה ככיפת קובע. ולמטה בענין קרויה 'כותרת', לרוחב השליבות ההם עשו כעין

לבזבזין, סוגרות ומסבבות ארבעת הפאות סביב, לחבר את השליבות זה לזה (מצודת : (מצודת דוד)

מצודת ציון השלבים. כעין יתדות, וכן (שמות כו יז) שתי ידות לקרש האחד משלבות : (מצודת ציון)

רלב"ג וזה מעשה המכונה. אחשוב שהמסגרות הם באופן המסגרת אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הנראי בעיני שהיו מתחת המכונות ארבעת אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר"ל כמעשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת נצבים עליהם ובארבעת קצוותיהם היו כתפות מחוברות בהם אלו הנסרים כדרך שיעשו האומנים בארגזים שהם עושים כתפות בד' זוויות הארגז יחוברו בהם הנסרים מקצה אל קצה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור והבולט מהכתפות היה מבפנים אך מבחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עושה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מרקעים ויוצאים מלוחות שהיו בגובה ושטחם נכחיי לשטח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגובי ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורות אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות שהיו מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות משם והנה על השלבים האלו היה מלמעלה כן הכיור ר"ל מושבו והמסגרת העליונה היתה סוגרת ומקיימת הכיור שם והיא הנקראת כותרת והנה כן הכיור היה גבהו אמה וחצי האמה והאמה התחתונה היתה עולה ברבוע וחצי האמה העליונה היתה עגולה ושם היה נכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל הכתפות הנזכרות היה עומד ועל השלבים העליונים ואחשוב שכן הכיור היה לו מתחת לוח א' ממנו ישימהו כלי שלם בעל בית קבול : **ביאור המלות מסגרות להם ומסגרות בין השלבים.** ר"ל שהיו להם מסגרות מלמעלה להשים בהם כן הכיור והיו מסגרות אחרות בן השלבים ההם שהם כמו מעלות סלם יוצאים מהלוחות המחברים ברבוע : (רלב"ג)

מלבי"ם וזה מעשה המכונה, בציר ענין המכונות ומלאכתם הלכו המפי נבוכים ולא מצאו בו כל אנשי חיל ידיהם, ולכן לקחתי לי דרך אחר מתישב כפי לשון הכתובים, הנה בפסוק ל"ח אמר, ארבעים בת יכיל הכיור האחד ארבע באמה הכיור האחד, וא"א לומר שהיו ארבע אמות בארכו ורחבו, שא"כ לא היה גבהו מחזיק אף אמה אחת לפי החשבון דשיעור מקוה הוא אמה על אמה ברום ג' אמות, והכיור היה ארבעים בת שהם ג' מקואות, וזה א"א, וע"כ דשיעור זה בגובה, שקומת הכיור היה ד' אמות, ולפי"ז אם היה כולו עגול, היה מחזיק בחללו אמה וחצי ורביע על אמה וחצי ורביע שתחת שבמרובע היה די בג' אמות באה האמה הרביעית להשלים מה שמרובע יותר על העיגול רביע, ולפי מה שאפרש

שאמה וחצי התחתונות של הכיור היו מרובעים צ"ל שהיה אמה וחצי ורביע על אמה וחצי ורביע מבחוץ והיה צריך להשלים מה שחסר ע"י עובי הדפנות, עכ"פ לא היה ארך ורחב הכיור יותר מאמה וחצי ורביע והמכונה היה ארכה ורחבה ד' אמות והיתה עודפת על הכיור, והיה בה שתי חלוקות, **א.** חצונית המכונה שהיתה ד' על ד', **ב.** פנימית המכונה מקום מושב הכיור, ששם היה כן ובסיס וכן היה שם מסגרת המקיף את הכיור שזה היה אמה וג' רביעי אמה על אמה וג' רביעי אמה והודיע שהיו בה שני מיני מסגרות (כמו מסגרת טופח סביב שהם לוחות ולבזבזין הסוגרים סביב), **א.** המסגרות שהיו בפנים במקום מושב הכיור, ועז"א **מסגרות להם** היינו להמכונות עצמם בפנימיותם שהיו המסגרות בשביל הכיורות, **ב.** **ומסגרות בין השלבים**, שחצוניות המכונה היה מוקף שלבים שהם קנים ארוגים משולבים זה בזה כעין סורג, ובין הקנים וכן סביבם היו מסגרות לוחות עבים שאליהם חוברו השלבים: (מלבי"ם)

{כט} **ועל-המסגרות אשר | בין השלבים אריות | בקר וכרובים ועל- השלבים כן ממעל ומתחת לאריות ולבקר ליות מעשה מורד:**

רפ"י ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מלווירות לורות אריות, לורות בקרים וכרובים: ועל השלבים כן. בסיס, להוסיב הכיור עליו, מלמעלה למסגרת אשר על ראשם: ומתחת לאריות ולבקר. המרוקמין על המסגרות שבין השלבים: ליות מעשה מורד. ליות, כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד. מרודדון, כמין רידוד טס דק, ואין בולטין בעצו, ולא חקוקים בשיקוע. ויונתן תרגם: ליות מעשה מורד, מדבק עובד כבוס, שולדור"ש בלע"ז: (רפ"י)

מצודת דוד **אריות.** היו מצויר אריות וגוי' : **ועל השלבים כן ממעל.** כי בגג המכונה הנעשה מן השלבים, הניחו באמצעיתו נקב עגול ברוחב אמה וחצי, וסבבו הנקב ההיא במחיצה עולה כלפי מעלה ברום חצי אמה, הקרויה בענין פי 'הכותרת', ובהמחיצה ההיא תחבו הכן העליון, ונמצא יושב הוא ממעל להשלבים, העולים ונכפפים עד המחיצה ההיא : **ומתחת לאריות.** מתחת ציורי האריות והבקר הנעשים בהמסגרת : **ליות מעשה מורד.** ועשוי מעשה רדידה, בהקשת הקורנס, לא ביציקה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כן.** בסיס : **ליות.** ענין חיבור, כמו (בראשית כט לד) ילוה אישי : **מורד.** מלשון רדידה ושטיחה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ועל המסגרות אשר בין השלבים.** ר"ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר"ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר

וצורות כרובים : **ועל השלבים כן ממעל**. ר"ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ד"ל השלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפי' יהיה שב אמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או קצר הלשון ורצה בזה הכרובי' והאריות והבקר והנה הרצון באמי' לויות מחוברות מענין לוית חן ילוה אישי אלי והרצון באמי' מעשה מורד מעשה רקוע : (רלב"ג)

מלבי"ם ועל המסגרות הנה המסגרות הפנימיות שסביב הכיור לא היו מפותחים לנוי כי היו מבפנים, אבל על המסגרות אשר בין השלבים שהם המסגרות החזונית היו מפותחים צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים לנוי ותפארת, **ועל השלבים כן ממעל** וכן היו הצורות האלה מפותחים על השלבים עצמם שהם הקנים הארוגים כמין סורג, והיו הצורות דבוקים בממעל, ומפרש במה נדבקו הצורות אל הקנים, אמר **שתחת לאריות ולבקר** (וה"ה לכרובים) ליות היו טסים מחוברים שאל הטסים נדבקו הצורות, והיה **מעשה מורד** ר"ל לא מותכים רק מרודדים בקורנס, והטסים עם הצורות שעליהם נדבקו במסמרות אל השלבים (ולויות מענין חיבור כמו הפעם ילוה אישי אלי) : (מלבי"ם)

לז' וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני נחשת וארבעה פעמתי' קתפת להם מתחת לכיר הקתפת יצקות מעבר איש ליות :

רס"י וארבעה אופני. שנים לפניו ושנים לאחריה, כדרך העגלות הגדולות: וסרני נחשת. יונתן תרגם: ונסרין דנחש. הם הנסרים העליונים מול המסגרות: סרני. כמו נסרים: וארבע פעמותיו. של כן שעליהם: כתפות להם. בזלמות למעלה מן הנסרים בזויות הכן. ותחת הכיור היושב על הכן, היו הכתפות יזוקות. (נסרים אחרים ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יזלחות ביזיקה אחת, והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכה של כן): מעבר איש ליות. מלד כל אחד מן הכתפות, היה לויות של זכר ונקבה מזויירות. מעבר איש, כמו איש אל אחיו האמורים בכרובים (שמות כה כ: (רס"י)

מצודת דוד וארבעה אופני. ב' לפניו ב' לאחר, כאלו ישאו אותה : **וסרני נחשת**. שולי המכונה עשוי מנסרים ולוחות של נחושת : **וארבעה פעמותיו**. על הכן יאמר, שהיה נטפל על המכונה ותחוב בו, ובו היו הכתפות להחזיק את הכיור התחוב בו, לבל יפול אל חללו יותר מהנרצה,

אבל המכונה עצמה לא היה צריך לכתפות, לבל יפול הכן לחלל המכונה יותר מן הנרצה, כי הכן היה בתחתיתו עגול, לתחבו בהמחיצה העגולה הקרויה פי הכותרת, היוצאת מן המכונה, ועליונית הכן היה מרובע, ולא היה יכול אם כן ליפול לחלל המכונה יותר מהנרצה, כי קרנות הריבוע העמידו על מקומו, אבל הכיור יכול היה ליפול לחלל הכן יותר מהנרצה, כי לא היה בו להעמיד עצמו על מקומו, לזה עשו בד' זוויות הכן כעין כתפות, יורדות עד מתחת להכיור, להחזיקו לבל יפול למטה : **הכתפות יצוקות**. מעשה יציקה היו, ולא בהקשת הקורנס : **מעבר איש ליות**. מצד כל אחד מן הכתפות, במקום הנגלה לעומת מחברתו, היה מצוייר זכר ונקבה חבורים יחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון וסרני. לוחות, והוא הפוך מן נסרי, וכמו כבש כשב : **פעמותיו**. זוויותיו, כמו (שמות כה יב) על ארבע פעמותיו : **כתפת**. יקראו כן על כי יסבלו הכיור, ככתף הסובל משא : **לכיור**. עשוי כעין דוד גדול : (מצודת ציון)

רלבי"ג וד' אופני נחשת. ר"ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולד' זוויות המחובר מהנסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל א' מהנסרים היו מחוברות בעצמותם : (רלבי"ג)

מלבי"ם וארבעה אופני נחושת למכונה האחת, לכל מכונה היו ארבעה אופנים שנים בכל צד, **וסרני נחושת** גם היה למכונה נסרים של נחושת בתחתיתה שהיו כמו רצפה להמכונה, והנסר היה ד' אמות על ד' אמות, **וארבעה פעמותיו כתפות להם** בארבע זוויות של הסרנים היה להם כתפות בולטות למעלה, והנה היו שני מיני כתפות, **א**. הכתפות שהיו עולות מן הסרנים בקצות החלוקה החצונה של המכונה שהיו מקיפים את המכונה מבחוץ והיו ד' על ד', **ב**. הכתפות שהיו עולות מן הסרנים סביב החלוקה הפנימית של המכונה שעליהם מקום מושב הכיור והיה ארכם ורחבם כשעור המקום המוכן על מושב הכיור מתחתיתו, והיה הבדל ביניהם שהכתפות הפנימיות היו יצוקות, ועז"א **מתחת הכיור הכתפות יצוקות** דהיינו שהיו יצוקות עם הסרנים בעת יציקתם, אבל **מעבר איש ליות** ר"ל הכתפות החיצוניות שהיה **מעבר איש** ר"ל מעבר החיצון של כל **איש** ר"ל של כל מכונה היו **ליות** מחוברות אל הסרנים על ידי חיבור אחר כך ולא הוצקו עמהם, כי הכתפות הללו היו עשויים להסגר ולהפתח בעת שנצרכו ליכנס תוך המכונה עד מקום הכיור להכניס שם את הכיור כמו שיתבאר ולכן היה מוכרח שיהיו מחוברים על ידי חיבור : (מלבי"ם)

לא ופיהו מבית לפתרת ומעלה באמה ופיה עגל מעשה-כן אמה ופיה האמה וגם-על-פיה מקלעות ומסגרתיהם מרבעות לא עגלות:

רס"י ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. פיהו של כן, יולא מתוך פיהו של כותרת, ועולה למעלה אמה גובה, והכותרת היא הגג המכונה עשוי כמין כובע משופע מכל לדיו, ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול, וסביב אותו נקב כמין היקף מחילה, חצי אמה גובה סביב, וכך מפורש למטה (פסוק לה) בענין, שנאמר: ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. והוא קרוי 'פי הכותרת', והכן מונח על אותו היקף, וקולי הכן תחובין בתוך פי ההיקף, ולמעלה הימנו הוא זולט אמה, וזהו שאמר כאן: ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן. ופיה של כותרת עגול, דוגמת כן העגול: אמה וחצי האמה. רחבה בעגול: וגם על פיה מקלעות. אורת פרחים: (רס"י)

מצודת דוד ופיהו. פה הכן, עלה אמה למעלה מבית הכותרת, היא המחיצה העגולה היוצאת מנקב הכותרת, כי קומת המחיצה ההיא היתה חצי האמה, וקומת הכן היה אמה וחצי, ובתחתיתו היה עגול חצי האמה, והיה תחוב במחיצת נקב הכותרת, והאמה העליונה היתה מרובעת, ועלתה למעלה מבית לכותרת: **ופיה**. היא בית הכותרת שהיא המחיצה, העגולה העולה מנקב הכותרת: **עגול**. היה עגול כמעשה תחתית הכן, להיות נוח לתחוב בו את הכן: **אמה וחצי, האמה**. משפת המחיצה מזה, עד השפה שממולו, היה אמה וחצי האמה, וכמדת נקב הכותרת: **וגם על פיה**. על מחיצת נקב הכותרת, עשו ציורים: **ומסגרותיהם**. מסגרי המכונות אשר היו בין השלבים, היו מרובעות בכל אורכן, ולא נמצא בהם מקומות עגולות: (מצודת דוד)

רלב"ג ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ר"ל שפי הכיור היה עולה אמה בגובה מלפנים מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין הכיור ומלמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעשי כן הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד שלמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שזכר אחר זה וגם על הים מקלעות ר"ל שעל שפתה היו ציורים ר"ל על שפת הכותרות והיא המסגרת העליונה ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות ר"ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואע"פ שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו: (רלב"ג)

מלבי"ם ופיהו, עתה יתחיל לספר מן החלוקה הפנימית ששם היה מושב הכיור באיזה אופן היה, הנה קומת הכיור היה ד' אמות (כנ"ל פכ"ח) וקומת המכונה היה ג' אמות (כנ"ל) ויתבאר עוד (בפסוק ל"ה) שהיה עוד על ראש המכונה קומה עגול סביב במקום מושב הכיור שהיה קומתו חצי האמה וזה נקרא בכאן כותרת, ואמר בכאן שפיהו היינו פה הכיור יצא מבית לכותרת ומעלה באמה ר"ל כאשר הכניסו הכיור בכנו יצא ממנו

אמה של גובה הכיור למעלה מן הכותרת, והכותרת היה קומתו חצי האמה, נשאר מן הכיור בתוך המכונה עצמה שתי אמות ומחצה, ואחר שגובה המכונה עצמה חוץ מן הכותרת היה ג' אמות, מבואר שגובה הכתפות שיצאו מן הסרנים תחת הכיור שעליהם עמד הכיור כנ"ל בפסוק הקודם היה חצי האמה, **ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה** פיה היינו פי המכונה מקום שהיה פתוח מלמעלה לקבל את הכיור היה עגול אמה וחצי האמה לקבל את הכיור שהיה שתי אמות וחצי ממנו עגול ואמה וחצי היה מרובע, וכיון שאמה אחת מן העגול יצא לחוץ מן המכונה נשאר במכונה אמה וחצי של הכיור עגול והיה צריך שפי המכונה אחר שהיה **מעשה כן ומכון להכיור** שיהיה עגול אמה וחצי האמה שהוא החצי אמה של הכותרת שעלה על המכונה ואמה בתוך המכונה **וגם על פיה מקלעות** על פי המכונה שיצא לחוץ חצי האמה כמין כותרת היו קלועים ציורים לנוי ולתפארת **ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות** אחר אמה וחצי העיגול הנ"ל שהתחיל הכיור להיות מרובע אמה וחצי, היה הכן שסביבו הסוגר אותו מסגרות מרובעות ולא עגולות כי היה מכוון למדת הכיור, (ומבואר שבצד הכן הפנימי, בין העגול ובין המרובע היה כמין פתח שנפתח ונסגר להכניס שם הכיור ולהוציאו בעת הצורך : (מלבי"ם)

לב **וארבעת האופנים למתחת למסגרות וידות האופנים במכונה**
וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה:

כ"י **וארבעת האופנים למתחת למסגרות.** שהמסגרות מיד אופן ליד אופן, כמו שפירשתי: **וידות האופנים.** הוא עץ התחוב באופנים, וקורין איש"ל: **במכונה.** לבוקים מלוקים במכונה ביניקה אחת: (כ"י)

מצודת דוד **וארבעת האופנים.** רצה לומר : נקבי ארבעת אופני המכונה, והם המקומות אשר הידות תחובות בהם, הנקבים ההם היו מול תחת המסגרות, והיא המחיצה הנמוכה בתחתיות המכונה אצל שוליו, כי שם היו קבועים הידות, ולמולם היו נקבי האופנים, וכדרך אופני המרכבה : **וידות האופנים.** הידות התחובות בנקבי האופנים ומתגלגלים עליהם, הם היו קבועים בהמכונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וידות.** הם הנתחבים בנקבי האופנים, ובהם יתגלגלו : (מצודת ציון)

לב"ג **וארבעת האופנים למתחת למסגרות.** ר"ל שארבעת אופנים היו מתחת לכל המסגרות : **וידות האופנים במכונה.** הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו לבוקים במכונה ממנה היו יוצאים : **וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה.** אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מן

מלבי"ם וארבעת האופנים למתחת למסגרות האופנים לא היו קבועים בצד של חוץ למכונה, רק היו קבועים בצד פנים של דופני המכונה החצונית, כי בין החלוקה החצונית ובין החלוקה הפנימית של המכונה היה יותר מאמה פנוי מכל צד ושם עמדו האופנים, והיו מכוונים נגד תחת המסגרות של החלוקה הפנימית שהמסגרות היו למעלה מן האופנים, וזה יתבאר בפרטות אחר זה, **וידות האופנים במכונה** העץ או הברזל התקוע בחלל האופן הקטן שעליו יתגלגל האופן נקרא יד האופן ויד האופן הזה היה מצוק במכונה שבתחתית דופן המכונה מבפנים היה בולט ברזל ארוך שנצוק מן המכונה עצמה שעליו תקעו את האופן, **וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה**, ואחר שתקעו את האופן בברזל היוצא מן תחתית המכונה היתה המכונה גבוהה מן הארץ כשיעור חצי האופן בקרוב והמכונה עמדה על האופנים כדוגמת העגלה והמרכבה שנשאת ע"ג האופנים ותלויה עליהם, וכבר התבאר בפסוק ל"א שהמסגרות של המכונה הפנימית שהיו סביב הכיור התחילו חצי אמה למעלה מרצפת המכונה כי בחצי אמה היו הכתפות שעליהם עמד הכיור, מבואר שארבע האופנים היו תחת המסגרות (מלבי"ם):

לג וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפְנִים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפֵן הַמְרַכְבָּה יְדוֹתָם וְגִבֵּיהֶם וְחֲשֻקֵיהֶם וְחֲשֻרֵיהֶם הַכֹּל מוֹצֵק:

רס"י כמעשה אופן המרכבה. תרגם יונתן: כעובד גלגלי מרכבה, אופן בתוך האופן פתי וערב, כמו שאמר ביחזקאל (א טז) במרכבה גבוה: ידותם. אייסי"ל: וגביהם. זוייל"ץ זלע"ז, הם הנקבים: וחשוקיהם. הם עגולים סביב, שהוא קישורין: וחשוריהם. זרועות האופנים, התחזים מגביהם לחשוקיהם, שקורין ריי"ץ זלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד כמעשה אופן המרכבה. כתמונת אופנים העשויים במרכבה : **הכל מוצק**. ביציקה נעשו ולא בהקשת הקורנס : (מצודת דוד)

מצודת ציון וגביהם. הם אמצעית האופנים, אשר בהם הנקבים, וקרוי גב, כי כששוכב האופן בארץ, המקום הזה הוא הגבוה מכל האופן : **וחשוקיהם**. הם העגולים הגדולים סביבות האופנים, החוגרים זרועות האופן, כמו (שם כז יא) וחשוקיהם כסף, שהוא ענין חגורה : **וחשוריהם**. הם זרועות האופן, הקושרים העיגול הגדול לאמצעית האופן שבו הנקב, כמו (שמואל ב כב יב) חשרת מים, שהוא ענין קשירה : (מצודת ציון)

רלב"ג ידותם וגביהם וחשוקיהם וקשוריהם. הנה ידותם הם הידות

שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות ובאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה וכל זה היה מוצק מחובר בהתכה לא במלאכה : **המכונה כתפיה**. ר"ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם סרני הנחשת חבור מלאכותי אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה : (רלב"ג)

מלבי"ם ומעשה האופנים, עתה יבאר צורת האופנים שהיו דומים כמעשה אופן המרכבה שבאופן של מרכבה ימצא ד' דברים, **א**. ידותם שהוא העץ או הברזל התקוע בחלל האופן הקטן האמצעי שעליו יתגלגל הגלגל, **ב**. גביהם הוא האופן הקטן עצמו שהוא מתגלגל על גב היד, **ג**. חשקיהם הוא הגלגל הגדול החצון שהוא הסובב על הארץ, **ד**. חשוריהם שהם הקנים שמחברים האופן הקטן הפנימי עם האופן החצון, אמר שכל אלה היה מוצק נתכים ביחד, הידות היו מוצקים עם דופן המכונה, והג' האחרים הוצקו ביחד והיו מקשה אחד : (מלבי"ם)

לד וארבע כתפות אל ארבע פנות המכנה האחת מן-המכנה כתפיה:

רס"י וארבע כתפות. כמו שפירשתי למעלה, וארבע פעמותיו כתפות להם, ולא שנאון כאן אלא לומר ומן המכונה כתפיה: (רס"י)

מצודת דוד וארבע כתפות. רצה לומר : ארבעת הכתפות האמור למעלה, אשר היו בארבע פנות הכן שעל המכונה, הנה הכתפות ההם יצאו ממנו, כי ביציקה אחת יצקם, ולא יצקם בפני עצמם וחברם אחד זה אל הכן : (מצודת דוד)

מצודת ציון פנות. זוויות : (מצודת ציון)

מלבי"ם וארבע כתפות כבר אמר (למעלה פסוק ל') שהסרנים היו להם כתפות בארבע פעמותם ולא היו מוצקים עמהם רק נתחברו על ידי חבור, הודיע בכאן שבכ"ז בארבע פנות המכונה על קרני הזוויות היו להם כתפות מוצקים מן המכונה עצמה לא מחוברים על ידי דיבוק, כי מה שבארבע פעמותם לא היו מוצקים היה כדי שיוכלו להסגר ולהפתח בעת יצטרך ליכנס תוך המכונה, וזה לא שייך בהפנות : (מלבי"ם)

לה ובראש המכונה חצי האמה קומה עגל | סביב ועל ראש המכונה ידיתה ומסגרתיה ממנה:

רס"י חצי האמה קומה עגול. היא מחיכה, כמו שפירשתי למעלה, שהיא סביב הנקב והאמה מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה. הם סרני הנחשת האמורים למעלה: ומסגרותיה ממנה. מסגרות התחתונות הולקו עמה, ולא שחיברן לאחר כן: (רס"י)

מצודת דוד ובראש המכונה. בא לומר שהמחיצה העגולה שהיתה בראש המכונה סביב הנקב, היתה קומתה חצי האמה, והיה עגול מסביב בכל קומתה: ועל ראש המכונה ידותיה. הידות היו מונחות ודבוקות על ראש המכונה, ומשם היו נמשכין ויורדין בעברי המכונה כלפי מטה, עד אשר באו מתחת המסגרות, היא המחיצה הנמוכה, ומשם נתארכו להלן מן המכונה אילך ואילך, והיו נתחבות בנקבי האופנים: ומסגרותיה ממנה. מסגרות המכונה היו ממנה, רוצה לומר: מוצק עמה, ולא שנעשה לבד וחבר במלאכה: (מצודת דוד)

רלבי"ג ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב. ר"ל שהכך שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם וידותיה והם השלבים ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה ולא היה מחובר בדרך מלאכה: (רלבי"ג)

מלבי"ם ובראש המכונה, המכונה היתה מכוסה למעלה ובאמצעית המכונה במקום שהיה פתוח לקבל את הכיור (כמו שהתבאר פסוק ל"א) שם היה כותרת סביב החלל שהוא פה המכונה והיה קומתו חצי האמה והיה עגול סביב, ועל ראש המכונה שהיה מקורה ומכוסה במסגרות היו שם ידות והיו כולם מן המכונה מוצקים עמה: (מלבי"ם)

גלו ויפתח על-הלחת ידותיה ועל (ומסגרתיה) מסגרותיה פרוכים אריות ותמרת פמער-איש וליזות סביב:

רס"י ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה. התחתונות על שניהם, פתח וחקק כרובים אריות (ותימרות ספרים אחרים אינן): כמעט איש ולויות. פתח סביב כזכר ונקבה החזוקים בזרועותיהן, כן פירשו רבותינו (יומא נד א): כמעט. לשון אחיזה ודיבוק, כזכר המעורה בנקבה, ופירושן: איש ולויותו. ולפי משמעותו 'לויות' לשון 'דיבוק', שולדור"א בלע"ז, כמו לויות היו שם, עשויות כמערת איש, והמערה כמו שפירשנו: (רס"י)

מצודת דוד **ויפתח על הלוחות.** עשה פתוחים וציורים על הנסרים המונחים בשולי המכונה, גם עשה פתוחים על הידות, במקום המונח ודבק במכונה, ואף על מסגרותיה היא המחיצה הנמוכה, על כולם עשה פתוחי כרובים, אריות, ואילני תמר, וכחבורי איש ולויה שלו, רצה לומר : בת זוגו (יומא נד א), כן צייר כל אחד מסביב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויפתח.** וחקק : **כמער.** ענין חבור ודבוק, כמו (תהלים לו לה) ומתערה **כאזרח** **רענן** : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויפתח על הלוחות.** ר"ל שכבר חקק ורקע סביב הלוחות כדרך שעשה מהמכונה בעצמה : **ידותיה.** והם השלבים : **ומסגרותיה.** ג"כ הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה, ואחשוב שהאופנים לא היו סובבים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים ואריות והתימורות שהיו על המסגרות בצד כל אחד מהם והיו מחוברים סביב הכל היה מעצם המכונה מוצק, והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו במה שקדם וידמה שהיו בצורת בקר בצד א' מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים והנה הרצון באמ' כמער איש ולויות סביב שבצד כל א' מהמסגרות היו מחוברים סביב ויהיה הדצון באמרו כמער איש כטעם אמרו מעבר איש והרצון בו כהכלות כל איש מהם והוא בקצוותיהם הם שם מחוברות סביב מעצמותם וכמוהו במערה גבע : (רלב"ג)

מלבי"ם **ויפתח, על הלוחות של הידות,** (או פירושו על לוחותיה ועל ידותיה) **וכן על מסגרותיה של כלל המכונה למעלה ובצדדים פתח צורות של כרובים ואריות ותמורות, כמער איש וליות,** שהיו דומים כאלו כל איש מהם היה מעורה ונשרש שם (מלשון ומתערה כאזרח רענן) ובכ"ז היו רק דבוקים על ידי חיבור : (מלבי"ם)

גלזל **קָזַאת עֲשָׂה אֶת עֶשֶׂר הַמְּלָנוֹת מוֹצֵק אֶחָד מִדָּה אַחַת קָצַב אֶחָד לְכֻלָּהֶן:** (o)

רס"י **מוֹלֵק אֶחָד.** כָּסֶס שִׁילָק אֶת הַרְאָסוֹנָה, כֵּן יֵלֵק אֶת כּוֹלֶס: פִּירוֹשׁ מִצֶּעֶל לֹרֶת הַבַּיִת: וְזֶה מֵעֵשָׂה הַמְּכֹנָה, עֲשָׂה אֶרְצֵעָה אֹפְנֵי נַחוּשָׁתָה, שְׁנֵאֲמַר (פְּסוֹק ל): וְאֶרְצֵעַ אֹפְנֵי נַחֲשָׁתָה לְמִכּוֹנָה הָאֶחָתָה, כְּלֹרֶת עֵגְלָה גְדוֹלָה, וְקוֹמַת הָאֹפֶן הָאֶחָד, אֲמָה וְחֹלֵי הָאֲמָה. וּמֵעֵשָׂה הָאֹפְנִים כְּמֵעֵשָׂה אֹפֶן הַמְּרַכְבָּה, אֹפֶן בְּתוֹךְ אֹפֶן, לְמַעַן יוּכַל לְהוֹלִיכֶם אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה הַרוּחַ וְהַרְלָן לְהוֹלִיכֶם, שְׁמָה יוֹלִיכֶם מִצְּלֵי שִׁיטְרֵךְ לְהַפְכֶם אֲנָה וְאֲנָה, וְהַמְּרַחֵק שְׁמֵאֹפֶן לְאֹפֶן מִמְזַרְחָה לְמַעַרְבָה, אֶרְצֵעַ אֲמוֹתָה, וְכֵן מִלְּפָנָי לְדְרוֹם שְׁהִיא מְרֻצֵעַתָה, לֹא אֶרְכּוֹכָה

כעגלות שלנו, וזהו שאמר (פסוק כז): ארבע באמה ארך המכונה האחת, וארבע באמה רחבה, ומקל עב וארוך נתחב בשני האופנים שממזרח למערב הלפוניים, וכן בשנים הדרומיים וכן כמו באותן האופנים שבתוך אלו, היה מקל נתון ונתחב בשנים מהם שמלפון לדרום המזרחיים, וכן בשנים המערביים, ואלו המקלות קראם הכתוב 'ידות', זהו שאמר וידותיהם. ופירוש וגביהם, הוא מרכזי האופנים שבתוכה סובבים המקלות הללו, ונקראים 'גב', לפי שהיא הגובה שבאופן, בשכבו על הארץ, וכן כל מרכז העיגול הוא הגובה שממנו, לפי שכל הדרדין נמשכין ממנו. ופירוש 'חשוקיהם', הם העיגולים החיצונים, שמקשר חישוריהם שהם העלים הדקים, כמין זרועות הנתחבים ונתונים מגב לחישוק, והוא מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כז י), והוא הגלגל המגלגל על הארץ, ורגילין לעשות סביבו ברזל עגול, ונקרא בלשון המשנה בפרק י"א דכלים (משנה ג): סובב של גלגל. וכאן לא היה צריך לסובב, לפי שהוא כולו מנחושת. 'ומסגרות', פירוש: כמין טבלאות עשוי להם על הידות לארבע רוחות בריבוע, וזהו שאמר (פסוק לא): ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות. והם סוגרים העגלה מארבע רוחותיה, לפיכך נקראו מסגרות. ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת, קראם הכתוב 'סרני נחשת', והיא מלה מסורסת, ועליהם, כלומר: מבחוץ ולא על גבם, עשויה כמין שליבות סולם, ומבין שליבה לשליבה מסגרות, ועליהם אורת בקר וגו'. והיו הנסרים עולים מעל המסגרות עד כנגד קומת האופנים, ומשופעים והולכים ככובע וכמין כיסוי שבעגלות רבים, עד בואם כנגד קומת האופן, ושם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו, זולת באמצעו למעלה אינן מכסין, אבל יש בהם נקב עגול, רוחב עיגולו אמה וחצי, והכיסוי הזה נקרא 'כותרת', והנקב שבו 'פי הכותרת', וזהו שאמר (שם) ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה. וסביב זה הנקב, עולה מחיאה בגובה חצי אמה, וזהו שאמר (פסוק לה): ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. ובתוך המחילה הזאת, נכנס ונתחב הכן, שהוא כלי קבול המקבל הכיור כשהכיור תחוב בכך, והכן בתוך מחילה זו שעל העגלה, והכן בתחתונה הוא עגול בחצי האמה, כשיעור גובה המחילה שעל הנקב העגול שבמכונה למעלה, ועולה הכן על המחילה הזאת אמה, וזה מה שאמר (פסוק לא): ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ומעתה יש לנו שלש אמות קומת המכונה, שהאופן אמה וחצי, והמחיאה העגולה חצי אמה, ואמה יוצא גובה הכן מעליה, והאמה הזאת היא

מרוצעת, ולה ארבע כתפות בארבע פינותיה, וזה שאמר (פסוק לד):
וארבע כתפות אל וגו' המכונה האחת מן המכונה כתפיה. לפי שהכיוור
הוא למטה בצפולו משופע שיכנוס לתוך הכן, וכדי שלא יפול אל תוכו
יותר משיעור הנלכה, לכך נעשו אלו הכתיפות, שיסאלו ויסבלהו, עד כאן
לשון אורת הבית: (כ"ז)

מצודת דוד **כזאת**. כתמונה הזאת : **מוצק אחד**. רוצה לומר : כיציקת זה,
כן יציקת זה : **קצב אחד**. רוצה לומר : שווים כאלו נחתכו כאחד : (מצודת
דוד)

מצודת ציון **לכלהנה**. כמו לכלהן (לכולן) (מ) הכירות. הסיירות, כמו
(שמואל א ב יד) והכה בכיור : **היעים**. המכבדות, לגרף בהם הדשן, וכן
(ישעיהו כח יז) ויעה ברד : **המזרקות**. הספלים המקבלים בו הדם
לזריקה : (מצודת ציון)

רלב"ג **כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד**. ר"ל שכל אחד מהן עם
כל אלו הדברים הנלווי לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם
מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה
ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה : (רלב"ג)

מלבי"ם **מוצק אחד** שהמכונה עם ידותיה ומסגרותיה הוצקו כאחד. **מדה**
אחת ארכם ורחבם וגבהם. **קצב אחד** כפי המלאכה שנוצר למעלה
:(מלבי"ם)

לח"ט **ויעש עשרה כירות נחשת ארבעים בת יכיל | הפיור האחד ארבע**
באמה הפיור האחד פיור אחד על-המכונה האחת לעשר המכונות:

כ"ז **ויעש עשרה כירות**. כתיב (בלצרי הימים ז ד ו): **את מעשה העולה**
יליחו : (כ"ז)

מצודת דוד **הכיוור האחד**. גבהו של הכיוור : **על המכונה**. על הכן שעל
המכונה : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויעש עשרה כירות נחשת**. הנה הכיוור היה משמש לקדש ידיו
ורגליו של כהן כמו שנוצר בתורה והיה משמש להדחת מעשה העולי גייכ
כמו שנוצר בספר ד"ה, וזכר שקוט' הכיוור היה ארבע באמה וידענו שהוא
היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיוור הא' ארבעים בת שהם
מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיוור כי אם

ט' פעמים אמה על אמה ברום אמה : (רלב"ג)

מלבי"ם ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין, שהוא שיעור ג' מקואות, ומי"ש ארבע באמה הוא בגובה אבל האורך והרוחב היה אמה וחצי ורביע, כמו שהתבאר למעלה פסוק כ"ח : (מלבי"ם)

לטו ויתן את-המכונות חמש על-כֶּתֶף הבית מימין וחמש על-כֶּתֶף הבית משמאלו ואת-הים נתן מִכְתֵּף הבית הימנית קדמה ממול נגב: (o)

רש"י על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימנית. משוך מלד דרום לכל לפון, וזה קדמה מול נגב, מקצוע מזרחית לפונית, כנגד האויר שבין כותל לפוני של בית לכל כותל העזרה, וכל לפוני קרוי ממול נגב, משוך ומרוחק מן הדרום, ואין 'מול' ו'ממול' שוין בפתרון: (רש"י)

מצודת דוד על כתף הבית. היא עזרת הכהנים : קדמה ממול נגב. רוצה לומר : משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבעזרת כהנים : (מצודת דוד)

רלב"ג ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין. הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם ה' כיורות והה' הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה ואפשר שנא' והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד"ה שהיה שעורו כ' אמה באורך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי' השני לא נצטרך לומר שיהיו הציורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פחות שם לפי מה שבארנו פרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים : (רלב"ג)

מ ויעש חירום את-הכירות ואת-היעים ואת-המזרקות ויכל חירם לעשות את-כל-המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה:

רש"י ויעש חירום וגו'. ואמר רבי, הכירות הן הן סירות, כמה דלאת אמר (זכריה יב ו): ככור חש בעלים; וכן (סמואל א ב יד): והכה בכיור: הכיורות.

שָׁל נַחֲשָׁת, לְדַשֵּׁן אֶת הַמִּזְבֵּחַ: הַיַּעֲקֹב. מִגִּרְפּוֹת שָׁל נַחֲשָׁת, שְׁקוֹרִין וּוִידוּ"ל
בְּאֶשְׁכְּנֵנוּ, לַחֲתוֹת בָּהֶן לָשׂוֹן בְּחֹךְ הַסִּירוֹת: (כִּס"י)

מצודת דוד **בית ה' לצורך בית ה' :** (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש חירם את הכיורות. הרצון בו הסיירות וכן אמר אחר זה ואת
הסיירות ואת היעים וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות והנה
ענין אלו הכיורות הוא מענין אמרו והכה בכיור או בדוד והנה אלו
הסיירות היו משמשות לשום בהם דשן המזבח : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש חירום את הכירות בד"ה כתוב את הסיירות וע"כ פירשו
המפי' שמ"ש בכאן כירות היינו סירות ר"ל שהיו עשויים לדשן את האפר
ככירה, מלשון ככיר אש בעצים וזה עצמו היה מעשה הסיירות כמ"ש
ועשית סירותיו לדשנו, ולכן סמך אליו ואת היעים וכבר הוכחתי בפ"ד
ששני חירם היו, וחירם שעשה את הסיירות ואת היעים היה אביו של
חירם זה כמו שכתוב בפירוש בד"ה ואת הסיירות וכו' עשה חירם אביו
למלך שלמה, ולכן הזכיר פה שם חירם ר"ל חירם הראשון עשה את
הכירות, ומ"ש ויכל חירם הוא חירם בנו שהוא כלה יתר המלאכה, כפי
הכלל שבארתי בספרי התורה והמצוה שבמקום שכפל השם לבלי צורך
יורה שהשם הנשנה אינו השם הראשון : (מלבי"ם)

{מא} עֲמֻדִים שְׁנַיִם וְגַלְת הַפְּתֵרֶת אֲשֶׁר-עַל-רֹאשׁ הָעֲמֻדִים שְׁתֵּי
וְהַשְּׁבָכוֹת שְׁתֵּי לְכֹסֹת אֶת-שְׁתֵּי גַלְת הַפְּתֵרֶת אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁ
הָעֲמֻדִים:

מצודת ציון וגלת. כן יקרא חלק התחתון מהכתר, כי מעשהו כספל, כמו
(זכריה ד ב) וגלה על ראשה : (מצודת ציון)

מלבי"ם עמודים שנים זה מוסב על ויכל חירם, שהעמודים והמכונות
והים כלה חירם השני בנו של חירם הראשון שעשה את הסיירות ואת
היעים, וגולות על כל עמוד היה גולה מחולקת לשתיים, העליונה קרויה
הגולה שעל ראש העמודים והיתה מכוסה בשבכה, והתחתונה נקראת
הכתרת שעל פני העמודים והיתה מכוסה ברמונים, ועז"א : (מלבי"ם)

{מב} וְאֶת-הַרְמוֹנִים אַרְבַּע מְאוֹת לְשְׁתֵּי הַשְּׁבָכוֹת שְׁנַיִ-טוּרִים רְמוֹנִים
לְשִׁבְכָה הָאֶחָת לְכֹסֹת אֶת-שְׁתֵּי גַלְת הַפְּתֵרֶת אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָעֲמֻדִים:

רס"י שני טורים רמונים. מאה רמונים בטור, חרוזים בטרקרות: (רס"י)

מצודת דוד **לשתי השבכות.** העשויות לתלות בתחתית השבכות : **שני טורים.** בכל טור מאה רמונים : **לכסות את שתי וגו'.** על הרמונים יאמר, שהיו מכסים חלק העליון מן הגולה, שהרי היו תלויין בתחתית השבכה, והיו יורדין על עליונות הגולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **על פני.** רוצה לומר : בגובה, על שם שהפנים הוא בגובה האדם : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ואת הרמנים ארבע מאות** שבכל שבכה היו שני טורי רמונים כל טור היה מחזיק מאה רמונים והיו תלויים בסוף השבכה, ומכסים הכותרת התחתונה שעל פני העמודים וכבר בארתי זה למעלה פסוק כ' (מלבי"ם):

מג **ואת-המכנות עֶשֶׂר וְאֶת-הַכִּיֹּרֶת עֶשְׂרֵה עַל-הַמְּכֹנֹת: [מד] וְאֶת-הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת-הַבְּקָר שְׁנַיִם-עֶשְׂרֵה תַּחַת הַיָּם: [מה] וְאֶת-הַסִּירֹת וְאֶת-הַיְעִים וְאֶת-הַמְּזַרְקֹת וְאֶת כָּל-הַכְּלִים (האהל) הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמַרְט:**

מצודת דוד **בית ה'.** לצורך בית ה' : **נחשת ממרט.** היו מנחושת צרוף ומזוקק : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הסירות.** הם הכיורות שזכר, וכן (שם יד כ) והיו הסירות בבית ה' : **ממורט.** צחה ובהירה, כמו (יחזקאל כא יד) הוחדה וגם מורטה : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ואת היעים.** הם מגרפוי של נחושת לדשן בהם המזבח : **ואת המזרקות.** הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח : **ואת כל הכלים האלה.** קרי וכתוב הכלים האהל והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו נעשים כצורה שעשאם משה באהל ומזה אמרו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל וכמוהו רכים בלשוננו : **נחשת ממורט.** ר"ל צרוף ונקי מכל סיג : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ואת הסירות** שהם הכירות הנזכר למעלה פסוק מ' **אשר עשה חירם** ר"ל חירם הראשון אביו של חירם זה ובד"ה מפורש אשר עשה חירם אביו, ואלה היו נחושת ממורט שהיה יקר מאד, ומלאכה זו היה יודע חירם הראשון לבד כמ"ש בדה"ב (בי י"ג) שהיה יודע לעשות בזהב ובכסף וכו', אבל השני לא ידע רק בנחושת פשוט לא למרקו שיהיה נחושת קלל, ובד"ה כתוב נחושת מרוק : (מלבי"ם)

למז בְּכֹכֵר הַיַּרְדֵּן יִצְקֶם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבַה הָאָדָמָה בֵּין סְכוֹת וּבֵין צָרְתָן:

רפ"י יִלְכֶם. הַתִּיכֶם וְהַלִּיקֶם כְּתַזְנִיתֶם: **במעבה האדמה**. (תרגום): **בעובי גרגשתא:** (רפ"י)

מצודת דוד **במעבה האדמה**. בעובי האדמה, חפר צורות הכלים ההם, ושפך בהם את הנחושת לאחר ההתכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בככר. במישור : (מצודת ציון)

רלב"ג **בככר הירדן**. ר"ל במישור הירדן : **במעבה האדמה**. ר"ל שחפר בעובי האדמה צורת הדפוסים להתיך את כל הכלים האלה כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם דפוסים יותכו בהם זולת זה הדרך : (רלב"ג)

מלבי"ם **בככר הירדן** מרוב יוקר הנחושת הממורט עסק המלך והשגיח על יצירתם ונבחר מקום לזה בככר הירדן ששם היתה האדמה עבה ומוכשרת למלאכה זו, משא"כ הים והמכונות שהיו מנחושת פשוט נעשה מלאכתם בירושלים עצמה, (שהסברא נותנת שלא הוליקו את הים מרחק רב כזה שזה טורח רב מאד): (מלבי"ם)

למז וַיִּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת-כָּל-הַפְּלִים מְרַב מְאֹד מְאֹד לֹא נִחְקַר מְשָׁקֶל הַנְּחָשֶׁת:

רפ"י וַיִּנַּח שְׁלֹמֹה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחלל לספור משקלם: (רפ"י)

מצודת דוד וַיִּנַּח שְׁלֹמֹה וְגו'. הניח מלשקול אותם, מחמת שהיו מרובים מאד מאד, ולא היה נחקר לדעת משקל הנחושת, וכפל הדבר במלות שונות לתוספת ביאור : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיִּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכְּלִים. ר"ל כי מרוב משקלם הניח שלמה מלחקור על משקלם כמה היה : (רלב"ג)

מלבי"ם וַיִּנַּח, ובד"ה ויעש שלמה ר"ל שעשאם הרבה יותר מן הצריך רק להיות מונחים באוצר המקדש מוכנים לעת הצורך בזמן העתיד : (מלבי"ם)

{מח} וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל-הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת-
הַשְּׁלֶחַן אֲשֶׁר עָלָיו לְחֹם הַפְּנִים זָהָב:

מצודת דוד אשר בית ה'. אשר לבית ה' : ואת השולחן. רוצה לומר :
קבוצת השלחנות, כי עשר שלחנות עשה כמו שנאמר בדברי הימים (ב ד
ח) : זהב. מוסב על השלחן : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה'. ר"ל אשר בבית ה' : את
מזבח הזהב. הוא מזבח הקטרת אשר היה בהיכל : ואת השולחן אשר
עליו לחם הפנים זהב. כבר נתבאר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשר
שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת
השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדברי התורה
שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היתה בדרום אבל הרצון בזה
שלפאת צפון שם השלחנות בשתי שורות האחת לפאת ימין מהאחרת וכן
ראוי שנבין מענין המכוונות והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי
שכבר עשאו באופן שזכר בתורה : (רלב"ג)

מלבי"ם אשר בית ה' הכלים הצריכים לבית עצמו, לא לצורך תשמיש
עבודה, ואת השולחן מבואר בד"ה שהיו עשרה שולחנות ומפני שעקר היה
האחד שהוא מחויב המצוה, תפס לשון יחיד, וחז"ל (במנחות דף צ"ו)
נחלקו אם הונח לה"פ על כל השולחנות : (מלבי"ם)

{מט} וְאֶת-הַמְּנֹרוֹת חֲמֵשׁ מִיְּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לְפָנָי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר
וְהַפָּרָח וְהַנֵּרֹת וְהַמְּלָקָחִים זָהָב:

רש"י חמש מימין וחמש משמאל. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח
וחמש משמאל הפתח, אם כן מצינו מנורה בצפון, והתורה אמרה (במדבר
ג כט): על ירך המשכן תימנה. אלא של משה באמצע, חמש מימינה, וחמש
משמאלה: והפרח. של מנורה: והנרות. בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה:
והמלקחים. שמרימים בהן את הפתילה מתוך השמן: (רש"י)

מצודת דוד חמש מימין. רוצה לומר : מימין מנורת משה, אבל כולם
העמיד בדרום, שהתורה אמרה בה (שמות כו לה) : על צלע המשכון
תימנה : לפני הדביר. כי בהיכל עמדו : (מצודת דוד)

מצודת ציון והפרח. קבוצת פרחי המנורה : והנרות. עשויים כעין בזיכין,
ובהם משימין השמן והפתילות : והמלקחים. הצבתים ילקחו בהם
הפתילות למושכם ולהניחם על מקום הראוי : (מצודת ציון)

רלבי"ג לפני הדביר זהב סגור. הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשולחנות והם היו כנגד הארון כי לפני ה' היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעד פרחו שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקצה המנורה השני הכל היי זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וככה אמר בתורה עד ירכה עד פרחו זהב טהור : זהב סגור. ר"ל נקי ומזוקק וידמה שזקוקו היה בשיסגרוהו תוך הכור באש עם דברים יוציאו ממנו סיגיו בעשן ולזה נקרא סגור : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת המנורות היה מנורה של משה באמצע וחמש מנורות של שלמה היו מימין לה וחמש משמאל לה, ויל"פ שמ"ש חמש מימין מוסב גם על השולחן ור"ל ואת השולחן ואת המנורות שניהם היו חמש מימין וחמש משמאל, ר"ל מימין ומשמאל לשולחן ומנורה של משה, ובכ"ז היו השולחנות בצפון והמנורות בדרום, והפרח של המנורה, מפני שהדין הוא שאם המנורה אינה באה זהב א"צ גביעים כפתורים ופרחים כמ"ש במנחות (דף כ"ח) ועל ידי שבאה זהב היה שם פרח, אמנם במ"ש הנרות יש פלוגתא במנחות (דף פ"ח) ולמ"ד שהנרות מן הככר לא ידעתי למה הזכיר נרות, ובמלקחים יש רבותא אף שהם לא היו מן הככר לכ"ע (מלבי"ם):

ג והספות והמזמרות והמזרקות והפפות והמחתות זהב סגור והפתות לדלתות הבית הפנימי לקדש הקדשים לדלתי הבית להיכל זהב: (פ)

רס"י והספות. כלי של מיני זמר הוא, וכן מזמרות: והמזרקות. לקבל דם: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות צהן תרומת הדשן וגחלים להוליד ממזבח החילון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפותות. מפתחות, שמעתי. שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית. שהוא קדש קדשים: לדלתי הבית. שהוא להיכל, כל פתחותיהן היו זהב: (רס"י)

מצודת דוד הבית הפנימי. ולתוספת ביאור כפל ואמר לקדש הקדשים. וכן לדלתי הבית, כפל לתוספת ביאור ואמר להיכל : זהב. מוסב על הפותות, שהם היו מזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון והספות. כלים כעין כדים, כי תרגם יונתן : קולין, וכן (בראשית כד טו) וכדה על שכמה, תרגם אונקלוס : וקולתה : והמזמרות. כלי זמר : והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה : והמחתות. כלים לחתות

בהם האש על הקטורת : **והפותרות**. הם העשויות להציב בהן צירי הדלתות, לסבב אילך ואילך, ובמשנה (כלים פרק יא משנה ב) והפותרה שתחת הציר : (מצודת ציון)

רלב"ג **והספות**. הם בדמיון כדים העשויים לשום בהם יין : **והמזמרות**. הם כלי זמר עשויים מזהב, ואפשר שיהיו גם כן הספות מיניס אחרים מכלי זמר : **והמזרקות**. הם לקבל הדם ואחשוב שהיו משמשים לדם קדשים אשר יובא אל הקדש פנימה : **והכפות**. הם לשום בהם מלא קומץ לבונה להקטיר : **והמחתות**. הם לחתות בהם גחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב : **והפותרות לדלתות הבית**. ר"ל מה שיכנס ציר הדלת בו שהוא מחובר לדלת, הנה זה היה בדביר ובהיכל מזהב : (רלב"ג)

מלבי"ם **והספות**, ע"י רש"י. **והפותרות** י"מ צירי הדלתות שכ"ה בלשון המשנה (מלבי"ם):

באצרות **בית** **יהוה** : **פ**
וּתְשַׁלֵּם כָּל-הַמְּלֶאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת-קִדְשֵׁי | דָּוִד אָבִיו אֶת-הַכֶּסֶף וְאֶת-הַזָּהָב וְאֶת-הַפְּלִים נָתַן

רש"י **את קדשי דוד אביו**. מה שנסאך מכסף וזהב שהקדיש אביו. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קפו): שלא לכה שלמה לתת מאותו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרים: לפי שהיה יודע ססופו ליחרב, שלא יהיו העובדי כוכבים אומרים, קשה יראתם, שלקחו נקמתם מן הבית, שנבנה מן גזלות וחבלות שגזל מהם דוד. ויש אומרים: כך אמר שלמה, רעב היה בימי אביו שלש שנים, שנה אחר שנה, והיה לו לבזוז ההקדשות הללו, להחיות בהן עניי ישראל: (רש"י)

מצודת דוד **את קדשי**. מה שהקדיש דוד אביו וכו', כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו, ממה שקבץ הוא [לבד כלי נחושת, עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר, כמו שנאמר בדברי הימים א יח] : **נתן**. כמו ונתן, רוצה לומר : שהביא קדשי אביו, ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג **ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'**. למדנו מזה המקום כי שלמה עשה משלו את הבית הגדול הזה ואולם הקדשו דוד אביו שם באוצרות בית ה' וידמה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית תכף מלכו כי בשנה הרביעית החל הבנין כמו שקדס והיה זה כן כדי שיבנהו משלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדיש אותם לה' וכאילו היה

זה מכוון מהש"י כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו בחר השם ית' לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום : (רלבי"ג)

מלבי"ם ותשלם ועיי"כ ויבא את קדשי דוד אביו כי לא נצרך להם
(מלבי"ם):

מלכים א פרק-ח

אז יקהל שלמה את-זקני ישראל את-כל-ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל-המלך שלמה ירושלם להעלות את-ארון ברית-יהוה מעיר דוד היא ציון:

רש"י נשיאי האבות לבני ישראל. כל בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו סם דוד כשהביאו מבית עובד אלוס: (רש"י)

מצודת דוד אז. כאשר נשלם כל מלאכת הבנין : נשיאי האבות. הנשיאים לכל בתי האבות של בני ישראל, והם הם ראשי המטות שזכר, ולתוספת ביאור כפל : (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית ה' מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים, וזכר שכבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיישרים אל השלמות לפי מה שבארנו בבאורנו לדברי התורה ובפרשת פנחס בארנו רוב זה הענין : (רלבי"ג)

מלבי"ם אז יקהל. הנה לקדש העזרה היה צריך ב"ד של שבעים ואחד כמבואר בסנהדרין ולכן קבץ כל זקני ישראל שהם הסנהדרין, וגם קבץ כל ראשי האבות שהם הנשיאים לכבוד המלך ולכבוד הארון, וז"ש אל המלך שלמה להעלות ארון ברית ה' : (מלבי"ם)

בב וַיִּקְהֻלוּ אֶל-הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרַח הָאֲתָנִים בְּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:

רפ"י **צירח האיתנים.** תרגם יונתן: צירחא לעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה. משניתנה תורה וכתוב בניסן שהוא ראש חדשים, נקרא תשרי שביעי: (רפ"י)

מצודת דוד **בירח האתנים.** חודש תשרי נקרא ירח האתנים, מלשון איתן וחוזק, על שם כי בחודש תשרי הם המועדים היותר חזקים, ומיישרים את האדם אל השלמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האתנים.** ענין חוזק, כמו (במדבר כד כא) איתן מושבך : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויקהלו, אמנם עייז נקהלו כלל ישראל מעצמם וזה היה ג"כ לכבוד המלך, ועז"א אל המלך שלמה, ומצד הזמן שהיה בירח האיתנים בחג שהגם שלא היה מוטל עליהם אז מצות עליה לרגל בכ"ז רצו לחוג את החג בעיר הקודש ולראות באפריון אשר עשה המלך שלמה : (מלבי"ם)

גג וַיָּבֹאוּ כָּל זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת-הָאָרוֹן:

רלב"ג וזכר כי שם היו כל זקני ישראל לכבוד השי"י ולא נשאו הלויים את הארון רק הכהנים ואע"פ שהיה נשיאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שישאו אותו הלויים לפי שהכוונה היתה להביאו לבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא הותר להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שישא הכהן הגדול לבדו הארון היה יותר ראוי שיכנסו שם הכהנים משיכנסו שם הלויים ואולם בספר ד"ה כתוב שהלויים נשאו אותו והנה הרצון בו כהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים במקומות מה, ומזה המקום יש ללמד כי כשיבוא ההכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחלה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה נתיר תחלה זה לכהנים ואם אין מהם יודע לתקן נתיר זה ללויים וכן ממדרגה למדרגה שפלה ממנה : (רלב"ג)

מלבי"ם **ויבאו,** אולם לנשיאת הארון היה העקר הזקנים והכהנים, שהכהנים נשאו את הארון והזקנים היו במעמד, ועז"א ויבאו וכו' וישאו וכו' (מלבי"ם):

וַיַּעֲלוּ אֶת-אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת-כָּל-כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בְּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם:

רפ"י ואת אהל מועד. פעקה משה, וגזזו שלמה משנבנה בית ראשון, כמו קשנינו בתוספתא דסוטה (יג א): אשר באהל. אשר נטה דוד לארון: (רפ"י)

מצודת דוד ואת אוהל מועד. בגבעון היה, ומשם העלוהו וגזזוהו באוצרות בית ה', בהעליות אשר ממעל להיכל ולדביר : הכהנים הלויים. הכהנים העלו הארון, והלויים את אוהל מועד וכליו : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה העלו עם זה אהל מועד שנעשה במדבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו נכללים בכלים ההם הכלים שעשה משה והנה הארון נשאו הכהנים ושאר הכלים שהיה נכון שישאום הלויים נשאו אותם הלויים : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעלו, וגם העלו את א"מ וכליו, שכפי מ"ש (למעלה סי' ג') היו אז בעיר ציון, והעלו משם, מקצתם נתנו במקדש כמו המנורה והשולחן, ומקצתם נגזזו בעליית הקדש כאשר קבלו חז"ל, ומפרש ויעלו אותם הכהנים והלויים ר"ל את הארון העלו הכהנים, ואת א"מ וכליו העלו הלויים (מלבי"ם):

ג וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל-עַדְת יִשְׂרָאֵל הַנוֹעֲדִים עָלָיו אֹתוֹ לִפְנֵי הָאֲרוֹן מִזְבָּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא-יִסְפְּרוּ וְלֹא יִמְנוּ מֵרֹב:

מצודת דוד אתו לפני הארון. ללכת עמו לפני הארון : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנועדים. ענין וועד ואסיפה, וכן (שם טז יא) הנועדים על ה' : עליו. כמו אליו : ויסכו. מלשון סכך : בדיו. מוטות, לשאת בהם הארון : (מצודת ציון)

רלב"ג וזכר כי המלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו. והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים צועדים בהעלאת הארון למקומו והכהנים הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים שנעשו שם שהיו נוגעים בכנפיהם בכותל רוב הדביר והיו נוגעים כנף זה בכנף זה במה שבין הכרובים האלו תחת כנפיהם היה מקום הארון בדרך שסככו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו שקדם, והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם : (רלב"ג)

מלבי"ם והמלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו היינו הזקנים שהם היו נועדים, לא כן קהל ישראל היו נקהלים לא נועדים, כמ"ש בחבורי התו"ה בהבדל בין יעד ובין מקהיל, שיעד לא נאמר רק על מי שהזמינו אותו לבוא לזמן מועד ומוגבל, וכל ישראל לא נועדו רק נקהלו מעצמם (מלבי"ם):

וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת-אֲרוֹן בְּרִית-יְהוָה אֶל-מְקוֹמוֹ אֶל-דְּבִיר הַבַּיִת אֶל-קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים אֶל-תַּחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים:

רש"י כנפי הכרוזים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע, ואין אלו כרוזים של כפורת שעל הארון: (רש"י)

מצודת דוד כנפי הכרוזים. הם שעשה שלמה, ועמדו בארץ כמו שנאמר למעלה (מצודת דוד):

מלבי"ם ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית וכו'. כי באשר יחוס הארון בגוף הכללי שהוא המקדש היה כיחוס הנשמה במוח בגוף הפרטי שהוא האדם, הנה כמו שהנשמה י"ל ג' ענינים, א. כמו שהיא בפ"ע במעונה העליון, ב. כמו שהיא משכלת השכלותי בפ"ע בהיותה כלואה בגויה, ג. כמו שהיא שולחת השכלתה להאיר מחשכי הגויה ולהבקיע אור מבין החשך והערפל אל כלי הגויה כן ידמה יחוס הארון תחת כנפי הכרוזים כנשמה במעונה האלהי העליון, והשפעת הקדושה היוצאת ממנו בקה"ק כנשמה הנמצאת במוח כלואה בגויה, והשפעת הקדושה היוצאת מן הדביר ידמה כשפע הבוקעת מן הנשמה אל הגויה, ובג' מדרגות אלה העלו את הארון תחלה אל דביר הבית שהוא הפתח הנשקף להיכל, ומשם אל קה"ק, ומשם אל תחת כנפי הכרוזים: (מלבי"ם)

זו כי הכרוזים פרשים כנפים אל-מקום הארון ויסכו הכרוזים על-הארון ועל-בדיו מלמעלה:

רש"י אל מקום הארון. מקיר אל קיר, כמו שאמר למעלה בענין: (רש"י)

מצודת דוד כי הכרוזים וכו'. רוצה לומר: כי מתחילה נעשה שיפרשו הכרוזים כנפיהם אל מקום עמידת הארון, ולזה בהכנסת הארון אל מקומו, היו אם כן הכרוזים מסככים עליו: (מצודת דוד)

מלבי"ם כי הכרובים, ר"ל תחלה פרשו כנפיהם אל מקום הארון ובהגיע הארון בפנים נטו ויהיו כסוכה על הארון ועל בדיו מלמעלה והיה זה בנס, ועוד היה נס (מלבי"ם):

לח וַיֵּאָרְכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרְאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן-הַקֹּדֶשׁ עַל-פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרְאוּ הַחוּצָה וַיְהִי שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

רפ"י ויראו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח באמה טרקסין, יכול יהיו מקרעין זה ויואלצין, תלמוד לומר ולא יראו החוצה, הא כיכל, דוחקין ובולטין כעין שני דדי אשה, כענין שנאמר (סיר השירים א יג): בין שדי לין (יומא נד א): (רפ"י)

מצודת דוד ויאריכו הבדים. רוצה לומר: משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח, והיו נראים לפני הדביר, בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת, שהיה מול הפתח, אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לו: ויהיו שם. על הבדים יאמר, שהיו שם באותה הנחה ומצב: עד היום הזה. רוצה לומר: עד אשר נגזו בימי יאשיהו: (מצודת דוד)

רלב"ג ויאריכו הבדים. אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים שעשה משה ולזה אמר ויאריכו הבדים שעשו אותם יותר ארוכים ממה שהיו משל משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה אז כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה ואמר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אצל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים אעפ"י שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדים ימנעו מזה: (רלב"ג)

מלבי"ם ויארכו שהתארכו הבדים עד שנראו מן הקדש על פני הדביר ר"ל אל פתח הדביר תוך חלל הפתח בלטו מן הכפורת כשני שדים, שהבדים היו דוגמת חוט השדרה היוצא מן המוח ומשלח מעינות ההרגשה לכלל הגויה עד המקום נגד הלב ששם עקר פעולת נפש החיונית שנגדו היה ההיכל ושם היה דוגמת השדים המלאים חלב: (מלבי"ם)

טז אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הנם שם משה בחרב אשר כרת יהוה עם-בני ישראל בצאתם מארץ מצרים:

מצודת דוד אשר כרת וכו'. בעת שנתנס. (י) מן הקדש. אחר שהעמידו בה

את הארון : והענן. הוא כעין עשן : (מצודת דוד)

רלבי"ג אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא ישלול שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שבארנו בפרשה יתרו : (רלבי"ג)

מלבי"ם אין בארון רק שני לוחות אבנים, לדעת חז"ל היו שם ג"כ שברי לוחות או ס"ת מונחת, (ופליגי בזה ר"מ ור"י בב"ב דף י"ד) ולדעת כולם היה שם עוד דבר לבד מן הלוחות ודייקו ממ"ש אין בארון רק הוה מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, והדבר מבואר אצלי בכללי הלשון, כי לא נמצא בשום מקום בתנ"ך מלת רק אחר שלילה, שאחר שלילה בא תמיד מלת כי אם (אין זה כי אם בית אלהים, אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה וכדומה) כי מלת רק הוא שלילה בפני עצמו בלא מלת אין, ולפ"ז יש פה זרות בלשון, שהיל"ל אין בארון כי אם שני לוחות, או שיאמר רק שני לוחות היו בארון, וזה כלל בהגיון ששלילה אחר שלילה דינה כמשפט מחייב, כמו ראובן אינו חכם הוא שלילה, ראובן אינו בלתי חכם הוא חיוב ור"ל ראובן הוא חכם, וכן במ"ש אין בארון רק שני לוחות פירוש שלא רק שני לוחות היו בארון כי היו שם עוד דברים, ובכ"ז מפשטות הלשון שמשמע שרק שני לוחות היה מבואר שהדברים שהיו שם עוד, היו ענין אחד עם הלוחות והם השברי לוחות או הס"ת שכל מה שכתוב בס"ת נכלל בעשרת הדברות כמ"ש הקדמונים (מלבי"ם):

וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן-הַקֹּדֶשׁ וְהָעֲנַן מָלֵא אֶת-בַּיִת יְהוָה:

רש"י צֵאת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ. הַכֹּהֲנִים שֶׁנִּשְׁאָרוּ הָאֲרוֹן צְדָבִיר, כְּשִׁילְאוּ שָׂרְתָה שְׂכִינָה זְהִיכֵל: (רש"י)

רלבי"ג ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. זכר בספר ד"ה כי כל הכהנים התקדשו לא שמרו בזה דבר המחלקות לרוב הזבחים והעולות שנעשו שם, והלויים היו משוררים להודות לה' בפה ובכלי זמר, והכהנים מחצצרים בחצוצרות כי זה היתה עבודתן שלא יותר העשותה כי אם על יד כהן כמו שנתבאר בתורה וזה כלו היה בעת העלותם העולות וזבחים הזבחים, והנה בעת ההיא שרתה השכינה על בית ה' ונראה שם כבוד ה' בענן עד שלא יוכלו הכהנים לעמוד לשרת במזבח מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה' :

מלבי"ם ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא, הנה בגמר מלאכת המשכן כתיב ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן, שהענן

היה מכסה את האהל מלמעלה סביביו מבחוץ, והכבוד שהוא האור הנברא מלא את המשכן בפנים, ובמקדש היה הענן והכבוד שניהם בפנים, כי שכינת המשכן לא היתה קבועה, וע"כ היה הכבוד מגולה בלי לבוש שזה מורה שאינו במקומו כי הכבוד כמו שהוא במקומו ענן וערפל סביביו, וכן ירד במעמד הר סיני (כמ"ש מהרי"א בפי' פקודי בארץ), ובמשכן היה הענן בפ"ע והכבוד בפ"ע והנה היה עוד הבדל שני ביניהם שבמשכן הושם הארון תחלה, ואח"כ כלי ההיכל שולחן ומנורה ומזבח הזהב, ואח"כ כלי החצר, ואז וכס הענן את א"מ, משא"כ במקדש הושמו תחלה כלי העזרה וההיכל, והארון הושם באחרונה, כי בעולם העליון ירדה ההשתלשלות מלמעלה למטה מן החשוב אל הפחות שהעולם השכל נאצל ראשונה שהוא במדרגת המוח, ואחריו העולם האמצעי שהוא במדרגת הלב, ואחריו העולם השפל שהוא במדרגת הגויה, ובעולם התחתון עלתה ההשתלשלות ממטה למעלה דומם צומח חי מדבר וכמ"ש בפ"י ספר בראשית בארץ, וכן במשכן שלא היתה השכינה בקבע למטה רק באה לשכן כבוד בתוכם מן העולם העליון, הביאו את הארון תחלה שהוא דוגמת העולם העליון השכלי, ואחריו כלי ההיכל שהוא נגד העולם האמצעי, ואחריו כלי העזרה, שהוא דוגמת עולם התחתון שירד שם האור באחרונה ואז בא הענן וכס את אהל מועד, והיה הענן מובדל מן הכבוד, אבל במקדש שלמה ששרתה בו השכינה בקביעות היה ציור להתעלות העולם התחתון ממטה למעלה וירום ונשא וגבה באשר עקר השכינה היתה בתחתונים ובקבע ומשם יתן הודו על השמים, לכן היה בהפך שהכניסו תחלה כלים השפלים במדרגה וכן עלו למעלה ראש עד שהארון נכנס באחרונה ואז שכן הכבוד בתוך הענן כמו שהוא למעלה, וז"ש שלמה ה' אמר לשכון בערפל בנה בניתי בית זבול לך וכו' ר"ל ממה שאני רואה שכבוד ה' שוכן בענן וערפל מזה נראה שהיא שכינת קבע ובית זבול לו, ושהוא מכון לשבתו עולמים (מלבי"ם):

יא וְלֹא-יָכֹלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשֵׁרֵת מִפְּנֵי הָעָנָן כִּי-מָלֵא כְבוֹד-יְהוָה אֶת-בַּיִת

מצודת דוד לעמוד. בהיכל ובעזרה : **כבוד ה'**. הוא הענן שזכר : (מצודת דוד)

יב אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לְשָׁכֵן בְּעֶרְפֶּל:

רס"י אז אמר שלמה. כשראה הענן, אמר: עתה רואה אני שהשכינה שורה בצית שצניתי, שהרי כך הצטיח לצוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל, והיכן אמר, (ויקרא טז ז): כי צענן אראה על הכפורת כך שנויה בספרי: (רס"י)

מצודת דוד אַז. בראות הענן, אמר רואה אני כי באה השכינה, כי ה' אמר לשכון בערפל, כמו שנאמר (שמות כ יח) : אל הערפל אשר שם האלהים וערפל הוא עב הענן : (מצודת דוד)

מצודת ציון בערפל. עב הענן : (מצודת ציון)

רלבי"ג אַז אמר שלמה. הנה אמרו שכן בערפל יאות לפי הנגלה ולפי המשל אמנם לפי הנגלה הרצון בו כי הש"י אמר להראות כבוד שכינתו בענן וערפל בבית הקדוש הזה ואולם לפי המשל הרצון בו שהש"י אמר להשרות שכינתו ולהשגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ה' אמר לשכון בערפל, ר"ל באשר המקום הזה הר המוריה שעליו נבנה המקדש היה מקום מיוחד להשראת השכינה מימי קדם, שעליו נעקד יצחק ולשם יצא לשוח בשדה ובמקום הזה ראה יעקב מראה הסולם בצאתו מחרן, ונגלה לדוד בגורן ארונה בעת המגפה, וידע שהוא המקום המיוחד לה' וזה שער השמים וכיון שה' שכן בו בערפל ר"ל בעוד היה מקום תהו ובהו חשך וערפל, והיה הר ושדה וגורן, ממילא אחר שבניתי שם בית זבל לך ידעתי שיהיה מכון לשבתך עולמים ונדמה במשלו, מלך שדבקה נפשו לאהבה לשכון במקום אחד על שפת הים שהיה מקום קדוש בעיניו, ובא אוהבו של מלך ובנה לו שמה פלטרין גדולים ובית מקדש מלך שהאוהב הלז בטוח שישב המלך שמה לעולם, דאחר שישב במקום ההוא בהיותו חרב ושמש כ"ש עתה בשימצא שם בית בנוי לתלפיות, ולפי מ"ש בפסוק הקדום אמר אחר שראה שה' הסכים לשכון שם בערפל שכבוד ה' מסובב בענן וערפל כמ"ש ענן וערפל סביביו, ממילא ידעתי, א. שבנה בניתי בית זבול, שפה ישכון בקביעות, ב. שהבית זבול הזה יהיה מכון לשבתך עולמים, כאלו פה יהיה עיקר הדירה והשכינה ומה שישב ה' וישכון בכל העולמים העליונים יהיה ע"י המקדש, כאילו האור יאיר מן המקדש אל כל העולמות והוא יהיה המכון והיסוד אל כל הבנינים של כל ההיכלות ששם יבא המלך בכבודו בכל עולם ועולם, שידמה המקדש כמו הפלטין העקרי ויתר המעונות המקודשים לה' בעולמים שלו יהיו כתאים וחדרים של הפלטין הזה העקרי שהוא מכון ויסוד לכולם : (מלבי"ם)

בְּנֵה בְּנִיתִי בֵּית זָבֹל לְךָ מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים:

רס"י לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים. שְׁמֵנְבַחְרָה, לֹא הוֹתֵרוּ הַבְּמוֹת, וְלֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמִקוֹם אַחֵר: (רס"י)

מצודת דוד בנה בניתי וכו'. רצה לומר : הואיל ובאה השכינה, בניתי אם

כן בית זבול לך, ולא היה עמלי בחנם. ואמר בדרך משל, כאדם הדר בבית אחד : מכון. יהיה מכון לשבתך בה עד עולם, כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר : (מצודת ציון)

מצודת ציון זבול. מדור, כמו (ישעיהו סג טו) מזבול קדשך : (מצודת ציון)

רלב"ג בנה בניתי זבול לך. אמר על צד המשל להתמדת הראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בנה שידור בו הש"י ויהיה מכון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עד עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה : (רלב"ג)

יד ויסב המלך את-פניו ויברך את כל-קהל ישראל וכל-קהל ישראל עמדם:

מצודת דוד ויסב וכו'. אל מול העם : עומד. כי אין ישיבה בעזרה וכו' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו להם בברכה כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מצאנו הענין בברכת הכהנים : וכל קהל ישראל עומד. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה וידמה מזה ששלמה היה יושב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה : (רלב"ג)

טו ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא

רש"י חשך דבר בפיו. שיתן לו בן שיצנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו (רש"י) הטובה:

מצודת דוד ובידו מלא. בכח ידו השלים דברו אשר דיבר לאמר : (מצודת דוד)

רלב"ג ובידו מלא. ר"ל שהש"י השלים בידו ובכחו מה שיע' בפיו : (רלב"ג)

מלבי"ם ובידו מלא, כי דבורו של הקב"ה פועל הדבר תיכף וכאילו נעשה הדבר כי הכל נעשה בדברו ובגזרתו, אולם זה רק בדברים הבלתי נתלים בבעלי הבחירה, לא כן דברים שתלויים באדם בעל בחירה, שהרשות

נתונה בידו לעשות ושלא לעשות, אין הדבור פועל עד שממלא הדבר בידו ר"ל שמניע את האדם ומטה חפצו ובחירתו לעשות כדבר ה', כי היה ביד שלמה שלא לבנות הבית רק שה' מלא הדבר בידו והטה לב מלך אל שיקיים את דברי ה' : (מלבי"ם)

טז מן-הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת-עַמִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא-בַחֲרֹתִי בְּעִיר מִכָּל שְׁבֹטֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת בַּיִת לַהֲיוֹת שְׁמִי שָׁם וְאֶבְחַר בְּדָוִד לַהֲיוֹת עַל-עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

כז מִן הַיּוֹם וְגו'. אֵת זֶה לְזֵכֶר אֵל דָּוִד אֲבִי: (כז"י)

מצודת דוד לבנות בית. לבנות בה בית : ואבחר בדוד וגו'. שעל ידו בא ההכנה לבחור בירושלים לבנות בה בית : (מצודת דוד)

רלב"ג לבנות בית לשם ה' וגו' עד בהוציאו אותם מארץ מצרים. למדנו מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לכוונה שיעמוד שם הארון : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: פתח בבחירת עיר וסיים בבחירת דוד, והיל"ל ואבחר בירושלים, או לאמר לא בחרתי באיש ואבחר בדוד :

לא בחרתי בעיר וכו' ובד"ה כתיב לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית וכו' ולא בחרתי באיש להיות נגיד על עמי ישראל ואבחר בירושלים להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל, ופי' כי התאחדות ישראל היתה תלויה בשני דברים, א. התאחדות האומה להיות כגוף אחד, וזה היה ע"י ירושלים כמ"ש ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו ששם עלו שבטים וכו' שע"י שכולם עלו שם לרגל לפני כולם אל מקום א' נתאחדו כל איברי הגויה הכוללת להיות גוף אחד עד שירושלים היתה אל גוף הכללי הזה כמשל הלב בגויה, ששולח רוח החיים אל כל הגויה ע"י מרוצת הדם הסובב מן הלב אל כולם ואליו ישובו, ב. ע"י מלכות ב"ד שעל ידה הקבעה הנהגה אחת מתמדת כוללת את כולם, כמשי"ש כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד, והיה מלכות ב"ד אל הגויה הכוללת דוגמת המוח בגוף הפרטי ששולח ההרגשה וההשכלה וההנהגה לכל האברים, ואחריו היה הבית המקדש שע"י שרתה השכינה בישראל בקביעות והיה דוגמת הנשמה העליונה האלהית הנקראת בשם חיה ויחידה, שהיא קשר האלהית עם בני אדם, והיה הציווי שימנו להם מלך תחלה ואח"כ יבנו בית הבחירה, כי א"א שתשכן הנשמה האלהית באדם אם לא תוקדם הרוח החיים והנשמה המשכלת הנתלים בגויה ואחדותה, ואמר שעד הנה היה הגוף הישראלי מפוזר ומפורד בלתי מאוחד לא מצד רוח החיים שהיא ע"י אחדות העם בעיר

אחת כי לא בחרתי בעיר וכו', ולא מצד הנשמה המשכלת שהיא ההנהגה הכוללת ומלכות אחת, שעז"א ולא בחרתי באיש להיות נגיד, ועתה נעשו גוף אחד אם ע"י רוח החיים שעז"א ואבחר בירושלים, אם ע"י הנשמה המשכלת שעז"א ואבחר בדוד, ובד"ה האריך ופה קצר ואמר לא בחרתי בעיר, ומוכן ממילא שלא בחר באיש להיות נגיד כי בחירת העיר קודם בטבע לבחירת האיש כמו שהרוח החיוני קודם בטבע לנשמה המשכלת, ואמר ואבחר בדוד להיות נגיד, ונודע ממילא שבחר בעיר כי אם נטע בהם המלכות שהיא דוגמת הנפש המשכלת כ"ש התאחדות ע"י העיר שהוא דמיון הנפש החיונית: (מלבי"ם):

יז ויהי עם-לבב דוד אבי לבנות בית לשם יהוה אלהי ישראל:

מלבי"ם ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל, כבר בארתי למעלה (סימן ד') שתנאי העקרי בבנין הבית היה שיבנהו לשם ה' לבד בלא שום פניה חזונית ושזה היה נמנע בימי דוד, כיון שהיה לו מלחמות רבות, וה' הבטיח אותו שע"י בנין הבית ימצא מנוחה מן האויבים, וא"כ בהכרח היה עולה במחשבתו התועלת ששיג מן הבנין, וקשה שיבנהו לשם ה', הגם שבלבו היה לבנותו לשם ה' לבד בלא שום פניה חזונית, וז"ש ויהי עם לבב וכו' לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל, בכ"ז ידע ה' שאם יבנהו בפועל יכוין אח"כ גם אל השגת התועלת ולא יהיה לשם ה', ולכן צוהו שישאר לו זכות המחשבה הזכה שהקב"ה מצרפה למעשה תמיד, ודינה כאילו עשה בפועל, וז"ש: (מלבי"ם)

יח ויאמר יהוה אל-דוד אבי יען אשר ה'ה עם-לבבך לבנות בית לשמי הטיבת פי ה'ה עם-לבבך:

מצודת דוד הטיבות וכו'. טוב עשית בזה, ולזכות תחשב, כי על ידו באה ההכנה לצוות עליה ולהכין הכל : רק אתה וגו'. עם שתכין הכל : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר ה' אל דוד אבי יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי דוקא, הנה בזה הטיבות כי היה עם לבבך ר"ל כבר היה ונעשה הבנין עם לבבך כי המחשבה הטובה הזאת חשובה אצלי כאילו כבר נבנה המקדש בפועל ובזה נבנה לשם ה' לבד בלא שום פניה אחרת: (מלבי"ם)

יט רק אתה לא תבנה הבית כי אם-בנך היצא מחלצ'ך הוא-יבנה לבית לשמי:

מצודת ציון מחלציד. הם המתנים, והוא כינוי לאבר המשגל על היותו סמוך להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם רק אתה לא תבנה הבית שאין חסר דבר רק מה שאתה לא תבנהו בפועל ממש ובכ"ז נחשב כאילו היה ונבנה, כי אם בנך היוצא מחלציד הוא יבנה הבית לשמי דוקא, כי בימי שלמה שבל"ז היה איש מנוחה היה קל לו לבנות גם בפועל לשם ה', כי לא היה מקוה ע"י הבנין מנוחה מן האויבים : (מלבי"ם)

לכ ויקם יהוה את-דברו אשר דבר ואקם תחת דוד אבי ואשב על-כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם יהוה אלהי ישראל:

מלבי"ם ויקם ה' את דברו וכו' ואשב על כסא ישראל כאשר דבר ה' ר"ל ישבתי באופן ש"ל מנוחה מן האויבים, ועי"ז ואבנה ר"ל יכולתי לבנות לשם ה' אלהי ישראל בכוונה לשמה : (מלבי"ם)

לכא ואשם שם מקום לארון אשר-שם ברית יהוה אשר כרת עם-אבותינו בהוציא אתם מארץ מצרים : (o)

מצודת דוד ואשים שם. בהבית הזה : אשר שם. בזה הארון : ברית ה'. לוחות הברית, אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואשים שם מקום, כולל בזה מ"ש ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וכו', ופירשתי שם שהיה תנאי הבנין שיהיה להם מקום קבוע, ועי"כ גם האלהים ישכון בקביעות, וכמו שפרשתי שם בארך : (מלבי"ם)

לכב ויעמד שלמה לפני מזבח יהוה נגד כל-קהל ישראל ויפרש בפיו השמים:

רס"י ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. כתיב (צלצרי הימים צו יג): כי עסקה שלמה כוור נחוסת ויתנהו בתוך העזרה וגו', ויעמוד עליו ויצרך על צרכיו: (רס"י)

מצודת דוד ויפרש כפיו. כדרך שואל החסד : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. אחשוב שהיה עומד בעזרה גדולה

שהיא עזרת ישראל שהיה בחצר הכהנים כשהתפלל זאת התפלה או בא
בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה
שאחשוב כי לא יתקרב לש״י מפני באו מהעזרה אל פני המזבח האלהים
אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו שנראה מענין מה
שנזכר בסוף ספר שמואל הסכים שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר
נשמעת (רלב"ג)

כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין-כְּמוֹךָ אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל-
הָאָרֶץ מִתַּחַת שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֹד לְעַבְדֶיךָ הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל-לְבָבָם:

רפ"י שְׁמֵר הַבְּרִית. מִמַּתִּיךְ וְגוֹנוֹ לְשִׁמּוֹר הַבְּרִית וְהַחֲסֹד, לְקִיּוֹם הַבְּטַחְתּוֹ:
(רפ"י)

מצודת דוד שְׁמֵר הַבְּרִית. הַגְּמוּל שֶׁהִבְטִיחַ בְּבְרִית : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין כְּמוֹךָ אֱלֹהִים. ר"ל אתה הש״י המנהיג
ישראל ומשגיח בם הנה אין כמוך אלהים במנהיגים הנבדלים אשר
בשמים ממעל והם מניעי הגרמים השמימיים : **ואשר על הארץ מתחת.**
והוא השכל הפועל כי מה שינהיגוהו אשר הוא מסובב ממך היא הנהגה
חלקית כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות השם אך הנהגתך היא
כוללת ומקפת בכל : **שומר הברית והחסד לעבדיך.** זכר כי בזה הוא יותר
ההבדל שבין הנהגת השם יתברך ובין הנהגת אלו העלולים ממנו וזה כי
הוא מקיים הברית והחסד לעבדיו ההולכים לפני הש״י בכל לבם על צד
ההשגחה הפרטית וזה דבר לא יוכל עליו אחד משאר הנבדלים העלולים
ממנו, והנה הרצון באמרו הברית והחסד הברית שהוא על צד החסד והוא
אשר יהיה מצד ההשגחה הפרטית וכבר יוכר זה הברית שכבר יהיה בו
תנאי והוא שיהיה המקבל באופן שיהיה דבק בש״י וזהו אמרו לעבדיך
ההולכים לפניך בכל לבם ולזה גם כן אמר רק אם ישמרו בניך את דרכם
ללכת לפני כאשר הלכת לפני : (רלב"ג)

מלבי"ם **אין כמוך אלהים וכו'**, הנה ה' הבטיח לדוד שני דברים, **א.**
ששלמה ימלוך תחתיו ויבנה המקדש וזה היה בלי תנאי, **ב.** שגם בני בניו
ישבו על כסא ישראל וזה היה בתנאי כמ"ש אם ישמרו בניך בריתי ועדותי
זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, וכבר בארתי בפירוש (שמואל
ב' ס"ז) שבכ"ז בקש דוד שיתקיים זה בכל אופן, והיינו שהי' ישגיח על
ביתו שלא יתמוטטו מדרכי ה', וכמ"ש אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי
לבן אשר בהעוותו והוכחתו בשבט אנשים וכו' וחסדי לא אפיר מעמו,
ובארתי שם שאחר שהברית שכרת ה' עם דוד וההבטחה שהבטיח לו,
היה סבתו חסדי ה', והחסד לא ימוש לעולם, כי החסד לא ישקיף על
מעשה וזכות, ובהכרח יסבב ה' שיקים דברו לעולם, וע"ז בקש שלמה

שיקים ה' את דברו בכל אופן ושיסבב שלא תבוטל ההבטחה ע"י איזה חטא, וז"ש אין כמוך אלהים ר"ל כי ביטול ההבטחה יצויר אם ע"י חסרון יכולת שהמבטיח אינו יכול למלאת דבריו, עז"א **אין כמוך בשמים ממעל ועל הארץ מתחת** בענין שאין מי בשמים ובארץ שיעכב על ידך, וכן יצויר שתבוטל ההבטחה ע"י שינוי הרצון אם המובטח קלקל מעשיו באופן שישוב המבטיח לשום עינו בו לרעה, ועז"א **שומר הברית והחסד** שלא יצויר שישתנה רצונך מצד עצמך כי אתה שומר הברית, ולא שישתנה מצד רוע מעשי המובטח כי אתה שומר **החסד** שהבטחה ששרשה מצד החסד לא תבוטל בשום אופן, כי החסד אינו משקיף על מעשה וזכות (מלבי"ם):

כד אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי אֶת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתָּ לוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִי וּבִידְךָ מִלֵּאָה כִּי־זֶה הַיּוֹם

רפ"י חסר שמרת. לשון חמנת הבטחה: (רפ"י)

מצודת דוד אשר שמרת וגו'. רצה לומר : אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו, שאני אבנה הבית : **ותדבר בפידך**. כמו שדברת, כן מלאת בכח ידך, כאשר נראה היום : (מצודת דוד)

מלבי"ם אשר שמרת ומוסיף עוד שכבר החל לקיים ההבטחה במה שמלך שלמה ובנה ביהמ"ק, וכיון שנתקיימה מקצת ההבטחה בפועל ראוי שתתקיים בכל, וז"ש ובידך מלאת (מלבי"ם):

כה ועתה יהוה | אלהי ישראל שמר לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו לאמר לא-יכרת לך איש מלפני ישב על-פסא ישראל רק אם-ישמרו בניך את-דרכם ללקת לפני כאשר הלכת לפני:

מצודת דוד שמור וגו'. רצה לומר : שמור גם ההבטחה ההיא, אשר הבטחתו שאם זרעו יצדקו לא יופסק מהם המלוכה : (מצודת דוד)

מלבי"ם (כה-כו) השאלות: מ"ש שמור לעבדך וכו', יאמן דברך לעבדך הוא כפל לשון :

ועתה, עפ"ז בקש שישמר גם ההבטחה שהבטיח שלא יכרת לו איש יושב על כסא ישראל והיא ירושת המלכות לעולם, הגם שבזה הוטל תנאי בדבר רק אם ישמרו בניך את דרכם וכו' (מלבי"ם):

לְכֹן וְעַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֵן נָא (דְּבַרְךָ) דְּבַרְךָ אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
דָּוִד אָבִי:

מצודת דוד יאמן נא. רצה לומר : עשה דבר לשיהא נקרא שם הבית אשר
בנית, בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון יאמן. מלשון אמונה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ועתה בכ"ז אבקש שיאמן נא דברך ותראה שלא תובטל המלכות
לעולם, והוא ע"י שתשגיח שבניו לא יסורו מדרכי ה' באופן שלא תהיה
עילה לביטול ההבטחה ששרשה מצד חסדי ה', וגם יאמר הגם שמצד
הבנים יש תנאי, הלא עקר ההבטחה נאמר לדוד שעליו זרח חסדי ה'
לבנות לו בית נאמן לעולם, א"כ גם אם יחטאו הבנים אי אפשר לבטל מה
שהבטיח לדוד, כיון שעקר ההבטחה והחסד היה מצד דוד לא מצד דור
בניו, וז"ש ועתה יאמן נא דברך אשר דברת לדוד אבי : (מלבי"ם)

לְכֹן כִּי הָאֱמָנִים יֹשְׁבֵי אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וְהַשָּׁמַיִם לֹא
יְכַלְכְּלוּךָ אִף כִּי-הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי:

רס"י האמנם. לשון תימה: לא יכלכלוך. לא יכלוך: (רס"י)

מצודת דוד כי האמנם. האם אמת הדבר שישב אלהים בבית העשוי על
ארץ, בתמיה, הלא השמים לא יכלכלוך, ומכל שכן הבית, ואם כן במה
יהיה בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון האמנם. בה"א התימה, רצה לומר : האמת : יכלכלוך. ענין
החזקה, כמו (לעיל ז כו) אלפים בת יכיל : אף כי. הוא כענין כל שכן וקל
וחומר, וכן (יחזקאל טו ה) אף כי אש אכלתהו : (מצודת ציון)

רלבי"ג כי האמנם ישב אלהים על הארץ. ר"ל הנני מתפלל לפניך את
התפלה הזאת כי אני רואה באמת ששכינת הש"י והשגחתו תמשך גם כן
באלו הדברים השפלים וזה מקום פלא כי השמים ושמי השמים לא יכילו
הודך ורוממות מדרגתך והנימוס המושכל והמושקף לך מהם כי זה בלתי
מושג לזולתך כי גבהה מאד מדרגת המושקף לך מהם על מה שהם עליו
מהמציאות כמו שבארנו בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה' וכל שכן
שתדבק השגחתך והשקפתך באלו הענינים הפחותים מאד עד שתרד
השגחתך בזה הבית אשר בנית ויושג לך ענינו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **השאלות:** מ"ש האומנם ישב אלהים על הארץ אין לו באור שאין המשך מזה אל מ"ש ופנית אל תפלת עבדך :

כי האומנם ישב אלהים על הארץ. הוסיף עוד טענה עפמ"ש בפירוש תהלות (סי' פ"ט) שבהמ"ק ומלכות בית דוד היו שניהם סבה זל"ז, שה' בחר לשכן שכינתו בבית הנבחר ע"י זכות דוד, ואחר שבחר בציון וקבע שכינתו שם, שוב השגיח לקיים בית דוד בשביל הבית, כמ"ש קומה ה' למנוחתך וכו' בעבור דוד עבדך וכו' שזה מה שהיה זכות דוד סבה אל שכינת ה' בהבית, וחזר ואמר גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר ה' בציון, שהוא מה שע"י שבחר בציון ראה לקיים מלכות בית דוד, וז"ש יאמן נא דברך אשר דברת לדוד כי האומנם ישב אלקים על הארץ, אחר שמעתה הוא דבר מאומן וקיים שישב אלהים בקביעות על הארץ, וזה תלוי במלכות ב"ד, **הנה השמים** וכו' אמנם באר שלא תחשוב ששיבת ה' על הארץ הוא כפי מחשבות ההמון שיושב וחונה במעון ובמקום, שזה דבר בטל כי הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו ומכ"ש שלא ישכן בבית בנוי בידי אדם, רק ישיבתו על הארץ הוא כינוי להשגחתו שם בקביעות לשמוע תפלות ולהשגיח בהשגחה פרטית על צרכי עמו, וז"ש **ופנית אל תפלת עבדך** וכו', להיות עיניך פקוחות וכו' (מלבי"ם):

[כח] ופנית אל-תפלת עבדך ואל-תחנתו יהוה אלהי לשמע אל-הַרְנָה ואל-הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עֲבָדְךָ מִתְּפִלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם:

מצודת דוד **ופנית.** לזאת פנה נא אל תפלתי, מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית, ובמה יקרא בית ה' : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ופנית אל תפלת עבדך.** ר"ל כי מפני היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך : **לשמוע אל הרנה ואל התפלה.** הכונה ברנה הוא השיר והשבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים : (רלבי"ג)

מלבי"ם (כח-ל) **השאלות:** מ"ש ופנית אל תפלת עבדך לשמוע אל הרנה הוא כפל שהיל"ל ופנית ושמעת אל תפלת עבדך, ואמר שנית להיות עיניך פתוחות לשמוע אל התפלה, ואמר שלישית ושמעת אל תחנת עבדך למה כפל דבריו, ולמה כפל פתוחות אל הבית הזה אל המקום :

ופנית בקש שיפנה ה' אל מה שמתפלל, **לשמוע אל הרנה** וכו', ר"ל הוא מתפלל ומתחנן שתהיה שעה זו עת רצון שישמע ה' אל רנתו ותפלתו מה שיתפלל היום ובאר על מה יתפלל, הוא (מלבי"ם):

כט לְהִיּוֹת עֵינֶךָ פְּתֻחוֹת אֶל-הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וַיּוֹם אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יְהוָה שְׁמִי שָׁם לְשִׁמְעַ אֶל-הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עִבְדְּךָ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה:

מצודת דוד **להיות**. וזהו תפילתי להיות עיניך וכו' : **אל המקום הזה**. במקום הזה, וכן (שמות כה כא) : **ואל הארון**. ומשפטו : ובהארון : (מצודת דוד)

מלבי"ם **להיות עיניך פתוחות** שיתמיד ה' להשגיח בעיני ה' המשוטטות שישמע תמיד התפללות שיתפללו בבהמ"ק, ובאר בזה שתי מדרגות, כי לפעמים כשישראל זכאים שכינת ה' שרויה בין בדי הארון למטה ועיקר שכינתו בתחתונים ודומה כשוכן ביניהם למטה בבית, ולפעמים כשאין ישראל זכאין, אז רק שמו שוכן שם, ר"ל אז עיקר שכינתו בשמים רק שהתפלה שמתפללים דרך המקדש תעלה בסולם השמימה והשם מקבלה, וז"ש על הצד האי' **להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה לילה ויום**, שאז עיני ה' פתוחות בבית עצמו, ועל הצד הבי' אמר **אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם**, שבצד שאין ישראל זכאים כ"כ ואין השם שוכן בבית למטה רק במעון קדשו למעלה, בכ"ז עיניו פתוחות אל המקום שאמר ששמו יהיה שם, כדוגמת המלך שיש לו פלטרין בעיר הבירה, ויש לו ג"כ פלטרין אצל בניו במדינה אחרת, שבעת שהוא עם בניו עיניו פתוחות אל הפלטרין עצמו ובעת שמתרחק מהם והוא בבית מקדש מלכות שלו בכ"ז עיניו פתוחות אל המקום מצד ששמו נקרא גם על הפלטרין שאצל בניו ומשגיח עליהם מרחוק, ומפרש נגד הצד הראשון **לשמוע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה** שבעת שהשכינה קבועה למטה שאז שומע התפלה למטה, ונגד הצד השני אומר : (מלבי"ם)

לז וְשָׁמַעְתָּ אֶל-תַּחֲנַת עִבְדְּךָ וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל-מְקוֹם שְׁבַתְּךָ אֶל-הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסִלַּחְתָּ:

מצודת דוד **ושמעת וגו'**. רצה לומר : כמו שאני מתפלל שתשמע תפילתי, כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך : **ואתה תשמע וגו'**. רצה לומר : לא שתשב פה לשמוע, כי אם התפלה העשויה פה, ישמע אל השמים, ותקבלה ברחמים, ותסלח לעון המתפלל : (מצודת דוד)

רלב"ג **ושמעת אל תחנת עבדך**. הנה התחנה היא אחר התפלה והיא בקשת הצרכים בלשון תחנונים ומחילת החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת : **את אשר יחטא איש לרעהו**. ידמה לפי מה שאחשוב ששלמה בקש שכמו שהסוטה נבדקת באלות אשר יאלו אותה בבית המקדש על האופן שנזכר בתורה כן יבדוק באלה זה הבית הקדוש כל הדברים אשר תהיה בהם כפירה בין איש לרעהו או אלת שבועה כשיבא הנטען להשבע

לפני מזבח ה' בבית הזה והנה אמרו אשר יחטא איש לרעהו יכלול חטא הממון כאמרו וחטאה בשגגה מקדשי ה' נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה : (רלב"ג)

מלבי"ם ושמעת אל תחנת עבדך ועמך וכו' ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים שגם בעת שיהיו חוטאים עד שתסלק השכינה ותהיה קבועה בשמים, גם אז ישמע אל תחנתם, ועז"א ושמעת וסלחת, שאז יסלח עון ויקבל תחנה, והנה השתמש פה על התפלה בג' לשונות, רנה, תפלה, תחנה. הרנה הוא ספור שבחי המקום כמ"ש חז"ל לעולם יזכיר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל. והתפלה עקרה שפיכת הנפש ודבקות הרוח ופלילת הנפש להתדבק בשורשה ולא תהיה רק לאלהים, ותחנה היא בקשת הצרכים, וענינה מענין חנון ומתנת חנם, שגם בשאין ראוי מבקש מתנם חנם, אבל המתפלל ישיג שאלתו מצד הדבקות והמחשבה הטהורה המושכת השפע מן הצנור העליון כי יתקרב לאלהים בחשק ואהבה ותשוקה וכוונה רצויה, וע"כ בצד הא' אמר אל תפלת עבדך ועל הצד הב' אמר אל תחנת עבדך ועמך ישראל כי כשאין ראויים ועונותיהם מבדילים בינם לבין אלהיהם יבואו דרך תחנה לבד וע"י שהם רבים וצבור

ולא את אשר יחטא איש לרעהו ונשא-בו אלה להאלתו ובא אלה לפני
מזבחך בבית הזה:

רש"י אשר יחטא איש לרעהו. זועל אחת איש: ונשא בו אלה. כסם סהמים צודקין אותה, כך המים צודקין אותו (סוטה כז ב): ונשא בו. לשון נוסה: וזא אלה לפני מזבחה. והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה) ה

מצודת דוד איש לרעהו. בדבר ממון : ונשא בו אלה. ויחויב בו חוב שבועה להשביעו : ובא אלה. רצה לומר : וישבע לפני המזבח : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונשא. ענין חוב, כמו (ישעיהו כד ב) כאשר נושא בו : אלה. ענין קללת השבועה, כמו (במדבר ה כא) בשבועת האלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם את אשר יחטא הוסיף לבקש שגם בדברים שבין איש לחברו, שיבקש משפט ומסירת דין נגד חברו, כשיהיה איזה חטא ועול בין איש לאיש, עד שישא בו אלה להאלותו, כגון אלת סוטה או אלת העדים וכדומה, גם בצד זה (מלבי"ם)

זלב | וְאֵתָהּ | תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעֲשִׂיתָ וְשִׁפְטָתָ אֶת-עַבְדֶּיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לַתֵּת דְרָכּוֹ בְּרֵאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צְדִיק לַתֵּת לוֹ כְּצַדִּיקָתוֹ: (o)

רפ"י לתת דרכו בראשו. ולצתה צטנה וגו' (קס פסוק כז): ולהלדיק לדיק. ונקתה ונזרעה זרע (קס פסוק כח). כך נדרש צתוספתא לסוטה (א ג): (רפ"י)

מצודת דוד להרשיע רשע. לחייב את הרשע, לתת גמול דרכו בראשו, הנשבע לשקר עם המשביע בחנם, ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת, אמר על זה לא תסלח, הואיל וחלל הבית עם השבועה : ולהצדיק צדיק. את הנשבע באמת, ואת המשביע בצדק : (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: מ"ש ועשית ושפטת אינו נכון בלשון, שתחלה ישפוט מה לעשות ואח"כ יעשה והיל"ל ושפטת ועשית :

ואתה תשמע השמים ועשית ר"ל תיכף תעשה כדבר האלה בענין שבכל אופן תחול האלה על החייב, ואח"כ ושפטת את עבדך לראות מי החייב בין שניהם, להרשיע רשע וכי באופן שאם היה האלה שלא כדין תחול על המאלה וכן בהפך (מלבי"ם):

זלג בְּהִנְגַף עַמְךָ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי אֹיֵב אֲשֶׁר יַחְטְאוּ-לָךְ וְשָׁבוּ אֵלַיךָ וְהוֹדוּ אֶת-שְׁמִי וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלַיךָ בְּבַיִת הַזֶּה:

רפ"י והודו את שמך. שחייב אדם לצדך על הרעה (צרכות נד א): (רפ"י)

מצודת דוד אשר יחטאו. על אשר חטאו : (מצודת דוד)

רלב"ג ושבו אליך והודו את שמך. הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתענשם שינגפו לפני אויב והם ישובו אליך ויסורו מדרכיהם הרעים ויודו את שמך לתת שבח לשמך ולכבודך קודם התפלה כראוי ואחר כך יתפללו ויתחננו אליך בבית הזה לסלוח חטאתם ולהושיעם מיד אויב ולהשיבם לאדמתם אשר לקח מהם האויב הנה אתה תשמע השמים ותסלח לחטאת עמך ישראל ותשיבם אל האדמה אשר נתת לאבותם : (רלב"ג)

מלבי"ם (לג-לד) השאלות: ממ"ש והתפללו בבית משמע שעודם בארץ וממ"ש והשבותם אל האדמה משמע שגלו ממנה וגם שא"כ הוא כפל עם מ"ש בפסוק מ"ו :

בהנגף הוסיף עוד שגם בעת החל עליהם איזה עונש על ידי חטאתם **שע"י** שיחטאו לך נגזר עליהם שינגפו לפני אויב והם ישובו בתשובה על החטא והודו את שמך כמודים על הרעה שהיה בצדק בעבור עונותיהם, והתפללו על העתיד שיחלצו מצרה: (מלבי"ם)

לד' ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשבתם אל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לָאֲבוֹתָם: (o)

מצודת דוד והשבותם. רצה לומר: כאשר יצאו עוד למלחמה, לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי, אבל ישובו לארצם: (מצודת דוד)

מלבי"ם ואתה תשמע וסלחת נגד התשובה תסלח העון, ונגד התפלה והשבותם אל האדמה, ואין פ"י שנתנו לפני אויב לארץ אחרת שזה יזכיר בפסוק מ"ו, רק שיצאו למלחמה לגבול ארצם ומ"ש והשבותם ר"ל שישובו היוצאים למלחמה לעריהם בשלום: (מלבי"ם)

לה' בהעצר שמים ולא-יהיה מטר כי יחטאו-לך והתפללו אל-המקום הזה והודו את-שמך ומחטאתם ישובו כי תענם:

רס"י כי תענם. למען תענם, 'כי' משמש לשון 'אשר': (רס"י)

מצודת דוד כי תענם. ישובו מחטאתם, למען אשר תענם בעת הצרה, ולא מאהבת המקום: (מצודת דוד)

מצודת ציון בהעצר. בהמנע: תענם. מלשון עניה ותשובה: (מצודת ציון)

רלב"ג בהעצר שמים ולא יהיה מטר וגו'. הרצון באמרו כי תענם כי תענה במ חטאתם ותעיד על דרך אמרו ישמע אל ויענם שהרצון בו ויענה במ לדעת קצת המפרשים וכמוהו הן תוי שדי יענני ר"ל יענה בי, והנה שם מאוחר הקודם בזמן והוא שצריך תחלה שישובו מחטאתם כי תענה במ אשר על כן עצר את השמים ומטר לא היה ואחר זה ישבחו את הש"י ואחר נתינת השבת תהיה התפלה: (רלב"ג)

מלבי"ם (לה-לו) השאלות: למה תחלה אמר והודו והתפללו ופה אמר והתפללו והודו, ומז"ש ומחטאתם ישובו כי תענם שמשמע שע"י שיענם ישובו מחטאתם, ומז"ש כי תורם את הדרך וכו':

בהעצר שמים הוסיף בתפלתו עוד ענין אחר, שלפעמים יקדים ה' לשמוע תפלה טרם שיעשו תשובה, כי במאמר הראשון בהגפם לפני אויב אמר

ושבו והודו והתפללו וכאן אמר והתפללו והודו ומחטאתם ישובון, כי יש שני מיני עונשים, עונש בפועל, ועונש ע"י סילוק השגחה. רצוני, כי זה שינגפו לפני אויב הוא עונש שיעשה ה' בפועל, שעל ידי שיעשו עבירות שיחויבו עונש להמסר ביד אויב אז אף שמדרך הטבע ראוי שהם יתגברו על האויב ימסרם ה' ביד אויב בהשגחתו כמ"ש איכה ירדוף אחד אלף וכו' אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם, אמנם עצירת השמים תהיה ע"י סילוק השגחה לבד כי ירידת המטר לא תהיה רק ע"י השגחה כמ"ש כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא כו' והארץ וכו', למטר השמים תשתה מים ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד, ר"ל וא"כ צריך אתה להשגחתו התמידית שע"י השגחתו ירד המטר שהוא ענין השגחי, לכן והיה אם שמוע תשמעו וכו' ונתתי מטר ארצכם בעתו וכו' פן יפתה לבבכם וכו' ועצר את השמים, וא"ר בעת שאין ישראל זכאים כ"כ עד שראויים להשגחה תמידית ימנע מהם המטר בשב ואל תעשה, כמ"ש (ירמיה ה') ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו וכו' וחטאתכם מנעו הטוב מכם וכו', ובזה האופן יעצרו השמים לפעמים על עונות נסתרים שאין העם יודעים מהם וצריכים לפשפש במעשיהם עד שיודע להם מה פשעם, וכמ"ש ויהי רעב בימי דוד שלש שנים וכו' ויאמר ה' אל שאול, ופי' חז"ל שבשלש שנים דרשו וחקרו ולא מצאו העון עד שהודיעם ה', ובזה בקש שתיכף כשיתפללו יענם ה', ובזה יקדים לקבל התפלה לפני התשובה, ר"ל שיודיעם ויורם הדרך הטובה, ויודיעם מה העון שבעבורו נעצרו השמים כדי שישבו אח"כ, וז"ש **בהעצר שמים וכו' כי יחטאו לך, והתפללו והודו את שמך**, ר"ל שיתפללו ויודו כי בא עליהם העונש כדין, הגם שאין יודעים החטא רק **מחטאתם ישובון כי תענם** שמקבלים עליהם לשוב מחטאתם אחר שתענם ותודיעם החטא : (מלבי"ם)

וְאֵתָהּ | תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסִלַּחְתָּ לְחַטָּאת עַבְדֶּיךָ וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תֹרֵם אֶת-הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יִלְכוּ-בָּהּ וְנִתְּתָה מָטָר עַל-אֲרֶצְךָ אֲשֶׁר-נִתְּתָה לְעַמֶּךָ לְנַחֵלָה: (o)

מצודת דוד ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה : **כי תורם**. בזה תלמדם דרך הטובה, לעשות מאהבה, בראותם חסדי המקום : **ונתתה**. ולזה מלא משאלותם ותן המטר : (מצודת דוד)

מצודת ציון תורם. תלמדם, כמו (ישעיהו כח ט) יורה דעה : (מצודת ציון)

רלב"ג כי תורם הדרך הטובה אשר ילכו בה. ר"ל שבזה המין מהעונש תורם את הדרך הטובה כי יפשפשו במעשיהם ויסורו ממה שחטאו אשר עליו נענשו בזה העונש : (רלב"ג)

מלבי"ם (לו-מא) **השאלות**: למה האריך וכפל ומהו הכפל לכל האדם לכל עמך ישראל, ולמה סיים בפרט זה למען יראוך כל הימים :

ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל, וזה יהיה ע"י כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה, שתודיעם מה יתקנו, ועז"א כאן עבדיך ועמך כי בצד הזה הם עבדי המקום, כי חטאתם נסתר ונצפן מנגד עינם, ותיכף שיורם הדרך הטובה ישובו ויתקנו המעות : (מלבי"ם)

לז רַעַב כִּי-יְהִי בְּאֶרֶץ דְּבַר כִּי-יְהִי שְׂדֵפוֹן יִרְקוֹן אַרְבֵּה חֲסִיל כִּי יְהִי כִי יִצַר-לוֹ אִיבּוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל-נֶגַע כָּל-מַחֲלָה:

רס"י ירקון. שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות סבולת: (רס"י)

מצודת דוד **רעב כי יהיה**. מסבות אחרות, לא מעצירת המטר : **שדפון וכו'**. והרעב מוכן לבוא : **כי יצר לו אויבו**. כשיבוא אויבו לצור עליו בארצו ובשעריו : **כל נגע**. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שדפון**. ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : **ירקון**. היא הכספת פני התבואה, ונהפך לירקון : **חסיל**. מין ארבה : **יצר**. מלשון מצור : **מחלה**. מלשון חולי : (מצודת ציון)

רלב"ג **רעב כי יהיה בארץ**. ר"ל בסבת שטף מטר או ברד או בסבת הרוחות או בסבת חום השמש בשבלים אחר המטר שהם ענינים מצד הטבע, והנה מה שיהיה בסבת העצר המטר כבר נזכר : **דבר כי יהיה שדפון ירקון**. ר"ל כי יהיה דבר בהתחדש חליי השדפון או הירקון או מה שידמה להם : **ארבה חסיל כי יהיה**. ויהיה ג"כ רעה בסבתם מפני אכילת התבואות והשחתתם אותם : **כי יצר לו אויבו בארץ שערו**. ר"ל שיבנה מצור סביב העיירו באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות או לעבוד האדמה והנה יתחדש שם רעב בסבת זה : **כל נגע כל מחלה**. ר"ל כל מכה וכל חלי וכל צורך שתצטרך התפלה והתחנה עליו אשר תהיה לאיש מה מישראל הנגע והמחלה או הצורך האחר אי זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך, והנה הרצון באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך ישראל אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי מהנכרי לא התפלל עתה שלמה : (רלב"ג)

מלבי"ם **רעב כי יהיה**, עתה הוסיף עוד שאלה כוללת שיענה הי על כל מיני תפלות ועל כל מיני הצרכים בין הנוגע להכלל בין הנוגע להפרטים, וחשב **רעב, דבר, שדפון, ירקון, ארבה, חסיל, חרב**, והם ארבעה שפטים הרעים שחשב יחזקאל (סיי י"ד) חרב רעב חיה רעה דבר, שהם הכוללים כל מיני

הרעות הנמצאים בעולם, והם אבות לכולם, שסבת הרעות יהיו או ע"י הטבע הכוללת וזה רעב או על ידי הטבע של האדם עצמו שנשתנה לרוע וזה דבר או ע"י בעלי רצון וזה חיה רעה, או על ידי בעלי בחירה וזה חרב, וכמ"ש מזי רעב, ולחומי רשף, שן בהמות, מחוץ תשכל חרב, וכן סדרם בתוכחה של תו"כ כמ"ש המבארים שמה, ונגד חיה רעה אמר **ארבה חסיל** ונגד חרב אמר **כי יצר לו אויבו** ואחר שחשב ארבעה אבות נזיקין הוסיף **כל נגע כל מחלה**. כל נגע כולל כל התולדות המתיחסות לג' שפטים רעב דבר חרב, וכל מחלה כולל כל תולדות שתחת סוג דבר, ואחר שחשב כל מיני הרעות. הוסיף (מלבי"ם):

לח כל-תפלה כל-תחנה אשר תהיה לכל-האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל-הבית הזה:

מצודת דוד לכל האדם וכו'. לכל איש יחידי מכל עמך ישראל, אשר תכיר בנגע לבבו, לדעת שבא בעבור רשעו : (מצודת דוד)

מצודת ציון נגע לבבו. רצה לומר : עון וחטא : (מצודת ציון)

מלבי"ם כל תפלה כל תחנה לכלול כל מיני התפלות שיתפלל עליהם האדם בין ע"י תפלה בין ע"י תחנה ותחנונים, והוסיף כל מיני המתפללים והנצרכים לישועה בין יחיד בין רבים, וז"ש **לכל האדם לכל עמך ישראל**, ר"ל בין כלל העם בין כל אדם יחידים, והוסיף **אשר ידעון איש נגע לבבו** ר"ל שגם בענין צרת הכלל כמו שיש רעב כולל או דבר כולל, ובא היחיד היודע נגע לבבו בפ"ע מה שחטא לבדו או מה שמצטרך לו לבדו, ופרש **כפיו אל הבית הזה** ויתפלל בפ"ע על סליחות עונו ועל מילוי צרכיו (מלבי"ם):

לט ואתה תשמע השמים מִכֹּון שְׁבִתְךָ וְסִלְחָתָ וְעֲשִׂיתָ וְנָתַתָּ לְאִישׁ כָּל-דְּרָכָיו אֲשֶׁר תִּדְעֵהוּ אֶת-לִבָּבוֹ כִּי-אֵתָהּ יִדְעָתָ לְבַדְךָ אֶת-לִבָּבוֹ כָּל-בְּנֵי הָאָדָם:

מצודת דוד ועשית. תעשה שאלתו, וחוזר ומפרש ונתת לאיש ככל דרכיו, רצה לומר : כפי כל הדרכים ששאל : **אשר תדע**. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך : (מצודת דוד)

רלבי"ג ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו. כי באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם עם הש"י אז תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי עניינו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד שתכף ששבו

מלבי"ם ואתה תשמע השמים מכון שבתך, הוסיף מכון שבתך ר"ל גם בעת שעקר מכון שבתך בשמים ואין הכלל ראויים שתשכן בתוכם בכ"ז תפנה אל תפלת הערער, וסלחת ועשית, שתסלח החטא, ותעשה הבקשה, אמנם התנה בזה ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו, ר"ל שיביט אל דרכי האיש השואל כפי מה שידע את לבבו, וזה כולל ב' תנאים, א. במה שיביט על דרכיו הקודמים אם ראוי לזה ואם עשה תשובה כראוי מעומק הלב, ב. שיביט על דרכיו וטבעיו ומנהגיו, אם ע"י שימלא בקשתו לא ימוט מיראת ה', ושיעור הכתוב אשר תדע את לבבו למען יראוך כל הימים אשר הם חיים על האדמה, (ומ"ש כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם הוא מאמר מוסגר) למשל אם שואל עושר והשם יודע כפי טבע האיש שאם ישמן יבעט ואם יתעשר יסור מיראת ה' לא ימלא בקשתו, וכן הגם שבלבבו חושב עתה שע"י שיתעשר יפליא לעשות חסד וצדקה וכדומה, והשם יודע האמת כי כפי דרכי לבבו וכפי מנהגיו יהיה בהפך שע"י העושר ימוט מיראת השם לא ימלא שאלתו וכן בכל הדומה לזה (מלבי"ם):

מ למען יראוך כל-הימים אשר-הם חיים על-פני האדמה אשר נתתה לאבותינו:

מצודת דוד למען יראוך. בראותם שעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה, ידעו שיד ה' עשתה : (מצודת דוד)

מא וגם אל-הנכרי אשר לא-מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמה:

מצודת דוד למען שמה. בעבור פרסום שמך : (מצודת דוד)

רלבי"ג וגם אל הנכרי וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. הנה לא אמר שלמה בנכרי שיתן לו הש"י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש"י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור סבב שיקרב לעבודת השם כישראל כדי שיתפרסם כי שם ה' נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום תהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו : (רלבי"ג)

מלבי"ם (מא-מג) וגם אל הנכרי הוסיף שגם הנכרי הבא מארץ רחוקה וסבת בואו הוא בעבור שנתפרסם ביניהם שמע שם ה' הגדול שהוא משגיח ומשדד המערכה, ועי"כ בא להתפלל בבית הזה, אליו תשמע ג"כ

הגם שאינו כדאי ולא עשה תשובה, וכן ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי הגם שתפלתו תהיה על דבר בלתי ראוי מצד עצמו, שבתפלת הישראל התנה שרק אם ידע את לבבו למען יראוך כל הימים כנ"ל אבל להנכרי ימלא שאלתו בכל אופן אף שעייזו שיתן להנכרי עושר יעשה חטאים בכ"ז ימלא שאלתו, באשר עיי"כ ירויח שני דברים, **א. למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך כעמך ישראל** שבזה שיראו שה' שומע תפלה יכירו כי הוא משגיח בשפלים, ושהוא קרוב לכל קוראיו, עד שתגיע מדרגת יראתם להתדמות עם יראת ישראל שבא עיי הכרתם שהוא משגיח בפרטים בהשגחה נפלאה, **ב. שידעו ששם ה' נקרא על הבית** ושהוא שער השמים (מלבי"ם):

מב כי ישמעון את-שמך הגדול ואת-ידך החזקה וזרעך הנטויה ובא והתפלל אל-הבית הזה:

מצודת ציון **הנטויה**. מלשון הטיה : (מצודת ציון)

מג אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר-יקרא אליך הנכרי למען ידעון כל-עמי הארץ את-שמך ליראה אותך כעמך ישראל ולדעת כי-שמך נקרא על-הבית הזה אשר בנית:

רס"י ככל אשר יקרא אליך הנכרי. ובישראל הוא אומר (לעיל פסוק לט): ונתת לאיש ככל דרכיו, לפי שישראל מכיר בהקצ"ה, ויודע שהיכולת בידו, ואם אין תפלתו נשמעת, תולה את הדבר בעלמו ובחטאו, אבל עובד גילולים קורא תגר, ואומר: בית ששמו הולך לסוף העולם, נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו, ולא מצאתי בו ממש, כסם שאין ממש בעבודת גלולים, לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי, אבל ישראל, אם אתה רואה שהוא משחית בממונו את חבירו, אל תתן לו: (רס"י)

מד כי-יצא עמך למלחמה על-איבו בדרך אשר תשלחם והתפללו אל-יהוה דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר-בנתי לשמך:

רס"י לרך העיר. פונים לכל ירוקלים: (רס"י)

מצודת דוד **בדרך אשר תשלחם**. כי אין יוצאין במלחמה טרם ישאלו בה'

דרך העיר. כי בהיותם בדרך, לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בה, ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם השמימה דרך העיר והבית : (מצודת דוד)

רלב"ג כי יצא עמך למלחמה על אויבו. עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה ובא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא יהיה אפשר שתהיי בבית המקדש כמו הענין בצאת ישראל למלחמה על אויבו ואמר בדרך אשר תשלחם העיר בזה שאין ראוי שיצאו למלחמה אם לא יהיו נמלכים בשכינה אם על יד נביא אם על יד אורים ותומים והתפלל שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה ר"ל שיתפללו נכח ירושלים ונכח בית המקדש ישמע הש"י תפלתם ותחנתם ויעשה משפטם לתת להם כדרכיהם אשר הם בהם בעת התפלה : (רלב"ג)

מלבי"ם כי יצא עמך עד עתה התפלל שישמע ה' התפלות שיתפללו בבהמ"ק עצמו, ועתה הוסיף להתפלל שישמע ה' גם התפלות שיתפללו בח"ל דרך המקדש, ובקש בזה שני ענינים, א. בהיותם זכאים ויצאו למלחמה נגד האויב מחוץ לירושלים ועודם בא"י ויתפללו דרך העיר ודרך הבית, שישמע ה' את תפלתם, ויעשה משפטם פי' שיעשה כפי הראוי להם במשפט : (מלבי"ם)

מה ושמעת השמים את-תפלתם ואת-תחנתם ועשית משפטם:

רפ"י ועשית משפטם. נקמתם באויביהם: (רפ"י)

מצודת דוד ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד האויב : (מצודת דוד)

מו כי יחטאו-לך פי אין אדם אשר לא-יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושבוים שביהם אל-ארץ האויב רחוקה או קרובה:

מצודת דוד כי אין אדם וכו'. רצה לומר : אם אין בהם אדם אשר לא יחטא, בכדי להגן הוא על כולם, ואז בודאי תאנף בם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואנפת. ענין כעס, כמו (שם יב א) אודך כי אנפת בי : **ושבוים**. מלשון שביה : (מצודת ציון)

רלב"ג כי יחטאו לך. זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו ישראל מעל אדמתם על רוב חטאיהם ושבו אל הש"י בארץ שוביהם והתודו את עונם ואת חטאתם אשר חטאו בהם ויכירו כי עונותיהם סבבו להם כל זה הרע וישבו אל הש"י ללכת בדרכיו בכל לבם

ובכל נפשם והתפללו אליך לצד ארץ ישראל נכח ירושלים ובית המקדש שמע ה' תפלתם ותחנתם עשה משפטם לפי היות לבבם אליך בעת התפלה בדרך שתסלח חטאיהם וגם פשעיהם שהם על דרך המרד ותתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום בארץ שהם גולים בה והנה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה ממה שיצטרך אל עוצם ההשגחי הפרטית ושישלם עון העם היושב אז בארץ ישראל כאמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה : (רלבי"ג)

מלבי"ם כי יחטאו זאת שנית אם יחטאו וה' יתאנף בם ועי"כ ישבם האויב חוץ לא"י : (מלבי"ם)

[מז] והשיבו אל-לבם בארץ אשר נשבו-שם ושובו | והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר חטאנו והעוינו רשענו:

מצודת ציון **ושבו**. מלשון תשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם והשיבו חושב בזה ג' מדרגות תחלה ישיבו אל לבם תכף בארץ אשר נשבו שם ואח"כ ושובו שנית והתחננו אליך בארץ שוביהם, מצד שיראו שהיא ארץ של שוביהם ואינה ארצם כי הם גרים שמה ועי"ז יתחרטו על העבר לאמר חטאנו והעוינו, ואח"כ : (מלבי"ם)

[מח] ושובו אליך בכל-לבבם ובכל-נפשם בארץ איביהם אשר-שובו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר-(בנית) בנית לך לשמך:

מצודת דוד **דרך ארצם**. כי בהיותם בארץ אויב, תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אשר שבו**. מלשון שביה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ושובו אליך בכל לבבם ובכל נפשם שהיא התשובה הגמורה בלב ונפש וזה יהיה מצד שהם בארץ אויביהם אשר שבו אותם ר"ל שאח"כ תמצאן אותם רעות רבות וצרות עד שיראו שהם לא לבד בארץ שוביהם כי אם בארץ אויביהם, שהשובים הם אויביהם ומצירים להם, ועי"כ ישובו בתשובה שלמה והתפללו אליך דרך ארצם העיר והבית, כי הם חוץ לארץ לכן יתפללו גם דרך ארצם : (מלבי"ם)

[מט] ושמעת השמים מן שבתך את-תפלתם ואת-תחנתם ועשית

משפטים:

מצודת דוד ועשית משפטים. לנקום מאויביהם, למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל : (מצודת דוד)

מלבי"ם (מט-נ) ושמעת השמים וכו' וסלחת לעמך, שתסלח החטאים, וגם תוסיף לסלוח גם הפשעים הגדולים שנעשו במרד, ונתתם לרחמים לפני שוביהם הנה לא בקש שיוציאם מן הגלות כי כבר ידע מ"ש בתורה והיה כי יבואו עליך כל הדברים וכו' והשבות אל לבבך וכו' ושבת וכו' ושב ה' אלהיך את שבותך וכו' הרי באר שקיבוץ הגליות לא יהיה רק בזמן ידוע אחר שיבואו עליהם הברכה והקללה, וכן אמר בפי' ואתחנן בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' וכו', לכן עכ"פ שע"י התשובה והתפלה יקל עול גלותם ויתנם לרחמים לפני שוביהם (מלבי"ם):

ג וסלחת לעמך אשר חטאו-לך ולכל-פשעיהם אשר פשעו-בך ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמום:

מצודת דוד ונתתם לרחמים. במה שתנקום בהם, יבינו שמהראוי לרחם על ישראל, וכן יעשו כי ירחמו : (מצודת דוד)

גא כִּי-עַמְךָ וְנַחֲלֶתְךָ הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ כּוֹר הַבְּרָזִל:

רש"י כור הברזל. חרסים שמזקקין זו זהב, קרוי כור: (רש"י)

מצודת דוד מתוך כור הברזל. מתוך קושי השעבוד, וכאילו היו נתונים בכור ברזל, העומד על האש : (מצודת דוד)

מצודת ציון כור. שם כלי, יתיכו בה זהב וכסף, כמו (משלי יז ג) וכור לזהב (ציון) (מצודת ציון):

מלבי"ם כי עמך אמר שאף שנגזר עליהם קושי השעבוד, יש הבדל בין גליות האחרונות לבין גלות מצרים, אחר שעתה הם כבר עם ה', מה שלא היה זה במצרים וכן אחר שהוציא אותם פעם א' מכור הברזל ראוי שלא ישעבדו בהם עוד (מלבי"ם):

גב להיות עיניך פתחות אל-תחנות עבדך ואל-תחנות עמך ישראל

לְשִׁמְעַ אֲלֵיהֶם בְּכֹל קִרְאָם אֵלָיָהּ:

מצודת דוד להיות. רצה לומר : ההוצאה ממצרים היתה בכדי להיות עיניך פתוחות, בין אל יחיד בין אל רבים : **בכל קראם**. בכל דבר אשר יקראו אליך (מצודת דוד) :

רלבי"ג לשמוע אליהם בכל קראם אליך. ר"ל בכל מה שיבקשו ממך בהיותם בארץ שוביהם ואף על פי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר שהם מתפללים לנכחו לפי מה שאפשר להם : (רלבי"ג)

מלבי"ם להיות, הוסיף עוד שלא לבד שישמע התפלות שיתפללו בבהמ"ק או נגד המקדש רק שיהיו עיניך פתוחות אל תחנת עבדך לשמע אליהם בכל קראם אליך אף שיקראו בחו"ל, ולא יכוונו נגד הבית : (נג) כי אתה, ובאר הטעם אחר שהבדלתם לך לנחלה וא"כ ראוי שתשגיח על תפלתם מצד עצמם מצד שהם מובדלים לחלקך : (מלבי"ם)

גנב כי-אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד | משה עבדך בהוציאתך את-אבותינו ממצרים אדני יהוה: (פ)

מצודת דוד כי אתה הבדלתם. לפי שהבדלתם מכל האומות להיות הם לך לנחלה, אם כן מהראוי לשמוע אליהם בכל קראם אליך : (מצודת דוד)

גנד ויהי | ככלות שלמה להתפלל אל-יהוה את כל-התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה מקרע על-ברכיו וכפיו פרשות השמים:

מצודת דוד מכרוע. ממה שהיה כורע על ברכיו בעת תפלתו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה'. למדנו מזה שהמלך כרע על ברכיו מהתחלת תפלתו עד כלותו אותם ומזה המקום אמרו רבותינו שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו : (רלבי"ג)

גנה ויעמד ויברך את כל-קהל ישראל קול גדול לאמר: **גנב** ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא-נפל דבר אחד מפל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו:

רש"י ככל אשר דבר. והיכן דבר, והניח לכם מכל אויביכם (דברים יב ז): (רש"י)

מצודת דוד ברוך ה'. טרם ברך את העם, ראה כי טוב לברך את ה' בראשונה : לא נפל. רצה לומר : לא נחסר : (מצודת דוד)

רלבי"ג אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר. הנה זה הוא מה שאמר בפרשת ראה אנכי וישבתם בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח : (רלבי"ג)

מלבי"ם ברוך ה' אשר נתן מנוחה, כבר בארתי (ש"ב ז') שבנין המקדש לא היה אפשרי כ"ז שלא היה לישראל מנוחה מן האויבים וכן הבטיח ועברתם את הירדן וכו' והניח ה' לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח והיה המקום אשר יבחר וכו', וז"ש אשר נתן מנוחה ככל אשר דבר, לא נפל דבר א' מכל דברו, כי כן נתקיים ג"כ הבטחתו שיבחר במקום מיוחד להשכין שכינתו שם בקביעות, וכמ"ש ונתתי משכני בתוכם וכו' (מלבי"ם)

נח יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר יהיה עם-אבותינו אל-יעזבנו ואל-יטשנו:

מצודת דוד עם אבותינו. הם אנשי דור המדבר, שהיתה השכינה שורה עמהם בתמידות : (מצודת דוד)

מצודת ציון יטשנו. ענין עזיבה, וכפל הדבר במלות שונות : (מצודת ציון)

מלבי"ם יהי ה' אלהינו עמנו. הנה האמצעים שיבחר ה' כדי שיעמדו ישראל בתורתו וליראה אותו הם בשני דרכים, לפעמים יהיה זה על ידי עונשים או שישתיר פנים מהם ותמצאנה אותם רעות רבות וצרות עד שיכירו שזה בסבת חטאתיהם. ולפעמים יהיה זה על ידי שישגיח בהם בהשגחה תמידית ויראה להם אותותיו ונפלאותיו, למען יכירו כי הוא אלהיהם ושכל טובם מאתו בא. ובזה הדרך נהג עמהם עת הוציאם ממצרים שהיו הנסים מתמידים וההשגחה דבוקה במ תמיד ובקש שלמה שה' יהיה עמהם כאשר היה עם אבותם להטות לבבינו אליו, שעל ידי שיהיה עמהם בתמידות ע"י זה יטה לבבם אליו, כמו שכן נגד אבותם עשה פלא ועזבם כמו שלא עזב את אבותם. וכן יכוין לומר אל יעזבנו להטות לבבינו אליו, שלא ינהג עמהם בדרך השני לעזוב אותם תחת המקרה שעל ידי כן יטה לבבם אליו על ידי רעות ועונשים, רק יהי ה' אלהינו עמנו שעל ידי כן יטה לבבנו אליו בדרך הראשון : (מלבי"ם)

נח להטות לבבנו אליו ללקת בכל-דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את-אבותינו:

מצודת דוד להטות וכו'. כמו שהטה לבב אבותינו, בהיות הדבור מצוי להם (מצודת דוד):

רלב"ג להטות לבבנו אליו. ר"ל שיהי השם עמנו באופן שישתדל להטות לבבנו אליו לעבודתו כשנחטא לו כמו שעשי לאבותינו בהיותם במדבר ולא יעזבנו על חטאתנו ולא יטשנו בשיסלק השגחתו ממנו : (רלב"ג)

נט ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל-יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות | משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר-יום

רס"י לעשות משפט עבדו ומשפט עמו. לתבוע עלזונם מיד האויב: (רס"י)

מצודת דוד דברי אלה. האמורים למעלה בדברי תחנתו, אשר שאל על כל המתפללים : קרובים. להיות התפלות קרובים להשמע לה' בכל עת התפלה, בין ביום בין בלילה : לעשות. רצה לומר : לשמוע התפלה ולעשות המבוקש : משפט עבדו וכו'. רצה לומר : דבר הנצרך, בין ליחיד בין לרבים : דבר יום ביומו. רצה לומר : דבר הנצרך ביום ההוא, יעשה ביומו

מצודת ציון משפט. ענין צורך, וכן (שמות כא ט) כמשפט הבנות יעשה לה (מצודת ציון):

רלב"ג לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ר"ל שיתן לכל אחד מהם לפי הראוי לו ולא יסתיר פניו מהם בעת העוותם אבל יוכיחם בדרך שיחזרו למוטב ובזה יתפרסם לכל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים ואין עוד ר"ל כי בראותם כשיחטאו ישראל הם נענשים ובשובם מחטאם הש"י הוא נעתר להם : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהיו דברי אלה, ר"ל כי השגחת ה' תהיה לפעמים כוללת כמ"ש שכל העולם נדון בר"ה שבו יקצב ה' השפע הצריכה לכל השנה אם לשבת אם לחסד, ולפעמים תהיה פרטית קבועה יום ביום, כמ"ש ר' יוסי אדם נדון בכל יום, וזה בעת שעושים רצונו, כמו שהיה במדבר שנתן טרף חוקם דבר יום ביומו, ובקש שלמה שתפלתו תהיה קרובה אל ה' תמיד בענין שתעורר תמיד פניו והשגחתו עליו ועל עמו, עד שיעשה משפטם וצרכם

דבר יום ביומו בהשגחה קבועה הפרטית שבזה ירויח שני דברים
(מלבי"ם):

סו למען דעת כל-עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד:

מצודת דוד למען דעת. בראותם השגחתו הנפלא בעמו : (מצודת דוד)

מלבי"ם א. למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים כי השגחה הכללית הקבועה מר"ה היא קרובה לדרך הטבע והאומות תולים אותה בטבע, משא"כ כשיראו ההשגחה הקבועה יום ביום יכירו כי ה' פועל הכל (מלבי"ם):

סא והיה לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללקת בחקיו ולשמר מצותיו
כיום
הזה:

מצודת דוד והיה לבבכם שלם. כאומר כן יהיה כאשר יהיה לבבכם שלם וכו', אבל בזולת זאת לא תועיל התפלה, עם שתהיה בהבית הזה : **כיום הזה.** אשר לבבכם שלם עם ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ב. והיה לבבכם שלם עם ה' כי גם לישראל תפעול שיהיה לבבם שלם עם ה' לא חלוק לשתים, כי ימצא בלבם ספק היש ה' בקרבם אם אין לא כן כשיראו ההשגחה הקבועה לא יעלה שום טינא בלבם ועיי"כ ילכו בחוקיו כיום הזה שכולם ראו השגחת ה' השוכן בתוך עמו ישראל (מלבי"ם):

סב והמלך וכל-ישראל עמו זבחים זבח לפני יהוה: **גו** ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליהוה בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את-בית יהוה המלך וכל-בני ישראל:

מצודת ציון ויחנכו. התחלת הדבר ושיעמוד בה משם ואילך, קרויה התנכה בלשון מקרא : (מצודת ציון)

סד ביום ההוא קדש המלך את-תוף החצר אשר לפני בית-יהוה כי-עשה שם את-העלה ואת-המנחה ואת חלבי השלמים כי-מזבח הנחשת אשר לפני יהוה קטן מהכיל את-העלה ואת-המנחה ואת חלבי השלמים:

רס"י את תוך החלך. לזכרים ככתבון, לזכרי רבי יהודה. קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח, להקטיר על הרצפה (זבחים נט א): כי מזבח הנחשת. מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת: קטן מהכיל את העולה ואת המנחה. שהרצו להביא. אמר לו רבי יוסי: והלא כבר נאמר (לעיל ג ד): אלף עולות יעלה שלמה על המזבח, שעשה משה, וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות, זה של אבנים גדול משל משה, שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה, וזהו היה מקום מערכתו עשרים וארבע על עשרים וארבע, הרי של שלמה חמש מאות שבעים ושש כשל משה (זבחים נט ב). אם כן מהו קידש המלך את תוך החלך, שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה (קס סא): קטן מהכיל. כשל משה הוא אומר, כאלם שאומר לחזירו: ננס פלוני ופסול לעבודה (קס נט ב): (רס"י)

מצודת דוד **קדש המלך**. בקדושת המזבח : **תוך החצר**. רצפת חצר הכהנים : **כי עשה שם**. על הרצפה ההיא : **מזבח הנחשת**. אשר עשה שלמה, כמו שנאמר בדברי הימים (ב ז ז) : כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה וכו', רצה לומר : מזבח אבנים תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר : **קטן מהכיל וכו'**. היה קטן מלהחזיק כל הקרבנות המרובים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מהכיל**. מהחזיק, כמו (לעיל ז כו) אלפים בת יכיל : (מצודת ציון)

רלב"ג **ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר**. ר"ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר"ל חצר הכהנים באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחש' שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו כמו שנזכר בדברי הימים היה קטון מהכיל ושם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהכיל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבנים שלמות כמו שנזכר בתורה אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך : (רלב"ג)

מלבי"ם **ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר** דברים ככתבן דברי ר' יהודה, קדש את רצפת החצר בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה, **כי מזבח הנחשת** מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת קטן מהכיל א"ל ר' יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על מזבח של משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח של משה היה מקום מערכתו אמה על אמה וזה היה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמש מאות ושבעים ושש כשל משה א"כ מהו קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר

ברצפה וקטן מהכיל בשל משה הוא אומר ע"כ לשון רש"י, והוא מזבחים דף נ"ט, הנה מ"ש שהיה מקום המערכה כ"ד אמות על כ"ד לר' יוסי, הוא נגד משנה מפורשת (בפי"ג דמדות) א"ר יוסי מתחילה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה כ' על כ', וכן יפלא על המפ' בד"ה שכי ג"כ כדברי רש"י פה, וברש"י בזבחים שם כתב באמת שהיה מקום המערכה עשרים על עשרים, אולם דברי ר' יוסי בלי"ז תמוהים דהא בד"ה כתוב בפ"י שמזבח הנחושת אשר עשה שלמה לא היה יכול להכיל את העולה, וזה כר' יהודה, וצריך לדחוק שתחלה העמיד שם מזבח של משה וחברו בבנין ועז"א אשר עשה שלמה, ר"ל שתקנו בבנין ולא יכול להכיל העולות והגדיל מקום המזבח וקדש הרצפה להקים עליו מזבח (מלבי"ם):

סוה ויעש שלמה בעת-ההיא | את-החג וכל-ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת | עד-נחל מצרים לפני יהוה אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום:

רס"י מלבווא חמת. שהיא זכפונה של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהיא כנגדו זכרומה, זאלה מסעי (זמדזכר לז פסוקים ה ח): שבעת ימים. של חינוד: ושבעת ימים. חג הסוכות, נמלא שאלכו ושתו זיום הכיפורים (מועד קטן ט ט): (רס"י)

מצודת דוד את החג. חנוכת הבית נקרא גם הוא חג, בהיותו קרוב אל החג. או נקרא חג בעבור רבוי הקרבנות, כמו (תהלים קי ח כז) : אסרו חג, ורצה לומר אסרו קרבן : מלבא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת, והיא בפאת הצפוני : עד נחל מצרים. שהוא בפאת הדרומי : שבעת ימים וכו'. בתחילה עשו שבעת ימי חנוכת הבית, ואחרי זה שבעת ימי החג, והרבו בהם בהקרבות בעבור חנוכת הבית : ארבעה עשר יום. ללמד שהיו רצופים (מצודת דוד) :

רלבי"ג מלבוא חמת עד נחל מצרים. הם היו שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שנזכר בפרשת אלה מסעי : שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום. כבר נתבאר בספר ד"ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבעת ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבעת ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחריו שהוא עשרים ושלוש שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום היינו יכולים לומר שכבר עשו חנוכת המזבח אחר החג של ראש השנה בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבעי עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל בשמיני בתשרי ושלמו שבעה ימים לו בבא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום

הכפורים ואכלו ושתו בו או לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקום באופן שלם, ואם היה שיעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע"י נביאים שהיו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ואע"פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה היה מהחכמה במה שבחרו להיות חנוכת המזבח באלו השבעת ימים שזכרנו מה שנעיר עליו בזכרנו התועלות המגיעות מזה הספור (רלב"ג) :

101 בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שָׁלַח אֶת-הָעַם וַיְבָרְכוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאַהֲלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל-הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

רפ"י לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עונותיו, כדאיתא צמועד קטן (פס):
בשעה שנקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים, דנקו פערס זה
בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים, וילתה בת קול
ואמרה: כולכם מזומנים לחיי העולם הבא (פס): (רפ"י)

מצודת דוד ביום השמיני. מימי החג, הוא שמיני העצרת : שלח את העם.
רצה לומר : נטלו ממנו רשות ללכת, כי לא הלכו ביום טוב, וביום המחרת
טרם הלכו חזרו ליטול רשות, ולזה נאמר בדברי הימים (שם פסוק י)
בכ"ג בחודש שלח את העם, והוא היום שאחר החג : לדוד עבדו. שקיים
לו הבטחתו, אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית : ולישראל עמו. על כי
ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי : (מצודת דוד)

מלבי"ם ביום השמיני שלח את העם בשמיני עצרת פטרם מלהיות עמו
ביחד כי כל הימים שבעה ושבעה היה חוגג בעבור כל העם לכבוד החינוך
וזה נפסק בשמיני עצרת, ומזה הבינו דהשמיני רגל בפ"ע ויברכו את
המלך ברכה בפני עצמו, כמו שפרש"י ברי"ה דף ד' ובכ"מ שמ"ש דשמיני
טעון ברכה בפ"ע היינו ברכת המלך, ובכ"ז לא יכלו ללכת בלילה לבתיהם
דשמיני עצרת טעון לינה כמ"ש חז"ל בכ"מ, לכן אמר בד"ה שביום כ"ג
לחדש שלח את העם, ר"ל שאז הרשה להם ללכת לאהליהם : (מלבי"ם)

מלכים א פרק ט

א וַיְהִי כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְבַנּוֹת אֶת-בֵּית-יְהוָה וְאֶת-בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל-חֹשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת: (פ)

מצודת ציון חשק. ענין תאווה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ואת כל חשק כי בית ה' ובית המלך היו דברים נצרכים, וזולת זה בנה בנינים שלא היה צריך להם רק שחפץ לעשות לבנות ולנטוע ולהגדיל מעשיו אף שלא לצורך הדברים רק כדי שיעשה מעשים הרבה כמ"ש הגדלתי מעשי בניתי לי בתים : (מלבי"ם)

ב וַיֵּרָא יְהוָה אֶל-שְׁלֹמֹה שְׁנִית כַּאֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן:

מצודת דוד כאשר וכו'. רצה לומר : באופן מראה הנבואה שנראה אליו בגבעון (מצודת דוד)

מלבי"ם וירא ה' שנית והגם שהיתה זאת הפעם השלישית, המראה שראה בתחילת הבנין אינה מן החשבון שלא היתה נבואה גמורה שלכן כתוב שם (למעלה ו' י"א) ויהי דבר ה' אל שלמה שזה מדרגה קטנה כמו שכתב הרמב"ם במו"נ (ח"ג) ולכן לא חשיב מחזה זאת בד"ה, וז"ש שנראה אליו שנית כאשר נראה אליו בגבעון ששם היה נבואה גמורה, וכבר בארתי זה בהקדמת ספרי שירי הנפש בפרטות : (מלבי"ם)

ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת-תְּפִלָּתְךָ וְאֶת-תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי הַקְּדוֹשִׁתִּי אֶת-הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׁוֹם-שְׁמִי שָׁם עַד-עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבִּי שָׁם כָּל-הַיָּמִים:

רש"י והיו עיני ולבי. תרגום יונתן: ותהי סכנתי פריא ביה אם רעותי מתעבדא. יהא עיני קס, אם לבי וחפלי קס: (רש"י)

מצודת דוד לשום שמי. לחול בה שמי, להיות בית ה' : עיני ולבי. רצה לומר השגחתי : (מצודת דוד)

מלבי"ם שמעתי את תפלתך הנה בתפלתו התפלל על שני דברים, א. שישכן ה' שכינתו בבית בתמידות וישמע תפלות המתפללים שם, ב. על

התמדת מלכות בית דוד. א"ל ששמע תפלתו בשני אלה, אם בענין המקדש **הקדשתי את הבית** וא"ל שהקדישו לשני ענינים, **א. לשום את שמי שם** היינו שיקרא תמיד בית ה' ויהיה שם ה' נקרא עליו, **ב. שעניני ולבי יהיו שם** שישגיח עליו בהשגחה נסיית מיוחדת. שזה הוראת העינים, ושיהיה באהבה רבה שזה ענין הלב, וזה בשני זמנים שבעת שיעמד המקדש ויהיו ישראל ראויים **יהיו שם עיניו ולבו**, וגם בעת שיוחרב **יקרא שם ה' עליו** וכולם יחזיקו את המקום למקודש לשם ה', ויש הבדל בין **עד עולם** ובין **כל הימים**, שכל הימים מציין הימים המיוחדים להמשך איזה דבר, (כמו כל הימים אשר בן ישי חי, כל הימים אשר אתם חיים על האדמה), ור"ל **כל הימים**, שיהיה בנוי **יהיו עיני ולבי שם**, אבל **שמי אשים שם עד עולם** שזה לא יופסק בשום פעם אף בחורבנו

יד ואתה אם-תִּלְךָ לְפָנַי כְּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ בְּתָם-לֵבָב וּבְיוֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקֵי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמָר:

מלבי"ם ואתה אולם מה שנוגע לענין השני של התמדת מלכות ב"ד זה תלוי בתנאי **אם תלך לפני וכו' בתם לב** הוא שיהיה המעשה בתמימות בלי פניות חזוניות ו**ביושר** באמונות ודעות, עד שעיי"כ תלך לפני **לעשות ככל אשר צויתך** במצות עשה **וחוקי ומשפטי תשמור** במצות לא תעשה, שהשמירה הוא בשב ואל תעשה (מלבי"ם):

יה והקמתי את-כֶּסֶף מַמְלַכְתְּךָ עַל-יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל-דָּוִד אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא-יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל:

מלבי"ם והקימותי אז אקים מלכות בית דוד לעולם, **כאשר דברתי וכו' ר"ל** שהיה הדבור בתנאי, אם ישמרו תורת ה' (מלבי"ם):

יז אם-שׁוּב תִּשְׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:

מצודת דוד אתם. רצה לומר : אתה ובני הדור הזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם אם שׁוּב תשובון מבואר אצלי שהבטחת המלכות לבנו של דוד היה בלי תנאי, רק ההבטחה לדור שלישי היה בתנאי כמ"ש נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך (וזה היה בלי תנאי), אם

ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (וזה היה בתנאי),
וְזִישׁ אִם שׁוֹב תִּשׁוּבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי, אִזּוּ : (מלבי"ם)

וְהִכְרַתִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת-הַבַּיִת
אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לְשָׁמַי אֲשַׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמַשָּׁל וְלִשְׁנִינָה
בְּכָל-הָעַמִּים:

רַס"י וְאֵת הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לְשָׁמַי. תִּנְחָא הוּא צִינִי וּצִינִיכֶם, וְאִם לֹא
תִּשְׁמְעוּ, מַה נֹּאמַר סָם (וּיִקְרָא כו לֹא): וְהַשְׁמוּתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם: וְלִשְׁנִינָה.
כְּתַרְגוּם: וְלִקְוֵי, יִסְפְּרוּ אֶת הַרְעוֹת הַבָּאוֹת עֲלֵינוּ וּיִתְלַעְגוּ בּוֹ, כְּמוֹ (בְּרַאשִׁית
לְז טו): וְיִסְפְּרֵה, וְאִשְׁתַּעֲי. וְלִשְׁוֹן 'שְׁנִינָה' אֲף הוּא לִשְׁוֹן 'דְּבוּר', דְּכַתִּיב (דְּבָרִים
ו ז): וְשִׁנְתֶם לְבַבְכֶם: וְשִׁנְתֶם לְבַבְכֶם (רַס"י)

מִצְוַת דּוּד אֲשַׁלַּח. רָצָה לּוֹמַר : תַּחֲרַב הַבַּיִת : לְמַשָּׁל. יִמְשְׁלוּ בָהֶם לְדַמְיוֹן
לְדַבֵּר מַה לְפִי גוֹדֵל הַמִּפְלָה אֲשֶׁר תִּבּוֹא עֲלֵיהֶם : (מִצְוַת דּוּד)

מִצְוַת צִיּוֹן וְלִשְׁנִינָה. עֲנִין דְּבוּר, כְּמוֹ (דְּבָרִים ו ז) וְשִׁנְתֶם לְבַבְכֶם וְרָצָה
לּוֹמַר : יִסְפְּרוּ מֵהֶם : (מִצְוַת צִיּוֹן)

מִלְבִּי"ם וְהִכְרַתִּי אִזּוּ יִכְרִית אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יוֹמְשִׁכּוּ אַחֲרַי הַמֶּלֶךְ
בְּמַעֲשֵׂיהֶם וּמִמִּילָא תְּבוּטֵל הַמְּלוּכָה : וְאֵת הַבַּיִת אֲשַׁלַּח מֵעַל פְּנֵי, ר"ל
שֶׁלֹּא תִהְיֶה הַשְּׁגַחְתִּי עֲלֵינוּ וּמִמִּילָא תִּמְצָאנָה אוֹתָם רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת, בֵּין
יִשְׂרָאֵל שִׁיְהִיו לְמַשָּׁל וּבֵין הַבַּיִת, כִּי : (מִלְבִּי"ם)

וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֲלִיּוֹן כָּל-עֹבֵר עָלָיו יִשָּׂם וְיִשְׂרָק וְאָמְרוּ: עַל-מָה
עָשָׂה יְהוָה כֹּכָה לְאֶרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה:

רַס"י וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֲלִיּוֹן. כָּל זְמַן שֶׁלֹּא חֲטָאתֶם, וּמִשְׁתַּחֲטָאוּ כָּל עוֹבֵר
עָלָיו יָסוּס וְיִשְׂרָק. וְכֵן כְּתוּב בְּדְבָרֵי הַיָּמִים (ב ז כֹּא): וְהַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר הִיָּה
עֲלִיּוֹן כָּל עוֹבֵר עָלָיו וְגו'. וְכֵה פִתְרוֹנוֹ: וְהַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר הִיָּה עֲלִיּוֹן וְנוֹרָא
אֲף לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר לְמַעְלָה (ח מֵא): וְגַם אֵל הַנִּכְרֵי אֲשֶׁר לֹא
מֵעֵמֶךְ וְגו', וְעַכְשָׁיו בְּחַרְבְּנוֹ, כָּל הָעוֹבֵר עָלָיו, אֲף עוֹבֵד כּוֹכָבִים, יָסוּס
וְיִשְׂרָק, וְיֹאמַר כִּי חֲטָאוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל גּוֹרֵם: יָסוּס. יִתְמָה, כְּמוֹ (וּיִקְרָא כו
לְב): וְשִׁמְמוּ עֲלֵיהֶם אֲוִיבֵיכֶם, (אִיּוֹב יח כ): עַל יוֹמוֹ נִשְׁמוּ אַחֲרוֹנִים: וְשָׂרָק.

סופילי"ר זלע"ז, וכן דרך כל הרואה חורבן פתאום, לשרוק: (רס"ו)

מצודת דוד יהיה עליון ; כמו היה עליון, עתיד במקום עבר, ורצה לומר :
הבית שהיה עליון וחשוב יהיה חרב, וכל עובר יתמה על חורבנו : ואמרו.
אלו לאלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישום. ענין תמהון, כמו (איוב וז ח) ישומו ישרים : ושרק. קול
הבא בקבוץ השפתים, קרויה שריקה, והדרך לעשותה בעת יראו חורבן
דבר חשוב, וכן (מיכה ו טז) ויושביה לשרקה : (מצודת ציון)

רלב"ג והבית הזה יהיה עליון. ר"ל והבית הזה אשר היה עליון כטעם
אמרו ככה יעשה איוב הרצון בו ככה היה עושה וכן כתיב בספר ד"ה
שנאמר שם והבית הזה היה עליון : כל עובר עליו ישום ושרק. ר"ל שכל
עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם וישרוק בשפתיו על זה מרוב
ההתפעלות ויכירו כלם כי זה היה בחטא ישראל כי השיי יביא על ישראל
מהרעות אז מה שיוכר בו לכל כי עונותיהם גרמו הלא תראה כי נבוכדנצר
כאשר החריב בית המקדש שלח רב טבחים לירמיה כמו שכתוב בספר
ירמיה ואמר לו ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא
ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר
הזה : (רלב"ג)

מלבי"ם והבית הזה מצד שיהיה עליון, וכולם יחזיקו אותם כמקום
קדוש ועליון בחשיבות ומצד זה בעצמו כל עובר עליו ישום ושרק על
חורבנו, שלפי שיהיה המקום קדוש ביותר יגדל ההשתוממות על חורבנו,
וגם ירמוז בזה מ"ש חז"ל שכל המקודש יותר שמם יותר, ומצד זה עצמו
שיהיה עליון תגדל השמה והשריקה (ובדברי הימים כתוב והבית הזה
היה עליון) ועל ידי כן יאמרו על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ולבית הזה
אחר שכולם ידעו שהארץ והבית מיוחד לה' ידעו שחורבנו בהשגחת ה'
וישאלו על סבתו : (מלבי"ם)

{ט} וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת-אֲבֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וַיַּחַזְקוּ בְּאֱלֹהִים אֲחֵרִים (וישתחו) וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וַיַּעֲבֹדוּם
עַל-כֵּן הֵבִיא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֶת כָּל-הַרְעָה הַזֹּאת: (פ)

מלבי"ם ואמרו על אשר עזבו את ה' אלהיהם אשר הוציא את אבותם
מארץ מצרים שעל ידי כן הפלם לחלקו ושלא יהיו תחת משטר הכוכבים
והמזלות, והם החזיקו באלהים אחרים, ע"כ הביא ה' עליהם את כל
הרעה הזאת מה שלא עשה כן לכל גוי, שלא הפלם להיות תחת השגחתו
ולא יגדל חרונו עליהם על שעובדים לכוכבים, כמ"ש אשר חלק ה' לכל
העמים : (מלבי"ם)

וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר-בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת-שְׁנֵי הַבָּתִּים אֵת-בֵּית יְהוָה וְאֶת-בֵּית הַמִּלְאָה:

רפ"י עשרים שנה. קצב שנים לבית ה', ואת ביתו של עשרה שנה, כמו שחומר למעלה: (רפ"י)

מלבי"ם (י-טו) השאלות: איך יתכן שנתן שלמה לחירם ערים מא"י להפקיע מהם קדושת הארץ שזה נגד חוקי התורה, ולמה התעורר עתה לתת לו מתנה זאת, ואיך א"ל מה הערים אשר נתת לי כמבזה מתנתו, ובד"ה נאמר שחירם נתן ערים לשלמה, ושלמה בנה אותן וזה לא נזכר בכאן. ולמה שלח לו עתה מאה ועשרים ככרי זהב, מ"ש וזה דבר המס, וספר מהבנינים שבנה שזה אינו מענין המס, והיה לו לספר ענין המס :

(י-יא) ויהי מקצה הנכון כמ"ש הרי"א ששלמה לא נתן לחירם הערים לחלוטין להוציאם מקדושת הארץ, רק באשר התחייב לתת לחירם מדי שנה בשנה עשרים אלף כור חטים ועשרים אלף כור שמן, וכן נתן לו כל העשרים שנה בעבור שנתן לו עצי ארזים כל חפצו, כאשר כלה את הבנינים רצה שלמה שישאר זה ביניהם לעולם שהוא יתן לו צרכיו בזהב ועצי ארזים ותחת חיובו נתן לו עשרים עיר בארץ הגליל ששם ארץ מבורכת, שהשדות וכרמי הזיתים יהיו משועבדים לחירם להוציא מכל עיר אלף כור חטין ואלף כור שמן, וז"ש ויהי מקצה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים בית ה' ובית המלך ר"ל כל הבנינים שבנה לצורך ביתו יען שחירם נשא את שלמה (ר"ל שנתן לו משאת ומנחה בכל עת) בעצי ארזים וכו' ובזהב לכל חפצו, לכן אז יתן (ר"ל גמר בדעתו לתת לו) עשרים עיר שיוציא משם החטים והשמן: (מלבי"ם)

וַיֵּאָרְצוּ חִירָם מִלֶּךְ-צֹר נָשָׂא אֶת-שְׁלֹמֹה בְּעֵצֵי אֲרָזִים וּבְעֵצֵי בְרוֹשִׁים וּבְזָהָב לְכָל-חֲפָצוֹ אֲזַ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְחִירָם עֶשְׂרִים עִיר בְּאֶרֶץ הַגְּלִיל:

רפ"י נשא את שלמה. ענין עמס, כלכל את מסאו בדבר זה: (רפ"י)

מצודת דוד חירם. לשתי הבתים האלה היה חירם סובל אותו, בתת לו די ספוקו עצי ארזים וכו' : אז. אחר השלמת הבתים נתן המלך לחירם לתשלום גמול, מלבד החטים והשמן האמור למעלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נשא. סבל המשא ההיא : (מצודת ציון)

רלבי"ג **נשא את שלמה**. הוא מענין ארוחה ומשאת כטעם אם נשאת נשא לנו או יהיה הרצון בזה שהוא רומם ונשא בזה את שלמה שהעביד עצמו לעשיית מלאכתו : **אז יתן המלך שלמה לחירם עיר בארץ הגליל**. כבר נזכר בספר ד"ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות הושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל : (רלבי"ג)

יב **ויצא חירם מצר לראות את-הערים אשר נתן-לו שלמה ולא ישרו בְּעִינָיו:**

מלבי"ם **ויצא לראות את הערים** אם יוכל להוציא משם החטים והשמן ולא ישרו בעיניו : (מלבי"ם)

יג **ויאמר מה הערים האלה אשר-נתתה לי אחי ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה:** (פ)

רס"י **ארץ כבול. ארץ כבול, ארץ טיט, שהרגל משתקע ונכזלת בה:** (רס"י)

מצודת דוד **ארץ כבול**. רצה לומר : ארץ טיט, אשר הרגלים משתקעים בה, כאילו אסורים בכבלי ברזל, ובעבור זה היו מעטים פירותיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אחי. אוהבי ורעי : כבול**. מלשון (תהלים קמט ח) בכבלי ברזל : **דבר המס. צורך המס :** (מצודת ציון)

רלבי"ג **ארץ כבול**. ר"ל ארץ חול שאינה עושה פירות : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויאמר מה הערים**, ר"ל הלא לא יוציאו פרי תבואה כפי הצורך ויקרא להם **ארץ כבול** ר"ל ארץ חול שאינו עושה פירות, ונתן לו את הערים בחזרה, וזה שזכר בדברי הימים שהערים אשר נתן חירם לשלמה (ר"ל שנתן לו בחזרה) בנה שלמה אותם ויושב שם את בני ישראל שהם יעבדו אדמתה ויתנו העשרים אלף כורים לחירם ועיי"כ נשאר ביניהם ההתקשרות להבא, ואז : (מלבי"ם)

יד **וישלח חירם למלך מאה ועשרים כפר זָהב:**

מלבי"ם **וישלח חירם למלך מאה ועשרים כפר זָהב**, שהגם שלא הוצרך

לשלמה ארזים הוסיף לתת לו זהב יותר ממה שנתן לו תחלה: (מלבי"ם)

טו וְזֶה דְבַר-הַמַּס אֲשֶׁר-הֶעֱלָה | הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת-בֵּית יְהוָה וְאֶת-בֵּיתוֹ וְאֶת-הַמְּלֹאָא וְאֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַם וְאֶת-חֶצֶר וְאֶת-מְגִדוֹ וְאֶת-גְּזָר:

כ"י וְזֶה דְבַר הַמַּס. מֵה שְׁמֵפֶרֶץ בְּסוֹף הָעֵנִיץ (פְּסוֹק כ): כֹּל הָעֵם הַנּוֹתֵר וְגו', וַיַּעֲלֶם שְׁלֹמֹה לְמַס עֹבֵד, אֹתוֹ הַמַּס הָיָה לְבָנוֹת צוֹ אֶת כָּל אֲלֹהֵי: וְאֶת הַמְּלֹאָא. מִקּוֹם הָיָה צִירוּסָלַיִם צַעִיר דוֹד, וְנִקְרָא מְלֹאָא, עַל שֵׁם שְׁמוּקָף הוֹמָה נְמוּכָה, וּמְלֹאָא לְתוֹכָה עֵפֶר: (כ"י)

מצודת דוד וְזֶה דְבַר הַמַּס. רָצָה לוֹמַר: הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה מִיִּשְׂרָאֵל, עַל זֶה הָיָה דְבַר הַמַּס לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' וְכו'. : וְאֶת הַמְּלֹאָא. כִּי דוֹד הֵנִיחַ סְמוּךְ לַחֲחוּמָה מִקּוֹם פְּנוּי לַהֲתַאֲסֵף בּוֹ אֲנָשִׁים כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (שְׁמוּאֵל ב ט): : וַיִּבֶן מִן הַמְּלֹאָא וּבֵיתָהּ. וּבֵא שְׁלֹמֹה וּבְנָאָה : (מְצוּדַת דוֹד)

רלבי"ג וְזֶה דְבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה. הָרָצוֹן בָּזָה כִּי זֶה דְבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת כָּל אֱלֹהֵי הַבְּנֵינִים שֶׁזָכַר שְׁבַנָּה שְׁלֹמֹה וְהֵנָּה הַמַּס הַזֶּה הָיָה כֹּל הָעֵם הַנּוֹתֵר מִן הָאֲמוּרִי הַחֲתִי וְהַפְּרָזִי הַחֲוִי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה ר"ל שֶׁלֹּא נִתְגַּיְרוּ הֵנָּה בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נִוְתְרוּ אַחֲרֵיהֶם בְּאַרְץ אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַהֲחַרִּימָם הֵנָּה הָעֵלֶם שְׁלֹמֹה כֹּלֵם לְמַס עֹבֵד וְהֵם עִבְדוּ אֹתוֹן בְּבְנֵינִים הָאֱלֹהִים אֲדָךְ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֵבֶד כִּי הֵם הָיוּ אֲנָשִׁי מִלְּחָמָה כְּשִׁיֻּצְטַרְךָ וְהֵם הָיוּ עֵבְדֵי שְׁלֹמֹה הַמְּשַׁרְתִּים לְפָנָיו וְהֵם הָיוּ שֶׁהָיוּ הַשְּׂרִים הַמְּמוֹנִים תַּחַת מִשְׁנֵה הַמֶּלֶךְ וְהָיוּ שְׂרֵי רִכְבּוֹ וְהָיוּ פְּרָשָׁיו, וְהֵנָּה הָיוּ אֱלֹהֵי הַבְּנֵינִים בְּנֵי בֵּית ה' וּבְנֵי בֵּית הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַמְּלֹאָא שֶׁהָיָה סְבִיב צִיּוֹן כִּי דוֹד בָּנָה מִן הַמְּלֹאָא וּלְפָנָיו כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל וְנִשְׁאַר הַמְּלֹאָא בְּלִתִּי בְנוּי וְהוּא הַמִּקּוֹם שֶׁהָיוּ נֹאֲסָפִים שֵׁם יִשְׂרָאֵל וְלִזֶּה נִקְרָא מְלֹאָא כְּטַעַם קִרְאוֹ מְלֹאָא וְאָמְרוּ וּבְנֵי חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם כִּי מֵעַתָּה נִתְקַדְּשָׁה לְאֹכֵל קֶצֶת הַקְּדוּשִׁים תּוֹךְ הַחֲחוּמָה כְּמוֹ שֶׁנִּזְכַּר בְּתוֹרָה וּבְנֵי עִיר חֶצֶר וּמְגִדוֹ וְגִזְרָה כִּי פְּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם שָׂרַף אֹתָהּ בְּאֵשׁ וְלִזֶּה הוּצַרְךָ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹתָהּ : (רְלִבִּי"ג)

מלבי"ם וְזֶה דְבַר הַמַּס, ר"ל זֶה הָיָה הַסְּבָה שֶׁבִּעֲבוּרוֹ הֶעֱלָה שְׁלֹמֹה מִס מִיִּשְׂרָאֵל (כְּמוֹ וְזֶה הַדְּבַר אֲשֶׁר מִל יְהוֹשֻׁעַ) מִפְּנֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' וְכו' : (מְלִבִּי"ם)

טז פְּרַעַה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם עָלָה וַיִּלְכֹּד אֶת-גְּזָר וַיִּשְׂרָפָהּ בְּאֵשׁ וְאֶת-הַכְּנָעֲנִי

הַיִּשָּׁב בְּעִיר הָרֶג וַיִּתְּנָה שְׁלֹחִים לְבֵתוֹ אִשָּׁת שְׁלֹמֹה:

רפ"י **שְׁלֹחִים**. נדוניא. (יח) ואת תדמור במדבר בארץ. אלל היסוב: (רפ"י)

מצודת דוד **שְׁלֹחִים**. רצה לומר : במקום מנחה ששולחים בני אדם לבנותיהם, וכן (מיכא א יד) : לכן תתני שלוחים : (מצודת דוד)

רלב"ג **שְׁלֹחִים**. ר"ל מנחה ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה צדה אחד למדבר וצדה האחר לארץ העבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלז וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים ששם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערים שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בירושלים וביער הלבנון ובכל ארץ ממשלתו : (רלב"ג)

מלבי"ם **פרעה מלך מצרים** מכאן עד ואת בית חורן תחתון הוא מאמר מוסגר ושיעור הכתוב שבנה את מגידו ואת גזר ואת בית חורן תחתון וספר איך בנה את גזר והיא היתה מיושבת מן הכנעני כמ"ש (יהושע ט"ז י' שופטים א' כ"ט) מפני שפרעה לכדה ושרפה באש ונתנה לנדוניא לבתו ולכן בנה שלמה את גזר : (מלבי"ם)

זי **וַיְבִן שְׁלֹמֹה אֶת-גְּזֵר וְאֶת-בֵּית חָרוֹן תַּחְתּוֹן:**

מצודת דוד **ויבן וכו'.** רצה לומר : ועל שפרעה שרפה, לזה בנאה שלמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ואת בית חורן תחתון** ובד"ה נזכר שבנה בית חורן העליון ובית חורן התחתון ערי מצור חומות דלתים וברית, נראה שבית חורן התחתון בנה שתי פעמים, שהיתה חרבה ובנה לעיר מושב וזה הנזכר פה, ואח"כ בנה אותה ואת בית חורן העליון להיות ערי מבצר וזה הנזכר בד"ה : (מלבי"ם)

זח **וְאֶת-בְּעֵלְת וְאֶת-(תמר) תְּדֹמֵר בְּמִדְבַּר בְּאֶרֶץ:**

מצודת דוד **במדבר בארץ.** רצה לומר : סמוך אל הישוב : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ואת תדמר במדבר** כי המקום היה מדבר חול (כמ"ש בשבת דף ל') שהתרמודים דרים בין החולות, והיתה **בארץ** ר"ל בארץ ישראל : (מלבי"ם)

יט וְאֵת כָּל-עַרְי הַמְסַכְנֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְשִׁלְמָה וְאֵת עַרְי הַרְכָּב וְאֵת עַרְי הַפָּרָשִׁים וְאֵת | חֲשֵׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חֲשַׁק לְבָנוֹת בִּירוּשָׁלַם וּבְלָבוֹן וּבְכָל אֶרֶץ מְמַשְׁלֵתוֹ:

רש"י ערי המסכנות. קרוי בית אולרואל: (רש"י)

מצודת ציון המסכנות. האוצרות, כמו (שמות א יא) ויבן ערי מסכנת : **ערי הרכב.** להניח בהן מרכבות : (מצודת ציון)

מלבי"ם אשר היו לשלמה כי בד"ה נזכר עוד שבנה ערי מסכנות (היינו ערי אוצרות) בחמת, רק אלה שבחמת היו מיוחדים אל הסוחרים להניח שם מסחרם, ופה מדבר מערי המסכנות שהיו מיוחדים לשלמה עצמו (מלבי"ם):

כ כָּל-הָעָם הַנּוֹתֵר מִן-הָאֱמֹרִי הַחֲתִי הַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא-מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָמָּה: **כא** בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נָתְרוּ אַחֲרֵיהֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא-יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַחְרִימָם וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס-עֶבֶד עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

מצודת דוד למס עובד. לא למס ממון, כי אם שיעבוד בעצמו עבודתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון להחרימם. להכריתם : (מצודת ציון)

כב וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא-נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד כִּי-הֵם אֲנָשֵׁי הַמְּלַחְמָה וְעַבְדֵי וְשָׂרִיו וְשִׁלְשִׁיו וְשָׂרֵי רֶכְבּוֹ וּפְרָשָׁיו: **(o)**

מצודת דוד עבד. לעבוד בגופו עבודת עבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושלישיו. גבוריו ונכבדיו, כמו (שם טו ד) ומבחר שלישיו : (מצודת ציון)

רלב"ג אלה שרי הנצבים. ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם : חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה. כבר זכרנו במה שקדם שכבר היה על השלשת אלפים ושלוש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו ממספרם כמו שנתבאר ממה שנזכר ממספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואפשר שאלו

המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם בספר ד"ה אחר זכרו המעלה ההיא משים שלמה לבני ישראל והוא אמרו כי המה אנשי מלחמי ושרי שליטיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי הנצבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שבבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות ואולם בשאר הבנינים ששם העושים במלאכה מפוזרים פה ופה הוצרך להוסיף על הרודים במלאכה הממונים על הממוניי מאתים וחמשים איש ולקחם מהגדים בעצמם בדרך שלא נשארו הרודים אשר תחתיהם כי אם שלשת אלפים וחמשים : (רלב"ג)

מלבי"ם לא נתן שלמה עבד, הגם שהעלה מהם מס כמ"ש וזה דבר המס אשר העלה שלמה, וכבר נזכר למעלה (ה' כ"ז) שהיה המס שלשים אלף איש, לא היו עבדים, רק היו עושים במלאכה לכרות העצים בלבנון והיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתו, שזה אין קרוי עבדות : (מלבי"ם)

כג אלה | שרי הנצבים אשר על-המלאכה לשלמה חמשים וחמש מאות הרודים בעם העשים במלאכה:

רפ"י שרי הנצבים. ממונים על הממונים: חמשים וחמש מאות. שלש מאות מהם היו גרים הממונים על שבעים אלף נושא סבל וממונים אלף חוצב בהר, ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם, שאמר למעלה (ה ל): לצד מקרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות. ודברי הימים (ב ז טז) הוא אומר: שש מאות, אלו שלש מאות שחסר שם, מנה כאן, שהיו ממונים על כולן, ומאתים וחמשים הנותרים, היו ישראל, ממונים על שאר עוסי המלאכה. ודברי הימים (ב ח י) מנאן לעלמון: ואלה שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים הרודים בעם, עוסי המלאכה: (רפ"י)

מצודת דוד שרי הנצבים. רצה לומר : ממונים על הממונים : חמשים וחמש מאות. שלש מאות היו מן הגבעונים, ור"ן היו מבני ישראל [והם היו ממונים על ממוני שאר מלאכת המלך, זולת ממוני נושאי הסבל וחוצבים בהר שאמר למעלה] ודברי הימים חשב של ישראל לבדן : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרודים. המושלים ונוגשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: למה חזר זה שנית וכבר אמר זה למעלה (ה' ל') ושם אמר שהיו ג' אלפים ושלש מאות והוא סותר להנאמר בכאן ובד"ה אומר שהיו מאתים וחמשים :

אלה שרי הנצבים חמשים וחמש מאות וזה סותר למ"ש למעלה (ה' ל') ששרי הנצבים היו שלשת אלפים ושלוש מאות, וזה יבואר לך ע"פ פי' שם שהג' אלף היו שרי חמשים לק"נ אלף נושא סבל וחוצבים בהר, והשלוש מאות היו שרי חמש מאות, (ובד"ה ב' ב' ט"ז) כתוב ויספור שלמה כל האנשים הגרים אשר בא"י אחרי הספר אשר ספרם דוד וימצאו מאה וחמשים אלף וכו', מבואר שזה היה מספר אחר חוץ מהמספר שספר דוד כמו שכתוב (בדה"א כ"ב) ויאמר דוד לכנוס את הגרים אשר בארץ ישראל ויעמד חוצבים לחצוב אבני גזית, ושלמה ספר את הגרים שנוספו אחרי מספר של דוד והיו ק"נ אלף, והיו עליהם ממונים ג' אלפים וג' מאות, חוץ מזה היו הגרים של ימי דוד שהיו מכבר, והיו כ"ה אלף, והיו עליהם חמש מאות שרי חמשים וחמשים שרי חמש מאות, ובד"ה כתוב ואלה שרי הנצבים חמשים ומאתים הרודים בעם, שם לא כתוב שרי הנצבים אשר על המלאכה, ולא היו הממונים על הגרים רק הממונים על ישראל שהיו תמיד עשרת אלפים בלבנון, והיו עליהם מאתים שרי חמשים ועשרים שרי חמש מאות, וכבר הזכרתי למעלה לישב הסתירה מה שבד"ה כתוב ג' אלפים ושש מאות שבד"ה חושב ממונים על הממונים שהיה כ"א ממונה על עשר וה"ה כאן חשיב כן והיו עשרים ממונים על הממונים ועשר שרי אלף הרי חמשים (מלבי"ם):

אך בת-פרעה עָלְתָה מְעִיר דָּוִד אֶל-בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בְּנָה-לָּהּ אַז בָּנָה אֶת-הַמְּלֹאָ:

רס"י אך בת פרעה. שהיתה מתחלה צעיר דוד, כמה שנאמר בראש הספר (ג א): ויביאה אל עיר דוד: עלתה מעיר דוד וגו'. ובדברי הימים (ב ח יא) מפרש: כי אמר לא תשצ אשה לי צעיר דוד כי קדש המה אֲשֶׁר צָאָה אֲלֵיהֶם אַרְוֹן ה': אִז בָּנָה. שְׁלֹמֹה: אֵת הַמְּלֹאָ. לְבָנוֹת לְחֹכְו צַחִים, לְעַצְדִּיהָ וּלְשַׁפְחוֹתֶיהָ, וְזֶה שֶׁהֹכִיחוּ יִרְבְּעִם (לְקַמֵּן יֵאָ כֹז): אֲבִיךָ הַגִּיחוּ פְרוֹץ לְעוֹלֵי רַגְלִים, וְאֵתָהּ בְּנִית אוֹתוֹ לְעַשֹּׂת אֲנֹגְרִיא לְבַת פְּרַעַה (סְנֵהדְרִין קֵא צ), וְזֶה 'אֲך' הָאֲמוֹר כֹּאן, אֲךָ בְּזוֹ הָעוֹה שְׁלֹמֹה, שְׁבָנָה לֵה אֵת הַמְּלֹאָ, כִּךְ שְׁמַעְתִּי. וְאִנִּי אוֹמֵר, אֲךָ בַת פְּרַעַה וְגו', כְּלוֹמֵר הָעֵרִים הָאֲמוֹרוֹת לְמַעֲלָה, הוֹלְכִךְ לְבָנוֹת לְמַסְכְּנוֹת לְרַכֵּב וּלְפִרְשִׁים וּלְגְדוֹלָה, אֲךָ אֵת הַמְּלֹאָ, לֹא הִיָּה צוֹנָה לְשׂוֹם גְּדוֹלָה, כִּי אֲבִיו הַגִּיחוּ לְפִרוֹץ בּוֹ עוֹלֵי רַגְלִים אֵהֲלִים, אֲלֹא שְׁבַת פְּרַעַה עֲלֵתָה אֵל צִיתָה, וְהַמְּלֹאָ סְמוּךְ לְאוֹתוֹ בֵּיתָה, אִז בָּנָה אֵת הַמְּלֹאָ: (רס"י)

מצודת דוד אך בת פרעה. רצה לומר : מיד כאשר עלתה בת פרעה אל ביתה, בנה לכבודה את המלוא, שהיה סמוך לביתה : (מצודת דוד)

רלב"ג אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה. כבר ביאר בספר ד"ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' : אז בנה את המלוא. ידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה : (רלב"ג)

מלבי"ם אך בת פרעה עלתה, ובד"ה כתיב ואת בת פרעה העלה שלמה מעיר דוד כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד, שם באר הטעם מה שבנה לה בית בפ"ע שהוא כדי שלא תשב בבית דוד, ופה ספר שאחר שבנה לה בית עלתה היא מעצמה ברצונה אל ביתה, (כי לה לא גלה שהוא מפני שאינו רוצה שתשב בבית דוד, כי בהפך לה אמר שהוא לכבודה שיהיה לה בית בפ"ע) ולצורך ביתה בנה את המלוא (שהיה מקום פתוח רחב ידים) להיות מוגדר בשבילה לצניעות ובתים לעבדיה ומשרתיה, ושם אמר אז העלה שלמה עולות לה, משמע שזה היה בגמר בנין בית ה' שאז כבר נגמר בנין בת פרעה ובנה ג"כ את המלוא, ואח"כ העלה עולות, וכן משמע מסדור הדברים פה שכ"ז שישבה שם בת פרעה לא היה ענין הבית נשלם כי ישבה אשה בת נכר שם : (מלבי"ם)

זכה והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על-המזבח אשר בנה ליהוה והקטיר אתו אשר לפני יהוה ושלם את-הבית:

רס"י על המזבח. כל בית עולמים: והקטיר אתו. ואותו מזבח הקטורת אשר לפני ה' לקטרת הסמים: (רס"י)

מצודת דוד והעלה שלמה. רצה לומר : מממונו התנדב בעבור כל ישראל : ושלוש פעמים. שלש רגלים : והקטיר אתו. רצה לומר : הקטיר עליו קטורת על המזבח אשר לפני ה', וזהו מזבח הזהב שבהיכל, והוא מקרא קצר בדבר המובן מאיליו : ושלם. השלים עבודת הבית לכל משפטו : (מצודת דוד)

מצודת ציון אתו. עם המזבח, רוצה לומר : עליו : (מצודת ציון)

רלב"ג והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולות ושלמים. כבר ביאר בספר ד"ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם כי אם עולות, ואחשוב שהם היו בעבור הצבור ובזה המקום זכר השלמים עמהם שהיה שלמה מעלה שם באלו המועדים בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו באים בעבור עצמו או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל : והקטיר אתו אשר לפני ה'. ר"ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח הזהב : ושלם את הבית. ר"ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום

המוספין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד"ה, וידמה שכמו שבנה שלמה הבית משלו כן רצה שתהינה עבודותיו כל ימיו והוא התנדב זה בעבור ישראל ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב :

מלבי"ם והעלה שלמה שלש פעמים ר"ל העולות של שלש רגלים העלו מקופת המלך על הוצאותיו, וכן הקטיר אתו ר"ל עם מזבח החצון הקטירו על המזבח אשר לפני ה' שהוא מזבח הפנימי את הקטורת, שזה היה ג"כ מקופת המלך, ובד"ה מבואר שה"ה יתר קרבנות הצבור, וזה רמז פה במ"ש ושלם את הבית, שכמו שבנה את הבית כן השלים אותו במה שנתן כל צרכי הבית והקרבנות, שבוה נשלם ענין הבית ועבודתו (מלבי"ם):

כנ וְאֲנִי עָשִׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶצְיוֹן-גִּבֹר אֲשֶׁר אֶת-אֵלוֹת עַל-שְׁפַת יַם-סוּף בְּאֶרֶץ אֲדוֹם:

רס"י וְאֲנִי. **כני** חַנִּיָּה: (כס"י)

מצודת דוד את אילות. עם אילות, רצה לומר : סמוך לה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואני. **ספינה** : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואני עשה המלך שלמה. ר"ל ספינה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואני הוא שם הכלל אניות, כמו ויהי לי שור וחמור, בעציון גבר מבואר בד"ה שכבש אז את עציון גבר ואת אילות : (מלבי"ם)

כז וַיִּשְׁלַח חִירָם בְּאֲנִי אֶת-עֶבְדֵי אֲנָשִׁי אֲנִיּוֹת יְדְעֵי הַיָּם עִם עֶבְדֵי שְׁלֹמֹה:

מצודת דוד אנשי אניות. מלומדים ללכת באניות, יודעי דרך הים : (מצודת דוד)

רלבי"ג אנשי אניות יודעי הים. ר"ל אנשים בקיאים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו : (רלבי"ג)

מלבי"ם אנשי אניות היודעים מלאכת האניות ואיך להנהיג אותם,

ויודעי הים, הם היודעים דרך הים והרוחות וכדומה, שהם מלחים וחובלים (מלבי"ם):

כח וַיָּבֹאוּ אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע-מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כֶּפֶר וַיָּבֹאוּ אֶל-הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה: (פ)

מצודת דוד אופירה. שם היה מקום מחצב הזהב : **ועשרים**. ובדברי הימים (ב ח יח) נאמר וחמשים, ואולי שלשים מהם הוציאו בהוצאת הדרך (מצודת דוד):

רלבי"ג ויבאו אופירה. שם היה מקום לזהב יזקו אותו ממנו ר"ל כי שם היה מחצב לזהב (רלבי"ג):

מלבי"ם ארבע מאות ועשרים ובד"ה כתוב וחמשים, השלשים היתרים שם נתן לעבדי חירם בשכרם (מלבי"ם):

מלכים א פרק-י

א וּמַלְכַת-שָׁבָא שָׁמְעַת אֶת-שִׁמְעַל שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנִסְתּוֹ בְּחִידוֹת:

מצודת דוד לשם ה'. רוצה לומר : שמעה אשר חכמתו איננה מטבע האנושי, כי אם מה' היתה לו : **לנסותו בחידות**. לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה, ואם יגידם, תדע נאמנה שמאת ה' היתה לו החכמה : (מצודת דוד)

רלבי"ג ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם ה'. ר"ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמה לשם ה' והרצון בו כי מה' היתה לו החכמה כמו שקדם באמרו הנני נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ויהיה הרצון באמרו לשם ה' בעבור שם ה' או יהיה הרצון בזה שהיא שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם ה' ולזה היה דבק בו תמיד והפליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדוליי להשגת החכמי או ירצה בזה שהיתה לו חכמה נפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם ה' לעשות צדקה ומשפט כמו שמצאנו מהזונות שבאו לפניו ומהבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב : **ותבא לנסותו בחידות**. לבחון

חכמתו אם יעמוד על סוד החידות ההם אשר כונה בהם כי בזה יבחן את החכמה היא לו מתת אלהים שאם הענין כן יעמוד על הכוונה אשר כוונה בהם ואע"פ שהם יסבלו כוונות אחרות : (רלבי"ג)

מלבי"ם ומלכת שבא פי' מהרי"א שעבדי שלמה אשר הלכו באניות אופירה עברו בדרכם דרך ארץ שבא שהים הסובב אותה מתחבר עם ים סוף בצד מערב והם ספרו חכמת שלמה, והיא שמעה שמעו לשם ה' ר"ל שחכמתו היא אלהית, לא טבעית ותבא לנסותו בחדות, כי א"א בחכמה אנושית לבד להגיד כל החדות שלפעמים ענינם נעלם כמו חדתו של שמשון, שלא היה אפשר להגידה כי מי ינבא שהרג ארי ושקננו בגויתו עדת דבורים ודבש : (מלבי"ם)

לב ותבא ירושלמה בחיל כבד מאד גמלים נשאים בשמים וזהב רב-מאד ואבן יקרה ותבא אל-שלמה ותדבר אליו את כל-אשר היה עם-לבבה:

מצודת דוד עם לבבה. אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז, לחשוב שהיה הדבר נשמע לשלמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בחיל. עושר וקנינים, כמו (ירמיהו יז ג) חילך וכל אוצרותיך : כבד. ענין רבוי : יקרה. חשובה : (מצודת ציון)

רלבי"ג בחיל כבד מאד. הרצון בו נכסים וקניינים רבים כטעם חילך וכל אוצרותיך : (רלבי"ג)

מלבי"ם (ב-ז) השאלות: למה בחרה לנסותו בחדות דוקא, לא בעניני חכמה ומדע, מז"ש ויגד לה את כל דבריה שהיל"ל את כל שאלותיה או חדותיה, ומה הכפל מושב עבדיו ומעמד משרתיו, ומז"ש אשר שמעתי על דברך ועל חכמתך, שהוא כפל לשון :

ותבא והגם שיכלה ללכת דרך ים עם אני המלך, למעלתה הלכה דרך המדבר לכן באת בחיל כבד לשמרה בדרך : ותדבר אליו את כל אשר היה עם לבבה מגיד בזה שהיה מחכמה האלהית הנתונה בלבו של שלמה לדעת מן הדבור החיצוני את הדבור הפנימי של הלב, כי הלשון היא שליח של הלב ודובר בעדו, אבל הדיבור הלבבי הוא מפורש ושום שכל, והלשון תחוד חדה ותמשול משל, ושלמה הבין מן דבורה החיצוני את הדיבור הפנימי אשר עם לבבה, ועיי"כ : (מלבי"ם)

לב ויגד לה שלמה את-כל-דבריה לא-היה דבר נעלם מן-המלך אשר

לא

הגיד

לה:

מצודת דוד את כל דבריה. אשר שאלה אותו : לא היה דבר. מכל דברי חידותיה לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה, כי הכל ידע והגיד לה את כולם : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר"ל הדברים אשר כוונה בחידות ההן : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויגד לה שלמה את כל דבריה שבעת הגיד חדתה הגיד דבריה בעצמם, כי הבין דבורה העקרי הלביי ועיי"כ ידע תעלומות לבבה, למשל כשאמר שמשון מהעז יצא מתוק, הגם שהדבור החיצוני היה חדה, הדבור הפנימי חשב שהעז הוא הארי והמתוק הוא הדבש, וחשב המעשה שקרה עם הארי, וזאת ידע שלמה כי הבין מחשבת הלב הנקשר עם הדבור בחכמת אלהים אשר בו, ועיי"כ לא היה דבר נעלם מן המלך : (מלבי"ם)

ז ותרא מלכת-שבא את כל-חכמת שלמה והבית אשר בנה:

רלבי"ג ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו'. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו שהיה שותה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה וכן העליה אשר יעלה בה בית ה' מביתו היתה גם כן נעשית בחכמה והנה הרצון באמרו ועולתו אשר יעלה בית ה' ועלייתו וכן כתוב בספר ד"ה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ותרא חוץ מזה ראתה את כל חכמת שלמה, בכל מיני החכמות והבית היינו הבתים שבנה : (מלבי"ם)

ז ומאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד (משרתו) משרתיו ומלבושיהם ומשקיו ועלתו אשר יעלה בית יהוה ולא-היה בה עוד רום:

רש"י ועולתו אשר יעלה בית ה'. לרך מבוא שחכין מציתו לבית המקדש, עולה זו לבית ה': (רש"י)

מצודת דוד ומושב עבדיו. כל אחד במקום הראוי לו, וכן היה מעמד משרתיו, כל אחד במקום הראוי לשירותו : ומלבושיהם. הראוי לכל אחד לפי מה שהוא : ועולתו. דרך עלותו לבית ה' : ולא היה וגו'. אמר בלשון גוזמא לרוב התמהון : (מצודת דוד)

מלבי"ם ומאכל שולחנו שהיה נעלה משולחן כל המלכים בכמות ובאיכות, ומושב עבדיו הם האוכלים על שולחן המלך שהיה מושבם בסדר לפי מדרגתם איש לפי ערכו, ומעמד משרתיו המשרתים בשולחן המלך כל אחד היה לו מעמד מיוחד לפי שירותו, וכן מלבושיהם כל אחד היה לו מלבוש מצויין בפ"ע כפי עבודתו, שהטבחים היה להם מעמד ומלבוש מיוחד וכן הרקחים והאופים ודומיהם וכל אחד הכיר את מקומו והיה ניכר בלבושו, ומשקיו שהיו ממינים רבים וממדינות מתחלפות, ועולתו הוא המעלה שעשה מעצי אלמוגים שהיה עולה בה מביתו לבית ה' שיזכיר בפסוק י"ב שהיה יקר ונפלא מאד, ובד"ה אמר ועלייתו : (מלבי"ם)

ו ותאמר אל-המלך אמת הנה הדבר אשר שמעתי בארצי על-דבריך ועל-חכמתך:

מלבי"ם אמת היה הדבר כי כבר אמר החוקר שהעוסקים בחכמה העיונית קשה להם להשתלם גם בשכל המעשי, כי נושאי העיונים הם מושגים מופשטים מחומריים ולא ישימו לב על הנהגה המדינית והמעשית שהוא נקשר בענינים חומריים, ואני שמעתי בארצי על דבריך שהוא הנהגת ביתו ומדינתו ועל חכמתך בדברים השכליים, ולכן : (מלבי"ם)

ז ולא-האמנתי לדברים עד אשר-באתי ותראינה עיני והנה לא-הגד-לי החצי הוספת חכמה וטוב אל-השמועה אשר שמעתי:

מצודת דוד הוספת. החכמה הנמצא בדך, מרובה יותר מאשר הוגד לי : (מצודת דוד)

רלבי"ג אל השמועה אשר שמעתי. הרצון בו לשמועה אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסודר ממך יחובר עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל השמועה על השמועה והנה היה הטוב המשפט והצדק' המסודרים ממנו : (רלבי"ג)

מלבי"ם לא האמנתי לדברים, אם מצד שלא ימצאו שתיהן יחדיו, אם מצד ההפלגה שהפליגו לספר מרוחב לבו, עד אשר באתי ותראינה עיני שראתה הפלגת חכמתו, וגם שראתה איך עם חכמתו העיונית השתלם גם בהנהגת הבית והמדינה כמ"ש ותרא את כל חכמת שלמה שהוא העיוני וגם הבית אשר בנה ומאכל שולחנו וכו', והנה לא הוגד לי החצי כי החכמה הטבעיית י"ל גבול ויגדל שמע החכם ברחוק יותר מבקרוב, שמי שרואה אותו יראה שחכמתו בעלת גבול וא"א שידע כל הדברים, וגם שידיעתו אינה ברורה, אבל חכמת שלמה שהיתה אלהית והיה לבו כמעין

הנובע מן המקור האלהי אשר בלבו היא מתוספת כל שעה והמקור מתרבה כל עוד שיוסיפו לשאב מים מדליו, ועז"א הוספת חכמה וטוב, ור"ל בחכמה היא ההשכלה ובטוב ר"ל ההנהגה הטובה: (מלבי"ם)

לח אֲשֶׁרִי אֲנֹשִׁיךָ אֲשֶׁרִי עֲבָדֶיךָ אֱלֹהֵי הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תְּמִיד הַשְּׁמָעִים אֶת-חֲכַמְתֶּךָ:

מלבי"ם אשרי, נגד ההנהגה אמרה אשרי אנשיך המונהגים מאתך, ונגד החכמה אשרי עבדיך אלה שהם עבדי המלך הקרובים אליו שמצד שעומדים לפניך תמיד הם שומעים את חכמתך : (מלבי"ם)

לט יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בָּךְ לְתַתֶּךָ עַל-כֹּסֵא יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת-יִשְׂרָאֵל לְעֵלָם וַיִּשְׁימְךָ לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצִדְקָה:

מצודת דוד באהבת ה'. בעבור אהבת ה' לישראל, שמך עליהם למלך, לעשות כרוחב חכמתך משפט וצדקה : (מצודת דוד)

מלבי"ם יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ שיעור הכתוב אשר באהבת ה' את ישראל לעולם חפץ בך לתתך על כסא ישראל, שע"י אהבת ה' את ישראל נתן להם פרנס טוב כמודך שתעשה משפט וצדקה, שבזה יהיו העם מאושרים, כי לפי זכות העם ואהבת ה' אותם ישגיח עליהם לתת להם מלך חכם אוהב צדקה ומשפט : (מלבי"ם)

לז וַתֵּתֵן לְמֶלֶךְ מֵאָה וְעֹשְׂרִים | כֹּפֶר זָהָב וּבְשָׁמִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאַבְן יָקָרָה לֹא-בָא כְּבֶשֶׂם הֵהוּא עוֹד לָרֹב אֲשֶׁר-נִתְּנָה מְלֶכֶת-שָׁבָא לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה:

רלב"ג לא בא כבושם ההוא עוד לרוב. ר"ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא : עצי אלמוגים. קוראל בלע"ז והוא עץ גדל בקצת הימים : (רלב"ג)

לא וְגַם אָנִי חִירָם אֲשֶׁר-נָשָׂא זָהָב מְאוֹפִיר הֵבִיא מְאֹפִיר עֲצֵי אֶלְמָגִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאַבְן יָקָרָה:

רס"י עצי אלמוגים. קורי"ל בלע"ז: (רס"י)

מצודת ציון אלמוגים. הוא מין עץ יקר וחשוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: מ"ש וגם אני חירם אין מקומו פה רק בס"ס הקודם
שדבר מן האניות היל"ל זאת :

וגם אני חירם פי' רי"א שלפי שזכר למעלה שהתפלאה על עליתו שהיה עולה בה לבית ה', בא לספר מעלת העליה שנרשמה כ"כ לפי שהיתה כולה מעצי אלמוגים שהם יקרים מאד ולא בא כן עד היום הזה כי היו מעטי המציאות מאד, והיו נמצאים אצלו בריבוי עד שעשה מהם מסעד לבית ה' ולבית המלך וגם כלי זמר שצריכים עצים גדולים שזה אינו בנמצא כלל ממין הזה : (מלבי"ם)

ג'ב ויעש המלך את-עצי האלמוגים מסעד לבית-יהוה ולבית המלך, וכנורות ונבלים לשרים לא בא-כן עצי אלמוגים ולא נראה עד היום הזה:

רס"י מסעד לבית ה'. וכדברי הימים (ב ט יא) כתיב: מסלות לבית ה', לכך אני אומר, המסעד הזה לשון רכפה: לשרים. לבני לוי: (רס"י)

מצודת דוד מסעד. הוא העליה שזכר למעלה שהיה לבית ה' ולבית המלך, רצה לומר : מזה לזה, ובדברי הימים (ב ט יא) נקרא מסילה על היותו מסילה ללכת בה, וכאן נקרא מסעד, לפי שהיה לו כעין מעקה מפה ומפה, להיות העולה נשען ונסעד בהם : לשרים. למשוררים : לא בא כן. מעולם לא בא משם בכמות רב ובגודל כאשר אז : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסעד. משען : (מצודת ציון)

רלבי"ג מסעד לבית ה' ולבית המלך. הנה בספר ד"ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שבעליה אשר יעלה בה בית ה' מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמוגים שיסמך האדם בהם במסלתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית ה' ובבית המלך כי לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל היציעים לפי מה שהתבאר מדברינו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על מזבחי וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם : וכנורות ונבלים לשרים. ר"ל שכבר עשה מעצי האלמוגים כנורות ונבלים למשוררים בכלי זמר : לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה. אחשוב שהרצון בזה שלא באו עצי אלמוגים גדולים כאלו שיהיו נכונים לעשות מהם מה שעשה שלמה מאלו : (רלבי"ג)

וַיֵּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכֵת-שָׁבָא אֶת-כָּל-חֹפְצָהּ אֲשֶׁר שְׁאַלָה מִלְּבָד אֲשֶׁר נָתַן-לָהּ כִּי־דַם הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְתַפְּן וְתִלְךָ לְאַרְצָהּ הִיא וְעַבְדֶּיהָ: (o)

רפ"י נתן למלכת שבא. נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה: כל חפצה. (בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר, והחריב הבית פעמד ארבע מאות ועשר שנים בחלק כל שנים עשר שבטים, מהאר"י ז"ל) מלבד אשר נתן לה מתנות ומגדנות המלכיות כאן ואינם מלכיות במקומה: (רפ"י)

מצודת דוד כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה : אשר נתן לה. זולת שאלתה : כיד המלך שלמה. רצה לומר : בנדיבת רב, כראוי למלך שלמה. (יד) אשר בא. מאופיר : (מצודת דוד)

רלבי"ג והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה. הנה כתוב תמורת זה בספר ד"ה את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך והרצון בזה כי מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחידות נתן לה עוד את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה מלבד מה שנתן לה תחלה שהיה ביד המלך שלמה כי לא היה חכם אחד בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם : (רלבי"ג)

מלבי"ם והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מדברים שראתה באוצר המלך ותחפץ בהן, מלבד אשר נתן לה מנחה כנגד מנחה, כפי גדולת ידו נתן לה דברים יקרים, ובד"ה כתיב מלבד אשר הביאה אל המלך, ר"ל מה שנתן לה כנגד מה שהביאה : ותפן ותלך לארצה בל תחשוב שהמלכה הזאת אשר נסעה דרך רחוקה כזאת שטטה לראות את המדינות ובאה אל שלמה דרך אגב, כי עקר ביאתה היה רק אל שלמה לבדו ולא פנתה לשום מקום זולתו, ואחר ששבעה שמחות את פניו פנתה בדרך ישר לארצה : (מלבי"ם)

וַיֵּלֶךְ וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר-בָּא לְשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אַחַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁשִׁים וְשָׁשׁ זָהָב: כפר

רפ"י שש מאות ששים ושש. חירס נתן לו מאה ועשרים, ומלכת שבא מאה ועשרים, ואני תרשים הביאה מאופיר ארבע מאות ועשרים, הרי שש מאות ושישים, והשקה לא ידעתי מאין. ובדברי הימים (ב ח יח) כתיב: שהביאו

מאופיך ארבע מאות וחמשים, ואין מונה פס מאה ועשרים של חירם, ויש לתקן המקרא, שהשלים היתירים היו מן הק"ך של חירם, שהרי עבדי חירם היו פס עם עבדיו: (רס"י)

רלב"ג ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת. אחר שוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנה כמו שכתוב אחר זה ובספר ד"ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגוי והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי, תכלית ספורים האלה הוא לספר איך נתקיים בו הבטחת ה', אם במתנת החכמה, אם בכבוד אם בעושר, וספר מענין עשרו שבכל שנה בא לו זהב רב תרס"ו ככר, ולפמ"ש הרי"א שמשקל הככר הוא י"ב אלף ג' מאות דוקאטי ווינעציאניש בא לו בשנה שמונה מיליאן קצ"ט אלפים שמונה מאות דוקאטי : (מלבי"ם)

טו לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים וכל-מלכי הערב ופחות הארץ:

רס"י לבד מאנשי התרים. שהיו מביאים לו הסוחרים התרים בארץ לסחורה: הרוכלים. מוכרי צמחים, ומוליכין אותם מעיר לעיר: וכל מלכי הערב. תרגם יונתן: וכל מלכי סומכותא, לשון ערובה, המלכים שהיו בערובתן וסומכין עליו, גארלאנטיאל"ה בלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד לבד מאנשי התרים. לבד הזהב הבא אליו מאנשי התרים וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון התרים. הם הסוחרים הקטנים המתפשים ומרגלים אחר סחורה לקנות במקום הזול, והוא מלשון (במדבר יג טו) לתור את הארץ : ומסחר הרוכלים. רוצה לומר : ומן סוחר הרוכלים, והם מוכרי הבושם, כמו (שיר השירים ג ו) מכל אבקת רוכל : מלכי הערב. הם הערביים : ופחות. שלטונים, כמו (חגי א יד) פחת יהודה : (מצודת ציון)

רלב"ג לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. הנה אמר בד"ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאיזה

מקום יכשר להם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור שם זעיר שם זעיר שם זה עדות שמה שזכ' ממשקל הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה : **וכל מלכי הערב ופחות הארץ**. אמר תמורת זה בד"ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה והנה זה ג"כ הי' בא מידי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו : (רלבי"ג)

מלבי"ם לבד מאנשי התרים הם הסוחרים הגדולים התרים במדינות להביא סחורות ממדינה למדינה : **ומסחר הרוכלים** הקטנים, שכל סחורה שעברה דרך מדינתו נתנה מס קצוב למלך, **וכל מלכי הערב** שהביאו לו מנחה : (מלבי"ם)

{טז} ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש-מאות זהב יעלה על-הצנה האחת:

רס"י כנה. מקפת את האדם משלטה רוחותיו, והוא שאמר בספר תהלים (ה יג): כנה רצון תעטרנו: שש מאות זהב. והוא שש מנים, שהזהב הוא הדינר: (רס"י)

מצודת דוד זהב שחוט. לרוב עשרו עשאים מזהב טוב, עם כי הדרך לעשותם מברזל : שש מאות זהב. רצה לומר : דינרי זהב : יעלה. היה נכנס בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון צנה. מלבוש ממתכת, יקיף כל הגוף להציל ממכת חרב, כמו (תהלים ה יג) כצנה רצון תעטרנו : שחוט. נמשך, כמו (ירמיהו ט ז) חץ שחוט לשונם, ורוצה לומר : זהב טוב נמשך כשעוה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט. הנה הצנה הוא כמו מגן אלא שהוא גדול ומקיף את האדם כאמרו כצנה רצון תעטרנו והרצון באמרו זהב שחוט לפי מה שאחשוב שהוסר אדמימותו ממנו במלאכה ויסור ממנו בזה קצת לחותו ולזה היה יותר חזק : שש מאות זהב. ר"ל שש מאות שקלים זהב : (רלבי"ג)

מלבי"ם (טז-יז) מאתים צנה ושש מאות מגנים הצנה מקיף מגי רוחות והמגן מרוח א', והיה צריך אל הצנה שש מנים, כי כל מנה מחזיק מאה זהב : (מלבי"ם)

{יז} ושש-מאות מגנים זהב שחוט שלשת מנים זהב יעלה על-המגן

הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית יַעַר הַלְבָּנוֹן: (פ)

רס"י זהב שחוט. הוא כך ונוח להרקע: (רס"י)

מצודת דוד שלשת מנים. ובדברי הימים (שם פסוק טז) נאמר : שלש מאות זהב, כי מנה הוא ליטרא, ובו מאה דינרי זהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מגנים. הוא שם כלי, עשוי לאחוז ביד בעת המלחמה להגן בו, וגם יש מגן עשוי מעור שלוק, האמור בתחילת שמואל ב (א כא) (יח) שן. שן הפיל : מופז. טוב ומזוקק ומבהיק, וכן (שיר השירים ה יא) כתם פז : (מצודת ציון)

רלב"ג שלשת מנים זהב. ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר בד"ה שלש מאות זהב : (רלב"ג)

יחַ וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף-שֵׁן גָדוֹל וַיִּצְפְּהוּ זָהָב מוֹפָז:

רס"י זהב מופז. מזהיק כמרגלית: (רס"י)

רלב"ג כסא שן גדול. זה היה כסא המלוכה והיה נעשה משן הפיל וואדי בלע"ז : ויצפהו זהב מופז. פירשו בו זהב נקי מסיגיו ואחשוב שיהי ענינו מענין פזור בחלוף אות זי"ן באות צד"י כי ברצותם לנקותו תכלית הנקיון יפזרוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוציאו ממנו סיגו :

יטַ שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לְכֶסֶף וְרֹאשׁ-עַגְלָל לְכֶסֶף מְאֻחָרָיו וַיִּדֹת מְזָה וּמְזָה אֶל-מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אַרְיֹת עֹמְדִים אֶצֶל הַיְדוֹת:

רס"י שש מעלות. מדרגות לעלות בו, וראש הכסא היה עגול, מקום מושב המלך: מאחריו. תיקון הכסא היה רחב, והמעלות היו לכל פניו, ולכל רחבה לכל אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול: וידות מזה ומזה. לסמוך זרועותיו עליהם, כמין מקלות זהב מפאה לפאה, פשוטין לימין ולשמאל: ושנים אריות. של זהב, וכל אורת הכסא מפורשת באגדת מגילת אסתר (אסתר רבה טו יב. ילקוט שמעוני רמז תתרמו): (רס"י)

מצודת דוד **וראש עגול לכסה מאחריו**. למאחרי הכסא, יצא ממעל היושב מכסה עגולה, כעין כיפת כובע : **וידות**. כעין זרועות, יצא אצל מקום הישיבה להשען בהם : **אריות**. עשויים מזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעלות. מדרגות : (מצודת ציון)

רלב"ג **שש מעלות לכסא**. הנה היתה צורת הכסא הזה כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלות ואז ישב במקום השבת שהיה למעלי מהמעלה הששית ומאחרי הכסא היה שם לוח יסמוך בו בשבתו שם והיה ראש עגול בלוח ההוא באמצעו והיו ידות מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועות יסמוך בהם המלך ידיו בשבתו שם והנה היתה צורת ארי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה וכן אצל כל מעלי ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכסא ולצד ההוא היו פני האריות ולזה היו שם ארבעה עשר אריות : (רלב"ג)

מלבי"ם **וראש עגול** למעלה במקום מושבו היה עגול מאחריו כמדת גופו וראשו לסמוך עליו גבו, **וידות מזה ומזה** לתמוך ידיו עליהם : (מלבי"ם)

נב **ושנים עשר אריות עמדים שם על-שש המעלות מזה ומזה לא-**
נעשה **כן** **לכל-ממלקות:**

מצודת דוד המעלות. אשר יעלו בהם לשבת על הכסא : **מזה ומזה**. ששה מזה, וששה מזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ושנים עשר אריות** כי דגל יהודה היה צורתו אריה ורמז על י"ב אבותיו משלמה עד יהודה או מדוד עד יעקב, ולי"ב השבטים, וכמו שהים שבו מימי החסד עמד על י"ב בקר ופני שור מהשמאל כן כסא הדין עמד על י"ב אריות שהם בימין המרכבה, לכלול חסד במשפט : (מלבי"ם)

נכא **וכל כלי משקה המלך שלמה זָהב וְכָל כְּלֵי בַיִת-יְעַר הַלְבָנוֹן זָהב סָגוֹר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחֱשֵׁב בַיְמֵי שְׁלֹמֹה לְמְאוֹמָה:**

רש"י **אין כסף לא נחשב**. אין כסף באחד מהם, כי לא נחשב: (רש"י)

מצודת דוד **אין כסף**. לא היה בהם כלי כסף, כי הכסף לא היה נחשב למאומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סגור**. הנסגר בכור, לצרפו להסיר הסיג : **למאומה**. לכלום :

לכב | כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם אחת לשלש שנים תבוא
| אני תרשיש נשאת זהב וקסף שנהבים וקפים ותכיים:

רפ"י | אני תרשיש. (תרגום:) ספינת אפריקה: שנהבים וקפים ותכיים.
(תרגום:) סן דפיל וקופין וטוסין: (רפ"י)

מצודת דוד | **למלך בים**. המלך היה לו בים אניה הולכת תרשיש, כאחת
ויחד עם אני חירם מלך צור, ואחת לשלש שנים תבוא האניה מן תרשיש
[ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה, ולשני המקומות שלח אניות] :
(מצודת דוד)

מצודת ציון | **שנהבים**. הוא שן הפיל : **וקפים**. הוא הקוף הנזכר בדברי
רבותינו ז"ל (יומא כט ב), ודומים הם בצורותיהם לבני אדם : **ותכיים**.
הם העופות היפות מאוד בנוצותיהם בחלוף המראות, והוא הטווס :
(מצודת ציון)

רלב"ג | **שנהבים**. הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שישתמשו
ממנו במלאכה וואור"י בלע"ז : **וקופים**. הם שימיי"ש בלעז : **ותכיים**.
הם פאוונ"ש בלעז : (רלב"ג)

מלבי"ם | **השאלות**: למה ספר זה שלישית מן האניות וכבר אמר זה
למעלה ס"ס ט' ובסי' זה פי"א, שם אמר ללכת אופירה ופה אמר אני
תרשיש. שם משמע שהיו האניות לשלמה. ושהיו מביאות זהב לבד ופה
משמע שעקר היה חירם ושהיו מביאות גם כסף, ושבאה אחת לשלש
שנים :

כי אני תרשיש, הרי"א חשב כי תרשיש היא העיר קארטאגא בצפון
אפריקה על יד ים התיכון, ועי"כ הרבה לתמוה איך הלכו אניות מעציון
גבר שהוא על שפת ים סוף לתרשיש, והלא רצועות המדבר (ארץ זיעף)
מבדלת בין ים סוף לים התיכון. ? ורצה לדחוק שנקראו אניות תרשיש,
עי"ש צורתם שנעשו כתבנית האניות האלה, אבל עמד לנגדו מ"ש בדה"ב
(כ' ל"ז) ויחברו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות בעציון
גבר, ואיך הלכו מעציון גבר לתרשיש, והפליאה הזאת מלאה את לבבו
לאמר שעזרא הסופר טעה במ"ש ביהושפט (מ"א כ"ב י"ט) שעשה אניות
תרשיש ללכת אופירה, וטעה שר"ל אניות ללכת תרשיש עיין שם, וחלילה
לנו מזה הדעת שנאמר שכותב ד"ה טעה, ושלא ידע פשט הכתוב במלכים
ולא ידע שא"א ללכת מעציון גבר לתרשיש באניה, אבל האמת עד כמ"ש
בפי' ישעיה (סי' כ"ג) שתרשיש היא עיר טארזיס שהיא שפאניען הקדומה

שהיתה רוכלת הצוריים בספרד, כמו שכתבו חכמי העמים, ונודע כי הצוריים בבואם לספרד, (אשר כינו בשם אושפניא ע"ש שהשפנים נמצאו שם לרוב) מצאו כסף מזוקק על פני הארץ הרבה מאד עד שעשו כל כליהם וגם חשוקי ווי ספינותיהם מכסף, ובנו להם עיר מושב ורוכלת העמים טערזוס, והעיר הזאת יושבת על מבואת ים האטלאנטי שהוא ים אקיאנוס, וידוע שים סוף נכנס לים אקינוס, ולפי"ז באניות שבנה בעציון גבר היה יכול לילך בין לאופיר בין לתרשיש. ולמעלה (ט' כ"ז) ספר ששלח משם אופירה וחירם שלח את עבדיו עם עבדי שלמה, כי עבדי שלמה היו העקר במהלך הזה, והם לקחו שם זהב לא כסף שלא נמצא באופיר, כי בארצות החמות לא יתילד כסף רק זהב ומקום הכסף בארצות הקרות, ופה ספר הטעם שלא נחשב הכסף בימי שלמה כי היה לו גם אני תרשיש עם אני חירם, ר"ל אניה הולכת לשפאניען ששם היה חירם עקר כי היתה תחת רשותו, ואני תרשיש תבא אחת לשלש שנים, והיא היתה נושאת גם כסף, שידוע שהיה שם לרוב מאד, וכמ"ש כסף מרוקע מתרשיש יבא, וגם הביאו משם שנהבים וקפים וטווסים שהיו מצויים שם, ומ"ש לקמן (כ"ב מ"ט) שיהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה ולא הלך כי נשברו אניות בעציון גבר, היינו שהיו האניות מיוחדות ללכת תרשיש ע"כ נקראו אניות תרשיש והיה בדעתו ללכת גם לאופיר, וע"י שנשברו בעציון גבר אצל החוף לא הלך אף לתרשיש וכ"ש לאופיר, וזה עצמו כתב עזרא בד"ה, וחלילה שיבא בכתובים דבר מכחיש המציאות: (מלבי"ם)

לכג וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׂר וּלְחֻקָּמָה:

מלבי"ם ויגדל ר"ל מכל הספורים הנזכרים מבואר איך גדל מכל מלכי הארץ בין בעשר בין בחכמה, ולא זאת, כי חכמתו היתה סבת עשרו, שע"י (מלבי"ם):

לכד וְכָל-הָאָרֶץ מִבְּקָשִׁים אֶת-פָּנָיו שְׁלֹמֹה לְשִׁמֵּעַ אֶת-חֻקָּמָתוֹ אֲשֶׁר-נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ:

מצודת דוד מבקשים וכו'. היו חפצים לראות את פני שלמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם שכל הארץ מבקשים את פני שלמה מפני חכמתו ע"כ נתעשר ג"כ, כי ע"כ (מלבי"ם):

לכה וְהָמָּה מִבָּאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶּסֶף וְכֵלֵי זָהָב וּשְׁלֵמוֹת וְנֹשֶׁק וּבִשְׂמִים וְסוּסִים וּפָרָדִים דְּבַר-שָׁנָה בְּשָׁנָה: (o)

רס"י ונסקה. כלי זיין: (רס"י)

מצודת דוד דבר שנה בשנה. מנהג שנה בשנה, כי כן היה עת בואם, פעם בשנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושלמות. ומלבושים : ונסק. כלי זיין, כמו (ישעיהו כב ח) נשק בית היער : (מצודת ציון)

רלב"ג ונסק. הם כלי זיין : (רלב"ג)

מלבי"ם והמה מביאים לו איש מנחתו, כמו שהיה המנהג בבוא לראות פני מלך גדול : (מלבי"ם)

כפ"י ויאסוף שלמה רכב ופרשים ויהי-לו אלף וארבע-מאות רכב ושנים-עשר אלף פרשים וינחם בערי הרקב ועם-המלך בירושלם:

רס"י אלף וארבע מאות רכב. ודברי הימים (ב א יד) כתוב: אלף ושבע מאות. ואומר אני, אלף וארבע מאות בערי הרכב היו, והסלף מאות עם המלך בירושלים, וכך פירושן דברי הימים: וינחם בערי הרכב, ועם המלך היה עוד רכב אחד בירושלים. וכאן כך פירושן: וינחם בערי הרכב, ועם המלך היו מקלתן בירושלים: וינחם. וינהלם: (רס"י)

מצודת דוד ויאסוף. מן המנחות שהביאו לו, לבד מה שהיה לו מאז האמור למעלה : וינחם. מקצתם הניח בערי הרכב, ומקצתם נשאר עם המלך בירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון וינחם. מלשון הנחה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויהי לו אלף וארבע מאות רכב. הנה כתוב בדברי הימים בזה המקור ארבעת אלפים אורות ובמה שקדם כתוב ארבעי אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק הזה במה שקדם בשאמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות ובשאר היו בהם סוסים בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחות ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלו האלף וארבע מאות רכב אסף אותם שלמה ממקומות רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אסף מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו נבחרים בלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והנחה אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לכלכלם שם וקצתם השאיר

עם המלך בירושלים כדי שיהיו יותר קרובים אליו : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות:** מ"ש שהיה לו אלף וארבע מאות רכב סותר למ"ש למעלה :

ויאסף שלמה למעלה אמר שהיה לו ארבעים אלף ארות סוסים, ופה דבר מן הרכב, שהוא מרכבות ברזל שהיו לוחמים בהם עם האויב כמ"ש כי תשע מאות רכב ברזל לו (שופטים ד') היה לו אלף וד' מאות, והיו מקצתם בערי הרכב ומקצתם עם המלך להגן עליו מבית ומחוץ, ר"ל מלבד מה שהמלכים היו עובדים אותו מאהבה מפני חכמתו היו עובדים גם מיראה כי היה לו סוס מוכן ליום מלחמה ורכב ופרשים : (מלבי"ם)

לכז ויתן המלך את-הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן כשקמים אשר-בשפלה לרב:

רש"י כאבנים. ולמעלה (פסוק כא) הוא אומר 'למאומה'. רבותינו פירשו (סנהדרין כא ז): כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: (רש"י)

מצודת דוד ויתן המלך וכו' כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים, ובעבור כי היו רבי המשקל, לא היה מהאפשר לגנבם וללקחם : אשר בשפלה. הגדלים בשפלה הרבה מאוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון כשקמים. שם אילן גרוע ושפל, כמו (שם ט ט) שקמים גדעו : בשפלה. בעמק : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויתן המלך ולא לבד שהיה עושר גדול להמלך עצמו כי גם אנשי ירושלים נתעשרו מאד ע"י רבת עם שבאו לשם, וע"י רבת המסחר בהאסף לתוכה עמים רבים. כל אחד מעשירי ירושלים היה בונה לו בית ארזים עד שנתרבו הארזים כשקמים : (מלבי"ם)

לכח ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקוה סחרי המלך יקחו מקוה במקוה:

רש"י ומוצא הסוסים אשר לשלמה. היה ממצרים: ומקוה. אסיפת סוחרי הסוסים מצרים, סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרים מן המלך, שלא יוציא אדם סוס מסם, אלא על ידם, כך שמעתי. ולכך נקוד

על 'ומקוה' טעם זק"ף גדו"ל, ללמוד פהתיבה עומדת בעלמה, ואינה
לזוקה
לאחריה: (כ"ז)

מצודת דוד ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים שהיה לשלמה, ממצרים היה, כי הם הוציאו הסוסים ממקומם להביא אל שלמה, כי היה לו עמהם מקח ידוע וקצוב, וכאשר יאמר במקרא שלאחריו : **ומקוה.** הנה התרגום לא תרגם מלת ומקוה, ונראה מזה דעת התרגום שהיה שם מחוז נקרא קוה, והמ"ם היא במקום מן, ורצה לומר : וגם מן קוה קנה סוסים, ולא באופן אשר קנה ממצרים, רק הוא שלח סוחריו והמה יקחו מן מחוז קוה במחיר, רצה לומר : בערך הראוי לפי השווי, לא במקח ידוע וקצוב : (מצודת דוד)

מצודת ציון במחיר. ענין ערך הדבר ושוויו כמו (שמואל ב כד כד) אקנה מאותך במחיר : (מצודת ציון)

רלב"ג ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים. זה שב לפי מה שאחשוב אל מה שזכר למעלה והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר הדברים שזכר שהיו באים לשלמה מדי שנה בשנה והרצון בו ומוצא הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר"ל שכל מי שהיה מוציא סוס ממצרים הי' נותן דבר ידוע לשלמה כי ממצרים לא יצא סוס כי אם ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה : **ומקוה סוחריו המלך יקחו מקוה במחיר.** הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא תקוה כן יקרא הנארג מהחוטין מקוה והנה היה במצרים בגדי פשתן חשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוציאי אותם אלא ברשות המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולרוב המצא הסוסים והשש במצרים לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא מרשות המלך כדי שיוכר בין השרים ובין העבדים והנה הרצון בזה כי מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל הי' לשלמה וזכר כי סוחריו המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המוצא היה לשלמה לזה היו הרוצים להוציאו משם קונין אותו מסוחריו המלך ומזה היה מגיע תועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקו' כי סוחריו המלך היו קונין זה המוצא ממנו בסך רב לסוסים ולמקוה והנה קצר המאמר כי סוחריו המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שירצו להוציאם ממצרים : (רלב"ג)

מלבי"ם ומוצא הסוסים. הסוסים של שלמה היה מוצאם ממצרים ששם היו הסוסים המובחרים, וגם היה לו **מקוה**, הוא מקום שמגדלים שם את הסוסים ונקוים שם סוסים רבים, ומפרש כי **סוחריו המלך יקחו מקוה במחיר** שלא קנו סוסים לאחדים רק קנו כל הסוסים שבמצרים כל המקוה והאוסף של הסוסים היו שייכים לסוחריו שלמה, וכל הסוסים הנולדים שם במקוה ההוא היה שלהם והיה בידם להרבות המקת, ועי"כ

(מלבי"ם):

**לְכַטּוּ וְתַעֲלֶה וְתִצֵּא מִרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוֹס בְּחַמְשֵׁים
וּמֵאָה וְכֵן לְכָל-מַלְכֵי הַחֲתִים וְלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֵצְאוּ: (פ)**

רפ"י וסוס בחמשים ומאה. למדנו שהמרכבה צארצע סוסים, וכן צדמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: צידם. על סוחרי שלמה, יוצאים ממלכים: (רפ"י)

מצודת דוד ותעלה ותצא. רצה לומר: הוצאה ממצרים והועלה לו מרכבה, והם ד' סוסים, בעבור מחיר שש מאות שקל כסף, כי כן היה המקח קצוב ביניהם: וסוס בחמשים ומאה. ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים: וכן לכל מלכי החתים. גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה, עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים: ביצא יוציאו. אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם, להביאם למקום הקונה אותם. או שעל מלכי החתים וכו' יאמר, שהם יוציאו בידם, ורצה לומר: עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה, מכל מקום בהבאה למקומם לא היה להם יפוי הכח כשלמה: (מצודת דוד)

רלב"ג ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכב' ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסי למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הסך מהם לסוס ולרכב, ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים היה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחים מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המוצא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס, ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם הי' נתן המוצא לשלמה וביד סוחרי המלך וברשות היו מוציאים היוצא משם: (רלב"ג)

מלבי"ם ותעלה ותצא מרכבה, ר"ל עלה המחיר בדמים יקרים עד שמרכבה של ד' סוסים היה מחירה שש מאות שקלי כסף עד שמלכי החתים וארם שרצו לקנות סוסים היו צריכים לקנות מסוחרי שלמה, כי סוסי מצרים היו שלהם, ומזה נתעשרו ישראל ג"כ, כי כל מסחר הסוסים של מצרים היה ברשותם: (מלבי"ם):

מלכים א פרק-יא

וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת-בֵּת-פְּרָעָה מוֹאָבִיּוֹת
עַמִּנִּיּוֹת אֲדָמִית צִדְנִית חֲתִיית:

רַס"י וְאֵת בַּת פְּרָעָה. אֵף הָיָה מִן הַנְּכָרִיּוֹת, אֲלֹלָה שֶׁהִיְתָה חֲזִינָה עֲלָיו
מִכּוֹלֶם, מִנְּאֻחַ לְעַלְמָה, וְכֵן (שְׁמוֹאֵל צ צ ל): וַיִּפְקְדוּ מַעֲבָדֵי דָוִד תַּשְׁעָה עֶשְׂרִי
אֵיִשׁ וַעֲשָׂהֶם:

מִצּוֹדֵת דָּוִד וְאֵת בַּת פְּרָעָה. לִפִּי שֶׁהִיְתָה חֲבִיבָה עֲלָיו מִכּוֹלֶן, לְזֶה פְּרָטָה
לְעַצְמָה (מִצּוֹדֵת דָּוִד):

רַלְב"ג וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים וְגו'. הִנֵּה גָנָה אוֹתוֹ מִשְׁנֵי צַדְדֵין הָאֶחָד
שֶׁהוּא לִקַּח נָשִׁים מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִזְהִירָה הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּן בָּם כַּדִּי
שֶׁלֹּא יִטּוּ אֶת לִבְבֵינוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם, וְהִצַּד הַשְּׁנַי מִפְּנֵי שֶׁהִרְבֵּה לוֹ נָשִׁים
אֲשֶׁר הִזְהִירָה הַתּוֹרָה אוֹתוֹ מִזֶּה בִּפְרָשֶׁת שׁוֹפְטִים וְאִם אָמַר אוֹמִי שֶׁכִּבֵּר
רָאוּי שֶׁנִּחְשָׁב שֶׁנִּתְגַּיֵּרוּ כִּבְר קוֹדֶם שֶׁלִּקְחָתָם שְׁלֹמֹה הִנֵּה עִם כָּל זֶה לֹא
הָיָה נִמְלֵט מִהַגְּנוֹת כִּי בַת פְּרָעָה הִיְתָה אֲסוּר לְבֹא בְקֹהֶל ה' גַּם אַחֲרֵי
שֶׁנִּתְגַּיֵּרָה כִּי דוֹר שְׁלִישִׁי לְבַד מוֹתֵר לָהֶם לְבֹא בְקֹהֶל ה' וְהַעֲמוּנִית
וּמוֹאֲבִית הֵם גַּם כֵּן מִעַם שֶׁאִינוּ רָאוּי לְבֹא בְקֹהֶל שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָבֹא עִמּוֹנִי
וּמוֹאֲבִי בְקֹהֶל ה' וְאֵף עַל פִּי שֶׁנִּקְבְּוֹתֶיהָ לֹא נִאֲסְרוּ לְבֹא בְקֹהֶל כְּמוֹ
שֶׁבִּאֲרָנוּ שֶׁשֶׁם הִנֵּה לֹא הָיָה רָאוּי לְמֶלֶךְ שֶׁיָּבֹא בְהֵן כִּי הִזְרַע שִׁיְהִי לוֹ מֵהֵן
אִ"א שִׁיְהִי שֶׁלֶם מֵאֵד וְכִבֵּר הָיָה רָאוּי לְשֹׁלֵמָה שִׁדְקָדֵק מֵאֵד שִׁיְהִי זֶרְעוֹ
שֶׁלֶם עִם ה' כַּדִּי שִׁתְקִיִּים לוֹ הַבְּרִית שְׁכָרַת הַשֵּׁם לְדוֹד אֲבִיו לְהַתְקִיִּים לוֹ
הַמְּלוּכָה תְּמִיד אִם יִשְׁמְרוּ בְּנֵי תוֹרָתוֹ הֲלֹא תִּרְאֶה שֶׁרַחֲבַעִם הָיָה בֶן
עֲמוּנִית וַעֲשָׂה הִרְעָה בְּעֵינֵי ה' וְעוֹד כִּי מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ שְׁלֹמֹה אֶת נִשְׁוֹ לְעַבּוֹד
אֱלֹהֵיהֶן הָרִי הֵן כִּאִילוֹ לֹא נִתְגַּיֵּרוּ וְהִנֵּה אָמַר וְאֵת בַּת פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לִפִּי שֶׁבָּה נִטָּה יוֹתֵר מִדְּרָכֵי הַתּוֹרָה מִמָּה שֶׁנִּטָּה בְּלִקְיַחַת שֶׁאֵר נִשְׁוֹ
הַנְּכָרִיּוֹת וְהִיא גִּי"כ הִיְתָה חֲכִיבָה לוֹ מֵאֵד עַד שֶׁכִּבֵּר בָּנָה לָהּ בֵּית בְּאוֹפֶן
הַנּוֹזֵר בְּמָה שֶׁקָּדֵם:

מַלְבִּי"ם וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה. אַחֲרֵי שֶׁסִּפֵּר אֵיךְ הִצְלִיחַ שְׁלֹמֹה כָּל עוֹד הַלֶּךְ בְּדְרָכֵי
ה', הִחַל לְסַפֵּר אֵיךְ בְּסוֹף יָמָיו שֶׁעָזַב אֶת ה' גַּם ה' עָזְבוֹ, וְכִבֵּר בְּאֵר הַרְיִי"א
שֶׁהִיא חֲטָאוֹ מִשׁוֹלֵשׁ, א. מֵה שֶׁאָהַב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת, שֶׁלֹּא הָיָה עֵינָיו עֲנִין
אֲדָם הַנוֹשֵׂא אִשָּׁה, רַק עֵינָיו הִנְעֵר הַחוֹשֵׁק וְנִפְשׁוֹ קִשּׁוּרָה בְּנַפְשׁ חֲשׂוֹקָתוֹ,

כמ"ש בהם דבק שלמה לאהבה, **ב.** בהיותן נשים נכריות שאסרה תורה מלהתחתן עמהן, **ג.** במה שלקח נשים רבות שהמלך מוזהר שלא ירבה לו נשים אפילו כאביגיל, ומפרש נגד נכריות אמר, **מואביות עמניות** וכו' ובת פרעה בראשן שבה התחיל לקלקל, והגם שגייר אותן, הלא היו: (מלבי"ם)

ב מן-הגוים אשר אמר-יהוה אל-בני ישראל לא-תבאו בהם והם לא- יבאו בכם אכן יטו את-לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה:

מצודת דוד מן הגוים. על החתיות חוזר, שהם משבעה העכו"ם שאמרה התורה (דברים ז ג ד) : לא תתחתן במ וכו' כי יסיר וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון אכן. באמת : (מצודת ציון)

מלבי"ם מן הגוים אשר אמר ה' ואסר מלהתחתן עמהם, מצד שיטו לבבכם אחרי אלהיהם, ונגד אהב מפרש בהם דבק שלמה לאהבה שלא דבק דרך אישות לבד רק דרך אהבה וחשק, ונגד רבות מפרש: (מלבי"ם)

ג ויהי-לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות ויטו נשיו את-לב:

מלבי"ם ויהי לו נשים שרות שבע מאות וכו', ועל ידי כן ויטו נשיו את לבבו שגם בנערותו הטו את לבו רק שבשנות עלומיו עוד עמד טעמו בו והיה ההטיה אל חטאים קלים, אבל: (מלבי"ם)

ד ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את-לבבו אחרי אלהים אחרים ולא-היה לבבו שלם עם-יהוה אלהיו כלבב דויד אביו:

מצודת דוד אחרי אלהים אחרים. רצה לומר : להניח אותן ללכת הן אחרי אלהים אחרים : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים. אחר שזכר שנשיו הטו את לבבו לא היה צריך לומר ולא היה לבבו שלם את ה' אלהיו כלבב דוד אביו אם היי הרצון בזה ששלמה היה עובד אלהים אחרים ולזה הוא מבואר שהרצון בו שאהבתו נשיו הטו את לבבו להניחם לעבוד אלהים אחרים ולהעלים עיניו מהם ומזה גם כן התבאר כי אמרו וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צידונים ואחרי מלכום שקוץ

עמונים הרצון שהניח לנשיו הצידוניות והעמוניות לעבוד אלהים והעלים עיניו מהם ולזה אמר ויעש שלמה את הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו כי אם היה ממלא אחרי ה' לא היה סובל לנשיו לעשות זה העון הנפלא והעד עוד על זה שהרצון בו שהוא העלים עיניו מנשיו והניחם לעבוד אלהים אחרים אמרו וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן באר בזה שחטא שלמה היה הניחו נשיו שתהינה מזבחות ומקטרות לאלהיהן וזה ממה שאין ספק בו ולזה אז יבנה שלמה במה שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע"ג ולזה היה שלמה סבה לבנינם ובכלל הנה הוא מן השקר באיש חכם כשלמה שיצא לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו משיג הש"י יותר מזולתו מהאנשים וכבר יעיד על זה גם הספרים שחבר ברוה"ק ונראה אליו גם כן הש"י פעמי' ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע"ג וראוי שתדע שכבר יאמר שכבר עשה פלוני דבר אם בשעשאו בעצמו אם בשעשאו על ידי שליח כמו שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך וכבר יאמר גם כן שהוא עשאו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונות שאתה תראה שישאאו האשם בדבר למי שהיה בידו למחות כשלא מחה ויאמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ר"ל שאם לא תוכיחו תשא עליו חטא במה שיחטא בו הוא כאילו עשית החטא ההוא בידך ובזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה :

מלבי"ם (ד-ז) **השאלות:** איך יצוייר ששלמה החכם מכל האדם יאמין בשוא נתעה וילך אחרי הבלי אלהים אחרים, ואם כן עשה איך אמר שלא היה לבבו שלם כלבב דוד אביו, ואמר שנית אחרי שאמר שהלך אחרי עשתרות וכו' שלא מצא אחרי ה' כדוד אביו, שמשמע שרק כדוד לא היה אבל לא שהיה עובד גלולים :

ויהי לעת זקנת שלמה גברה ההטיה עד שהטו את לבבו אחרי אלהים אחרים, ובאר הדבר שלא תחשוב שהוא עצמו עבד ע"ז ח"ו, רק שלא מיחה בנשיו שעבדו אלהים אחרים ובזה נתגלה שלא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו שאז היה אהבת ה' גוברת על אהבת נשיו והיה מגרש אותן מעל פניו : (מלבי"ם):

ג וַיִּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עֲשֵׂתֶרֶת אֱלֹהֵי צְדָנִים וְאַחֲרֵי מְלָכִם שִׁקְץ עַמִּנִּים:

מצודת דוד **וילך שלמה.** על שלא מיחה בנשיו ההולכות, מעלה עליו הכתוב כאילו הלך אחריהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מלכום.** הוא מולך : **שקץ.** כנהו בלשון גנאי, והוא ענין תעוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם וילך שלמה ר"ל שהיה נראה כהולך אחריהם ומפרש איך התייחס דבר זה אליו, כי על ידי : (ו) **שעשה הרע בעיני ה'** במה **שלא מלא אחרי ה' כדוד אביו** שהיה מוסר נפשו על דבר ה' והוא לא כן עשה, כי (מלבי"ם):

ו ויעש שלמה הרע בעיני יהוה ולא מלא אחרי יהוה כדוד אביו: (o)

מצודת דוד ולא מלא. לא השלים אחרי דבר ה', למחות בנשיו המחללות דבר (מצודת דוד) :

ז אז יבנה שלמה במה לקמוש שקץ מואב בהר אשר על-פני ירושלים וילמך שקץ בני עמון:

רס"י אז יבנה שלמה במה. רבותינו (קצת נו ז): אמרו מתוך שלח מיחה בנשיו, נקראת על שמו: **זהר אשר על פני ירושלים**. הר הזיתים: (רס"י)

מצודת דוד אז יבנה. רצה לומר : כאשר הניח לנשיו, אז נחשב לו כאלו הוא בנה במה וכו' : **בהר**. הוא הר הזיתים : (מצודת דוד)

מלבי"ם אז יבנה שלמה, שהבנין שעשו נשיו היה ברשותו ונקרא על שמו, כי היה הבנין **בהר אשר על פני ירושלים**, והיה זה לנשיו הצידוניות והעמוניות (מלבי"ם):

ח וכן עשה לכל-נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן:

מצודת דוד וכן עשה וכו'. להעלים עין מכל נשיו הנכריות המקטירות וכו' (מצודת דוד) :

מלבי"ם וכן עשה לכל נשיו שלאדומיות ומואביות בנה במה כפי תועבותיהם, ובאר הדבר שלא תטעה ששלמה עצמו עבד תעתועים אלה רק שנשיו היו **מקטירות ומזבחות לאלהיהן** והוא לא מיחה בידיהן, והרי"א הוסיף ששלמה בחכמתו השיג מציאות הנבדלים ואמיתת מה שהם כפי שאפשר, והגיע מעלת ידיעתו לדעת ענינם וכחם והנהגתם בשפלים והדרכים והאמצעיים וההכנות הצריכות להוריד שפע כל שר ושר מהנבדלים על עמו ועל נחלתו, ובזקנתו הטו נשיו את לבבו לא לעבוד ע"ז חלילה כי אם ללמדן אופני עבודת אלהיהן, ודרכי ההכנות איך

להוריד השפע משרים העליונים הממונים על אומותיהן כדי להוריד השפע על אותם אומות, והיה זה עון גדול, אם העסק בידיעה זאת ועם שילמד אותה לנשיו שכבר נתגיירו, ומכ"ש בהניחו אותן לעשות זאת בירושלים אשר אוה ה' למושב לו, ולפי דבריו נכון יותר מ"ש וילך שלמה אחרי עשתרות, שהלך הליכות העיון בהמשכת השפע ממעל, אולם גם כפי הפשוט הנה לדעת המכילתא לאו דלא יהיה לך אלהים אחרים קאי על קיום אליל בביתו אף שאינו עובדה, וכן כבר התבאר אצלי במק"א שבלאו דעשיית אליל עובר אף אם עשאה ע"י אחרים כמ"ש בתי"כ פי קדושים ואף אם עשאה ע"י עכו"ם וא"כ אם נאמר ששלמה צוה לעשות כמ"ש אז יבנה, עבר בלאו, ואם בנו הנשים והוא החריש עבר על קיום אליל ברשותו, וכבר בארו חז"ל (שבת דף נ"ו) שכל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה, ודבריהם מוכרחים מן הכתובים שאל"כ לא היה לו לומר שלא היה לבבו שלם עם ה' כלבב דוד אביו, ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו, ואמר בפ"י שנשיו היו מקטירות לא המלך עצמו: (מלבי"ם)

טו וַיִּתְאַנֵּף יְהוָה בְּשִׁלְמָה כִּי-נָטָה לִבָּבָהּ מֵעַם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה אֱלֹהֵי פְעָמִים:

מצודת דוד פעמים. פעם בגבעון, ופעם אחר תפלתו, אבל ביתר הפעמים דבר עמו על ידי נביא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתאנף. מלשון אף וכעס : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויתאנף ה' בשלמה, מבואר אצלי שפעל אנף הבא בהתפעל מורה על שכלה חרון אפו, כי על ע"ז באו לשונות של קצף וחרון אף כמ"ש הרמב"ם במורה, אולם פה נגזר העונש שבזה יצא החרון אף עד לכלה, ועז"א ויתאנף, וזה היה מצד כי נטה לבבו מעם ה' אלהי ישראל הנראה אליו פעמים : (מלבי"ם)

זו וְצִוָּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל-הַדָּבָר הַזֶּה לְבַלְתִּי-לָקֵת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא שָׁמַר אֶת אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה: (פ)

רלב"ג וצוה אליו על הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים. ר"ל כי ממצות הש"י היה מחויב שלא יניח לעבוד ע"ג בביתו עם שזה דרך שילכו בניו אחרי אלהים בראותם אמותיהם עובדת ע"ג וכבר עורר אותם הש"י כדי שיישיר אותם לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית המקדש : (רלב"ג)

מלבי"ם וצוה אליו על הדבר הזה והדבר ששמע מפי ה' בעצמו ועבר עליו בזה אין לו תרופה, כמ"ש חכמי לב בעונש הנביא שבא מבית אל שאכלו הארי כי לא היה לו למרות דבר ששמע מאת ה' בעצמו, וז"ש **שלא שמר את אשר צוה ה'**, ומ"ש הנראה אליו פעמים, והגם שדבר עמו ג' פעמים, הדבור השני (וי"א) לא נחשב, כי אז לא נראה אליו במחזה רק היה דבר ה' אליו (כמ"ש למעלה ט' ב') : (מלבי"ם)

ינא ויאמר יהוה לשלמה יען אשר היתה-זאת עמך ולא שמרת בריתי וחקתי אשר צויתיך קרע אקרע את-הממלכה מעליך ונתתיה לעבדך:

רש"י חסר היתה זאת עמך. חסר ידעת שאתה עובר על מצותי: (רש"י)

מצודת דוד ויאמר ה'. על ידי נביא אמר לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יען. בעבור : (מצודת ציון)

מלבי"ם (יא-יד) **השאלות**: מ"ש יען אשר היתה זאת עמך אין לו באור, למה בפסוק י"ב אמר למען דוד אביך ובפסוק י"ג אמר למען דוד עבדי מדוע לא יקרענה בימיו שהוא היה החוטא וראוי שיראו עיניו כידו לא שיעניש את בנו :

יען אשר היתה זאת עמך ר"ל הגם שלא עבדת ע"ז בפועל עברת על קיום אליל ברשותך ובירושלים, כי היתה הע"ז ברשותך ולא שמרת בריתי לבער הע"ז לכן קרוע אקרע את הממלכה ונתתיה לעבדך והיה העונש הזה מדה כנגד מדה כאשר עבדו הם את צבא השמים שהם עבדי האל והסירו הממלכה מהאל יתברך כן יסיר המלוכה ממנו אל עבדו, אולם באר לו שמ"ש קרוע אקרע הוא על הגזרה שנגזרה עליו עתה ושעוד בימי חייו נבא אחיה השלוני לירבעם ונתן לו עשרה קרעים שהם עשרה שבטים, ובכ"ז המעשה בפעל לא יהיה בימיו, וז"ש : (מלבי"ם)

יב אך-בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָה לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיַּד בְּנֵי אֶקְרַעְנָה:

מלבי"ם אך בימך לא אעשנה שגמר העשיה לא יהיה בימך וזה למען דוד אביך, וזה יובן עפ"מ שבארתי שהי נתן המלכות לבנו של דוד בלא תנאי, רק לזרע זרעו של דוד נתנה המלכות בתנאי כמ"ש נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך, וזה היה בלי תנאי, שעז"א אמת לא ישוב ממנה, אם ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, אי"כ על בני בניו של דוד התנה תנאי שישמרו בריתי,

ועייכ לא יכול לקרוע את המלכות בימיו, רק בימי בנו : (מלבי"ם)

גַּיַר רק את-כל-הממלכה לא אָקָרַע שְׁבֵט אֶחָד אֶתְּךָ לְבִנְךָ לְמַעַן דָּוִד
עַבְדִּי וְלַמַּעַן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי:

מצודת דוד **שבט אחד**. על יהודה יאמר, ואף בנימין נכלל עמו, על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם, והוא היה טפל ליהודה : **ולמען ירושלים**. לפי שנבחרה להיות בה בית המקדש, ובכדי להעמיד כל עניני הבית על מכונו, מהראוי הוא אשר ימלוך בה מלך מזרע בונה הבית, להיות חושש וזריז במעשה אביו : (מצודת דוד)

רלב"ג **למען דוד עבדי**. מגיד שמההשגחה על האב תמשך לבן והנה למען דוד עבדו השגיח בשלמה שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולמען דוד עבדו השגיח בזרע שלמה שלא תסור מהם הממלכה לגמרי, והנה קרא שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות נחלתם יחד : **ולמען ירושלים אשר בחרתי**. ר"ל כי מפני שנבחר ירושלים לנצח להיות בו בית המקדש ארצה שהמולך בו תתקיים מלכותו שם תמיד עם שזה יהיה סבה להעמיד ענייני בית המקדש באופן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבנוהו אבותיו : (רלב"ג)

מלבי"ם **רק את כל הממלכה לא אקרע** וזה לא יהיה מצד שדוד הוא אביך שזה אינו מועיל רק לשלמה עצמו כנ"ל רק **למען דוד עבדי** מצד שהיה עבדי וכסאו כשמש נגדי, **ולמען ירושלים אשר בחרתי** כמ"ש גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר ה' בציון, שע"י בחירת ציון יראה שישאר כסא דוד שם שהוא בנה את ציון וכמ"ש בפ"י תהלות שם : (מלבי"ם)

גַּיַר וַיָּקָם יְהוָה שְׁטֵן לְשִׁלְמָה אֶת הַדָּד הָאֲדָמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בְּאֲדָוִם:

מצודת דוד **הוא באדום**. רצה לומר : הוא מזרע המלך שמלך באדום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שטן**. מקטרג, להסית אנשיו ללחום בו : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ויקם ה' שטן לשלמה** הנה בהבטחת ה' לדוד אודות שלמה (ש"ב ז') אמר והקימותי את זרעך אחריך וכו' והכינותי את כסא ממלכתו על ישראל עד עולם אני אהיה לו לאב וכו' אשר בהעותו והוכחתו בשבט אנשים וחסדי לא יסור ממנו וכו' ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם, הודיעו שהגם שמלכות בני בניו תלוי בתנאי, בכ"ז אם בנו יעוה את דרכו יוכיחהו ה' להחזירו למוטב ע"י שבט אנשים ונגעי בני אדם, ובזה תתקיים

המלכות גם בידי בניו בניו עד עולם, ועייכ הגם שנגזר עיי חטא שלמה לקרוע הממלכה מיד בנו בכיז חשב מחשבות שלא יקרע את כל הממלכה עיי שהקים שטן לשלמה והוכיחהו בשבט אנשים עד שהתנחם על מעשיו, ועייכ נשאר ניר לדוד ושבט אחד למלכות בנו כמיש ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם, והשטן האחד היה הדד האדומי והיה מזרע המלוכה של אדום (מלבי"ם):

טו ויהי בהיות דוד את-אדום בעלות יואב שר הצבא לקבר את-החללים ויך כל-זכר באדום:

רפ"י ויהי בהיות דוד את אדום. אז ויצרח הדד מפני דוד ויחזק: לקבר את החללים. שקברו להרוגים של אדום, הוא שנאמר שם בספר שמואל (ב ח יג): ויעש דוד שם בצו מהכות את אדום, שהיו הכל מקלסין אותה, איש חסיד שקובר את הרוגיו, וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג (יחזקאל לט יג): וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם. ויונתן תרגם לקבר את החללים: לחלא ית קטיליא, לקחת את חלינתם: (רפ"י)

מצודת דוד את אדום. רצה לומר: באדום: בעלות יואב. כשעלה יואב שמה להכותם, היה שם דוד, לקבר החללים. ויך. רצה לומר: כי יואב הכה כל זכר באדום, ובעבור מרבית חלליו היה דוד מקברם, לרחמנות וחמלה (מצודת דוד):

רלבי"ג ויהי בהיות דוד את אדום. ר"ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא על אדום להכות ואחר זה ספר שכבר הכה יואב כל זכר באדום: (רלבי"ג)

מלבי"ם (טו-כה) השאלות: אחר שחרץ ענשו בקריעת המלכות למה הוסיף להקים לו שטן, מתחיל לספר שהקים את הדד לשטן ולא ספר כלל במה השטין אותו, ובפסוק כ"ג היל"ל ויקם אלהים לו עוד שטן, וגם מדוע השטינו רזון לא נודע, ומיש ואת הרעה אשר הדד אין לו פירוש. ומיש שיואב הכרית כל זכר באדום סותר למיש (ש"ב ח') ששם באדום נציבים:

(טו-טז) ויהי בהיות דוד את אדום בספר שמואל ובד"ה אמר שהכה את אדום חיי אלף וישם באדום נציבים. משמע שהשאיר מהם פליטה, וכפי זה נראה שתחלה שם עליהם נציבים אולם בלכת יואב לקבר את החללים מרדו בו שנית ואז הכרית כל זכר באדום כדין מורדים, ולתכלית זה ישבו שם ששה חדשים להכרית הנשארים והנסתרים: (מלבי"ם)

טז כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב-שָׁם יוֹאֵב וְכָל-יִשְׂרָאֵל עַד-הַכְרִית כָּל-זָכָר
בְּאֲדָוִים: **יז** וַיְבָרַח אֲדָד הוּא וְאֲנָשִׁים אֲדָמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו אֲתָו לְבֹא
מִצְרַיִם וְהָדָד נֶעַר קָטָן:

מצודת דוד **ויברח**. אז ברח אדד, והוא הדד : (מצודת דוד)

מלבי"ם (יז-יח) **ויברח**, ואז ברח הדד ואנשים אתו ועברו דרך מדין ופארן
ומשם נתחברו אליו אנשים רבים, ועיי"כ נראה בעיני פרעה שר וגדול, ונתן
לו בית והבטיח לו לחם שנה בשנה וגם נתן לו ארץ להיות מושל עליה
(מלבי"ם):

יח וַיִּקְמוּ מִמֶּדִּיָן וַיָּבֹאוּ פָּאֲרָן וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים עִמָּם מִפָּאֲרָן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם
אֶל-פְּרַעֲה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם וַיִּתֵּן-לוֹ בַּיִת וְלֶחֶם אָמַר לוֹ וְאַרְץ נָתַן לוֹ:

רס"י ולחם אמר לו. אמר למסרתיו, כך וכך לחם תנו לו ליום: (רס"י)

מצודת דוד **ויקומו ממדין**. כי ברחו דרך מדין, ומשם באו לפארן, ולקחו
עמהם אנשים משם, ללכת למצרים למרבית אנשים, להיות נראה בעיני
פרעה לשר וגדול : **ויתן**. פרעה נתן לו בית לשבת בה, ואמר לתת לו לחם
מאכלו, ואף נתן לו ארץ לנחלה : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויקחו אנשים עמם מפארן**. יתכן שלקחום כדי שיהיו עמו עם רב
וזוה יהיה סבה שיכבדהו פרעה וינשאהו עם שהם גם כן העידו שהוא מזרע
המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן : **ולחם אמר לו**. ר"ל שכבר אמר
לתת לו לחם חקו תמיד : **וארץ נתן לו**. ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל
עליהם :

יט וַיִּמְצָא הָדָד חֵן בְּעֵינֵי פְּרַעֲה מְאֹד וַיִּתֵּן-לוֹ אִשָּׁה אֶת-אָחוֹת אִשְׁתּוֹ
אָחוֹת תַּחְפְּנִיס הַגְּבִירָה:

רס"י **הגבירה**. **המלכה**: (רס"י)

מצודת ציון **הגבירה**. **המלכה** : (מצודת ציון)

מלבי"ם **וימצא אח"כ מצא חן** עד שנשא אחות אשת פרעה ובנו נחשב כבן
מלכים ונתגדל בין בני פרעה, והגם שהיה לו כל הכבוד הזה, בכ"ז

(מלבי"ם):

בכ ותלד לו אחות תחפניס את גנבת בנו ותגמלהו תחפניס בתוך בית פרעה ויהי גנבת בית פרעה בתוך בני פרעה:

מצודת דוד **בית פרעה**. בבית פרעה : **בתוך בני וכו'**. להיות מגודל עמהם ודומה להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותגמלהו**. ענין הפרדת היונק משדי אמו, כמו (בראשית כא ח) ביום הגמל : (מצודת ציון)

כא והדד שמע במצרים קי-שכב דוד עם-אבתיו וקי-מת יואב שר-הצבא ויאמר הדד אל-פרעה שלחני ואלך אל-ארצי:

רש"י כי שכב דוד. דוד שמת מיתת עלמו, נאמרה בו שכיבה, יואב שנהרג, נאמרה בו מיתה. דבר אחר: דוד שהניח בן הגון ממלך מקומו, נאמר בו שכיבה, יואב שלא הניח בן הגון ממלך מקומו, לא נאמרה בו שכיבה, כי אם מיתה (בבא בתרא קטז א): (רש"י)

מצודת דוד **אל ארצי**. כי חשב לאסוף אנשים ללחום בישראל, בשמעו שמת המלך ושר הצבא המכים באדום, וכאלו עמהם מתה הגבורה מישראל : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויאמר אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי**. ידמה כי חשב הדד להנקם מישראל בראותו כי מתו גבוריהם המצליחים במלחמה ועם כל זה לא יוכל בעת שהיה שלמה הולך בדרכי ה' כדוד אביו אך לעת זקנתו שנמצא בו זה החטא אז היה הדד שטן לשלמי ולישראל ואע"פ שכתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמה והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תמצא מלת כל בדברי הנביאים אמר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים והנה מה שאמר בזה המקום ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עבדו נשיו אלהים אחרים : (רלב"ג)

מלבי"ם **כאשר שמע שמת יואב ודוד איננו שאל רשות לשוב אל ארצו להנקם מישראל**. אולם כ"ז שהלך שלמה בדרכי ה' לא יכול להרים ראש, אולם עתה שחטא שלמה : (מלבי"ם):

כב וַיֹּאמֶר לוֹ פָּרְעָה כִּי מָה-אַתָּה חֹסֵר עִמִּי וְהִנֵּה מִבְּקֶשׁ לְלַכֵּת אֵל-
אַרְצָךָ וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי שָׁלַח תִּשְׁלַחְנִי:

מצודת דוד כי מה אתה. רצה לומר : וכי מה אתה חסר בהיותך עמי,
בתמיהה, ומדוע תבקש ללכת אל ארצך : (מצודת דוד)

כג וַיִּקַּם אֱלֹהִים לוֹ שָׁטָן אֶת-רִזּוֹן בֶּן-אֱלִידָע אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הַדְּדַעְזָר
מֶלֶךְ-צוּבָה אֲדֹנָיו:

רס"י וַיִּקַּם אֱלֹהִים לוֹ שָׁטָן. לְסַלְמָה, וְזֶה הוּא שְׂחֹמֵר נֹתָן הַנְּבִיא לְדוֹד
(שְׂמוּאֵל ב ז יד): אֲשֶׁר בְּהַעֲוֹתוֹ וְהוֹכַחְתּוֹ בְּשִׁבְטֵי אֲנָשִׁים: (רס"י)

מלבי"ם וַיִּקַּם אֱלֹהִים לוֹ שָׁטָן, רצה לומר שהקים שטן שיתחבר לו היינו
אל הדד שעל ידו יקים הדד את מזימת לבו, והוא את רזון בן אלידע שהוא
לא היה לו איבה על ישראל, כי בהפך השיג טובה על ידם כי הוא ברח
מאת הדרעזר מלך צובה אדוניו : (מלבי"ם)

כד וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אַנְשִׁים וַיְהִי שֵׁר-גְדוּד בְּהַרְגֵּ דָוִד אֹתָם וַיִּלְכוּ דַמְשֶׁק
וַיָּשֻׁבוּ בָּהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמְשֶׁק:

מצודת דוד בהרוג. בעת שהרג דוד חיל הדרעזר, ברח אז רזון, וקבץ אליו
אנשים, ויהי להם לראש, ובשוב הדד לארצו, הלך גם הוא ואנשיו אל
דמשק ומשלו בה, והיה דעתו להתחבר עם הדד וללחום בישראל : (מצודת
דוד)

מצודת ציון גדוד. חיל אנשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אַנְשִׁים וכו' בהרג דוד אותם ועיי' שדוד הרג את חיל
הדרעזר עיי"כ מצא חיל לקבץ עליו אנשים ולהיות שר גדוד, ואם לא היה
דוד הורג אותם היה בורח ונרדף מאדוניו ואי"כ השיג טובה עיי' דוד,
אולם עתה התחבר הדד עם רזון בן אלידע וילכו דמשק וימלכו בדמשק,
שעיי' עזר הדד מלך בדמשק, או שמלכו תחלה שניהם הדד ורזון : (מלבי"ם)

כה וַיְהִי שָׁטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל-יְמֵי שְׁלֹמֹה וְאֶת-הָרְעָה אֲשֶׁר הָדַד וַיִּקְצֹץ
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֶךְ עַל-אֲרָם: (פ)

רָצוּן וְאֵת הַרְעָה אֶסֶר הַדָּד. עִם הַרְעָה שְׁעַל יְדֵי הַדָּד, הִיְתָה גַם זֶה שֶׁל רָצוּן:
(רָצוּן)

מצודת דוד כל ימי שלמה. מעת שסרח עד יום מותו : ואת הרעה. רצה לומר : רעתו של רזון היתה עם הרעה אשר עשה הדד, כי אם היה לבדו לא היה יכול לו : ויקץ. מאס בישראל, ולא אבה שימשל עוד בארם כאשר מאז, ששם דוד נציבים בארם כמו שנאמר בשמואל ב (ח י) : וימלוד. ומלך הוא בארם, ולא נציב מלך מישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקץ. מאס, כמו (שם כז מו) קצתי בחיי : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויקץ בישראל. ר"ל שהיה קץ ומואס בישראל או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל כשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עיניו נשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו וברוב השתדלותו להרע לישראל מלך על ארם וסבב שימרדהו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם נושאי מנחה לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל וידמה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקראה שמו מפני עוצם מדרגת הדד אצלם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה היינו ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו שחטא לה' עד יום מותו, ואת הרעה אשר הדד ר"ל הגם שרזון לא היה נוטר שנאה לישראל, התחבר אל זה הרעה של הדד שהוא השיג רע מישראל ונטר שנאה עליהם והשתתף רזון ברעה זו, להיות גם הוא צורר להם, והנה ארם היה נושא מנחה לדוד כמו שנזכר בספר שמואל וכן לשלמה, והם סבבו שארם ימרדו בשלמה, ועיי"כ ויקץ בישראל. כי נעשה תגר ביניהם, ועיי"כ וימלך על ארם שאחר שיראו מפני שלמה שילחם עמהם קבלוהו כולם למלך ללחום מלחמותיהם ולהגן עליהם כי תחלה מלך רק על דמשק לבדו : (מלבי"ם)

לפני וְרַבְעָם בֶּן-נֶבֶט אֶפְרַתִּי מִן-הַצֹּרְדָּה וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אֶלְמָנָה עֶבֶד לְשִׁלְמָה וְיָרֵם וְדָבְדָּה בְּמִלְחָה:

רָצוּן וִירָם יד צמלך. הוכיחו צרבים : (רָצוּן)

מצודת דוד אפרתי. מבני אפרים : וירם יד. מרד בו, בעוד היה עבד לו : (מצודת דוד)

רלבי"ג **וירבעם בן נבט אפרתי**. ר"ל שהוא משבט אפרים : **עבד לשלמה וירם יד במלך**. ר"ל כי מפני ששמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שכבר הרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך וזאת ההרמת יד היתה מה שלקחה לבו לגנות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באיזה מנוי שמהו שלמה וסבה אחרת לגובה לבו ספר גי"כ והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היא הרמת ידו והוא שהוא אמי מגנה אותו ראו מה עשה הנה שלמה בנה את המלוא אשר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום היתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקום פרוץ שיוכל לברוח ממנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אמר ששלמה לגובה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל, והנה בזה חטא ירבעם לשלמה בשני צדדין האחד מפני שגנהו על מעשיו והוכיחו עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך קראו בשמו ואמר שלמה בנה את המלוא וכן קרא דוד בשמו ולא קרא אחד מהם מלך : (רלבי"ג)

מלבי"ם **וירבעם** עוד העמיד לו שטן מבית ישראל, והגם שהיה בן אשה אלמנה והיה עבד לשלמה נכנע תחתיו הרים יד במלך ר"ל שמרד בו וקשר עליו קשר : (מלבי"ם)

גכז וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּנֵה אֶת-הַמְּלֹא סָגַר אֶת-פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו :

רש"י וזה הדבר. אָסַר הוֹכִיחוֹ עָלָיו: שְׁלֹמֹה בְּנֵה אֶת הַמְּלֹא. וּבְצַנִּין זֶה סָגַר אֶת פֶּרֶץ הָעִיר דָּוִד, שֶׁהָיָה הַפֶּרֶץ אַחֲרֵי הַמְּלֹא, אָמַר לוֹ: אֲבִיךָ פֶּרֶץ פְּרָצוֹת בְּחֹמֵה לִיכְנֹס בּוֹ עוֹלֵי רַגְלִים, וְאַתָּה גִדַּרְתָּ אֹתָהּ, לְעִשׂוֹת אֲנִיגְרִיא לְבַת פְּרַעֲהַ, לְהוֹסִיזָהּ עַם עֲבָדֶיהָ וּמִסְרַתֶּיהָ (סנהדרין קא ז): (רש"י)

מצודת דוד **וזה הדבר**. רצה לומר : בדבר הזה מרד במלך, אשר גינה מעשיו בפרסום, ואמר שלמה בנה את המלוא, ודוד הלא הניחו פנוי, להתאסף בו לעת הצורך : **סגר וכו'**. רצה לומר : מאז היתה פרוצה חומת עיר דוד, לצאת ולבוא בה אל המלך, להגיש אליו דברי ריבותם, והנה שלמה סגר הפרצה, כאילו אינו חושש לעשות משפט העם : (מצודת דוד)

מלבי"ם **השאלות**: פ"י המפרשים שמ"ש שלמה בנה את המלוא הם דברי בזיון שאמר ירבעם לשלמה דחוק מאד, וכי לא היה לו לבזות אותו על

שלקח נשים נכריות ובנה להן במות, לא כן סגירת פרצות העיר היא לטובת העיר בל יכבשה אויב ויעלה בפרצותיה :

וזה הדבר אשר הרים יד במלך, ר"ל זה היה הסבה שהיה בכחו להרים יד הגם שעלה כשורש מארץ ציה, כי נתגדל והיה לו אומץ לב על ידי שני ענינים, א. שלמה בנה את המלוא שהיו בנינים גדולים רחבי ידים וגם סגר את פרץ עיר דוד אביו היינו שבנה חומות ירושלים שהיו מפורצים (כנ"ל ט' ט"ו): (מלבי"ם)

לכח והאיש ירבעם גבור חיל וירא שלמה את-הנער כי-עשה מלאכה הוא ויפקד אתו לכל-סבל בית יוסף: (o)

רפ"י וירא שלמה את הנער. קודם לכן: כי עושה מלאכה הוא. מהיר צמלאכתו וזריז: לכל סבל בית יוסף. (תרגום): לכל מסקי מיסין דבית יוסף, מנשה ואפרים, לפי שמצטט אפרים היה: (רפ"י)

מצודת דוד כי עושה מלאכה. רצה לומר : שהוא מהיר וזריז במעשיו : ויפקד אותו. מאז עד לא הרים בו יד, מינהו על סבל בית יוסף, רוצה לומר : לגבות מהם המס : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפקד. ענין מנוי וגזברות, כמו (שם לט ה) מאז הפקיד אותו : סבל. משא המס : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה ספר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלים והיה זריז במלאכתו אשר מנהו ומנה אותו מפני זה לקבץ המס שסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אחר שמנהו המלך על זה הפקידות תכף שיצא ירבעם מירושלם ללכת לקבץ המסים שהפקד עליהם מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה השילוני מתכסה בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה פה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכלי להגיד למלך שלמה אז תפש בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה י"ב קרעים והודיע לו כי מלוך ימלוך על עשרת השבטים אחרי מות שלמה יען אשר הניח בני ביתו לעבוד ע"א אך לא יקח דבר ממלכותו בחייו למען דוד עבד ה' אשר שמר מצוותיו וחקותיו ולזאת הסבה ג"כ לא יסיר הממלכה לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם והודיעו שאם ישמר מצות השי"י וחקותיו יבנה לו בית קיים זמן ארוך ובזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא תהיה להם כל המלוכה אך לא יענה זרעו כל הימים כי עוד תשוב כל המלוכה לזרע דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד בימי בית ראשון ולא בימי בית שני הנה זה ראה שנדר ישוב המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסור ממנו המלוכה כמו שנתבאר במקומות מספר דניאל : (רלב"ג)

מלבי"ם והאיש ירבעם גבור חיל והיה עוסק במלאכת הבנינים האלה עם הבונים, ואז הכיר בו שלמה וירא כי עושה מלאכה הוא, ואז נשא חן בעיניו ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף, כי כל השבטים נתנו מס ועזרו בבנינים אלה, בפרט בבניני ירושלים שהיתה מוטלת על כל השבטים, ויפקד אותו המלך על סבל בית יוסף לגבות המס משבטו כי היה משבט אפרים, ולהשגיח על המלאכה שהיתה נעשית מחלק בית יוסף, וזה היה הסבה הראשונה שנתגדל להיות פקיד על סבל שבטו, והיה שר ופקיד המלך (מלבי"ם):

כט וַיְהִי בַעַת הַהִיא וַיֵּרְבְּעָם יֵצֵא מִירוּשָׁלַם וַיִּמָּצֵא אֶתֹ אַחִיָּה הַשִּׁילִנִי הַנְּבִיא בַדְרָךְ וְהוּא מֵתַכְפֶּסֶה בְּשִׁלְמָה חֲדָשָׁה וְשִׁנְיָהֶם לְבָדָם בְּשִׁדָּה:

מצודת דוד ויהי בעת ההיא. כאשר מינהו, ויצא מירושלים ללכת לגבות המס : והוא. על אחיה השילוני חוזר : ושניהם לבדם. ולא היה שם מי, לגלות הדבר אשר יעשה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויהי בעת ההיא ועוד התחבר לזה האומץ שהשיג ע"י נבואת אחיה השלוני שאמץ את לבבו ע"י נבואתו, ועייז מצא את לבבו להרים יד במלך (מלבי"ם):

לז וַיִּתְּפֹשׂ אַחִיָּה בְּשִׁלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעָה שְׁנַיִם עָשָׂר קָרְעִים:

מצודת דוד שנים עשר קרעים. רוצה לומר : י"ב חתיכות או, קרעים ממש, ובי"ב קרעים יש י"ג חתיכות, ונתן לירבעם י"א חתיכות, ובהם עשרה קרעים, לרמוז על עשרה שבטים, ובידו נשאר ב' חתיכות, ובהם קרע אחד, לרמוז ששבט יהודה ישאר למלכות בית דוד, ושבט בנימן נכלל בשבט יהודה, והיו טפלים להם, והלויים הלא ישבו בין כל שבטי ישראל, ולא יחשבו כלל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתפוש. ואחז : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויקרעה חז"ל נחלקו בזה אם קרע שלמת אחיה או שלמת ירבעם, ומבואר אצלנו שדבר הנבואה שתבא עמה איזה פעולה היא מוכרחת להתקיים ולא תבוטל בשום אופן ובמה שקרע הבגד נחרץ הדבר מבלי השנות ואף אם ישוב שלמה בתשובה (מלבי"ם):

[לא] וַיֹּאמֶר לְיִרְבֵּעַם קַח-לְךָ עֲשָׂרָה קֶרְעִים כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת-הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת עֲשָׂרָה הַשָּׁבָטִים:

מצודת דוד קח לך וכו'. להיות לאות ולסימן : (מצודת דוד)

[לב] וְהַשָּׁבֶט הָאֶחָד יְהִי-לּוֹ לְמַעַן | עַבְדֵי דָוִד וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי בָּהּ מִכָּל שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל:

מלבי"ם למען עבדי דוד כנ"ל פסוק י"ג : (מלבי"ם)

[לג] יַעַן | אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְעֲשֻׁתֶּרֶת אֱלֹהֵי צְדָנִין לְכַמּוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמַלְכָם אֱלֹהֵי בְנֵי-עַמּוֹן וְלֹא-הִלְכוּ בְּדַרְכֵי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי וְחֻקֹּתֵי וּמִשְׁפָּטֵי כְדָוִד אָבִיו:

מצודת דוד אשר עזבוני. רצה לומר : הניח את נשיו לעזוב אותי ולהשתחות לעבודת גילולים : ולא הלכו בדרכי. לא לימד אותן ללכת בדרכי וכו', כאשר עשה דוד אביו : (מצודת דוד)

[לד] וְלֹא-אָקַח אֶת-כָּל-הַמַּמְלָכָה מִיָּדוֹ כִּי | נָשִׂיא אֲשֶׁתָּנוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד עַבְדֵי אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוַתִּי וְחֻקֹּתֵי:

מצודת דוד את כל הממלכה. רצה לומר : שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו, ודוגמתו (שמות כ י) : לא תעשה כל מלאכה, ורצה לומר : שום מלאכה : כי נשיא אשיתנו. כל ימיו אשים אותו לנשיא על כל ישראל, כאשר הוא עתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשיתנו. אשימנו, כמו (תהלים יב ו) אשית בישע : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: הלא מיד שלמה לא לקח כלל והיה מלך כל ימי חייו, ואיך אמר ולא אקח את כל הממלכה כי נשיא אשיתנו :

ולא אקח ר"ל הגם שקרעתי הממלכה מידו ר"ל שגזרתי עליו שלא תשאר בידו לא אקח את כל הממלכה בפועל מידו ור"ל אף מקצת הממלכה (כמו כל חלב וכל דם לא תאכלו) אך הקריעה היא לענין שלא יורישנה לבניו כי רק נשיא אשיתנו כל ימי חייו שהנשיא אינו מוריש הנשיאות לבניו, ומזה הצד שהוא לא יוריש אותה לבנו אינו עוד מלך (שהמלכות ירושה לבניו)

רק נשיא, וזה למען דוד עבדי (כנ"ל פסוק י"ב): (מלבי"ם)

לז וְלִקְחֹתִי הַמְּלוּכָה מִיַּד בְּנוֹ וּנְתַתִּיהָ לָךְ אֶת עֶשְׂרֵת הַשָּׁבָטִים:

מלבי"ם ולקחתי אבל מיד בנו אקחנה בפעל: (מלבי"ם)

לזו וּלְבָנוּ אֶתֵּן שָׁבֶט-אֶחָד לְמַעַן הִיֹּת-נִיר לְדָוִד-עַבְדִּי כָּל-הַיָּמִים | לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לִּי לְשׁוּם שְׁמִי שָׁם:

רס"י ניר. ממסלה, וניר' לשון 'עול': (רס"י)

מצודת דוד ניר. רצה לומר: מלך מושל, וכן הוא אומר (תהלים קלב יז): ערכתני נר למשיחי. ויקרא המלך כן, על שם שמשפיע ומאיר, ובאורו נראה אור: לדוד עבדי. להיות מזרעו מלך מושל: (מצודת דוד)

מצודת ציון ניר. כמו נר: (מצודת ציון)

לזז וְאֶתְךָ אֶקַּח וּמַלְכֶתָּ בְּכָל אֲשֶׁר-תָּאֹה נַפְשְׁךָ וְהִיִּתְּ מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד בכל אשר תאווה נפשך. רצה לומר: למשול ממשל רב: (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: מז"ש ומלכת בכל אשר תאווה נפשך, הלא אם יאווה למלוך גם על שבט יהודה לא ימלוך כפי מאווי נפשו:

ומלכת בכל אשר תאווה נפשך אמר לו תנאי אל המלוכה שטרם ימלוך על העם ימלוך על עצמו, אם ימלוך על כחות נפשו ותאוותיו שיכנעו תחת משמעת השכל אז הוא הראוי למלוך על העם, כמ"ש הכוזרי וז"ש אם תמלוך ותמשול בכל אשר תאווה נפשך להכניע תאוות נפשך אז והיית מלך על ישראל: (מלבי"ם)

לחח וְהָיָה אִם-תִּשְׁמַע אֶת-כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶה וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי וְעִשִּׂיתָ הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לְשִׁמּוֹר חֻקֹּתַי וּמִצְוֹתַי כְּאֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד עַבְדִּי וְהִיִּתִּי עִמָּךְ וּבְנִיתִי לָךְ בֵּית-נְאֻמָּן כְּאֲשֶׁר בְּנִיתִי לְדָוִד וּנְתַתִּי לָךְ אֶת-יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד בית נאמן. בית מלכות מתקיימת: (מצודת דוד)

מצודת ציון נאמן. מתקיים, כמו (שמואל ב ז טז) ונאמן ביתך : (מצודת ציון)

מלבי"ם והיה אם נוסף לזה תשמע את כל אשר אצוך ולא תהיה כשאול שהתחכם לעשות כפי שכלו רק תשמור כפי מצות ה' ע"י נביא וכפי חקי התורה ומצותיו כאשר עשה דוד עבדי שלא נמשך אחר שכלו : (מלבי"ם)

לַטַּי וְאַעֲנֶה אֶת-זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אֲךָ לֹא כָל-הַיָּמִים: (o)

רש"י אך לא כל הימים. כי לימות המשיח תקוצ המלוכה אליו. ובסדר עולם מלאתי: ואענה את זרע דוד למען זאת, כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה, שנשאה בשנה הרביעית למלכו, וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק, וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו, אלא שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם, ולא סמך על הקב"ה, והוא שנאמר בדברי הימים (ב טז א): בשנת שלשים ושש למלכות אסא, בנה בעשא את הרמה, ואי אפשר, שהרי אסא קבר את בעשא בשנת עשרים ושש למלכותו, אלא שש עשרה שנה שלו, הוא קורא שלשים ושש, שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות, והגיד הכתוב שבאותה שנה קלקל אסא, אך לא כל הימים, אלא שלשים ושש שנה: (רש"י)

מצודת דוד ואענה. במה שאקח מידם עשרת השבטים : למען זאת. על שסרח שלמה : אך לא כל הימים. כי בימי המשיח תשוב כל המלוכה לזרע דוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואענה. מלשון עינוי ויסורין : (מצודת ציון)

מלבי"ם ואענה את זרע דוד שיהיו מעונים ר"ל נכנעים לפניך וזה יהיה בעבור זאת שלא שמרו מצות ה' (כנ"ל פל"ג), אך לא כל הימים כי יהיו ימים שיתחזקו מלכי יהודה ולא יהיו מעונים לפני מלכי ישראל, וגם רמז שיבא עת באחרית הימים שתשוב המלוכה כולה לבית דוד : (מלבי"ם)

גמ' וַיִּבְקַשׁ שְׁלֹמֹה לְהַמִּית אֶת-יְרֻבְעָם וַיִּקָּם יְרֻבְעָם וַיִּבְרַח מִצָּרִים אֶל-שִׁישַׁק מֶלֶךְ-מִצְרַיִם וַיְהִי בְּמִצְרַיִם עַד-מוֹת שְׁלֹמֹה:

מצודת דוד להמית וכו'. בעבור שהרים בו יד, ומתחילה ראה להזכיר הסיבה אשר בעבורה נתגאה ירבעם להרים יד במלך : אל שישק. לא זהו

רלב"ג עוד סיפר שעל מה שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עד מות שלמה, הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל באור במה שהבאנו באורו בזה המקום, ואולם התועלות המגיעים ממנו הנה, התועלת הראשון הוא להודיע שאין הכונה בקרבנות ההזבחה וההקטרה אך הכונה בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבעו בו מהעבודות הנעשות לאלהים אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמות אינה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שזכר בזה המקום בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר יראה ממנו שלא היתה פעלתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאלו אמר שבזה הענין עשה מה שאיננו ראוי לעשות, השני הוא להודיע שיש בהעלת העולות מבוא להגעת הנבואה וכ"ש כשהפליגו ברבויים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אלף עולות וספר תכף כי בגבעון נראה ה' אל שלמה וכבר נתבאר זה גם כן מענין בלעם כמו שזכרנו שם במה שהשתדל להגיע אליו הנבואה בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר בארנו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות, השלישי הוא בדעות והוא להודיע כי ה' יתן חכמה על דרך השפע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא ששלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר דברי הימים ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור בדבר דבר ממנה ויקדם לו מהחוש מה שיצטרך לדרוש ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפיעו לאדם ידיעות עיונות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילסוף בספר החוש והמוחש ושם בארנו אמונת זה השרש כי הוא משרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי, הרביעי הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני השגת השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפקד ממנו השגת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהש"י כששאל לו מה יתן לו אלא השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם חשוקים כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק מהם מאוד, החמישי והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי

היה טוב בעיני הש"י כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד וארך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט, הששי והוא במדות והוא להודיע שאשר התירו לו לשאל וינתן לו וזה מצניעתו שלא ישאל אלא דבר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שישר בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה ששאל ביותר שלם שבפנים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד וארך החיים אם ילך בדרכי השם יתברך, השביעי הוא להודיע שראוי לשמח על הטובה שיועד השם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם יתברך קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית ה' והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו, השמיני והוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולות לעמוד על אמתת הדברים אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקים שיביאו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שמאלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה הענין עמד על אמתת הדבר כי אשר אינה אמו לא תחוס אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שישאר הילד החי לאשה המחזקת בו ולא יצא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המופשטת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולות השופט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינה, התשיעי הוא להודיע שהכהן גדול ששמש בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ר"ל שהוא כל ימיו במדרגת כהן גדול אף על פי שיש שם כהן גדול אחר ולזה אמר צדוק ואביתר כהנים אף על פי שגרש אביתר מהיות כהן לה' כמו שקדם, העשירי הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לכלכל אותו וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל ישראל היה תחת מנוי כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המצטרך לא יעדרו דבר וגם השעורים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבויים ורבוי המצטרך לבית המלך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצורך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר נתבאר זה גם כן מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה, האחד עשר הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שייעד להניח לישראל מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישראל לבטח איש

תחת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר, השנים עשר הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישי לו מנחה כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת שש מאות ככר וששים ושש לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבבו והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקנינים אחרים מדי שנה בשנה עם מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם והיה עשרו כ"כ עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע מעוצם חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם ודבר דבור טבעי על כל מיני הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרג' ועל כל מיני ב"ח בהדרגה ג"כ וזאת חכמה נפלאה ר"ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על סבות כל מין מהם ומשיגיו, השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ"ש כשיהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד השם ית' ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש והי' מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותנו לשם ה' אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יותר בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאילו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצה שיגיע לו מהתועלת מפני צוותו לכרות הארזים אשר לו להביא אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושי ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא ישיגהו בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה והנה נתבאר בספר דברי הימים כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם, הארבעה עשר הוא להודיע שיש למלך להעביד הגוים ההם התושבים לעשות מלאכת בית ה' ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך

ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלים הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר, החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממונים ורבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכה והוכרח להשים הממונים ההם גרים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא שסדר בכלכול ביתו וכל המצטרך לו שנים עשר נציבים יכלכלוהו כל אחד חדש אחד במה שלקט מהמס מהחלק מישראל הבאים לגורלו שאם היה זה המנוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו, הששה עשר הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם ה' וזהו אמרו בתורה ועשו לי מקדש ר"ל שבעשייתו יעשוהו לשמו יתברך ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יכול לבנות בית לשם ה' והנני אומר לבנות בית לשם ה' ואבנה הבית לשם ה' אשר בנה המלך שלמה לה' עם לבב דוד לבנות בית לשם ה' והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן להישיר האנשים אל קדושת הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר ויישיר לעמוד על סודות בנינו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו הישרי יש בהם להשיג השיי אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו הישרי יש בו להשיג סוד השיי וסודות המציאות מפני שהעשותו לא היה לשיי אם הונח הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית לה' אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מצד מה שהם קדש, השבעה עשר הוא מה שהודיע מרוחק עת התחלת בנין בית המקדש מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמונים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון הזבולני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם חשבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד וגי' שנים שכבר עברו למלכו שלמה לא ישארו כי אם וי' שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמואל את כל ישראל, וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחות י"ג שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים וששה חדשים למלכות דוד וזי' חדשים היה ארון ה' בשדה פלשתים ונשארו יותר מיי"ג שנה ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערים יותר מעשרים שנה אך אחר שעברו עשרים שנה נטו כל ישראל אחר ה' ולזה ידמה לפי מה שאחשוב שרוב שני השעבוד נכללים שנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר"ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמונים שנה, השמנה עשר הוא מה שהודיענו מצורת הבית שבנה לשם ה' כי ממנו

נעמוד על סודות נפלאים מחכמת הנמצאות והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים עמו ששים אמה ארכו ורחבו עשרים אמה והנה היה האורך והרוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים כקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה האופן ג"כ שם התקרה התחתונה בהיכל גבוהה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשים בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר"ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבנים שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות השם יתעלה אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה ג"כ היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרון וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות, והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמו התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות, והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אצל האנשים עם שכבר היה ראוי שהיה אמצע מה בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואעפ"י שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים, והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל, ואולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליון במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סבוב יעלה האדם בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח, והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם בדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה, והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתמורות ופטורי ציצים הם השושנים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבארנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנה, והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל, ואולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי ציצים והם בדמות כפתורים וגביעים משוקדים ופרחים לסב' בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיד על השכל הלוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו

בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות החושיות, וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו צויירו שם כרובים בכותלים, והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבורי היו הכלים אשר שם כלם מזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה, והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואח"כ מזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיציירום באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר ב' כרובים גדולים אין פניהם איש אל אחיו והיו סוככים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך יתדבק הא' עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה' ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה א' מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחר כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחד שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות ה' שאי אפשר שישב השכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אלו הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא הש"י, והנה היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר ששם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל, והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם הפתחים לכל אלו ההשגות והנה ההשגות החושיות הם ג"כ מכוונים לזאת הסבה בעינה ולזה היו ג"כ הכרובים בדלתות ההיכל, והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים עליהם הנה הג' טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממית וטור הארז על הצור' הצומחת אשר אינה ערומה מהצורה הדוממית, והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם, ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על העצים להורות גם כן על הנפש החיונית ושהיא לא תופשט מהצומחת כמו שזכרנו בפרשת ויקרא והנה היה כל מה שהיה ממתכת בחצר הכהנים מנחשי' לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן, והנה עשה מהשלחנות עשר ומהמנורות עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש"י כמו שזכרנו במקומות רבים מביאורנו לדברי התורה כאלו העיר בזה כי אלו הצורות אשר יעירו עליהם השולחן והמנורה הם כלם שופעות מהש"י באמצעות שאר

הנבדלי, והנה קרא הפתח החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיר על ג' צורות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל על הרביעית והיא המדבר' ופתח הדביר היה מעיר על צורה חמשית באופן מה והיא השכל הנקנה, והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית הא' מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המושלת ולה התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולות הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות ר"ל הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו פעולותיהם אך יקנו מזה הכנה לתת פרי' בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעלות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו על הרוב בהיות השמש לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם קצת הכנה ואין הנה מקום באור אלו הדברים, והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להורות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודות ולזה ג"כ היה עבים ארבע אצבעות ולזה ג"כ היה על הכותרות מעשה שושן באולם ד' אמות, והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותרות בקרוב כמו גובה מזבח הנחש' עם גובה המערכה שעליה יושמו נתחי העולה כי היה גבהם לפי מה שבארנו כמו אחד ועשרים אמה וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר ד"ה, והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם השפלה ממנה, והנה היו שם בשתי גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם מורים על מדרגת הצורות בכללי שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו ג' גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה, והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאות הנפש הצומחת כי הוצאת השושן והפירות לא יתכן שיתחדש מן החום לבד כמו שבאר הפילוסוף, והנה הרמונים שני טורים וכן הענין במועדים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש הצומחת הא' בצמחים והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה שהיא שלמות לה, והנה היו הרמונים מאה בטור אחד מהם להעיר על רבוי מיני הצמחים והב"ח והתחלפותם שהוא בהכרח מצד הצורה, והנה הים היה בזה השיעור כדי שיהיה נאות לרחוץ ושאר מה שהיה בו ידמה שיאמר שכבר נעשה לנוי לבד ואפשר שנאמר כי מפני שנעשה לטהרה שם בשיעורו מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלמה ולזה היה י' אמות רחבו והיו מהפקעים תחת שפתו י' באמה ג"כ ולזאת הסבה, והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר החמש באלו הדברים אשר בחצר הכהנים והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה כי הטמאות תהיינה מצד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה מצד הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצור' היא קושרת יסודות

החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה, והיו בה שני טורים פקעים להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה הנמצא מה שהוא והיא המשלמת אותו, והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונית כי מה שהיה בחצר הכהנים מעיר על הצורה הדוממי' והצומחת והחיונית כמו שזכרנו, והנה היו שנים עשר בקר כמו נושאים הים להעיר על שהכחות השופעות מהעליונים בי"כ המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיות עם שכבר העיר בזה בצורה החיונית, והנה היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר הארבעה אשר הוא סבת הטומאה והוא החומר, והיה עם הפקעים בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכוונות בארכם וברחבם ובקומתם והיו ארבעת אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודות שהם סבת הטומאה ולזאת הסבה היו שם ארבע כתפות דבקות בהם לוחות המכוונות, והיו על המסגרות אשר בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על שאלו הצורות הם עלולות מצורות החיות אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני הכרוב כמו שזכר יחזקאל כאילו יעיר בזה שבנפש השכלי' ימצאו אלו הצורות ביותר נכבד שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה', והיה פיה עגול לסבה בעינה אשר היה פי הים עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה, והיה הכל מחובר ומדובק בעצמו לא במלאכה להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה כי הוא יעיר על מציאות הצורה והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדבקהו במלאכה יעדר ממנו פועל הצורה וזה עדות על שזה התאחדות לא יהיה אם לא מצד הצורה, והנה היה גובה האופנים אמה וחצי האמה ומלמעלה מהמכונה היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות וישלם בזה מספר השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכוונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו חמשי' מימין וחמשה משמאל לסבה אשר נמצא לספר החמשה במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה מעיר על התכלית מה שהחמר כחיי עליו מן הצורות כי החמישית היא השכל הנקנה כמו שקדם, והיה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה שהיה נמצא בזה המקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מצד מה שצוייר בו מהדברים אם מצד שאינו בא על טומאה כמו הענין בים הושם הים בצד היותר פחות והוא הצד המזרחי דרומי, והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר מהדברים אשר בהיכל ובדביר אף על פי שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר בספר דברי הימים מפני עוצם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כי אם כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב, התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת השם וחפצו בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית ה' בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה, העשרים הוא להודיע שראוי לכל אדם שישתדל

לזכות בשיעשה מקניניו מה שהוא לכבוד השיי הלא תראה כי שלמה אף על פי שהיו לו הקדשות רבות לבנות הבית בחר שיהיה נבנה משלו וישארו ההקדשות לשיי ולזאת הסבה ג"כ עשה מביתו כל עבודת בית המקדש בתמידין ומוספין וקרבנות צבור וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר הענינים הצריכים לעבודת הבית, העשרים ואחד הוא להודיע עוצם נפלאות השיי ועוצם הראות שכינתו בבית המקדש עד שכבר ספר שבצאת הכהנים מן הקדש הענן מלא את בית ה', העשרים ושנים הוא להודיע שהמברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם, העשרים ושלושה הוא להודיע שראוי לברך את השיי על הטובה ולתת לו תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להיישיר האדם אל שהטובות כלם הם עלולות מהשיי ולזה ספר שברך שלמה את ה' על אשר קיים הייעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו. העשרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם הדבקות למתפלל עם השיי כי אז תהיה התפלה נשמעת יותר ולזה תמצא שכבר התפלל שלמה במקום שישלם בו הדבקות בשיי יותר והוא לפני מזבח ה' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא אברהם שם המקום ה' יראה ולזאת הסבה גם כן הקדים שלמה לשבח השיי קודם התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח ה' ופרש כפיו השמים והקדים ואמר ה' אלהי ישראל אין כמוך וגו', לשבח השיי תחלה וכבר נכפל זה השורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבארנו לזאת הפרשה, העשרים וחמשה הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמים והארץ לא כמו שאמרו המאמינים בשניות לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפים ראוי שתהינה התחלותיהם מתחלפות ולפי שהדברים השפלים נפסדים והשמים בלתי נפסדים הנה ראוי שתהינה ההתחלה אחת לשמים וההתחלה אחרת לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת הנחתו שאשר הם אלהים בשמים הם אלהים על הארץ כי אנחנו נראה מהשמים כחות שופעו' בארץ וזה לאות שהמניעים ההם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר נגלה ר"ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר, העשרים וששה הוא להודיע שהשיי משגיח בעבדיו הדבקים בו השגחה פרטית ובזאת ההשגחה ישפיע להם טובות ואם אינם מסודרות להם מפאת העליונים ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמים ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את תפקידם אך השיי לבדו שליט לעשות זה, העשרים ושבעה הוא להודיע

שהדברים שייעד הש"י אשר אי אפשר בהם מזולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שייעד השם יתברך לדוד שלא יכרת לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני הש"י כאשר הלך דוד לפניו, העשרים ושמנה הוא להודיע שהתפלה על כל הצרכים הן צרכי רבים הן צרכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה וממענה הש"י לו עליה ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהי' מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקום נתישר פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש, העשרים ותשעה הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים הבאים בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמר אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו והתפלה והתחננו וכבר התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא תשובה וכבר אמר ג"כ ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר ג"כ ועשית משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו, השלשים הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לש"י ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש"י תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים תפלתו, השלשים ואחד הוא שאשר יש לו להודות הש"י על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיעו לו ולזולתו יודנו תחלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה הש"י תחלה על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כן הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישראל והוא אמרו ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שיישירם השם לשמור מצוותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא, השלשים ושנים הוא להודיע עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם בצד מה לחג החדש השביעי והנה היו ימי החג שבעה להורות על הערת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת ההערה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסוכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיר על השגת השלמות ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההערות הנפלאות אשר בו ובכליו, השלשים ושלשה הוא להודיע עוצם השגחת הש"י על ישראל ולזה תמצא כי מפני ששערה החכמה האלהית ששלמה יחטא לש"י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפליג להזהירו על זה במה שאמר לו כשנראה אליו שנית כדי שיהא נשמר לה' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' ולזה הודיעו דבר גלות ישראל מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך ה' הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר ה' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות הש"י ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לה' הודיעו הש"י העונש שיבא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישבו לתקן המעוות ולא נכנע מפני

זה להוכיח את נשיו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך ה' והיה זה סבה לגלות ישראל מהארץ ולחרבן הבית, השלשים וארבעה הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואף ע"פ שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שזכר בספר דברי הימים, השלשים וחמשה הוא להודיע שכל מה שעשה שלמה וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שזכר בספור מלכות שבא מדבריה ואחשוב כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרגה השביעית מן הצורות והיא הש"י כי לא יושג מצד עוצם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם וישרם ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת הש"י כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אלא שהאדם ג"כ לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות ה' והנה היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שייראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצתם ליראתם מהמלך, השלשים וששה הוא להודיע עוצם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סחרי המלך שם לקנות לו סוסים ואחשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצורף אל מה שהיה הומה לרבוני הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה להעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש, השלשים ושבעה הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לה' הוכיחו בשבת אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר את בנו כמו שיעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים ה' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע, השלשים ושמנה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימות מות עד יום מות שלמה ולא הועיל לו בזה הענין השררה אשר מנהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר סכלותו ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שיעדו שמואל שימליך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו, השלשים ותשעה הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שליח מהשם יתברך ויבקש תמיד בדברים הסבות הנאותות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה ג"כ המתין לדבר עמו בשדה כדי שיכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו

זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך ויהיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל מלך מצרים כי יש כח למלך לתת שחד רב למלך מצרים להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו, ארבעים הוא להודיע שכבר תשוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימן ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויבקש אחר הדבר הזה הרים ירבעם יד במלך, ויבקש שלמה להמיתו ויברח אל שישק, שפרעה שהתחתן עם שלמה מת כבר ומלך זה היה שונא לבית שלמה שלכן עלה על רחבעם : (מלבי"ם)

{מא} ויתר דברי שלמה וכל אשר עשה וחקמתו הלא-הם כתבים על-ספר דברי שלמה :

מצודת דוד וכל אשר עשה. מלבד מעשיו הנזכרים פה : על ספר וכו'. ספר מיוחד היה להם, אשר יסופר בו כל דברי שלמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויתר דברי שלמה עמי"ש בפ"י ד"ה : (מלבי"ם)

{מב} והימים אשר מלך שלמה בירושלם על-כל-ישראל ארבעים שנה :

מלבי"ם השאלות: מ"ש מלך בירושלים הוא מיותר מי לא ידע שהיה בירושלים :

והימים אשר מלך שלמה בירושלים בא להבדיל בינו לבין דוד אביו שמלך ג"כ ארבעים שנה, אבל דוד לא מלך כל הארבעים שנה בירושלים ולא על כל ישראל כי שבע שנים מלך בחברון ורק על יהודה אבל שלמה מלך כל הארבעים בירושלים ועל כל ישראל : (מלבי"ם)

{מג} וישכב שלמה עם-אבתיו ויקבר בעיר דוד אביו וימלך רחבעם בנו תחתיו: (o)

אֵל וַיִּלֶךְ רְחִבְעָם שָׁכָם פִּי שָׁכָם בָּא כָּל-יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךָ אֹתוֹ:

מצודת דוד כי שכם וכו'. בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו, יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם : (מצודת דוד)

רלבי"ג וילך רחבעם שכם עד וישכב אחאב עם אבותיו. וילך רחבעם שכם יתכן כי מפני שהיה ירבעם מאפרים בחרו ישראל שילך שם להמליכו כדי שיוכל ירבעם לבטוח שלא יהרגו רחבעם על מה שאמר כנגד אביו וידמה שלזאת הסבה שלחו וקראו לו בני שבטו לחשבם כי עתה בעת המליכם רחבעם יקל להם להשיג עם רחבעם שלא ימית ירבעם והנה היה גדול בעיניהם מפני שכבר היה ממונם בימי שלמה על כל סבל בית יוסף ולזה גם כן שלחו וקראו לו וידמה שהיה מהשיי שיחשיבו אותו ישראל כל כך כדי שיהיה זה כלי לקיום הייעוד שיעד לו השם יתברך מדבר המלוכה : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה התקבצו להמליכו בשכם לא בירושלים עיר המלוכה :

וילך רחבעם ספר הכתוב איך נתקיימה נבואת אחיה השילוני, כי באמת עת מת מלך שלמה זכה רחבעם במלכות ולא היה צריך משיחה והמלכה, שאין מושחין מלך בן מלך כמ"ש חז"ל בהוריות ובכריתות, וכמ"ש וימלוך רחבעם בנו תחתיו, אך ישראל בקשו תואנה ובאו להמליכו, שבזה הודיעו לו שעדן אינו מלך עד ימליכוהו ברצונם ועד יקיים התנאים שיתנו עמו, ולכן באו לשכם לא לירושלים ששם יתחזק ע"י בית יהודה שבטו אבל שכם היתה לראש יוסף ומתנגדת ליהודה כמ"ש וימאס באהל יוסף וכו' ויבחר בדוד עבדו, וזה היה סבה ג"כ שבחרו את ירבעם שהיה משבט יוסף שילך בראשם : (מלבי"ם)

בֹּא וְיְהִי כְשָׁמַע | יְרִבְעָם בֶּן-נֶבֶט וְהוּא עֹדְנוּ בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיָּשָׁב יְרִבְעָם בְּמִצְרַיִם:

מצודת דוד כשמוע. אשר מת שלמה אויבו : והוא עודנו. כשהיה עוד במצרים : וישב. עם כל זאת ישב במצרים, ולא חזר מעצמו : (מצודת דוד)

מלבי"ם (ב-ג) השאלות: פה משמע שירבעם נשאר יושב במצרים והם קראו לו ממצרים, ובד"ה אמר ששב ממצרים ואז שלחו וקראו לו :

(ב-ג) **וישב ירבעם במצרים** ובדה"ב (י' ב') כתוב וישב ירבעם ממצרים וישלחו ויקראו לו, ושניהם מתאימות, תחלה עת שמע הדבר לא חזר ממצרים כי לא ידע תוכן הדברים וחשב שבאו להמליכו ולחזק מלכותו, ונשאר במצרים, ואז שלחו וקראו לו שישב ממצרים ובודאי הודיעו לו מה שבלבם, וזה הנזכר פה ששלחו וקראו לו ממצרים, ואז וישב ירבעם ממצרים כמ"ש בד"ה (ושם לא הזכיר מה שקראו לו ממצרים כי שם קצר בקורות מלכי ישראל ופה לא הזכיר מה שקראוהו שנית אחר שבא ממצרים שזה נכלל במ"ש ויבא ירבעם וכל זקני ישראל): (מלבי"ם)

ג וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ-לוֹ (ויבאו) וַיֵּבֵא יִרְבְּעָם וְכָל-קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֵל-רַחֲבָעָם לְאמֹר:

מצודת דוד וישלחו. זקני העדה שלחו אחריו ללכת עמהם אל רחבעם, להיות הוא ראש המדברים, על כי ידעו בו שלא ישים למולו יד לפה, וכאשר החל להרים יד בשלמה : (מצודת דוד)

ד אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת-עֹלְנוֹ וְאַתָּה עֵתָה הִקַּל מַעֲבַדַּת אָבִיךָ הִקְשָׁה וּמַעַלּוֹ הִכְבֵּד אֲשֶׁר-נָתַן עָלֵינוּ וְנַעֲבֹדָךְ:

מצודת דוד הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים : ואתה עתה. רצה לומר : אבל אתה הואיל ואינך בגודל מעלת אביך, אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ, אם כן מה לך להרבות באנשי בית וסוסים, עזוב אותם והקל עולנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון עולנו. אמר במשל, מעול ההושם בצואר הבהמה : (מצודת ציון)

רלבי"ג אביך הקשה את עלנו. ידוע כי המס שהעמיס שלמה עליהם לכלכל את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד שהיו לו ארבעים אלף אורות סוסים היה קשה וכבר מאד ועם כל זה היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוח שהיו בה אך עתה החלו לצמוח המלחמות כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלידע ולזה בקשו ישראל שיקל מעליהם מזה המס קצת : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה פתחו בעול לבד וסיימו בעבודה ובעול והיל"ל אביך הקשה את עולנו והכביד עבודתנו, ומז"ש ואתה עתה :

אביך הקשה את עולנו העול הוא המכריח את השור אל העבודה, וזה המשל אל מי שמשתרר ביד חזקה ומעניש בעונשים קשים לממרה מצותיו, וידוע שיש שני מיני ממלכות, א. ממלכת מוגבלת, שאין המלך

יכול לעשות דבר רק עפ"י הסכמת העם ונבחריהם וע"פ נמוסי המדינה וכן אינו יכול להכביד עליהם עבודה ומסים בלא דעתם, ויש ממלכה בלתי מוגבלת שהמלך משתרר לבדו כחפצו ויכול להעמיס עליהם עבודה ומסים כפי שירצה מבלי לשאול דעתם כי כולם עבדיו, ויכריחם לעבוד עבודתו ע"י שיכביד העול דהיינו שיקצוב עונשים קשים ומרים להבלתי שומע בקולו, ותחלת התהוות מלכות ישראל בימי דוד היתה ממלכה מוגבלת, ושלמה התחזק למלוך בעצמו ממלכה בלתי מוגבלת, ולכן נתן עליהם עול קשה שכל הממרה פיו יומת אף שיצוה דברים הבלתי נאותים לטובת הכלל, ועי"ז היה לו כח להכביד העבודה, וז"ש **אביך הקשה את עולנו** ר"ל שהקשה מעצמו שלא כמשפטי המלוכה ואחר שהיה שלא כדין, לכן **אתה עתה** ר"ל הגם שהיינו מוכרחים לשתוק בימי שלמה. **א.** מצד מעלתו שהיה מושל ממשל רב, **ב.** מצד שמלך כבר ולא יכלנו למרוד בו, אבל **אתה** שאינך שלמה, **ועתה** שעדיין אינך מלך, צריך אתה להאסר במשפטי התנאים, **א.** **הקל מעבודת אביך** שהוא רוב המס, שיהיה בינינו תנאים מוגבלים עד כמה תכבד העבודה, **ב.** לבל תשנה אח"כ, הקל ג"כ **מעולו הכבד** שתהיה ממלכתך מוגבלת תחת נבחר העם וחוקי המדינה, ונתנו הטעם **אשר נתן עלינו** אחר שנתנו ביד חזקה ושלא כדין: (מלבי"ם)

ה ויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם:

מצודת דוד **לכו עוד**. רצה לומר : לכו לאהליכם והתעכבו עוד שלשה ימים, ואחרי זה **שובו אלי** : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר אליהם **לכו עוד שלשה ימים** יש בזה שני ציויים, **א.** שילכו עתה ויניחו בקשתם עד שלשה ימים, **ב.** שאחר שלשה ימים ישובו, שבזה מה שיבואו שנית אינו נגד כבודו אחר שצוה להם לבא, ועז"א **ושבו אלי** : (מלבי"ם)

ז וינעץ המלך רחבעם את-הזקנים אשר-היו עמדים את-פני שלמה אביו בהיותו חי לאמר איך אתם נועצים להשיב את-העם-הזה דבר:

מצודת ציון את פני. לפני : (מצודת ציון)

רלב"ג **בהיותו חי**. ר"ל שהיו עומדים את פני המלך שלמה להיות אנשי עצתו כל ימי היותו חי ולזה היה ראוי שילך אחר עצתם אך רוע ענינו היה סבה להפר עצת הזקנים הטובים וללכת בעצת הנערים הרעה למען תת המלוכה לירבעם כמו שייעד הש"י על יד אחיה השילוני : (רלב"ג)

מלבי"ם (ו-יא) **השאלות**: למה בפסוק ו' אמר איך אתם נועצים, ובפסוק

ט' אמר מה אתם נועצים, תחלה אמר להשיב את העם הזה דבר ואח"כ אמר ונשיב דבר את העם, שמשמע שגם הם ישיבו, והקדים מלת דבר, מ"ש ויעזוב וכו' אשר יעצוהו, מלת אשר יעצוהו מיותר, ולמה כפל אשר גדלו אתו אשר העומדים לפניו, מ"ש כה תאמר אל העם הזה, כה תדבר אליהם הוא כפל לשון, ואיך יאמר קטני עבה ממתני אבי, שמבזה כבוד אביו, והכל יודעים כי כאין נחשב נגד אביו החכם מכל האדם :

ויועץ המלך עד הנה קראו רחבעם כי העם לא החזיקו אותו למלך, אבל הוא בעצתו החזיק את עצמו כמולך מעצמו, ובלתי צריך להמלכת העם ולמלאות בקשתם, ובהשקפה זאת **התיעץ עם הזקנים אשר היו עמדים את פני שלמה אביו** שהוא החזיק מלכות בלתי מוגבלת והם היו העומדים לפניו ויועצו וידעו איך התחזק במלכות כזה והתחבולות אשר עשה בזה, וז"ש **איך אתם נועצים** ולא אמר כמ"ש אח"כ מה אתם נועצים, שמלת מה, היא שאלה על גוף העצה אם למלאות בקשת העם אם לא וע"ז לא התיעץ כלל, כי החליט בדעתו שלא ימלא שאלתם רק ישתרר בממלכה בלתי מוגבלת, רק רצה להתיעץ באיזה אופן ידחס מעל פניו, אם בדברים רכים, אם ברמאות, אם בדברים קשים ומפחידים, וז"ש **איך אתם נועצים להשיב לעם הזה דבר** ולקמן אומר להשיב דבר לעם הזה כי פה לא היה העצה על הדבר עצמו, שבזה היתה הסכמתו מוחלטת שלא ימלא רצונם, רק איך ישיב לעם הזה שהם מורדים וממרים ובאיזה אופן יסדר דבריו (מלבי"ם):

וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו לֵאמֹר אִם-הַיּוֹם תִּהְיֶה-עֶבֶד לְעַם הַזֶּה וְעַבְדְּתָם וְעַנִּיתָם וְדַבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל-הַיָּמִים:

מצודת דוד **תהיה עבד**. רצה לומר : תדבר בהכנעה כעבד : **ועבדתם ועניתם**. תעבוד אותם בדברי הכנעה ותשיב להם על שאלתם דבר הראוי, ועוד תוסף לדבר דברים טובים מאשר לא שאלו הם : **והיו לך**. ואז יהיו לך לעבדים לעולם, כי תמלוך בכל אשר תאווה נפשך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ועניתם**. **מלשון עניה ותשובה** : (מצודת ציון)

מלבי"ם **וידברו אליו לאמר** יפה אמרו חז"ל ע"ז סתירת זקנים בנין, הם יעצוהו בהשכל ודעת מאד לסתור ע"מ לבנות, אמרו אליו שאם יסרב מלמלא בקשתם הלא ימרדו בו וימליכו את הטוב בעיניהם, ואם יתחיל להתפשר עמהם עד כמה תהיה תוקף ממשלתו והמסים והעבודה, אז גם הם יעיזו פנים לבקש דברים רבים, ויאסרוהו בשבועת האלה ובחוקים קבועים לא יוכל להפרם, אבל העצה הוא שיבטיח להם יותר מאשר רוצים כי ישיב להם שהעם אינם עבדי המלך רק הוא עבד העם, והוא צריך לעשות רצונם, באופן שישים בקשתם זאת כדבר קטן וכדבר

שהשכל מחייבו מעצמו, ובזה ירויח, **א**. שירף רוחם מדבר ומבקש עוד כי יתן להם יותר מאשר שאלו, **ב**. שכאשר יקטין את הדבר ימליכוהו סתם ולא ישביעוהו ולא יעשו ע"ז חוקים קבועים, ואחר שימלוך אז ישתרר כחפצו והם לא יוכלו למרוד כי ייראו מפניו, וז"ש **אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם** ר"ל זאת תהיה התשובה שאתה עבד להם, ובזה לא יעשו עוד תנאים וחוקים, רק **ועניתם ודברת אליהם דברים טובים** וזה יספיק להם ויניחו מרוגזם, ובד"ה כתוב אם תהיה לטוב להעם הזה ורציתם, שם באר שיאמר להם שהוא רק לטובת העם הזה לא לטובת עצמו ורק למלא רצונם, ורצונו בטל מפני רצונם, ובזה **והיו לך עבדים כל הימים** כי תשאר מלכותך בלתי מוגבלת, ואמרו בדיוק **אם היום תהיה** ר"ל שלא תמתין עד ג' ימים רק היום תקרא אותם ותשיב להם שאתה עבד להם, שיהיה נראה להם שהוא דבר פשוט אצלך בלי צורך להתייעץ ולחשוב עליו, ובזה תעורר עיניהם פתאום וימליכוך בלא תנאים: (מלבי"ם)

ח וַיַּעֲזֹב אֶת-עֵצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲצֶהוּ וַיַּוְעֵץ אֶת-הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אֹתוֹ אֲשֶׁר הָעֹמְדִים

מצודת דוד ויעזוב. כי לא ישרו בעיניו : גדלו אתו. יחד מקטנותם : אשר העומדים. ואשר היו העומדים לפניו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויעזב ספר שלכן עזב את עצת הזקנים יען אשר יעצוהו עצה חדשה על דבר שלא שאל כלל, כי הוא שאל רק איך ישיב להעם, וגלה דעתו שאינו רוצה כלל להסכים שימלוך מלכות מוגבלת, והם יעצוהו שימלא משאלות העם, להיות מלכותו מוגבלת וע"ז לא שאלם כלל, והוא לא הבין כי אך בעצתם יפיק לעשות כפי חפצו, לכן ויועץ את הילדים כי חשב שהזקנים דעתם גסה עליהם לערוך לפניו עצתם נגד רצונו וזה לא יעשו הילדים יען אשר גדלו אתו ולא יערבו לבם לאמר לו שישפיל אי"ע לפני העם, **ב**. מצד שהם העומדים לפניו שבחר אותם לשרים ויועצים בהנהגת המלכות ובזה הדבר נוגע גם להם, כי במלכות מוגבלת גם שרי המלוכה מוגבלים ובזה בודאי יחפשו תחבולות שתשאר המלכות בלי הגבלה לטובת עצמם: (מלבי"ם)

ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מָה אַתֶּם נוֹעְצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת-הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דָּבְרוּ אֵלַי לֵאמֹר הֲקָל מִן-הָעֵל אֲשֶׁר-נָתַן אַבְיָה עָלֵינוּ:

מלבי"ם ויאמר אליהם מה אתם נועצים ואחר ששמע מהזקנים שלא יוכל להשיב את העם ריקם וצריך למלא בקשתם במקצת, שאל מה נשוב ר"ל עד כמה ימלא בקשתם, ואמר ונשיב בלשון רבים כי בענינים כאלה שהם תנאי הנהגת המלוכה הם משותפים בזה באשר הם שרי העצה,

ואמר ונשיב דבר את העם הזה הקדים מלת דבר כי עקר העצה עתה על הדבר עצמו לא על איכות דבריו וסדורם, ואמר אשר דברו אלי לאמר הקל מן העול שעל זה מתיעץ במה שרוצים להקל העול היינו שתהיה המלכות מוגבלת (מלבי"ם):

וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה-תֹאמַר לְעַם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הַכְּבִיד אֶת-עַלְנוֹ וְאֵתָה הַקָּל מֵעַלְיֵנו כֹּה תִדְבֹר אֲלֵיהֶם קִטְנִי עֵבֶה מִמֶּתְנִי אָבִי:

רפ"י קטני ענה. אלצע קטנה שלי: (רפ"י)

מצודת דוד קטני. אצבעי הקטן, עבה היא משתי מתני אבי, רצה לומר : אהיה עוד במעלה יותר מאבי : (מצודת דוד)

רלב"ג קטני עבה ממתני אבי. ר"ל האצבע הקטנה שיש לי היא יותר גבוה ועבה ממתני אבי והרצון בזה כי בעת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקדם ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי שתעבדוני עבודה יותר חזקה ויותר קשה כי רחבעם היה בן ארבעים ואחת שנה במלכו :

מלבי"ם וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו, ספר כי דבור זה לא היה מצד שהם עומדים לפניו דהיינו שהם שרי העצה, כי כפי שהיו שרי העצה העומדים בראש העם לא היה ראוי שידברו כן והיה להם להשכיל כי מרה תהיה באחרונה, רק דברו כן מצד שהם ילדים אשר גדלו אתו בשטות וידברו כחסרי דעת, כה תאמר אשר דברו אליך ר"ל הנה הם טוענים לאמר אביך הכביד את עולנו והחזיק בזה שלא כדת ולכן אתה הקל מעלינו, אנו יועצים כה תאמר כה תדבר אליהם יש הבדל בין דבור ואמירה, האמירה היא המוחלטת והדבור הוא הצעת הדברים, שמטעים את האמירה ומדבר באורך מדוע אמר כן (כמ"ש בחבורי התו"ה ויקרא סי' ג') ור"ל בין האמירה עצמה שהוא הענין שנדונים עליו ובין הדבור שהוא איכות הדברים והוצעתם יהיה באופן זה, שתאמר להם, אתם טוענים שאבי השתרר בחזקה שלא כדן, הלא קטני עבה יותר יען שבא ממתני אבי ר"ל הלא אבי התחיל בהנהגה זו ובכ"ז הייתם מחוייבים לשמוע לו כ"ש אנכי שיש לי זכות על הנהגה זו שירשתי מאבי : (מלבי"ם)

וַיֹּאמֶר אֲבִי הָעַמִּים עֲלֵיכֶם עַל כִּבְדִּי וְאֲנִי אוֹסִיף עַל-עַלְכֶם אָבִי יִסֹר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאֲנִי אֲיֹסֵר אֶתְכֶם בְּעֹקְרָבִים:

רָצִי עֲקֵרְבִים. אֲשַׁגְלַנְטִי"ר בְּלַע"ז, שְׁעוֹקֵלִין כַּעֲקֵרְבַ: (רָצִי)

מצודת דוד **ועתה.** הואיל ותגדל מעלתי, אוסיף עוד עולכם, כי עוד יתרבו אנשי וסוסי, ועליכם לכלכל : **יסר אתכם.** למלאות די מחסורו : **ובעקרבִים.** המכאיבים עוד יותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העמיס.** ענין הטענת משא, כמו (בראשית מד יג) ויעמוס איש על חמורו : **יסר.** מלשון יסורין והכאה : **בשוטים.** הוא כעין שבת, כמו (משלי כו ג) שוט לסוס : **בעקרבִים.** מין קוצים, כמו (יחזקאל ב ו) ואל עקרבִים אתה יושב : (מצודת ציון)

רלבי"ג **בשוטים.** בשבטים : **בעקרבִים.** שבטים אשר בהם קוצים שנוקבים ומכאיבים וירצה בזה שהוא יכביד להעמיס על עולם ויוסיף ליסרם במוסר יותר קשה מהמוסר שיסרם בו שלמה : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ועתה** דון בהפך אם **אבי העמיס עליכם עול כבד** והיה לו כח לחדש העול ולהכריח אתכם עליו, כ"ש אני שיש לי זכות ע"ז ואני אוסיף **על עולכם,** שזה קל יותר מלהעמיסו בתחלה, ואם אבי היה לו כח להכריח אתכם בשוטים אני אכריח אתכם בעקרבִים, כי יש לי זכות וירושה במלכות בלתי מוגבלת : (מלבי"ם)

זַבַּ (ויבו) וַיְבֹא יִרְבְּעָם וְכָל-הָעָם אֶל-רְחֲבֵעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כְּאֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ לְאָמֵר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי:

רלבי"ג **והנה** ביום השלישי שבו אליו העם בשכם וענה להם קשות כעצת הילדים : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויבא** וכו' **כאשר דבר המלך ר"ל** ובביאתם שנית לא היה ראוי שיחרה אפו ע"ז, כי הוא צוה להם שובו אלי ביום השלישי (כנ"ל ה') : (מלבי"ם)

זַבַּ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ אֶת-הָעָם קָשָׁה וַיַּעֲזֹב אֶת-עֵצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲצֶהוּ:

מלבי"ם (יג-טו) **השאלות:** מ"ש ויען וכו', ויעזב את עצת הזקנים, הלא כבר אמר (פסוק ח') ויעזב את עצת הזקנים ולמה כפל דבריו, ועוד שהיל"ל ויעזב את עצת הזקנים ויען את העם קשה, ומז"ש ולא שמע המלך אל העם שהוא מיותר :

ויען המלך ר"ל באמת עצת הזקנים ועצת הנערים שניהם כוונו לתכלית אחת שימלוך מלכות בלתי מוגבלת, רק היו מחולקים על האמצעים שיבחר לזה, שהזקנים יעצוהו שזה יהיה ע"י שיענם מענה רך, והנערים יעצוהו שזה ישיג ע"י מענה קשה, שיפיל אימתו עליהם, ולפ"ז בגוף התשובה שהשיב שאינו רוצה להגביל את מלכותו לא עזב את עצת הזקנים כלל, רק במה **שענה את העם קשה** בזה כבר **עזב את עצת הזקנים** כי ע"כ חרה אף העם בו, אבל עדיין היה תקנה אם היה ממלא רצונם להגביל את מלכותו באמת ושיאסר במסורת משפטי המלוכה כפי חפץ העם, שאז לא היו מקפידים על דבריו הקשים אחר שהשיגו בקשתם, אבל עס זה (מלבי"ם):

י וידבר אליהם כעצת הילדים לאמר אבי הכביד את-עלכם ואני אסיף על-עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים:

מלבי"ם וידבר אליהם כעצת הילדים שאינו רוצה למלא דבריהם ושהדין עמו ושיכריחם ע"ז (מלבי"ם):

טו ולא-שמע המלך אל-העם כי-היתה סבה מעם יהוה למען הקים את-דברו אשר דבר יהוה ביד אחיה השילוני אל-ירבעם בן-נבט:

מצודת דוד אל העם. אשר שאלו להקל עולם : כי היתה סבה. רצה לומר : לא בעבור גודל סכלותו השיב מה שהשיב, כי אם מהי היתה : אל ירבעם. אשר הוא ימלוך : (מצודת דוד)

מצודת ציון סבה. ענין הקפת הדבר והגורם לה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ולא שמע אין ספק שעוד התוכחו עמו והראו לו כי לא במקל חובלים ימשול במ נגד רצונם, והיה ראוי שישמע אל העם ויראה אחרית דבר מראשיתו, רק שהיה זה סבה מעם ה' למען הקים את דברו אשר דבר ה' ביד אחיה השילוני אל ירבעם בן נבט, ר"ל שהגם שהנבואה שינבא הנביא לרעת איש אחד תשתנה לפעמים אם ייטיב האיש מעשהו, לא כן אם מעורבת בה טובה לאיש אחר כמו פה שרעת רחבעם היתה הבטחת טובה לירבעם, ועז"א אשר דבר ה' אל ירבעם, שה' הוא מדת הרחמים המורה הבטחת הטוב, ונבואה כזאת לא תשתנה בשום אופן (מלבי"ם):

טז וירא כל-ישראל כי לא-שמע המלך אליהם וישבו העם את-המלך דבר | לאמר מה-לנו חלק בדוד ולא-נחלה בן-ישי לאהליך ישראל

עֵתָה רְאֵה בֵּיתְךָ דָּוִד וַיִּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֶהֱלֹיוֹ:

רַס"י רָאָה בֵּיתְךָ. בֵּית הַמֶּקֶדָּס טַבְנִיתָ, לָךְ לְבָדֵךְ יִהְיֶה: (רַס"י)

מצודת דוד מה לנו. רצה לומר: מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד, לשנהיה עבדים לזרעו: **ולא נחלה**. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי: **לאהליך ישראל**. אתה ישראל לכה לאהליך, ולא תמליכו אותו: **עתה**. רצה לומר: אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם, ואין לך עסק במלוכה: (מצודת דוד)

רלב"ג והשיבו לו כי אין להם חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שיחושו אם יפרדו ממנו ר"ל מזרעו ואמרו לו ראה ביתך דוד ר"ל ראה הבית שנשאר לך למלך בו מה הוא כי באמת לא תמלוך על ישראל וסרו ממנו והיו הולכים להם אז שלח להם המלך רחבעם את אדורם אשר על המס להשיבם ולדבר אליהם דבריו והם רגמו בו אבן וימת והמלך רחבעם הוצרך להתחזק לעלות במרכבה תכף לנוס לירוש' כדי שלא ימיתוהו: (רלב"ג)

מלבי"ם וירא כל ישראל כי לא שמע המלך אליהם שאם היה משיב להם כעצת הזקנים, הגם שהמשכילים שבעם היו מבינים כי מערים הוא ושישוב אחר כך להשתרר עליהם, לא היו כלל העם מבינים זאת והיו מרוצים בדבריו, לא כן עתה שראו כולם כי לא שמע אליהם, **וישיבו העם אין לנו חלק בדוד** ר"ל העם יבחרו בית אחד להקים מתוכה מלך מצד שני ענינים, **א**. אם המלכות משתלשלת בבית זה מימות עולם והמלוכה לו אחוזת נחלה, **ב**. אם יש להם תועלת מן האיש שרוצים להמליכו בהיותו משבטם וי"ל חלק במלכותו מצד זה, לעומת זה אמרו אין לנו חלק בדוד עצמו כי אינו משבטנו, ולא נחלה מצד השתלשלות המלכות מימות עולם מצד שהוא **בן ישי** וישי היה הדיוט, וא"כ מלכותו תלוי בהסכמתנו, **לאהליך ישראל ראה ביתך דוד** ימליץ שבית דוד נבנה מאהלי ישראל, שהם נטשו אהליהם ובנו את ביתו, וביתו נבנה מן חורבת אהליהם, ואם ישובו אל אהליהם אין לו בית. **וילך ישראל לאהליו**: (מלבי"ם)

נז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחִבְעָם: (פ)

מלבי"ם ובני ישראל וכו', ר"ל הגם שנפרדו מאתנו בחרי אף לא התקבצו לבחור מלך אחר, כי התפרדו איש לאהלו, לא קבלו את מלכותו ולא בחרו אחר על פניו, רק בני ישראל היושבים בערי יהודה כולל שבט יהודה ובנימין ושאר שבטים הגרים בגלילות האלה עליהם מלך רחבעם תיכף, ויתר השבטים נשארו בלא מלך ועדן לא פשעו בו, ואם היה מניח אותם היה עדיין תקוה, אבל: (מלבי"ם)

יח וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחִבְעָם אֶת-אֲדָרָם אֲשֶׁר עַל-הַמָּס וַיִּרְגְּמוּ כָל-יִשְׂרָאֵל
בּוֹ אֶבֶן וַיָּמָת וְהַמֶּלֶךְ רְחִבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לְנוֹס יְרוּשָׁלָּם:

רפ"י אדורס. הוא אדונירס: (רפ"י)

מצודת דוד וישלח המלך. שלח אל העם להחזירם בדברי רכות : **התאמץ**
וכו'. כי פחד לנפשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירגמו. השלכת האבנים נקראת רגימה : **התאמץ**. מלשון
אומץ, רוצה לומר : התחזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם וישלח את אדורס, בזה הסכיל עשו ששלח את אדורס שהיה
ממונה על המס בימי שלמה ועליו היה משטמת העם על כבד המסים,
שלחו לגבות המס להראות שרוצה לקחת מהם המס ביד חזקה כמו
מקדם, ובזה התמרמרו מאד ויסקלוהו והמלך הוצרך לברוח, ואז
(מלבי"ם):

יט וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (o)

מצודת ציון ויפשעו. מרדו, כמו (מלכים ב ח כב) ויפשע אדום : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויפשעו ישראל מרדו בהחלט, ועתה היו מוכרחים להקים להם
מלך שיעמוד נגד רחבעם שרוצה להכריחם בכח : (מלבי"ם)

כ וַיְהִי כַּשְּׁמַע כָּל-יִשְׂרָאֵל כִּי-שָׁב יִרְבְּעָם וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ אֶתֹו אֶל-
הַעֲדָה וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרֵי בֵית-דָּוִד זֹלָתִי שֶׁבֶט-
יְהוּדָה לְבַדּוֹ:

מצודת דוד כשמע כל ישראל. כי זקני העדה לבדם שלחו אחריו מאז,
וידעו ממנו וראוהו, ולאחר זמן נשמע לכולם כי שב ממצרים : **זולתי**
שבט יהודה. ואף בני בנימין נכללו עמהם, על כי ירושלים עיר המלוכה
היתה לנחלה לשניהם, ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו, כי אינן רק
טפלים להם : (מצודת דוד)

רלבי"ג זולתי שבט יהודה לבדו. לרבוי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימין
לא חשב שבט בנימין מצורף שנחלת בני בנימין היתה תוך נחלת בני יהודה

(רלבי"ג)

:

מלבי"ם השאלות: מ"ש ויהי כשמוע כי שב ירבעם משמע שעתה שמעו וקראו לו, והלא כבר קראו לו בתחלה כמ"ש בפסוק ב' :

ויהי כשמע ר"ל עוד תחלה בעת ששב ירבעם ממצרים אזי שלחו ויקראו אותו, כי כבר בארתי ששתי פעמים קראו אותו, **א.** שישוב ממצרים, וזה היה מקצת אוהביו, **ב.** אחר ששב קראו לו כל העדה שילך בראשם ומאז נתנו עיניהם בו שירים יד לעת מצוא כמו שהרים יד במלך שלמה, לכן עתה וימליכו אתו, ומעתה לא נשאר אחרי בית דוד זולתי שבט יהודה לבדו כי עד עתה היו עדיין פוסחים על שתי הסעיפים: (מלבי"ם)

כא (ויבאו) ויבא רחבעם וירושלם ויקהל את-כל-בית יהודה ואת-שבט בנימן מאה ושמנים אסף בחור עשה מלקמה להלחם עם-בית ישראל להשיב את-המלוכה לרחבעם בן-שלמה: (פ)

כז"י ואת שצט בנימן. העומדים על הגבול, סיהודה ובנימן היה גבולם סמוך זה לזה: (כז"י)

רלבי"ג ואת כל בית יהודה ובנימן ויתר העם. זה לאות שמלך על יהודה ובנימן גם היה עמו משאר השבטים וזה אמרו ויתר העם ואחשוב שהיו יושבים בירושלם מכל השבטים ואותם נשאר לרחבעם גם אפשר כי משבט שמעון נשאר מעט במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מפוזרת תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכר בספר יהושע: (רלבי"ג)

מלבי"ם ויקהל, להלחם, כי חשבו שהי יושיעם אחר שהמלוכה מובטחת לזרע בית דוד, וז"ש להשיב את המלוכה אל רחבעם בן שלמה: (מלבי"ם)

כב ויהי דבר הקהלים אל-שמעיה איש-הקהלים לאמר: **כג** אומר אל-רחבעם בן-שלמה מלך יהודה ואל-כל-בית יהודה ובנימן ויתר העם לאמר:

מצודת דוד ויתר העם. כי רבים משאר השבטים התגררו בנחלת יהודה ובנימן: (מצודת דוד)

כד כה אומר יהוה לא-תעלו ולא-תלחמו עם-אחיכם בני-ישראל שובו:

אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאֲתֵי נְהִיָּה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ אֶת-דְּבַר יְהוָה וַיָּשְׁבוּ
לְלֶכֶת כְּדָבָר יְהוָה: (o)

מצודת דוד כי מאתי. בהשגחה בא הדבר, ולא במקרה : (מצודת דוד)

רלב"ג שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה. מגיד שהחולק על
כוונת השם ורצונו לא יצלח : (רלב"ג)

מלבי"ם לא תעלו להלחם עמהם בעריהם, ולא תלחמון שתזמינו אותם
למלחמה כמו לכה נתראה פנים, שובו איש לביתו ר"ל וא"צ שתעמדו
חלוצים מיראתכם שהם יבואו למלחמה בארצכם, כי מאתי נהיה הדבר
הזה שיהיו עשרת השבטים לירבעם ושבט יהודה לבית דוד, וישובו ללכת
ובד"ה כתוב וישובו מלכת אל ירבעם, ר"ל כי היה שני צויים, א. אל תעלו
להלחם עמו וז"ש בד"ה וישובו מלכת, ב. שובו איש לביתו ועז"א פה
וישובו ללכת פי איש לביתו: (מלבי"ם)

לכה ויבן ירבעם את-שכם בהר אפרים וישב בה ויצא משם ויבן את-
פְּנוֹאֵל:

מצודת דוד ויבן. להיות עיר מבצר, להשגב בה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים. ר"ל שחזק בנינו והוסיף על
העיר בדרך שהיה ראוי להיות עיר מלוכה וכן הרצון באמרו ויבן את
פנואל רצה לומר שחזק בנינו כי כבר היו המקומוי ההם בנויים קודם זה
:

מלבי"ם ויבן ירבעם לא הוצרך לבנות ערי מצור כמו שעשה רחבעם כנזכר
בד"ה, כי בטח ברוב עמו, רק בנה לו עיר מלכות ואת פניאל, ובפי' הושע
(בי"ב) התבאר מה היה כונתו בבנין שתי הערים האלה דוקא : (מלבי"ם)

לכו ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד:

מצודת דוד עתה תשוב. רצה לומר : מהרה ובזמן קרוב : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר ירבעם אולם לעומת זה עלה בלבו פחד אחר שאם יעלה
העם לרגל אז ישוב לבס אל אדוניהם ויתפייסו עמו והרגוני ושב אח"כ
אל רחבעם בפועל : (מלבי"ם)

כז אָם-יַעֲלֶה | הָעַם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית-יְהוָה בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב לֵב הָעַם הַזֶּה אֶל-אֲדֹנֵיהֶם אֶל-רְחֻבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגִנִי וְשָׁבוּ אֶל-רְחֻבְעָם מֶלֶךְ-יְהוּדָה:

כז"י אִם יַעֲלֶה הָעַם הַזֶּה וְגו'. אִין יִסִּיבָה בַעֲזָרָה אֲלָא לְמַלְכֵי בֵית דוּד בְּלִבְדָּה, וַיְהִיָּה הוּא יוֹסֵב וְאִנִּי עוֹמֵד, וּבְמוֹלָאֵי סְבִיעֵית בְּזִמְנָן הַקְּהָל, יִקְרָא אֶת פְּרַשְׁתַּת הַמֶּלֶךְ, שְׁהוּא רֵאשֵׁן בְּמַדִּינְתּוֹ, וְאִנִּי כְּשֹׂאֵר הָעַם, נִמְלֵאֲתִי בְּזוּי (סְנַהֲדְרִין ק"א) (כז"י):

מצודת דוד אִם יַעֲלֶה. כְּשִׁיעֲלָה הָעַם הַזֶּה וְכו'. **ושב לב**. לֵאחָבוּ וּלְחַפּוֹץ בּוֹ, בְּרֵאוֹתֶם כִּי לֹא לְבַדּוֹ הַרְשׁוֹת לְשַׁבֵּת בַּעֲזָרָה, וְלֹא לְזוּלְתוֹ. **ושבו אל רחבעם**. לְהִיּוֹת הוּא עֲלֵיהֶם לְמֶלֶךְ : (מַצוּדַת דוּד)

רלב"ג אִם יַעֲלֶה הָעַם הַזֶּה. ר"ל אִם אֲנִיחַ הָעַם הַזֶּה לַעֲלוֹת וּלְעַשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית ה' בִּירוּשָׁי בְּשִׁלֵּשׁ רִגְלִים כְּפִי מָה שֶׁתַּחֲיִיבֶם הַתּוֹרָה הֵנָּה יִשׁוּב לֵב הָעַם לְאֲדֹנָיָהּ בְּרֵאוֹתֵי כְבוֹדוֹ בִּירוּשָׁי וְאֶת כְּבוֹד בֵּית ה' כִּי עוֹשֵׂר גְּדוֹל הוֹרִישׁ שְׁלֵמָה לְרַחֲבַעַם : (רלב"ג)

כח וַיַּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב-לְכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

מצודת דוד וַיַּעַץ הַמֶּלֶךְ. עִם יוֹעֲצָיו : **רב לכם**. רָצָה לוֹמַר : מֵרַחֵק רַב לְכֶם הַדָּבָר, מֵאֲשֶׁר תַּעֲלוּ עַד יְרוּשָׁלַם : **הנה אלהיך ישראל**. פִּיתָה אוֹתָם לֵאמֹר אֲשֶׁר הִשְׁכִּינָה תִּשְׁרָה עַל עֲגָלֵי הַזָּהָב, וְכֹאשֶׁר טָעוּ מֵאִזּוֹ בַּהֲעַגֵּל שַׁעֲשָׂה אַהֲרֹן לְזֶה אוֹמֵר בַּהֲלַשׁוֹן הַזֶּה עֲצָמוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת לֵב ח) : אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכו' : (מַצוּדַת דוּד)

רלב"ג וַיַּעַץ הַמֶּלֶךְ. ר"ל שֶׁלֶקַח עֲצָה עַל זֶה בְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא תִסּוֹר הַמְּלוּכָה מִמֶּנּוּ וַעֲשֵׂה לוֹ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וּמִשַּׁךְ לֵב הָעַם וְאֵמַר הִנֵּה רַב לְכֶם הַדָּרֶךְ מַעֲלוֹת כּוֹלְכֶם בִּירוּשָׁלַם כִּי יִשְׁיַגְכֶם לְאוֹת רַב וּלְזֹאת הַסְּבִיבָה גַם כֵּן עָשָׂה לְהֵם שְׁנֵי עֲגָלִים כְּדִי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ כּוֹלֵם לְלַכֵּת לְמִקּוּי אֶחָד כִּי יִכְבַּד עֲלֵיהֶם וּלְזֹאת הַסְּבִיבָה גַם כֵּן עָשָׂה לְהֵם כְּהַנִּים מֵאִי זֶה שִׁיחִיָּה מֵהַשְּׁבִטִים לְפִי שְׁקוּדָם בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַחַר חוֹרְבָן מִשְׁכַּן שִׁילָה הִיתָה הָעֲבוּדָה מוֹתֵרֶת בְּזָרִים וְכֹאִילוֹ הִטְעָה אוֹתָם וְאֵמַר שְׁבִיבָה יוֹכְלוּ לַעֲשׂוֹת עֵתָה בְּזוּלַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבִזְזָה יִתְרָצוּ יוֹתֵר כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל הַכְּבוֹד וְהַגְּדוּלָה בְּזֵה לְשִׁבְט לְוִי וּמִן הַפְּלֵא אֵיךְ הִסְכִּימוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲצָתוֹ לַעֲבוֹר עַל דְּבַרֵי הַתּוֹרָה בְּזֵה לְהַקְרִיב קִרְבָּנוֹי בַּחוּץ אַחַר אֲסוּר הַבְּמוֹת וְעַל יְדֵי זָרִים וְלִהְיֵאמֵר בַּעֲגָלֵי הַזָּהָב שֶׁהֵם הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הוֹצִיָּאוּ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, וַיִּדְמָה כִּי לֹא

עסקו ישראל בתורה אך היו אוכלים ושותים ושמחים כמו שקדם בתחלת מלכות שלמה וזה היה סבת נפלם באלו החטאים עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות בירושלם מתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה ומזה המקום פרצו החטאים האלו בכל ישראל וידמה שאמר להם מה לכם לעלות לירושלם ובה האלהים אשר עובדים הגוים טוב שנעבו האלהים שעבדו אבותינו שהיה נעשה ע"י אהרן שהיה נביא להיות לישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים :

מלבי"ם השאלות: איך התייעץ לעשות עגלי זהב, וכבר ידעו ישראל הקצף אשר היה בעון העגל והי"ל לעשות מקדש אחר בבית אל כתבנית המקדש בירושלים, ולמה עשה שני עגלים ונתנם בשני מקומות, ומ"ש ויהי הדבר הזה לחטאת היה לו לאמר בסוף הענין, והלא בסוף סימן י"ב אמר שנית ויהי בדבר הזה לחטאת לבית ירבעם, ולמה הלכו לפני האחד עד דן שמשמע לא לפני השני, למה אמר שלש פעמים ויעל על המזבח, ושתי פעמים אמר ויעש חג :

ויועץ המלך הנה להסיר את העם מלכת ירושלים היה יכול לבנות מקדש בבית אל כתבנית המקדש אשר בירושלים ולהעמיד שם העבודה כמו במקדש ה' בירושלים, אבל זה היה קשה בעיניו, אם מצד הבנין עצמו שבנין שלמה נבנה בעושר מופלג מאד, ולא היה יכול לבנות בית כמוהו, ואם יבנהו בלא הדר וכבוד יתמידו העם ללכת אל הבית הגדול, ואם ממה שהמקדש אשר בירושלים נתפרסם כי שם ה' שכן מהאש מהשמים שהיה מתמיד שם, וארון העדות וכלי משה, וכבר ראו כל העם כי מלא כבוד ה' את בית ה' בעת בנינו, וכל הנביאים הגדילו מעלתו, שכל זה יחסר בבית אשר יבנה ולא יתקבל בעיני העם, ולכן היתה עצתו לעשות שני עגלי זהב, ובאמת הרי"א לא אבה לקבל דעת המפרשים שהיו העגלים לשם עבודה, שא"א שיהיו ישראל מסכימים לזה, וכי לא ידעו את מעשה העגל שבמדבר איך התאנף ה' בס ותפרץ בס מגפה, ולדעתו עשאו לזכר מלכותו שהיה משבט יוסף שסימנו שור בכור שורו הדר לו, והיו שנים נגד מנשה ואפרים, אולם הכתוב אומר לזבח לעגלים אשר עשה, ואמר (דב"ה י"ג ח') ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים, ובאמת ממה שעשה שני עגלים, וממה שעשה החג בחדש השמיני, מבואר נגלה שבהיותו במצרים ראה כן את המצרים עושים שהיו להם שני שורים אשר עבדו אותם האחד בעיר המלוכה מעמפיס (מוף) והשני בעיר העליפאליס (בית שמש), ובחדש השמיני היה חג להעם אל העגל, כי האיש שאליו נעשה העגל (סראפיס או אזירס) שהוא ואשתו למדו דעת מלאכת עבודת האדמה, נהרג בחדש ההוא, יען שאת השור האחד בעיר מוץ כבדו מאד ופזרו עליו הון רב, לכן עשה עקר מהעגל בבית אל, ובכ"ז אחר אשר עקר מגמתו היה להניא את העם מעבודת המקדש אין ספק שהראה במעשה זה פנים לכל צד, אל יראי ה' אמר שעשאו לשם האל שכמו שישכון במקדש על שני הכרובים הלקוחים מהמרכבה שהיא צורה אנושית מורה על החכמה, השיא אותם שישכון בבית אל ובדן אל פני שור

שבמרכבה שמורה על ריבוי התבואות וכח שור, אולם המבואר בכתוב שתחלה לא עשה כהני במות רק אח"כ, ונראה שחשב שכמו שהעם הסכימו לפרק מעליהם כובד משא מלך ושרים שבשביל זה מרדו בשלמה, ובחרו בו שהוא יקל מעליהם עול מלכות, כן ירצו לפרק מעליהם עול עבודת בית ה' שהיה ג"כ למעמסה עליהם, אם ההליכה לרגל ג' פעמים בשנה למקום רחוק, ואם רוב הקרבנות על כל חטא ואשם ונדבות ותרומות ומעשרות וכדומה, וע"כ עשה להם תבנית העגל שציור העגל מורה החפשיית להגיד להם שהם חפשים מכל עבודה, (ובזה יפטרם בין מעבודת המקדש בין מעול המצות בכלל), ובתחלה לא בנה בית במות כלל וחשב כי ישמחו העם אם יהיו פטורים מהבאת קרבנות וזבחים, ויאמר אליהם **רב לכם מעלות ירושלים** ר"ל טורח רב יש לכם בעליה זאת, אם מרחק הדרך ואם העלאת המעשרות והקרבנות, **הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים**, ר"ל האלהים הלא העלה אתכם מבית עבדים, ואתם חפשים מכל עבודה בין לאלהים בין לאנשים, ולהמעט טורח הדרך (מלבי"ם):

כטו וַיִּשֶׂם אֶת-הָאֶחָד בְּבֵית-אֵל וְאֶת-הָאֶחָד נָתַן בְּדָן:

רלב"ג והנה עשה האחד בבית אל. להתפרסם הענין שכבר שרת' שם שכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהיא בקצה ארץ ישראל ולזה אמר אבנר לדוד מזון ועד באר שבע : (רלב"ג)

מלבי"ם שם את האחד בבית אל ואת האחד בדן, שכל אחד ילך אל מקום הקרוב אליו (מלבי"ם):

נז וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת וַיִּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד-דָּן:

רס"י עד דן. בסוף גבול הארץ: (רס"י)

מצודת דוד לחטאת. עם כי מתחלה לא היתה הכוונה לשם עבודת כוכבים ומזלות, אולם בהאריך הזמן חטאו בהם, ועשום לעבודת כוכבים ומזלות ממש : עד דן. הרחיקו ללכת עד דן שהיתה בסוף הגבול, וכאומר הנה מתחילה פיתם בעבור מרחק הדרך לירושלים, ובסוף הרחיקו ללכת אל העגל אשר בדן : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי הדבר הזה לחטאת. ר"ל שכבר היה זה לחטא עצום אף על פי שיעשהו לעבוד הש"י כל שכן כשעשו מהם ע"ג : וילכו העם לפני האחד עד דן. ספר זה בעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע"ג עד שכבר היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי הדבר הזה לחטאת הודיע כי ירבעם טעה בסברתו זאת, שחשב שכמו שרצו להקל מעליהם כובד המסים, יחפצו להקל מעליהם משא העליה לרגל בדרך רחוקה והבאת הקרבנות, ולא כן הדבר, כי טבע האדם להתחייב א"ע באיזה עבודה לה', וכל שהדת תעמוס עליו עבודות קשות ומצות רבות כן יטה יותר אחריה ויעשה ברצון, עד שהדבר הזה מה ששם הא' בבית אל והא' בדרך להקל מעליהם טורח הדרך היה בעיניהם לחטאת, שההמון שלא השכילו להבחין בין עבודת מקדש ה' ובין עבודת עגלי בית און, וחשבו שעבודת העגל רצויה היא, היה זה אצלם חטאת מה שרצה להקל בעבודתה, והם עשו בהפך שלא הלכו לבית אל שהוא קרוב רק וילכו לפני האחד עד דן לקבל שכר פסיעות, וגם יכול בזה שעיי"כ גדלה חטאת ישראל שבוה הראו איך עובדים הפסל בכל נפשם ולבבם (מלבי"ם):

[לא] ויעש את-בית בַּמֹּת ויעש פְּהָנִים מְקֻצֹת הָעֵם אֲשֶׁר לֹא-הָיוּ מִבְּנֵי לְוִי:

מצודת דוד בית במות. עשה בדרך בית להעמיד בו מזבחות : מקצות העם. ממקצותם, יהיה מי שיהיה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש את בית במות. אחשוב שעשה בית שהיו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית המקדש שלא היתה בו כי אם במה אחת : ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי. הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרו' ושאר מתנות כהונה שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים מהם שהיו להם לשבת מגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן כל מי שירצה ולא יצטרכו ישראל לתת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט לוי לעבוד כי אם בבית מקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי (רלב"ג):

מלבי"ם ויעש את בית במות אחר שראה כי לא קמו מזימות לבו בדרך זה כי העם רוצים באיזה עבודה לא באין עבודה, הוכרח לשום לפנייהם איזה עבודות ומעשים, וראה שאם ישתוו עם עבודת המקדש כמעט קט ישובו אל המקדש ששם שוכן האל האמת, לכן עשה בית במות שיקריבו שם קרבנות, ועשה כמה שנויים מן עבודת המקדש, א. ויעש כהנים מקצות העם, והיה זה אם שלא ידמה לעבודת המקדש, אם לפטור את העם מנתינת התרומות והמעשרות, אם מפני שהכהנים הלכו כולם לירושלים כמ"ש בד"ה, ואם מפני שהתירא שאם ישארו הכהנים בחשיבותם אצל ההמון יפתו את העם ללכת לירושלים (מלבי"ם):

לב וַיַּעַשׂ יָרְבֵּעַם | חַג בְּחֹדֶשׁ הַשָּׁמַיִנִי בַחֲמִשָּׁה-עָשָׂר יוֹם | לַחֹדֶשׁ כָּחָג | אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל עַל-הַמִּזְבֵּחַ כִּן עָשָׂה בְּבֵית-אֵל לְזִבְחַם לְעֹגְלִים אֲשֶׁר-עָשָׂה וְהַעֲמִיד בְּבֵית אֵל אֶת-כֹּהֲנֵי הַבָּמֹת אֲשֶׁר עָשָׂה:

מצודת דוד **כחג אשר ביהודה**. לעשות בו כמצות חג הסכות הנעשה ביהודה, בט"ו לחודש השביעי : **ויעל**. העלה עולות על המזבח : **כן עשה** וכו'. כמו שעשה בדן, כן עשה בבית אל : **והעמיד וכו'**. לעשות עבודת המזבח : **אשר עשה**. מקצות העם : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויעש ירבעם חג בחדש השמיני**. אפשר שעשה זה כדי שלא יחלקו עליו הרוצים עבוד את ה' כי יוכלו לעלות בירוש' בחדש השביעי לעבוד את ה' כמו שנזכר בס' דברי הימים : **כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה**. ר"ל כי כמו שזכר שהלכו העם לפני האחד עד דן ועשה שם בית במות ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי ועשה חג בחדש השמיני כן עשה בבית אל ג"כ בית במות והעמיד שם גם כן כהני הבמות אשר עשה מקצות העם ולפי שבית אל היה לבית יוסף הנה היה שם ירבעם בחג הזה והוא בעצמו העלה עולות על המזבח להקטיר והנה זכר זה מפני מה שיזכר אחריו מדבר איש אלהים לירבעם : (רלב"ג)

מלבי"ם **ב**. **ויעש השינוי השני שעשה החג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש**, באופן שידמה אל החג התורני במה שהוא ביום חמשה עשר ויבדל ממנו במה שהוא בחדש השמיני, שדבר כזה ישם פירוד גדול בין הכתות במה שיתדמו להם במקצת כאלו גם הם שומרים מועדי ה', ומובדלים בזמן החג ובאיכות העבודה, וז"ש שמה שהיה בט"ו לחדש היה כדי שיהיה **כחג אשר ביהודה** שיקראוהו חג הסוכות לנאץ ולהכעיס, **ג**. **ויעל על המזבח**, מלת ויעל הוא פעל יוצא שהעלו עולות, שפרי החג הנקרבים בחג הסוכות העלו בחג הזה, **כן עשה בבית אל** באר שכו"ז עשה בבית אל ששם קבע העבודה **לזבח לעגלים אשר עשה**, שרצה שבבית אל יעבדו גם לעגל שבדן, וגם מי שנדר לעגל שבדן היה מביא לבית אל כדי שהעבודה והקרבנות יהיו במקום אחד, דוגמת ירושלים, וכן **העמיד בבית אל את כהני הבמות אשר עשה** לא בדן, כדי שתהיה כלל העבודה במקום אחד : (מלבי"ם)

לג וַיַּעַל עַל-הַמִּזְבֵּחַ | אֲשֶׁר-עָשָׂה בְּבֵית-אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בְּחֹדֶשׁ הַשָּׁמַיִנִי בְּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר-בְּדָא (מלבד) מִלְּבוֹ וַיַּעַשׂ חַג לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר: (פ)

רש"י **בחודש השמיני**. דרך להם הוא חדש האסיף, ובו ראוי החג להיות: **דלא מלכו**. לשון כזב, קונטרובי"ר **בלע"ז**: (רש"י)

מצודת דוד ויעל. העלה עולות כמו בן : אשר בדא מלבו. אשר המציא ממחשבות לבו, אשר לא כדת : ויעל וכו' להקטיר. ירבעם בעצמו עלה להקטיר את הקטורת, אבל שאר הקרבנות העלו כהני הבמות במצותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון בדא. ענין המצאת הכזב, כמו (נחמיה ו ח) מלבך אתה בודאם : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויעל עד עתה דבר איך סדר ענין העבודה לעגלים, ועתה מתחיל לדבר מה שקרה בחג הראשון מענין הנביא שבא, אומר בהגיע החג והעלה עולות על המזבח אשר עשה בבית אל בחמשה עשר לחדש השמיני, ובזה עשה חג לבני ישראל שנעשה החג בפועל כי בא זמנו, ואז ויעל על המזבח להקטיר כי קרבן העולה נעשה ע"י כהני הבמות, אבל להקטיר קטורת עלה ירבעם בעצמו על המזבח, שעשה א"ע דוגמת הכ"ג וכמו שביום הכפורים נכנס הכ"ג לפני ולפנים להקטיר קטורת, עלה הוא על ראש המזבח להקטיר שם קטורת, ואז בהיותו בראש המזבח : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-יג

א והנה | איש אלהים בא מיהודה בדבר יהוה אל-בית-אל וירבעם עמד על-המזבח להקטיר:

רפ"י והנה איש אלהים. זה היה עלו: (כפ"י)

מצודת דוד בדבר ה'. רצה לומר : בשליחות ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם והנה איש אלהים. היה זה בהשגחה שהאיש האלהים בא מיהודה לבית אל באותו שעה שירבעם עומד על המזבח להקטיר את הקטורת, ולא בא קודם שאז היו נוהרים ממנו ולא היו מניחים אותו לעלות אל המזבח, ולא בא אח"כ כי בא בדבר ה' ובהשגחתו ברגע ההוא : (מלבי"ם)

ב ויקרא על-המזבח בדבר יהוה ויאמר מזבח מזבח כה אמר יהוה

הִנֵּה-בֶן נוֹלַד לְבֵית-דָּוִד יֵאֱשִׁיֶהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת-כֹּהֲנֵי הַבָּמֹת
הַמִּקְטָרִים עָלֶיךָ וְעֲצָמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ:

רס"י מִזְבַּח מִזְבַּח. סְבִיבָה אֵל וְסָבֵן (מִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא תוֹלְדוֹת יצ): וְעַלְמוֹת
אֵלֶם. שֶׁל יִרְצַעַם זֶה, אֲלֵא שְׁחַלֵּק לוֹ כְּזוֹד (סס): (רס"י)

מצודת דוד מִזְבַּח מִזְבַּח. כִּאִילוּ יִדְבַר אֵל הַמִּזְבֵּחַ, וּמִדְרָךְ הַקְרִיאָה לְכַפּוֹל
שֵׁם הַנִּקְרָא, וְכֵן (בְּרֵאשִׁית כִּב יא) : אֲבֵרָהִם אֲבֵרָהִם : נוֹלַד. יֵהִי נוֹלַד :
וְעֲצָמוֹת אָדָם. כִּאֲמֹר הִנֵּה עֵתָה שׁוֹרְפִים עֲלֶיךָ עֲצָמוֹת בַּהֲמָה, אֲבֵל אִז
יִשְׂרְפוּ עֲלֶיךָ עֲצָמוֹת אָדָם, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מִלְכִים ב כג טז) : וַיִּקַּח אֶת
הָעֲצָמוֹת מִן הַקְּבָרִים וַיִּשְׂרֹף עַל הַמִּזְבֵּחַ : (מִצְוֹת דוֹד)

רלב"ג הִנֵּה בֶן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד. הִרְצוֹן בּוֹ יֵהִי נוֹלַד אֶךְ הַנְּבִיאִים רוֹאִים
הַדְּבָרִים הָעֲתִידִים כִּאִילוּ הֵם הוֹוִים : (רלב"ג)

מלבי"ם וַיִּקְרָא זֹאת שְׁנֵית שֶׁהַנְּבִיא עֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ לְשׁוֹם אָדָם
לְעֹלוֹת שֵׁם אֵל הַמֶּלֶךְ, וְאִישׁ לֹא רָאָהוּ, וַיִּקְרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּדָבָר ה' וַיֹּאמֶר
מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֶּתֵב רִי"א שְׁמֵזָה נִלְמַד שֶׁהַנְּבִיא הִיָּה רוֹאֵה הַדְּבָר בְּכֹל פְּרִטּוֹ
עַד שֶׁהִשִּׁיב שֵׁם הַמֶּלֶךְ שִׁיעֶשֶׂה זֹאת יֵהִי יֵאֱשִׁיֶהוּ, וְכֵן שֶׁהִשִּׁיג הַדְּבָר
כִּאִילוּ כִּבֵּר יֵצֵא אֵל הַמִּצִּיאוֹת שֶׁעֲזָ"א הִנֵּה בֶן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד שֶׁכִּבֵּר נוֹלַד,
וְלֹא כִּהַאֲוֹמְרִים שֶׁהַנְּבִיא לֹא הִיָּה מְשִׁיג רַק הַכִּלְלוֹת, וְנִיבֵא שִׁיאֱשִׁיֶהוּ יִזְבַּח
עֲלֵיו אֶת כֹּהֲנֵי הַבָּמֹת שִׁיֵּהוּ אִז בַּחֲיִים, וַיִּשְׂרֹף עֲלָיו עֲצָמוֹת הַכֹּהֲנִים
הַמֵּתִים, וַאֲמַר עֲצָמוֹת אָדָם, לְכֹלֹל גַּם יִרְבַּעַם שֶׁהִיָּה מִכֹּהֲנֵי הַבָּמֹת
וְנִשְׂרְפוּ עֲצָמוֹתָיו, וְכִסָּה הַדְּבָר מִפְּנֵי כְבוֹד הַמַּלְכוּת : (מִלְבִּי"ם)

ג וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֵת לְאֹמֶר זֶה הַמוֹפֵת אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה הִנֵּה
הַמִּזְבֵּחַ נִקְרַע וְנִשְׂפָךְ הַדָּשָׁן אֲשֶׁר-עָלָיו:

רס"י וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא. הַנְּבִיא מוֹפֵת לְדַבְּרוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּתְנַבֵּא, זֶה לְכֶם הָאוֹת,
הַמִּזְבֵּחַ נִקְרַע הַיּוֹם מֵאֲלוֹי, וְנִשְׂפָךְ הַדָּשָׁן לְאַרְצָה: (רס"י)

מצודת דוד וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא. אִישׁ הָאֱלֹהִים נָתַן מוֹפֵת בַּעַת הַהִיא, לְאֹמֶת
דְּבָרָיו : (מִצְוֹת דוֹד)

מצודת ציון מופת. אוֹת : (מִצְוֹת צִיּוֹן)

מלבי"ם (ג-ה) הַשְּׂאֵלוֹת: מִי"ש וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֵת, מֵלֵת בַּיּוֹם הַהוּא

מיותר, מ"ש והמזבח נקרע וכו' כמופת אשר נתן הם דברים מיותרים
הלא נדע זאת שהיה כמופת וכו' :

ונתן ביום ההוא מופת ר"ל הגם שהקריאה היתה לעתים רחוקות, אבל המופת נתן ביום ההוא שזה יהיה תיכף, שיקרע המזבח לאות שיוחרב ויבוטל בעתיד, וישפך הדשן אשר עליו לאות שכן ישפכו דשן עצמות הכהנים הנשרפים עליו לא יאספו ולא יקברו, וכבר בארנו פעמים רבות שהנבואה שתבא עמה פעולה ובפרט דבר היוצא מהטבע תתקיים בכל פנים וא"א שתתבטל: (מלבי"ם):

יד ויהי כשמע המלך את-דבר איש-האֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל-הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית-אֵל וַיִּשְׁלַח יִרְבְּעָם אֶת-יְדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר | תִּפְשֶׁהוּ וְתִיבֹשׁ יְדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יִכַּל לְהַשִּׁיבָה אֵלָיו:

כ"י ותיבש ידו. נקם הקדוש צרוך הוא על כבודו של לדיק יותר מכבודו, עומד ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו, ובשכיל לעז הלדיק יבשה ידו ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו, ובשכיל לעז הלדיק יבשה ידו (כ"י)

מצודת דוד וישלח. הושיט ידו על הנביא, לרמוז לעבדיו לתפשו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויהי כשמע המלך אז נפקחו עיניו וראה אותו ושלח ידו עליו, ותיבש ידו אשר שלח עליו ר"ל שהיה הבדל בין המופת של יבושת ידו ובין המופת השני של קריעת המזבח, שמה שיבשה ידו לא היה בדבר ה' רק בעבור אשר שלח עליו, שהיה עונש מיוחד בשביל כבוד הנביא (כמ"ש חז"ל שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו) אבל : (מלבי"ם)

ה והמזבח נקרע וישפך הדשן מן-המזבח כמופת אשר נתן איש האֱלֹהִים בְּדָבָר הַהוּא:

מלבי"ם והמזבח נקרע וישפך הדשן זה היה כמופת אשר נתן איש האלהים בדבר ה', ולכן היה יכול להתפלל על שיתרפא ידו כי זה לא היה מן המופת (מלבי"ם):

ו ויען המלך ויאמר | אל-איש האֱלֹהִים חל-נא את-פְּנֵי הַהוּא אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בְּעַדִי וְתִשָּׁב יְדֵי אֵלַי וַיַּחַל אִישׁ-הָאֱלֹהִים אֶת-פְּנֵי הַהוּא וְתִשָּׁב

יְד-הַמֶּלֶךְ אֱלֹהֵי וַתְּהִי כְּבָרָאשׁוֹנָה:

רס"י אֱלֹהֵיךָ. וְלֹא אֱלֹהֵי עַדְיִין עוֹמֵד צְמַרְדּוֹ: וַתְּהִי כְּבָרָאשׁוֹנָה. עוֹמֵד
וּמִקְטִיר לְעִבּוֹדָתָהּ כּוֹכָבִים: (רס"י)

מצודת דוד וַתֵּשֶׁב. רָצָה לֹמֵר: שְׂאוּכַל לְהִשִּׁיב יָדַי: וַתֵּשֶׁב. הִיָּה מְשִׁיבָה
אֱלֹהֵי, וְנִתְרַפְּאֵת מֵעַתָּה וְהִיתָה כְּבָרָאשׁוֹנָה: (מצודת דוד)

מצודת ציון חַל. עֲנִין בִּקְשָׁה, כְּמוֹ (שְׁמוֹת לֵב יָא) וַיַּחַל מֹשֶׁה: (מצודת ציון)

רלב"ג חַל נָא אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בְּעַדִּי. זֶה פֶּלֶא כִּי־אֵל רַב חֲטָאֵי
יִרְבַּעַם הַסִּכִּים הַשֵּׁנִי לְשִׁמוֹעַ תְּפִלַּת הַנְּבִיא לְרַפְּאוֹ וְאִפְשָׁר כִּי עֲשֶׂה זֶה כְּדִי
שִׁישׁוּב בְּתִשׁוּבָה בְּרִאוֹתוֹ אֱלֹהֵי הַמּוֹפְתִים וְעַם כָּל זֶה לֹא שָׁב יִרְבַּעַם מִדְּרָכּוֹ
הִרְעָה כְּמוֹ שֶׁסָּפַר אֶחָד זֶה: (רלב"ג)

מלבי"ם וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר יִרְבַּעַם אֵיִל זֶה כְּדַמּוֹת תִּשׁוּבָה, עֲנָה וְאָמַר
הַמּוֹפֵת שֶׁנִּתְּתָה וְכֵן יָבוֹשֶׁת הַיָּד אֵינּוּ מִכְרִיעַ עַדְיִין, עַד שֶׁתִּרְאֶה שֶׁתּוֹכַל
לַעֲשׂוֹת דְּבָר וְהַפּוֹכּוֹ שֶׁתִּתְרַפֵּא הַיָּד, וְגַם שֶׁרָצָה לְרִאוֹת אִם יֵשׁ לּוֹ תִּקְנָה
בְּתִשׁוּבָה שֶׁאִם יוֹכַל לְרַפְּאוֹת בְּתִפְלַתוֹ חוֹלֵי גּוֹפּוֹ יִאֲמִין שֶׁתּוֹעִיל תְּפִלַּת
הַנְּבִיא לְרַפְּאוֹת גַּם חוֹלֵי נַפְשׁוֹ וְלִהְחַזִּירוֹ בְּתִשׁוּבָה: (מלבי"ם)

לז וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ אֶל-אִישׁ הָאֱלֹהִים בְּאֶה-אֶתִּי הַבַּיְתָה וְסִעְדָּה וְאֶתְנָה
לָךְ מִתָּת:

רס"י וְסִעְדָּה. אֲכוֹל: (רס"י)

מצודת ציון וְסִעְדָּה. אֲכוֹל סִעוּדָה: מִתָּת. מִתְּנָה, כְּמוֹ (קַהֲלַת הַיָּח) מִתָּת
אֱלֹהִים הִיא: (מצודת ציון)

לח וַיֹּאמֶר אִישׁ-הָאֱלֹהִים אֶל-הַמֶּלֶךְ אִם-תִּתֶּן-לִי אֶת-חֲצִי בֵּיתְךָ לֹא אָבֵא
עִמָּךְ וְלֹא-אֲכַל לֶחֶם וְלֹא אֲשַׁתֶּה-מִּמֶּיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה:

מלבי"ם הַשְּׂאֵלוֹת: מִיֵּשׁ לֹא אָבֵא עִמָּךְ מִשְׁמַע שֶׁאִף בְּלֹא שִׂיאֲכַל רַק שִׁיבָא
לְבֵיתוֹ אֲסוּר לוֹ:

לֹא אָבֵא עִמָּךְ רִ"ל יֵשׁ לִי שְׁנֵי מְנִיעוֹת לְמַלְאוֹת מִבּוֹקֶשְׁךָ, אֲ. שֶׁלֹּא אוֹכַל לֵבֵא
עִמָּךְ לְבֵיתְךָ, כִּי דֶרֶךְ הַנְּבִיא מִיְהוּדָה לְבֵית אֵל הִיָּה דֶרֶךְ שְׁכֵם אוֹ תִרְצָה

ששם היה בית ירבעם, שהנביא חשב תחלה שירבעם בביתו והלך לשם, ומשם (שנודע לו שירבעם בבית אל) הלך לבית אל. וא"כ לא יוכל לשוב בדרך הזה שכבר הלך בו, **ב. אף שתראה שאסעוד אצלך פה בעיר לא אוכל לחם וכו' במקום הזה :** (מלבי"ם)

טו **כִּי-כֵן | צִוָּה אֶתִּי בְּדַבַּר יְהוָה לֵאמֹר לֹא-תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה-מַּיִם וְלֹא תִשׁוּב בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ:**

מצודת דוד **צוה אותי.** המלאך הדובר בי צוני בדבר ה' וכו' : **ולא תשוב בדרך.** לא תשוב למקומך בזה הדרך אשר הלכת הנה, וכאילו לא יחפוץ לדעת מבוא העיר, לשוב ולבוא בה : (מצודת דוד)

רלבי"ג **לא תאכל לחם ולא תשתה מים.** ידמה שצוהו השם יתברך בזה להעיר שאין בהם תועלת והנאה כי כלם יאבדו בסוף בעבור זה החטא, וצוהו שלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאילו יעיר כי דרכו אשר דרך בה הלכת לבית אל לאמר אלו הדברים אשר אמר שם אין בה תועלת כי לא הועילו שם דבריו כלום לעוצם מרי ירבעם : (רלבי"ג)

ז **וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא-יָשָׁב בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָהּ אֶל-בֵּית-אֵל: (פ)**
זא **וַיִּבֵּיא אֶחָד זִקֵּן יוֹשֵׁב בְּבֵית-אֵל וַיִּבֹא בְּנוֹ וַיִּסְפָּר-לוֹ אֶת-כָּל-הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר-עָשָׂה אִישׁ-הָאֱלֹהִים | הַיּוֹם בְּבֵית-אֵל אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵל-הַמֶּלֶךְ וַיִּסְפְּרוּם לְאָבִיהֶם:**

כס"י **ונביא אחד.** נביא הסקר: **יושב בבית אל.** ואינו מסם, אלא מסומרון בל, וכן הוא אומר בפרשת יחזקיהו (מלכים ב כג יח): **וימלטו עמנותיו את עמנות הנביא אשר בא מסומרון:** (כס"י)

מצודת דוד **ויספרום.** מתחלה בא האחד וספר ואחר כך באו יתר בניו וספרו גם המה : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ויבא בנו ויספר לו.** הנה בנו האחד התחיל הספור במה שעשה איש האלהים בבית אל ובנו אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם : (רלבי"ג)

מלבי"ם **השאלות:** מז"ש ויספר ויספרום, את המעשה את הדברים :

ויספר לו את כל המעשה אשר עשה איש האלהים מקריעת המזבח ויבושת היד ורפואתה, את הדברים אשר דבר הנבואה העתידה שנבא על

המזבת, ודבר ה' שלא ישוב בדרך אשר בא וכו', ויספרו לאביהם ר"ל ואח"כ באו יתר בניו וכולם ספרו לו המעשה : (מלבי"ם)

יב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֲבִיהֶם אִי-זֶה הַדֶּרֶךְ הַלֵּךְ וַיֵּרְאוּ בְנֵיו אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הַלֵּךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר-בָּא מִיְהוּדָה:

מצודת דוד ויראו. כמו ויראו בפת"ח ורוצה לומר : שהראו לאביהם : (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: מ"ש אשר בא מיהודה מיותר :

אשר הלך איש האלהים אשר בא מיהודה ר"ל ע"י שידעו הדרך שבא בו מיהודה ידעו את הדרך ששב בו, כי מיהודה לבית אל היה רק שתי דרכים וידעו ששב בדרך השניה : (מלבי"ם)

יג וַיֹּאמֶר אֶל-בְּנָיו חֲבֹשׁוּ-לִי הַחֲמֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ-לוֹ הַחֲמֹר וַיִּרְכַּב עָלָיו:

מצודת ציון חבשו. ענין תקון האוכף : (מצודת ציון)

יד וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיִּמְצְאוּהוּ יוֹשֵׁב תַּחַת הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲאֵתָה אִישׁ-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר-בָּאתָ מִיְהוּדָה וַיֹּאמֶר אָנִי:

מצודת ציון האלה. שם אילן מה : האתה. בה"א השאלה : (מצודת ציון)

רלב"ג תחת האלה. אלמי בלע"ז והיה יושב שם להיות לו לצל : (רלב"ג)

טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֵךְ אֲתִי הַבֵּיתָה וְאָכַל לֶחֶם:

מלבי"ם (טו-יז) השאלות: הלא יפלא מאד על הנביא איך נתפתה לדברי הזקן שא"ל שישוב אתו הביתה ושבאתהו זאת בנבואה, והלא הוא שמע מפי ה' האזהרה ולא היה לו לשעות בדברי שקר, ואין לנביא לשנות נבואתו אם לא כששמע בעצמו שנית מפי ה', לא שיאמין לדברי אחרים. בפסוק ט' אמר כי כן צוה אותי בדבר ה', ובפסוק י"ז אמר כי דבר אלי בדבר ה'. והוסיף מלת שם, לא תשתה שם מים, ומלת ללכת ומלת בה :

לך אתי הביתה הנה בשני הציויים שצוהו ה' נוכל לספק בפירושים, א. במה שא"ל שלא ישוב בדרך אשר הלך יש להסתפק אם צוהו שלא ישוב

ללכת על שום מקום שכבר צעד עליו עד שכולל באיסורו אם ישכח איזה חפץ בלכתו או בשובו ויצטרך לשוב לקחתו צריך לבחור דרך חדשה ולא ילך בדרך שהלך, ולפי"ז אסור לו עתה לחזור מן האלה אשר ישב בה לבית אל, כי כבר הלך בדרך זה, או י"ל שהיה הכוונה רק על שובו מבית אל ליהודה שאז צריך לשוב בדרך אחרת אבל באמצע דרכו יוכל לשוב לאחור אל דרך שבא בה וא"כ יוכל לשוב מן האלה לבית אל, וכן במה שצוהו ה' שלא יאכל לחם במקום הזה יש להסתפק אם צוהו שלא יאכל שם לחם כל ימי חייו אף שיצא משם וחזר לשם, או י"ל שצוהו רק על עת שבא לשם לנבאות אבל אם יצא משם וחזר מותר לאכל לחם, כי בצאתו משם פסקה האזהרה, ובא הנביא שקר לפתור לו שניהם לקולא שיוכל לשוב לביתו וגם לאכל לחם, כי אחרי צאתו פסק האיסור: (מלבי"ם)

יטז וַיֹּאמֶר לֹא אוֹכֵל לָשׁוּב אֶתְךָ וְלִבּוֹא אֶתְךָ וְלֹא-אֹכֵל לֶחֶם וְלֹא-אֶשְׁתָּה אֶתְךָ מִיָּמִים בְּמִקּוֹם הַזֶּה:

מלבי"ם ויאמר לא אוכל מצד שתי אזהרות, **א.** לשוב אתך ולבא אתך שא"א לבא אתך לביתך רק ע"י שאשוב אתך בדרך שהלכתי, **ב.** ולא אוכל לחם במקום הזה לעולם: (מלבי"ם)

יז כִּי-דָבַר אֱלֹהִים בְּדַבֵּר יְהוָה לֹא-תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא-תִשְׁתֶּה שָׁם מִיָּמִים לֹא-תִשׁוּב לְלֶכֶת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר-הִלַּכְתָּ בָּהּ:

מצודת דוד כי דבר אלי. רצה לומר: דבר בא אלי על ידי המלאך, שאמר בדבר ה' וכו' (מצודת דוד)

מלבי"ם כי דבר אלי בדבר ה' פה לא אמר כי צוה אותי בדבר ה' כמ"ש למעלה (פסוק ט"ו) כי לא ידע בבירור שצוהו ע"ז והיה מסתפק בדבר, רק אמר דבר אלי, ר"ל שבא דבור סתם לא תאכל לחם ולא תשתה שם מים הוסיף מלת שם, ר"ל שיל"פ שהיתה האזהרה על שם היינו על המקום ששם לא אשתה, וממילא האיסור קיים לעולם כ"ז שלא בא דבור המתיר, כמו שבמ"ש אל תגשו אל אשה נאסרו בתשמיש לעולם עד שאמר שובו לכם לאהליכם כמ"ש חז"ל, וכן אמר לא תשוב ללכת בדרך אשר הלכת בה, הוסיף מלת ללכת ומלת בה, ור"ל שיש לפרש שהיתה הכוונה שלא ילך שום הליכה על דרך שכבר הלך בה בין לפניו ובין לאחור: (מלבי"ם)

יח וַיֹּאמֶר לוֹ גַם-אֲנִי נִבִּיא כְּמֹרֶךְ וּמְלֹאךְ דְּבַר אֱלֹהִים בְּדַבֵּר יְהוָה לֵאמֹר הִשְׁבֵּהוּ אֶתְךָ אֶל-בֵּיתְךָ וַיֹּאכַל לֶחֶם וַיִּשְׁתֶּה מִיָּמִים כַּחֲשׁ לֹא:

מצודת דוד **כחש לו.** אלה דברי כותב הספר, שאמר הנה הנביא הזקן היה משקר לו כי לא, בא אליו הנבואה להשיבו : (מצודת דוד)

רלבי"ג **כחש לו.** ראוי שיפול ספק איך לא נענש זה הנביא אשר השיבו שאמר לו בשם ה' אשר לא צוהו לדבר וכבר נתבאר בתורה שהעושה זה חייב מיתה בידי שמים, ועוד יפול ספק למה נענש הנביא אשר בא מיהודה והנה חשב כי דבר ה' אליו שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן מצאנו באברהם שצוהו הש"י שיעלה את בנו לעולה ואחר כן צוהו שנית שלא ישלח ידו אל הנער, ואולם התשובה בזה הספק השני לא תקשה מאד לפי מה שביארנו אנחנו בענין עקדת יצחק וזה שהש"י לא שכ מצוויו הראשון אבל באר לו שרצונו היה באומרו והעלהו שם לעולה שיעלהו שם בעבור העולה כדי שיתחנך יצחק בעבודת הש"י כמו שבארנו שם ואמנם בזה המקום היה שב הש"י מצוויו הראשון וזה לא יתכן שיהיה ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר הוא ולא יאמין לדבריו, וכאן הותר זה הספק, ואולם הספק הראשון יש בהתרו מהקושי וידמי כי לרוב עונותיה' שם הסתיר הש"י פניו מהם ולא ענשם על חטאיהם כדרך אמרו לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה וגו', הלא תראה כי לאהבת הש"י יהודה וירוש' ענש את רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה החמישית למלכות ולא התחיל לחטוא עד השנה הרביעית כמו שנזכר בסי' דברי הימים ואולם ירבעם לא שמע קול נוגש והנה נעשה בזה הענין פלא אחר והוא שהשרה השם נבואתו לנביא השקר ויותר נפלא מזה שכבר הגיע לו הנבואה בהקיץ לפי הנראה ואע"פ שאפשר שנא' שהנביא' אשר מיהודה ובני הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובא דבר ה' אל הנביא הזקן בחלום וידמה שכמו שהשרה הש"י השכינה על בלעם בעבור יש' ואע"פ שלא היה נביא כ"א קוסם כן שפך רוחו על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש האלהים והיה זה מדה כנגד מדה הוא האמין נביא השקר במה שלא היה ראוי להאמינו ואפילו אם היה נביא אמת והוצרך מפיו לשמוע דבר ה' על דבר ענשו וחטאו אשר חטא : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויאמר לו גם אני נביא כמוך** אחר שספרו לו בניו הלשון שאמר הנביא לירבעם, שאז לא אמר מלת שם, רק לא תשתה מים וילי'פ שלא יאכל לחם ומים בעת השליחות אבל אח"כ מותר, וכך לא אמר ולא תשוב בדרך אשר הלכת בה רק ולא תשוב בדרך אשר הלכת, שמשמע רק על עת שישוב מבית אל ליהודה לא על לעולם, וידע שהנביא מחמיר על עצמו לחומרא לכן אמר גם אני נביא כמוך **והמלאך דבר אלי השיבהו אל ביתך ויאכל לחם**, ר"ל הגם שתחילה טרם יצאת מבית אל היה אסור לך לאכול בבית אל, אחר שיצא פסק האיסור ויוכל לשוב ולאכול, ובזה **כחש לו** ר"ל הכחיש מ"ש שנאסר לו גם באופנים אלה, ואחר שהנביא ידע שלא נאסר לו זה בבאור האמין לדברי הזקן שא"ל בנבואה שאין הפירוש כמחשבתו לכן וישב אתו וכו' : (מלבי"ם)

יַטֵּב וַיֵּשֶׁב אֶת־וַיֹּאכַל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיֵּשֶׁתְּ מַיִם: **זַבֵּן** וַיְהִי הֵם יוֹשְׁבֵי אֶל־הַשְּׁלֶחַן (פ) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל הַנְּבִיא אֲשֶׁר הֵשִׁיבוֹ:

רַס"י **אל הנביא**. נביא הסקר: **אשר השיבו**. לחיט האלהים, מכאן אמרו (סנהדרין קד א): גדולה לגימא שמסרה שכינה על נביאי הצעל: (רס"י)

מצודת דוד **אשר השיבו**. הוא הנביא הזקן : (מצודת דוד)

מלבי"ם **אל הנביא אשר השיבו** לא הודיע זאת אל הנביא עצמו שאז לא היו יודעים למה נענש, והיו חושבים שהיה נביא שקר ושלכן אכלו האריה לכן הוכרח לדבר אל הזקן למען יספר אח"כ אמיתת הדברים : (מלבי"ם)

זכא וַיִּקְרָא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן כִּי מָרִיתָ פִּי יְהוָה וְלֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוֵּיךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

רַס"י ויקרא. הנביא הזקן, אל חיט האלהים: (רס"י)

מצודת ציון **מרית**. מלשון מרי ומרד : (מצודת ציון)

מלבי"ם **יען אשר מרית ולא שמרת את המצוה** ר"ל כי כל ספק שיסתפק בציוי ה' צריך לזהר בו לחומרא, כי במקום שסתם דבריו ולא באר ההיתר בפירוש רצה שנחמיר בו, וזה כלל גדול בהלכות התורה כמש"פ בכ"מ, וזה ענין המשמרת שצריכים לשמור המצוה עם כל תנאיה וחומרותיה וסייגיה לא שנקל בה, וכן אין לך תירוץ שסמכת על דברי הנביא שבבית אל, עז"א **אשר צוה ה' אלהיך** שהציוי ששמע בעצמו מפי ה' אי"א לבטלה רק אם ישמע שנית מפי ה' בעצמו שיאמר לו ההפך, לא אם ישמע מפי שליח, שלכן בעי"ז אין להאמין לנביא המתיר אפי' בהוראת שעה מפני שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, וכמ"ש בפ' וירא בפ' בי נשבעתי נאום ה' : (מלבי"ם)

זכב וַתֵּשֶׁב וַתֹּאכַל לֶחֶם וַתֵּשֶׁתְּ מַיִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אֶל־תֹּאכַל לֶחֶם וְאֶל־תֵּשֶׁתְּ מַיִם לֹא־תִבּוֹא נִבְלָתְךָ אֶל־קִבְרִי אֲבֹתֶיךָ:

מצודת ציון **נבלתך**. אף גוף מת צדיק נקרא נבלה, וכן (ישעיהו כו יט) נבלתי יקומו : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ותשב ותאכל לחם** מבואר מזה שעל מה ששב בדרך הקודמת לא ענש, כי לא נאסר לו רק לשוב מבית אל ליהודה לא אם ישוב לאחור באמצע הדרך, אבל האכילה היתה נגד צווי ה' וז"ש **ותאכל לחם במקום אשר דבר אליך אל תאכל**, שהיתה האזהרה על המקום ונאסר לאכול שם לעולם, **לא תבא נבלתך** העונש הזה היה מדה כנגד מדה, כי באמת גם בשובו ליהודה היה שליח מצוה ששלוחי מצוה אין ניזקין לא בהליכתן ולא בחזירתן כמ"ש בפ"ק דפסחים, רק כפי דעתו שבשובו נפק השליחות ולכן אכל לחם לא היה עוד שליח מצוה ולכן ניזוק: (מלבי"ם)

לכג ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש-לו החמור לנביא אשר השיבו:

רש"י לנביא אשר השיבו. קם זה לרכוב עליו איש האלהים: (רש"י)

מצודת דוד **ויחבש לו**. הנביא הזקן, חבש את החמור להנביא אשר בא מיהודה (מצודת דוד):

מלבי"ם ויהי אחרי אכלו עבירה גוררת עבירה שאחר שנכשל ואכל לא נמנע מלאכול עד גמרו, וגם לקח ממנו חמור, שהיה לו לדון שכמו שהזהירו מלאכול שם כ"ש שלא יקח מהם מתן, ומ"ש **ויחבש לו החמור לנביא אשר השיבו**, פי' החמור שהיה שייך לנביא אשר השיבו, כי האיש האלהים לא היה לו חמור ובא ברגליו: (מלבי"ם)

לכד וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה:

רלב"ג והנה זה היה פלא גדול שהאריה המיתו ולא שבר את החמור ולא אכל את הנבלה כי מהי היה למען יודע ענשו זה ויקחו מוסר היודעים עם שאולי יהיה זה סבה להשיי ירבעם מדרכו הרעה בראותו כי על חטא זה ענש הנביא זה העונש הנפלא: (רלב"ג)

לכה והנה אנשים עברים ויראו את-הנבלה משלכת בדרך ואת-האריה עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה:

מלבי"ם ואת האריה עומד אצל הנבלה וזה היה חידוש בעיניהם כי הארי לא יטרוף ויניח, ואת החמור לא ראו שעמד מן הצד, כמו שת"י והחמור עומד אצלה קאים לקבלה, וידברו בעיר אשר הנביא הזקן יושב בה וזה

היה בהשגחה שלא ספרו זאת במקום אחר רק בעיר הזאת, יען שהנביא הזקן בה, כדי שיקבר בכבוד ושיהיה קברו למזכרת באחרית הימים כמ"ש לקמן (ב' כ"ג י"ז) : (מלבי"ם)

כנז וַיִּשְׁמַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר הִשְׁבִּיבוּ מִן-הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר מָרָה אֶת-פִּי יְהוָה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה לְאַרְיֵה וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וַיִּמְתְּהוּ כְּדַבֵּר יְהוָה

מצודת דוד אשר דבר לו. אשר דבר עליו : (מצודת דוד)

מלבי"ם וישמע הנביא והוא הכיר שהוא האיש האלהים יען אשר השיבו מן הדרך וידע דרכו כי גם עתה טרפו האריה בדרך הזאת, ויתנהו ר"ל ולכן לא אכלו כי לא טרפו לרעבון רק בדבר ה' : (מלבי"ם)

כנז וַיִּדְבַר אֶל-בְּנָיו לֵאמֹר חֲבֹשׁוּ-לִי אֶת-הַחֲמֹר וַיִּחְבְּשׁוּ: **כנח** וַיִּלֶךְ וַיִּמְצָא אֶת-נִבְלָתוֹ מְשֻׁלֶּכֶת בַּדֶּרֶךְ וַחֲמֹר וְהָאֲרִיָּה עֹמְדִים אֶצֶל הַנִּבְלָה לֹא-אָכַל הָאֲרִיָּה אֶת-הַנִּבְלָה וְלֹא שָׁבַר אֶת-הַחֲמֹר:

מלבי"ם לא אכל ר"ל שאם טרף לרעבון הי"ל לאכול את הנבלה, ואם מתוך כעס הי"ל לשבור את החמור, וגם ראה שעמד כשומר אצל הגויה עד תובל לקבורה והחמור לא ברח מפחד האריה למען ישא עליו גויית הנביא, וגם רמז שגם האריה שהוא בע"ח סכל שמר מצות ה' ולא אכל נגד רצונו וכ"ש שהאיש האלהים הי"ל לשית לב : (מלבי"ם)

כנט וַיִּשָּׂא הַנְּבִיא אֶת-נִבְלַת אִישׁ-הָאֱלֹהִים וַיִּנְחֵהוּ אֶל-הַחֲמֹר וַיִּשְׁיֵבֵהוּ וַיָּבֵא אֶל-עִיר הַנְּבִיא הַזֶּקֶן לְסֹפֵד וַלְקָבְרוֹ:

מצודת ציון אל החמור. על החמור : (מצודת ציון)

לז וַיִּנַּח אֶת-נִבְלָתוֹ בְּקָבְרוֹ וַיִּסְפְּדוּ עָלָיו הוּי אָחִי:

רס"י בקברו. צנית קבורה שהיה לנביא הסקר הזה צעיר: (רס"י)

מצודת דוד בקברו. בהקבר אשר כרה נביא הזקן לעצמו : ויספדו. הנביא הזקן ובניו : הוי אחי. רצה לומר : צר לי עליך רעי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוי. הוא ענין לשון יללה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויספדו עליו הוי אחי. יתכן שספדו עליו כל העיר שידעו מה עשה בבית אל ואת הדברים אשר דבר לירבעם או ספדו הנביי הזקן ובניו עליו : (רלבי"ג)

ללא ויהי אחר קברו אתו ויאמר אל-בניו לאמר במותי וקברתם אתי בקבר אשר איש האלהים קבור בו אצל עצמותיו הניחו את-עצמותי :

מצודת ציון עצמותיו. זכר העצמות במקום הגוף, כי הם מוסדי הגוף : (מצודת ציון)

רלבי"ג אצל עצמותיו הניחו את עצמותי. צוה זה כי ידע שעצמות איש האלהים ימלטו שלא ישרפם יאשיהו ולמלט עצמותיו עשה זה וכן כתיב וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משמרון וזה ראייה שזה הנביא הזקן בא משמרון : (רלבי"ג)

מלבי"ם אצל עצמותיו כי היה דרכם ללקט העצמות אחר שנתבלה הבשר ולקברם שנית וצוה שבין בעת הקבורה בין בעת לקוט עצמות יהיה אצל הנביא : (מלבי"ם)

לב כי היה יהיה הדבר אשר קרא בדבר יהוה על-המזבח אשר בבית-אל ועל כל-בתי הבמות אשר בערי שמרון : (פ)

רס"י כי היה יהיה וגו'. אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי : (רס"י)

מצודת דוד ועל כל בתי הבמות. אף שהנביא הבא מיהודה לא ניבא כי אם על המזבח אשר בבית אל, הוסיף הוא להנבאות על כל בתי הבמות וכו' : בערי שומרון. אמר על שם סופו, כי עמרי בנאה לאחר זמן : (מצודת דוד)

רלבי"ג ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון. ידמה שאף על פי שלא עשה ירבע' כי אם שני עגלי זהב הנה היו במלכותו בתי במות רביי אך במקום העגלים היו הבמות הגדולות, והנה לא נבנה שומרון בימי ירבעם כי עמרי בנה אותו והוא היה בית המלכות בסוף הענין והנה נתנב' זה הנביא הזקן שזה המעשי גם כן יעשה יאשיהו על כל בתי הבמות אשר בערי שמרון וכן היה הענין כמו שנזכר בסוף זה הספר : (רלבי"ג)

מלבי"ם כי היה יהיה שהנבואה תתקיים בכל אופן ואחר שאין לה זמן

מוגבל לא תניחו עצמותי אף זמן קצר לבד, וממ"ש ועל כל בתי הבמות אשר בערי שומרון הוכיח הרי"א שהיה נביא אמת, כי אז לא נבנה שומרון, ומאין ידע זאת, אולם יתבאר אצלי לקמן (בי כ"ג) שזאת שמע הנביא שבבית אל מן איש האלהים שפיי דבריו עיי"ש, והעקר כדברי חז"ל שהיה נביא שקר, וע"כ כתב לקמן (שם) וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון, מבואר שלא היה לו זכות מצד עצמו כי נביא שקר היה (מלבי"ם):

לג אחר הדבר הזה לא-שב ירבעם מדרך הרעה וישב ויעש מקצות העם כהני במות החפץ ימלא את-ידו ויהי כהני במות:

כ"י אחר הדבר הזה. קראה את המופת הזה, ושמע את דברי הנביא, ואף על פי כן לא שב. ורבותינו דרשו (סם קב א): אחר שתפסו הקב"ה צבגו, ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן: (כ"י)

מצודת דוד אחר הדבר הזה. אף כי ראה נפלאות ה', ביבושת ידו, וקריעת המזבח, ומיתת הנביא על אשר עבר מצות ה', עם כל זאת לא שב מדרך : וישב ויעש. רצה לומר : פעם אחר פעם : החפץ. כל הרוצה היה מחנך עצמו, והיה מכהני במות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ימלא את ידו. הוא ענין חנוך, כמו (שמות כט ט) ומלאת יד אהרן : (מצודת ציון)

רלב"ג אחר הדבר הזה. ר"ל דברי הנביא הזה שהיה ראוי שיקח ירבעם מוסר עליהם מפני ראותו מופת המזבח שנקרע ונשפך הדשן וידו שיבשה ושבה לקדמותה מפני תפלת הנביא והמתת האריה איש האלהים על אשר מרה את פי ה' לאכול ולשתות במקום ההוא והפלא שהיה בזה שלא שבר האריה את החמור ולא אכל את הנבלה : החפץ ימלא את ידו. ר"ל להקריב הקרבנות (רלב"ג)

מלבי"ם אחר הדבר הזה הגם ששלח ה' נביא להחזירו בתשובה ומופת נתן לו בכ"ז לא שב מדרך הרעה. וחז"ל במליצתם אמרו אחר שתפס הקב"ה לירבעם בבגדו וא"ל חזור בך ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן, א"ל מי בראש, א"ל בן ישי בראש א"ל אי הכי לא בעינא, ר"ל שמה שבא אליו איש האלהים בעת עמדו על המזבח תפסו בבגדו לעכב בגידתו ומעשיו הרעים, ובמה שרפא את ידו שהיה אות שיקבלהו בתשובה כנ"ל רמז לו שיטייל בגן עדן עם בן ישי, והטעם שלא שב היה מפני הכבוד המדומה שירא שבן ישי יהיה בראש אם יעלה לירושלים והוא יהיה במדרגה אחריו, וישב ויעש ר"ל שנעשו כהני במות, או ע"י המלך שעשה

מקצות העם כהני במות או ע"י העם עצמם החפץ ימלא את ידו בעצמו ע"י קרבנות, וע"י כהני במות ור"ל שהגם ששמעו נבואת הנביא ששרף ישרפו עצמותיהם לא חשו לזה: (מלבי"ם):

לד ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה:

מצודת דוד בדבר הזה. בעבור עבודת הבמות היה הגמול, להיות בית ירבעם חסר מן העולם: (מצודת דוד)

מצודת ציון לחטאת. ענין חסרון, כמו (לעיל א כא) והייתי אני ובני שלמה חטאים: ולהכחיד. להכרית, כמו (שמות ט טו) ותכחד מן הארץ: ולהשמיד. ענין כליון: (מצודת ציון)

רלב"ג ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם. הנה בזה החטא היה לעונש נפלא בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה, ר"ל כי זה החטא סבב שלא ישאר לירבעם נין ונכד ועליו ועל חביריו אמרה התורה פן יש בכס איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגוי כמו שביארנו שם: (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי בדבר הזה ע"י הדבר שדבר הנביא והראה אותותיו ולא שב חשב ה' זה לחטאת בית ירבעם, לא עליו לבדו רק על כל ביתו כמ"ש ואני אתן את פני באיש הזה ובמשפחתו ויצא הגז"ד להכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה את כל ביתו ותורף הגז"ד יבאר בסימן הבא: (מלבי"ם):

מלכים א פרק-יד

א בעת ההיא חלה אביה בן-ירבעם:

מלבי"ם בעת ההיא עתה יספר איך נגזר עליו הגזר דין על ידי אחיה השילוני עצמו אשר משחו למלך, ואיך כבר הוחל העונש לבא בימיו במות בנו אשר היה נכבד מכל בית אביו: (מלבי"ם):

בב וַיֹּאמֶר יְרַבְעָם לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא וְהִשְׁתַּנִּיתִי וְלֹא יֵדְעוּ כִּי-אֶתִּי אֶתְּ אִשְׁתִּי יְרַבְעָם וְהִלְכֶתְּ שְׁלֵה הִנֵּה-שָׁם אַחִיָּה הַנְּבִיאָה הוּא-דָבָר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל-הָעָם הַזֶּה:

מצודת דוד והשתנית. שני כסותך למען לא ידעו הרואים אשר את אשתי, כי חשב פן כשידעו אשר היא הולכת אל הנביא, יחקרו לדעת מה דבר עמה, ויהיה לו למוקש : למלך. שאהיה למלך, ונראה אם כן בזה שדבר ה' בפיו אמת : (מצודת דוד)

מצודת ציון והשתנית. מלשון שנוי : (מצודת ציון)

רלב"ג ולא ידעו כי את אשת ירבעם. אמר זה כי נתבאר לו שאחיהו שנאהו על שסר לבו מאחרי ה' : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה צוה שתשנה אי"ע ל ל ל והלא הנביא ידע שהיא אשת ירבעם ברוח ה', ומה בכך שיכיר אותה, ומי"ש הוא דבר אלי למלך וכי לא הוחזק אחיה לנביא לה' רק בדבר זה :

קומי נא והשתנית אם בפני העם שלא יכירוך כמי"ש ולא ידעו כי את אשת ירבעם כי חשש שיאמרו שהוא מאמין בנביאי ה' לא בנביאי העגלים, ואם בפני הנביא כמי"ש (פסוק ה') ויהי כבואה והיא מתנכרה, כי הנביא כשהיה צופה במחזה לדעת ענין פרטי לא השיג רק הענין הפרטי שרצה לדעתו כמו שהיה בשאלת האוי"ת, ולכן אם לא ידע שהיא אשת ירבעם לא ידרוש רק לדעת אם יחי החולה בן האשה הנצבת לפניו, או יתפלל עליו, אבל אם ידע שהיא אשת ירבעם אז יכין עצמו לדעת ולהשקיף על כל עניני בית ירבעם שזה ענין נוגע להכלל, ופן יודיעו לו עליו נבואה לרעה והתירא מאד מזה מטעם שאמר הוא דבר עלי למלך על העם הזה שכמו שבאה גדולתו ע"י נבואתו, כן יוכל לרדת אם ינבא עליו רעה כמו שהיה בשמואל עם שאול (מלבי"ם):

גג וְלָקַחְתָּ בְיָדְךָ עֶשְׂרֵה לָחִים וְנִקְדִּים וּבִקְבֹקֵי דָבָשׁ וּבָאת אֵלָיו הוּא יֵגִיד לְךָ מֵה-יְהִיָּה לְפָנֶיךָ:

רש"י ונקודים. מין קליות, מייבשין בתנור ועושין אותן קמח לעסות ממנו מאכל, שקורין לו שתיתא בלשון גמרא: (רש"י)

מצודת ציון בידך. עמך וברשותך : ונקודים. פת יבש מתובל בתבלין, על כי המה מנוקדים ומנומרים ממראה התבלין : ובקבוק. כלי שפיו צר, וכן (ירמיהו יט א) וקנית בקבוק : (מצודת ציון)

רלבי"ג עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש. אמר זה להביאו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהגי כמו שנזכר בענין שאול, והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא פייאשקו בלע"ז : (רלבי"ג)

מלבי"ם ולקחת בידך עשרה לחם גם זה היה עצה שלא יכירה כי לחם ונקודים אינו מתת מלך וידמה לו שהיא אשה מבנות הכפרים, והיה מוכרח להביא איזה תשורה בבואם לאיש האלהים (כמ"ש בש"א ט' ז') למען יניחה משרתו ליכנס אליו, וז"ש **ובאת אליו** : (מלבי"ם)

זד ותעש כן אשת ירבעם ותקם ותלך שלה ותבא בית אחיה ואחיהו לא-יכל לראות פי קמו עיניו משיבו: (o)

מצודת דוד קמו עיניו משיבו. לפי שדרך העין להתנענע בעת הראות, אבל כשנעדר הראות מן העין, תקום ותעמוד במקום אחד : (מצודת דוד)

רלבי"ג כי קמו עיניו משיבו. ר"ל שפסק ראות עיניו מרוב שיבתו : (רלבי"ג)

זה ויהוה אמר אל-אחיהו הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך אל-בנה פי-חלה הוא כזה וכזה תדבר אליה ויהי כבאה והיא מתנכרה:

רש"י והיא מתנכרה. כאלו אינה זאת: (רש"י)

מצודת דוד כזה וכזה. הדברים שאמר לה : והיא מתנכרה. עושה עצמה כנכרית, כאלו אינה אשת ירבעם : (מצודת דוד)

זו ויהי כשמע אחיהו את-קול רגליה באה בפתח ויאמר באי אשת ירבעם למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה:

רש"י שלוח אליך. מאת הקב"ה בשליחות קשה: (רש"י)

מצודת דוד למה וכו'. רצה לומר : למה לך להתנכר לבל יכירך מי, הלא אנכי שלוח בחזות קשה רק אליך, לא יודע לאיש, ואין לך צורך להתנכר : (מצודת דוד)

מלבי"ם למה זה את מתנכרה שהוא כדי שלא אכין אי"ע לנבאת על בית

ירבעם, וזה בחנם כי גם בלא הכנתי אנכי שלוח אליך בנבואה קשה : (מלבי"ם)

ז לְכִי אֲמַרִי לְיִרְבֵּעַם כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימְתִּיךָ מִתּוֹךְ הָעָם וְאֶתְנֶךָ נְגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

מצודת ציון הרמותיך. מלשון תרומה, ורצה לומר : הפרשתך : (מצודת ציון)

מלבי"ם יען אשר הרמתך, א. היה לך לזכור הטוב שעשיתי עמך שהרמתך מתוך העם שהיית הדיוט ואתנך נגיד והיה לך לזכור זאת ולעבדני ביתר שאת (מלבי"ם):

ח וְאֶקְרַע אֶת-הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וְאֶתְנֶנָּה לָךְ וְלֹא-הָיִיתָ כְּעַבְדֵי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְאֲשֶׁר-הִלַּךְ אַחֲרַי בְּכָל-לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת רַק הַיִּשָּׁר בְּעֵינָי:

מלבי"ם ב. ואקרע את הממלכה מבית דוד ואתנה לך שלפי"ז היה לך להיות צדיק יותר מבית דוד, ואתה לא די שלא היית כעבדי דוד אשר שמר מצותי בפועל ואשר הלך אחרי בכל לבבו, במחשבה ובכונת הלב, הנה חוץ מזה עוד (מלבי"ם):

ט וְתָרַע לַעֲשׂוֹת מְכַל אֲשֶׁר-הָיוּ לְפָנָיךָ וְתִלְךָ וְתַעֲשֶׂה-לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרַיִם וּמִסְכּוֹת לְהַכְעִיסַנִי וְאֶתִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גֹּזֵר: (o)

מצודת דוד מכל אשר היו לפניך. רמז בזה לשלמה ולרחבעם : אחרי גוך. כהמשליך דבר מה לאחוריו, לבל יראהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומסכות. עבודות זרות העשויים בהתכת המתכת, וכן (שמות לד וז) אלהי מסכה : גוך. גופך, כמו (משלי כו ג) ושבת לגו כסילים : (מצודת ציון)

רלבי"ג ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך. זה לאות כי לא חטא שלמה כי אם על שהעלים עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא יצדק מה שאמר הנביא בזה המקו' : ואותי השלכת אחרי גוך. ר"ל שהשלכת אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר ממצותי : (רלבי"ג)

מלבי"ם ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך ר"ל משלמה שלקחתי המלוכה ממנו בעבור חטאו כי הוא בנה במות בעבור נשיו ואתה ותעשה

לך אלהים לעצמך, הוא לא מיחה בנשיו מתוך שאהב אותן ואתה לא עשית זאת מאהבת נשים רק להכעיסני, שלמה לא עזב את ה' ועבודתו ואתה אותי השלכת אחרי גוך : (מלבי"ם)

וְלֹא לְכֵן הִנְנִי מְבִיא רָעָה אֶל-בֵּית יִרְבֵּעַם וְהִכְרַתִּי לְיִרְבֵּעַם מִשְׁתֵּינִ בְּקִיר עֲצוּר וְעִזּוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבְעֵרְתִּי אַחֲרֵי בֵּית-יִרְבֵּעַם כְּאֲשֶׁר יַבְעֵר הַגִּלְלֵל עַד-תָּמוּ:

רפ"י משתין בקיר. תרגם יונתן: ידע מדע, מסית בקירות לבו: עכור ועזוב. עכור פִּיט לֹא מחזיק יד, כמו (סמואל א ט יז): זה יעכור בעמי, ועזוב, פִּיט לֹא מחזיק ביד: כאשר יבער. המזער את המאכל בפיו, לעשות גלל, כך אבער אחריו עד תומו: (רפ"י)

מצודת דוד משתין בקיר: הוא הזכר, כי עושה קלוח ומשתין בקיר ולא כן הנקבה : עצור. העושר, שהוא עצור ומעוכב בתוך הבית : ועזוב. המקנה, שהוא עזוב בשדה : בישראל. רצה לומר : בפרסום רב, למען יוסרו : כאשר יבער. רצה לומר : כאשר המבער יבער את הצואה מבלי ישאיר שארית, כן אבערו עד תומו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובערתי. ענין הפנוי מהמקום, כמו (דברים כו יג) בערתי הקדש : הגלל. הצואה, כמו (יחזקאל ד טו) גללי האדם : תמו. מלשון תם והשלמה : (מצודת ציון)

רלב"ג והכרתי לירבעם משתין בקיר. שלא ישאר לו שום זכר כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר : עצור ועזוב בישראל. רוצה לומר שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה שהפקיר ועזוב ביד זולתו : כאשר יבער הגלל עד תומו. אמרו רבותינו ז"ל כי הגלל הוא השן והרצון בו כי השן האוכלת תבער המאכל עד תומו ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער הרוח המגלגל שיבער כל מה שיפגוש במקום שהוא סובב ועולה משם כן יבער השם ית' אחרי ירבעם עד תומו : (רלב"ג)

מלבי"ם (י-יא) לכן וכו' משתין בקיר עצור ועזוב ילי'פ שלא יהיה לו משתין בקיר של עצור ועזוב, שאף העצור באסורים והעזוב והעני לא יניח לאחד מבית ירבעם שישתין בקיר ביתו, אבל לקמן (כ"א כ"א ב' י"ד כ"ו) לא משמע כן, ורי"א פ"י שלא ישאר לו ממון האצור באוצרות ולא מקנה העזובים בשדה וגם אחרי בית ירבעם אבער כאשר מבערים הגלל ר"ל דברים מגוללים גללים וצואים, וגם המתים לא ינתנו לקבורה : (מלבי"ם)

יֵאָדָה הַמֵּת לְיָרְבֵּעַם בְּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף
הַשָּׁמַיִם כִּי יְהוּהָ דָבַר:

מצודת דוד לירבעם. מבית ירבעם : כי ה' דבר. ובידו לקיים : (מצודת דוד)

יֵבֶן וְאֶת קוֹמֵי לְכִי לְבֵיתָךְ בְּבֹאָה רִגְלֶיךָ הָעִירָה וּמֵת הַיֶּלֶד:

רלבי"ג בבאה רגליך העירה. הוא כמו בבוא רגלך והרצון בזה בבא רגלך העיר אשר הנער בה והעיר היא תרצה תקומי ותלכי לביתך ותמצאי אז הילד מת והנה זה אות חזק על אמתות הנשאר מהנבואה הזאת כי כבר יתחלף עת באה העיר בבחירתה כי תוכל ללכת במהירות או במתון או תוכל להתעכב בדרך אך על כל פנים רצה לאמת זה האות שבבואה לתרצה תקום תכף ותלך לבית' ואז תמצא העניין כמו שאמר הנביא כי אם תאמר לא אשוב לביתי עוד לא ימשך מזה שלא ימות בנה אך ימות אחר העת שתוכל ללכת בו בביתה מעת בא רגליה העיר ההיא : (רלבי"ג)

מלבי"ם (יב-יג) ומת הילד וספדו לכן ימות עתה כדי שיספדו לו ושיקברו אותו מה שלא יהיה אחי"כ כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר ר"ל בקבר שחצב ירבעם למשפחתו, לא יבא אליו שום אחד מבניו להקבר עמו רק זה לבדו, ובזה הודיעו שגם ירבעם יבא לקבורה, יען נמצא בו דבר טוב בבית ירבעם ר"ל שהגם שגם הוא אינו צדיק מ"מ הדבר טוב שנמצא בו הוא גדול יען שהוא בבית ירבעם שהיו מסיתים אותו ומעכבים על ידו מלעשות טוב והוא עמד בפניהם, וחז"ל אמרו שבטל משמרתו ועלה לרגל (מלבי"ם):

יֵאָדָה וְסָפְדוּ-לוֹ כָּל-יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי-זֶה לְבַדּוֹ יָבֵא לְיָרְבֵּעַם אֶל-קֶבֶר
יְעֵן נִמְצָא-בוֹ דָבָר טוֹב אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יָרְבֵּעַם:

רס"י דבר טוב. שצטל משמרתו, שהוסיפו אצו סומר שלא יעלה איש
לרגל, וצטל משמרתו ועלה: (רס"י)

מצודת דוד דבר טוב. לא פירש מהו הדבר הטוב, ורבותינו ז"ל אמרו, שבטל משמרתו ועלה לרגל : בבית ירבעם. בכל בית ירבעם, נמצא רק בו דבר טוב : (מצודת דוד)

רלבי"ג יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלהי ישראל. רוצה לומר שאין בבית ירבעם שנמצא בו דבר טוב לה' זולת זה ולזה רצה הש"י לעשות לו טוב קצת והוא שיבא אל קבר וספדו לו כל ישראל אך מהשאר לא יבא אחד

אל קבר והנה לא פירש אי זה דבר טוב נמצי בו לה' וראוי שתדע שנמצאו בו דברים רעים שלולי זה לא היה זה הגמול לבד ראוי לו אך יהיה ראוי שימשוך אחרי אביו ומה שידמי לזה מהטובות : (רלבי"ג)

לַיָּד וְהַקִּיָּם יְהוָה לֹא מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִכְרִית אֶת-בַּיִת יְרֻבְעָם זֶה הַיּוֹם וְהָאֵתְּמָה גַם-עֲתָה:

רַס"י חָסֵר יִכְרִית אֶת בַּיִת יְרֻבְעָם זֶה הַיּוֹם וְהָאֵתְּמָה גַם עֲתָה. הַנּוֹלָדִים לֹא הַיּוֹם, וְחָסֵר עֲתִידִין לְהוֹלֵד לֹא מֵעַתָּה, כִּי תִרְגַּם יוֹנָתָן: (רַס"י)

מצודת דוד זה היום. רצה לומר : האנשים אשר הם זה היום בעולם, שכבר נולדו : ומה גם עתה. רצה לומר : גם מה אשר יולדו מעתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עתה. כמו מעתה : (מצודת ציון)

רלבי"ג אשר יכרית את בית ירבעם זה היום. ר"ל שהמלך ההוא יכרית את זרע ירבעם זה הנמצא לו היום שלא תחשבו שיאריך לו השם הרעי עד עבור הדור הנמצי לו בביתו : ומה גם עתה. רוצה לומר ויכרית גם כן מה שיוולד לו עוד מהבנים גם עתה : והכה ה' את ישראל וגו'. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל יענש ישראל בכללו ויהיה קיומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקני במי שינוד במעט מהסבות כן תנידם סבה חלושה עד שבסוף הענין יעקור הש"י ישראל מעל אדמתם ויפיצם מעבר לנהר הוא נהר גוזן לפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים בפעם הראשונה הגלה מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימים והם שני השבטים וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה : (רלבי"ג)

מלבי"ם והקים באר לו מי יהיה המכרית בית ירבעם לא יהיה זה אחד ממלכי יהודה רק מלך שיקום אחריו על ישראל, והי יקימהו לתכלית זה שיכרית את בית ירבעם זה היום ר"ל כל הבית הנמצא היום שכולם נהרגו ומה גם עתה פי' וכן יכרית מה שיוולד גם עתה מהיום ואילך עד זמן הזה כולם יכרתו : (מלבי"ם)

לַטו וְהָכָה יְהוָה אֶת-יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר יְנוּד הַקָּנָה בְּמִים וְנָתַשׂ אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לְאֲבוֹתֵיהֶם וְזָרַם מֵעֶבֶר לְנָהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-אֲשֵׁרֵיהֶם מְכַעֲסִים אֶת-יְהוָה:

מצודת דוד כאשר ינוד הקנה. אשר לרוב רכותו, יתנוודד במעט רוח, ויכה את עצמו בהעומד אצלו : מעבר לנהר. הוא נהר גוזן, כי לשם גלו כמו שנאמר במלכים ב (יז ו, יח א) ובדברי הימים (א ה כו) : מכעיסים. המכעיסים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונתש. ענין עקירה, כמו (ירמיהו א י) לנתוש ולנתוץ : זרם. יפזרם, כמו (שם טו ז) ואזרם במזרה : אשריהם. הוא אילן הנעבד : (מצודת ציון)

מלבי"ם (טו-טז) השאלות: תחלה אמר שיעניש ישראל בעבור האשרים שעשו, ואח"ז אמר בגלל חטאת ירבעם וירבעם לא עשה אשרות רק עגלים :

והכה ה' אחר שהודיע עונש ירבעם שזה יהיה עתה, הודיע עונש ישראל שיהיה אחר זמן רב, תחלה יכה אותם בימי חזאל (לקמן ב' י"ג ז') אח"כ ונתש את ישראל יעקרם מעל אדמתם ע"י מלך אשור בימי פקח, ואח"כ זרם מעבר לנהר בימי הושע שהגלם סנחריב לעבר הנהר, יען אשר עשו את אשריהם והיו מכעיסים את ה' ר"ל כי על חטא העגלים לא היה מעניש אותם כי הם כמפותים או אנוסים מירבעם, אבל במה שהוסיפו לעשות אשרות שזה לא היה ע"פ ירבעם רק הם עצמם עשאו להכעיס וע"כ ייחס אליהם גם חטא העגלים, וע"כ : (מלבי"ם)

טז ויתן את-ישראל בגלל חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את-ישראל:

מצודת דוד ויתן את ישראל. לדבר העונש הנזכר : אשר חטא. הוא עצמו : ואשר וגו'. בעשות להם עגלי הזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון בגלל. בעבור, כמו (בראשית לט ה) בגלל יוסף : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויתן את ישראל יתן להם עונש גם בגלל חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא שהגם שהוא החטיא אותם, ע"י שהוסיפו לעשות אשרים גלו אדעתייהו דניחא להו ואינם אנוסים : (מלבי"ם)

יז ותקם אשת ירבעם ותלך ותבא תרצתה היא באה בסף-הבית והנער מת:

מצודת דוד תרצתה. אל תרצה, והיא היתה עיר המלוכה, עד עמרי שבנה את שומרון : בסף הבית. יתכן שעמד הבית בקצה העיר, כי הנביא אמר

לה בבואה רגליך העירה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בסף. האסקופה נקראה גם היא סף, כמו המזוזות, וכן (שופטים יט כז) וידיה על הסף : (מצודת ציון)

רלבי"ג היא באה בסף הבית והנער מת. רוצה לומר תוך מזוזת ביתה אז מת הנער כמו שאמר לה אחיה והגיד שלא נתעכבה בהיותה בתרצה אך בבואה שם באה אל ביתה כמאמר הנביא : (רלבי"ג)

מלבי"ם היא באה בסף הבית והנער מת פיי שכבר מת ברגע שבאה לשער העיר כמ"ש בפסוק י"ב, ובבואה בסף הבית נודע לה שמת : (מלבי"ם)

יח ויקברו אתו ויספדו-לו כל-ישראל כדבר יהוה אשר דבר ביד-עבדו אחיהו הנביא: **יט** ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר מלך הנם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי ישראל:

מצודת דוד אשר נלחם. מהמלחמות אשר נלחם : **ואשר מלך.** מענין המלוכה אשר מלך : **על ספר וכו'.** ספר מיוחד היה להם, כתבו בו כל הקורות והספורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנם. הנה הם : (מצודת ציון)

כ והימים אשר מלך ירבעם עשרים ושתים שנה וישכב עם-אבתיו וימלך נדב בנו תחתיו: **(פ) כא** ורחבעם בן-שלמה מלך ביהודה בן-ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו וישבע עשרה שנה | מלך בירושלם העיר אשר-בחר יהוה לשום את-שמו שם מכל שבטי ישראל ושם אמו נעמה

רס"י העיר אשר בחר ה'. ואף על פי כן: (רס"י)

מצודת דוד ושם אמו. בא לומר, שהנה נדמה להמקור אשר חוצב ממנה, כי אמו היתה בת עובדי כוכבים ומזלות : (מצודת דוד)

רלבי"ג ושם אמו נעמה העמונית. כתב זה בספור דברי רחבעם שני פעמים להודיע כי היות אמו עמונית היה סבת חטאו כי גדל על מנהגיה והיא הית' עובדת ע"ג לעת זקנת שלמה כמו שקדם בסוף ספר ד"ה : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה אמר שתי פעמים ששם אמו נעמה העמונית כאן ובפסוק ל"ב :

(כא-כב) העיר אשר בחר ר"ל והיה ראוי שלא יטה מדרך ה', רק ושם אמו נעמה העמונית שעבדה ע"ז לעת זקנת שלמה והיא יעצה אותו להרשיע, ולכן ויעש יהודה הרע בעיני ה' וזה היה ג' שנים אחר שמלך ירבעם כנזכר בד"ה, מכל אשר עשו אבותם בימי שפוט השופטים : (מלבי"ם)

כב ויעש יהודה הרע בעיני יהוה ויקנאו אתו מכל אשר עשו אבתם
בַחֲטֹאתֵם אֲשֶׁר חָטְאוּ:

רס"י ויעש יהודה הרע. ולא נתנו זה על לזם: ויקנאו. לשון קניטה: (רס"י)

מצודת דוד מכל אשר עשו. יותר ממה שהכעיסו אבותם בימי השופטים :
(מצודת דוד)

מצודת ציון ויקנאו. הרגיו, כמו (דברים לב טז) יקניאהו בזרים : (מצודת ציון)

רלב"ג ויקנאו אותו. רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבדי ע"ג : (רלב"ג)

כג ויבנו גם-המה להם במות ומצבות ואשרים על כל-גבעה גבהה
ותחת כל-עץ

רס"י גם המה. כשאר הסצטים: (רס"י)

מצודת דוד גם המה. כמו שבנו בני עשרת השבטים : להם. לעצמם : ותחת כל עץ רענן. חוזר הוא על הבמות והמצבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון במות. בנין גבוה לעבודה זרה, מקום יעמדו בו המזבחות : ומצבות. מזבחות מאבן אחת : רענן. ענין לחות ורטיבות, כמו (תהלים צב יא) בשמן רענן, כי על ידי זה הוא מרבה בענפים : (מצודת ציון)

רלב"ג ויבנו גם המה להם במות. הנה אמר זה כי כבר נאסרו הבמות מעת שנבנה בית המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שיזבחו להם לה' : ומצבות. הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מצבה אפילו לשם ית' שנאמר לא תקים לך מצבה : ואשרים. הנה דבר האשרה ידוע וידמה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ללכת

בחקות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ כי עשו אשרה מהעץ ההוא : (רלבי"ג)

מלבי"ם על כל גבעה מוסב על אשרים, ותחת כל עץ מוסב על במות ומצבות (מלבי"ם):

לכד וגם-קדש ה'ה בארץ עשו ככל התועבת הגוים אשר הוריש ה'הנה מפני בני ישראל: (פ)

רש"י קדש. **ניאוף**: (רש"י)

מצודת ציון קדש. ניאוף, כמו (בראשית לח כא) איה הקדשה : הוריש. גירש, כמו (שופטים יא כג) הוריש את האמורי : והפקיד. מלשון פקדון והנחה : על יד. כמו ביד : (מצודת ציון)

רלבי"ג וגם קדש היה בארץ. אחשוב כי קדש הוא בזה המקום המוכן למשכב ולזה אמר עשו ככל תועבת הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל (רלבי"ג) :

מלבי"ם וגם קדש היה יל"פ שהכנענים היה ביניהם קדש, ומפרש עשו ככל התועבות מי עשה, הגוים אשר הוריש עשו ככל התועבות האלה, וישראל לא מיחו בידם, ולכן לא נזכר בד"ה שהיה ביניהם קדש, ולפי פשוט התועבות הגוים, חסר הנסמך התועבות תועבות של הגוים, וכמו שפי' במ"ש הארון הברית (מלבי"ם):

כנה ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה (שושק) שישק מלך-מצרים על-ירושלם:

רש"י שיקה. מלינו במדרש שיר השירים (אסתר רבה א יב) הוא פרעה נכה, ונקרא שיקה, על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא הסן שהיה לשלמה חתנו, ועכשיו עלה ולקחו: (רש"י)

לכח ויקח את-אצרות בית-יהנה ואת-אוצרות בית המלך ואת-הכל לקח ויקח את-כל-מגני הזהב אשר עשה שלמה:

רָשׁוּי ואת הכל לקח. את הכסף, החזיב מן הכל: (רש"י)

מצודת דוד ואת הכל. ולא השאיר מהם כלום : (מצודת דוד)

כַּז ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת והפקיד על-יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך:

מלבי"ם ויעש המלך וכו' בארתי בד"ה שעשה זה לתשובה ולזכר עונותיו עייש (מלבי"ם):

כח ויהי מדי-בא המלך בית יהוה ישאום הרצים והשיבום אל-תא הרצים:

רש"י ישאום הרצים. לפניו לכבוד, ואחר כך ישיבום אל תא שהרצים עומדים **סס** תמיד: (רש"י)

מצודת דוד ישאום הרצים. להגן עליו מהאויב הבא פתאום : והשיבום. אחרי בוא לבית המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון מדי. מתני, רוצה לומר : בכל זמן, כמו (שמואל א א ז) מדי עלותה : תא. ענין חדר מה, כמו (יחזקאל מ יג) מגג התא : (מצודת ציון)

רלב"ג והשיבום אל תא הרצים. הנה הרצון בתא מבוא פורטיני בלע"ז והנה היה מביא אותם לשם כדי שיהי יותר נשמר : (רלב"ג)

כט ויתר דברי רחבעם וכל-אשר עשה הלא-המה כתובים על-ספר דברי הימים למלכי יהודה: **לז** ומלחמה היתה בין-רחבעם ובין ירבעם כל-הימים:

מצודת דוד ומלחמה היתה. עם כי שב מלהלחם בדבר הנביא כמו שנאמר למעלה מכל מקום לאחר זמן חזר ונלחם עמו כל הימים עד מותו : (מצודת דוד)

לא וישכב רחבעם עם-אבתיו ויקבר עם-אבתיו בעיר דוד ושם אמו

נְעֻמָּה הָעַמֻּנִית וַיִּמְלֶךָ אָבִים בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ)

מצודת דוד ושם אמו. חזר וכתבו, לומר שעד יום מותו נדמה במעשיו למעשה אמו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ושם אמו הזכיר זה שנית כי היא הסיתה אותו לרוע עד סוף ימיו (מלבי"ם):

מלכים א פרק-טו

א וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עָשָׂר לְמֶלֶךְ יָרְבֵּעַם בֶּן-נְבָט מֶלֶךְ אֲבִים עַל-יְהוּדָה:

רש"י ובשנת שמונה עשרה למלך ירבעם. שנה אחת מות רחבעם, ובשנת עשרים לירבעם מלך אסא, שנה השלישית של נדב (אזים) נמנית למלך אסא שנה, ולו נמי נמנית: (רש"י)

מצודת דוד ובשנת שמונה עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד, ומת רחבעם בייז למלכו, ובשנה הבאה מלך אבים, שהיא בייז לירבעם : (מצודת דוד)

מלבי"ם מלך אבים ובד"ה נקרא אביה, ונראה כי יען שגם ירבעם היה לו בן בשמו אביה היו ישראל קוראים בנו של רחבעם אבים במ"ס של כנוי הרבים ר"ל אביה שלהם, ולהבדילו מן אביה של ירבעם: (מלבי"ם)

ב שְׁלֹשׁ שָׁנִים מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַת-אֲבִישָׁלוֹם:

מצודת דוד שלש שנים. וכי. ומקוטעות היו : (מצודת דוד)

רלב"ג ושם אמו מעכה בת אבישלום. הנה בספר דברי הימים זכר שמה מיכיהו בת אוריאל מגבעה והכל אחד עוד זכר שם שמה מעכה בת אבשלום ואחשוב שהוא אבשלום בן דוד כי שם זכר לרחבעם שלש נשים האחת בת בן דוד והשנית בת בן ישי והשלישית מעכה בת אבשלום וידמה שזכר אלו הנשים מפני היותם ממשפחתו ולא זכר באבשלום שהיה בן

דוד כי לא נהג עמו מנהג בן ואולי שאר הנשיי שלקח ופילגשיו לא זכר שמם אך זכר אלו לבד להיותן ממשפחתו כמו שזכרנו והנה זכר שם אמו להעיד כי היתה מתיחסת לאביה שהיה איש רע מאד ולזה תמצא גם כן שזכר כי היא עשתה מפלצת לאשרה וכאילו באר שהסבה בהיות אביה עושה רע בעיני ה' היתה מפני היותו בן מעכה : (רלבי"ג)

ג וַיִּלֶךְ בְּכָל-חַטָּאוֹת אָבִיו אֲשֶׁר-עָשָׂה לְפָנָיו וְלֹא-הָיָה לָבֹוּ שָׁלֵם עִם-יְהוָה אֱלֹהָיו כְּלָבֵב דָּוִד אָבִיו:

מלבי"ם אשר עשה לפניו ר"ל הוא לא היה חוטא בעצם רק מפני שכבר נעשו לפני מלכו לא בטל חטאת אביו וזה היה מצד שלא היה לבבו שלם כלבב דוד לכן לא שם על לבו להסיר חטאות האלה : (מלבי"ם)

ד כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן יְהוָה אֱלֹהָיו לוֹ נִיר בִּירוּשָׁלַם לְהַקִּים אֶת-בְּנוֹ אַחֲרָיו וְלְהַעֲמִיד אֶת-ירוּשָׁלַם:

מצודת דוד כי למען דוד. רצה לומר : כל כך הרשיעו, עד שלא היה ראוי למלוך רק למען דוד וכו' : לו ניר. לדוד נתן ניר בירושלים, ולתוספות ביאור אמר להקים את בנו אחריו : ולהעמיד וכו'. רוצה לומר : בכדי שיתקיים הבית אשר בירושלים, כאשר ימלוך בה מזרע הבונה אותה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ניר. כמו נר, ורוצה לומר : מלכות : (מצודת ציון)

רלבי"ג ניר בירושלם. ניר הוא הארץ הנעבדת באופן שיהיו הצמחים אשר בה פרים ובזה יאמר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נותן לו בירושלם זרע שימשול בו להעמיד את ירושלם והוא אסא : (רלבי"ג)

מלבי"ם כי למען ר"ל ומצד זה היה ראוי שיפול אז במלחמה שהיה לו עם ירבעם הנזכר בד"ה והוא נצחו ע"פ נס, באר שנס הזה לא היה בזכותו רק בזכות דוד אביו ובזכות ירושלם (כנ"ל י"א י"ג) : (מלבי"ם)

ה אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד אֶת-הַיֶּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא-סָר מִכָּל אֲשֶׁר-צִוָּהוּ כָּל-יְמֵי חַיָּו רַק בְּדַבַּר אֹרֵיָה הַחֲתָי:

מצודת דוד אשר עשה. רוצה לומר : בעבור אשר עשה דוד את הישר וכו' : רק בדבר אוריה. כי בבת שבע לא חטא, כי כל היוצא למלחמת בית דוד, גט כריתות כותב לאשתו. (ו) ומלחמה היתה. רוצה לומר, המלחמה

שהיתה בין רחבעם לירבעם, היתה כל ימי חייו של אביס, רוצה לומר :
מעט היותו לאיש, כי הוא היה היוצא והבא במלחמה : (מצודת דוד)

רלבי"ג רק בדבר אוריה החתי. זה ממה שיעיד כי בשאר דבריו בכללם
עשה דוד הישר בעיני ה' : (רלבי"ג)

ז ומלחמה היתה בין-רחבעם ובין ירבעם כל-ימי תייו:

רלבי"ג ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו. ר"ל כל ימי
חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם
המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מ"ש ומלחמה היתה וכו', כבר נזכר למעלה (י"ד ל')
ולמה נכפל שתי פעמים :

(ו-ז) ומלחמה היתה בין רחבעם כבר אמר זה למעלה (י"ד ל') ופי' רי"א
שבא לומר שבמלחמה זו היה אביס העיקר העוסק בה כי רחבעם היה רך
הלבב וכמ"ש בד"ה. ויל"פ שמוסב למטה ופי' המלחמה אשר היתה בין
רחבעם ובין ירבעם וכן יתר דברי אביס הם כתובים על ספר ד"ה למלכי
יהודה וכן המלחמה שהיתה בין אביס ובין ירבעם ג"כ כתוב שם, ובא
לומר שמלחמה זו התחילה מימי רחבעם ונגמרה בימי אביס שהוא נצח
המלחמה ואז כתבו על ספר כלל דברי המלחמות האלה שנמשך בין
ירבעם ובין רחבעם ואביס בנו : (מלבי"ם)

ז ויתר דברי אביס וכל-אשר עשה הלא-הם כתובים על-ספר דברי
הימים למלכי יהודה ומלחמה היתה בין אביס ובין ירבעם:

מצודת דוד בין אביס. אף בימי מלכותו לא חדל מלהלחם עם ירבעם :
(מצודת דוד)

רלבי"ג ומלחמה היתה בין אביס ובין ירבעם. כבר זכר בד"ה מלחמה
חזקה שהיתה ביניהם שמתו בה חמש מאות אלף איש מישראל ושם זכר
כי רחבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו
שאביס היה במלכו רב השנים ממה שהיה רחבעם במלכו והנה אמר ורך
כי לרוב השלוה שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס
המלחמה אך אביס ראה מלחמות בין ירבעם ובין אביו : (רלבי"ג)

ז וישכב אביס עם-אבתיו ויקברו אתו בעיר דוד וימלך אסא בנו

תַּחֲתָיו: (פ) **וַיִּשְׁבַּע** וַיִּבְשַׁן עֶשְׂרִים לְיָרְבֵּעַם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ אֲסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה:

מצודת דוד **ובשנת עשרים.** כי אבים מלך בי"ח לירבעם, ומלך ג' שנים
מקוטעות, והם שנת י"א לירבעם וי"ט וכ', ובשנה ההיא מלך אסא,
ונחשבת השנה ההיא לאבים ולאסא : (מצודת דוד)

וַיִּשְׁבַּע וַיִּבְשַׁן עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַת-אֲבִישָׁלוֹם:

מצודת דוד **ושם אמו.** אם אביו היתה, ולפי שהיתה מגדלתו, אמר אמו :
(מצודת דוד)

רלב"ג **ושם אמו מעכה בת אבישלום.** ידמה שאם אמו גדלה אותו וזכר
זה כי עם כל זה לא למד אסא ממעשיה ועשה הישר בעיני ה' כדוד אביו
(רלב"ג) :

וַיַּעַשׂ אֲסָא הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדוֹד אָבִיו: **וַיַּעֲבֵר** הַקְּדוּשִׁים מִן-
הָאָרֶץ וַיִּסֵּר אֶת-כָּל-הַגְּלִילִים אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָיו:

רש"י **ויעבר הקדשים.** תרגם יונתן: **ופלי נפקת צרא:** (רש"י)

מצודת ציון **ויעבר.** הסיר : **הקדשים.** הניאוף : **הגלולים.** העבודת גלולים
המאוסים כגלל וצואה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויעבר הקדשים מן הארץ.** הם המוכנים למשכב : (רלב"ג)

וַיַּעַשׂ אֲסָא הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדוֹד אָבִיו | אֶת-מַעֲכָה אִמּוֹ וַיִּסְרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר-עָשְׂתָה מִפְּלֶצֶת לְאִשְׁרָה
וַיִּכְרֹת אֲסָא אֶת-מִפְּלֶצֶתָהּ וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן:

רש"י **ויסירה מגבירה.** מהיות גבירה: **אשר עשתה מפלצת.** אמרו רבותינו
(עבודה זרה מד א) מפליא ליצנותא, כמין זכרות עשתה לה, והיא היתה
נבעלת לו ככל יוס: (רש"י)

מצודת דוד **וגם את מעכה.** מוסב על ויסר האמור במקרא שלפניו, לומר
וגם את מעכה הסיר, וחוזר ומפרש שהסרתה היתה מהיות עוד גבירה

ומושל, לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים : **אשר עשתה**. בעבור אשר עשתה מפלצת, והיא דמות מה, להיות דבר נוסף אל האשרה, וכמו שעבודת גלולים נקראים עצבים, ועל שם שמעציב לב עובדיהם, כן יקרא מפלצת, כי מביא רעדה, כי היא מלשון פלצות בעתתני (ישעיהו כא ד) ובעבור זה יקראו אימים, כמו שנאמר (ירמיהו נ לח) : ובאימים יתהללו : **וישרוף בנחל קדרון**. רוצה לומר : שרפה והשליך עפרה לנחל קדרון, כי אפר עבודת כוכבים אסורה בהנאה : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויסירה מגבירה**. הסירה מהיות גבירי כדי שלא תביא העם לעבוד ע"ג : **מפלצת לאשרה**. הוא בנין עשתה לכבוד הע"ג וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו : **ויכרת אסא את מפלצתה**. הנה שרף אותה לפי שע"ג היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא יהנו ממנה : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות**: מ"ש וגם את מעכה אמו חסר נשוא המאמר :

וגם שיעור הכתוב ויסר את הגלולים ואת מעכה אמו שהיתה ג"כ מן הגלולים שהיו משתחווים לה לשם עבודה או שהיתה קדשה לע"ז וגם הסירה מגבירה וגם הסיר מפלצתה, שהיה שייך לעבודתה או אל היותה קדשה לאשרה : (מלבי"ם)

ג'ד **והבמות לא-סרו רק לִב־אֶסָא הָיָה שָׁלֵם עִם-יְהוָה כָּל-יָמָיו**:

רש"י **והבמות לא סרו**. צמות היחיד, שהורגלו ליקרצ עליהן לשמים משחרצה שילה עד שנבנה הבית שהיו הצמות מותרות, לא סרו עתה, ואף על פי שנאסרו משנבנה הבית, והיו ענוקים עליה כרת: (רש"י)

מצודת דוד **והבמות**. אשר היו עשויות לשמים, ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום, לזה יחשב לחטא : (מצודת דוד)

רלב"ג **והבמות לא סרו**. ידמה שאלו הבמות היו מזבחים בהם לש"י כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובזה היו חוטאי העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע"ג סרו כמו שהתבאר בספר ד"ה : (רלב"ג)

טו **וַיָּבֵא אֶת-קִדְשֵׁי אָבִיו (וקדשו) וְקִדְשֵׁי בֵּית יְהוָה כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים**:

מצודת דוד **קדשי אביו**. אולי אחר שהקדיש, חזר ולקחם מן ההקדש, והביאם אסא לבית ה' : **וקדשי וכו'**. רוצה לומר : גם קדשיו הביא בית

ה', ובדברי הימים (ב טו יח) נאמר וקדשיו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויבא את קדשי אביו וקדשי בית ה'. הרצון בו שכבר הביא בית ה' קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה הוא קרי וקדשו וכן כתוב בד"ה : (רלבי"ג)

{טז} ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך-ישראל כל-ימיהם:

מצודת דוד ובין בעשא. אשר מלך אחר נדב בן ירבעם, כאשר יאמר למטה : כל ימיהם. מן העת שהתחילו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ומלחמה היתה שהגם שכתוב בד"ה שלא היתה מלחמה עד שנת ט"ו למלכותו בכ"ז היו קטטות ביניהם תמיד ובשנת ט"ו היתה המלחמה הגדולה ויתר הכתובים עד פסוק כ"ג התבאר בפרושי לד"ה : (מלבי"ם)

{יז} ויעל בעשא מלך-ישראל על-הוודה ויבן את-הרמה לבלתי תת יצא וְבָא לְאֶסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה:

מצודת דוד את הרמה. מגדל גבוה בנה מול שערי ירושלים, להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרמה. בנין רם : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויעל בעשא מלך ישראל ויבן את הרמה. יש ספק במה שכתוב בזה בספר ד"ה כי שם כתוב שזה היה בשנת שלשי' ושש למלכות אסא וכבר מצאנו כי בשנת שלש למלכות אסא מלך בעשא ולא מלך בעשא כי אם ארבע ועשרים שנה ואיך יתכן עם זה שתהיה זאת המלחמות בשנת שלשים ושש למלכות אסא ואולם התר זה הספק הוא לפי מה שאומר והוא שכבר שקטה הארץ מכל מלחמה עשר שנים בימי אסא כמו שכתוב בספר ד"ה וכראות ישראל הצלחתו בקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז נלחם עם ישראל והביאו שלל רב כמו שכתוב שם ושם כתוב ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר שלא היתה לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא שנת חמש עשרה שנה למלכות אסא כי אז היתה לו מלחמה עם ישראל ואמנם מנה שלשים וחמש שנה מעת החלק המלכות כי כבר היו עשרים שנה לרחבעם ואבים ולאסא חמש עשרה והנה בשנת שש עשרה לאסא בנה בעשא את הרמה ואחשוב שמנה מעת החלק המלכות כי מה שעשה אסא על דבר בניית הרמה סבב גם כן החלק

המלכות כי כבר החל המלכות לשוב לו קודם זה כמו שזכרנו ובעבור זה החטא נשארה המלכות נחלקת כבראשונה והנה זה החטא היה ששם בשר זרועו במה ששלח אל בן הדד מלך ארם ולא בטח בה' אשר הפיל מחנה הכושיים לפניו ואחשוב שלזאת הסבה חלה את רגליו לעת זקנתו כי הוא שלח זה אל בן הדד כאילו לא היו לו רגלים ללכת במלחמה ולזה סבב השיי שחלש כח רגליו לעת זקנתו : (רלבי"ג)

[יח] וַיִּקַּח אֶסָא אֶת-כָּל-הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הַנּוֹתָרִים | בְּאַצְרוֹת בֵּית-יְהוָה וְאֶת-אַצְרוֹת בֵּית (מֶלֶךְ) הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנֵם בְּיַד-עֲבָדָיו וַיִּשְׁלַחם הַמֶּלֶךְ אֶסָא אֶל-בֶּן-הַדָּד בֶּן-טַבְרֵמָן בֶּן-חֲזִיזִין מֶלֶךְ אֲרָם הַיָּשֵׁב בְּדַמְשֶׁק לֵאמֹר:

מצודת דוד **הנותרים.** מה שלא לקח שישק, ועם שנאמר למעלה (יד כו) שאת הכל לקח, הנה לא לקח אלא מה שמצא, ונשאר עוד מה שלא מצא : (מצודת דוד)

[יט] בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שְׁלַחְתִּי לְךָ שְׁחַד כֶּסֶף וְזָהָב לְךָ הַפֶּרָה אֶת-בְּרִיתְךָ אֶת-בְּעֵשָׂא מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶה מַעֲלִי:

מצודת דוד **ויעלה מעלי.** רצה לומר : הלחם עמו שיעלה מעלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הפרה. ענין בטול : (מצודת ציון)

[כ] וַיִּשְׁמַע בֶּן-הַדָּד אֶל-הַמֶּלֶךְ אֶסָא וַיִּשְׁלַח אֶת-שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר-לוֹ עַל-עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּה אֶת-עֵיזִן וְאֶת-דָּן וְאֶת אַבְל בֵּית-מַעֲכָה וְאֶת כָּל-כְּנָרוֹת עַל כָּל-אֶרֶץ נִפְתָּלִי:

מצודת דוד **כל כנרות.** כל המקומות אשר במחוז כנרות : **על כל.** עם כל ארץ וכי : (מצודת דוד)

[כא] וַיְהִי כִשְׁמַע בְּעֵשָׂא וַיַּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת-הַרְמָה וַיָּשֵׁב בְּתַרְצָה:

מצודת דוד **בתרצה.** שהיתה עיר המלוכה : (מצודת דוד)

[כב] וְהַמֶּלֶךְ אֶסָא הִשְׁמִיעַ אֶת-כָּל-יְהוּדָה אִין נָקִי וַיִּשְׂאוּ אֶת-אַבְנֵי הַרְמָה

וְאֶת-עֲצִיּוֹתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה בְּעֵשָׂא וַיִּבֶן בָּם הַמֶּלֶךְ אֶסָא אֶת-גְּבַע בְּנֵימָן וְאֶת-
הַמְצָפָה:

רס"י חֵזַן נָקִי. חֲפִילוֹ חֲתָן מַחֲדָרוֹ, שְׁנֹאמַר צוֹ (דְּבָרִים כד ה): נָקִי יִהְיֶה
לְצִיתוֹ שָׁנָה אַחַת: (רס"י)

מצודת דוד הַשְּׁמִיעַ. הַכְרִיז לְהַשְׁמִיעַ : אֵין נָקִי. לְבַל יִהְיֶה מִי מִכּוֹלָם, נָקִי
וּנְפֹטָר מַלְבוּא : (מצודת דוד)

לכג וַיִּתֵּר כָּל-דְּבָרֵי-אֶסָא וְכָל-גְּבוּרָתוֹ וְכָל-אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה
הֲלֹא-הֵמָּה כְּתוּבִים עַל-סֹפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה רַק לְעֵת זְקֻנָתוֹ
חֲלָה אֶת-רַגְלָיו:

מצודת דוד רַק. רָצָה לֹמַר : בְּכָל דְּבַר הִיָּה מוּצַלַח, רַק לְעֵת זְקֻנָתוֹ וְכוּי :
(מצודת דוד)

מצודת ציון אֶת רַגְלָיו. מַרְגְּלִיו, כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית מֵד ד) יֵצְאוּ אֶת הָעִיר,
וּמִשְׁפָּטוֹ מֵהָעִיר : (מצודת ציון)

לכד וַיִּשְׁכַּב אֶסָא עִם-אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר עִם-אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ) **לכה** וַנִּדְּב בֶן-יִרְבְּעָם מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנַת
שְׁתַּיִם לְאֶסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל-יִשְׂרָאֵל שְׁנַתָּיִם:

רס"י שְׁנַתָּיִם. הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית לְאַסָּא: (רס"י)

מצודת דוד בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְאַסָּא. כִּי אֶסָא מֶלֶךְ בְּשָׁנַת כ"י לִירְבַעַם, וִירְבַעַם
מֵת בְּשָׁנַת כ"ב, וּמִיָּד מֶלֶךְ נִדְּב אִם כֵּן הוּא בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְאַסָּא : שְׁנַתָּיִם.
וּמִקּוּטְעוֹת הִיוּ : (מצודת דוד)

רלב"ג בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה. יָדוּעַ כִּי מֵת יִרְבַעַם בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם
לְאַסָּא כִּי עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מֶלֶךְ וְכִבְר מִלְכּוֹ עֲשָׂרִים שָׁנָה רַחְבַּעַם וְאַבִּים
וְלֹא הַשְּׁלִים הַשָּׁנָה וְנַחֲשֶׁבָה הַשָּׁנָה הָיָא לוֹ וְלִנְדָב בְּנוֹ וְלֹא הַשְּׁלִים נִדְּב
הַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְאַסָּא וְנַחֲשֶׁבָה הַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְאַסָּא וְלִז"א שְׁכִבַר מֶלֶךְ
נִדְּב שְׁנַתָּיִם וְאַחַר מֶלֶךְ בְּעֵשָׂא עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה וְלִזָּה נִשְׁלַמוּ בְּשָׁנַת
עֲשָׂרִים וּשְׁשׁ לְאַסָּא וְלֹא הַשְּׁלִים הַשָּׁנָה וְנַחֲשֶׁבָה לוֹ הַשָּׁנָה הָיָא לוֹ וְלַעֲמִיר
וְאַחַר מֶלֶךְ עֲמִיר שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה וְלִזָּה נִשְׁלַמוּ בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה
לְאַסָּא וְבִזָּה הוֹתָרוּ סְפָקוֹת רַבּוֹת יִפְלוּ בְּמִנְיַן אֱלֹהֵי הַשָּׁנִים שְׁנַחֲשִׁבוּ לְכַאֵן

לכז וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבַחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת-יִשְׂרָאֵל:

מלבי"ם בדרך במעשים רעים שעשה ובחטאתו בדבר העגלים : (מלבי"ם)

לכז וַיִּקְשֹׁר עָלָיו בַּעֲשָׂא בֶן-אָחִיָּה לְבֵית יִשְׁשָׁכָר וַיִּכְהוּ בַּעֲשָׂא בְּגִבְתּוֹן אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים וְנָדָב וְכָל-יִשְׂרָאֵל צָרִים עַל-גִּבְתּוֹן:

מצודת דוד ונדב. ואז היה נדב וכל ישראל וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקשור. ענין מרד הנעשה על ידי בני אדם קשורים באגודה אחת : צרים. מלשון מצור, רוצה לומר : חנו לצור ולסבב : (מצודת ציון)

לכח וַיִּמְתְּהוּ בַּעֲשָׂא בִשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו:

מצודת דוד בשנת שלש לאסא. כי נדב מלך בשנת שנים לאסא, ושנתים מלך, והם מקצת הבי' מאסא והג', והם ב' שנים מקוטעות : (מצודת דוד)

לכט וַיְהִי כְּמִלְכּוֹ הִכָּה אֶת-כָּל-בֵּית יִרְבְּעָם לֹא-הָשְׂאִיר כָּל-נִשְׁמָה לְיִרְבְּעָם עַד-הַשְּׂמִדוֹ כְּדָבָר יְהוָה אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד-עֲבָדָיו אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי:

רלבי"ג ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם. ראוי לספק איך נחשב לו זה לעון והנה היה דבר הי' ביד אחיה הנביא שיהיה זה לבית ירבעם בן נבט והנה מצאנו שנחשב לו לעון במה שאמר אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה בעיני הי' להכעיסו במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו, ואפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הראה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי ירבעם ולא עשה זה גם כן למלא דבר הי' כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לרוע לבבו בעבור שימלוך ולא ימצא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה נלחם מלחמות הי' עם פלשתים כי כבר היו אז צרים על גבתון אשר לפלשתיי ואולי יהוא לא נענש על כלותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצות נביא השם ובער גם כן הרבה מהתועבות אשר עשה אחאב : (רלבי"ג)

מלבי"ם **הכה כל בית ירבעם** זה עשה לחזק מלכותו שלא ימרדו בו, אבל מה שלא השאיר כל נשמה אף נשים וקטנים זה היה כדבר ה', והיה עונש השגחיי (מלבי"ם):

לז על-חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את-ישראל בכעסו אשר הכעיס את-יהוה אלהי ישראל:

מצודת דוד **ככעסו**. רצה לומר : שהיה יודע רבונו, ומתכוין להכעיסו ולמרוד בו : (מצודת דוד)

מלבי"ם **על חטאת ירבעם א**. שחטא, **ב**. שהחטיא, **ג**. אשר הכעיס שעשה להכעיס (מלבי"ם):

לזא ויתר דברי נדב וכל-אשר עשה הלא-הם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי ישראל:

מצודת דוד **ומלחמה היתה**. עם שכבר נאמר למעלה, בא עתה לומר אף שאסא היה צדיק גמור, ובעשא הלא הטיב לעשות להשמיד בית ירבעם, עם כל זאת לא נמנע אסא מלהלחם עמו, על כן גם הוא עשה הרע כאשר יאמר למטה, ולא נחשב לו אם כן לזכות מה שהשמיד בית ירבעם : (מצודת דוד)

לזב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך-ישראל כל-ימיהם: (פ)

מלבי"ם **השאלות**: מ"ש ומלחמה היתה כבר נזכר למעלה בפסוק ט"ז ולמה נכפל :

(לב-לד) **ומלחמה היתה**, זה נזכר כבר בפסוק ט"ז, רק פה בא לבאר סבת המלחמה, כי אחר שבעשא הכה בית ירבעם שמרד בשלמה היה ראוי שיהיה אסא אוהבו רק סבת המלחמה מפני כי : (מלבי"ם)

לזג בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא בן-אחיה על-כל-ישראל בתרצה עשרים וארבע שנה:

רש"י **בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא**. שנה השלישית לאסא, נמנית לנדב ולבעשא: (רש"י)

מצודת דוד **בשנת שלש לאסא.** השנה ההיא נחשבת גם לנדב גם לבעשא,
כי בשנה ההיא הרגו לנדב, ומלך מיד : **עשרים וכו'.** ומקוטעות היו :
(מצודת דוד)

לד ויעש הרע בעיני יהוה וילך בדרך ירבעם ובחטאתו אשר החטיא
את-ישראל:

מלבי"ם ויעש הרע בעיני ה' וילך בדרך ירבעם וע"כ שנאהו אסא הצדיק
ע"ד הלא משנאך ה' אשנא והתגר בו מלחמה : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-טז

א ויהי דבר-יהוה אל-יהוא בן-חנני על-בעשא לאמר: **ב** יען אשר
הרימותיך מן-העפר ואתנך נגיד על עמי ישראל ותלך | בדרך ירבעם
ותחטא את-עמי ישראל להכעיסני בחטאתם:

מצודת ציון **הרימותיך.** מלשון תרומה והפרשה : (מצודת ציון)

ג הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי ביתו ונתתי את-ביתך כבית
ירבעם
בן-נבט:

מצודת ציון **מבעיר.** ענין הפנוי מהמקום : (מצודת ציון)

ד המת לבעשא בעיר, יאכלו הכלבים והמת לו בשדה יאכלו עוף
השמים:

רלבי"ג המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים. ר"ל שלא יבא אחד מהם אל
קבר : (רלבי"ג)

הַ וַיִּתֵּר דְבָרֵי בַעֲשָׂא וְאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֵלֵא-הֵם כְּתוּבִים עַל-סֹפֶר דְבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: **ו** וַיִּשְׁכַּב בַּעֲשָׂא עִם-אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּתַרְצָה וַיִּמְלֹךְ אֵלֶּה בְּנוֹ תַחֲתָיו: **ז** וְגַם בֵּיד-יְהוּא בֶן-חֲנַנִּי הַנְּבִיא דָבַר-יְהוָה הִזָּה אֶל-בַּעֲשָׂא וְאֶל-בֵּיתוֹ וְעַל כָּל-הָרַעָה | אֲשֶׁר-עָשָׂה | בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו לְהִיּוֹת כְּבֵית יִרְבָּעָם וְעַל אֲשֶׁר-הִכָּה אֹתוֹ: (פ)

רס"י וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא. כלומר הרי שמלך חלה בן בעשא, ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא, שלא תתקיים מלכותו: ועל אשר הכה אותו. הואיל וגם הוא הלך בחטאתיו, נמלא שלא היה לו להורגו, לכך נענש על הריגתו, וכן מצינו (בהושע א ד): ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא, הואיל ולא סרו מדרכי אחאב, נענשו על הריגתם: שר מחלית הרכב. הוא ואחר היו שרים על הרכב: (רס"י)

מצודת דוד וגם ביד יהוא. כי למעלה לא הזכיר לייעד העונש כי אם על מה שהחטיא את ישראל, ולא הזכיר מה שחטא הוא בעצמו, לכן הוסיף לומר, וגם ביד יהוא וכו', ורצה לומר: באותה הנבואה עצמה ששלח ביד יהוא, שמיועד הוא לעונש על אשר החטיא את ישראל, בהנבואה ההיא ייעד העונש גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו, במעשה ידיו: **ועל אשר הכה אותו.** רצה לומר: גם יביא עליו העונש, בעבור שהכה בית ירבעם, ואף שבדבר ה' נעשה מכל מקום בעשא לא עשאו לקיים דבר ה', כי אם עשה לשבת על כסא המלוכה, מבלי ימצא מערער עליו, הואיל וגם הוא אחז במעשיו, לזאת לדם נקי יחשב לו: (מצודת דוד)

רלב"ג וגם ביד יהוא בן חנני. ר"ל כי היה עוד דבר ה' על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה כבית ירבעם על לכתו בדרך ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף בזאת הנבואה השנית ועל זה התעורר להרוג אדניו ולזה לא נענש על הריגתם אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל

מלבי"ם השאלות: הלא כבר אמר בפסוק א' שהיה דבר ה' אל יהוא:

וגם ביד יהוא, מ"ש בפסוק א' ויהי דבר ה' אל יהוא זה היה בחיי בעשא אז גלה ה' אל יהוא חריצת הדין שנגזר על בעשא ולא היה בתורת שליחות רק שגלה להנביא גזר דינו ע"ד כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו וכו', ואחר שמת בעשא ומלך אלה בנו, שאז הגיע זמן קיום הגזרה (שאז כבר חטאו שני דורות הוא ובנו, כמו שהיה בירבעם אחרי מלך בנו) אז שלחו בתורת שליח להודיע הגזרה, ועז"א **ביד יהוא** מלת ביד מורה על השליחות ששלחו להודיע הגזר דין אל החוטא, והיתה השליחות אל בעשא ואל ביתו ר"ל אלה בנו, והודיע שיענישהו על שני דברים, **א**. על

הרעה אשר עשה וכו' להיות כבית ירבעם וא"כ ראוי להענש כמו ירבעם, **ב.** נוסף לזה על אשר הכה אתו, אחר שהוא כבית ירבעם למה הכה אותו ומגיע לו על זה עונש מיוחד, ועתה ספר שנדמה הכרתתו לבית ירבעם כמו שנדב בן ירבעם נהרג ע"י קשר בשנה שניה למלכו, כן נהרג אלה: (מלבי"ם)

ח בַּשָּׁנָה עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ אֱלֹהֵי בֶן-בַּעֲשָׂא
עַל-יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה שְׁנָתַיִם:

מצודת דוד בשנת עשרים ושש. כי בעשא מלך בגי לאסא, ועם השנה ההיא מלך כ"ד שנים, ומת ומיד מלך אלה, והרי היא בשנת כ"ו לאסא: שנתים. ומקוטעות היו: (מצודת דוד)

ט וַיִּקְשֶׁר עָלָיו עֲבָדָו זְמָרִי שֶׁר מִחֲצִית הָרֶכֶב וְהוּא בְּתִרְצָה שְׁתֵּה שְׁפֹר
בֵּית אֲרָצָא אֲשֶׁר עַל-הַבַּיִת בְּתִרְצָה:

מצודת דוד שר מחצית הרכב. שני שרים היו לאלה על אנשי הרכב, והיה זמרי לשר על החצי: והוא בתרצה. בעת שקשר עליו זמרי, היה אלה בתרצה, בבית ארצא אשר היה ממונה על בית המלך אשר בתרצה, ושם שתה היין עד אשר נשתכר, ולזה לא היה בו דעת להיות נשמר מזמרי: (מצודת דוד)

רלבי"ג שר מחצית הרכב. הנה היו שרי הרכב שנים וזמרי היה אחד מהם והנה שלם השם לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג את בית ירבעם בעת היותם צרים על גבתון אשר לפלשתים והוא גם כן בעת שהיו ישראל חונים על גבתון אשר לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו: (רלבי"ג)

מלבי"ם בית ארצא שם אדם פקיד על הבית, והוא בתרצה הקשר שעשה בעשא על נדב היה בגבתון בשדה המלחמה כי הקושרים אתו היו אנשי הצבא, משא"כ הקושרים את זמרי היו בני העיר, ולכן בחר העת שבני חיל הצבא היו בגבתון והמלך לבדו בביתו שותה שכור: (מלבי"ם)

י וַיָּבֵא זְמָרִי וַיִּכְהוּ וַיְמִיתֵהוּ בַּשָּׁנָה עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה
וַיְמַלְכֵהוּ:

מצודת דוד בשנת עשרים ושבע. כי בשנת כ"ו לאסא מלך, וימי מלכותו שנתים, והם מקצת הכ"ו מאסא והכ"ז, והם ב' שנים מקוטעות: (מצודת דוד)

יֵאָבֵד וַיְהִי בְּמֶלְכֹו כְּשִׁבְתֹו עַל-כֶּסֶף אֶת-כָּל-בֵּית בַּעֲשָׂא לֹא-הֵשָׁאִיר
לוֹ מִשְׁתֵּינַן בְּקִיר וְגֹאֲלִיו וְרַעְהוּ:

רפ"י וגואליו ורעהו. (תרגום:) וקריבוהי ורחמוהי: (רפ"י)

מצודת דוד **משתין בקיר**. הוא הזכר, העושה קלוח למרחוק : **וגאליו**. קרוביו, כמו (ויקרא כח כה) : ובא גאלו על כי להקרוב היא משפט הגאולה לגאול,, שדהו מיד הקונה : **ורעהו**. מיוחד היה להם איש לשבת תמיד עם המלך, וכמו שנאמר (לעיל ה) : וזבוד וכו' רעה המלך : (מצודת דוד)

מלבי"ם (יא-יב) **כשבתו על כסאו** הכה את כל בית בעשא ר"ל בניו ואחיו וגואליו כדי שתהיה הממלכה נכונה בידו, ואח"כ **וישמד זמרי** דרך השמדה אף נשים וטף שלא היה ירא שיעמדו נגדו בדבר המלוכה וזה היה **כדבר ה' לקיים** גזרתו, ובזה **לא השאיר לו משתין בקיר** זה היה השמדה **וגאליו ורעהו** שלא יטענו ע"ד המלוכה : (מלבי"ם)

יֵבֵד וַיִּשְׁמַד זְמָרִי אֶת כָּל-בֵּית בַּעֲשָׂא כְּדָבָר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל-בַּעֲשָׂא בְּיַד יְהוָה הַנְּבִיא: **יֵגֵב** אֶל כָּל-חַטָּאוֹת בַּעֲשָׂא וְחַטָּאוֹת אֱלֹהֵי בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ וְאֲשֶׁר הֶחְטִיאוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלִיָּהֶם: **יֵדֵב** וַיִּתֵּר דְּבָרֵי אֱלֹהֵי וְכָל-אֲשֶׁר עָשָׂה הִלּוּא-הֵם כְּתוּבִים עַל-סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (פ) **יֵטוּ** בְּשָׁנַת עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ זְמָרִי שִׁבְעַת יָמִים בְּתַרְצָה וְהָעַם חָנִים עַל-גְּבַתוֹן אֲשֶׁר לְפָלְשֵׁתַיִם:

מצודת דוד **בשנת עשרים ושבע**. כי מלך מיד כשהרג לאלה : **והעם חונים**. כשהומלך בתרצה היו העם חונים בגבתון : (מצודת דוד)

רלב"ג **והנה** מלך זמרי שבעת ימים ובאותן הימ"י הלך בחטאת ירבעם ומת בחטאתו אשר חטא ותיכף המליכו העם את עמרי שהיה שר צבא על ישראל ואף על פי שנתחדש לו אחר זה מחלוקת על המלכות בסבת תבני בן גינת הנה נחשב המלכות לעמרי ומת בשנת שלשים ושמונה לאסא ונחשבה לו השנה ההיא ולזה אמר כי מלך עמרי שתים עשרה שנה ומאלו הי"ב שנה מלך שש שנים שלמות בתרצה וזה כי בשנת שלשים ואחת לאסא מלך יהודה מת תבני ומלך עמרי על ישראל בכללם ר"ל עשרת השבטים והנה היה כל זמן מלכותו שתים עשרה שנה כמו שזכרנו ובתרצה מלך שש שני שלמות שיש מסוף שלשי ואחת לאסא עד ראש

{טז} וַיִּשְׁמַע הָעָם הַחַנּוּיִם לְאָמַר קִשְׁר זְמַרִי וְגַם הִכָּה אֶת-הַמֶּלֶךְ וַיִּמְלְכוּ כָל-יִשְׂרָאֵל אֶת-עַמְרִי שֶׁר-צָבָא עַל-יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא בְּמַחֲנֶה:

מצודת דוד כל ישראל. אותם שהיו במחנה, המליכו את עמרי, ולא חפצו בזמרי

(מצודת דוד) :

{יז} וַיַּעֲלֶה עַמְרִי וְכָל-יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגְּבַתוֹן וַיֵּצְרוּ עַל-תְּרָצָה: **{יח}** וַיְהִי כִּרְאוֹת זְמַרִי כִּי-נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֵא אֶל-אַרְמוֹן בֵּית-הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת-בֵּית-מֶלֶךְ בְּאֵשׁ וַיָּמָת:

מצודת דוד וישרוף עליו. עמרי שרף על זמרי : (מצודת דוד)

מצודת ציון ארמון. היכל. (כד) שמר. שם איש : (מצודת ציון)

{יט} עַל-(חֲטָאוֹ) חֲטָאוֹתָיו אֲשֶׁר חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה לְלַכֵּת בְּדַרְךְ יִרְבְּעוּ וּבְחֲטָאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לְהַחֲטִיא אֶת-יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד אשר חטא. בעוד היה שר מחצית הרכב, חטא והחטיא את הנתונים תחת ממשלתו : (מצודת דוד)

מלבי"ם אשר חטא לעשות וכו' ללכת וכו' ר"ל שגמר בדעתו לעשות וללכת בדרך זה : (מלבי"ם)

{כ} וַיִּתֵּר דְּבַרִי זְמַרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קִשְׁר הֵלֵא-הֵם כְּתוּבִים עַל-סֹפֶר דְּבַרִי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: **{כא}** אֲזַי יִחַלַק הָעָם יִשְׂרָאֵל לְחֻצֵי חֻצֵי הָעָם הִיָּה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן-גִּיְנַת לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עַמְרִי:

מצודת דוד לחצי. לשני חצאים : חצי העם. אותם שלא היו בהמחנה, היו אחר תבני

(מצודת דוד) :

מלבי"ם אז יחלק העם כי תחלה בעוד זמרי חי התאחדו נגד זמרי וגם אלה שלא היו רוצים בעמרי, לא נתפרדו לבל יגבר זמרי, אבל במות זמרי אז יחלק וכו' : (מלבי"ם)

לכב וַיִּחַזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרָי עִמָּרִי אֶת-הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרָי תַבְנִי בֶן-גִּינֹת וַיָּמָת תַבְנִי וַיִּמְלֹךְ עִמָּרִי: (פ)

רס"י וַיָּמָת תַבְנִי. כַּשְׁנָסָא אֲסָא בְתוּ סָל עַמְרִי לִיהוֹשָׁפֵט בְּנוֹ, הֲרֵגוּ אֶת תַבְנִי, כַּכְרָאוֹ חֲסִיבוֹתוֹ סָל עַמְרִי, בְּסֹדֵר עוֹלָם: (רס"י)

מצודת דוד וַיָּמָת תַבְנִי. בְּסֹדֵר עוֹלָם יֵשׁ, כִּיּוֹן שֶׁהִשִּׂיא אֲסָא בְתוּ שֶׁל עַמְרִי לִיהוֹשָׁפֵט בְּנוֹ לֹאשָׁה, הֲרֵגוּ אֶת תַבְנִי : (מצודת דוד)

לכג בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים וָאַחַת שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ עִמָּרִי עַל-יִשְׂרָאֵל שְׁתַּיִם עָשְׂרָה שָׁנָה בְּתַרְצָה מֶלֶךְ שְׁש־שָׁנִים:

רס"י בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים וָאַחַת שָׁנָה לְאַסָּא וְגו' מֶלֶךְ עַמְרִי. מַלְכוּת סְלִימָה, וְחַמֵּשׁ שָׁנִים הִיְתָה מַחְלוּקְתוֹ סָל תַבְנִי, מִעַשְׂרִים וְשָׁבַע לְאַסָּא, עַד סְלוּשִׁים וָאַחַת: שְׁתַּיִם עָשְׂרָה שָׁנָה. סָךְ הַכֹּל, חַמֵּשׁ בְּמַחְלוּקַת וְשָׁבַע בְּמַלְכוּת סְלִימָה, וְאִי אִפְשָׁר לֹמַר שְׁתַּיִם עָשְׂרָה בְּמַלְכוּת סְלִימָה, שֶׁהִרִי אַחֲרָב בְּנוֹ מֶלֶךְ בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים וְשָׁמְנָה לְאַסָּא: בְּתַרְלָה מֶלֶךְ שָׁשׁ שָׁנִים. עַד סָלָא בְּנָה אֶת שְׁמֵרוֹן: (רס"י)

מצודת דוד **שלשים ואחת.** אִף כִּי זִמְרִי הִלָּא מֶלֶךְ בְּכִ"ז לְאַסָּא, וְהוּמַת אַחֲרַי שְׁבַע יָמִים, וּמִיַּד מֶלֶךְ עַמְרִי, אֲבָל לְפִי שְׁחָצִי הָעָם הָיוּ אַחֲרַי תַבְנִי, לֹא הִיְתָה מַלְכוּת עַמְרִי מַלְכוּת סְלִימָה, עַד כִּי הוּמַת תַבְנִי בְּשָׁנַת ל"א לְאַסָּא, כִּי אַז מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל: **שתים עשרה שנה.** וּמִקּוּטְעוֹת הָיוּ וְחוֹשֵׁב מֵעַתָּה שֶׁהוּמַלְךְ מֵהָעַם אֲשֶׁר בְּמַחְנָה, וּמֶלֶךְ אִם כֵּן חַמֵּשׁ שָׁנִים עִם תַבְנִי כְּאַחַת, וְשָׁבַע שָׁנִים אַחֲרַי שְׁמַת תַבְנִי, וְלְפִי שְׁבַסוּף מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, חֹזֵר לְחֹשֵׁב לְמַלְכוּתוֹ גַּם אֵלּוֹ חַמֵּשַׁת הַשָּׁנִים : (מצודת דוד)

לכד וַיִּקַּן אֶת-הַהֵר שְׁמֵרוֹן מֵאֵת שְׁמֵר בְּכַפְרִים כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת-הַהֵר וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם-שְׁמֵר אֲדָנָי הַהֵר שְׁמֵרוֹן:

מצודת דוד וַיִּקַּן. בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְמַלְכוּתוֹ: **את ההר שמרון.** עַל שֵׁם סוּפוֹ אָמַר, כִּי הוּא קְרָאָה שׁוּמְרוֹן: **ויבן.** לְהִיּוֹת לוֹ לְעִיר מְלוּכָה לְשַׁבַּת בָּהּ: (מצודת דוד)

רלבי"ג ויקן את ההר שמרון. ר"ל ההר שבנה בו עיר שמרון ולפי שהיה שם אדני ההר שמר קרא שם העיר שמרון וזה אות כי היה שם עיר שמה שמרון קודם זה אך עתה בנאי עמרי : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויקרא שם העיר על שם שמר מורה ההבדל בין ירושלים שנקראת לזכרון יראה ושלמות ובין שומרון שנקרא ע"ש אדם בליעל (מלבי"ם):

זכה ויעשה עמרי הרע בעיני יהוה וירע מכל אשר לפניו:

רלבי"ג וירע מכל אשר לפניו. ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר והוסיף עוד לחטוא חטאים אחרים ואפשר עוד שאמר שהרע מכל אשר לפניו מפני לכתו בכל חטאת ירבעם כי היה ראוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל מהמוסר מפני זה להעיר מעט מחטאת ירבעם הנה ראוי שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיד שהענין כן מפני אמרו וילך בכל דרך ירבעם בן נבט : (רלבי"ג)

מלבי"ם (כה-כו) וירע וכו' וילך וכו', ר"ל שהרע בגלולים חדשים אשר לא היו לפניו חוץ ממה שלא עזב גם דרך ירבעם : (מלבי"ם)

זכו וילך בכל-דרך ירבעם בן-נבט (ובחטאתיו) ובחטאתו אשר החטיא את-ישראל להכעיס את-יהוה אלהי ישראל בהבליהם: **זכז** ויתר דברי עמרי אשר עשה וגבורתו אשר עשה הלא-הם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי ישראל: **זכח** וישכב עמרי עם-אבתיו ויקבר בשמרון וימלך אחאב בנו תחתיו: (פ) **זכט** ואחאב בן-עמרי מלך על-ישראל בשנת שלשים ושמנה שנה לאסא מלך יהודה וימלך אחאב בן-עמרי על-ישראל בשמרון עשרים ושתים שנה:

מצודת דוד שלשים ושמנה. כי עמרי מלך מיד כשמת זמרי בכ"ז לאסא וימי מלכותו י"ב שנים, ומת. ומיד מלך אחאב הרי ל"ח לאסא : **עשרים וכו'.** מקוטעות היו : (מצודת דוד)

זל ויעש אחאב בן-עמרי הרע בעיני יהוה מכל אשר לפניו: **זלא** ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן-נבט ויקח אשה את-איזבל בת-אתבעל מלך צידנים וילך ויעבד את-הבעל וישתחו לו:

רָשׁוּׁי וַיַּעֲבֹד אֶת הַבַּעַל. מוֹסִיף עַל עֲגָלִים שָׁל יִרְבַּעַם: (רָשׁוּׁי)

מצודת דוד ויהי הנקל. הקל שבמעשיו היה ללכת בחטאת ירבעם, כי הרשיע עוד יותר ממנו : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם. ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ונקלים בעיניו אך הוסיף על החטאיי האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה בת אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך ההוא אתבעל או יהיה הרצון בזה בת אתבעל בת מלך צידונים ותהיה מלת בת מושכת עצמה ואחרת עמה רצה לומר שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והרצון בו שלא נתגיירי וכמוהו אמרו ובעל בת אל נכר ולא די לו בזה אבל גם הוא הלך ועבד את הבעל שהית' עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבני הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו : (רלב"ג)

מלבי"ם (לא-לג) ויקח אשה את איזבל וילך ויעבד את הבעל וכו' ויעש אחאב את האשרה אחרי העיון ראיתי כי עבודת הבעל היתה גרועה יותר מענין האשרה, כי בעבודת הבעל זבחו את בניהם והתעיבו מאד, אבל האשרות היו נוטעים גם אצל הבמות שהיו מקריבים לה', כמ"ש לא תטע לך אשרה אצל מזבח ה', ותראה כי אליהו הגם שקבץ נביאי הבעל והאשרה לא התוכח רק עם נביאי הבעל ורק אותם הרג לא את נביאי האשרה, וכן בית יהוא שבטל את הבעל השאירו האשרה כמ"ש (לקמן ב' י"ג ו'), וז"ש שמה שעבד את הבעל היה מצד שלקח אשה את איזבל בת אתבעל, שאביה היה מעובדי הבעל והיא הסתה אותו לבעל, אבל האשרה עשה מעצמו, ועז"א ויעש אחאב את האשרה ר"ל מדעת עצמו, וכן מה שהוסיף להכעיס היה מדעת עצמו, וע"ז חזר שם אחאב ב"פ : (מלבי"ם)

לזב וַיִּקַּם מִזְבֵּחַ לְבַעַל בַּיִת הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְּשֶׁמְרוֹן:

מצודת דוד בית הבעל. בבית הבעל : (מצודת דוד)

לג וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת-הָאֲשֵׁרָה וַיֹּסֶף אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו:

רָשׁוּׁי אֲשֵׁרָה. אֵילָן הַנַּעֲבָד: (רָשׁוּׁי)

לד בַּיְמֵיו בָּנָה חֵיאל בֵּית הָאֱלִי אֶת-יְרִיחָה בְּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ יִסְדָּה (ובשגיב) וּבְשָׁגוֹב צָעִירוֹ הֲצִיב דְּלָתֶיהָ כְּדָבָר יְהוָה אֲשֶׁר דָּבָר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון: (o)

רפ"י **חיאל בית האלי**. חיאל אשר מבית אל, כמו (שמואל א טז א): ישי בית הלחמי. ולא נאמר הבית לחמי; וכן יהושע בית השמשי, בספר שמואל (א ו יד), ולא הבית שמשי; וכן בעפרת אזי העזרי (שופטים ו יא). ולא נאמר האזי עזרי. ויש פותרין: בית האלי, על שקבל עליו קללות יהושע (יהושע ו כו): ארור האיש אשר יקום וזנה וגו'. אמרו רבותינו (ירושלמי סנהדרין י ב) חיאל משל (בנימין) ויריחו משל יהושפט (בנימין) ומפני מה תלאו באחאב, שתולין את הקללה במקולקל [ספרים אחרים במקולל]: באבירם בכרו יסדה. כשיסדה, מת בנו בכורו, וקצר והלך וקצר כל בניו, עד שמת האחרון בהלכת דלתות, וכן הוא קללות של יהושע (שם): בכורו ייסדנה וצלעירו יליב דלתיה: (רפ"י)

מצודת דוד **בית האלי**. מבית אל כמו (שמואל א ט"ז א) : בית הלחמי, ורוצה לומר : מבית לחם : **באבירם בכורו יסדה**. רצה לומר : בעת שהניח היסוד, מת אבירם בכורו, ושאר בניו מתו במשך הבנין, ובעת העמיד הדלתות, מת שגוב צעיר בניו : **כדבר ה' וכו'**. שאמר יהושע לפני ה' (יהושע ו כו) : ארור האיש וכו' בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה [ואף כי יריחו היתה בגבול בנימין ממלכות יהודה אמר, 'בימיו ותלה בו, לומר שכל זה ראה ולא לקח מוסר] : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צעירו**. קטן בניו : (מצודת ציון)

רלב"ג **בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה**. ר"ל כי בימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו ונתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו כאשר הציב דלתיה ואע"פ ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את ה' אך שקד על חטאתיו : (רלב"ג)

מלבי"ם **בימיו בנה חיאל** עד עתה הגם שעבדו העגלים לא פקרו עדיין בכל שרשי האמונה והיו יראים מפני השבועה והאלה של יהושע, ועתה שראו שאחאב עושה כל התועבות ואין ה' מענישו, כפרו בהשגחה ובנבואה ולא חשו על קללת יהושע ולכן בנה את יריחו, והגם שראה שקללת יהושע נתקיימה באבירם בנו לא שת לבו גם לזאת ותלהו במקרה עד שבשגוב צעירו הציב דלתיה, ודבר זה הוצעה אל הספור הבא אחריו מענין אליהו (מלבי"ם):

מלכים א פרק-יז

א וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ הַתְּשִׁבִי מִתְּשִׁבֵי גִלְעָד אֶל-אַחָאָב חִי-יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם-יְהִי הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם-לִפִּי דְבַרִּי: (ס)

כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ הַתְּשִׁבִי. מֵאֲרָץ (ספרים אחרים שם העיר) שָׁמָּה תֹשֵׁב: חִי ה' לָמָּה סָמְכוּ כָאֵן, אֲלֹא שֶׁהֲלָכוּ אֱלֹהֵינוּ וְאַחֲאָב לְנַחֵם אֶת חֵיאל בְּצַבְלוֹ, אָמַר אַחֲאָב לְאֱלֹהֵינוּ: אֲפָשָׁר שֶׁקִּלְלַת הַתְּלַמִּיד נִתְקִיִּימָה, וְקִלְלַת מִשָּׁה רַבִּינוּ לֹא נִתְקִיִּימָה, שְׁנֵאמַר (דברים יא יז): וְסָרְתֶם וְעִזַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם, וְחָרָה אֲפִי ה' בְּכֶם וְעָלָךְ אֶת הַשָּׁמַיִם, וְהָרִי כָל יִשְׂרָאֵל עֹבְדֵי עֲבֹדָה זָרָה, וְאִין גְּשָׁמִים נִעְלָמִים, מִיָּד וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ וְגו' (ירושלמי סנהדרין י סנהדרין י

דוד וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ וְכו'. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ירושלמי סנהדרין י ב) : כֹּאשֶׁר מָתוּ בְּנֵי חֵיאל בֵּית הָאֱלֹהִים, הֲלָכוּ אַחֲאָב וְאֱלֹהֵינוּ לְנַחֵמוֹ, וַאֲמַר אֱלֹהֵינוּ לְחֵיאל שְׁמָתוֹ בְּנֵינוּ בְּדַבַּר קִלְלַת יְהוֹשֻׁעַ, וְהִשִּׁיב אַחֲאָב וּמְדוּעַ לֹא יִקְוִים קִלְלַת מִשָּׁה רַבּוֹ, שֶׁאָמַר (דברים יא טז) : **וְעִבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְכו' וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם.** וְהֵלֵךְ כֹּל עֹבְדֵי כֹכָבִים, וְאִין גְּשָׁמִים נִעְצָרִים. מִיָּד קִפְץ אֱלֹהֵינוּ וְנִשְׁבַּע שִׁיעֶצֶר טַל וּמָטָר : חִי ה' הוּא עֹנֵן שְׁבֹעָה, לֹמַר כֹּשֶׁם שֶׁחִי וְכו' : **אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו.** אֲשֶׁר אֲנִי רָגִיל לַעֲמוֹד לְפָנָיו בְּתַפְלָה : **כִּי אִם לִפִּי דְבַרִּי.** כִּי אִם לְשַׁעוֹר הַזְּמַן שֶׁאֲדַבֵּר [בְּתַחֲלָה] (בְּתַפְלָה) שִׁיְהִיָּה : (מצודת דוד

ציון הַתְּשִׁבִי. מֵעִיר שְׁמָה תֹשֵׁב : **מִתְּשִׁבֵי.** מִלְּשׁוֹן יִשְׁבֵּי, וְרוּצָה לֹמַר : שִׁישֵׁב בְּגִלְעָד זְמַן רַב : **לִפִּי.** לְשַׁעוֹר, כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית מו יב) לֶחֶם לִפִּי הַטָּף : (מצודת ציון

רלב"ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ הַתְּשִׁבִי מִתְּשִׁבֵי גִלְעָד. הֵנָּה זָכַר זֶה לְעֹצֵם הַפְּלַגַּת חֲטָאת אַחֲאָב שֶׁאֲעִיף שְׂרָאָה קִיּוּם מֵה שִׁיעֵד הַנְּבִיא לֹא מִן הָרַע עַל חֲטָאתוֹ לֹא שֶׁב מִפְּנֵי זֶה אֵל ה', וְרָאוּ שֶׁתִּדְעַ שְׁכַבֵּר הַסְּכִימוֹ קִצַּת רַז"ל כִּי פִנַּחֵס זֶה אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵי מֵה שֶׁמִּצְאוּ בִּינֵיהֶם מִן הַהִתְיַחֲסוֹת וְהֵנָּה נִזְכַּר

בתורה שהשם יתברך נתן לו את בריתו שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום ולזה ידמה שכבר נתן השם לפנחס אורך ימים נפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים והי' עמו וכבר בארנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך הי' שנראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח הי' כמו מלאך הי' כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך הי' צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים והי' עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש״י קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ר״ל שאין לו לחיות תמיד בזה העולם אבל ימות כדרך כל הארץ כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי אחר זה בא מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שזכר בספר ד״ה והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו כאמרו נחה רוח אליהו על אלישע והנה מצאנו כי אלישע נבא בימי יהושפט כאומרו חי הי' אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו' וזה לאות כי אליהו הי' חי אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברים ההם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שגנהו על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שישגיגו עונש נפלא על זה כמו שנוי' שם וזה לא יתכן שיעיד בו הנביא קודם העשות החטאים כי אעפ״י שיראה הנביא באיש אחד שכבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להשמר שלא יחטא כי השם ית' לא יכריח האדם שיחטא ושמחו בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו בשלישי מספר מלחמות הי' והנה אם לא היה יכול להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת אז אליהו ולא נעשית בקשתו במה שאמר קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ' מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם הי"א הידיעה ולפי שמצאנו זה הארך הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנוהו ג״כ לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם נשיאות רוח הי' אותם כאילו הם מלאכי הי' ומצאנו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנא' כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיונח זרות אחד משיונחו שני זריות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתיישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח״כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים : **אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי.** הנה מדרגת הטל בתקופת היום כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם אלא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש״י כי הטל לא יעצר אפי' עם היובש :

מלבי"ם (א-טז) השאלות: למה גזר אליהו כן, ולמה עתה דוקא אחר

מעשה דחיאל האלי, ומז"ש כי אם לפי דברי, והלא לא בא לפי דבריו רק בציווי ה', ולמה צוהו תחלה לישב בנחל כרית ולא צוהו תיכף לצאת לצידון, או למקום אחר בח"ל, ולמה לא שלח ברכה בלחם ומים של אליהו והוצרך לשלוח ברכה בכד וצפחת של האלמנה, ולמה צוה שתעשה עוגה קטנה לו תחלה ואח"כ לה ולבנה, ומז"ש ותאכל היא והוא וביתה, למה אמר כד הקמח לא תכלה וראוי לאמר הקמח בכד לא יכלה והשמן בצפחת לא יחסר :

ויאמר אליהו התשבי אין ספק כי המעשה הזה עשה רושם גדול וכל העם שמעו וייראו ואחאב התאמץ להכחיש זאת ולתלות במקרה, וכן אמרו חז"ל שאחאב אמר לאליהו אפשר שקללת הרב לא נתקיימה וקללת התלמיד נתקיימה, התוכח עמו שאיך אפשר שלא תתקיים קללת משה שאמר פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר ותתקיים קללת יהושע. אולם התשובה לזה כי עונשי התורה הם רק בעת שישראל תחת ההשגחה האלהית, שאז המטר הוא השגחיי כמ"ש והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו, אז בעת יעזבו את ה' תסור מהם ההשגחה ולא יהיה מטר ההשגחיי, אמנם אחר שברוב גלוליהם נעשו כגויי הארצות וסרה מהם ההשגחה לגמרי, והארץ נמסרה בימי אחאב אל הטבע והמערכה, לא יחויב שיפסק המטר הטבעי בעבדם גלולים, כי הטבע תעשה כמנהגה ואין לה קשר עם מעשי בני אדם, שזה רק אצל ההשגחה לא אצל הטבע, וזה רק על עונשי התורה, אולם קללת יהושע שקלל מדעת עצמו, הלא כבוד יהושע ודבורו וגזרתו מקושרת עם ההשגחה האלהית, שה' ישגיח על כבוד צדיקיו לקיים גזרתם, הגם שסרה ההשגחה מן הדור ההוא הרשעים לא סרה מיהושע הצדיק ומגזרתו וכבודו, ולכן נתקיימה קללתו, ובא אליהו לברר לו זה במופת, שכן תתקיים גם גזרתו גם עתה, אם יגזור על הטל והמטר, וזה מצד שההשגחה דבוקה בו לקיים מוצא שפתיו, מצד שהוא עומד לפני ה' והשגחתו, וז"ש **ה' אשר עמדתי לפניו**, ומצד זה אני גוזר **אם יהיה השנים האלה טל ומטר**, ובל תחשוב שזה יהיה מצד העונש על רוע מעשיכם כי אינכם ראוים לעונש השגחיי, כי סרה ההשגחה מאתכם רק כי אם לפי דברי שה' יקיים גזרתי מצד שאני דברתי כן וה' יקיים גזרתי, ולכן הוסיף גם טל שזה אינו נכלל בעונש התורה שכתוב ולא יהיה מטר למען ידעו שהוא רק ע"פ דברו וגזרתו, ובזה יתברר שכן חל העונש מפני גזרת יהושע ודברו : (מלבי"ם)

בַּ וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר: **גַּ** לָךְ מִזֶּה וּפְנִיֶךָ לָךְ קִדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הַיַּרְדֵּן:

רפ"י ונסתרת. מפני אחאב ואיזבל: (כ"ז)

מצודת דוד **לך מזה**. שלא יהרגך אחאב : **קדמה**. למזרח : **בנחל כרית**.
אצל הנחל העומד למזרח הירדן : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ופנית**. תפנה ותסבב עצמך : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ונסתרת בנחל כרית**. הנה זה עדות כי השיי יעשה מה שיעשה בסבות הנאותות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה השם ית' שיסתר שם מפני אחאב וסבב השיי שיגיע לו שם מזונו על יד העורבים והם עופות טמאיי כדי שלא ידעו אדם שם ואין לשאל איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשר כי השיי רצה שיאכל מה שיביאו לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב השיי להאכילו עיי העורבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעשה יתכן לעבור על קצת המצוי באמצעות הנבואה כמו שנתבאר בתורה : (רלבי"ג)

מלבי"ם **לך מזה** צוהו להתרחק משם, אם מפני הסכנה ואם מפני שאחר שהוא עצר את השפע מאתם וסתם את הצינורות העליונים מהריק עליהם מים, אם ימצא ביניהם ואם תריק ההשגחה האלהית שפעה על אליהו (שהוא עדן דבוק באלהים וברכת ה' תרד עליו) אז הלא תעבור מעברה גם על העם והמקום אשר ישכן שמה, ולכן היה מוכרח לצאת משם, ובכ"ז צוהו שלא לצאת לח"ל רק **שיסתר בנחל כרית אשר על פני הירדן** שהוא על המצר של א"י, כי היה הבדל בין כל עת שיסתיר ה' פניו והשגחתו מישראל ובין העת הזאת, שבעת שיסתיר ה' פניו מישראל עיי רוע מעשיהם אז הם נעזבים אל הטבע והמקרה, ובאשר המערכה והטבע מתנגד לישראל תמיד ימצאו אותם רעות רבות וצרות לרוב מעצמם, כמ"ש והסתרת פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות, ובכ"ז בעת שהמערכה טובה ולא יחוייב להם רע מצד הטבע יתקיימו עפ"י הטבע, אבל בעת הזאת שמצד הטבע היה ראוי שירדו גשמים טבעיים ולא היה ראוי שתהיה שנת בצורת, ובזה לא היה די בהסתרת פנים לבד שאז היו הגשמים יורדים כדרכם, והיה צריך השגחה שישגיח ה' על הטבע בל תוריד את הגשמים המחוייבים לרדת כפי הטבע, ובזה היה צריך השגחה והסתרת פנים, היינו שישגיח על הטבע בל תוריד את גשמייה, ויסתיר פנים מן העם בל ישפיע להם תמורתו מטר השגחיי, ובאשר אליהו היה השליח והפועל כל המעשים האלה בכחו, צוה לו לישוב על הגבול והמצר שזה הציין שאלהו עם ה' השוכן עליו למלאת גזרתו, יושב על הגבול לשמור ולעצור בל יעלו האדים מן האדמה אל האויר אשר הם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו, וכן בל יבאו עבים וגשם אל הארץ, כשומר את הגבול בל יבא טוב ושפע לשם, וצוהו לישוב בצד מזרח כמ"ש **ופנית לך קדמה** שמשם השמש זורחת ומחייבת פעלים בשפלים לפי המערכה, לעצור בעד השפע בל תרד אל הארץ ההיא : (מלבי"ם)

יד והיה מהנחל תשתה ואת-העֲרְבִים צויתי לְכַלְכֵּלָךְ שָׁם:

מצודת דוד והיה מהנחל. רצה לומר : והיה לרוות צמאונך, כי מהנחל תשתה : ואת העורבים וכו'. בכדי להעיר רוחו לבל יתאכזר על ישראל, בראותו כי העורבים האכזרים יחמלו עליו לכלכלו, ואיך לא יחמול הוא על ישראל : צויתי. רצה לומר : נתתי בלבם : (מצודת דוד)

מצודת ציון העורבים. הם העופות השחורות : לכלכלך. ענין סיפוק המזון (מצודת ציון)

מלבי"ם והיה מהנחל תשתה שפע ההשגחיית תרד אל האדם כפי הכנתו, ואחר שאליהו הכין אי"ע במעשה זה לעצור בעד הברכה העליונה מרדת למטה כן לא היה אפשר שתרד גם עליו, ולכן לא היה אפשר לפרנסו ע"י שימצא ברכה בלחמו כמו שהיה אח"כ בכד הקמח ולא שיתברכו המים ששותה מהם כי זה נגד הכנתו לכן אמר כי מן הנחל ישתה והעורבים יכלכלוהו במה שיביאו לו מלחם ובשר הנמצא, והראה לו שא"א שישאב שפע חדשה ממקור מים חיים רק שישתה מנחל שכבר מימיו בתוכו אשר סופו ליבש וליחרב כמו שעצר בעד העם שלא יתפרנסו רק מהמזון והמים הנמצא לפני קללתו, וכן הזמין פרנסתו ע"י עורבים שהם אכזרים בטבעם למען יזכור כי כן התאכזר על העם להמיתם ברעב אשר זה מטבע העורב הנטוע במדות האדם הכלול מכל מדות בע"ח כמו שהארכתי בדרושים (מלבי"ם):

וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כְּדַבַּר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הַיַּרְדֵּן:

מלבי"ם וילך ויעש כדבר ה' הנה בהליכתו היה פעל נגלה במה שנעתק ממקומו אל הירדן, ופעל נעלם במה שגרם שכן תעתק ההשגחה העליונה לעומתו אל מצר הארץ לעצור בעד השמים, על פעל הנעלם אמר ויעש כדבר ה', שעשה רושם בעליונים כפי דבור ה', ועל פעל הנגלה אמר וילך וישב בנחל כרית : (מלבי"ם)

וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כְּדַבַּר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הַיַּרְדֵּן:

מצודת דוד ובשר. ועל כי ה' אמר לו לאכלו, ידע שבשר כשר הוא : (מצודת דוד)

וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כְּדַבַּר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הַיַּרְדֵּן:

רפ"י ויבש הנחל. כדי שידע לורך הגשמים ויטריח לגלות, שיהיה קשה
בעיני הקב"ה שיקראל שרויין מתים ברעב: (רפ"י)

מלבי"ם וייבש הנחל הנה יש מטר השגחיי ומטר טבעי, כמו שבארנו
במק"א, המטר הטבעי בא ע"י עליות האדים מן הארץ למעלה אשר אם
ימלאו העבים אדים על הארץ יריקו בהכרח, והנה כל עוד שהנחלים לא
התיבשו בארץ היו האדים עולים מן הנחלים והצמחים וכל מוצא מים,
והיה הגשם מחויב מצד הטבע ולכן הוצרך אליהו לשבת שם על המשמר,
אצל הגבול, להכניע את הטבע אל פקודתו בל תריק את אשר בה, אולם
אחר יבושת הנחל הגדול הזה אז בודאי יבשו כל מוצא מים וכן תמו
הלחות בין בארץ בין באויר הנשימה, כי יבשו ע"י החום ונדו להם, ולא
היה עוד הגשם מחויב מן הטבע כאשר הוא בעת יבושת ימים רבים, אז
לא היה צריך עוד שמירה לזה. והיה יכול להתרחק מן א"י ולצאת לצידון,
וזה רמז במ"ש **כי לא היה גשם** שכבר לא היה מוכן במציאות מצד הטבע,
עד ירד מטר השגחיי (מלבי"ם):

חנ ויהי דבר-יהוה אליו לאמר: **טו** קום לך צרפתה אשר לצידון וישבת
שם הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך:

רפ"י צרפתה. שם העיר: צויתי שם. צפמליח שלי, שתכלכלך שם חנה
אלמנה: (רפ"י)

מצודת דוד צרפתה. שם עיר בארץ צידון : הנה צויתי. רצה לומר : זמנתי
שם אשה אלמנה לכלכלך : (מצודת דוד)

רלב"ג קום לך צרפתה אשר לצידון. לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו
וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת אמר צרפתה אשר
לצידון : הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. ר"ל ע"י מופת כי לא היה
לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש"י שהיא
תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה : (רלב"ג)

מלבי"ם הנה צויתי שם, כבר כתבתי כי לא היה אפשר להריק ברכה על
לחמו של אליהו, באשר היה זה נגד הכנתו, רק האשה האלמנה היתה
צדקת וראויה להריק הברכה בשבילה להחיות נפשה, והיא כלכלה את
אליהו מן הברכה שהושפע עליה (מלבי"ם):

זי ויקם | וילך צרפתה ויבא אל-פתח העיר והנה-שם אשה אלמנה

מְקַשֶּׁשֶׁת עֲצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר קְחִי-נָא לִי מֵעֵט-מַיִם בְּכֶלִי וְאַשְׁתֵּהּ:

רש"י קחי נא לי מעט מים. הוא לא היה מכיר צאלמנה שאמר לו הקב"ה, ולמד מאליעזר עבד אברהם, ואמר: אותה שתתן לי מים לשתות, היא האלמנה: (רש"י)

מצודת דוד קחי נא לי. קחי מביתך והביאי לי : (מצודת דוד)

מצודת ציון מקששת. לקיטת דברים הדקים קרוי קושש, וכן (שמות ה יב) לקושש קש : (מצודת ציון)

מלבי"ם והנה שם אשה אין המשמעות שהיה דירתה בפתח העיר, רק נזדמנה עתה לפתח העיר לקושש עצים, כי הזמינה ה' לקראת אליהו שימצאה בבואו בפתח העיר, וז"ש והנה שם וגו' מקוששת עצים ובאשר הכיר הנביא כי זאת האשה שהוכיח ה' לקראתו, רצה לדעת מה חסר לה, אם מים או לחם, והתחיל במים, כי בעבורם הניעו ה' ממקומו, וראה כי הלכה לביתה לקחת ולהביא ומעתה ידע כי לא חסר לה מים אמר (מלבי"ם):

נא ותלך לקחת ויקרא אליה ויאמר לקחי-נא לי פת-לחם בידך:

מצודת ציון פת. חתיכה, כמו (ויקרא ב ו) פתות אותה : (מצודת ציון)

מלבי"ם לקחי פת לחם : (מלבי"ם)

יב ותאמר חי-יהוה אלהיך אם-יש-לי מעוג כי אם-מלא כף-קמח בכד ומעט-שמן בצפחת והנני מקששת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו:

רש"י מעוג. כמו עוגה: מלא כף. תרגם יונתן: מלי פיסת ידא: צלפחת. ביטויל"א בלע"ז, כמו שנאמר בצאול (שמואל א כו יב): לפחת המים אשר מראשותיו: ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: (רש"י)

מצודת דוד מלא כף קמח. יש לי בכד, קמח שעור מלא הכף : שנים עצים. לאפות בו : ומתנו. ואחרי זה נמות ברעב, כי אין לי עוד מאומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעוג. עוגה, וכן (תהלים לה טז) בחנפי לעגי מעוג : כף. פס היד : **בכד.** שם כלי : **בצפחת.** צלוחית, וכן (שמואל א כו יא) צפחת המים : (מצודת ציון)

רלבי"ג **אם יש מעוג.** הוא מענין עוגה ואמרה שאין לה שום דבר עוגה אך יש לה מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת : **ואכלנוהו ומתנו.** ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק הרעב : (רלבי"ג)

מלבי"ם **כי אם** ה' לא יעשה נס אם לא לצורך גדול, וכל עוד היה לה מזון סעודה אחת לא היה מתנוסס שירבה הקמח והשמן בדרך נסיי, ולכן הזמין את אליהו בעת שלא היה לה רק סעודה אחת בענין שאח"כ תמות ברעב ובזה היתה ראויה לנס כדי שלא תמות, וז"ש ואכלנוהו ומתנו (מלבי"ם):

יג **ויאמר אליה אליהו אל-תיראי באי עשי כדברך אך עשי-לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי ולך ולבנה תעשי באחרונה:** (o)

רפ"י **עוגה קטנה בראשונה.** מרש אגדה יש בצראשית רבה (למה בראשונה) בותאמר למה בוגד: (רפ"י)

מצודת דוד **אל תיראי.** כי לא תמותו ברעב : **עשי כדברך.** ללוש הקמח ולעשות עוגות : **משם.** מהקמח ההוא : **והוצאת לי.** להאכילני מקודם ואחרי זה תעשי לך ולבנד : (מצודת דוד)

רלבי"ג **אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה.** הנה צוה לה אליהו זה כי מפני כלכלה אותו יביא השם ית' הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לה ולבנה תחלה וכלה הקמח והשמן בו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **אך עשי לי,** כבר כתבתי כי לא היה אפשר שיתרבה הקמח לצורך אליהו, שהיה הפך הכנתו, ואם היתה עושה לה ולבנה תחלה שזה היה מן הקמח הנמצא היה מוכרח שהעוגה אשר לצורך אליהו תהיה מן הברכה, כי כל עוד היה נמצא קמח לצורך חיותה וחיות בנה לא יעשה נס לבטלה ולא התרבה, ובהכרח היתה התחלת הברכה לצורך אליהו, וזה לא היה אפשר, כנ"ל, לכן צוה שעוגתו תעשה בראשונה מן הקמח הנמצא, ועיי"ז בקמח הנשאר לא יהיה די שפע למזון סעודתה וסעודת בנה, ובהכרח תבא בו הברכה בשבילה, ואז אחר שימצא בו הברכה יוזן ממנה גם אליהו, כי אם נפתח הצינור לא יסתם עוד (מלבי"ם):

יֵד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּד הִקְמַח לֹא תִכְלֶה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן
לֹא תִחְסַר עַד יוֹם (תַּתְּן)-תֵּת-יְהוָה גְּשָׁם עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה:

מצודת דוד **לא תכלה**. מלשפוך הקמח : **עד יום וכו'**. כי אז אין צורך אל
הנס : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תכלה**. מלשון כליון : (מצודת ציון)

מלבי"ם **כי כה** באר שאין פעולת הברכה הזאת עפ"י דבורו, כפי פעולת
אלישע בברכת השמן (מ"ב ד) שהיה עפ"י כחו שיש בכח הנביא להריק
ברכה ותוספת שפע, כי לא היה זה עתה בכחו של אליהו, רק **כי כה אמר**
ה', ויש הבדל בין הברכה הנעשה ע"י נביא בכחו ובין הנעשה ע"י רצון ה'
וגזרתו, כי הנביא אין בכחו רק להשפיע ברכה על מעט הנמצא שיתוסף,
כמ"ש אלישע מה יש לך בבית שנתרבה השמן, והיה הברכה על מעט
השמן שיתרבה, שזה המצאת יש מיש, לא כן ברכת ה', תוכל לשרות גם
על דבר ריקון, כי פה אמר **כד הקמח לא תכלה**. באר שלא לבד שהקמח
לא יכלה שהוא ברכת הקמח והשמן, כי אין זה תנאי בברכת ה' רק כד
הקמח לא תכלה מלהקרא כד הקמח, בענין שהברכה שורה על הכד
והצפחת, שהוא על הכלי, בין שיהיה בה דבר או לא יהיה : (מלבי"ם)

טו וּתְלֶךְ וּתַעֲשֶׂה כְּדַבַּר אֱלֹהֶיךָ וּתֹאכַל (הוא)-(והיא) היא-והוא וּבֵיתָה
יָמִים:

מצודת ציון **ימים**. אמרו רבותינו ז"ל : שנה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ותאכל הוא והי' וביתה ימים**. הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה
אליהו : (רלב"ג)

מלבי"ם (טו-טז) **ותלך**, באר כי **עשתה כדבר אליהו**, שעשתה העוגה לו
תחלה ואח"כ לה, והטעם בזה כי עקר הברכה היה בשבילה לא בשביל
אליהו, ולפ"ז **ותאכל היא והוא**. היא היתה האוכלת בעצם וראשונה והוא
היה טפל אליה בזה ואוכל בזכותה, כמ"ש הנה צויתי שם אשה אלמנה
לכלכלך. ובאר **שכד הקמח לא כלתה** ששרה הברכה על הכד, וזה **כדבר**
ה', לא עפ"י דבר אליהו וכחו : (מלבי"ם)

טז כֹּד הִקְמַח לֹא כָלְתָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא חָסַר כְּדַבַּר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד : אֱלֹהֶיךָ : (פ)

מצודת דוד **לא חסר**. השמן שבצפחת : (מצודת דוד)

רלב"ג **וזכר** ששנה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת כשנשתני האויר אשר בכד לקמח והאויר אשר בצפחת לשמן כמו הענין בהפך המטה לנחש : (רלב"ג)

גז ויהי אחר הדברים האלה חלה בן-האשה בעלת הבית ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא-נותרה-בו נשמה:

רס"י חלה בן האשה. כדי שיטכרך למפתח של תחיית המתים, כדאיתא בשילהי אגדתא דחלק (סנהדרין ק"ג א): (רס"י)

מצודת דוד **עד אשר וכו'.** רוצה לומר : כל כך חזקה עליו החול, עד שמת מחולי זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעלת הבית. אדונת הבית : (מצודת ציון)

רלב"ג ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה. ר"ל שהשיגהו מות מפני החלי לחזקו : (רלב"ג)

מלבי"ם (יז-כד) **השאלות:** למה אמר בן האשה בעלת הבית ולא אמר בן האשה האלמנה כמ"ש עד הנה, ולמה אמרה אליו שבא להזכיר עונה וכי לא יוכל להיות שמת כדרך כל הארץ, ולמה אמרה עתה ידעתי כי איש אלהים אתה והלא כבר ראתה שנשלח ברכה על ידו בדבר ה' :

ויהי, זה הוצעה למ"ש אח"כ שאמרה באת להזכיר את עוני, כי אחר שנעשה הנס בעבורה כדי שלא תמות היא ובנה, איך יצוייר שעתה ימות בנה בחליו, וכבר אמרו שבסוריא היה דבר ורעב ואמרו שיתפללו על הרעב ומאן דיהיב מזוני לחיי יהיב, וא"כ הכי בעבור זה עשה נס מהמזונות כדי שימות בחוליו, ועז"א **א. חלה בן האשה בעלת הבית**, שהיא היתה בעלת הבית ר"ל העקר בבית כי הנס נעשה בזכותה כנ"ל. **ב.** שלא חלה כדרך החולים הטבעיים שתחלה יחלה מעט ואח"כ החולי מתגבר רק, תיכף היה חליו חזק מאד עד שלא נותרה בו נשמה בענין שראתה כי מת בדרך עונש, וזה סותר לדבר אליהו שאמר שנעשה הנס בשביל ביתה : (מלבי"ם)

גח ותאמר אל-אליהו מה-לי ולך איש האלהים באת אלי להזכיר את-עוני ולהמית את-בני:

רס"י להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי, היו שוקלין מעסי ומעסה

עירי, והייתי ראוי לנס, משבחת לכאן, לא נחשצתי לכלום, ואין לדקתי
ניכרת (ספרים אחרים נזכרת), וכן בלוט הוא אומר (בראשית יט יט):
ואנכי לא אוכל להמלט ההרה, אלל אברהם, שלא תהא זכותי נזכרת אללו
(בראשית רבה נ יא): (כ"ז)

מצודת דוד מה לי ולך. רוצה לומר : מה האיבה והשנאה אשר בינינו, מה
עשית לי, ומה עשיתי לך, ומדוע באת אלי להזכיר את עוני, כי עד לא באת
הנה, הייתי נחשבת לצדקת מול אנשי מקומי אבל למולך אני רשעה,
ונזכרה עוני, ועל ידי זה מת בני, וחשבה כאשר תתרעם על הנביא, יעתיר
לה' בעבור בנה : (מצודת דוד)

רלבי"ג באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות
אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יוכר עונה לפי שאינה צדקת
כמוהו ואפשר שאמרה זה מפני שהאיש השלם ידקדק עמו הש"י מאד
ויענישהו יותר על חטאו ממה שיעניש איש אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא
הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהיה הש"י
מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית
אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש : (רלבי"ג)

מלבי"ם וע"כ חשדה אותו שמ"ש בשם ה' כד הקמח לא תכלה אינו
אמתי, רק הוא עשה הנס הזה מכחו ע"י שמות או סגולות ששנה הטבע,
וחשבה שלכן מת בנה, כי אחר שנהנו מדבר הנעשה בלט או ע"י דברים
היוצאים מן הטבע, זה נחשב לעון ונתחייב במיתה כמ"ש דאשתמש בתגא
חלף, ועז"א באת אלי להזכיר את עוני וכו', וגם כי כבר אמרו העושין לו
נס מנכין לו מזכיותיו, כי אם צריך שתשתנה המציאות בעבורו שקלו
זכיותיו ועונותיו בפלס אם ראוי לכך, ואחר שחשבה שזה נעשה בדרך נס
עפ"י אליהו (לא עפ"י רצון ה' אשר יצוה כן מצד רצונו בלי השקף על זכות
וחובה) ע"ז נזכרו עונותיה ומת בנה : (מלבי"ם)

יט ויאמר אליה תני-לי את-בְּנֵי וַיִּקְחֶהוּ מִחִיקָה וַיַּעֲלֶהוּ אֶל-הָעֵלָיָה
אֲשֶׁר-הוּא יֹשֵׁב שָׁם וַיִּשְׁכְּבֶהוּ עַל-מִטָּתוֹ:

מלבי"ם ויאמר, וישכיבהו טרם החייהו הורה כי מיתתו צער גדול הוא
לו, וכאילו שוכב הוא עצמו מת על מטתו [בשגם שמטת אליהו היה מורה
חיים כי לא טעם טעם מיתה] : (מלבי"ם)

כ ויקרא אל-יהוה ויאמר יהוה אלהי הגם על-האלמנה אשר-אני
מתגורר עמה הרעות להמית את-בְּנֵיהָ:

מצודת דוד **הגם על האלמנה.** רצה לומר : לא די שהרעות לי ללכת נע ונד משוטט בארץ, על שהעצרתי את המטר, ובי גם על האלמנה יחרה לך על אשר הכניסה אותי בביתה, והרעות לה להמית את בנה בעבור זה, וכי כל כך גדלה אשמתך, עד שלא אמצא מי יכניס אותי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מתגורר.** מלשון גרות ומדור, וכן (בראשית לב ד) עם לבן גרתי : (מצודת ציון)

רלבי"ג **מתגורר.** מענין גר ר"ל דר : (רלבי"ג)

מלבי"ם **הגם** ר"ל וכי בעבור שאתה כועס עלי ורוצה להרע לי, גדלה כעסך עד שתריע גם להאלמנה בעבור שאני מתגורר עמה, כאילו חמתך עלי נתהפכה לעברה המעניש גם אשר בשכונתי, וז"ש **אשר אני מתגורר עמה שלכן גם עליה הרעות להמית את בנה** : (מלבי"ם)

{כא} **וַיִּתְמַדְד עַל-הַיֶּלֶד שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּקְרָא אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי תָשֵׁב נָא נַפְשׁ-הַיֶּלֶד הַזֶּה עַל-קִרְבּוֹ:**

רפ"י **ויתמודד.** מלשון מדה, נשתטח עליו : (רפ"י)

מצודת דוד **ויתמודד.** רוצה לומר : שם פיו על פיו, ועיניו על עיניו וכו', כמה שעשה אלישע בבן השונמית, וכאילו מדד עצמו למדת הילד, ולהשפיע החיות מאיבריו אל אברי הילד : **על קרבו.** אל קרבו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויתמודד.** מלשון מדידה : **קרבו.** תוך גופו : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויתמודד על הילד שלש פעמים.** ר"ל שנשתטח אצלו ועשה עצמו מדה לו בששם עיניו אצל עיניו ופיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן בזה הדרך כמו שעשה אלישע בבן השונמית כאילו ירצה בזה שתבא הרוח מאברי הנביא אל אברי הילד : **תשב נא נפש הילד הזה על קרבו.** לפי שבאברים הפנימיים כמו הלב והכבד והאצטומכא נראה כח הנפש יותר התפלל שתשוב הנפש שם וביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויתמודד** להחיותו היה צריך, **א.** שיכין הגוף שכבר שלט בו ההפסד אל שיקבל התחיה, **ב.** להפיח נשמה לפגרים, הנה אל שיוכן הגוף התמודד עליו ג' פעמים, להכין ג' הכלים שהם משכן אל הנפש הטבעית והחיונית והמדברת שכ"א יש לו כלים מיוחדים כמ"ש במק"א. ולהשיב הרוח זה אין ביכולת יד אדם רק ביד הנותן נשמות לבדו, וע"ז קרא אל ה' שתשב נפש הילד על קרבו : (מלבי"ם)

כב וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל אֱלֹהֵיהֶם וַתִּשָּׁבַב נֶפֶשׁ-הַיֶּלֶד עַל-קִרְבּוֹ וַיַּחֲיֵי:
כג וַיִּקַּח אֱלֹהֵיהֶם אֶת-הַיֶּלֶד וַיִּרְדּוּהוּ מִן-הַעֲלִיָּה הַבַּיְתָה וַיִּתְּנֵהוּ לְאִמּוֹ
וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיהֶם רְאֵי חֵי בְנֵךְ: **כד** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל-אֱלֹהֵיהֶם עֲתָה זֶה
יִדְעָתִי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אַתָּה וּדְבַר-יְהוָה בְּפִיךָ אָמַת: **(פ)**

מצודת דוד **עתה זה ידעתי**. אף כי מאז קראתו איש האלהים, מכל מקום
היתה מסופקת בלבה, כי חשבה אולי מפי נביא שמע מה שאמר לה, כד
הקמח לא תכלה וכו': **ודבר ה' בפיך אמת**. רוצה לומר: אמת הדבר שגם
בראשונה היה דבר ה' בפיך, אשר דבר בך ולא שמעת מפי נביא זולתך,
כאשר חשבתי מאז: (מצודת דוד)

רלבי"ג **עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר ה' בפיך אמת**. ידמה
שחשבה אותו בדבר כד הקמח וצפחת השמן ששמע זה אליהו מנביא אחר
אך הוא לא היה נביא אך כאשר ראתה שהחיה את המת אז נתברר לה כי
הוא בעצמו הוא איש אלהים ואמת הוא דבר ה' בפיו: (רלבי"ג)

מלבי"ם **עתה זה ידעתי** כי תחלה הסתפקה עמ"ש לה בשם ה' כד הקמח
לא תכלה, שאינו דבר ה' כנ"ל פסוק י"ח, ומצד זה נפל לה ספק גם
באליהו אם עשהו בכחו מצד שהוא איש אלהים, או ע"י לאט וכישוף,
ועתה ידעתי, **א. כי איש אלהים אתה, ב. כי דבר ה' בפיך אמת**: (מלבי"ם)

מלכים א פרק-יח

א וַיְהִי יָמִים רַבִּים וַדְּבַר-יְהוָה הָיָה אֶל-אֱלֹהֵיהֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְאֹמֶר
לֵךְ הַרְאֵה אֶל-אַחָאָב וְאַתָּנָה מָטָר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה:

מצודת דוד **לך הראה אל אחאב**. סבב הדבר שיחלה פניך בעבור המטר,
ואתן אותו על ידיך ולפי שנשבע אליהו שלא יהיה המטר כי אם לפי דברו,
לכן צוה לו כזאת: (מצודת דוד)

רלבי"ג **בשנה השלישית**. ר"ל בשנה השלישי לעצירת הטל והמטר: (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי דברי חז"ל ידוע שכאשר הוצרך למפתח של תחיה היה מוכרח להחזיר מפתח של גשמים, וע"פ דרכי הנה תחלה סתם אליהו כל צינורות השפע מהריק מטר וחיות, ולכן לא היה בכחו עד עתה להריק חיות על איזה דבר, אחר שבזה יפתח הצינור, אולם בעת החיה את הילד היה מוכרח לשוב מדרכו זה העוצר וסוגר בעד השפע, נהפך הוא כי הוצרך להוריד שפע חיות וחיים על הילד, ובזה נפתחו כל מקורות החיים אשר נסגרו ע"י עצירת הגשמים שמביאים חיים לעולם על החי ושיח השדה, ולכן אמר ה' כי עתה יתן גם מטר כי כבר אמר לאסורים פקח קוח. **ואתנה מטר** כבר כתבתי (סי' י"ז פ"ז) כי מעת יבושת הנחל לא היה המטר מחויב מצד הטבע והיה צריך למטר השגחיי, וזה לא יצוייר בלי תשובה מחטא ע"ז שבידם, ולכן צוהו **שיתראה אל אחאב** וישתדל להשיב את ישראל בתשובה שיכירו כח ה' כמו שהיה אח"כ שאמרו ה' הוא האלהים כמ"ש היש בהבלי הגוים מגשימים, ובזה **אתנה מטר** השגחיי: (מלבי"ם)

בב וילך אליהו להראות אל-אחאב והרעב חזק בשמרון:

מלבי"ם וילך ספר כי היה העת מוכן להחזירם בתשובה בקל, **א** כי הרעב חזק בשמרון, וישבו מצד יראת מות: **ב**. (מלבי"ם)

ג ויקרא אחאב אל-עבדיהו אשר על-הבית ועבדיהו יהיה ירא את-יהוה! **מאד:**

מצודת דוד אל עובדיהו. ללכת עמו כמו שנאמר למטה בענין: **על הבית**. ממונה היה על בית המלך: (מצודת דוד)

מלבי"ם ויקרא אחאב שגם אחאב כבר שם על לבו צרת עמו ורוע מעלליו, וקרא לעובדיהו והוא היה ירא ה' מאד להתיעץ עמו, וספר סבת קריאתו (וגם יל"פ מ"ש אשר על הבית שבימים האלה שראה עונשי ה' מנה אותו צדיק על ביתו, למען יהיה לו סמך בזכותו) שכי"ז היה יען שהוא ירא ה' ורצה להתלונן בזכותו. **ג**. (מלבי"ם)

ד ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה ויקח עבדיהו מאה נבאים ויחביאם חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים:

רש"י ויהי בהכרית איזבל. להגיד כל איך היה עובדיהו ירא את ה': חמשים איש במערה אחת. וחמשים איש במערה אחרת: (רש"י)

מצודת דוד **חמשים איש**. רוצה לומר : חמשים לבד, וחמשים לבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויחביאם**. הטמינם במחבואה : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויחביאם חמשים איש במערה**. ר"ל כי ליראתו שתמצאם איזבל חלקם לשני מחנות ולזה שם חמשים איש במערה אחת וחמשים במערה אחרת (רלבי"ג) :

מלבי"ם **ויהי בהכרית** וזאת זכות גדולה אשר הוא כדאי שתעמוד לו בעת הרעב כמ"ש חז"ל בעובדא דנחוניא חופר שיחין אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק וכו' (מלבי"ם):

ג **ויאמר אחאב אל-עבדיהו לך בארץ אל-כל-מעוני המים ואל כל-הנחלים אולי | נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית מהבהמה:**

רס"י **ולוא נכרית מהבהמה**. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: (רס"י)

מצודת דוד **לא נכרית**. ולא נהיה נכרתים מן הבהמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חציר**. דשא : **ונחיה**. ונזון, וכן (שם מה ה) למחיה שלחני : (מצודת ציון)

רלבי"ג **חציר**. עשב להאכיל הבהמות : **ולא נכרית מהבהמה**. רצה לומר שלא נכרית עצמנו מהבהמה שלא תשאר ממנו לנו קצת : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויאמר** לכן צוה לו לבקש מזון לבהמותיו, ועל צד הצורה אמר אליו שיבקש מזון להבהמות. ע"פ שאמרו במדרש כשאין בני אדם ראויים לגשמים יורד המטר בשביל בהמה, כי האדם הבחירי ניתן לגמול ועונש, לא כן הבע"ח שלהם ברית כרותה, ברית הטבעי שלא יכרתו מיניהם, וע"י הברית הזאת יורד המטר גם על האדם הגם שהוא נידון לפי המעשים, וז"ש **אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ועיי"כ ולא נכרית מהבהמה**, לא נגרע מהבהמה וע"י הבהמה לא יכרתו גם בני אדם : (מלבי"ם)

ג **ויחלקו להם את-הארץ לעבר-בה אחאב הלק בדרך אסד לבדו**
ועבדיהו הלק בדרך-אסד בדרך אסד לבדו:

מלבי"ם **ויחלקו ובכ"ז אחאב בפ"ע לא עזב דרכו**, וכ"א פנה לדרכו זה לה' וזה לעזאזל, וז"ש אחאב הלך וכו' ועובדיה הלך וכו' : (מלבי"ם)

**וַיְהִי עֲבֹדָתָהּ בַדֶּרֶךְ וְהָיָה אֱלֹהֶיהָ לְקָרְאָתוֹ וַיִּכְרְהוּ וַיִּפֹּל עַל-פָּנָיו וַיֹּאמֶר
הָאֱתָה זֶה אֲדֹנָי אֱלֹהֶיהָ:**

מצודת דוד ויפול על פניו. להשתחות לאליהו : (מצודת דוד)

**וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי לָךְ אָמַר לְאֲדֹנָיֶךָ הִנֵּה אֱלֹהֶיהָ: **וַיֹּאמֶר מָה חֲסָאֲתִי
כִּי-אֲתָה נָתַן אֶת-עֲבֹדְךָ בְּיַד-אֲחָאָב לְהַמִּיתָנִי:****

רס"י להמיתני. כמו שמפרש ואומר: ורוח ה' יסאך על אשך לא אדע:
(רס"י)

מצודת דוד כי אתה נותן. רצה לומר : אתה תהיה סיבה שאמות ביד אחאב
: (מצודת דוד)

**וַיְהִי חִי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם-יִשְׁ-גֹּוִי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא-שָׁלַח אֲדֹנָי שֵׁם
לְבַקְשֶׁךָ וְאָמְרוּ אֵין וְהִשְׁבִּיעַ אֶת-הַמַּמְלָכָה וְאֶת-הַגֹּוִי כִּי לֹא יִמְצָאָהּ:**

רס"י כי לא ימצאה. שאין העם יכול למצוא אותך: (רס"י)

מצודת דוד כי לא ימצאה. אם לא מצאו אותך : (מצודת דוד)

מצודת ציון אין. איננו פה : (מצודת ציון)

רלבי"ג אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך. הנה אף ע"פ
שלא יהיה אחאב מולך עליהם היה חוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם
היה משביע הגוי והממלכה באלהיה' שיאמרו לו האמת כמו שנהוג
שישביע האדם חברו במה שישאל ממנו שיגיד לו האמת אך לא מלך
אחאב בכלל העולם כי הי' רשע מאד ולא היה ראוי שייטיב לו הש"י זאת
הטובה הלא תראי כי כששלח אליו בן הדד כספך וזהבך לי הוא שלח לו
כדברך אדני המלך : (רלבי"ג)

מלבי"ם (י-טו) השאלות: למה הקדים מה ששלח לבקשו בכ"מ וזה אינו
מחייב שימיתו אם יאמר אליו הנה אליהו, ולמה האריך בלשונו וכפל
ב"פ ועתה אתה אומר לך אמור לאדניך הנה אליהו והרגני, ולמה הזכיר
מה שהחביא מאה נביאים :

חי ה' ר"ל שאם אתה רוצה להתראות אליו מדוע נסתרת עד עתה כ"כ עד שלא מצאוך בשום מקום שע"כ ישבת בסתר, ואם שלא רצית להראות עד שיבקש לראותך הלא כבר בקש אותך, וא"ת שלא ידעת מזה הלא **אם יש גוי וממלכה וכו' ובודאי ידעת מזה**: (מלבי"ם)

יא | וְעַתָּה אַתָּה אָמַר לְךָ אָמַר לְאֲדֹנָיִךָ הֲנֵה אֵלֶיּוֹ:

מלבי"ם | ועתה איך יצוייר שתעשה עתה בהפך שלא די שלא תסתר מן המבקשים אותך רק אתה אומר לך אמור הנה אליהו ואתה רוצה להמציא את עצמך אליו, וזה אי אפשר: (מלבי"ם)

יב | וְהִיָּה אָנִי | אֵלֶךָ מֵאַתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה | יִשָּׁאֲךָ עַל אֲשֶׁר לֹא-אָדַע וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחֲבָב וְלֹא יִמְצָאָךָ וְהִרְגֵנִי וְעִבְדָּךָ יֵרָא אֶת-יְהוָה מִנְעֲרֵי:

מצודת דוד | ורוח ה' ישאך. כאשר היה למוד בכך כפעם בפעם: על אשר. על מקום אשר לא אדע אנה הוא, לבקשך שמה: ולא ימצאך. בהמקום הזה: והרגני. בחושבו שהתלתי בו, כאומר דרך לעג, הנה שלחתי לבקשו ולא מצאתו, והנה הוא עומד פה: ועבדך ירא וכו'. ולמה אם כן תהיה אתה סיבה על מיתתי: (מצודת דוד)

רלבי"ג | ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע. הנה היה אליהו מורגל בכך כי כאשר היה במקום אחד היה רוח ה' נושאו אל מקום אחר כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיה מזה: (רלבי"ג)

מלבי"ם | והיה, וע"כ כי באמת אינך רוצה להתראות אליו, רק אתה רוצה להראות שמבקש אותך בחנם בארצות אחרות כי אתה מצוי פה, ובכ"ז והיה אני אלך וכו' ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע, וזה מגמתך להראותו, אבל הלא בזה תגרום לי סכנה כי ובאתי להגיד וכו' ולא ימצאך והרגני, ועבדך ירא את ה' ולמה תסבב הריגתי: (מלבי"ם)

יג | הֲלֹא-הֲגַד לְאֲדֹנָי אֵת אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי בְּהָרִג אֵיזָבֵל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וְאַחֲבָב מִנְבִיאֵי יְהוָה מֵאֵה אִישׁ חֲמֹשִׁים חֲמֹשִׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְאֶכְלָפְלָם לָחֶם וּמַיִם:

מלבי"ם | וא"ת כי לא יהרגני בעבור זה כי לא יתלה בי האשם במה שאתה יכול להתעלם מן העינים כרגע, ז"א הלא הוגד לאדוני את אשר עשיתי וכו' וזה נודע אח"כ לאחאב (כי הריגת נביאי ה' נעשה ע"י איזבל לא ע"י

אחאב) ועי"כ אני נחשד בעיניו כי ידי עם נביאי ה' להחיותם ולהצילם
ובזה (מלבי"ם):

יֵד וְעַתָּה אַתָּה אָמַר לָךְ אָמַר לְאֲדֹנָיִךְ הִנֵּה אֵלֶיּהוּ וְהִרְגֵנִי: (o)

מצודת דוד ועתה וגו'. והרגני, ואם כן מי יכלכל הנביאים מעתה, חמול נא
עליהם (מצודת דוד):

מלבי"ם ועתה אתה אומר ר"ל עתה אחרי החשד הזה שעוד לא נקיתי
ממנו, אם אומר הנה אליהו והרגני כי יחשוד אותי שאני הסתרתי גם
אותך במערה (מלבי"ם):

טו וַיֹּאמֶר אֵלֶיּהוּ חִי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עִמָּדְתִּי לִפְנֵי כִי הַיּוֹם אֲרָאָה
אֵלָיו: **טז** וַיִּלֶךְ עַבְדֵיּהוּ לְקִרְאֵת אַחָב וַיִּגְדְּלוּ וַיִּלְךְ אַחָב לְקִרְאֵת
אֵלֶיּהוּ: **יז** וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחָב אֶת-אֵלֶיּהוּ וַיֹּאמֶר אַחָב אֵלָיו הֲאֵתָה
זֶה עֹכֵר

מצודת דוד עוכר ישראל. כי עכרת אותם, במה שנשבעת לעצור המטר :
(מצודת דוד)

מצודת ציון עוכר. משחית ומחבל, וכן (שם לד ל) עכרתם אותי : (מצודת
ציון)

יח וַיֹּאמֶר לֹא עֲכַרְתִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל כִּי אִם-אַתָּה וּבַיִת אָבִיךָ בְּעֶזְבְּכֶם
אֶת-מִצּוֹת יְהוָה וַתִּלְךְ אַחֲרַי הַבְּעָלִים:

מצודת דוד לא עכרתי. רצה לומר : אין אני תחלת הסיבה, כי אם אתה,
במה שעזבת את ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם לא עכרתי כי בעברם על מצות ה' לעבוד אלהים אחרים אינם
ישראל רק כגויי הארצות, ולא עכרתי את ישראל, אבל אתה ובית אביך
בעזבכם את מצות ה' עכרתם את ישראל, כי בזה היו כגוים, וכן הפסקת
הטל ומטר גזרתי בחטאם כי כן ראוי להם ואתה הגורם : (מלבי"ם)

יט וְעַתָּה שְׁלַח קִבְּץ אֵלַי אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל אֶל-הַר הַפְּרָמָל וְאֶת-נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע מֵאוֹת וְחַמְּשִׁים וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֲכָלֵי שְׁלֹחַן

איזבל:

מצודת דוד **ועתה**. רצה לומר : אם תבקש על המטר, שלח קבוץ אלי כו', וזה יהיה סיבה שיבוא המטר : **אוכלי וכו'**. על נביאי האשרה יאמר : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ועתה** למען אשיב אותם בתשובה ואברר מי אלהים אמת **שלח קבץ אלי את כל ישראל** : (מלבי"ם)

כז וישלח אחאב בקל-בני ישראל ויקבץ את-הנביאים אל-הר הפרמל:

מצודת דוד **ויקבוץ וכו'**. כי כל ישראל באו מאליהם כאשר שלח אחריהם, אבל הנביאים לא באו עד אשר קבצם המלך שלא בטובתם, ולזה לא קבץ כי אם נביאי הבעל, ולא נביאי האשרה, כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה, על כי היו מאוכלי שולחנה : (מצודת דוד)

כא ויגש אליהו אל-כל-העם ויאמר עד-מתי אתם פסחים על-שתי הסעפים אם-יהוה האלהים לכו אחריו ואם-הבעל לכו אחריו ולא-ענו העם אתו **דבר:**

רש"י **שתי הסעפים**. שתי המחשבות, שאינכם מזינים להכריע מי האלהים: ואם הבעל. האלהים, לכו אחריו: ולא ענו העם אותו דבר. שלא היו יודעין להבחין: (רש"י)

מצודת דוד **אתם פוסחים**. רצה לומר : כחגר הזה אשר פעם ינטה על צד ימין, ופעם על צד השמאל, וכן אתם, עד מתי תהיו נוטים במחשבותיכם, פעם אחרי ה', ופעם אחרי הבעל : **האלהים**. רצה לומר : בעל היכולת ומנהיג העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פוסחים**. מדלגים, ויקרא כן החגר, כי בעת הלוכו נראה כדולג : **הסעפים**. המחשבות, כמו (תהלים קיט קיג) סעפים שנאתי. והוא לשון מושאל מסעיף אילן, כי המחשבות המה ללב כסעיף לאילן : (מצודת ציון)

רלב"ג **עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים**. הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחד ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטי על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים, והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושים צורה יורידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון השליט על האומה ההיא ועל

האקלים ההוא והיו נביאי הבעל עושים מינים מהפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקסם תשפע להם ההודעה לפי מחשבתם מהשליט ההוא אשר ירדו כחותיו בסבת הבעל אשר עשו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשרה חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעים להם מין מהקסם מאותן הפעלות המגונות וכבר בארנו החסרון המגיע להודעת הקסם בשני מספר מלחמות ה', והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלחן איזבל והנה לא באו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נסכם הבל ואין מועיל בם ומלטה אותם איזבל שלא הוכרחו ללכת שם במצות המלך אך נביאי הבעל הוכרחו ללכת שם במצות המלך : **ולא ענו העם אותו דבר**. יתכן שכבר היו נבוכים בזה ולא היו יודעים לאי זה צד יפנו כי מפני מה שראו שנעצר הטל והמטר מהם בסבת הרעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מחשבתם כי ה' הוא האלהים ולרוב הסתות נביאי הבעל והאשרה היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים, וידמה כי היה הבעל לפי אמונתם מאדים במזל טלה שהוא ביתו והוא ממזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחס אל הבעל והוא האש ומפני זה נתרצו בו העם ונביאי הבעל וממה שיורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים התגודדו כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם הוא מהדברים המיוחסים למאדים ולזה אמר להם דרך התול שיקראו בקול גדול כי אלהים הוא מי שיוריד כחו על זה הבעל והוא המשרת העליון ולזה הוא רחוק מאד מכם ועוד סבה אחרת תסבב שלא ישמע אתכם והוא כי שיח וכי שיג לו והנה שיח שרשו נשח כמו פיח שרשו נפח והרצון בו שהעקר כחו כמו ונסחתם מעל פני האדמה כי הסמ"ך והשי"ן ישתתפו מאד בהוראות התיבה אשר הם בהם והנה עקירת כחו תהיה בהיותו בבית מלחמתו או בבית נופל או מה שידמה לזה, או ירצה בשיח עקירי התנועה והוא בהיותו עומד בין היושר והנזורות ושיג כן שרשו נסג בסמ"ך והוא מענין נזורות כי אז יחלש כחו להתנועע ביושר ולפי שיש בו אלוה השנויים בתנועתו אולי ישן הוא עתה שאין לו כח ויקץ עם מה שתעירו כחו כשתקראו לו בקול גדול, או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל למבטים אשר יהיו ממנו למשרתים ואז יתערב כחו בכחם, וכי שיג לו והוא השגת משרת אחר בדרך שידבקו יחד ויתן האחד הכח לשני : **וכי דרך לו**. ר"ל שיפרד מהמבט או מהדיבוק או מביתו או מבית כבודו או שלישותו או זולת זה ממה שידמה לו : **אולי ישן הוא עתה**. שאין לו כח מפני היותו בבית נופל וייקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו הסבות אשר זכר להם אליהו וזה היה בתכלית השגעון והשטות, הנה זה הוא הבאור הנאו' מאד בזה, ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה הוא שאמר להם על צד ההתול קראו בקול גדול אחר שהוא אלהים לפי מחשבתכם ויש לו שיח ותפלה ר"ל שיקבל התפלה וכי שיג לו וכי דרך לו ר"ל שיש לו השגת דבר מבוקש ולו דרך יתנועע בו להשיגו ובהיו' הענין כן אולי עתה ישן הוא ר"ל אחר שיש לו הפעלות התנועה שמא יש לו גם כן הפעלו' השינה אחרי טרחו בתנועה וייקץ אם

תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג, ואמנם הם קראו בקול גדול להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה נתן להם הבחירה שיבחרו הפר האחד, והנה אחר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו על העצים ואש לא ישימו, וידמה שהיה היום ההוא יום מאדים ולזה רצה שיעשו זה בבקר כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המשיכו זה עד שעברה השעה השמינית כי אז תשוב הממשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר השעות, ואפשר שנאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמו שהנחנו אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברים היוצאים מהטבע כי זה ממה שלא יוכל זולתי השם יתברך לבדו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **עד מתי** ר"ל אתם עובדים את הבעל, ובזמן רעתכם תצעקו אל ה', כמ"ש ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו, כי אתם פוסחים בין שני הרעיונות ואינכם יודעים את מי תעבודון, וזה לא יתכן, כי אין בין שני ההפכים אמצעי, ואם ה' הוא האלהים, אין ממש בבעל אשר צוה להכריתו ולשקצו, ואם יש ממש בבעל אין לכם חלק בה', **ולא ענו** כי העם היו מסתפקים : (מלבי"ם)

לכב **ויאמר אליהו אל-העם אני נותרתי נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע-מאות וחמשים איש:**

מלבי"ם **ויאמר** ר"ל כי בבחינה הזאת, לא יהיה להם תירוץ, לאמר שהבעל יש לו יכולת כמו האל, רק שהיה איזה חסרון בעבודתה ומעלה בעבודת אליהו שלכן הוריד הוא את האש ולא המה, כי לכם יתרון, **א**. מצד שנביאי הבעל רבים ואני יחיד, ועז"א **אני נותרתי נביא לה' לבדי** וכו' **ב**. : (מלבי"ם)

לכג **וינתנו-לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחוהו וישימו על-העצים ואש לא ישימו ואני אעשה | את-הפר האחד ונתתי על-העצים ואש לא**

מצודת דוד **אני נותרתי**. כי מאה הנביאים אשר החביאם עובדיה, לא היו ידועים להם : **ונביאי וכו'**. רצה לומר : עם שאני יחידי והמה מרובים, עם כל זאת נראה עתה תפלת מי תקובל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וינתחוהו**. יחתכוהו לאברים, כמו (ויקרא א ו) ונתח אותה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ויתנו** מצד הקרבן, בל יחשבו שאני בחרתי קרבן שיש בו איזה

יתרון יתנו לנו שנים פרים (הגם שיהיו שנים בלתי שוים) ויבחרו להם את המובחר, ג. י"ל מעלה מצד רב העובדים והמתעסקים, וז"ש וינתחוהו וישימו שיהיו המתעסקים רבים, ואצלי יהיו שני חסרונות, א. שאני אעשה הפר האחד הנשאר הגרוע. ב. שאני לבדי: (מלבי"ם)

כד וְקִרְאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאָנִי אֶקְרָא בְּשֵׁם-יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר-יַעֲנֶה בְּאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבָר:

מצודת דוד אשר יענה באש. רצה לומר: התשובה תהיה בדבר הורדת האש (מצודת דוד):

מלבי"ם וקראתם, וכן לא יהיה הבדל בין הפעולות שנעשה כי וקראתם ואני אקרא, וגם בזה אתם תקראו ראשונה, ולפי"ז יתברר כי האלהים אשר יענה באש הוא האלהים כי לא יהיה במה לתלות לא בחסרון הקרבן ולא במקריבים וזמן ההקרבה, שבכולם לכם משפט הקדימה, רק יהיה החסרון מצד שהבעל אינו אלהים, ויען כל העם כי הם היו מסתפקים באמת ורצו לעמוד על הבירור: (מלבי"ם)

כה וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הַבַּעַל בְּחָרוּ לָכֶם הַפֶּה הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רֵאשֻׁנָה כִּי אַתֶּם הַרְבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תִשְׂימוּ:

מצודת דוד כי אתם הרבים. והוא דרך המוסר, אשר הרבים יבחרו לעצמם ויעשו ראשונה (מצודת דוד):

מלבי"ם ויאמר, א. בחרו המובחר, ב. עשו ראשונה, ג. כי אתם הרבים כנ"ל: (מלבי"ם)

כו וַיִּקְחוּ אֶת-הַפֶּה אֲשֶׁר-נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְּשֵׁם-הַבַּעַל מִהַבְּקָר וְעַד-הַצֹּהָרִים לֵאמֹר הַבַּעַל עָנָנוּ וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה וַיִּפְסְחוּ עַל-הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר

רז"י אשר נתן להם. שהיה נשמט מהם, שלא יקרב לעבודה זרה, וזרח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו: לך, בשניכם יתקדש המקום (במדבר רבה כג ט, ילקוט שמעוני כאן רמז ריד): ויפסחו על המזבח אשר עשה. תרגם יונתן: ואשתטו, היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו. כמו ויפסעו: (רז"י)

מצודת דוד אשר נתן להם. אמרו רבותינו ז"ל (בבמדבר רבה כג ט) : אחר שבחרו הפר, לא רצה ללכת אחריהם, עד שאליהו מסרו בידם : **ויפסחו**. דלגו על המזבח אשר עשה אחאב או זולתו, והדלוג הזה היתה מדרך עבודתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפסחו. ודלגו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויפסחו על המזבח. ר"ל שהיו הולכים ושבים אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל עננו : **ויתגודדו**. ר"ל חתכו בשרם בחרבות וברמחים עד שישפך הדם עליהם : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה אמר אשר נתן להם והם בחרוהו, ולמה פסחו על המזבח, והיה צ"ל אשר עשו בלשון רבים :

ויקחו וכי אשר נתן להם לפי הפשט אחר שהפרים לא היו שוים כמ"ש שנים פרים, [שכבר בארנו (בס' התוה"מ אחרי סי' י"ז) ששני מורה השיווי, ושנים מורה שהם בלתי שוים] והיה אחד גרוע ואחד מובחר והוא אמר בחרו, הרי כאילו נתן להם את המובחר, וחז"ל דרשו שלא יכלו להזיז את הפר ממקומו עד שאליהו נתנו להם בידיו, ויקראו עד הצהרים הבעל היה עבודת השמש, והיה תוקפה מהבקר עד הצהרים שאז השמש בגבורתה, ואין קול ר"ל כי הסימן שקרבנם נרצה יהיה, או ע"י קול של נבואה, או ע"י ענין של אש כמ"ש אשר יענה באש, כי על האש שאלו ואם היה יורד אש היו נענים על שאלתם, ושניהם לא היה, ויפסחו כפי הפשט אליהו עשה ג"כ מזבח תיכף, והם בראותם שלא נענו חשבו כי ע"י מזבח של אליהו העומד בצדו נפסד עבודתם, ויפסחו על המזבח אשר עשה אליהו להרסו ולבטלו וז"ש אח"כ וירפא את מזבח ה' ההרוס : (מלבי"ם)

כז ויהי בצָהָרִים וַיִּהְיֶה בָהֶם אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר קְרָאוּ בְקוֹל-גְּדוֹל כִּי-אֱלֹהִים הוּא כִּי שִׁיחַ וְכִי-שִׁיג לוֹ וְכִי-דָרַךְ לוֹ אִילֵי יִשָּׁן הוּא וְיִקְצֶה:

רש"י כי אלהים הוא. (תרגום): ארי אתון אמרין דחלל הוא: כי שיח וכי שיג לו. שמה יק לו דבר עם יועליו עכשיו, או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמה: וכי דרך לו. לבית הכסא: (רש"י)

מצודת דוד כי אלהים הוא. אמר בדרך התול הלא אלהים הוא, ויכול הוא לענות כשישמע, אבל עדיין לא שמע, כי מדבר הוא כעת עם מי, או הוא משיג השגות ומעיין בחכמות, ועל כי הוא טרוד בדבר מה, נבטל ממנו חוש השמע בקצת, או אולי הוא בדרך, ולמרחק המקום לא ישמע, ולזה

קראו בקול גדול, ואז עם כל טרדתו יתעורר, ואף אם הוא בדרך מרחוק ישמע בקול גדול : **אולי ישן**. או שמא ישן הוא, וכאשר תקראו בקול גדול ייקץ משנתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויהתל**. ולעג, כמו (בראשית לא ז) ואביכן התל בי : **שיח**. ענין דבור, כמו (תהלים סט יג) ישחו בי : **שיג**. רצה לומר : השגת דבר חכמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ויהי בצהרים** שאז עקר תקותם בעת תגבורת השמש. **ויהתל** דרך שחוק ולעג אמר דברים הפך כונתו **קראו בקול גדול**, הנה בתנאי האלהות שלא ימצא במקום עד שלא יצוייר יצטרכו לקרא בקול, לא מצד שהוא ברחוק מקום ולא מצד שיש בו איזה העלמה או עיפות או חסרון ידיעה, והוא אמר אחר שאלהיכם יש לו משיגי הגשם, יוכל להיות שיש לו משיגי הנפש המדברת שתתעלם, או ע"י שהוא מדבר ומשיח מענין אחר, וז"ש **כי שיח לו**, או מצד המחשבה שחושב ומעיין בענין אחר, וז"ש **כי שיג** והשגה לו, או שיש לו החסרונות של נפש החיונית שמתנענע ממקום למקום, וז"ש **וכי דרך לו**, או שיש לו משיגי הנפש הצומחת וחסרונותיה שהיא השינה, שהתחלתה בצמחים ומהם נשתלה באדם מצד שיש בו כח הצומח, וההיתול היה במה שהפך סדר דבריו, שאם היה מדבר עמם שלא לצחוק היה צ"ל בהפך, כי ישן הוא, או דרך לו או שיח לו, שהוא סדר המדרגות ממטה למעלה, והוא שכיון להשפיל עבודתם שאינו אלהים, הורידהו עד חסרון הצומח, ואמר לפ"ז קראו בקול גדול. **אולי יתעורר משנתו** (מלבי"ם):

כח ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד-שפך-דם עליהם:

רפ"י ויתגודדו. לשון פריטה בכלי, וכן היה נימוסיהן: (רפ"י)

מצודת דוד **ויקראו בקול גדול**. שמעו לדברי אליהו, עם כי אמר בהתול ולעג : **ויתגדדו**. שרטו בשרם בחרבות עד כי נשפך דמם כאשר היה מנהגם לעבדו בענין זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויתגודדו**. ענין שריטת הבשר, כמו (דברים יד א) לא תתגודדו : **כמשפטם**. כמנהגם : **בחרבות**. מלשון חרב : (מצודת ציון)

מלבי"ם **והם קראו בקול**, למען ישמע אלהיהם הרחוק מהם, **ויתגדדו** שאולי ישן הוא וירגיש בצער דקירת הרומח בנביאיו : (מלבי"ם)

לְכַטֹּב וַיְהִי כַעֲבֹר הַצְּהָרִים וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לְעֹלוֹת הַמִּנְחָה וַאֲיִן-קוֹל וַאֲיִן-
עֵנָה וַאֲיִן קָשֵׁב:

רַס"י ויתנבאו. (תרגום): ואשתטילו: (רס"י)

מצודת דוד ויתנבאו. עשו את עצמם כאלו מדברים בנבואה שתרד האש, ולא חדלו מלהתנבאות עד בוא עת העלאת מנחת הערב, הוא תמיד של בין הערבים, כי אז נלאו ולא התנבאו עוד : ואין קול. אבל אין קול וכו' : ואין קשב. רצה לומר : וזה לפי שאין מי יקשיב, להם כי אינו אלוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתנבאו. עשו עצמם כמתנבאים : קשב. האזנה, כמו (ישעיהו כא ז) והקשיב קשב : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויתנבאו עד לעלות המנחה. ר"ל וידברו אלה הדברים ודומיהם : ואין קול ואין עונה ואין קשב. ר"ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קול לעשות בקשתם ולא שפע ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם : וירפא את מזבח ה' ההרוס. ר"ל שבזה הפעל העלה רפואה אל מזבח ה' ההרוס בישראל עד שלא היו זובחים לו יתברך כי אם לעי"ג או אפשר שהיה שם מזבח בנוי להי להיותו במת יחיד והרסו אותו בעבדי עי"ג ואז הרסו כל המזבחות שהיו שם לשם ית' כאמרו את מזבחותיך הרסו : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי כעבור הצהרים שאז ידעו ששב השמש אחרנית ולא ישיגו מבוקשם התנבאו נביאות שקר, מדוע לא שעה אל מנחתם, ונבאו מזה שאלהיהם כועס על עובדיו וכדומה, ואין קול כנ"ל, ואין קשב שהעם לא הקשיבו אל נבואתם הכוזבת : (מלבי"ם)

גל ויאמר אליהו לכל-העם גִּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְשׁוּ כָל-הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת-
מִזְבְּחַ הַיהוָה:

רַס"י וירפא את מזבח ה' ההרוס. צנה מזבח, והזכיר לישראל להיות מזבח ה' עולה על לבם ושגור צפיהם, שהיה הרוס ונפגר וצטל שמו והזכרתו מפי כל עשרת השבטים, כך שמעתי פשוטו. ומדרשו שמעתי, ששאלו צנה מזבח זהר הכרמל, וזהו שאמר (שמואל א טו יב): צא שאלו הכרמלה והנה מליצ לו יד, ולהלן (צרחית לג כ) הוא אומר: וילצ שם מזבח, ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והצמות שצאלרס שנעשה לשם

שָׁמַיִם, וּבָנָה אֱלֹהֵיהֶם מִזְבַּח זֶה שָׁל שְׁאוּל, שָׁהִי הָרוֹס: (רָשׁ"י)

מצודת דוד גִּשּׁוּ אֱלֹהֵי. לראות שאין הערמה בדבר : **וירפא**. בא על דרך השאלה, לומר לשון רפואה על תיקון בנין הנהרס, וכן נאמר (נחמיה ד א) : **כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים**. וארוכה גם היא מענין רפואה [ואמרו רבותינו ז"ל שהמזבח הזה בנה שאול, ונהרס ע"י עובדי הבעל] : (מצודת דוד)

מצודת ציון ההרוס. ענין שבירה ונתיצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם (ל-לא) **השאלות**: מאין נמצא שם מזבח הרוס, למה אמר אשר אמר ה' אליו ישראל יהיה שמך :

ויאמר הנה נתברר להם כי אין ממש בבעל, ועתה אמר שיגשו אליו, **וירפא** כבר כתבתי כי אליהו עשה מזבח ה' תיכף ונביאי הבעל הרסוהו ועתה רפא אותו להשיבו לאיתנו : (מלבי"ם)

[לא] וַיִּקַּח אֱלֹהֵיהֶם שְׁתֵּימָּה עֶשְׂרֵה אַבְנִים כְּמִסְפַּר שְׁבֻטֵי בְנֵי-יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דָּבַר-יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יְהִי שְׁמִי:

רָשׁ"י אָשֶׁר הִיָּה דָבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יְהִי שְׁמִי. למה נאמר כאן, לפי שציוס סנגלתה שכינה על יעקב צבית אל וקראו ישראל, זו ציוס אמר לו: גוי וקהל גוים יהיה ממך, עתידין צניך להקהל כשאר עמים, ולצנות מזבח להקטיר עליו צשעת איסור הצמות, ואני מתרצה בדבר, צבראשית רצה (פב) (ה): (רָשׁ"י)

מצודת דוד **ישראל יהיה שמך**. על שם שנאמר (בראשית לב כח) : כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, וכאלו יתן טעם למה לקח י"ב אבנים, ואמר לפי שהם במספר שבטי בני ישראל, ולהזכיר זכות ישראל אביהם, שגם הוא כמוהו ינצח אלהים אחרים, ואנשי נביאי הבעל : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ויקח מספר בפרטות** איך תקן המזבח, שלקח **שתים עשרה אבנים** ולבל נטעה שהיה מספר י"ב כנגד י"ב מזלות, כמו שהיו גם עובדי המזלות משתמשים במספר י"ב, לזה באר שכוונתו במספר זה **כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר ה' אליו**, שיהיה למעלה מן המזלות ומושל אף על המלאכים שמצד זה א"ל **ישראל יהיה שמך** שהמה גבוהים מן המזלות : (מלבי"ם)

זלז וַיִּבְנֶה אֶת-הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעֹלָה כְּבִית סָאתִים זָרַע
סָבִיב לְמִזְבֵּחַ:

רפ"י תעלה. פוקאל"ז בלעז: כבית סאתים. רחבו בית סאתים, מאה על
חמשים, כחכר המשכן: (רפ"י)

מצודת דוד ויעש תעלה. עשה חפירה סביב המזבח, כשיעור מקום זריעת
סאתים זרע, בכדי שילכו בה המים להגדיל הנס, כמו שנאמר בענין :
(מצודת דוד)

מצודת ציון תעלה. חפירה, וכן (שם ז ג) תעלת הבריכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויבנה אמר בפירוש שבונה לשם ה' לקדשו בקדושת מזבח. ויעש
תעלה, היה כדי לעשות נס במים, והיה כבית סאתים כשיעור חצר המשכן
שזה הגבול שגבל ה' שתתפשט הקדושה סביב המזבח : (מלבי"ם)

זלג וַיַּעֲרֹךְ אֶת-הָעֵצִים וַיִּנְתַּח אֶת-הַפָּר וַיִּשֶׂם עַל-הָעֵצִים:

מצודת ציון ויערוך. ענין סדור : (מצודת ציון)

זלד וַיֹּאמֶר מְלֹאוּ אַרְבָּעָה כְּדִים מִיָּם וַיִּצְקוּ עַל-הָעֹלָה וְעַל-הָעֵצִים וַיֹּאמֶר
שָׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שְׁלֹשׁ וַיִּשְׁלֹשׁוּ:

רפ"י כדים מים. להגדיל את הנס: ויאהו. אליפע (יאה) על ידיו, ונעסו
אלכעותיו כמעיינות ונתמלחה התעלה, הוא שנאמר (מלכים ז ג יא): פה
אליפע בן שפט אשר יאה מים על ידי אליהו, ונעסה נס במים על ידיו,
ראוי הוא שיעסה הגם במים על ידיו (אליהו רבה פרק יז): (רפ"י)

מצודת דוד ויצקו. וישפכו, וכן עשו ושפכו, ועם כי לא נזכר, כי מעצמו יובן
: שנו. שפכו פעם שנית, ושפכו פעם שנית : שלשו. שפכו פעם שלישית
וכו' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש תעלה. היא חפירה ויעש אותה כבית סאתים זרע כמו שהיה
הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע, והנה להפליג המופת
רצה אליהו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והנה עשה זה אליהו

מעצמו לבטחו שהשי"י יעשה המופת על ידו כמו שעשה מבן הצרפית כאמרו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים או אולי צוהו השם ית' על זה להסיר ישראל מהחטא הגדול אשר היו בו : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמר מלאו ארבעה כדים מים הנה היה צריך להוריד שפע המטר מן המקור העליון, שידוע כי ארבע חיות נושאים את המרכבה העליונה והתחתונה שדרך שם תעבור השפע, ולנגדם מלא ארבעה כדים להוריד השפע מארבע כנפות הארץ העליונה שבעולם האצילות אל עולם הכסא, ויאמר שנו להריק השפע מארבעה נושאי הכסא אל עולם המלאכים, ויאמר שלשו להוריד המים מן ארבעה חיות שראה יחזקאל במרכבה התחתונה המלאכיית אל האופנים שהוא העולם השפל (מלבי"ם):

לה וילכו המים סביב למזבח וגם את-התעלה מלא-מים:

מצודת דוד סביב למזבח: כי בהשפך המים על העולה שעל המזבח, נשפך המים למטה על כל המזבח, סביב מקום המערכה : מלא. או אליהו בעצמו, או על ידי מצותו מלאו גם התעלה : (מצודת דוד)

גלו ויהי | בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע פי-אתה אלהים בישראל ואני עבדך (ובדברך) ובדברך עשיתי את כל-הדברים האלה:

רס"י וכלכרך עשיתי. שהקרבתי צנמה צנעת איסור הצמות: (רס"י)

מצודת דוד בעלות המנחה. בעת העלאת מנחת הערב, הוא התמיד של בין הערבים : ויגש. אל ה' להתפלל : היום יודע. רצה לומר : כאשר תרד האש, יודע היום וכו' : בישראל. רצה לומר : משרה שכינתך בישראל : ואני עבדך. ובהיות הנס הזה על ידי, ידעו הכל שאני עבדך נביא נאמן לה', ויאמינו בי לעולם בהנבאי להם : ובדברך וכו'. רצה לומר : מהראוי שתעשה לי הנס הזה, כי הלא כל הדברים האלה שעשיתי להגדיל הנס, הלא כל מחשבותי בעבור ישמרו דברך, ולא למעני עשיתים : (מצודת דוד)

רלבי"ג ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה. ר"ל בשליחותך ובמצותך כי ידמה שצוהו על זה כמו שזכרנו ואע"פ שנניח שלא צוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיראה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמי' והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה בעודם מחזיקים ברשתם כי אז יסור מעצירת המטר התועלת אשר בעבורו היה

והוא כדי שישובו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן יאמר כי מקרה היה זה לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת הגשמים :

מלבי"ם ה' אלהי אברהם שמאז אהל שכן בישראל, היום יודע, א. שעוד אלהותך בישראל משגיח עליהם ושוכן אתם בתוך טומאתם, ב. שאני עבדך, ג. שכי"ז עשיתי בדברך להקריב בבמה ולהוריד האש : (מלבי"ם)

לז עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי וַיִּדְעוּ הָעַם הַזֶּה כִּי-אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הַסִּבֹּת אֶת-לִבָּם אַחֲרָנִית :

רש"י ענני ה' ענני. ענני באש, (ובמים) ענני במטר, כך תרגם יונתן. ורבותינו אמרו (ברכות ט ז): ענני באש, ענני סלח יאמרו מעשה כספים הם: וידעו העם הזה כי אתה ה' וגו'. וכסתכלחני לבקרם לעתיד לבא, יאמינו כי אם היום תענני: ואתה הסבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך, ובידך היה להכין לבדם אליך (שם לא ז). ומדרש אגדה (במדבר רבה יח יז): אם לא תענני, אף אני אהיה כופר ואומר, אתה הסבות את לבם, וכן אמר משה (במדבר טז כט): אם כמות כל האדם ימותון אלה, אף אני כופר ואומר, לא ה' סלחני לדבר את התורה והמלות, וכך אמר מיכיהו (לקמן כז כח): אם קוצ תשוב בשלום, לא דבר ה' זי: (רש"י)

מצודת דוד ענני ה'. בהורדת האש : ואתה הסבות וכו'. עבר במקום עתיד, ורצה לומר : בהנס הזה תסבב אליך את לבם, אשר היה עד הנה אחורנית, להפנות ממך :

רלב"ג וידעו העם הזה כי אתה ה' הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה ה' הוא האלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיענם הבעל בבא בקשתם הנה זה לא היה מהבעל אבל אותן הפעולות באו מאתך וכאילו הסיבות את לבם אחורנית בהשפע אותם הפעולות מאתך כי הם חשבו שיהיה בסבת הבעל והמשל הנה היתה אמונתם כי בעבדם הבעל תתן הארץ יבולה הנה בתת הארץ יבולה שהיה מגיע מהש"י התחזקו להאמין בבעל לחשבם כי מאתו נהיה זה :

מלבי"ם השאלות: מ"ש וידעו כי ה' הוא האלהים הוא כפול עם מ"ש היום יודע כי אתה אלהים בישראל, ומז"ש ואתה הסבות את לבם אחורנית :

ענני באופן שידעו כולם כי ה' הוא האלהים, כי הגם ששיגו כי אתה אלהים ביניהם ואני עבדך, עדיין לא ידעו כי אלהי ישראל הוא הנמצא האחד מחויב המציאות שמהוה כל הוה ומקיים כל המציאות, כי יטעו שכחו כח מקבל מן הסבה העליונה, ועז"א ענני באופן שידעו כי ה' הוא האלהים, וז"ש חז"ל למה אמר ענני ב"פ ענני שתד אש וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם, ר"ל שלא יאמרו שהורדת האש הוא ע"י כח א' מן השרים התחתונים ושהוא שר ישראל, ולכן מלא את התעלה מים כי הכשפים נבדקים במים כמ"ש חז"ל, ואתה הסבות אמר הטעם שישראל טועים ובלתי משיגים אלהותך הוא מצד שבראת את האדם באופן שלא ישיג שום דבר מן הקודם אל המאוחר ע"י מופת השכל רק מן המאוחר אל הקודם מן המסובב אל הסבה ולכן הוא מוכן אל הטעות והשגיאה בדברים העיוניים, ועיין פירושי ישעיה (סי' מ"א כ"ג) : (מלבי"ם)

לח וַתִּפֹּל אֶשׁ-יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת-הָעֵלָה וְאֶת-הָעֵצִים וְאֶת-הָאֲבָנִים וְאֶת-הָעֶפֶר וְאֶת-הַמִּיִּם אֲשֶׁר-בַּתְּעֵלָה לַחֲכָה:

מצודת ציון לחכה. ענין לקיקה, כמו (שם מט כג) ועפר רגליך ילחכו, ורוצה לומר : שרפה הכל, כהלוקק בלשון : (מצודת ציון)

מלבי"ם ותאכל תחלה את העולה שהוא העקר שבעבורה ירדה האש ואח"כ את העצים שהם מכשירים הקרבן ואח"כ את האבנים ואח"כ את המים :

לט וַיֵּרָא כָּל-הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

כ"י ה' הוא האלהים. ולא הצעל האלהים: (כ"י)

מצודת דוד ויפלו על פניהם. להשתחות לה' : ה' הוא האלהים וכו'. הכפל בא לחזק : (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: למה כפלו ה' הוא האלהים :

ויאמרו ה' וכו' המאמר הראשון משפט מחייב שה' הוא האלהים שזה נודע להם מן ירידת האש, והב' כחו משפט שולל שרק ה' הוא האלהים לא זולתו, וזה נודע להם ממה שראו כי הבעלים אלילים : (מלבי"ם)

[מ] וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ לָהֶם תִּפְשׁוּ | אֶת-נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אֶל-יְמִלֹט מֵהֶם
וַיִּתְּפְשׂוּם וַיִּזְרְדֵם אֱלֹהֵינוּ אֶל-נַחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם:

מצודת ציון **תפשו**. אחזו לבל יברחו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. יתכן שצוה העם לשחוט אותם שם, ואפשר שהוא בעצמו שחט אותם בקנאו לש"י כמו שהרג שמואל את אגג בידו והרג פנחס זמרי וכזבי בידו בקנאותו לש"י וזהו היותר נאות : (רלב"ג)

[מא] וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ לְאַחָב עֲלֵה אֶכֶל וְשִׁתָּה כִּי-קוֹל הַמּוֹן הִגָּשָׁם:

מצודת דוד **עלה אכול ושתה**. כאומר הואיל ושבו כולם ואמרו ה' הוא האלהים, לזה עלה מעתה ואכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי הנה ישמע קול המיית הגשם : (מצודת דוד)

רלב"ג **עלה אכול ושתה כי קול המון הגשם**. ר"ל שקודם השלימך לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והנה אמר לו שיעלה לפי שהעיר ההיא הסמוכה להר הכרמל היתה יותר גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישראל והנה בטח אליהו בש"י שיעשה זה או ידע זה בנבואה : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות**: למה א"ל אכול ושתה, ואיך אמר כי קול המון הגשם ועדן לא היה שום רושם אל הגשם כמ"ש אח"ז :

ויאמר הנה כבר פעל מה שהיה צריך לפעול, **א**. שישראל חזרו והודו באלהים אמת, **ב**. ששחט את נביאי הבעל המדיחים את העם, וכפי הנראה גם אחאב נטה אחרי אליהו בעת הזאת בראותו את מעשה ה' כי נורא הוא, כי לולא זה לא היה מניחו להרוג את נביאיו, ולכן א"ל **אכל ושתה** כי ביום ההוא בודאי גזרו צום כמו שהיה מנהגם בעת שהיו מתפללים על עצירת גשמים, אמר **שיאכל וישתה כי קול המון הגשם**, ר"ל כי הקול הזה הנשמע בין מה שצעקו ישראל ה' הוא האלהים בין צוחת החוטאים הנשחטים הוא המון הגשם אשר ירד לקראת קול הזה, ובאמת לפי הדין אם ירדו גשמים אחר חצות צריך להשלים התענית ואז היה אחר חצות, רק שאליהו הודיע שבעת התחילו לשמוע לדברי הנביא שנתאספו שמע קול המון הגשם וכאילו ירדו גשמים קודם חצות שא"צ להשלים : (מלבי"ם)

[מב] וַיַּעֲלֵה אַחָב לְאָכַל וְלִשְׁתּוֹת וְאֱלֹהֵינוּ עֲלֵה אֶל-רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר
אֲרָצָה וַיִּשֶׁם פְּנִיּוֹ בֵּין (ברכו) בְּרַפְּיוֹ:

רס"י ויגהר ארלה. (תרגום:) וגחין לארעא, להתפלל על הגשמים: (רס"י)

מצודת דוד ראש הכרמל. ראש הר הכרמל : ויגהר ארצה. נשתטח לארץ ואחרי זה קם ושם פניו בין ברכיו להתפלל על המטר, ואף שה' אמר לו ואתנה מטר וכו', מכל מקום התפלל למהר לתתו בעוד אחאב שם, ועל כי היה בטוח שיקובל תפלתו, אמר לאחאב מתחילה כי קול המון הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויגהר. ענין השתטחות, כמו (מלכים ב ד לד) ויגהר עליו : (מצודת ציון)

רלב"ג ואליהו עלה אל ראש הכרמל. ידמה שכבר עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עבים עולים מצד המערב או אולי היה אויר המקוי ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שידבק בו השפע האלהי : ויגהר ארצה. ר"ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש"י עם זה ההכנעה וההצנעה כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש"י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקוד בזה הצער : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעלה כי כבר האמין בדבר אליהו שיבא הגשם, ואליהו עלה להתפלל שהגם שא"ל ה' שיתן מטר היינו שלא יעצר המטר הטבעי, אבל הוא התפלל שירד תיכף ע"פ נס : (מלבי"ם)

[מג] ויאמר אל-נערו עלה-נא הבט דרך-ים ויעל ויבט ויאמר אין מאומה ויאמר שבע שבע פעמים:

רס"י לרך יס. אס תראה ענן עולה מן הים: (רס"י)

מצודת דוד עלה נא. עמי מתחילה אל ראש ההר : הבט דרך ים. ראה לפאת המערב, אם נראה עבים עולים, ובעצמו לא רצה להפנות אנה ואנה, עד עת תקובל תפלתו : שוב שבע פעמים. רוצה לומר : שבעת פעמים אמר לו לשוב ולהביט : (מצודת דוד)

מצודת ציון אין מאומה. אין כלום : (מצודת ציון)

רלב"ג עלה נא הבט נא דרך ים. ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים אם יראה דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מסכי' אליהו להסיר עצמו מהמצב ההוא המצער אותו עד יראה בסימן ששמע השם תפלתו ולזה לא היה אליהו בעצמו יכול להביט זה והנה היה

מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה היי קורא לנערו שיבט דרך ים אם יראה שום ענן והיה אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעי שאמר לו שכבר ראה עב קטני ככף איש עולה מים, והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד עצמם בשיגיע להם הש"י זה הטוב על דרך המופת ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתסור עצירת המטר שהביא הש"י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר תכף כדי שיכירו כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף ששבו אל ה' : (רלבי"ג)

מלבי"ם הבט הסוד ידוע כי הים העליון שכל הנחלים הולכים אליו, לו שבעה ימים, ואז עלתה השכינה בעון הדור לרקיע השביעי לכן הוצרך לשוב שבע פעמים, ובשביעית ראה עב קטנה ככף איש, כי לא ירד הגשם רק בשביל איש אחד הוא אליהו, ואז ידע כי על ידו יתפתחו השמים, והודיע לאחאב שירד לביתו: (מלבי"ם)

מד וַיְהִי בַשְּׁבַעִית וַיֹּאמֶר הִנֵּה-עַב קֶטְנָה כְּכַף-אִישׁ עָלָה מֵיָם וַיֹּאמֶר עָלָה אָמַר אֶל-אַחָב אָסֹר וְרַד וְלֹא יַעֲצֹרְכָה הַגֶּשֶׁם:

רש"י אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשבוע לביתך, פן ידחק אותך הגשם בדרכך: (רש"י)

מצודת דוד אסור ורד. אסור המרכבה ורד לביתך, לבל יעכב אותך הגשם, כי אם תשהה עוד, תהיה מעוכב מן הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אסור. קשור הסוסים להמרכבה : יעצרכה. יעכב אותך, כמו (שופטים יג טז) אם תעצרני לא אוכל : (מצודת ציון)

רלבי"ג אסור ורד ואל יעצרכה הגשם. ר"ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם פה לרבוני אסור המרכבה תכף ורד ליזרעאל קודם בא הגשם : (רלבי"ג)

מה וַיְהִי | עַד-כֹּה וְעַד-כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עִבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶשֶׁם גָּדוֹל וַיִּרְכַּב אַחָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֵאלָה:

רש"י עד כה ועד כה. בתוך שהלך השליח ובתוך שאסר המרכבה, והשמים התקדרו: (רש"י)

מצודת דוד **עד כה ועד כה**. בין כך ובין כך רוצה לומר : בעוד שאסר המרכבה וירד ממקומו, חשכו השמים ברבוי העבים, ונשב הרוח ויהי הגשם : **וירכב**. עם שהיה הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **התקדרו**. נחשכו, כמו (יואל ב י) שמש וירח קדרו : (מצודת ציון)

רלבי"ג **וירכב אחאב וילך יזרעאל**. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם באו ליזרעאל : (רלבי"ג)

למז **יד-יהוה היתה אל-אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב עד-באכה** **יזרעאלה**:

רש"י **ויד ה'**. (תרגום:) רוח גבורה מן קדם ה' נתלבש כח לרוץ לפני המרכבה ברגליו, שלא ילך אחאב יחידי, שחלק כבוד למלכות (מכילתא, ילקוט שמעוני רמז ריז): **וישנס מתניו**. כמו ויאזור, ואין לו דמיון, ואף הוא לא בא אלל ללמד לשון זירוז, נזרז כגבור: (רש"י)

מצודת דוד **ויד ה'**. רוצה לומר : רוח גבורה מה' : **וישנס**. חגר מתניו, להיות מזורז ביותר ורץ רגלי, לפני מרכבת אחאב, עד המקום אשר יבואו בו ליזרעאל, ועשה זאת לחלוק כבוד למלכות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וישנס**. ענין חגורה, ואין לו דומה : **עד באכה**. עד אשר תבוא, וכאילו ידבר למול היודע המקום : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויד ה' היתה אל אליהו**. ר"ל שכבר בא אליו דבר ה' שיעשה זה ר"ל לשנס מתניו ולרוץ לפני אחאב עד שבא אחאב ליזרעאל והנה שנס מתניו הוא שחגר מתניו בדרך שיתכן לו לרוץ בזולת נזק באבריו הפנימיים מפני חוזק התנועה : (רלבי"ג)

מלבי"ם **וישנס** כי מאז נטה לבו אל אליהו ולכן כבדו כמלך כי שב באותו שעה וחשב לקרבו לעבודת ה', ומ"ש **ויד ה' היתה אל אליהו** הוא כח וגבורה לרוץ לפני מרכבתו : (מלבי"ם)

א וַיִּגַד אַחָאָב לְאִיזָבֵל אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵיוּ וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר הָרַג אֶת-כָּל-הַנְּבִיאִים בְּחָרֵב:

מצודת דוד **אשר עשה**. בהרדת האש והגשם : (מצודת דוד)

רלבי"ג את כל אשר עשה אליהו. הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה לחכה לבחון כי ה' הוא האלהי ומה שעשה מהבאת המטר : **ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב**. ידמה שהודיע לה שהוא צוה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושחטם שם כאילו רצה שלא יטמא דמם את הארץ ולזה נשפך דמם אל הנחל שיוליכיהו למקום רחוק : (רלבי"ג)

מלבי"ם את כל, מירידת האש והגשם, ואת כל ר"ל הסבה שבעבורה הרגם, שרצה להצדיק את אליהו, ור"ל את כל הפרטים שבעבורם הרג את כל הנביאים : (מלבי"ם)

ב וַתִּשְׁלַח אִיזָבֵל מְלָאָךְ אֶל-אֱלֹהֵיוּ לֵאמֹר כֹּה-יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֵפוּן כִּי-כַעַת מָחָר אֲשִׁים אֶת-נַפְשְׁךָ כְּנַפֵּשׁ אֶחָד מֵהֶם:

רש"י כה יעשון אלהים. כמו שעשית לנביאי הבעל: (רש"י)

מצודת דוד **כה יעשון וכו'**. הוא ענין שבועה וגזמה ולא אמרה, וכאילו אמרה כהטובה היא יעשון וכו', ועוד יוסיפו טובה, כי כעת מחר וכו', ואמרה לשון רבים, כי עבדה לבעל ולאשרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כעת**. הכ"ף באה לאמתת הדבר : (מצודת ציון)

רלבי"ג כה יעשון אלהים. אמרה זה בלשון רבים לרבוי האלוהות אשר היו עובדים להם : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה לא הרגה אותו תיכף :

ותשלח איזבל ראתה כי לב אחאב נוטה אל אליהו ומצדיקו ולא ערב לבה להרגו תיכף וחשבה כי בלילה תהפך לב אחאב לשוב אל רשעו : (מלבי"ם)

ג וַיֵּרָא וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל-נַפְשׁוֹ וַיֵּבֵא בָּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיִּנַּח אֶת-נַעֲרָו

מצודת דוד וירא. ראה עצמו בסכנה : אל נפשו. בעבור למלט נפשו : אשר ליהודה. ואינה ממשלת אחאב : (מצודת דוד)

רלבי"ג וירא ויקם וילך אל נפשו. ר"ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה לסמוך על הנס אבל קם תכף והלך למלט את נפשו : ויבא באר שבע אשר ליהודה. ר"ל שכבר היה למלך יהודה ולזה בא שם להמלט מיד איזבל ואע"פ שבא לנחלת בני שמעון הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר ההיא תחת מלך יהודה או אולי במלחמות שנלחמו מלכי יהודה עם מלכי ישראל לקחו מלכי יהודה העיר הזאת : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מהו וירא מה ראה, מהו הלשון וילך אל נפשו :

וירא ראה ברוח קדשו כי יכול תוכל וילך אל נפשו כי אליהו היה מתבודד רוב ימיו ועוסק בשלמות עצמו להשלים את נפשו, רק בעת הצורך היה נביא שלוח אל העם, ואחר שראה שכל הנפלאות שעשה לא פעלו, ראה כי אין לו עסק להשלים את העם, ולכך קם וישב ללכת אל השלמת נפשו, והגם שבא אל באר שבע אשר ליהודה ששם לא התירא עוד מאיזבל, בכל זה הניח את נערו שם להפרד מבני אדם לצאת אל המדבר להתבודד, כי זה היה מחוץ חפצו עתה, כמ"ש מי יתנני במדבר מלון אורחים וכ"י (מלבי"ם):

ד וְהוּא-הֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיֵּבֵא וַיִּשָׁב תַּחַת רְתֵם (אחת) אָחַד וַיִּשְׁאַל אֶת-נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר | רַב עֵתָה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי-לֹא-טוֹב אֲנִי

רש"י רותם. ייניצר"א בלע"ז: ויאמר רב. (תרגום): סגוי לי ארכא, עד אימתאי אנה מטריף כדין: (רש"י)

מצודת דוד תחת רותם. לחסות בצלו : וישאל. שאל מהי לקחת נפשו ולמות בידי שמים : רב עתה. רצה לומר : הואיל ואני עתה בצער, הנה נחשבים לי ימי למרובים, ואין לי חפץ בהם, ולכך קח נפשי, כי לא לעולם אחיה, כי לא טוב אנכי מאבותי, להנצל מן המיתה, ואם כן מה לי עתה, מה לי לאחר זמן : (מצודת דוד)

מצודת ציון רתם. שם אילן, שגחליו תמיד חמים מאוד, וכן (תהלים קכ ד) גחלי רתמים : (מצודת ציון)

רלבי"ג **והוא הלך במדבר דרך יום**. בחר ללכת במדבר כדי שלא יראהו איש שיוכל להגיד זה לאיזבל : **וישב תחת רותם אחד**. הוא עץ שפל גינני"שטה בלע"ז : **וישאל את נפשו למות**. הנה מחוזק הרעב היה בוחר במות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהש"י שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיים :

מלבי"ם **השאלות**: **מלת ויבא לא יצדק רק אם בא אל מחוז החפץ לא הנודד במדבר :**

והוא לבדו הלך במדבר דרך יום, ויבא ר"ל ואז בא אל מחוז חפצו, כי אחר שהתרחק דרך יום מן הישוב היה במקום מגמתו, כי שם יתבודד עם האלהים, וישאל את נפשו כי ראה שכבר תיקן לצורך עצמו את אשר היה לו לתקן בחיים הזמנים, וראוי כי תשוב נפשו אל צרור החיים ותעזוב את הלבוש החומרי המאפיל בינה ובין האור הבהיר, וז"ש **ששאל את נפשו ר"ל לתועלת נפשו, והנה לשלא ימות, יהיה או מצד שלא השלים את אשר עליו להשלים בחייו, ועז"א רב עתה ה' כי כבר השלים ועשה רב והותר, ואם מצד שאין המיתה מוכרחת אליו כי גם בחייו יפרד אל הרוחניות והמלאכיות כאדם קודם החטא שהיה ראוי להיות חי לעולם, ועז"א **לא טוב אנכי מאבותי** :** (מלבי"ם)

ג **וישכב ויישן תחת רתם אֶחָד וְהָנָה-זָה מְלֶאךָ נִגַע בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֶקוּל:**

מצודת דוד **וישכב וכו'**. רוצה לומר : אף כשבא לשכב ולישן בהתפשטות רגליו, לא מצא שנים (רתמים) יחד, לחסות בצילם כל אורך הגוף : **והנה זה**. הלשון הזה יורה למהירות הדבר, לומר מיד כשישן בא אליו המלאך וכן (שיר השירים ב ח) : **קול דודי הנה זה בא : נוגע בו**. להקיצו, משנתו :

מלבי"ם **השאלות**: **מ"ש ויישן תחת רותם אחד, היל"ל ויישן תחתיו שכבר נזכר שישב תחת הרותם, ומלת זה מיותר, למה צוה לו לאכול את העוגה וכי לא לקח בידו לחם בלכתו המדברה :**

וישכב תחת רותם אחד זה היה רותם אחר, שהרותם הראשון היה קטן בלתי מספיק רק לשבת תחתיו (ולכן כתיב אחת בלשון נקבה המורה על חולשתו) וזה השני היה רב הצל ראוי לשכב תחת צילו, **והנה זה מלאך** אבל הרותם השני הזה לא היה רותם באמת רק מלאך שנדמה לו כרותם ועתה בשינתו **נוגע בו ויאמר וכו'** : (מלבי"ם)

וַיָּבֵט וַיהוָה מִרְאֲשֵׁיתוֹ עֵגַת רְצָפִים וְצִפְחַת מַיִם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכַּב:

רצ"י **לרצפים.** פחמים, וכן (ישעיהו ו ו): ובידו רצפה: (רצ"י)

מצודת ציון **מראשותיו.** סמוך לראשו: **עוגת.** חררה: **רצפים.** אפויה על גבי גחלים, כמו (ישעיהו ו ו) ובידו רצפה: (מצודת ציון)

רלב"ג **עוגת רצפים.** ר"ל עוגה שנאפית ברצפי אש: (רלב"ג)

מלבי"ם **ויבט, עוגת רצפים** עוגה של רשפי אש, נדמה לו כאילו רשפי אש נתאחדו כדמות עוגה הראויה למאכל, וכאילו צוהו לאכול העוגה הזאת, שהוא כפי המשל, שגופו יזדכך מן חלק העפר ויעשה כבריות המורכבות מיסודות הקלים אש ומים ורוח, כענין עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט, וכמ"ש שהשדים גופות מורכבות מאש ורוח או אש ומים, והם אוכלים ושותים לדעת חז"ל והמקובלים, אשר גם אכילתם היא מדברים הדומים להרכבתם. וכפי הנמשל הרצפה רומז אל דבר הנבואה, והמים רומז להתורה, כמ"ש ובידו רצפה (ישעיהו ו) ותרגמו ובפומיה ממלל, ואומר הוי כל צמא לכו למים, שהיה מזונו עתה ענין רוחני אלהי: (מלבי"ם)

וַיָּשָׁב מִלֶּאֱךָ יְהוָה | שְׁנִית וַיִּגַע-בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֲכַל כִּי רַב מִמֶּךָ הַדֶּרֶךְ:

מצודת דוד **כי רב ממך הדרך.** רצה לומר: הדרך שאתה רוצה ללכת בה, היא מרחק רב מפה, ולא תמצא מה לאכול, ולזאת קום ואכול שוב, וממנו תשב **זמן רב:** (מצודת דוד)

מלבי"ם **וישב** בפעם השניה לא נתלבש המלאך בדמות רותם, ועז"א מלאך ה' שנית, שבשנית היה מלאך ה', **ויאמר קום אכול** כי בפעם הראשונה ישן אח"ז ובפעם השניה נזדכך שלא יצטרך לישן כי הלך ארבעים לילה בלא שינה, ועז"א כי רב הדרך ללכת ביום ובלילה: (מלבי"ם)

וַיִּקֶם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיִּלֶךְ בְּכַח | הָאֲכִילָה הִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הָרִ. הָאֲלֵהִים חָרַב:

מצודת דוד **בכח האכילה היא.** על פי נס, לא נתעכלה במעיו כל הזמן ההוא: **עד הר.** עד בואו להר האלהים, והוא הר חורב: (מצודת דוד)

רלבי"ג וילך בכח האכילה ההיא. ר"ל בכח שקנה מהאכילה ההיא הלך ארבעים יום וארבעים לילה ואולם אמר שקנה הכח מהאכילה ההיא כי קודם האכילה היה חלוש מאד והיה קרוב מאד למות מפני הרעב, והנה בא בדרך המדבר עד הר חורב שנתנה בו התורה לישראל : (רלבי"ג)

מלבי"ם וילך נדמה בזה למשה רבו שנזדכך גופו במה שעמד מי יום בלא אכילה עד שזכה ברדתו אל הגלות אליו כבוד ה' למטה ואל קרני ההוד, וכן הוא בכח האכילה הזאת שהיה מאכל רוחני נזדכך גופו כל הארבעים יום עד שבא עד הר האלהים כי הוכן אל המראה הגדולה הזאת : (מלבי"ם)

טו וַיְבֹא-שָׁם אֶל-הַמְּעָרָה וַיִּלֶן שָׁם וְהָיָה דְבַר-יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מֵה-
לָךְ פֶּה אֱלֹהִים:

רש"י אל המערה. היא נקרת לך (שמות לג כב) שעמד בה משה (ראה מגילה יט
(רש"י) ז):

מצודת דוד אל המערה. שעמד בה משה, וכמו שנאמר (שמות לג כב) :
ושמתוך בנקרת הצור, ותרגומו : במערת טנרא : מה לך פה. למה באת
הנה, ובא השאלה בדרך לשון בן אדם, השואל בכדי להכנס עמו בדברים,
ודוגמתו (בראשית ד ט) : אי הבל אחיך : (מצודת דוד)

מצודת ציון פה. הנה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויבא שם אל המערה וילן שם. ידמה שכבר היתה מערה בהר חורב ולן שם אליהו : והנה דבר ה' אליו ויאמר. אחשוב כי בתחלה בא אליו דבר ה' על דרך הנבואה ושאל לו השי"י מה לך פה אליהו ואע"פ שכבר ידע זה השי"י על דרך אמרו לקין אי הבל אחיך והנה השיב אליהו כי הוא מקנא לשי"י כי בני ישראל עזבו את ברית התורה והרסו מזבחות השי"י כי לא רצו לעבוד כי אם אלהים אחרים והרגו נביאי השם בחרב כי כבר הרגה אותי איזבל כמו שקדם ונשאר אליהו לבדו מן הנביאים הידועים לה ובקשה להרוג אותו וכאילו שאל מהשי"י על זה שיקום נקמתו על אלו הרעות שעשו ישראל והנה קרה זה לאליהו מרוב כעסו על חטאת ישראל אז אמר לו השי"י שיצא ויעמוד בהר לפני ה' ר"ל כי כשיראה לו כבוד ה' אז יצא מהמערה וידמי שכבר עשה זה השי"י כדי שיבקש אליהו רחמים על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם כי היה רצון השי"י להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים כמו הרוח הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מה שאל מה לך פה וה' יודע מה הוא עושה בזה :

מה לך פה ר"ל הלא הנביא צריך שימצא בין העם להוכיח ולנבאות לא שיתבודד במדבר ובהרים (מלבי"ם):

וַיֹּאמֶר קִנְאֵתִי לַיהוָה | אֶלֶּהִי צְבָאוֹת כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בְּחָרֵב וְאֶתֵּר אֲנִי לְבִדִּי וַיִּבְקְשׁוּ
אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ:

רש"י את מזבחותיך הרסו. צמות יחיד הגעשות לשם שמים, שהרי מזבח בית הבחירה בירושלים היה: (רש"י)

מצודת דוד קנא קנאתי לה'. מקנא הייתי קנאת ה', להרוג נביאי הבעל, ולעצור המטר, על אשר עזבו בריתך וכו' : הרסו. כמו שנאמר למעלה (יח ל) : וירפא את מזבח ה' ההרוס : לבדי. כי מאת הנביאים שהחביא עובדיה, אינם ידועים להם : ויבקשו וכו'. כאומר לזה באתי הנה, להתפלל במקום המקודש, לקחת נקמתי מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון קנא קנאתי. נקם נקמתי, וכן (במדבר כה יא) בקנאו את קנאתי : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויאמר הנה אנכי לא אוכל להיות נביא מורה ומוכיח לעם הזה, כי צמתתני קנאתי על רוע מעשיהם, וע"י קנאתי שהרגתי נביאי הבעל יבקשו את נפשי, ולכן לא אוכל לעשות שליחותי : (מלבי"ם)

וַיֹּאמֶר צָא וְעַמְדָּתְךָ בְּהָר לְפָנַי יְהוָה וְהָיָה יְהוָה עִבְרָא וְרוּחַ גְּדוּלָּה
וְחֶזֶק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לְפָנַי יְהוָה לֹא בְרוּחַ יְהוָה וְאִם הָרוּחַ
רַעַשׁ לֹא בְרַעַשׁ יְהוָה:

רש"י ורוח גדולה. (תרגום:) משרית מלאכי רוחא: ברעש. (תרגום:) משרית מלאכי רש"י זיעא: (רש"י)

מצודת דוד צא. צוהו לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה', כי כבוד השכינה תעבור לפניו : והנה ה' עובר. אחר כל המחנות ההם : ורוח גדולה. תרגום יונתן : משרית מלאכי רוחא. רצה לומר : מחנה מן מלאכי רוח עברו לפני ה', עד לא עבר כבוד השכינה : לא ברוח ה'. רצה לומר : בא אליו קול הנבואה ואמרה, שאין כבוד השכינה עוברת במחנה מלאכי הרוח : רעש. תרגום יונתן : משרית מלאכי זיעא : לא ברעש ה'. קול הנבואה אמרה, לא ברעש ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון מפרק. משבר, כמו (זכריה יא טז) ופרסיהן יפרק : (מצודת ציון)

רלבי"ג ולא היה ברוח ה' כי אין מדרך הש"י שיביא הרעות אם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי שנתבאר לש"י שלא יהיו מקבלי תוכחת לא רצה לענשם על אלו החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישוּבו מדרך הרעה, והנה היה אחר הרוח רעש והוא מזיק כי הוא כלי להפכת הארצות, וזכר ג"כ שלא ברעש ה' כמו שזכרנו ברוח : (רלבי"ג)

מלבי"ם (יא-יג) **השאלות:** מה הורה במראה זאת, ולמה שאל שנית מה לך פה וכבר השיב על שאלתו :

ויאמר צא וכו', חוץ ממ"ש האלהיים כי ראה בזה המראה הגדולה שראה יחזקאל, שראה רוח סערה ענן גדול ואש מתלקחת, שהם שלשה קליפות הסובבות את האגוז והפרי, וכן ראה אליהו רוח, ורעש הענן, והאש, וראה שה' לא נמצא בס, כי הם מחיצות ומסכים בין הקדש, ומהם תצא הרעה, ואחרי האש ראה קול דממה דקה שהוא הנוגה הדקה ומתוכה כעין החשמל, חש ממלל, הדובר בלחש, שהוא הקול והדממה, ור"ל קול ודממה החשמל, ודקה שהוא הנוגה, אולם כפי הנגלה הראה לו כי במחנה רוח ורעש ואש אין ה' בס רק בקול דממה, וממנו ילמדו שלוחיו ונביאיו בל יסערו סער בל ירעשו רעש ובל יבעירו אש, כמו שעשה אליהו בקנאתו לה' צבאות שעצר את השמים ושחט את נביאי הבעל, כי ה' ישלח את נביאיו שיבואו אליהם בקול דממה, וימשכו את העם בעבותות אהבה ובדברים רכים : (מלבי"ם)

יב ואחר הרעש אש לא באש יהוה ואחר האש קול דממה דקה:

רש"י אש. (תרגום:) משרית מלאכי אשתא: קול דממה דקה. (תרגום:) קל למשבחין בחשאי, אבל זנביאי אומות העולם אומר (איוב ד טז): דממה וקול אשמע, דממה היתה לשבח. ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה, לטינטישמנ"ט בלע"ז, ואין שומעין הקול ממס: (רש"י)

מצודת דוד אש. תרגם יונתן : משרית מלאכי אשתא : לא באש ה'. כן אמרה קול הנבואה : **קול דממה דקה.** רוצה לומר : קול חשאי כאלו היא מורכבת מקול ומשתיקה ולתוספת ביאור אמר, שהקול היה דקה, ותרגומו : קול דמשבחין בחשאי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **דממה.** ענין שתיקה, כמו (תהלים קז כט) יקם סערה לדממה : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה אחר הרעש אש שהוא יותר מזיק. וזכר ג"כ כי לא באש השם לסבה שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש"י אך הסתיר פניו מהם ועזבם כמו מטרה לחצי הרעות הנכוונות לבא עליהם היה זה כן לפי שהרעוי הבאות על צד הקנאת המוסר לא יועילו להם הלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש"י : **והנה אחר האש קול דממה דקה**. ר"ל קול נמוך מהש"י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה העיר בזה כי אחר נפלים באלו הרעות ולא ירגישו שעונותיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהשם ית' אך לא יהיה שלם באופן שהיה מביא השם ית' המוסר לישראל במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישיי תכף כי בסבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול ומהשתיקה, וידמה כי מרוב כעס אליהו על רוב חטאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב אופן שאמר **בראשונה** : **(רלב"ג)**

יג | כְּשָׁמַע אֱלֹהֵיוּ וַיִּלֶט פָּנָיו בְּאֲדָרְתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמַּעְרָה וַהֲנֶה אֱלֹיוּ קוֹל וַיֹּאמֶר מֵה-לָךְ פֹּה אֱלֹהֵיוּ:

רס"י **וילט פניו**. (תרגום:) וכריך אפואי, וכן הוא אומר (שמואל א' כ"ז): **לוטה** **בשמלה**: **(רס"י)**

מצודת דוד **כשמוע אליהו**. את קול הדממה, והשכיל שהכבוד עובר, וכרך פניו באדרתו לבל יביט אש הכבוד, כמו שנאמר במשה (שמות ג'): **ויסתר משה פניו : ויצא ויעמוד**. ויצא מהמערה ויעמוד בפתח : **מה לך פה**. על כי הראהו הכבוד, ולא עבר ברוח וברעש ובאש, כי אם בקול דממה דקה, כי חפץ חסד הוא, ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש, ולזה שאל לו שוב, **מה לך פה רצה לומר** : העודך באת הנה, לבקש נקמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וילט**. ענין כריכה, כמו (שמואל א' כ"ז) **לוטה בשמלה** : **באדרתו**. מלבוש חשוב מיוחד לנביאים, וכן (זכריה יג') ולא ילבשו אדרת שער : **(מצודת ציון)**

רלב"ג **ויהי כשמוע אליהו**. ר"ל כשמוע אליהו קול הש"י הסתיר פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא מהמערה כמו שצוהו השם ית' ועמד פתח המערה : **(רלב"ג)**

מלבי"ם **ויהי ספר** כי בצאת אליהו בפתח המערה שהיה באמצע ההר כמ"ש צא ועמדת בהר, **וילט פניו** כענין שכתוב ושכותי כפי עליך, וראה

כי תוכן המשל שאין רצון ה' שהנביאים יענשו את העם ויקנאו בזעם, שאל אותו שנית מה לך פה, ומדוע אינך שב אל שליחותך לנבאות ולהוכיח בלא קנאה ורעש: (מלבי"ם)

יבד ויאמר קנא קנאתי ליהוה | אלהי צבאות פי-עזבו בריתך בני ישראל את-מזבחתיך הרסו ואת-נביאיך הרגו ואת-אנשי לבדי ויבקשו את-נפשי לקחתה: (o)

מצודת דוד ויאמר קנא קנאתי. רצה לומר: הלא מאז קנאתי קנאת ה', ולא לכבודי, ולזה גם עתה אבקש נקם, למען כבוד שמו: (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: למה צוה שימשח את חזאל ואת יהוא, ולמה יעמיד נביא אחר תחתיו:

ויאמר שנית כי לא יוכל לעזוב קנאתו לה' צבאות כי מקנא הוא על דבר כבוד שמו: (מלבי"ם)

יטו ויאמר יהוה אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק ובאת ומשחת את-חזאל למלך על-אָרם:

מצודת דוד לך שוב לדרכך. בדרך אשר באת הנה, והוא במדבר דמשק: ובאת. אל דמשק: ומשחת. הלשון הזה יורה על מינוי הגדולה, והושאל ממשחת מלכי ישראל, שהיתה משיחה ממש: (מצודת דוד)

רלב"ג ויאמר ה' אליו לך לדרכך מדברה דמשק. ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ומשם ימשח חזאל למלך על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ומשם ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ומשם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר שאין רצון אליהו להיות לנביאו ולמזהיר לישראל עד שכבר קץ בחייו מפני רוע מעשיהם ואמר לש"י שיקח את נפשו, ולפי שלא מצא שם בדרך כי אם אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש נבואת אליהו עם שלבישי האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש וידמה שהודיע אליהו לאלישע את הנבואה וצוהו שיודיע לחזאל שהוא יהיה מלך על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ולזה היה כאילו ימשחם אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שיורה מה שלמד עליהם חובה לפני הש"י הנה הוא סבת המשח חזאל למלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש"י בכל אלו הדברים ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו: (רלב"ג)

מלבי"ם (טו-טז) **ויאמר** אז אמר לו כי הנהו ממלא רצונו מה שמקנא על כבוד ה' ויעניש את העם ע"י חזאל ויהוא אלישע, שאלה יהיו נגד הג' מחנות שראה שמורים פורעניות רוח רעש ואש, ונגד ג' החטאים שחשב, שנגד מ"ש אשר עזבו בריתך, יכס חזאל שאינו בן ברית, ונגד את מזבחותיך הרסו יכס יהוא שהרס מזבח הבעל ונגד את נביאך הרגו יהרגם אלישע, אולם במ"ש שאינו רוצה לשוב לנבאות עוד כי מקנא הוא, צוה שימשח את אלישע אחר שא"י לנבאות ע"י קנאתו : **ובאת ומשחת את חזאל וכו' ואת יהוא**, הסדר לא היה כן שתחלה נמשח אלישע אח"כ יהוא ואח"כ חזאל, אולם לקמן (כ"א כ"ט) בארתי שע"י תשובת אחאב נשתנה הגזרה שהריגת יהוא לא יהיה בימיו רק בימי בנו, ומטעם זה לא נמשח יהוא ע"י אליהו רק ע"י אלישע והקדים משיחת אלישע למשיחת יהוא, וכן ע"כ נשתנתה ונתאחרה גם גזרת חזאל. וראיתי מפרשים מ"ש ויהי נא פי שנים ברוחך אלי היינו ששני דברים שהיו מוטלים על אליהו שהם משיחת יהוא ומשיחת חזאל יהיו אלי, וכן היה ששניהם נעשו ע"י אלישע, ולפי"ז מ"ש והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא הוא לפי הגזרה הקדומה, ואח"ז היה בהפך, והר"א פירש שהאנשים שאין ראויים ליפול ע"י חזאל כמו בית אחאב הנשים והטף יפלו ע"י יהוא ואנשים שראויים להמלט מחרב יהוא כמו הנערים המנוערים שהתקלסו באלישע ימות אלישע, ואינו מדבר על סדר הזמן ע"ש : (מלבי"ם)

טז ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על-ישראל ואת אלישע בן-שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתיך:

כ"י תמסח לנביא תחתיך. אי איפסי צנזיחותך, מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: (כ"י)

מצודת דוד **תמשח לנביא**. אף בזה הוא ענין מינוי הגדולה : **תחתיך**. אחר שתעלה בסערה השמים : (מצודת דוד)

זי והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע:

כ"י ימית אלישע. לא מלינו שהמית אלף ארבעים ופנים ילדים על ידי הדובים ציריחו (מלכים ב ב כד): (כ"י)

מצודת דוד **והיה הנמלט**. לפי שבקש נקמה מישראל, צוה לו המקום

למשוח אלו, והם יהיו השלוחים בדבר הנקם, כי חזאל ירבה להשמידם, והנמלט ממנו ימית יהוא, כי יהרוג כל בית אחאב וכל עובדי הבעל [ואף שיהוא הרגם טרם מלוך חזאל, עם כל זאת אמר לשון נמלט, כי אילו לא המיתם יהוא, היו נמלטים מחרב חזאל, על כי המה אין מדרכם לרדת במלחמה, להיות הם נהרגים ביד חזאל] : **ימית אלישע**. אמרו רבותינו ז"ל שהם הנערים המנוערים מן המצות, שהרגם בקללתו : (מצודת דוד)

רלב"ג **והנה ימית יהוא רבים כי הוא השמיד כל בית אחאב והרג כל עובדי הבעל ונביאיו כהניו והרג איזבל אשר עליה אמר אליהו קצת אלו הדבריי לשויי ומה שאמר כי הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא אין הרצון בו שיקדם הרע שיעשה חזאל לישראל אל הרע שיעשה יהוא לישראל כי היה הענין בהפך זה כי בימי יהואחז בן יהוא היה הרע שעשה חזאל לישראל אך הרצון בו שמה שהיה נמלט מחרב חזאל אם היו חיים ימית יהוא כי ידמה שלא היה כח לחזאל בבית אחאב לו היה קיים כי אחאב ובניו הם היו מצליחים תמיד כנגד מלך ארם, וכן מה שאמר והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע אין הרצון בו שיקדם הרע שעשה יהוא לישראל על הרע שיתחדש להם בסבת אלישע כי הדבר היה בהפך והנה מה שהמית אלישע הוא ארבעים ושנים נערים שקללם בה' וידמה שהרעב החזק אשר היה בשמרון היה בסבת אלישע ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום : (רלב"ג)**

זנח **והשארתי בישראל שבעת אלפים כל-הברכים אשר לא-כרעו לבעל וכל-הפה אשר לא-נשק לו:**

מצודת דוד **והשארתי**. אף שתמשול במ חרב חזאל, לא יכלה הכשרים שבהם, שיהיו במספר שבעת אלפים, אשר המה חשבון כל הברכים וכו', כי זולת אלו לא ימצא בהם עוד כשרים : (מצודת דוד)

רלב"ג **וזכר שכבר יגיע זה הרע לשיעור שלא ישארו בישראל כי אם שבעת אלפים איש והם אשר לא כרעו לבעל ולא נשקו לו, והנה אמר יהוא בן נמשי והוא אבי אביו כי כבר יקרא אבי האב אב כאמרו ותבאנה אל רעואל אביהן :** (רלב"ג)

זנח **וילך משם וימצא את-אלישע בן-שפט והוא חרש שנים-עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו:**

מצודת דוד **והוא חורש**. הולך אחר הבקר החורש : **שנים עשר צמדים לפניו**. כי היו שם י"ב חורשים, ובכל אחד צמד בקר, והוא באחרונה בשנים העשר, אם כן הלכו לפניו י"ב, כי גם צמדו הלך לפניו, כי דרך

החורש ללכת אחרי הבקר : **אדרתו**. השליך עליו קצת מאדרתו, לרמזו שיהא נביא לה', וילבש גם הוא אדרת כמנהג הנביאים, וכמו שנאמר (זכריה יג ד) : ולא ילבשו אדרת וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון צמדים. כן יקרא זוג הבקר, כי הולכים מחוברים יחד, והוא מלשון (במדבר יט טו) צמיד פתיל : (מצודת ציון)

רלבי"ג והוא חורש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר. ר"ל שהיו שם שנים עשר חורשיי והיו לכל אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה אחד מהשנים העשר החורשים, ואחשוב שזכר זה להעיד כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כ"ז נפרד אלישע מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה : **ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו**. ר"ל כי כבר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך כנפי אדרתו עליו על שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבא ויחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמר לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו :

מלבי"ם (יט-כ) והוא חורש שנים עשר צמד בקר חורשים לפניו, והוא הולך בצמד האחרון, ובכ"ז אחר שהשליך אליהו אדרתו אליו, דבקה נפשו באדרת אליהו, שהרגיש בו הרוחניות שקרן עליו מעת היותו במערה, כמסוה אשר על פני משה, וכמ"ש לקמן (ב' ב') שבקע את הירדן באדרת הלז, והיה השלכת האדרת סימן כי הוא יעמוד תחתיו ויקח את אדרתו, ולכן עזב מלאכתו ורץ אחריו (יוע"ד הצורה היה אלישע עומד בשני עשר בקר העומדים תחת ים שעשה שלמה אשר סודם ידוע, ואדרת אליהו הוא מן הים עצמו שעומד עליהם ששם מדרגת אליהו כמספרו ב"ן, ולכן עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו) : (מלבי"ם)

כז ויעזב את-הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה-נא לאבי ולאמי ואלכה אחריו ויאמר לו לך שוב כי מה-עשיתי לך :

רס"י לך טוב. מאחרי: כי מה עשיתי לך. שתבא אחרי: (רס"י)

מצודת דוד אשקה נא. כדרך השואלים רשות ונפטרים ללכת מאתם : **לך טוב**. לך לנשק אביך ואמך כאשר אמרת, ושוב אלי : **כי מה עשיתי לך**. כי הנפלאות והניסים מה שעשיתי, אזי המה גם לך, רצה לומר : גם אתה תעשה כמוהם, אם תלך אחרי : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשקה. מלשון נשיקה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך. ירצה לפי מה שאחשוב לך לנשק אביך ואמך ושוב אחרי כי זה הוא מה שעשיתי לך ר"ל שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבא לחסות תחת כנפי : (רלבי"ג)

כא וישב מאחרי ויקח את-צמד הבקר ויזבחהו ובכלי הבקר בשלם הבשר ויתן לעם ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו וישרטהו: (פ)

רפ"י בשלם הבשר. בשלם להם את הבשר, כך פירשו דונ"ס ומנחם, וכן תרגמו יונתן בשתי תיבות (בשיל להון). ואני אומר, אין צריך לחלקו לשתי תיבות, ומהו בשלם הבשר, בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם, שהאמד אין פחות משנים: ויתן לעם. מרוב שמחה עשה משתה. (ה) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן. ידעתי כי תתנם לי, אבל אחרת אני גוזר עליך: (רפ"י)

מצודת דוד ובכלי הבקר. שהמה מעצים : ויתן לעם. שהיו עמו בחרישה, ועשה זאת לגודל השמחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מאחרי. מאחרי אליהו : בשלם. בשל להם, רוצה לומר : להעם, וכן (יהושע טו יט) ארץ הנגב נתתני, ומשפטו : נתת לי : (מצודת ציון)

רלבי"ג ובכלי הבקר בשלם הבשר. ר"ל בשל להם הבשר וכאשר נתבשל נתן לעם אשר בשדה ואכלו וקם והלך אחרי אליהו ושרתו כדי שילמד יותר מחכמתו ממה שילמדו שאר תלמידיו כי המשרת הוא תמיד עם הרב ורואה מנהגיו ושומע דבריו תמיד וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת : (רלבי"ג)

מלכים א פרק-כ

א ובן-הדד מלך-ארם קבץ את-כל-חילו ושלשים ושלשים מלך אתו וסוס ורכב ויעל ויצר על-שמרון וילחם בה:

מצודת דוד וסוס ורכב. רוצה לומר : הרבה סוס ורכב, כראוי לל"ב מלכים : (מצודת דוד)

בב וַיִּשְׁלַח מַלְאָכָיִם אֶל-אַחָאָב מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל הָעִירָהּ: **גג** וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר בֶּן-הַדָּד כְּסָפֶךָ וְזִהְבְּךָ לִי-הוּא וְנָשִׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי-הֵם:

מלבי"ם (ג-יא) **השאלות:** מה היה ההבדל בין שתי השליחויות, ומז"ש כי אם כעת מחר אשלח את עבדי, מה יפסיד הלא בין כך וכך את הכל יקח, ולמה כפלו אל תשמע ואל תאבה :

כספך וזהבך לי הוא, דבריו אלה י"ל שני פנים, שי"ל שר"ל שהם לו ביחוס הקנין שאחאב יהיה לו עבד וכל אשר לו נשים ובנים וקנינים הם תחת עבודתו לא שיקחם ממנו, וכן הבין אחאב מדבריו, ויל"פ שר"ל שיתנם לו בפועל וזה משמע ממ"ש כספך וזהבך לי הוא שאם כוונתו שהם שלו מצד העבדות הלא כל קניניו לו המה מצד זה ולמה אמר הכסף והזהב לבד, וכן למה אמר נשיך ובניך הטובים, הלא כולם עבדיו, וע"כ שרוצה שיתנם אליו ואינו רוצה עתה רק כסף וזהב ורק הנשים הטובות והיפות לא יתר חפצים ויתר נשיו (מלבי"ם):

גד וַיַּעַן מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כְּדַבְּרֶךָ אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ לָךְ אֲנִי וְכָל-אֲשֶׁר-לִי:

מצודת דוד **כדברך**. כאשר דברת כן הוא, כי חשב שכל שאלת בן הדד היה להיות הכל תחת ממשלתו, ולהטיל עליהם המס ושעבוד, ולעשר כספו וזהבו, ולכן הודה לו (מצודת דוד):

רלב"ג **לך אני וכל אשר לי**. ר"ל שתחת ממשלתך אני לעבדך ולעשות לך מס (רלב"ג):

מלבי"ם וַיַּעַן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְפִי הַבִּנְתּוֹ הַשֵּׁיב שָׁכַן הוּא כְּדַבְּרֶיךָ כִּי אַחַר שֶׁלֶךְ אֲנִי לְעַבְדְּךָ מִמִּילָא כָּל אֲשֶׁר לִי עַבְדִּים לְךָ: (מלבי"ם):

גה וַיָּשִׁבוּ הַמַּלְאָכָיִם וַיֹּאמְרוּ כֹּה-אָמַר בֶּן-הַדָּד לְאֹמֶר כִּי-שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְאֹמֶר כְּסָפֶךָ וְזִהְבְּךָ וְנָשִׁיךָ וּבָנֶיךָ לִי תִתֵּן:

מצודת דוד **כי שלחתי וכו' לי תתן**. רצה לומר : לבבי לא כן ידמה, כי מה ששלחתי אליך וכו', הכוונה היא אשר תתן אותם לי : (מצודת דוד)

מלבי"ם וַיָּשִׁבוּ וּבִאֲרוּ אֶת דְּבָרֵי בֶן הַדָּד, כֹּה אָמַר בֶּן הַדָּד מַה שֶּׁשְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ הוּא לְאֹמֶר שֶׁכְּסָפְךָ וְזִהְבְּךָ לִי תִתֵּן בְּפֹעֵל, ר"ל כִּי עִיזָה שֶׁאֵתָהּ וְהֵם עַבְדֵי לֹא הֵייתִי צָרִיךְ לְשַׁלּוֹחַ שְׁזֵה נֹדַע אֲבָל מַה שֶּׁשְׁלַחְתִּי הִיָּה כְּדִי שֶׁתִּתֵּן

(מלבי"ם):

וַ | אִם-כָּעַת מָחַר אֲשַׁלַח אֶת-עַבְדִּי אֵלֶיךָ וְחִפְּשׁוּ אֶת-בֵּיתְךָ וְאֶת
בְּתִי עַבְדֶיךָ וְהָיָה כָּל-מַחְמַד עֵינֶיךָ יִשְׁימוּ בְיָדָם וְלָקְחוּ:

רש"י כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו. והלא כל הראשונים דברי
חמדה הם, אלא מהו מחמד עיניך, חמדה מתוך חמדה, זה ספר תורה,
שנאמר בו (תהלים יט יא): הנחמדים מזהב ומפז רב, אמר אחאב בלבד,
דבר גדול זה מבקש, אין זה שלי לבדי, של זקני ישראל הוא, לפיכך: ויקרא
לכל זקני הארץ, (מדרכ תנחומא שמות כט, סנהדרין קב ב) אף על פי
שהיו עוזדין עבודה זרה, היו מכזדין את התורה: (רש"י)

מצודת דוד **כי אם כעת מחר**. רצה לומר : כי כשלא תתן בעצמך, ואם
אהיה מוכרח לשלח עבדי אליך כעת הזאת למחרת, לחפש את אשר
בביתך לקחת בעל כרחך, הנה דע לך שהמה יקחו כל מחמד עיניך, מלבד
הכסף והזהב :

מצודת ציון **וחפשו**. ענין דרישה וביקור : (מצודת ציון)

מלבי"ם כי אם לא תתן ברצונך היום ותמתין על יום מחר עד שאשלח
לקחתם ביד חזקה תפסיד בשנים, **א**. **אם אשלח את עבדי וחפשו את**
ביתך ואת בתי עבדיך, תחת שעתה אני מבקש רק כספך לא כסף עבדיך,
ב. שלא יסתפקו בכסף וזהב לבד רק והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם
עד שלא ישאר בידך שום דבר חמדה, וחז"ל אמרו שמי"ש כל מחמד עיניך
הוא הס"ת, כי ממצות המלך שלא ירבה לו נשים ולא כסף וזהב, ושיכתוב
לו משנה התורה ואחאב שמר לכתוב לו ס"ת שזה מטכסיסי מלוכה, וא"ל
שיתן לו נשיו וכסף וזהב שהרבה שלא כדת, ואם ימאן יקח מידו גם
הס"ת שאינו שומרה, ולקיחת הס"ת אות שיעבירוהו ממלכותו : (מלבי"ם)

וַ | וַיִּקְרָא מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל לְכָל-זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דְּעוּ-נָא וּרְאוּ כִי רָעָה זֶה
מִבְּקֶשׁ כִּי-שָׁלַח אֵלַי לְנָשִׁי וּלְבָנַי וּלְכֶסֶפִּי וּלְזָהָבִי וְלֹא מִנְעַתִּי מִמֶּנּוּ:

מצודת דוד **כי רעה זה מבקש**. אין דעתו על השלום כי אם במלחמה, כי
שואל דברים שאי אפשר למלאותם : **ולא מנעתי ממני**. רצה לומר : וכי
לא אמנע ממנו בתמיה :

מלבי"ם **כי רעה זה מבקש** כי דרך המלחמה שבעת יצורו על עיר יקראו

אליה לשלום ואם שלום תענה יקבלו עליהם מס ועבדות, ולא יהיו לשלל רק אם יעשו מלחמה, אבל אחר ששלח אלי לנשי וכו' ולא מנעתי ממנו שקבלתי להיות לעבד לו בנפשות ביתי ובמאודי למה יתגרה ברעה, והביא ראייה שמבקש אך רעה לא תועלת עצמו, **א**. שא"כ למה שלח לנשי ולבני למה הם לו, **ב**. אחר שלא מנעתי ממנו שיהיו תחת רשותו למה הוסיף, לי תתן (מלבי"ם):

ח ויאמרו אליו כל-הזקנים וכל-העם אל-תשמע ולוא תאבה:

מצודת ציון ולא תאבה. ולא תרצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויאמרו אל תשמע מ"ש לי תתן וגם על מה שקבלת שתהיה לו עבד לא תאבה בלב רק תחשוב מחשבות לפרוק עולו בעת היכולת (מלבי"ם):

ט ויאמר למלאכי בן-הדד אמרו לאדני המלך כל אשר-שלחת אל-עבדך בראשנה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות וילכו המלאכים וישבהו:

מצודת דוד כל אשר וכו' בראשונה. רצה לומר : דבר המובן בשאלה הראשונה, שנהיה תחת ממשלתך : והדבר הזה. מה שאתה שואל עתה, לתן לך הכל : (מצודת דוד)

מלבי"ם אשר שלחת בראשונה לי הם אעשה, והדבר הזה שהוא לי תתן לא אוכל לעשות : (מלבי"ם)

י וישלח אליו בן-הדד ויאמר כה-יעשון לי אלהים וכה יוספו אם-ישפק עפר שמרון לשעלים לכל-העם אשר ברגלי:

רש"י אם ישפוק עפר שומרון לשעלים וגו'. (תרגום): למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי, עפר שנדבק בפרסת רגלים: לשעלים. לשון מדרך כף רגל, וכן (במדבר כב כד): במשעול הכרמים; וכן (ישעיהו מ יב): מי מדד בשעלו מים, שדרך זים סוף, שנאמר (חזקוק ג טו): דרכת זים סוסיד: אם ישפוק. אם יש די: (רש"י)

מצודת דוד **כה יעשון וכו'.** הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר, ורבים כמוהו במקרא : **אם ישפוק.** אם העפר אשר בשומרון יהיה די לכל העם אשר אתי, אם יקח כל אחד ממנו מלא אגרופו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישפוק.** כמו ישפוק בסמ"ך, והוא מלשון ספוק ודי : **לשעלים.** הוא ענין אגרופ, וכן (ישעיהו מ יב) מי מדד בשעלו מים : **אשר ברגלי.** ההולכים עמי ואחרי, וכן (שופטים ד י) ויעל ברגליו : (מצודת ציון)

רלב"ג **אם ישפוק עפר שמרון לשעלים.** ר"ל שלא יספיק עפר שמרון לכל העם אשר ברגליו אם יקח כל אחד מהם ממנו מלא שעלו והוא מלא אגרופו : (רלב"ג)

יא **ויען מלך-ישראל ויאמר דברו אל-יתהלל חגר כמפתח:**

רש"י **דברו אל יתהלל חוגר כמפתח.** (תרגום:) אמרו ליה, לא ישתבח דמיזדרז ונחית בקרבא, כגבר דנלח וסליק מינה. אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה, שאינו יודע אם ינלח אם לאו: כמפתח. חגורת חרבו, שעלה כבר מן המלחמה ונלח, כך אין לאדוניכם להתהלל בדבר העתיד: (רש"י)

מצודת דוד **דברו.** אמרו אל בן הדד : **אל יתהלל וכו'.** רצה לומר : החוגר חרבו לרדת למלחמה, אין לו להתהלל כאשר יתהלל הפותח ומתיר חגורת חרבו, בשובו מן המלחמה בנצחון, וכאומר עדיין אין לו להתהלל, כי מי יודע מי ינצח במלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יתהלל.** יתפאר : **כמפתח.** ענין התרה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויאמר דברו אל יתהלל חוגר כמפתח.** ר"ל שכבר אמר למלאכי בן הדד שיאמרו לאדניהם שאין ראוי שיתהלל בנצוח המלחמה מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמה ואע"פ שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו ממלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב : (רלב"ג)

מלבי"ם **אל יתהלל ר"ל מי שהוא חוגר כמפתח אל יתהלל,** ופ"י שהחוגר למלחמה וחושב על כל צדדי האפשר שיש אפשרות ג"כ שינוצח הוא נלחם בעצה וגבורה, אבל מי שבעת החגירה נדמה לו בדעתו שכבר פתח חגורתו וכבר נצח זה לא ינצח לרוב, אם מאשר לא יכין עצה וגבורה למלחמה כראוי, אם מפני שע"ז גם הנלחם אתו ישליך נפשו מנגד, ור"ל אחר שעדן לא נצחת היה לך להשלים עמי במה שקבלתי להיות לך עבד, כי עדן יש

ספק אם תנצח: (מלבי"ם)

ג וַיְהִי כִשְׁמַע אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְהוּא שָׁתָה הוּא וְהַמְּלָכִים בַּסּוֹת וַיֹּאמֶר אֶל-עֲבָדָיו שִׁימוּ וַיִּשְׁימוּ עַל-הָעִיר:

רס"י **שימו**. כלי המלך על העיר: (רס"י)

מצודת דוד בסכות. מפני החמה עשו להם סוכות : שימו. הזמינו מלחמה על העיר :

רלב"ג ויאמר אל עבדיו שימו. ר"ל החיל והמלחמה על העיר : (רלב"ג)

מלבי"ם ויאמר אל עבדיו באשר בטח שדבר נקל הוא לכבוש את העיר לא יצא בעצמו הוא והמלכים רק מסר זה לעבדיו שישומו ויכינו עניני לכידת העיר : (מלבי"ם)

ג וְהָיָה | נְבִיא אֶחָד נָגַשׁ אֶל-אַחָב מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה הֲרֵאִיתָ אֶת כָּל-הַהֶמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה הַנְּנִי נִתְּנוּ בַיָּדָה הַיּוֹם וַיִּדְעַתְּ כִּי-אֲנִי

רס"י **נביא אחד**. הוא מיכיהו בן ימלה (סדר עולם): (רס"י)

מצודת דוד **נביא אחד**. אמרו רבותינו ז"ל (סדר עולם, ראה סנהדרין פט ב וברש"י שם ד"ה חבריה דמיכה) שהוא מיכיהו בן ימלה : **הראית**. רצה לומר : האם אתה נותן לב לגודל רבוי העם, ועם כל זאת הנני נותנו בידך :

מצודת ציון **ההמון**. ענין רבוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם **הראית את כל ההמון הגדול הזה** שא"א שתנצחנהו בדרך הטבע, הנני נותנו בידך בדרך נס וזה יהיה היום, ובזה וידעת כי אני ה', ור"ל שכל עוד יצוייר שיוכלו לנצוח בכחם לא יעשה ה' בדרך נס כי הלוחם סומך על כחו ואינו מצפה לישועת ה', עז"א לו הראית את כל ההמון וכו', ואחר שא"א שתנצח בדרך הטבע יעשה ה' נס : (מלבי"ם)

ג וַיֹּאמֶר אַחָב בְּמִי וַיֹּאמֶר כֹּה-אָמַר יְהוָה בְּנַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת

וַיֹּאמֶר מִי-יֹאסֹר הַמֶּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אָתָּה:

רַס"י **בְּנֵעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת.** הֵם בְּנֵי הַתְּעַרְוּבוֹת, שֶׁהָיוּ כָּל הַשָּׂרִים שָׁל שָׂאֵר הָאוֹמוֹת נוֹתְנִים בְּנֵיהֶם תַּחַת יָדוֹ עַרְצִים שָׂלָא יִמְרְדוּ בּוֹ: מִי יֹאסֹר הַמֶּלְחָמָה. יַעֲרוֹךְ לָלוֹת אוֹתָהּ: אַתָּה. לֹא אַתָּה תַּחֲלֶה וְכֵה תִמְיִתְנוּ (וְעַתָּה) תִּרְעֶנּוּ סַפְרִים אַחֲרִים אִינוֹ): (רַס"י)

מִצֻּדַת דָּוִד בְּמִי. מִי הֵם אֲשֶׁר יֵצְאוּ בְּרֹאשׁ לַמֶּלְחָמָה, לְשִׁימְסְרוּ בִידָם: **בְּנֵעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת.** מִשְׁרְתֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת שֶׁבְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה מִתֵּי מִסְפָּר, וְאִינָם מְלוּמְדֵי מֶלְחָמָה, וְזֶהוּ בְּכַדִּי שִׁיחִיהָ הֵנִס עוֹד יוֹתֵר גְּדוֹל לְהַפְלִיא: **מִי יֹאסֹר הַמֶּלְחָמָה.** רֹאשׁ הַמֶּלְחָמָה נִקְרָא אוֹסֵר, עַל כִּי מַעֲמִיד הוּא אֶת אֲנָשֵׁי הַמֶּלְחָמָה, וְקוֹשֵׁר אוֹתָם בְּאִזְהָרוֹת בְּעַנְיֵי הַמֶּלְחָמָה, וְכֵן (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב י ג) : וַיֹּאסֹר אֲבִיהָ אֶת הַמֶּלְחָמָה : (מִצֻּדַת דָּוִד)

רַלְבִּי"ג **בְּנֵעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת.** יָדְמָה שְׁבַנֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת הָיוּ גְדֻלִּים עִם הַמֶּלֶךְ בְּשִׁמְרוֹן וְהָיוּ אֲצִלוֹ לְעַרְבוֹן שֶׁלֹּא יִמְרְדוּ בּוֹ שְׂרָיו : (רַלְבִּי"ג)

מְלַבִּי"ם וַיֹּאמֶר, **בְּמִי** מִי יֵלֶךְ בְּרֹאשׁ לַמֶּלְחָמָה, **בְּנֵעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת** פִּי רִי"א שֶׁהֵם מִשְׁרְתֵי הַשָּׂרִים שֶׁהָיוּ פְחוּתִים וּמוֹעֲטִים, **מִי יֹאסֹר** אֶת הַצְּבָא לְפַקְדָם וְלִהְנַהֲיָם : (מְלַבִּי"ם)

טו וַיִּפְקֹד אֶת-בְּנֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת וַיְהִיוּ מֵאֲתָיִם שָׁנָיִם וַיִּשְׁלְשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם פָּקֵד אֶת-כָּל-הָעָם כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים:

רַס"י **שִׁבְעַת אֲלָפִים.** אוֹמֵר אֲנוּ, הֵם שָׂאֵמֵר עֲלֵיהֶם (לְעִיל יֵט יח): כָּל הַבְּרַכִּים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לְבַעַל שִׁבְעַת אֲלָפִים: (רַס"י)

מִצֻּדַת דָּוִד וְאַחֲרֵיהֶם. רָצָה לוֹמֵר: לְלַכֵּת אַחֲרֵיהֶם, כִּי נִעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת הִלְכוּ בְּרֹאשׁ כַּדְּבַר ה' : **כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** רָצָה לוֹמֵר: לֹא הָיָה עוֹד בִּינֵיהֶם אֲנָשֵׁי מֶלְחָמָה, אוֹ שֶׁהֵמָּה הָיוּ הַכְּשָׂרִים בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִמוֹ שֶׁנֹּאמַר לְמַעַל (יֵט יח) : וְהַשְּׂאֲרֵתִי בְּיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל הַבְּרַכִּים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לְבַעַל וְכוּ' : (מִצֻּדַת דָּוִד)

רַלְבִּי"ג **פָּקֵד אֶת כָּל הָעָם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים.** רִי"ל שֶׁכִּבֵּר פָּקֵד כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בְּשִׁמְרוֹן וְכִבֵּר הָיוּ שִׁבְעַת אֲלָפֵי וְאֵלֶּה לְבַדָּם יֵצְאוּ לְהִלָּחֵם עִם חֵיל מֶלֶךְ אֲרָם : (רַלְבִּי"ג)

טז וַיֵּצְאוּ בְּצָהָרִים וּבֶן-הַדָּד שְׁתֵּה שְׁכֹר בְּסֻכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים
שְׁלֹשִׁים-וּשְׁנָיִם מֶלֶךְ עֶזְרָת אֹתוֹ:

רפ"י **כסכות.** קעקו להס מפני החמה: (רפ"י)

מצודת דוד **שתה שכור.** שתה עד שנשתכר מרוב היין : **עוזר אותו.** שהיה
כל אחד עוזר לו : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ויצאו בצהרים,** הגם שהיה זה בצהרים וראה אותם לא יצא הוא
והמלכים בעצמם למלחמה, כי הוא היה שותה שכור והמלכים היו רק
עוזרים אותו לא עבדיו, וכשראו שהוא אינו יוצא גם הם לא רצו לצאת
(מלבי"ם):

יז וַיֵּצְאוּ נְעָרֵי שְׂרֵי הַמְּדִינֹת בְּרֶאשֶׁנָּה וַיִּשְׁלַח בֶּן-הַדָּד וַיְגִידוּ לוֹ לֵאמֹר
אֲנָשִׁים יָצְאוּ מִשְׁמֶרֶץ:

מצודת דוד **וישלח בן הדד.** לדעת מה נעשה בהיותם צרים על העיר :
(מצודת דוד)

מלבי"ם **ויצאו תחלה יצאו** רק נערי שרי המדינות שהיו מתי מספר, והדד
שלח לראות וא"ל שרק אנשים פרטים יצאו לא חיל גדול, ולכן לא עזב
את המשתה, רק (מלבי"ם):

יח וַיֹּאמֶר אִם-לְשָׁלוֹם יָצְאוּ תַּפְּשׂוּם חַיִּים וְאִם לְמַלְחָמָה יָצְאוּ חַיִּים
תַּפְּשׂוּם:

מצודת דוד **אם לשלום וכו'.** רצה לומר : בין כך ובין כך תפשו, והפוך
המלות ליופי המליצה או, חיים הוא ענין זריזות, וכן (שמואל ב כג כ) :
בן איש חי, וכה אמר להם, אם תראו שהם יצאו לשלום להמסר עצמם
לשבי, וזהו בהיותם יוצאים בעצלות ובשפלות ידים, ובהיות כן אין ראוי
ונכון לתופשם, לזאת תפשו חיים, רצה לומר : בזריזות רב, טרם יאמרו
הם שיצאו לשלום ואם תראו שיצאו למלחמה, כי יצאו חיים, רצה לומר
: מזורזים, ביד רמה כמשפט יוצאי מלחמה, אזי תפשו לבד, ואין צורך
אל הזירוז : (מצודת דוד)

רלבי"ג **אם לשלום יצאו תפשו חיים.** ר"ל שאיך שהיה שיצאו לשלום או
למלחמה יתפשו חיים ולא יהרגו : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה כפל דבריו, ולמה בזה אמר תפשו חיים ובוזה
אמר חיים תפשו :

ויאמר צוה שיתפסו אותם חיים לא ללחום אתם להמיתם, ואמר, **אם לשלום יצאו תפשו חיים** הקדים מלת תפשו שהוא עקר החידוש שאף שיצאו לשלום יתפשו אותם **ואם למלחמה יצאו חיים תפשו** הקדים מלת חיים שהוא עקר החידוש הגם שיצאו למלחמה לא ימיתום רק יתפשו חיים, וכלל בלשון שדבר שהוא עקר החידוש יקדים במאמרו. כמ"ש באילת השחר (פרק כ"ב) : (מלבי"ם):

טו וְאֵלֶּה יֵצְאוּ מִן-הָעִיר נְעָרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת וְהַחִיל אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶם:

מצודת דוד ואלה יצאו. ואלה הם אשר יצאו, נערי שרי המדינות, והחיל, הם שבעת האלפים : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואלה בתוך כך יצאו גם החיל אשר אחריהם שהיו ז' אלפים והבאים לתפשו לא יכלו, כי, (כ-כא) **ויכו איש אישו ועיי"כ** נעשה מהומה ביניהם ועיי"כ **וינוסו** ארם וכו' ועיי"כ **ויצא** גם המלך וכו', שעד עתה ירא לצאת מן העיר : (מלבי"ם):

כז וַיִּכּוּ אִישׁ אִישׁ וַיִּנּוּסוּ אָרֶם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹט בֶּן-הַדָּד מֶלֶךְ אָרֶם עַל-100 וּפְרָשִׁים:

מצודת דוד **איש אישו.** כל איש מהם הרג את הבא למולו לתפשו חיים : **ופרשים.** גם פרשים נמלטו עמו : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ויכו איש אישו.** ר"ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש הבא אליו לתפשו : (רלבי"ג)

כח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיֶה אֶת-הַסּוּס וְאֶת-הָרֶכֶב וְהָכָה בְּאָרֶם מִכָּה גְדוֹלָה:

רלבי"ג **ויך את הסוס ואת הרכב.** יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבים : (רלבי"ג)

כט וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לָךְ הַתְּחִזֵּק וְדַע וּרְאֵה אֶת

אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה כִּי לַתְּשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אֲרָם עָלָה עֲלֶיךָ:

רפ"י לתשובת השנה. (תרגום:) לזמן סופא דסתא: (רפ"י)

מצודת דוד לך התחזק. רצה לומר : הכן עצמך למלחמה : לתשובת השנה. לעת תשוב השמש, לצאת מהנקודה היוצאה עתה ממנה : עולה עליך. למלחמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם לך התחזק אמר לו עתה נצחת עי"פ נס, אבל דע כי לתשובת השנה יבא שנית עליך ולא כל יומא מתרחיש ניסא לכן הכן עצה וגבורה למלחמה, ונגד גבורה אמר לך התחזק בחיל ופרשים, ונגד העצה אמר ודע וראה את אשר תעשה : (מלבי"ם)

כג וְעַבְדֵי מֶלֶךְ-אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל-כֵּן חֲזַקוּ מִמֶּנּוּ וְאוּלַם נִלְחַם אַתֶּם בְּמִישׁוֹר אִם-לֹא נִחְזַק מֵהֶם:

מצודת דוד אלהי הרים אלהים. אלהי ישראל מושל בהרים לבד [ויתכן שחשבו כזאת, על אשר נתן התורה לישראל על ההר] : אם לא. רוצה לומר : אז תראה אם לא נחזק מהם, כי הדבר ברור אשר נחזק במישור : (מצודת דוד)

רלב"ג אלהי הרים אלהים. ידוע כי שמרון היה בנוי בהר כי שם בנה אותו עמרי : (רלב"ג)

מלבי"ם (כג-כד) ועבדי ארם הם אמרו כי מה שנצח אותם היה באחד משני פנים, או בדרך נס עי"י אלהים, עי"ז אמרו שכח אלהים תלוי במקום כי אלהי הרים אלהים, או שהיה בדרך טבע עי"י שהמלכים שתו אתך בסוכות, כי יען שהם מלכים חשבו שכבודם ככבודך, ולא יצאו להצביא את העם, ולכן. העצה שתסיר המלכים ותחתיים יהיו פחות וסגנים שהם יצביאו את העם ולא ישבו על היין : (מלבי"ם)

כד וְאֶת-הַדָּבָר הַזֶּה עָשָׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ וְשִׁים פְּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם:

רפ"י ושים פחות תחתיים. מתוך שלא יהו ממשפחה רמה, יתנו לב להתחזק, כדי למנוא חן: (רפ"י)

מצודת דוד ואת הדבר וכו'. לשיהיה עוד סבה לנצח אותם : **הסר המלכים**.
לבל יאסרו הם המלחמה, כי על כי מלכים הם, יקרה נפשם בעיניהם,
ואינם מכניסים עצמם בסכנה, לרדת בעומק המלחמה למען יקנו כבוד
על ידי הנצחון, כי מכובדים הם מצד המלוכה, אבל הפחות אין נפשם
יקרה בעיניהם כל כך ומפני הכבוד יסתכנו לרדת בעומק המלחמה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון פחות. שלטונים, וכן (חגי א א) פחת יהודה : (מצודת ציון)

לכה ואתה תמנה-לה | חיל כחיל הנפל מאותך וסוס פסוס | ורכב פרכב
ונלחמה אותם במישור אם-לא נחזק מהם וישמע לקלם ויעש כן: (פ)

רפ"י אם לא נחזק מהם. כלומר, ותראה אם לא נחזק מהם: (רפ"י)

מצודת דוד **כחיל הנופל**. ואין מהצורך להרבות יותר מבראשונה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואתה אינך צריך להוסיף חיל וסוס ורכב רק ואתה תמנה לך חיל
כחיל וכו' : (מלבי"ם)

לכז ויהי לתשובת השנה ויפקד בן-הדד את-אָרם ויעל אפקה
למלחמה עם-ישראל:

מצודת דוד **ויפקוד**. לראות אם נתמלא כשיעור חיל הנופל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויפקוד**. ענין מנין : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויעל אפקה למלחמה עם ישראל. אחשב שאפק היה לארם
ולקחה מישראל במלחמי ולזה היו נמלטים שם בן הדד וחילו : (רלבי"ג)

לכז ובני ישראל התפקדו וכלפלו וילכו לקראתם ויחנו בני-ישראל
נגדם כשני חשפי עזים וארם מלאו את-הארץ:

רפ"י וכלכלו. פרנסת אידה למלחמה הצטיידו, הם כלי זיין וכל ארכי
המלחמה: וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשפי עזים. קבוצי עזים, ואין לו דמיון.
ומנחם חזרו בלשון גילוי, כמו (בראשית ל לז): מחשוף הלבוז; (ישעיהו מז

צ: חֲשָׁפִי שׁוֹבֵל, וּלְשׁוֹן גִּילּוּי נּוֹפֵל עַל עֵדְרֵי עֲזִים, כְּמוֹ (שִׁיר הַשִּׁירִים ד' א'): שְׁגִלְשׁוֹ מֵהָר גִּלְעָד, כְּשִׁירֵי דָוִד מִן הָהָר, נִתְגַּלְהָה הָהָר: (רש"י)

מצודת דוד **התפקדו וכלכלו**. מאז התפקדו במלחמה הראשונה, והיו כולם קיימים, לא נפקד מהם איש : **כשני חשיפי עזים**. נערי שרי המדינות, לבד ושבעת האלפים לבד : **מלאו וכו'**. אמר דרך גוזמא לרוב העם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וכלכלו**. מלשון כל : **חשפי**. הוא ענין עדר, ואין לו דומה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ובני ישראל התפקדו וכלכלו**. ר"ל שכבר התפקדו החיל הנלחי ראשונה עם מלך ארם במלחמה ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבחרם הנביא להיות המלחמה על ידם לא שם אחאב עמהם איש אחר מישׂי : **כשני חשיפי עזים**. ר"ל כשני עדרים קטניי של עזים, והנה היו שני חלקים כי נערי שרי המדינות היו לעבר אחד והשבעת אלפיי היו לעבר אחר (רלב"ג)

מלבי"ם **ובני ישראל, א**. נגד שבתחלה היו ישראל בעיר חומה ועל ההר עתה **התפקדו וילכו לקראתם, ב**. נגד שתחלה לא נודע כמה המה חיל ישראל ועיי"כ נצחו כי בן הדד חשב שהם מתי מספר, עתה **כלכלו ויצאו** ר"ל יצאו כולם לא כבתחלה שיצאו נערי שרי המדינות לבד ואחריהם העם, ועיי"כ ניכר ההפרש שאלה היו מעט כשני חשיפי עזים ואלה מלאו את הארץ (מלבי"ם):

כח וַיִּגֶשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כָּה-אָמַר יְהוָה יְעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אַרְם אֱלֹהֵי הָרִים יְהוָה וְלֹא-אֱלֹהֵי עִמְקִים הוּא וְנִתַּתִּי אֶת-כָּל-הַמּוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדְךָ וַיִּדְעָתָם כִּי-אֲנִי יְהוָה:

רש"י ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו'. אמר רבי יוחנן: כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר, כריך לדרוש. אמירה ראשונה, אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך, אמירה שנייה, אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו, לפיכך כשחמל עליו אמר לו (לקמן פסוק מצ): יען שלחת את איש חרמי מיד וגו'. (ירושלמי סנהדרין יא ה): (רש"י)

מצודת דוד **ויאמר**. כפל מלת ויאמר, כי אמר לו פעם ב', לחזק לבבו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר וכו' ויאמר לפי הפשט תחלה אמר אליו דבריו מעניני המלחמה ולא בשם ה' שהזכירו מה שא"ל בשנה העברה שיכין עצה וגבורה ושלא הכין כראוי, ואח"כ א"ל בשם ה' שהגם שמצד זכות אחאב לא היה עוזרו עתה, בכ"ז יתנהו שנית בידו מצד רשע ארם שכפרו בכח ה' ואמרו אלהי הרים הוא, וחז"ל אמרו כי אמירה האי היה שלא להחיות את בן הדד (מלבי"ם):

כט | וַיַּחֲנוּ אֱלֹהֵי נֹכַח אֱלֹהֵי שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי | בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַתִּקְרַב הַמַּלְחָמָה וַיָּכּוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-אָרָם מֵאֶה-אֶלְפֵי רַגְלֵי בַּיּוֹם אֶחָד:

מצודת ציון נוכח. מול : המלחמה. עם המלחמה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה. ר"ל שקרבו אנשי המלחמה קצתם לקצת בדרך שנלחמו זה עם זה : (רלב"ג)

מלבי"ם (כט-ל) ויחנו ספר כי גם כבוש הזה היה שלא בדרך הטבע, א. ממה שהכו מאה אלף ביום אחד, ב. ממה שנפלה החומה על הנותרים (מלבי"ם):

לז | וַיִּנְסוּ הַנוֹתְרִים | אֶפְקָה אֶל-הָעִיר וַתִּפֹּל הַחוֹמָה עַל-עַשָּׂרִים וְשִׁבְעָה אֶלְפֵי אִישׁ הַנוֹתְרִים וּבֶן-הַדָּד נָס וַיָּבֹא אֶל-הָעִיר חֹדֵר בְּחֹדֵר: (ס)

מצודת דוד חדר בחדר. חדר לפניו מחדר, להסתיר עצמו : (מצודת דוד)

רלב"ג ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר. ידמה שכבר עבר בן הדד קודם נפילת החומה ולזה נמלט וכבר היה יראה כי לא היה יכול לצאת מן העיר ולזה לקחו עבדיו והם בני עיר אפק עצה למלט את נפש בן הדד וזה כי הם חגרו שקים במתניה' כאבליי וקשרו חבלים בראשיהם להעיד שהם שמים עצמם תחת ממשלת אחאב : (רלב"ג)

לא | וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיו עֲבָדָיו הֲגַה-נָּא שְׁמַעְנוּ כִּי מִלְכֵי בַּיִת יִשְׂרָאֵל כִּי-מִלְכֵי חֹסֵד הֵם נְשִׁימָה נָּא שְׁקִים בְּמַתְנֵינוּ וְחֲבָלִים בְּרֵאשֵׁנוּ וְנִצָּא אֶל-מִלְּךָ יִשְׂרָאֵל אוּלֵי יַחֲיֶה אֶת-נַפְשֵׁךָ:

מצודת דוד מלכי חסד. להתחסד עם אויביה : נשימה נא שקים וכו'. להראות הכנעה ללכת כשבויי מלחמה, לבושי שקים והחבלים בראשיהם, מוכנים לתלות בהם : (מצודת דוד)

לזב וַיִּחְגְּרוּ שְׂקִים בְּמִתְנִיֵהֶם וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ עֲבָדְךָ בֶן-הַדָּד אָמַר תְּחִי-נָא נְפֹשִׁי וַיֹּאמֶר הַעוֹדְנֹה חִי אָחִי הוּא:

מצודת דוד **העודנו חי**. וכי הוא עדיין חי ולא הומת במלחמה, כי מעתה לבו לא יפחד, כי חביב הוא לי כאח, ולא יעשה לו מאומה רע : (מצודת דוד)

מלבי"ם **עבדך בן הדד** אמרו הוא מקבל להיות עבדך לבד שלא תמיתהו ומלך ישראל הסכיל עשו שמלבד שהיה ראוי שלא להחיותו, עכ"פ היה לו לכבשו לעבד והוא אמר אינו רוצה להחזיקו לעבד **רק אחי הוא** : (מלבי"ם)

לגז וְהָאֲנָשִׁים יִנְחָשׁוּ וַיִּמְהָרוּ וַיִּחְלְטוּ הַמַּמְנוֹ וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶן-הַדָּד וַיֹּאמֶר בָּאוּ קָחְהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן-הַדָּד וַיַּעֲלֵהוּ עַל-הַמָּרְכָבָה:

רש"י **ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו**. ינחשו לשון מנחש, אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלח במתכוין, סימן טוב הוא זה, וימהרו להחזיק הדבר: ויחלטו. לשון כמיתות, כרתו הדבר מפיו שלח יחזור בו, והה"א של הממנו נוטה במסורת לשתי התיבות, כאלו נכתב ויחלטוה ממנו, אם ממנו ילך הדבר כוונת הלכ: (רש"י)

מצודת דוד **והאנשים**. עבדי בן הדד : **ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו**. רוצה לומר : בשמעם שאמר אחי הוא, היו מחזיקים הדבור לניחוש וסימן טוב, ולזה מהרו והחליטו הדבור היוצא ממנו, וחזרו ואמרו גם המה אחיך בן הדד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ינחשו**. מלשון נחוש וסימן טוב, וכן (בראשית ל כז) נחשתי ויברכני ה', ורוצה לומר : ביאתך לי לסימן טוב, ויברכני ה' : **ויחלטו**. התרגום של לצמיתות (ויקרא כה כג), הוא לחלוטין, וענינו דבר המתקיים מבלי השתנות : (מצודת ציון)

רלב"ג **והאנשים ינחשו**. ר"ל שהיה מנחשי בדבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא יצטרך בן הדד להשים נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו המאמר לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמר באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העי שהי נחבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך וחוצות תשים לך בדמשק לקחת שם

מכס מהסחרים הנעשים כאשר שם אבי בשמרון ואז השיב לו אחאב ואני
בברית אשלחך מאחר שתעשה לי כן ויכרות לו ברית וישלחך : (רלבי"ג)

מלבי"ם והאנשים לא האמינו מתחלה שאמר זה בלב שלם וחשבו שהוא
דרך צחוק, וינחשו הממנו והתחילו לנחש ולנסות אם יצאו הדברים ממנו
בלב שלם, אבל וימהרו ויחלטו ויאמרו אחיך בן הדד כי תיכף החליטו
הדבר לאמת, כדי שלא יוכל לחזור, והוא קחהו על המרכבה : (מלבי"ם)

לד ויאמר אליו הערים אשר-לקח-אבי מאת אביך אשיב וּחוצות
תשים לה בַּדְמָשֶׁק כְּאֲשֶׁר-שָׁם אָבִי בְּשִׁמְרוֹן וְאֲנִי בְּבְרִית אֲשֶׁלְחָךְ וְיִכְרַת-
לוּ בְרִית וְיִשְׁלַחְהוּ: (o)

רס"י ויאמר אליו. בן הדד, הערים אשר לקח אבי מאת אביך עמרי, אשיב
לך: וחוצות תשים לך בדמשק. ותהי מושל בה, והיא ראש למלכותי: כאשר
שם אבי בשומרון. עיך על כרחך, וכל זה היה אומר מיראה, אמר לו
אחאב, ואני בצרית הזאת אשלחך: (רס"י)

מצודת דוד ויאמר. בן הדד אל אחאב : וחוצות. בעיר המלוכה דמשק,
תעשה לך שווקים, כאילו היתה עירך : ואני בברית. זה מדברי אחאב
שהשיב ואמר לו, כאשר תכרות לי ברית על זה, אז אשלחך לנפשך. (לה)
מבני הנביאים. הוא מיכיהו בן ימלה (סנהדרין פט ב) : בדבר ה'.
בשליחתו של ה' : הכיני נא. הוא למשל על אחאב, שנצטוה להרוג את בן
הדד : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר עוד הסכיל שהוא רצה להכנע אליו קצת להשיב לו
הערים, והוא השיב לו ואני בברית אשלחך אני איני מבקש דבר רק
כריתת ברית לאחווה, ובזה שלחך, ובאמת לא החזיר לו הערים וזה היה
לו למוקש אחי"כ (לקמן כ"ב) ורחמי רשעים אכזרי : (מלבי"ם)

לה ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל-רעהו בדבר יהוה הפיני נא
וימאן האיש להפתו:

רס"י הכני נא. סימן זה רע על אחאב, שאמר לו הנביא על פי הגבורה
להכות את בן הדד ולא הכהו. ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכיני,
ולא הכהו, כסם שנפרע מזה, יפרע מאחאב: בדבר ה'. הקב"ה אמר שתכה
אותי: (רס"י)

מצודת ציון וימאן. לא רצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם (לה-מב) **השאלות**: למה הוכה הנביא בדבר ה' מה חטא. ומה היה כוונת המשל הזה שהוא ספור בדוי :

ואיש אחד מבני הנביאים, כוונת הנבואה הזאת, כי בן הדד נלחם נגד אלהי ישראל, כמ"ש אלהי הרים אלהיהם, וה' הכה את עמו, רק איש אחד בן הדד שנשאר בחיים מסרו ביד אחאב וישראל להרגו, ויען שהוא איש מלחמתו של ה', שנמסר בידם לשמרו, אמר להם שבאם ימלט מידם יהיה נפש המלך תחתיו, (כמו שנהרג אח"כ ממנו) ועמו תחת עמו לבזה ולשלל, כמו שהיה ראוי שיבזו את ערי ארם, ואחר שבערבות השמירה הלזו נכנסו המלך והעם, גם הנביא שהיה נמצא במלחמה ההוא וידע מדבר ה' נתחייב עונש על שלא מיחה במלך, וכדי שלא יוכה ע"י חיל ארם הקל ה' ענשו שיוכה בדבר ה' ע"י איש ישראל, **ולכן אמר לרעהו בדבר ה' הכיני נא**, כי נתחייב הכאה בדין, וספר במשל שהראשון לא שמע אל נבואתו ולא רצה להכותו ונענש ובזה הראו כי כשמצוה ה' להכות איש יענש הבלתי שומע בקולו, ובזה הראה לו כי יענש על שלא שמע לדברי ה' להכות את בן הדד (מלבי"ם):

לז ויאמר לו יען אשר לא-שמעת בקול יהוה הנך הולך מאתי והכף האריה וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו:

רלב"ג יען לא שמעת בקול ה'. ידוע שהעובר על דברי נביא חייב מית' כבר כתב זה בתורה : (רלב"ג)

לז וימצא איש אחר ויאמר הכיני נא ויכהו האיש הפה ופצע:

רש"י ופצוע. מכת חצורה: (רש"י)

מצודת ציון ופצוע. מכה המוציאה דם : (מצודת ציון)

לח וילך הנביא ויעמד למלך על-הדרך ויתחפש באפר על-עיניו:

רש"י ויתחפש באפר. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו, כל שינוי בגדים הוא לשון חיפוש: באפר. תרגמו יונתן: במעפרא, הוא סודר: (רש"י)

מצודת דוד ויעמוד למלך. עמד על הדרך, להמתין עד יעבור המלך :
ויתחפש באפר. שינה עצמו בלבוש אפר אחר, לשומו ממעל לעיניו, וזהו
בכדי שלא יכירו המלך, על ידי לבוש האפר אשר לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתחפש. ענין השתנות המלבוש, וכן (לקמן כב ל) התחפש
ובוא : באפר. בצעיף, והוא הפך מן פארי המגבעות (שמות לט כח), שהוא
מענין היופי והשבח שיש להאדם כשהצעיף בראשו : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויתחפש באפר על עיניו. הנה אפר הוא צעיף והשתנה בו בשמהו
על עיניו כדי שלא יכירו מלך ישראל : (רלבי"ג)

לט ויהי המלך עבר והוא צעק אל-המלך ויאמר עבדך | יצא בקרב-
המלחמה והנה איש סר ויבא אלי איש ויאמר שמר את-האיש הזה
אם-הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו או כפר-כסף תשקול:

רס"י והנה איש סר. מן הדרך אליו: ויצא אלי איש. שבוי מן המלחמה:
אם הפקד יפקד. אם יצרת, לשון (צמדנר לא מט): לא נפקד ממנו איש,
לשון חסרון: (רס"י)

מצודת דוד והוא צעק. כאלו קובל על המכות אשר הוכה ממי שהפקד
בידו האיש : אם הפקד יפקד. אם יברח ויהיה נחסר, כמו (במדבר לא
מט) : ולא נפקד ממנו איש : תשקול. לידי תשקול, לפרוע בעדו : (מצודת
דוד)

רלבי"ג או כבר כסף תשקול. ר"ל אם תשמרהו כראוי : (רלבי"ג)

מלבי"ם ובזה מ"ש הנביא אל המלך עבדך יצא בקרב המלחמה וכו' לא
בדה ספור בדוי לעצמו רק דברים שהיה, כי הנביא היה ג"כ במלחמה,
והאיש מלחמה ה' שמו הביא אליו איש שהוא בן הדד שנתנו ה' אל כלל
ישראל והנביא בתוכם לשמרו, ואמר שאם יפקד, יענשו או בגוף כמו
שנהרג אחאב והוכה הנביא, או בממון כמו שנבוזו ישראל אח"כ מחיל
אדם, ועז"א והיתה נפשך וכו' או כסף תשקל : (מלבי"ם)

מ ויהי עבדך עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר אליו מלך-ישראל כן
משפטך אתה חרצת:

רָס"י והוא איננו. ברח לו: אתה חרלת. או נפש, או ככר כסף: (רס"י)

מצודת דוד עושה הנה והנה. עשיתי מלאכתי, ומתעסק כאן וכאן : איננו. כי ברח : כן משפטך. או נפש, או ככר כסף, כי כן חרצת וגזרת על עצמך (מצודת דוד) :

מצודת ציון חרצת. גזרת וחתכת, כמו (ישעיהו י כב) כליון חרוץ : (מצודת ציון)

רלבי"ג כן משפטך אתה חרצת. רוצה לומר אתה גזרת על עצמך להיות נפשך תחת נפשו : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי, ע"י שהנביא עושה הנה והנה ולא הזהיר למלך נפקד האיש, זה היה הספור האמתי, והמלך שלא ידע על מה מדבר אמר שהמשפט הזה חרצו לעצמו : (מלבי"ם)

{מא} וימהר ויסר את-האפר (מעל) מעלי עיניו ויכר אתו מלך ישראל כי מהנבאים הוא:

רלבי"ג ויסר את האפר מעל עיניו. ואז הכירו מלך ישראל : (רלבי"ג)

{מב} ויאמר אליו כה אמר יהוה יען שלחת את-איש-חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמך : (מב)

רס"י איש חרמי. איש מלחמתי, לשון חירום, ולשון חירום נופל במלחמה, וכן (ישעיהו לד ה): על אדום תרד ועל עם חרמי. ומדכא אגדה כמה מלכות וחרמים פרשתי לך עד סנפל צידך: (רס"י)

מצודת דוד את איש חרמי. שלחת מידך את בן הדד, אשר לכדתי אותו כמו הצודה את הדג בחרמו, על כי לא היה לו מקום לנוס : והיתה נפשך. דומה לשומר האיש, על שהניחו לברוח, יותן נפשו תחתיו, ועם כי כבר עשה משל על זה, בדבר הממאן להכותו בדבר ה', כי כמו שהכה האריה את הממאן להכותו, כן יומת אחאב על אשר מיאן להמית את בן הדד, מכל מקום עשה שוב משל, בכדי שאחאב בעצמו יפסוק הדין, ויאמר כן משפטך אתה חרצת, כאילו פסק אחאב גם על עצמו, על כי היותו דומה לו (מצודת דוד) :

מצודת ציון **חרמי**. ענין רשת, כמו (מיכה ז ב) יצודו חרם : (מצודת ציון)

רלבי"ג **איש חרמי**. ר"ל איש לכדתיו בחרמי וברשתי לתתו בידך כי לא היה לו מקום לנוס : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויאמר** ובזה א"ל הפתרון **יען אשר שלחת** וכו' כי העונש שסבל הנביא עתה, יבא על ראש אחאב. וחז"ל אמרו כי ע"י טפת דם שיצא מן הנביא, נתכפרו ישראל ולא נענשו בגוף במלחמה שלחם אחאב אח"כ, ומובן מדברי (מלבי"ם):

[מג] **וַיִּלֶךְ מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל עַל-בֵּיתוֹ סָר וְזַעַף וַיָּבֵא שְׁמֶרֶזָה: (פ)**

רס"י **סר** וזעף. (תרגום:) נסים ודוי, רוחו סרה ממנו: (רס"י)

מצודת דוד **על ביתו**. אל ביתו, והוא מקום מלונו, מחוץ לאפקה מקום המלחמה, ומשם בא אל שומרון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סר**. רוצה לומר : סרה מעמו הרצון והדבור, וכמו שכתוב (לקמן כא ה) מה זה רוחך סרה : **וזעף**. ענין כעס, כמו (מיכה ז ט) זעף הי' אשא : (מצודת ציון)

רלבי"ג **על ביתו**. ר"ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד : **סר וזעף**. סר הוא מענין הנטיה וסור מהמנהג והרצון שכבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד : (רלבי"ג)

מלכים א פרק-כא

[א] **וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַם הָיָה לְנָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֵאל אָצֵל הֵיכַל אַחָב מֶלֶךְ שְׁמֶרוֹן:**

רס"י **ויהי** אחר הדברים האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו: (רס"י)

מצודת דוד אשר ביזרעאל. אשר עמד ביזרעאל : **אצל היכל אחאב**. אשר
היה לו ביזרעאל : (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: למה כפל לנבות היזרעאלי, אשר ביזרעאל, ולמה דייק לקראו בשם מלך שומרון, בכלל הספור יפלא למה לא לקח אחאב את הכרם מידו ביד חזקה ממשפטי המלוכה כמ"ש ואת כרמכם יקח ונתן לעבדיו וכ"ש לעצמו :

כרם היה לנבות היזרעאלי. כי הגם שלפעמים יערב לב מלך לקחת כרם או שדה וכמ"ש ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו, הלא זה ממשפטי המלוכה אם הדבר צריך לצורך המלוכה, כגון שלוקח מס לשלם בו לאנשי צבאותיו שזה מתועלת הכללי אשר כל בני המדינה צריכים לישא בעול המדינה, והאיש הבלתי נושא בעול רשות ביד המלך לקחת נחלתו ולכופו בחזקה. וכן אם היה הכרם הזה בשומרון אצל בית המלכות, שאחר שבית המלכות שבשומרון היה ענין כללי לתועלת הכלל, כי שומרון היתה עיר הבירה וצריך שבית המלכות יהיה מפואר בכל עוז וזה לכבוד האומה ותועלתה אם היה לוקחו הכרם אין רע, לכן אמר כי **הכרם היה ביזרעאל**, ואחאב היה מלך שומרון ר"ל שומרון היתה עיר מלכותו, לא יזרעאל, והיכלו אשר ביזרעאל אינו בית מלכות רק היכל שלו לא מצד שהוא מלך (מלבי"ם):

ב וידבר אחאב אל-נבות | לאמר | תנה-לי את-כרמך ויהי-לי לגן-ירק
כי הוא קרוב אצל ביתי ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו אם טוב
בעיניך אתנה-לך כסף מחיר זה:

רס"י מחיר זה. הכרם הזה: (רס"י)

מצודת דוד לגן ירק. לגדל בו הירק : **אם טוב בעיניך**. אם חפץ אתה יותר בממון : **מחיר זה**. מחיר כרם זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מחיר**. דמיו, ערך שויו : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו. ר"ל אם לא תחפוץ למכור נחלותיך אתן לך כרם אחר טוב ממנו ואם תתרצה למכרו אתן לך כסף מחירו :

מלבי"ם וידבר וגם לא רצה את כרמו לצורך איזה דבר כללי רק רצה לעשות ממנו גן ירק, באופן שרצה להשחית עצי הכרם (שהוא איסור) לזרוע בו ירק, ולא נתן בו שום טעם של תועלת רק מצד שקרוב אל ביתו. והנה אחאב שהיה עושי"א היה דרכו להעמיד הבעל על הגן שלו, כמ"ש

ותחפרו מהגנות אשר בחרתם, המתקדשים והמטהרים אל הגנות, (וכ"כ התוסי' בסנהדרין (דף כ' ע"ב) שלכן לא רצה לתתו לו מפני שרצה לעשות בו ע"ז, וגם כתבו שאף למ"ד כל האמור בפי מלך היה מותר בו, זה רק אם לוקח הכרם לצורך עבדיו לא לעצמו, ועוד כתבו שזה אם הכרם אינו נחלת אבות), וא"ל אם לא תרצה לתתו בעבור שצריך לך לכרם, **אתנה לך כרם טוב ממנו, ואם טוב בעיניך למכרו אתנה לך כסף** : (מלבי"ם)

ג} ויאמר נבות אל-אחאב חלילה לי מיהוה מתתי את-נחלת אבתי לך:

מצודת דוד **חלילה לי מה'.** חולין הוא לי, בעבור מצות ה', שאמרה התורה (ויקרא כה כג) : והארץ לא תמכר לצמיתות : (מצודת דוד)

מלבי"ם **השאלות:** למה אמר חלילה לי מה' כאלו יעשה בזה עון פלילי :

ויאמר נבות הנה מלבד שנבות לא רצה למכור את נחלת אבותיו, דבר אל אחאב דברים הנוקבים עד חדרי בטן, **במ"ש חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבותי לך.** רצה להוכיח בזה את אחאב שעזב נחלת אבותיו, שהוא ה' אלהי אבותיו, שהוא הנחלה היותר יקר מנחלת שדה וכרם שהם רק לחיים הזמנים, אבל האמונה והתורה היא נחלת הנפש, והוא עזבם בלא כסף ובלא מחיר, ולהוכיח על פניו אמר חלילה לי מתתי את נחלת אבותי, הזכיר לו איך יקר בעיני איש נלבב נחלת אבותיו אף נחלה זמנית משדה וכרם, וכ"ש נחלה נפשיית, ובמ"ש **חלילה לי מה',** שלא היה לו להזכיר בזה שם ה' רמז כי אחר שאתה תעמיד על הגן את ההבל והבעל, חלילה לי מה' אשר הוא נחלת אבותי, בו בטחו אבותי ויהי נחלתם, ואיך אתנהו לך לבעל ואשרה : (מלבי"ם)

ד} ויבא אחאב אל-ביתו סר וזעף על-הדבר אשר-דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר לא-אתן לך את-נחלת אבותי וישכב על-מטתו ויסב את-פניו ולא-אכל

מצודת דוד **ויסב.** החזיר פניו אל הקיר, כדרך המיצר ודואג : (מצודת דוד)

רלב"ג **וישכב על מטתו.** הנה מרוב הכעס לא רצה שיהיה לו עסק עם האנשי' אבל שכב על מטתו והסב פניו אל הקיר שלא יראי האנשי' בבאם לפניו ומרוב הכעס גם כן לא רצה לאכול : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות:** למה בא סר וזעף ולא אכל לחם, והוא לא דבר אליו

דברים קשים רק לא רצה לעזוב נחלת אבותיו ומה כל הרעש הזה, ולמה כפל אשר דבר אליו ויאמר :

ויבא אחאב לא נתפעל על שלא רצה לתת לו הכרם, רק על הדברים שדבר, שבזה בזה על עזבו נחלת אבותיו ואלהי ישראל, וגם כי נגעו הדברים בלבו כדרך הרשעים שמלאים חרטה, כי הוסר בדברים, וז"ש שבא סר וזעף שהיה רוחו סרה מאתו, לא על גוף המעשה שלא השיג הכרם רק על הדבר אשר דבר אליו (ר"ל אחר שכוונת הדבור היה לקלוע אליו למטרה במ"ש לא אתן לך את נחלת אבותי), שידע שבאמירה זו דבר אליו דברי תוכחה, ולכן שכב על מטתו ולא אכל לחם מרוב צערו : (מלבי"ם)

וַיִּבֶן וַתְּבֵא אֵלָיו אֵיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו מֵהַרְחֵק רֹחַק סָרָה וְאֵינָךְ אֲכֹל לֶחֶם:

מצודת דוד רוחך סרה. סר ממך הרצון והדבור, כמו (במדבר יד כד) : רוח אחרת. וכמו (ישעיהו יא ד) : ברוח שפתיו : (מצודת דוד)

רלב"ג מה זה רוחך סרה. ר"ל מה זה רצונך נוטה ממנהגה : (רלב"ג)

וַיְדַבֵּר אֵלָיָהּ כִּי-אֲדַבֵּר אֶל-נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וְאָמַר לוֹ תְּנֶה-לִּי אֶת-כַּרְמִי בְּכֶסֶף אוֹ אִם-חֶפֶץ אַתָּה אֶתְּנֶה-לִּי כָרֶם תַּחֲתָיו וַיֹּאמֶר לֹא-אֶתֶן לְךָ אֶת-כַּרְמִי:

מצודת ציון אדבר. כמו דברתי, עתיד במקום עבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: למה כפל כי אדבר אל נבות, ואומר לו, וכן למה לא ספר מ"ש לא אתן לך את נחלת אבותי שבזה יצדק נבות בעיניה :

וידבר הנה הגם שבודאי ספר לאיזבל כל הדברים שנפלו ביניהם, בכ"ז לא רצה לגלות לה שרוחו סרה על הדיבור הפרטי הזה שהיה לו תוכחת מוסר ממ"ש לא אתן את נחלת אבותי, כי לא רצה להראות בפני איזבל שעוד יש רשף בלבו להתפעל מדברים כאלה וכי עודנו זוכר באלהי אבותיו, ולכן א"ל שעיקר כעסו על שאמר לא אתן לך את כרמי, על שלא השיג הכרם, וז"ש כי אדבר אל נבות ואומר לו, במ"ש כי אדבר ספר לה פרטי הדברים כמו שהיו, וסיים דבריו ואני כועס יען כי ואומר לו תנה לי את כרמך ויאמר לא אתן לך את כרמי, ר"ל על יתר הדברים לא אשית לב רק על שלא השגתי הכרם : (מלבי"ם)

זז וְתֹאמַר אֵלָיו אֵיזְבֵּל אֲשֶׁתוֹ אֶתְּהָ עֵתָהּ תַעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל-יִשְׂרָאֵל
קוּם אֲכַל-לֶחֶם וְיֵטֵב לְבָבְךָ אָנֹכִי אֶתֵּן לְךָ אֶת-כָּרֶם נְבוֹת הַיְזְרְעֵאלִי:

מצודת דוד **עֵתָהּ תַעֲשֶׂה מְלוּכָה**. אמרה בתמיה, וכי בדבר שאתה עושה
עתה, תנהיג את המלוכה וכאלו אמרה, הן דאוי למלך להתגבר ולהתחכם
שימולא רצונו, ולא להיות סר וזעף : **ויטב לבך**. רוצה לומר : היה שמח
(מצודת דוד) :

רלב"ג **אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל**. ר"ל האם כמנהג כזה תעשה
מלוכה על ישראל הנה בלי ספק אין מחק המלך להתפעל בזה האופן :
(רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות**: מה כוונתה במ"ש אתה עתה תעשה מלוכה :

אתה עתה אמרה בעת שמיסדים בית מלכות במדינה שעדיין לא היה
להם מלך, אזי קובעים ביניהם משפט המלוכה וחוקיה, ומפרטים מה
יוכל המלך ומה לא יוכל לעשות, לא כן במלכות ישנה מי סכל להשקיף
על משפט המלוכה, המלך עושה כל אשר בכחו לעשות באין מוחה, וז"ש
וכי **אתה עתה תעשה מלוכה**, ר"ל וכי **אתה** העושה המלוכה הלא היא
קיימת מכמה דורות, או הכי **עתה** תעשה, רק שלא ידעת איך תקחהו
מידו בחזקה פן ימרדו העם בראותם כי תגזול נחלת אחרים **ואני אתן לך**
ע"י ערמה (מלבי"ם):

חח וְתִכְתֹּב סְפָרִים בְּשֵׁם אַחָב וְתַחְתָּם בְּחַתְמוֹ וְתִשְׁלַח (הספרים)
סְפָרִים אֶל-הַזְּקֵנִים וְאֶל-הַחֹרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ הַיֹּשְׁבִים אֶת-נְבוֹת:

רס"י **אל הזקנים**. זקני אשמאי, סבי דבהתא: (רס"י)

מצודת דוד **ותחתום בחותמו**. חתמה האגרת בחותם טבעתו : **היושבים**.
במושב זקני העיר עם נבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ספרים**. אגרות, על שם שבהן יסופר דברים : **החורים**.
השרים, וכן (נחמיה ה ז) ואריבה את החורים : (מצודת ציון)

רלב"ג **אל הזקנים ואל החורים**. ר"ל השופטי ושרים והם לבדם ידעו
זה הסוד ובטחה בהם איזבל שיסכימו למה ששלח להם אחאב וחתמה
בחותמו וידמה מזה שאם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו
מסכימי בהריג' נבות ואף על פי שהיו מסכימים בזה זקני העיר ושריה :
(רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות:** יפלא מאד איך לא התיראה מלכתוב בשם המלך אל הזקנים והחורים שישכרו עדי שקר ויעידו עדות שקר על נבות ושישפטוהו ע"ז משפט מות, ומה תעשה אם הזקנים יראו את מכתב המלך אל כל העם ותתגלה הנבלה הזאת שהמלך אשר במשפט יעמיד ארץ מצוה לרצוח נפש נקי על לא חמס בשקר ובמרמה, והלא מחר יעשה כן לכל איש ואיש ותחנף הארץ בדמים, ואיך הסכימו כל הזקנים לזה ולא גלו ערותו וחטאתו לעיני השמש, ודבר כזה לא נמצא דוגמתו בקורות העמים גם בימי החשך והאפלה, ולמה יושיבוהו בראש העם, ולמה יעידו שברך אלהים ומלך ולא די באחד מהם, ולמה אמר ותכתוב ספרים והיה די שתכתוב ספר אחד, ולמה כפל ויבואו שני האנשים בני בליעל ויעידוהו אנשי הבליעל :

ותכתוב, הנה היא שמעה והבינה ג"כ כי נבות כיון לבזות את הע"ז איך שאחאב המיר נחלת אבותיו, וכן בזה את המלך בדברו אליו כזאת, והגם שלא היו עדים, וע"י שבזה את המלך אין המלך יכול להיות עד ובע"ד, הלא במה שבזה אלהיו הלא על זה נאמן המלך להעיד, והנה משפט המבזה את המלך יהיה לפני החורים, ומשפט המקלל אלהיו הוא לפני הזקנים, וז"ש **שכתבה ספרים בשם אחאב ותחתום בחותמו ובספרים האלה היה כתוב כי אחאב מעיד שנבות ברך אלהים ומלך, ובזה לא כתבה שקר כי באמת בזה את אחאב ואלהיו, ושלחה את הספרים אל הזקנים שהם ידונו על שבזה הע"ז, ואל החורים שהם ידונו על שבזה את המלך, ובאר למה שלחה זאת ליזרעאל כי אשר בעירו היושבים את נבות וראוי שיהיה נדון לפני ב"ד שבעירו, והנה לפי המשפט ראוי שאחאב יבא בעצמו לפני הב"ד ויעידו בפניו, כי אין ראוי לדון דיני נפשות על עדות שבכתב, וע"ז** (מלבי"ם):

טז ותכתוב בספרים לאמר קראו-צום והושיבו את-נבות בראש העם:

רפ"י קראו לום. וצום לום דרכם לזדוק בעצירות סזידם: (רפ"י)

מצודת דוד **קראו צום.** על כי ביום הצום, הדרך הוא להתקבץ זקני העיר, לפשפש במעשה אנשי העיר : (מצודת דוד)

רלבי"ג **קראו צום.** שלחה להם זה כי ביום הצום הם מתקבצים ואז יתכן שיעידו זה העדים לעיני כל העם : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ותכתוב בספרים** דבר זה כתבה בדרך עצה מדעתה, ובשמה לא בשם אחאב, כאומרת הנה אחאב מעיד לפניכם בכתבו וחותמו כי נבות ברך אלהים ומלך ואתם לעצמכם בודאי תאמינו לדברי המלך כי לא ישקר, אולם באשר לא תוכלו לחרוץ עליו משפט מות לפני העם על מכתב

בְּרַךְ נְבוֹת אֱלֹהִים וּמֶלֶךְ וַיִּצְאָהּוּ מִחוּץ לְעִיר וַיִּסְקְלָהּוּ בְּאֲבָנִים וַיָּמָת:

רש"י **כרך נבות.** חילוף של קללה, ותרגום: גדיף נבות קדם ה' ומלכא לט:
(רש"י)

רלב"ג **ויוצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו.** למדנו מזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר
(רלב"ג)

מלבי"ם **ויבואו שני האנשים בני בליעל שלא היו בני בליעל נגדו,** רק היו בני בליעל בעצם, וז"ש ויעידהו אנשי הבליעל את נבות נגד העם, שהיו אנשי בליעל לעומת נבות וגם לעומת העם כי כולם ידעו שגוף הדבר שקר ועלילה
(מלבי"ם):

י"ד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל-אִיזָבֵל לֵאמֹר סֵקֶל נְבוֹת וַיָּמָת: **ט"ו** וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אִיזָבֵל כִּי-סֵקֶל נְבוֹת וַיָּמָת וַתֹּאמֶר אִיזָבֵל אֶל-אֲחָאָב קוּם רִשָׁ אֶת-כָּרְם | נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי אֲשֶׁר מֵאֵן לָתֶת-לָךְ בְּכֶסֶף כִּי אֵין נְבוֹת חַי כִּי-יָמָת:

רש"י **קום רש.** יש מחכמים אומרים: הרוגי מלכות נכסיהם למלך, ויש מהן אומרים: בן אחי חביו היה, וחותו ואת בניו הרג, וראוי לזרקה (סנהדרין מח
(רש"י)

מצודת דוד **קום רש.** כי הרוגי מלכות, נכסיהן למלך (סנהדרין מח ב) :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **רש.** מלשון ירושה : **מאן.** לא רצה : (מצודת ציון)

רלב"ג **קום רש את כרם נבות היזרעאלי.** למדנו מזה שהרוגי מלכות נכסיהם למלכות
(רלב"ג)

מלבי"ם **קום רש,** אחר שהעידוהו שברך אלהים ומלך, מצד שברך ע"ז נתחייב מדין ב"ד סקילה ולכן נסקל, ומצד שברך המלך נדון ע"פ החורים ונתחייב כדין מורד והרוגי מלך נכסיהם למלך, וז"ש **קום רש,** כי נהרג מטעם אשר מאן לתת לך בכסף, שמצד זה הוא מהרוגי מלך, והגם שמצד חטאו השני שאמר לא אתן נחלת אבותי שבזה הע"ז הוא מן הרוגי ב"ד, **כי אין נבות חי כי מת,** כי מצד המלך מיתתו בסייף ומצד קללת אלהים מיתתו בסקילה, אמרה עכ"פ הגם שנסקל אינו חי ונכלל בזה ענשו על המלך רק שנידון בסקילה שהיא חמורה ובה נכלל גם על המרידה שעכ"פ אינו חי
(מלבי"ם):

{טו} וְיְהִי כְשִׁמְעַ אַחָאָב כִּי מֵת נְבוֹת וַיִּקָּם אַחָאָב לְרַדֹּת אֶל-כָּרֶם נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ: **(ו)** **{ז}** וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-אֱלִיָּהוּ הַתְּשֻׁבִי לֵאמֹר: **{ח}** קוּם יֵד לְקִרְאֵת אַחָאָב מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשִׁמְרוֹן הִנֵּה בְּכֶרֶם נְבוֹת אֲשֶׁר-יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ:

רלב"ג **מלך ישראל אשר בשמרון.** ר"ל שמושבו הוא בשמרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהו' מלך ישראל אשר יושבים בשמרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא שליט לעשות החמסי' שהוא רוצה לעשות וזה כי מפני היות בני השרים תחת ידו בשמרון הוכרחו השרים אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות:** למה אמר אשר בשומרון :

אשר בשומרון ר"ל שאם היה בית מלכותו ביזרעאל היה לו טענה עליו מצד מורד כי אז היה הכרם לצורך בית מלכותו הכללי, לא כן אחר שבית מלכותו בשומרון (מלבי"ם):

{טז} וַדַּבֵּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הַרְצַחְתָּ וְגַם-יָרִשְׁתָּ וַדַּבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת-דָּם נְבוֹת יִלְקוּ הַכְּלָבִים אֶת-דַּמָּךְ גַּם-אֶתְּהָ:

מצודת דוד **הרצחת.** כי מדעתו עשתה איזבל, ולזה אמר לו, היתכן שרצחת את נבות כאויב, וגם ירשת אותו כקרוב אהוב : **גם אתה.** בא כפול לתוספת ביאור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לקקו.** ענץ לחיכה, כמו (שופטים ז ה) אשר ילק בלשונו : (מצודת ציון)

רלב"ג **במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות.** אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שמרון לקקו הכלבים דם אחאב כמו שנזכ' אחר זה אך הרצון בו כי במדרג' מיתת נבות שלא מת מית' עצמו ימו' אחאב וכמו שלקקו הכלבים את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמי' שהרצון בו כי במקום ההוא בעינו ילוקו הכלבי' את דמו אך מפני כי נכנע אחאב מפני השם ית' האריך לו זה עד ימי בנו ועם כ"ז נתקיים באחאב קצת זה הרע והו' שלקקו הכלבי' את דמו שנשטף מן הרכב על ברכת שמרון ואמר שם כי הזונו' רחצו להפליג בספור עונש אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו : (רלב"ג)

מלבי"ם הרצחת וכי בדין הרגתו שתורישנו מצד נכסי הרוגי מלך למלך, הלא רצחת ברצח, ואיך עוד תורישנו? (מלבי"ם):

זכ וַיֹּאמֶר אַחָב אֶל-אֱלֹהֵי הַמְצָאתַי אֵיבִי וַיֹּאמֶר מְצָאתִי יַעַן הַתְּמַכְרֶךָ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי הִהוּ:

רפ"י התמכרך. מכרת את עצמך להכעיס את זוראך. התמכרך כמו (לזכרים כח סח): והתמכרתם קס לאויזיכם: (רפ"י)

מצודת דוד המצאתני אויבי. אתה אויבי, וכי מצאת אותי חייב ואשם בדבר זה כאומר הלא איזבל עשתה זאת, ולא אני וחשב לכחש בפני הנביא, כאילו לא נעשתה מדעתו: **מצאתי**. רצה לומר: הן מצאתי אותך חייב בדבר, כי ידעתי אשר נעשתה מדעתך: **התמכרך**. מרוב השתדלותו בעבירות, חשבו כאילו מכר עצמו לעשות הרע: (מצודת דוד)

רלב"ג המצאתני אויבי. ר"ל האם מצאתני עתה ברע שתיעד לי עליו עונש כמנהגך ואמנם אמר זה לפי שחטא בדבר שלוחו בשלוח בן הדד ובהריגת נבות: **יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה'.** כל כך היה פונה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית: (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: מה השאלה המצאתני, והתשובה מצאתי, ולמה תפס לשון התמכרך:

המצאתני ר"ל וכי מצאת אותי בזה וכי אני רצחתיו והלא נהרג שלא על ידי רק ע"י איזבל, ויאמר מצאתי שאתה הרוצח במה שהתמכרת לעשות הרע וכאילו אתה נמכר לאיזבל אשתך לענין עשות הרע שבזה אתה עבד לה לעשות פקודתה, וכל אשר עשתה יחשב כאילו עשיתו אתה: (מלבי"ם)

זכא הַנְּבִי (מבי) מביא אליך רעה ובערתי אחרריך והקרתי לאחאב משתיך בקיר ועצור ועזוב בישראל:

מצודת דוד ובערתי. אפנה אחרריך, לבל ישאר שארית מה: **משתיך בקיר**. זה הזכר, כי עושה קלוח מה שאין כן הנקבה: **עצור**. העושר הכנוס בבית: **ועזוב**. המקנה הנעזב בשדה: **בישראל**. רצה לומר: בפרסום רב, למען יוסרו הכל: (מצודת דוד)

רלב"ג משתיך בקיר. הם הזכרים: **ועצור ועזוב בישראל**. ר"ל שיכרית לו

מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהוא עזוב והנה לפי דעתי עצור הוא כמו עוצר כי העוצר מביתו בישראל הוא המולך אחריו או הוא עצור בישראל להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הניח לו ממשלה וכן היה כי יהור' מת ומתו אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמז לע' בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדל' ועזוב הוא מה שאינו מזרעו ביד אומן ומגדל :

כב וְנָתַתִּי אֶת-בֵּיתְךָ כְּבֵית יִרְבְּעָם בֶּן-נְבָט וְכְבֵית בְּעֹשָׂא בֶן-אֲחִיָּה אֶל-הַכֶּעֶס אֲשֶׁר הִכְעִסְתָּ וְתַחֲטָא אֶת-יִשְׂרָאֵל:

רלב"ג אל הכעס אשר הכעסת. ר"ל על הכעס : (רלב"ג)

מלבי"ם וחוף מחטא זה (שהיה ע"י איזבל) ונתתי את ביתך וכו' אל הכעס וכו' בע"ז ובעלים : (מלבי"ם)

כג וְגַם-לְאִיזָבֵל דָּבַר יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת-אִיזָבֵל בְּחַל יִזְרְעָאֵל:

רש"י בחל יזרעאל. צדקת יזרעאל, בחל, תרגומו של גיא: (רש"י)

מצודת ציון בחל. היא חומה נמוכה, כמו (שמואל ב כ טו) ותעמוד בחל : (מצודת ציון)

רלב"ג בחל יזרעאל. ר"ל בגיא יזרעאל או הוא מישור ואפשר שיהיה מענין חיל וחומה כי אצל החומ' אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא : (רלב"ג)

מלבי"ם וגם, ומה שאמרת שאיזבל עשתה הרציחה זאת גם לאיזבל דבר ה' וכו' : (מלבי"ם)

כד הַמֵּת לְאֲחָאָב בְּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם:

מלבי"ם ואז המת לאחאב בעיר וכו' וזה נתקיים בימי יהוא : (מלבי"ם)

כה רַק לֹא-הָיָה כְּאֲחָאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר-

אֲשֶׁתוֹ:

אִיזָבֵל

אֶתוֹ

הַסֵּתֶה

רָשׁ"י רק לא היה כאחאב. הכתוב מעיד עליו, שלא היה במלכים כמותו, שירצעם וכל אשר אחריו, עזדו את העגלים מיראה, אם יעלה העם ירושלים, תקוב הממלכה לבית דוד, וזה הוסיף הבעל והאשרה להכעיס: התמכר. נמכר לעבודה זרה. ראיתי בירושלמי (סנהדרין י ב) חיאל בית האלי שושבינו היה, ובכל יום פס דמיו ונתן לעבודת גלולים: (רָשׁ"י)

מצודת דוד רק לא היה וכו'. רוצה לומר: הסיבה שהרשיע אחאב מכולם, רק באה בעבור אשר הסיתה אותו איזבל אשתו: (מצודת דוד)

מצודת ציון הסתה. ענין פתוי: (מצודת ציון)

רלב"ג רק לא היה כאחאב. כל זה אמר לו אליהו: (רלב"ג)

מלבי"ם רק ר"ל בכל המלכים הרשעים לא היה אחד כאחאב, כי כולם עשו הרע מדעת עצמם, והוא התמכר לרצון אחרים יען שהסתה אותו איזבל: (מלבי"ם)

כַּטוּ וַיִּתְעַב מְאֹד לְלֶכֶת אַחֲרֵי הַגְּלָלִים כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: (o)

מצודת דוד ויתעב מאד. עשה מעשים תעובים, ללכת אחר העבודת גלולים כאנשי האמורי: (מצודת דוד)

מצודת ציון הוריש. גירש: (מצודת ציון)

מלבי"ם וחוף מזה גם באיכות וכמות הרע התעיב מאד, כי ירבעם ויתר המלכים עשו זאת רק כדי שלא ימרדו במלכותם לירושלים אבל אחאב עשה ככל אשר עשו האמורי ולא האמין בה' כלל, וכל אלה הדברים דבר אליו: (מלבי"ם)

כַּטוּ וַיְהִי כִשְׁמַע אַחְאָב אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיִּשֶׂם-שָׁק עַל-בְּשָׁרוֹ וַיֵּצֵא וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׁק וַיְהִלֵּךְ אֶט: (o)

רָשׁ"י ויהלך אט. יחף. (כטו) לא הביא הרעה. רעת ביתו לא הביא בימיו,

חבל גזירת ילוקו הכלבים את דמו, אי אפסר לזא צימי זנו, אלח עליו:
(כ"ז)

מצודת דוד ויהלך אט. הלך בנחת הנה והנה, כדרך אדם הדואג ומתאבל,
ומחשב מה לעשות לתקן הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון אט. בנחת, וכן (שם יח ה) לאט לי לנער : (מצודת ציון)

רלב"ג וישם שק על בשרו ויצום. ר"ל שלבש בגדי שק שהם עשויים
משער קשה והתענה ושכב בלילה בבגדי שק והלך בנחת כאבל וכמנודה
או ירצה באמרו ויהלך אט שכבר הלך בסתר שלא יראוהו האנשים כאבל
וכמנודה : (רלב"ג)

כח ויהי דבר-יהוה אל-אליהו התשבי לאמר: **כט** הראית כי-נכנע
אחאב מלפני יען כי-נכנע מפני לא-(אבי) אביא הרעה בימי בני
אביא הרעה על-ביתו:

מצודת דוד הראית. האם נותן אתה לב לראות, אשר נכנע אחאב מלפני,
ורצה לומר : לא מפחד העונש, כי אם מגדולת האדון ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג לא אביא הרעה בימיו. ידמה שלולא כי נכנע אחאב מפני השם היה
מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני
שנכנע אחאב מפני הש"י האריך הש"י הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיי
כל היעוד הרע ועכ"ז הנה מפני ששלח בן הדד בשלום היתה נפשו ונהרג
ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב : (רלב"ג)

מלבי"ם כי נכנע אחאב מלפני יש הבדל בין מלפני ובין מפני, שמלפני הוא
מפני גדלו ורוממותו ומפני הוא מפני יראת העונש, הנכנע מלפניו ישתדל
להתקרב אל ה' ולעבדו ויכנע מרוממותו, והנכנע מפניו יתחבא ויברח
מפניו להנצל מענשו, ר"ל הגם שידמה לך שנכנע מלפני אינו כן כי רק נכנע
מפני מיראת העונש, ולכן ע"י שנכנע מפני לא אביא הרעה בימיו וע"י שלא
נכנע מלפני אביא הרעה בימי בנו ולא תבוטל הגזרה בהחלט, ומבואר
שאם לא היה אחאב נכנע אז היה מחויב שימשח יהוא תיכף בעת ההיא
ע"י אליהו והיה הורג את אחאב עם ביתו תיכף, שעז"א ה' לאלהיו ואת
יהוא תמשח למלך, וע"י תשובתו נתאחר הדבר עד אחר לקיחת אליהו
ומות אחאב ונמשח יהוא ע"י אלישע, וכן היה ראוי שימשח אליהו אז את
חזאל ושיתקיים תיכף מ"ש והיה נפשך תחת נפשו ועמד תחת עמו, וגם
זה נדחה מפני תשובתו, ועז"א בסימן הבא וישבו שלש שנים אין מלחמה
בין ארם, שכ"ז נמשך ע"י תשובתו, ונדחה משיחת חזאל עד ימי אלישע
:(מלבי"ם)

מלכים א פרק-כב

א וַיָּשְׁבוּ שְׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל: (פ)

מצודת דוד וישבו. רצה לומר : ישבו בהשקט : (מצודת דוד)

רלב"ג וישבו שלש שנים אין מלחמה. מפני שנכנע אחאב מפני השם האריך לו השם מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה שמה שאמר לו ועמד תחת עמו האריך הש"י עד עת חזאל : (רלב"ג)

מלבי"ם וישבו שלש שנים התבאר בסימן הקודם : (מלבי"ם)

ב וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וַיֵּרֶד הַחֹשֶׁק מֶלֶךְ-יְהוּדָה אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

רס"י צננה השלישית. ששלה את בן הדד: (רס"י)

ג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֶל-עַבְדָּיו הִידְעָתֶם כִּי-לָנוּ רָמַת גִּלְעָד וְאַנְחֹנוּ מִחֹשִׁים מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד מֶלֶךְ אֲרָם:

רס"י ואנחנו מהסים. מתעללים, סיאמ"ו פיגר"י בלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד הידעתם. האם אתם נותנים לב לדעת, אשר רמות גלעד היא מהגבול שלנו, ואנחנו שותקים מקחת אותה וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחסים. שותקים, כמו (קהלת ג ז) עת לחשות : (מצודת ציון)

רלב"ג הידעתם כי לנו רמות גלעד. יתכן שכאשר השיב לו בן הדד הערים אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו את רמות גלעד ולזה אמי לעבדיו הלא ידעתם כי לנו רמות גלעד ואנחנו שותקים מלקח' אותם מיד מלך ארם : (רלב"ג)

מלבי"ם כי לנו וכבר הבטיחו (כי ל') להשיב הערים, רק שהוא אי"ל ואני בברית אשלחך, ולא בקשם אז, וספר איך עתה נתקיים מ"ש הנביא והיה נפשך תחת נפשו והיה לו זה למוקש : (מלבי"ם)

יד ויאמר אל-יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמר יהושפט אל-מלך ישראל כמוני כמוך פעמי כעמך פסוסי פסוסיך:

מצודת דוד כמוני כמוך. כמו שאתה תלך, כן אלך גם אני : (מצודת דוד)

רלב"ג כמוני כמוך. רצה לוי שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך כן ילך עמי וכמו שתביא סוסיך במלחמה כן אביא שם סוסי : (רלב"ג)

מלבי"ם כמוני ר"ל אם מצדי אני כמוך כי מחותנים אנחנו, אם מצד העם עמי כעמך בני ישראל, אם מצד המלחמה סוסי כסוסיך כי כשתנצח תעזור גם אותי לעת הצורך, ובד"ה אי ועמך למלחמה : (מלבי"ם)

הה ויאמר יהושפט אל-מלך ישראל דרש-נא כיום את-דבר יהוה:

מצודת דוד דרש נא כיום. רצה לומר : אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה', הנה כעת דרש נא : (מצודת דוד)

רלב"ג דרש נא כיום את דבר ה'. הנה יהושפט מפני שהיה עושה הישר בעיני ה' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי ה' : (רלב"ג)

מלבי"ם כיום שאני פה : (מלבי"ם)

ז ויקבץ מלך-ישראל את-הנביאים פארבע מאות איש ויאמר אלהם האלך על-רמת גלעד למלחמה אם-אחדל ויאמרו עלה ויתן אדני ביד המלך:

מצודת דוד הנביאים. נביאי הבעל : ויתן ה'. בפני יהושפט אמרו בשם ה', שיחשוב שהמה נביאי ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם (ו-יב) השאלות: למה בתחלה לא נבאו בכה אמר ה' עד אח"כ, ולמה חזרו אח"כ את נבואתם שנית, ולמה תלה אמרו ויתן אדני (בשם אדני) ואח"כ אמרו ויתן הוי"ה :

כארבע מאות איש, נביאי האשרה היו (י"ח י"ט) שלא נהרגו ע"י אליהו (שם מ'). **ויתן אדני כ"מ שמזכיר בספר זה דבר ה'**, מזכיר שם הוי"ה, וכל שמות זולתו היו מכוונים בהם אז לכחות אחרים, וכן בד"ה כתוב ויתן אלהים ביד המלך שכוונו על אלהים וכחות אחרים, ולכן לא אמרו עתה עלה רמות גלעד כי הנבואה הבאה ע"י הקסם לא תראה הכל בביאור ולא ראו לאיזה מקום ילך (מלבי"ם):

ז ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדרשה מאותו:

רס"י האין פה נביא לה' עוד. מקובלני אין שני נביאים מתנבאים בלשון אחד, וחלה כולם לשון אחד אומרים (סנהדרין פט א): (רס"י)

מצודת דוד האין פה נביא לה' עוד. רצה לומר : וכי כולם הרגם איזבל, ולא נשאר עוד נביא לה' ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין פט א) : שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה, על כי כולם אמרו בסגנון אחד, ואין כן דרך נביאי ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאותו. ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו הארבע מאות נביאי לא היו נביאי ה' שאם היה חושב היותם נביאי ה' היה ראוי שיבטח על דברי אחי מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם נביאי ה' היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחד, ולזה ידמה שחקר אם יש נביא לה' עוד כדי שישמע דברי נביא ה' על זה והנה מלת עוד שבה אל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו האין פה נביא לה' : (רלב"ג)

מלבי"ם האין פה נביא לה' עוד ר"ל אחר שכל אלה אינם נביאי ה' וכי לא נשאר עוד נביא אחד לה', וכבר אמרו חז"ל שהרגיש במ שהם נביאי שקר מפני שכולם התנבאו בסגנון אחד (מלבי"ם):

ז ויאמר מלך ישראל | אל-יהושפט עוד איש-אחד לדרש את-יהוה מאתו ואני שנאתיו כי לא-יתנבא עלי טוב כי אם-רע מיכיהו בן-מלה ויאמר יהושפט אל-יאמר המלך קן:

רס"י כי אם רע. לפי שאמר יען שלחת את איש חרמי וגו': (רס"י)

מצודת דוד לדרוש. אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו : כי לא יתנבא עלי טוב. מעת אשר שלחתי את בן הדד : אל יאמר וכו'. כי את אשר ישים ה'

בפיו, אותו ידבר : (מצודת דוד)

רלבי"ג כי לא יתנבא עלי טוב כ"א רע. ידמה שמיכיהו בן ימלה היה הנביא שהתחפש באפר והתנב' לו רע על דבר שלוחו בן הדד בשלו' : (רלבי"ג)

מלבי"ם עוד יש נביא אחד לה', רק שנאתיו כי לא יתנבא, וזה ידע כי נבואותיו עד עתה היה רע עליו, ולכן בד"ה אמר כי איננו מתנבא עלי לטובה כי כל ימיו לרעה הוא, ומזה ידע שגם עתה לא יתנבא טוב, אל יאמר כן כי הנביא לה' רק אשר ישים אלהים בפיו אותו ידבר : (מלבי"ם)

טז ויקרא מלך ישראל אל-סָרִיס אַחַד ויאמר מהרה מיכיהו בן-ימלה:

מצודת דוד מהרה. אמור למיכיהו שיבוא מהר : (מצודת דוד)

מצודת ציון סריס. שר, וכן (אסתר א י) שבעת הסריסים : (מצודת ציון)

יז ומלך ישראל ויהושפט מלך-יהודה ישבים איש על-כסאו מלבשים בגדים בגרן פתח שער שמרון וכל-הנביאים מתנבאים לפניהם:

מצודת דוד בגדים. רוצה לומר : בגדי מלוכה : בגורן פתח. בהגורן העומד מול פתח השער : (מצודת דוד)

רלבי"ג מלובשים בגדים. ר"ל שהיו מלובשים בגדי מלכות והנה השיב מיכיהו לאחאב עלה ונתן ה' ביד המלך כי ידמה שכבר הצליחו במלחמה ואף על פי שכבר מת אחאב שם ולזה היה אמת מה שהגיד לו מיכיהו אלא שלא היתה תשובתו מספקת לפי השאלה כי עדיין לא הודיע אם יקרה בזה לאחאב רע אם לא ואין ראוי שנחשוב שאמר לו מיכיהו בשם ה' דבר שקר כי כבר יתחייב מיתה על זה כמו שנתבאר בתורה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ומלך, הנה עד עתה היתה הנבואה לא בשם ה', רק בעת שהלך המלאך לקרא למיכיהו, אז נפל הרוח על הנביאים במעמד שני המלכים שישבו על כסאם, הגם שלא היו מוכנים להנבואה לא מצד המקום שהיו בגורן ופתח שער העיר מקום קיבוץ עם, והנבואה צריכה התבודדות, ולא מצד חברתם שהיו במעמד המלכים בעת שישבו בבגדי מלכות ועל כסא מלכות, שיראת המלך תמנעהו מהתבודד עם רוחו, ובכ"ז חל עליהם הרוח (שהוא הרוח שקר שיצא מלפני ה' שיתבאר אחר כך) וכל הנביאים מתנבאים לפניהם במעמד המלכים : (מלבי"ם)

יֵאָדָה וַיַּעַשׂ לוֹ צְדָקָה בֶּן-כְּנַעַנָה קָרְנִי בְרָזֵל וַיֹּאמֶר כֹּה-אָמַר יְהוָה בְּאֵלֶּה תִּנְגַח
עַד-כִּלְתֶּם: אֶת-אָרְם

מצודת דוד צדקיה. הוא היה מנביאי הבעל : באלה. רצה לומר : התחזק
להתגבר עליהם, כאילו תנגח אותם בקרני ברזל. וכן היה דרך נביאי ה',
לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תנגח. מלשון נגיחה והכאה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויעש, הראשון שחל עליו הרוח שקר היה צדקיהו עד שעשה לו
קרני ברזל כאילו בו נפתח הצנור והמקור לכולם, ואחריו : (מלבי"ם)

יֵבֵב וְכָל-הַנְּבִיאִים נְבִיאִים כֵּן לֵאמֹר עֲלֵה רִמַת גִּלְעָד וְהַצֵּלַח וְנָתַן יְהוָה
הַמְּלָךְ:

מלבי"ם כל הנביאים נבאים כן, ופרטו דבריהם עתה במ"ש עלה רמות
גלעד שתחלה אמרו עלה סתם, ב. תחלה אמרו ויתן בלשון עתיד ופה
אמרו ונתן, שיבואר גם בעבר כי כבר נתנו ה' בידו כי גזרתו הוא המעשה,
ג. שאמרו ונתן ה' שהיתה הנבואה בשם הוי"ה : (מלבי"ם)

יֵגֵב וְהַמְּלָאךָ אֲשֶׁר-הֵלֵךְ | לְקָרָא מִיְכִיָּהוּ דְבָר אֱלֹוֹי לֵאמֹר הִנֵּה-נָא דְבָרִי
הַנְּבִיאִים כֹּה-אֶחָד טוֹב אֶל-הַמְּלָךְ יְהִי-נָא (דבריו) דְבָרְךָ כְּדָבָר אֶחָד
מֵהֶם וְדַבְּרָתְךָ טוֹב:

מצודת דוד פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך, לזה הנבא
כמוהם לטובה : (מצודת דוד)

יֵדֵב וַיֹּאמֶר מִיְכִיָּהוּ חִי-יְהוָה כִּי אֶת-אֲשֶׁר יֹאמֶר יְהוָה אֵלַי אַתּוֹ אֲדַבֵּר:
יֵטוּ וַיָּבֹא אֶל-הַמְּלָךְ וַיֹּאמֶר הַמְּלָךְ אֵלַי מִיְכִיָּהוּ הַגִּלְגָּל אֶל-רִמַת גִּלְעָד
לְמַלְחָמָה אִם-נִחְדָּל וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲלֵה וְהַצֵּלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד הַמְּלָךְ:

רש"י עלה והכלת. לא אמר לו צסס ה': ונתן ה'. הלואי יתן ביד המלך:
(רש"י)

מצודת דוד עלה והצלח. מעצמו אמר לו בברכה, הלואי שתצליח וימסרם
ה' בידך. או, שאמר בלעג והתול, בסגנון נביאי הבעל : (מצודת דוד)

טו ויאמר אליו המלך עד-כמה פעמים אני משבעך אשר לא-תדבר אלי רק-אמת בשם יהוה:

מצודת דוד עד כמה פעמים. רצה לומר : אני משביעך עתה, לא פעם ולא שתים, כי אם עד כמה פעמים, אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה', ולא שקר בלעג והתול, ולא מעצמך בברכה, ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלה והצלת, השכיל לדעת שאין זה דבר ה', והיה מסתפק אם אמר בלעג, אם אמר בברכה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך. ר"ל עד כמה פעמים אצטרך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר נכון בשם ה' ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי ה' היו שונאים אותו מפני שהרגה איזבל נביאי ה' ואף על פי שלא היה אפשר להם לאמר דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיוזק בו המלך וכן בזה המקום אפשר שהעלים מה שיוזק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם, והנה אין זה דבר אמת לפי השאלה אחר שקצר מלהשיב כראוי ואעפ"י שלא היה דבר שקר במה שהודיע אליו ולזה השיב לו מיכה מה שיתבאר ממנו שהמלך ימות במלחמי ולא רצה לאמי זה בבאור לחלוק כבוד למלכות : (רלב"ג)

מלבי"ם עד כמה פעמים כי הרגיש שהיה לו לאמר כה אמר ה' וראה כי מדחהו לבד, והשביעהו א. שלא ידבר רק אמת, ב. רק בשם ה' לא דברי עצמו, כי מ"ש עלה והצלת נוכל לאמר שא"ל דרך ברכה שמברכו שיצליח ושיתן ה' בידו : (מלבי"ם)

זי ויאמר ראיתי את-כל-ישראל נפצים אל-ההרים כצאן אשר אין-להם רעה ויאמר יהוה לא-אדנים לאלה ישוּבו איש-לביתו בשלום:

רס"י לא אדונים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה, כענין שנאמר (לקמן פסוק לא): לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. ואף על פי שנאמר (לעיל כ מצ): ועמד תחת עמו, טיפה שינחה מאותו דויק מיכיהו, שהכהו חזרו הכה ופלוע, היתה כפרה על כל ישראל. כך מפורש באגדה (ירושלמי סנהדרין י ה): (רס"י)

מצודת דוד ראיתי. במראה הנבואה : אין להם רועה. להנהיגם יחד : לא אדונים לאלה. רצה לומר : הואיל ואין להם אדון, ישוּבו וכו', וכאומר

שאחאב מלכס ימות, והעס ישובו בשלום : (מצודת דוד)

מצודת ציון נפוצים. מפוזרים : אל ההרים. על ההרים : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: אם היה למיכיהו נבואה מאת ה' איך רצה להעלימה ונביא הכובש נבואתו חייב מיתה, ולמה היה ענין המראה הזה, והעצה שיעץ ה' מי יפתה את אחאב, ומה היה ענין הרוח שנעשה רוח שקר וכלל הענין חדה סתומה :

ראיתי ר"ל לא הגיעני דבור מאת ה', שא"כ לא היה רשאי להעלים נבואתו, רק צופה הייתי וראיתי מראה שמתוכה יובן שהמלך ימות והעם ינצלו (מלבי"ם):

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלַיךָ לֹא-יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם-רָע:

מצודת דוד הלא אמרתי וכו'. רצה לומר : מפני השנאה יאמר כן, ולא דבר ה' הוא : (מצודת דוד)

רלב"ג הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. הנה מיכה על עצמו קצת חשד בדבריו אלא מה שאפשר שהעלים מיהושפט היותו נביא ואע"פ כן הנה כבר חשש אחאב לדברי מיכה ושנה את בגדו בדרך שלא יוכר בו שהו' מלך להמלט ממה שייעד לו מיכיהו כי חשב שנבואתו היא שלא יתכוננו חיל ארם להרוג כי אם מלך ישראל וכאשר לא יכירוהו ימלט מזה (רלב"ג)

וַיֹּאמֶר לָכֵן שָׁמַע דְּבַר-יְהוָה רְאִיתִי אֶת-יְהוָה יֹשֵׁב עַל-כְּסֵאוֹ וְכָל-צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עָלָיו מִיְמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ:

רש"י מימינו ומשמאלו. וכי יס שמאל למעלה, והלל נאמר (תהלים קיח טז) ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חילו; (שמות טו ו): ימין ה' נאדרי בכח ימין ה' תרעץ אויב, אלל אלו מימינים ואלו משמאילים, מימינים מלמדים זכות, משמאילים מלמדים חובה (מדרש תנחומא שמות יח): (רש"י)

מצודת דוד לכן. רצה לומר : הואיל וחשדתיני בזה, אפרש לך מוצא הדבר, ותשכיל לדעת שהאמת אתי : **מימינו ומשמאלו.** אמרו רבותינו ז"ל (מדרש תנחומא שמות יח) : מימינו רמז להמלמדים זכות, ומשמאלו רמז להמלמדים חובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עליו. סמוך לו : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ראיתי את ה' יושב על כסאו.** אמר זה על צד המשל והמכוון ממנו כלו הוא שהש"י שם השפע השופע על הקוסמים כלי להפיל אחאב ברמות גלעד כי בקסם מן החסרון מה שכבר בארנו בשני מספר מלחמות ה' ולפי שהקסם יבא מהשפע השופע מאת צבא השמים כמו שבארנו שם אמר שכל צבא השמים עומדים אצלו ולפי שקצת מה שישפע מהם הוא מכוון בעצמו וקצתו אינו מכוון אם לא מצד ההכרח והוא מה שישפע מהם מהרעות אמר שצבא השמי' היו עומדים אצלו מימינו ושמאלו וזה כי מה שישפע מהם מכוון בעצמו הוא מימין השם ית' והשאר הוא משמאלו והנה מה שחסר מהם בקסם ההוא הוא מיתת אחאב אשר היתה מכוונת מהש"י כמו שייעד במה שקדם להיות נפשו תחת נפש בן הדד : (רלבי"ג)

מלבי"ם **לכן,** באור מראה זו ע"פ פשוטה, שספר במשל כי בצאת הגזרה העליונה מאת ה' שיפול אחאב ברמות גלעד, וצבא השמים שלוחי ההשגחה המוכנים למלאות גזרת ה', עמדו סביב ה' למלאת גזרתו, וע"י הרוח ר"ל רצון של אחאב ורוחו לצאת למלחמה נבאו נביאי השקר כרצונו כי יעלה ויצלח וזה היה סבת מפלתו, וע"פ הצורה, הנה העוון הוא עצמו היורד ומשטין והוא המעניש את החוטא ביד חטאו, ואחאב שעשה תועבות גדולות, ראה הנביא כי ה' **יושב על כסא דין** לשפטו, **וכל צבא השמים עומדים עליו,** כי יש צבא העומדים לימינו שהם מלאכי ההנהגה הנסיית המיוחסת לימין, וצבא אשר לשמאלו הם צבא ההנהגה הטבעיית המיוחסת אל השמאל : (מלבי"ם)

בַּכֹּהֵן וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יִפְתָּה אֶת-אַחָאֵב וַיַּעַל וַיִּפֹּל בְּרִמְתָּ גִלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בַּכֹּהֵן אָמַר אֶת־זֶה

מצודת דוד **מי יפתה.** על כי נגמר הדין לחובה, אמר מי יפתנו לעלות למלחמה, לקבל שם העונש. [וכל הדברים האלה נאמרו במשל, להסביר את האוזן, כדרך מנהגי בני אדם] : **ויאמר זה בכה.** מי מהם אמר באופן זה ומי באופן אחר : (מצודת דוד)

מלבי"ם **וה' אמר מי יפתה את אחאב,** ר"ל אחר שחטאיו רבים, איזה חטא יהיה מלאך העונש להפילו, באופן שסבת מפלתו יהיה החטא ההוא, ויען שהחוטא הורס הנהגת ה' שהם צבאו שאל מי מצבאיו ידיחנו, וכ"א **אמר זה בכה וזה בכה,** כי בחטאיו נגע אל **צבא קדש** ואל כל סדרי ההנהגה עד שכולם מוכנים עליו ליום רעה : (מלבי"ם)

{כא} וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לְפָנַי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתָּנוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו
בְּמָה:

רָשָׁי וַיֵּלֶךְ הַרוּחַ. רוּחוֹ שֶׁל נְבוֹת (סְנֵהדְרִין פֶּט א): (רָשָׁי)

מצודת דוד הַרוּחַ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (סְנֵהדְרִין פֶּט א) : רוּחוֹ שֶׁל נְבוֹת
הַיִּזְרַעֲלִי : (מְצוּדָת מְצוּדָת דוּד)

מלבי"ם וַיֵּצֵא, אֹלָם אַחַר שְׁדָמֵי נְבוֹת אֲשֶׁר שָׁפַךְ עֵיִי עֲדוֹת שֶׁקֶר הוּא הָעוֹן
הַיּוֹתֵר מוֹכֵן לְהַשְׁחִיתוֹ, וְלִכֵּן יֵצֵא הַרוּחַ שֶׁל נְבוֹת וַיַּעֲמֵד לְפָנַי ה' לְתַבּוּעַ
מִשְׁפָּטוֹ, וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתָּנוּ, וְעַל יְדֵי יַעֲנֵשׁ, וְהִי שָׁאֵל בְּמָה ר"ל כִּי צָרִיךְ
שִׁיחִיהַ הָעוֹנֵשׁ מִדָּה כַּנֶּגֶד מִדָּה : (מְלַבִּי"ם)

{כב} וַיֹּאמֶר אֵצָא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל-נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּהּ וְגַם-
תּוֹכְלִי וְעֵשָׂה-כֵן:

מצודת דוד וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר. רוּצָה לֹמֵר : אֲנִי אֲדַבֵּר שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיו,
לְהַבְטִיחוֹ עַל הַהַצְלָחָה : תִּפְתָּהּ וְגַם תּוֹכְלִי. בְּזֵה תִּפְתָּהּ אוֹתוֹ, וְגַם תּוֹכְלִי לוֹ,
כִּי יִהְיֶה נִיסֵת וַיִּלְכַּד לְמַלְחָמָה : צָא וְעֵשָׂה כֵן. חֲזַר לְזַרְזוֹ עַל הַדְּבַר : (מְצוּדָת
דוּד)

מצודת ציון תוכל. מְלַשׁוֹן יִכּוֹלֵת : (מְצוּדָת צִיּוֹן)

מלבי"ם וַיֹּאמֶר הַשִּׁיב כִּמוֹ שִׁיֵּצֵא רוּחִי וְנִהַרְגָתִי עֵיִי עֲדוֹת שֶׁקֶר שֶׁהַזְמִין
אֲחָאֵב, הַשֶּׁקֶר הַזֶּה יִשְׁפֹּךְ עַל נְבִיאָיו עַד שֶׁגַם הֵם יִגִּידוּ לוֹ שֶׁקֶרִים וּבְזֵה
יִפּוֹל, מִדָּה כַּנֶּגֶד מִדָּה כִּמוֹ שֶׁנִּפְלַתִי אֲנִכִּי, וְהִי הַסִּכִּים אֶל הָעוֹנֵשׁ הַזֶּה כִּי
הִיָּה כַּמִּדְתּוֹ. וַיֹּאמֶר תִּפְתָּהּ וְגַם תּוֹכְלִי כִּי הָעוֹנֵשׁ הַזֶּה מוֹכֵן אֵלָיו בִּיד פֶּשַׁעוֹ,
צָא וְעֵשָׂה כֵן ר"ל שְׁבֹאֲשֶׁר הִי חוֹתְמוֹ אִמֵּת לֹא תּוֹכֵל לְהִיּוֹת רוּחַ שֶׁקֶר עַד
שֶׁתִּצָּא מִמְחִיצָתִי כַּמִּישׁ חֲזִ"ל : (מְלַבִּי"ם)

{כג} וְעַתָּה הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל-נְבִיאָיךְ אֵלֶּה וַיְהוֶה דְבָר
רְעָה:

מצודת דוד הִנֵּה נָתַן ה'. רָצָה לֹמֵר : בְּהַשְׁגָּחָה בַּא הַדְּבַר : וְהִי דְבַר. אֲבַל
הִי דְבַר עֲלִיךְ, רְעָה כַּאֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֲנִי בְּשֵׁם ה' : (מְצוּדָת דוּד)

מלבי"ם וְעַתָּה אֵין סְתִירָה בֵּין נְבוֹאָתִי לְנְבוֹאָת נְבִיאִיךְ, כִּי מִישׁ שְׂרָאוֹ
שֶׁתִּצְלַח, הוּא סִבֵּת עוֹנֵךְ שְׁעִי"כ הוֹשֵׁם רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי נְבִיאִיךְ, וְזֵה בַּא מְצַד

שה' דבר עליך רעה להענישך על שהרגת את נבות עיני עדות שקר
(מלבי"ם):

לכד וַיִּגַּשׁ צְדָקְיָהוּ בֶן-כְּנַעֲנָה וַיִּכֶּה אֶת-מִיכָיְהוּ עַל-הַלְחִי וַיֹּאמֶר אֵי-זֶה
עֶבֶר רֹיחַ-יְהוָה מֵאֵתִי לְדַבֵּר אוֹתָךְ:

רפ"י **אי זה עבר רוח ה'.** אי זה הדרך עבר, והרי זה מקרא קל, בדברי
הימים (ב יח כג) כתיב: אי זה הדרך עבר וגו': (רפ"י)

מצודת דוד **אי זה עבר.** רצה לומר : אי זה הדרך עבר וגו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הלחי.** הוא המקום שאצל העין : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויגש כי צדקיהו היה הראש שבהם (כנ"ל י"א) והוא פתח הצינור
לכולם ואיך ידע את אשר לא נדע : (מלבי"ם)

לכה וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנֵּה רֹאֵה בַיּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר תָּבֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר
לְהַחֲבֶה:

מצודת דוד **הנך רואה.** ביום המלחמה תראה שכן יהיה, אשר בעבור זה
תחביא עצמך לבל יהרגך, על היותך סיבה לכל זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנך.** הנה אתה : **להחבה.** מלשון מתבואה ומסתור : (מצודת
ציון)

רלבי"ג **הנך רואה ביום ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה.** אמר זה כי
אף על פי שהצליחו ישראל במלחמה הנה יהיה נביא השקר מתחבא חדר
בחדר על דבר מיתת אחאב מפני שבהבטחתו הלך שם : (רלבי"ג)

מלבי"ם **הנך רואה** השיב לו דרך מליצה, אתה שואל אחר שצפית ברוח
כמוני מדוע לא ראית המראה אשר ראיתי. ואשיב לך אני הבטתי מה
שנעשה במרום עתה, וראיתי המראה הי' יושב על כסאו וכו', ואתה לא
שמת לב על ההווה רק על העתיד על יום שיהיה מלך ישראל ברמות גלעד
על היום אשר ביום ההוא תחבא בחדרים על היום ההוא ראית, **והנך**
רואה (במראה נבואתך) **ביום ההוא** העתיד, **אשר אז תבוא חדר בחדר**
ובצפיה זו הטעה אותך הרוח שקר לראות אותו יום נצחון, ועל זה שנעשה
בשמים עתה לא שמת לבך לראות : (מלבי"ם)

לכז וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קַח אֶת-מִיכָהּ וְהָשִׁיבָהּ אֶל-אֲמֹן שַׂר-הָעִיר
וְאֶל-יֹאשׁ בֶּן-הַמֶּלֶךְ:

מצודת דוד והשיבהו. אולי ישב שם פעם, ולזה אמר השיבהו לשם : (מצודת דוד)

רלבי"ג והשיבהו אל אמון שר העיר. ר"ל השיבהו אל העיר ותביאהו שם אל אמון שר העיר : (רלבי"ג)

מלבי"ם והשיבהו כי כבר כלאו פעם אחד מיד שר העיר : (מלבי"ם)

לכז וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׁימוּ אֶת-זֶה בֵּית הַפֶּלֶא וְהֶאֱכִילֵהוּ לֶחֶם
לֶחֶץ וּמִים לֶחֶץ עַד בָּאִי בְּשָׁלוֹם:

מצודת דוד בית הכלא. בבית האסורים : לחם לחץ. רוצה לומר : בדוחק, רק די החיות נפשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחץ. ענין דוחק, רוצה לומר : בצמצום : (מצודת ציון)

רלבי"ג והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ. ר"ל שלא יתנו לו די ספקו מלחם ומים אך מה שיספיק לו בדוחק : (רלבי"ג)

לכח וַיֹּאמֶר מִיכָהּ אִם-שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא-דָבַר יְהוָה בִּי וַיֹּאמֶר
שָׁמְעוּ עַמִּים:

מצודת דוד לא דבר ה' בי. רצה לומר : אז תאמר שמלבי אדבר, ולא מה' : ויאמר. אמר דברו להשמיע לכולם, ואמר שמעו עמים כולם, רצה לומר : כל השבטים, כי כל שבט קרוי עם : (מצודת דוד)

לכט וַיַּעַל מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל וַיהוֹשֶׁפֶט מֶלֶךְ-יְהוּדָה רָמַת גִּלְעָד: **לצ** וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוֹשֶׁפֶט הֲתַחַפֵּשׂ וּבֹא בַמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ
וַיַּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹא בַמִּלְחָמָה:

רס"י ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה. להתחפש ולבא, אני אתחפש, חשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני, שאם יכירוני יסורו

אלי להלחם: ואתה לבש בגדיך. פעליך, שלח מלך ישראל אתה, אלח מלך יהודה ועמד אין להם תגר: (כ"ז)

מצודת דוד התחפש ובוא. רצה לומר: לי ראוי להתחפש ולבוא במלחמה, מתנכר בשינוי בגדים, לבל יכירו בי אנשי ארם, אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך, כי אין לך לפחוד אם יכירוך, כי הנביא לא ניבא הרעה, כי אם עלי ולא על זולתי. ואף שלא האמין להנביא, מכל מקום חשב לדבריו (מצודת דוד):

מצודת ציון התחפש. ענין השתנות המלבוש: (מצודת ציון)

רלבי"ג התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך. הנה התחפש הוא מקור והרצון בו שעל דבר מיכיהו ראוי לו שישנה בגדיו ויבא במלחמה בדרך שלא יכירוהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכו כי אין לך לירא כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התנבא מיכיהו רע: (רלבי"ג)

מלבי"ם התחפש, א. בל יכירוהו וילחמו עליו כי חשב שהיה להם מרגלים ושמעו דבר הנבואה כמו שהיה באמת, ב. שחשב לדברי הנביא, וא"ת הלא א"כ מה יועיל מה שמתחפש כי בזה תתקיים הוראת הנבואה במקצת אחר שבא בגדר הדיוט ולבושי הדיוט ואינו מלך בזו הרגע ולא אדונים לאלה, כי חשב שכמו שהוראת השמימית אם יתקיימו במקצת יתבטל יתר הוראתם, כמו שהביט פרעה כי רעה נגד פניכם ונתבטל בדם מילה, ומצרים ראו שמושיען של ישראל נלקה במים ונתבטל ע"י שהושלך ליאור וכדומה, חשב שכן יהיה בדברי ה': (מלבי"ם)

גלא ומלך ארם צוה את-שרי הרכב אשר-לו שלשים ושנים לאמר לא תלחמו את-קטן ואת-גדול כי אם-את-מלך ישראל לבדו:

רלבי"ג לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה שם השם יתי זה הרצון בלב מלך ארם להפיל אחאב ברמות גלעד ולא הסכים הש"י שימות מישראל אחד במלחמה ולזה לא רצו חיל מלך ארם להכות יהושפט כשידעו שאינו מלך ישראל: (רלבי"ג)

מלבי"ם את מלך ישראל כי היה לו מרגלים ושמעו דבר הנביא: (מלבי"ם)

לב ויהי כראות שרי הרכב את-הושפט והמה אמרו אף מלך-ישראל הוא ויסרו עליו להלחם ויצעק הושפט:

מצודת דוד אך מלך ישראל. רצה לומר : אין זה הדיוט כי אם מלך ישראל הוא, וזהו על שראוהו בלבוש מלכות : ויזעק. לאנשיו לבוא לעזרו : (מצודת דוד)

מלבי"ם (לב-לג) ויזעק ובד"ה ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו, ר"ל שזעק בתפלה וה' עזרו שלא המיתוהו תיכף בסובם עליו, ובתוך כך הכירוהו, ואלהים הסיתם ממנו בל יהרגוהו, כי נתן בלבם שיהיה להם תועלת בשלא יהרגו את מלך יהודה שהיה בבריתם עד עתה, הגם שעתה נלחם במ (שזה גדר הסתה בכ"מ שהוא להראות תועלת) ולכן בראות שרי הרכב כי יהושפט הוא וישבו מאחריו : (מלבי"ם)

גלג ויהי כראות שרי הרכב כ"י-לא-מלך ישראל הוא וישבו מאחריו:

מצודת דוד ויהי כראות וכו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו, ומזה ידעו שאין זה מלך ישראל : (מצודת דוד)

גלד ואיש משך בקשת לתמו ויכה את-מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין ויאמר לרכבו הפך ידך והוציאני מן-המחנה כי החליתי:

רש"י ואיש משך. זה נעמן: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין יש שריונות שהם עשויים קליפים קליפים, כענין שנאמר (שמואל א ז ה): ושריון קשקשים, והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן, והם קרויין **לרכבו** : לרכבו. הוא המוליך את הרכב : **הפוך ידך**. לשוב אותו, וינדע לכולם וינוסו מן המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת דוד לתמו. בתמימות, שלא נתכוון לאחאב, שהרי לא היה ניכר : בין הדבקים ובין השרין. השריון הזה, מעשהו מברזל כעין לבוש, ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמו שנאמר (שמואל א ז ה) : ושריון קשקשים הוא לבוש, ועשויים הם לסתום נקבי השריון, לבל יכנס בהם חץ, והם הם הקרויים דבקים, כי המה דבוקים בהשריון, ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב השריון ונתחב בהגוף : **לרכבו**. הוא המוליך את הרכב : **הפוך ידך**. לשוב לאחור : **החליתי**. נעשיתי חולה, ולא גלה לרכבו שהוכה, שלא יבעית אותו, וינדע לכולם וינוסו מן המלחמה : (מצודת דוד)

רלב"ג ואיש משך בקשת לתמו. ר"ל שלא היה מתכוין להכוי שום אדם והיה מאת הש"י שירה החץ באופן שהכה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרצון בזה שהכהו בין קשקשת לקשקשת מקשקשי השרין והנה הרצון באמרו ובין השרין והוא באור למה שאמר בין הדבקי כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זין אחר עשוי מחתיכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת הש"י שבא החץ בין הדבקי כי בזולת זה לא היה יכול להכנס החץ בו ואחר זה קרה גם כן שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו : **כי החליתי**. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא ירך לב ישראל אבל אמר כי באהו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נוכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יסורו ישרי מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם : (רלב"ג)

לנה ותעלה המלחמה ביום ההוא והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם וימת בערב ויצק דם-המכה אל-חיק הרכב:

רס"י מעמד במרכבה. מתחזק ועומד, כדי שלא יכירו ישראל צמכתו ויזרחו, ותחלת נפילה ניסה: (רס"י)

מצודת דוד ותעלה המלחמה. עלתה למעלה, כי נתחזקו מערכה מול מערכה : היה מעמד. בהיותו חוץ למחנה, היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם, שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם : **חיק הרכב**. רוצה לומר : אמצעית מקום העמוק שבו : (מצודת דוד)

רלב"ג ותעלה המלחמה. ר"ל שכבר חזקה והתגברה מאד : **ויצק דם המכה אל חיק הרכב**. ר"ל שמרוב שפיכת דמו נגר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו : (רלב"ג)

מלבי"ם ותעלה שעורו ותעלה המלחמה ביום ההוא נכח ארם (שעלתה המלחמה ביניהם) והמלך היה מעמד במרכבה, ורי"א פי' שהמלחמה עלתה עד למעלה כי היה יד ישראל תקיפה ועולה במלחמה ולא ידעו מהכאת אחאב עד שמת ואז ויעבור הרינה : (מלבי"ם)

לזו ויעבר הונה במחנה כבא השמש לאמר איש אל-עירו ואיש אל-ארצו:

מצודת דוד איש אל עירו. ולא ילחמו עוד, על כי מת המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרנה. קול הכרוז, כן תרגם יונתן : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעבר הרנה. הרצון בו ויעבר קול הרנה והיא הצעקה וענינו קול הכרוז (רלב"ג)

מלבי"ם ויעבר ר"ל אחאב במותו העביר קול רינה במחנה שרננו לאמר איש אל עירו, כי כולם שמחו על מפלתו, ואמרו מהו דכתיב באבוד רשעים רינה זה אחאב בן עמרי, איש אל עירו בני ישראל, ואיש אל ארצו בני יהודה, ומזה נתקיים מ"ש לא אדונים לאלה ישובו איש לביתו בשלום, כי לא נפלו חללים מב"י אז, ולכן היה בידם ללכת לביתם ולא רדפם האויב (מלבי"ם):

גלז וימת המלך ויבוא שמרון ויקברו את המלך בשמרון: **גלח** וישטף את הרכב על | ברכת שמרון וילקו הכלבים את דמו והזנות רחצו כדבר יהוה אשר דבר:

רפ"י וילקו הכלבים את דמו. ואומר אני, קסם נהרג נבות, סהרי אמר הנביא במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות וגו': והזנות רחלו. וכלי הזיין רחלו קס מן הדם, כך תרגם יונתן. ורבותינו אמרו (סנהדרין לט ב) אחאב מנון היה, ועשתה לו איזבל דמות סתי זונות במרכבתו: (רפ"י)

מצודת דוד וישטוף. מוליך הרכב שטף ורחץ את הרכב מדמו במי הברכה, ושתו הכלבים את דמו המעורב במי הברכה : הזונות. נשים הזונות הרוחצות במי הברכה, רחצו בדמו המעורב במים וגם זה לבוז תחשב : **כדבר ה'.** שאמר (לעיל כא יט) : **במקום אשר לקחו וכו' ילוקו וכו'.** וידמה שהמקום ההוא היה קרוב ליזרעאל, מקום שהומת נבות, ובא שמה הדם עם מרוצת המים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברכת. מקום הבנוי באבנים ובסיד, ושם מתכנסים המים, כמו (שמואל ב ב יג) על ברכת גבעון : **וילקו.** ענין לחיכה, כמו (שופטים ז ה) כל אשר ילק בלשונו. (לט) השן. שן של פיל : (מצודת ציון)

רלב"ג וישטוף הרכב על ברכת שומרון. ר"ל כי בעברו שם שטף הרכב על מי הברכה ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים ושם לקחו הכלבי דמו בשתותם מהמ"י ההם ועוד היה לו מהבוז שהנשים הזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו בדמו אשר נתערב במים ההם : **כדבר ה' אשר דבר.** ד"ל שכבר הית' נפשו תחת נפש בן הדד כדבר ה' אשר דבר ונפל ברמות גלעד כדבר ה' אשר דבר ולקחו הכלבי את דמו כדבר ה' אשר דבר, הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו באורה בזה המקום, ואולם התועלות המגיעות מזה, והנה התועלת הראשון הוא

במדות להודיע שצריך להתישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהי' באופן הראוי ולזה ספר שבא ישראל אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימיי וישיב אותם דבר, השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה כי ארך הימים יתן לזקנים טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שישלם לילדים אם לא על דרך הזרות, השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא הסכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים, הרביעי להודיע קיום יעוד הש"י שתקדע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם, החמישי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מהלחם עם ישראל תכף שבאהו דבר השם יתברך על ספר והנה ספר בספר דברי הימים שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני ה' שלש שנים, הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלוי' מארצו במה שהזניח' מכהן לה' כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו נתקיים מה שייעדה התורה באמרה פן יש בכם איש או אשה וגו' כי הש"י ישמיד האיש ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וכזה קרא לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט, השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בסבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנבי' ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר ה' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנה במופתים תתקיים פנת התורה, השמיני הוא להודיע שהש"י כשצוה דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהצוואה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהודה על אשר אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש"י מזה ואע"פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר ה' ואמר לו שישביהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש"י מצואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך חטא הנביא אשר כחש לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה ששב השם מצואתו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש"י זולת מה שהבין אברהם מהם, התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש"י על חטאם באופן שיענשו הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני עצם חטאיו לא נענש על מה שדבר שקר בשם ה' בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעב' על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר ה' מה שאמר לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על שאי אפשר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש

ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרו' בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שמגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית ה' ואחר ישיבו אותם אל תא הרצים, העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שנזכר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא רגליה העיר תקום ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל ביתה ימות הילד וזה כי היה מופי נפלא כי צעדיה בדרכה זה היו מדת חייו תלך במהירות או במתון, האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא רחבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה נתבאר אמות מה שזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן בגוים והוא כי יסיר את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לסורן הרע נשי שלמה מגויי הארצות כמו שקדם הספור בזה, השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אבים היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצת לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעולותיו, השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית' ולזה תמצא כי אבים לא חיה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני ה' האריך ימים על ממלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישראל והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב, הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים בה' מבטחו כל שכן כשמצא עצמו נעזר בו יתברך ולזה תמצא שנענש אסא בששם בשר זרועו בששלח אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפיר בריתו את בעשא מלך ישראל כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזא' הסבה גם כן ידמה שחלה את רגליו כמו שבארנו, החמשה עשר והוא לבאר עוצם השגחת השיי' בישראל בעבור בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל ראויים שיסת' השיי' פניו מהם ויעזוב אותם מצד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם יתבי' מרוב פעלות אחאב שהיו כלי אל שיסורו ישראל לגמרי מאחרי השיי' הראה להם אז ענינים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב וישראל אמתות דברי הנביאי' וקללותיה' כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו נתקיימי' וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיי את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם השיי' מקללוי' נביאו שהם יתקיימו תכף לא ישובו אל השיי' ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דבר השיי' וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואי' קיום ייעודי הנביא וקללותיו סבב שישוב אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי ה' הוא האלהים מצד המופי הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבל הוא הבעל לתכלית שישובו ישראל כולם לעבודת השיי' ויהרגו נביאי הבעל וכאשר ראה השיי' כי לא נכנע אחאב

בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא ה' ויעד לו זה הטוב על יד נביאו עד שכב' נצח במתי מעט מלך ארם עם כל המלכ' אשר היו אתו ושנה בזה הפעל עד שתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקרה, הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמידו העורב' להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכד הקמח שהיה בו מעט קמח וצפחת השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה אחת ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחר מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצי' והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם רבוי המים שנשפכו שם ורבת המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת העציר' שהיתה אז ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפ' וצפחת מים ומה שעמד ארבעים יום וארבעים לילה בזולת מאכל ומשקה והנה סופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה מפנות התורה, השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה בדבר ה' לפי שעה ולזה ספר שהעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר ה' אף על פי שלא היה יודע אם היא כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה השרש העירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה, השמנה עשר הוא לפרסם עוצם הכפל המופתים אשר נעשו על יד אליהו עד שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן השמן כי אם שיספיק לשעה אחד כדי שיכפל המופ' יותר ויתפרס' זה לאלמנה בזה האופן כי כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצ' שהעורבים הביאו לו שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת ליו' אחד או לשני ימי' או יותר עם שבזה הערה שהש"י בחר לנביאו בזה האופן זה הענין כדי שיהיה המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדבר' תועלת לבאר שהשלמים אין ראוי שיבקשו היתרונות אבל יספיק להם ההכרחי לבד, התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בצד אחר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו הש"י שילך קדמה ויסתר בנחל כרית ושם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והעורבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצוא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסת' הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסת' בית האלמנה והיא הית' מתקנ' לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדב' דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהש"י שליט בעשיית המופת' הנה אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך כמו שבארנו במקומות רבים במה שקדם, העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הנלווים לשלם בשיביא השם

יתעלה עליהם טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מצדם להביא עונש על החוטאים על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפית מה לי לך איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני, העשרים ואחד הוא להודיע כי כבר יהיה מושגח החוטא בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש הטוב מצטער ברע שיקרה לאיש ההוא כי להצילו מהצער ינצל החוטא מהרע ולזה אמר הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה וזה כי מפני זה יצטער אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה צער עצמו להתמודד על הילד שלשה פעמי להשיב פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולזאת הסבה גם כן צער עצמו להביא הגשם כשגהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שימלטו מהצער הזה ויביא הש"י גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האד"י השלם לזולתו מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה השרש במקומות רבים, העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שיעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהבאת כל הסבוי העוזרו' בהבאת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבוי המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצ' שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה התחכם בכל עוז להכרית האמונה הנפסדת אשר בעבורה נענשו ישראל בשנעצר להם המטר ולזה רצה נביאי הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר השתמש בזאת הבחינה בכל צד מהצדדים שהיה אפשר לו שלא ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שנפלו ישראל בו מהטעו' אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכל לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נשאר לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על ששמוהו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראים לאלהים ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתנצל ולומר שזה אשר לא ענה אותם באש מפני שלא קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואחר זה הקי' מזבח ה' ההרוס להעיר כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר עבדוהו בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהו' אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה התורה שלא לעבדו כי אם במקום אשר יבחר ה' אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה אליהו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במצו' השם להדמות לפי היכלת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם ה' כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם ה' ולזה ענהו באש והקים בו מהאבנים כמספ' שבטי ישראל כאילו העיר בזה כי ישראל בכללם ראוי' שיהיו לש"י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו היה סימן שכבר ישבו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמ"י כמות רב כדי שיתבאר לישראל יותר עוצם גבורת הש"י בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתים עשרה לסבה בעינה שהיו מספר האבנים שתים עשרה, העשרים ושלושה הוא בדעות והוא להודיע שאין בש"י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש"י כמו שהתבאר במקומותיו

וזה למדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש"י, העשרים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתים יעשה אותם הש"י על יד נביאו באמצעות התפלה וזה שרש רב התועלת כבר זכרוהו רבותינו ז"ל וכבר למדנו זה ממה שזכר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שענהו השם יתברך באש בפני כל ישראל ומתפלתו שיבא המטר עם הפלגת היצירה שהיתה אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת עולם שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו אנשים ממה שאמרו ז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וזה שאם הונח הענין כן יתחייבו ענינים מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם לבטלה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו גם כן בעת שהוגבל חדושם בזולת נביא ובזולת משתדל וכבר יחוייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז גם כן שימצא אז נביא כי זה בלתי אפשר כי הנביא לא יהיה אלא בשלמיות יקנו הם רובם בבחירתו שיקנס ושלם יקנס ואם הנחנו שיחוייב אז כן שיהיה נביא הנה בטלנו טבע האפשר ויחוייב שיהיה זה האיש על כל פנים בעל שלמיות יתכן בהם שיהיה נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים נמצאים מתחדשים בעבור תועלות מה לפי המקרים והמשיגים הנמצאים אז לאנשים ויחוייב כשהונח חדוש אלו המופתים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמשיגים אשר בעבורם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין כן הנה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבנים ואכלה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שיסירו לישראל מעבודת הבעלים וישיבו אל הש"י הנה היה מחוייב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל עובדים הבעלים ויהיו א"כ מוכרחין לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר ויפול התורה בכללה כי מהגדולות מהפנות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה ימשול בה לעשות מה שיסודר לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, העשרים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי לשלם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש"י כי החמלה עליהם הוא אכזריות על הטובים ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפוש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידום אל נחל קישון ושחטם שם, העשרים וששה הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד מלכות הלא תראה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שגם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בש"י ולזה הסכים לאליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם זה שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נבות, הכ"ז הוא מה שלמדנו מה שהיה לאליהו ארך ימים נפלא ולזה אמר קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה נתישרנו להאמן שפנחס הוא אליהו ושאליהו לא מת כמו שבארנו אצל באורנו זה הספור, הכ"ח הוא להודיע עוצם הכנת הר סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר ה'

בזה האופן הנפלא, הכי"ט הוא להודיע שהכוונה במציאות הנביא היא להשגחה מי שהוא נביא בתוכם וכאשר ישתמש בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו לא תסכים החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר ראה הש"י היות אליהו מבקש רע לישראל היישירו להבין שאין השם יתברך חפץ בהבאת הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם ה' ואחר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס אליהו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכונה האלהית בזה המראה שהראה לו השם יתברך ולזה השיב שנית לש"י כמו התשובה הראשונה וכאשר ראה הש"י שהוא משתמש בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז הודיעו שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך ינקום הש"י נקמתו מישראל בעזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע, הלי הוא להודיע כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא הניח בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים המלאכותיים ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברים אשר היה חורש בהם, הלי"א הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם, הלי"ב הוא במדות כי לפני שבר גאון ר"ל שהגאווה סבת השבר ושהבוטח בכחו ובחזקו ינוצח ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגאי' מאד ושאל למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא נתפייס בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכים בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו וסבב שבמתי מעט נצחוהו אחאב בשתי מלחמות זו אחר זו והנה שם הש"י בטחו על חזקו כדי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויצאו מחיל ארם איש לקראת כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו ונסו ארם מפני זה ונצחום ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם, הלי"ג הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי ה' הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם נצוחם המון חיל ארם הנפלא במתי מעט למען ידעו כי ה' הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שזכר בזה

המקום, הלי"ד הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדינים מפני מה שנתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש"י כחרמו וכרשותו וכמכמרתו כעס הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו, הלי"ה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לכו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה גם כן למסרו אליו, הלי"ו הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שמרון היה מושל בישראל ומניע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך החורים אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחין אבותיהם לעשות רצונו כדי שלא ימית בניהם ולזה זכר שנערי שרי המדינות היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשמרון היה מלך בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישראל אשר בשמרון כמו שבארנו בבארנו לזאת הפרשה, הלי"ז הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעיד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיים שה' יתברך שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה, הלי"ח הוא להודיע שהרוגי מלכות נכסיהן למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה ומפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שנאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו, הלי"ט הוא להודיע שכאשר יעד הש"י יעוד רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש"י הנה הש"י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש"י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו, המי הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות, המ"א הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש"י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש בדבר ה' הסתפק בנביאי האשרה שהיה לו ולא דרש פי ה' מנביא ה', המ"ב הוא להודיע שעצת ה' הוא תקום ולא תועיל תחבולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש"י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמה שלא יפול במה שיעד לו הש"י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר ה' אשר דבר ולא אמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו פלוני, המ"ג הוא להודיע שיש במה שיושפע מצבא השמים מה שהוא מימין הש"י ובו מה שהוא לשמאלו

וכלל הנה הרעות המסודרות ממנו הם כאלו הם משמאל השיי מפני היותן בלתי מכוונות בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות ה' והטובות השופעות מהם הם מכוונות בעצמן : (רלבי"ג)

מלבי"ם וישטוף אחר שספר איך נתקיימה נבואת מיכיה שאתאב ימות והעם ישובו בשלום ספר איך נתקיימה נבואת אליהו שילוקו הכלבים את דמו, כי הרכב הלך לשטף את הרכב על ברכת שומרון, ואז הזונות ר"ל נשים זונות רחצו בהברכה ולא יכול לשטף את הרכב ובעת ההיא שהזונות רחצו בהברכה לקקו הכלבים את הדם שעל הרכב, ונתקיים דבר ה' : (מלבי"ם)

לט וְיִתֵּר דְּבָרֵי אַחָב וְכָל-אֲשֶׁר עָשָׂה וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הִלּוּא-הֵם כְּתוּבִים עַל-סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:

רס"י וּבֵית **השן.** **סן** **לפיל:** **רס"י**

מ וַיִּשְׁכַּב אַחָב עִם-אֲבֹתָיו וַיִּמְלֶךְ אַחֲזִיָּהוּ בְּנוֹ תַחְתָּיו: **(פ)**
מא וַיְהוֹשֶׁפֶט בֶּן-אֶסָא מֶלֶךְ עַל-יְהוּדָה בְּשָׁנַת אַרְבַּע לְאַחָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד **בשנת ארבע.** רוצה לומר : כבר עבר ד' לאחאב, וכמו שנאמר (מלכים ב כ כט) : ובשנת י"א ליורם וכו' מלך אחזיה, ועל כרחך רצינו לומר : כבר עבר י"א שנים, כי במקום אחר נאמר (שם ח כה) : בשנת י"ב ליורם וכו' מלך אחזיה, וכמו כן נאמר בשנת ארבע, רוצה לומר : כבר עבר ד' לאחאב, כי אחאב מלך בל"ח לאסא, הרי מלך ד' שנים, עד שמת אסא בשנת מ"א, למלכו אם כן מלך יהושפט בה' לאחאב, מיד אחר כלות ד' : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויהושפט בן אסא מלך על יהודי בשנת ארבע עד וימלך אמציה בנו תחתיו : (רלבי"ג)

מב וַיְהוֹשֶׁפֶט בֶּן-שְׁלֹשִׁים וְחֲמִשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אָמוֹ עֲזוּבָה בַת-שְׁלֹחִי:

מצודת דוד **ועשרים וגו'.** ומקוטעות היו : (מצודת דוד)

{מג} וַיֵּלֶךְ בְּכָל-דֶּרֶךְ אֲסָא אָבִיו לֹא-סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה:
{מד} אַךְ הַבְּמוֹת לֹא-סָרוּ עוֹד הָעַם מִזְבָּחִים וּמִקְטָרִים בַּבְּמוֹת:

מצודת דוד **הבמות.** במות יחיד העשויות לגבוה, האסור משנבנה הבית :
(מצודת דוד)

מלבי"ם (מד-מה) ואך ר"ל יהושפט עשה הישר, אך בשני דברים לא עשה הישר, **א.** הבמות לא סרו, **ב.** מה שהשלים עם מלך ישראל שהיה רשע, כמ"ש (בדה"ב יט) הרשע לעזר ולשונאי ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה' (מלבי"ם):

{מה} וַיֵּשְׁלֵם יְהוֹשָׁפָט עִם-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

רס"י וַיִּשְׁלַם יְהוֹשָׁפָט עִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. לפי שמלחמה היתה בין אסא לבין זמרי צעשא מלך ישראל, הוזקה לומר כן: (רס"י)

מצודת ציון וישלם. עשה שלום : (מצודת ציון)

{מו} וַיֵּתֶר דְּבָרֵי יְהוֹשָׁפָט וַגְּבוּרָתוֹ אֲשֶׁר-עָשָׂה וְאֲשֶׁר נִלְחַם הֵלֵא-הֵם כְּתוּבִים עַל-סֹפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: **{מז}** וַיֵּתֶר הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר נִשְׂאָר בַּיָּמִי אֲסָא אָבִיו בְּעַר מִן-הָאָרֶץ:

רס"י ויתר והקדש. נוהגין ניאוף צפרהסיא: (רס"י)

מצודת ציון הקדש. הניאוף, וכן (דברים כג יח) לא יהיה קדש : בער. פנה מן העולם : (מצודת ציון)

רלב"ג עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות. ר"ל לשם ה' אך היו חוטאים מפני שכבר נאסרו הבמות אחר הבמ' בית המקד'. ויתר הקדש אשר נשאר בימי אסא. הנה שם היו זכרים היו מוכנים למשכב לכל הבא וכבר נשאר מהם בימי אסא ובער אותם יהושפט מן הארץ : (רלב"ג)

{מח} וּמֶלֶךְ אִין בְּאֵדוֹם נָצַב מֶלֶךְ:

רפ"י ומלך אין באדום. בימי דוד, הנליב הוא המלך, וכאן נכתב, לפי שבימי יהורם בנו שקלהל, בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך, אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו. (מט) כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת, לכך נשברו. וכן אמר לו הנביא בדברי הימים (ב כ לז): בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעסקיך: (רפ"י)

מצודת דוד **נצב מלך**. כי מעת שכבש דוד את אדום, הסיר מהם המלכים, ושם עליהם נציבים, רוצה לומר: ממונים מתחת ידו, למלוך עליהם ולמשול בם, והתמיד הדבר עד ימי יהושפט, כי גם בימיו היה שם נצב במקום מלך: (מצודת דוד)

רלב"ג **ומלך אין באדום נצב מלך**. ר"ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם ומימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבים כמו שקדם ולפי שבימי יהורם בן יהושפט מרדו האדומים זכר זה בזה המקום כאילו יאמר שעד סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיות כן לא אחר זה: (רלב"ג)

מלבי"ם (מח-מט) **ומלך אין באדום** זה היה אחר שנפלו אדום ומואב ועמון לפני יהושפט (דבה"ב כ"ו) ועי"כ עשה יהושפט אניות בעציון גבר אשר את אילות על שפת ים סוף בארץ אדום (למעלה ט' כ"ו) כי אדום היה כפוף תחתיו, **ולא הלך** לא התחיל ללכת כי תיכף נשברו בהחוף בעציון גבר ששם נעשו, ומבואר (בד"ה ב' כ"ו) שאניות אלה היו בשותפות עם אחזיהו, והנביא נתנבא כי בהתחברו לרשע יפרץ אלהים מעשיו ונשברו אניות: (מלבי"ם)

{מט} **יהושפט (עשר) עשה אניות תרשיש ללקת אופירה לזהב ולא הלך** קי-(נשברה) נשברו אניות בעציון גבר:

מצודת דוד **אניות תרשיש**. רוצה לומר: ספינות עשויות בתבנית אניות תרשיש: **ללכת אופירה**. ובדברי הימים (ב כ לו) נאמר ללכת תרשיש, וגם שם נאמר ששלח עם אחזיהו, ואולי האמור שם היה בפעם אחר, ולא זהו הנאמר כאן: **לזהב**. להביא זהב, כמו שהביא שלמה: **ולא הלך**. עד אופיר: (מצודת דוד)

רלב"ג **יהושפט עשר אניות תרשיש ללכת אופירה**. ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתו' עשר וקרי עשה וכבר זכר בספ' ד"ה כי מפני שנתחבר בהם עם אחזיהו פרץ ה' יתברך מעשיו ולזה לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם עבדי אחזיהו: (רלב"ג)

בנא אַז אַמר אַחזִיָּהוּ בֶן-אַחָב אֶל-יְהוֹשָׁפָט יִלְכוּ עִבְדֵי עִם-עַבְדֶּיךָ
בְּאֲנִיּוֹת וְלֹא אָבָה יְהוֹשָׁפָט:

מצודת דוד **ולא אבה**. ואולי על כי שלח עמו לתרשיש כמו שנאמר בדברי הימים ונשברו האניות, והנביא הוכיחו על מה שנתחבר עם אחזיה, לזה לא רצה לשלוח עמו לאופיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולא אבה**. לא רצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **אז אמר** ר"ל אחר שראה שע"י שהיה לו שותפות באניות עצמם נשברו כדבר הנביא, בקש שעכ"פ ילכו עבדיו עם עבדיך (באניות) של יהושפט שלא יהיה לאחזיה חלק בגוף האניות רק עבדיו ילכו, **ולא אבה** כי ירא פן יזיק גם זאת : (מלבי"ם)

בנא וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשָׁפָט עִם-אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּר עִם-אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֶךְ
יְהוֹרָם בְּנוֹ תַחְתָּיו: (o)

רלב"ג **בעיר דוד אביו**. אמר זה לפי שהלך בדרכיו : **אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט**. הנה יפול בזה ספק כי בשנה ד' לאחאב זכר שמלך יהושפט ועדיין מלך אחאב שמנה עשרי שנה כי עשרים ושנים שנה מלך ועוד מה שנשאר לו מהשנה הרביעית ואיך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך אחזיה, והנה הנראה בעיני שכל השנים שספר שמלכו מלכי ישראל היו לקוחים משנות מלכי דוד עד שכאשר ימלך בסוף שנה אחת ממלכי דוד ובראש השנה הנמשכת לה יאמר שכבר מלך שנתים ובהיות הענין כן הנה מה שאמר בשנת ארבע לאחאב היה בשנת חמש כאשר ימנו השנים לפי שנות מלכי דוד אשר לפי המנין ההוא נאמר בו שמלך עשרים ושתים שנה שהרי בשנת שלשים ושמנה לאסא התחיל למלוך ונחשבה לו שנה מה שנשאר מהשנה ההיא ומלך אסא אחר השנה ההיא שלש שנים שהרי מ' ואחת שנה מלך ובהיו' הענין כן הנה עברו ד' למלכות אחאב למנין השנים שאמ' שמלך עשרים ושתים שנה והתחילה השנה החמישית וידמה שכבר עבר ממנה מעט כשמלך יהושפט כי לא מלך תקף ברגע שמת אביו ואחר זה לא נשלמו י"ז שנים שלימות ליהושפט כשנכנס אחאב מעט משנת הכ"ב אך על כל פנים היתה נכנסת השנה השמנה עשרה כשנמנה ממיתת אסא. ואפשר שנאמר והוא היותר נכון כי הרצון באמרו בשנת ד' לאחאב שכבר עברו ארבע שנים לאחאב ובזה מצאנו שאמ' בשנת אחת עשרה ליהור' בן אחאב והרצון בו שכבר עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אמר במקום אחי' תמורת זה בשנת שתיים עשרה ליהורם וכן מה שאמר בשנת שבע עשרה ליהושפט, רצה לומר שכבר עברו לו שבע עשרה שנה. וכן מה שאמר

שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשרה שנה ליהושפט, רצה לומר שכבר עברו שמנה עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה : (רלבי"ג)

גנב אַחְזִיָּהוּ בֶן-אֲחָאָב מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשָׁמְרוֹן בְּשָׁנַת שִׁבְעַת עָשָׂרָה לַיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל שְׁנַתָּיִם:

רס"י **צנת שבע עשרה ליהושפט.** יש מתמיהים על המקרא הזה, לפי שנאמר באחאב שמלך עשרים ושתים, וביהושפט נאמר שעמד צנת ארבע לאחאב, נמלא שכלו ימי אחאב צנת תשע עשרה ליהושפט, וכאן הוא אומר שמלך אחזיה צנת שבע עשרה ליהושפט. אך בדקתי ומלאתי בדברי הימים למלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיהם, ואם עמד בסוף שנה, מונה אותה לו בתחלתו, ואינו מונה אותה לו במקום אחר, לכך אני אומר, צנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהושפט, לא נמנית עמו שנה ראשונה של אחאב, וכן אתה מולא ברובם, וגם שנה שעמד יהושפט, לא נמנית צנת שבע עשרה הללו: (רס"י)

מצודת דוד **בשנת שבע עשרה.** רוצה לומר : כבר עבר י"ז ליהושפט, כי הלא יהושפט מלך בה' לאחאב, ואחאב נהרג בשנת כ"ב למלכו, והיא אחרי כלות י"ז ליהושפט, ובתחילת י"ח, ואז מלך אחזיהו בן אחאב : **שנתים.** ומקוטעות היו : (מצודת דוד)

גנב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּלְךָ בְּדַרְךָ אֲבִיו וּבְדַרְךָ אִמּוֹ וּבְדַרְךָ יָרְבֵּעַם בֶּן-נָבָט אֲשֶׁר הִקְטִיא אֶת-יִשְׂרָאֵל:

רלבי"ג **ובדרך אמו.** היא איזבל כי בן איזבל היה : (רלבי"ג)

גנב וַיַּעֲבֹד אֶת-הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּכְעַס אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר-עָשָׂה אֲבִיו: (פפפ)